

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

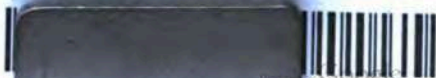
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

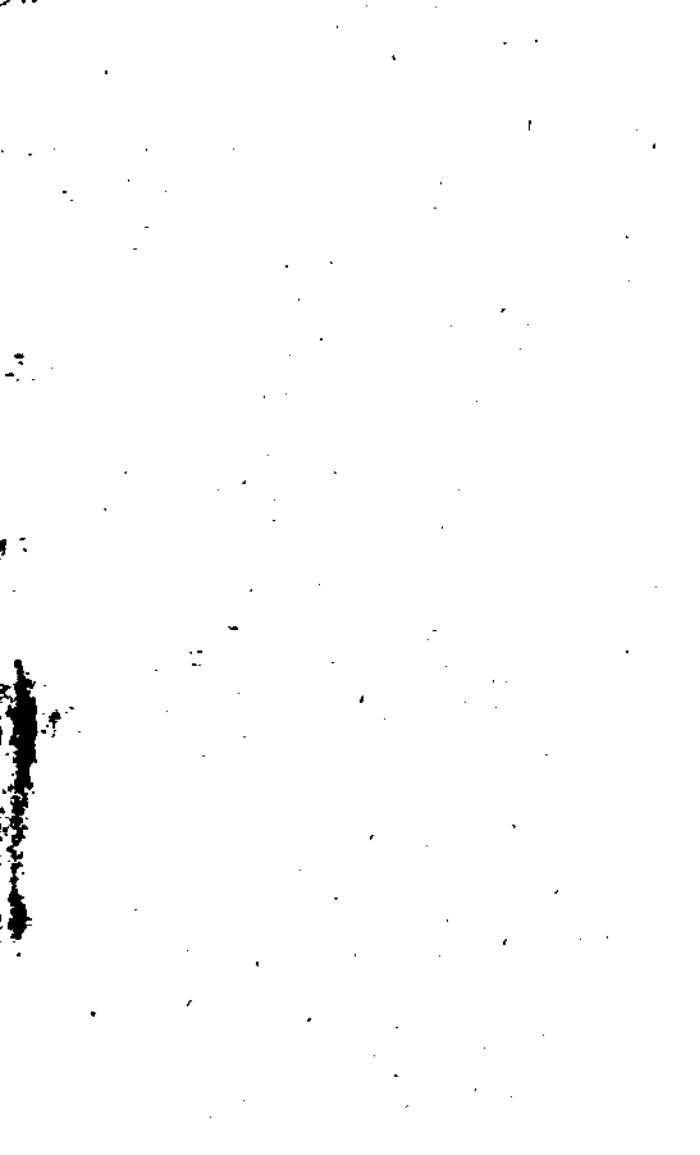
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

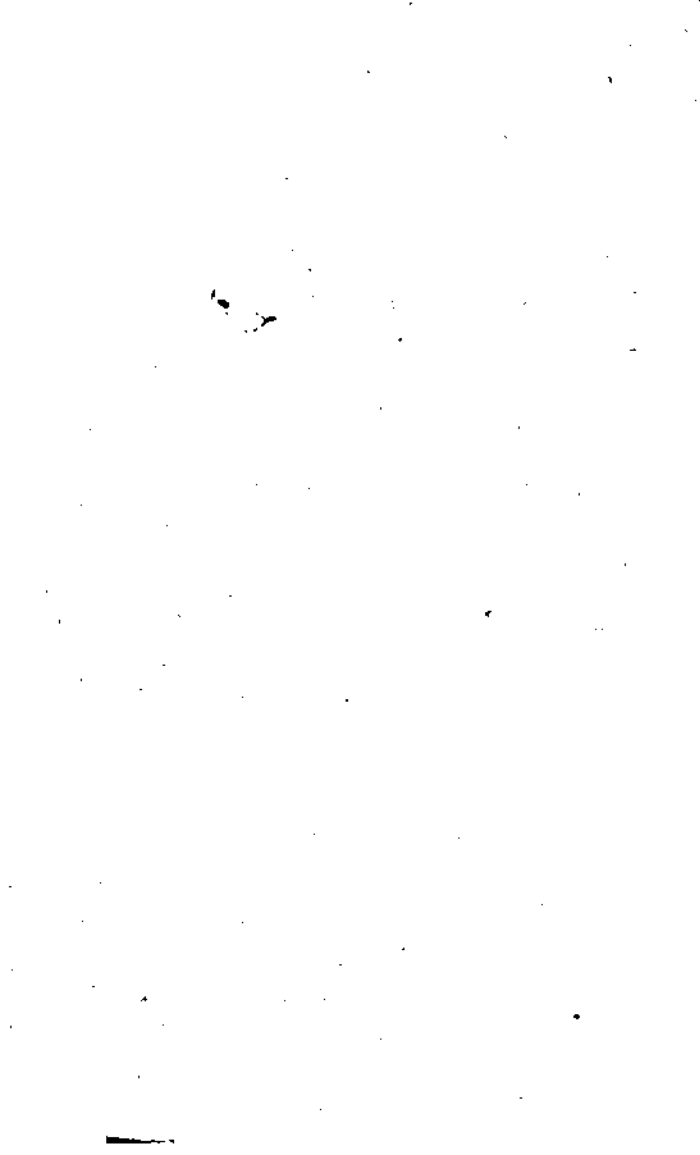

Digitized by Google

W. H. H. H. H.

RES
BRASILIÆ

IMPERANTE

ILLUSTRIS. MO D.

I. MAURITIO

Nassoviæ etc Principe.

per C. BARLEUM.

Accedit

G. Pisonis Tractatus

de Aere Aquis et Locis.

Cura S. C. M. Privilegio.

CLIVIS,

Apud Tobiam Silberling.

CND

CASPARIS BARLÆI,
RERVM PER OCTENNIVM

IN

BRASILIA

Et alibi gestarum,

Sub Præfectura Illustrissimi COMITIS

I MAURITII

NASSAVIÆ &c. COMITIS,

HISTORIA.

Editio secunda.

Cui accesserunt

GULIELMI PISONIS MEDICI

AMSTELÆDAMENSIS

TRACTATUS

1. De Aeribus, aquis & locis in Brasilia.
2. De Arundine saccharifera.
3. De Melle silvestri.
4. De Radice altili Mandihoca.

Cum Grat. & Privileg. Sac. Cesar. Majest.

ULIVIS, ex Officinâ TOBIÆ Silberlingi

M. DC. LX.

C. V. Decker Junior sculp.

QVA PATET ORBIS.

IOHANNES MAURITIUS
PRINCEPS NASSAVIÆ, COMES CATTI
ME LIBOCI, VIANDE AC DECIE DOMIN.
IN BEILSTEIN. ORDINIS S.^{TI} IOHANN.
HIEROSOLIMITANI PER MARCHIAM,
SAXON. POMERAN. ET VANDALIÆ MA
GISTER. DUCAT. CLIVIÆ, PRINCIPAT.
MINDENSIS ET COMITAT.^{US} MARKÆ
ET RAVENSBERGÆ GUBERNATOR, &c.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

ILLVSTRISSIMO

COMITI

MAURITIO,

NASSOVIÆ &c. COMITI,

BRASILLÆ BELGICÆ

NVPER SVPREMO

GVBERNATORI, &c.

BRASILIAM, imperio tuo
armisque fulgidam, tibi of-
fero, Comes Illustrissime.
Si loqui illa posset & tecum
pacisci, traderet seipsam
Tibi. qui insigni fortitudi-
ne afferuisti & auxisti BELGICAM; & Martis
tui famâ metuque implesti HISPANICAM,
alterius vindex, alterius terror, utriusque
admiratio. Quod non potest vel hæc vel
illa, faciam pro utraque, ea Narratione,
quæ nec autorem suis factis, nec facta auto-
ri subducet. Quotquot Veterum res secu-
lo dignas posteris tradidere, præsci Orbis
terminos non egrediuntur. Nos audaces
tecum egredimur, in illum Orbem delati,
quem toto semotum Oceano seposuisse vi-
detur

DEDICATIO. III

detur & abdidiſſe Natura, in tuos honores
 & Naſſavicæ domus gloriam. Romanis
 Græciſque ſcriptoribus Athenæ, Lacedæ-
 mon, Carthago, Roma, Latium, Galliæ,
 Germaniæque utramque paginam faciunt.
 Nobis Olinda, Pernambucum, Mauritio-
 polis, Tamarica, Parayba, Loanda, Mina,
 Maragnana, ignota priſcis vocabula. Tunc
 belli partes fuere Aſſyrius, Perſa, Grajus,
 Macedo, Italus, Pœnus, Allobrox, Cheruſ-
 cus. Nunc Tapujæ, Mariquites, Petivares,
 Caribes, Chilenses, Peruenses. Nec diver-
 ſi hic gentibus ſolum, ſed commiſſis inter ſe
 Orbibus pugnatur. Olim Rhenus, Iſter,
 Rhodanus, Indus, Ganges magnarum re-
 rum teſtes fuere. Nunc Maragnonus, Pla-
 tenſis, lanuatius, Afogadorum, Portus Cal-
 vi, Capivaribi & Biberibi flumina. Nulli
 Polybio noti Mulatæ, nulli Livio Patago-
 nes, nulli Tacito Angolenses, Floro Mam-
 lucchi, Suetonio aut Juſtino Nigritæ. at hæc
 noſtra nomina ſunt. Iſtis ſcriptorib⁹ in bel-
 lum ibat veſtit⁹ miles aut cataphractus. mei
 quoq; bellatores nudi. illi gæſis, parmâ, fa-
 riſſis, bipennibus, falcatis curribus, inter
 meos arcu clavaque terribiles. illi Poliorce-
 ticis machiniſq; ad oppugnandum & repu-
gnan-

DEDICATIO.

gnandum violenti. hi, cum soli pugnant; alium inopes. Tunc Romanus Lusitanum vicit. Nunc Romanorum fratres & socii. ille ad Tagum. hi Oceanum ultra. Quæcunque mihi scribenti se offerunt, novæ sunt, sidere, solo, populis; moribus, victu, armis. Barbaries ferrum acuit in gentem disciplinæ & sancti moris capacem. hæc in efferos movit, qui humanitatem non exuere solum, sed & cum ipsa humanitate hominem devorare palmarium putant. Tanto major virtus tua, quanto à virtutis sede & domicilio abivisti longius. ubi lenis fuisti inter duros, urbanus inter agrestes, inter cruentos mansuetus, inter veræ pietatis nescios, pius. Quod dudum feceras domi, factum à te foris. nempe ut arma commo- daret Libertati & Religioni, Patriæ & Ec- clesiæ, hominum saluti & mercantium cu- piditati. utrumque Fœderatorum gloriæ. Præstitisti te militem adversus Hispanorum fortissimos, Banjolam, Torrensem, Bar- balionem, Menezam, surgentia in Occasu lumina. nec militiam à legibus, à discipli- na, ab ordine absolvisti. verùm majorum tuorum exemplis intrâ recti terminos acri- ter retinisti. Eras in tenebrarum regno

DEDICATIO.

Phosphorus, inter peregrinos & alienigenas tribulis, inter avios dux, inter diversissimas gentes idem omnibus Imperator. Cum Marte, qui domaret terras, traduxisti Christum, qui domaret animos, & inter tot victorias, quas meditabaris, etiam illa fuit, quam reportasti de erroribus. Illud belli tui & militiae erectioris grande documentum, quod inter tot Nassovios, quos in hostem armavit domi sua virtus, inter tot consanguineos, Europaeis bellis conspicuos, fiduciam primus sumseris trans maria bellum transportandi & in suo hostem regno adoriundi. Nimirum haec à veteribus hausisti consilia, à Romanis adversus Macedonas, ab Annibale & Antiocho adversus Romanos. qui nihil se memoratu dignum gesturos arbitrabantur. nisi vim belli aliò transferrent. Vtique magni Duces angustiis domesticis circumsepti, laxius virtutis meritique spatium foris quaesivere. Horum exemplo is fuisti in Novo orbe, qui in Galliis fuit Metellus, in Africa Marius, in Germania Drusus, in Pannonia Trajanus. ut sicuti hi trophaea exterorum suis inscribere columnis, tu eorundem animis charisque Belgarum inscriberes. Appellatio-

nes

D E D I C A T I O.

nes & nomina gentis tuæ dudum acceperant Americani, Nassoviorum neminem, ut non aliorum narrationibus notus Brasi-
 liz habearis, sed proprio vultu & Marte. Ubi Arces ipse & urbes condidisti, ubi ho-
 stiles vicisti, Mauritii nomen iisdem inscrip-
 sisti, & A M E R I C A N I, inter tot Domus tuæ
 Heroas, cognomen solus meruisti. Inter
 bella, adventante potentissima Hispano-
 rum classe, ædificavisti. ne videreris hosti-
 um metu temerè abiturus aut de Republi-
 ca desperasse. ut cum Friburgum & Boavi-
 stam inuebuntur Anthropophagi, Nassov-
 vicæ magnificentiæ & illustris præsentis
 domicilium agnoscerent. Industriam tu-
 am loquentur ducti per flumina ad stupo-
 rem Pontes in usum & securitatem publi-
 cam. Militarem fortitudinem Portus Cal-
 vus, Siara, littora Tamaricæ, Paraybæ,
 Fluminis Grandis, in Afris Æthiopum, in
 Maragnanâ Lusitanorum, cuncta navali-
 um aut terrestrium sub Te præliorum con-
 scia, prædicabunt. At piæ & circumsp-
 ectæ moderationis testes erunt discordes
 fide & cultu populi. Æquitatem lauda-
 bunt vicinarum in hostico urbium & pro-
 vinciarum Rectores, clementiam & huma-

D E D I C A T I O .

nitatem Barbari. Cum post secula aliquo
 indigenæ, Lusitanus Barbarusque, Sigillo
 rum tuorum insignia per Præfecturas om-
 nes conspicient, agnoscent Nassovicam fi-
 dem; cum aucta & dilatata per te imperia
 memorabunt Ducis potentiam, prudenti-
 am, felicitatem; cum in desertis Copaoba
 suspensa ad cippos & lapides Societatis mo-
 numenta adspectabit viator, exteri Recto-
 ris indefessa studia, & gentis, per avia lucr-
 cupidine digressæ, motus mirabitur. At
 cum pudere se inter nostros & vestitam in-
 cedere intuebitur Barbaries, Europæorum
 tuorum honestati imputabit prisca pudoris
 velamenta. Ipsa Olinda, civitas & nomi-
 ne & vultu olim pulcherrima, nunc ruder-
 bus deformis, in maxima sua clade illud ad-
 mixtum gratulationis habuit, quod cum si-
 bi incolumi stare non licuerit, utpote alio-
 rum victoriis perditæ; tua commiseratio-
 ne leniter fuerit habita. qui lugubrem ca-
 sum sæpè intuitus, tantæ urbis fati indolu-
 isti. Proponatur in conspicuo ruentis Olin-
 dæ facies & surgentis in laudes tuas **M A V-**
RITIAE. non dubitabunt homines, utro
 spectaculo magis delectentur. Nam si fle-
 bile est in sacros penates exercere arma, ju-
 cun-

D E D I C A T I O.

cundum profectò & laudabile sit oportet, Deo delubra , civibus domos condidisse. prius , ut in Creatorem ipsum , posterius , ut in homines , hoc est ipsius Dei imaginem , amor tuus reflecteretur. Ita aliis Te virtutibus hosti terribilem , aliis tuis amabilem fecisti. illis immensam gloriam , his amorem benevolentiamque omnium promeritus. Invenisti medium iter inter hostes & nostros , inter efferos & lenes. ut quos Batava virtute vicisses , Batava mansuetudine honorares. Loquar summa. cum venires , erexisti lapsa , depravata correxisti , exanimata recreasti. cum abires , (res clamat) Senatus vindicem , plebs parentem , Respublica ordinem , leges custodem , pietas exemplum , BELGA reverentiam , Lusitanus fidem uno & eodem momento visa sunt amisisse. Hæc dum oculis tuis subji- cio , COMES MAXIME , animos addo præclarè de Republ. & Societate merito ; dum Belgarum judiciis , ab eorum æstimatione mercedem aliquam impetrabo tuæ fortitudini ; dum exterorum , convincam non omninò iniquos de belli Belgici fortuna & prosperrimis successibus ; dum Societati & Rectoribus prudentissimis , causæ

DEDICATIO.

reperitæ sunt, cur gloriæ bellicæ satis, lucrorum minus, in tantorum moliminum apparatu, reportaverint. Dignare patrocinio tuo scriptorem, licet validiore spiritu per te gesta, remissiore scripserit. Da vero, da Historiæ huic tranquillitatem. quæ quia argumento tota tua est, Illustrissimo tuo nomini inscribitur & consecratur. asserere illam, aliorum potius nixam testimonius & fide quam meâ. labascet illa, cum ora omnium oculosque, quibus imperavisti, per quos pugnasti, etiam hostium quos vicisti, falsi redarguent invidia, perversitas, credulitas. Amstelod. xx Aprilis, Anno c10 10 c XLVII.

ILLVSTRISSIMÆ TVÆ
EXCELLENTIÆ

culter humillimus

CASPAR BARLÆVS.

IC
D
B

Millaria Hispanica 174 uni gradui respondentia

CASPARIS BARLEI,
RERVM PER OCTENNIVM
IN
BRASILIA
GESTARVM

Sub Præfectura Illustrissimi COMITIS

IOANNIS MAVRITII,
NASSAVIÆ, &c. COMITIS,

Nuper terra marique ibidem Imperatoris,
nunc Equitum Federati Belgii, sub PRINCIPIS
AURIACO, doctoris, & VERALIA
Gubernatoris,

HISTORIA.

HX quo hostis esse cœpit
Hispanus & à Federatis Belgi-
co-Germaniæ Patribus itum
fuit in Philippos; varia fortuna,
terra ac mari, domi foris-
que, non uno Duce, inter libertatis spem &
servitutis discrimina, acriter & diu pugna-
rum fuit. Causæ, tot scriptoribus memora-
tæ, in aperto sunt. quas pro partium studio alii
alias habent, pronis hominum ingeniis, in
eos rejicere calamitates publicas, quos ode-
runt, & principia causasque belli eadem pu-
tare. Plurimi ignari potestatis Belgarum, be-
neficio Principum firmæ, parum æqua rerum

*Bellum
Belgicum.*

Causa.

judicia induunt. Non de fuore Regi obtentus, armis invadendi Rempublicam, acceptis in deterius, rebellionis specie, quæ acciderant; nec Belgarum populis causæ animique, illa depellendi, odio Adversus dominantes, & vindicanda libertate, qua attentata irritabiles sunt & validi. Magnitudo & vis belli non Belgarum solum omne, sed & Germaniam, Galliam, Britanniam, Hispanias & vicina quæque loca involvit, imò Europam penè universam: ab utroque & auctis nocendi viribus, se in extrema Asia, Africa litora & Novum Orbem tempestas distudit. **M A I O** Principum more, dum nascentibus malis obviam ire negligunt, gliscentibus vix possunt, in veteris desperant. **N**on aliis terminis stetit Fama. Diurnitas à causis est, dum enim amissa repetere pergit Rex, nos tueri; ille vitæ inferre, nos prohibere; nulla, primis motibus, fidei, nulla concordie spe, perseverare bella in hunc diem, nisi quod duodecennales Inducie armis moram concesserint & iris. **A D E O** odia ex afflata libertate nata, etiam ultra periculum durant, & ne tunc quidem desinunt, cum, qui primi nocuere, esse desierunt. Ius belli in patriis legibus & Regiis promissis omne positum est, quibus violatis, illa tot seculorum Respublica, exemplo majorum, animâ in Remanos sumentium, Bellum, abdicato Rege, condixit, tanto honestius, quanto patriam,

Magnitudo.

*Fama.
Diurnitas.*

Ius.

C. MAURITIO IN BRASILIA.

Libertatem, vitas fortunæque civium, (quæ
prima mortales purant) pueri, non æquum
modò, & necessarium, sed etiam gloriosum
videbatur. Toto tumultum Belgicorum
tempore, permixta ivere claris & grandibus
virtutibus paria vitia; pietatis & religionis
studio plebei furores, Regis amoris Hispano-
rum fastus, libertati licentia, Majestatis pa-
trocinio legum contemptus, superstitioni im-
pietas & sacra simulatio, publicæ fidei perfid-
ia, fortitudini & disciplinæ militari exlex
militum in divina pariter & humana ferocia.
Magnum semper in Ducibus momentum fu-
it; quorum alii callidis, alii ferocibus, alii
lenioribus consiliis usi, res Regis sui vel pro-
moverunt vel perdiderunt. Federatis præci-
puum robur fuit ab ordine, disciplina, æra-
nio, vicinorum Principum federibus & Nas-
loviorum Ducum fide, prudentia & fortitu-
dine. quibus innixi munimentis, hostibus
terribiles se præbuere, suis securitatem, per-
luctantis Imperii stupendos casus, peperere.

Etenim prima Reipubl. facies jacenti &
oppressæ similis fuit, sub Albani dominatu,
qui missus cum immitibus mandatis, ipse im-
missus in gentem, in Procerum civiumque
capita & fortunas sævire, Regis imperia fa-
tebatur, quin solum sibi ferociz suæ terro-
rem circumdans, superbo & indigno Statu
spectaculo Optimates calcabat, ac in
statione famam hominum ad odium sui, fa-

*Virtutes
& vitia.*

Duces.

*Belli tempo-
ra.*

ta ad ultionem provocabat. Secunda resur-
 gentis fuit & se sub **GUILIELMO** Arausio-
 nensium Principe moventis iterum: qui qua-
 lem se afflictissimis Belgis præstiterit, non-
 dum exprimere valuerunt summorum scri-
 ptorum miranda ingenia. Hæcere sub hoc &
 Filio, paternæ stationis successore, Fata, quæ
 nobis dominum imponerent; Regibus ob-
 lata imperia detrectantibus, & hostium for-
 tuna simul & potentia penè victis ac despera-
 tis impatientiam suadentibus. Qui vagientis
 Reipub. regimen susciperet, quærebat for-
 ris, nec inveniri tunc potuit. manifesto do-
 cumento, non humanis sed divinis consili-
 is potestates dari. Exiguæ primum vires Hol-
 landiæ Zelandiæq; potissimum terminis cir-
 cumscriptæ fuere. mox accessio facta Geltriæ,
 Transisalanæ, Frisiæ partis & Groningæ o-
 mnis. usque dum Brabantia quoque & Flan-
 driæ ora validissimis præsiidiis inessæ fuit. a-
 dedè successus suos urgere paratus populus
 explicuit potentiam, & supra quàm credet
 posteritas, propitio Numine, emerfit. Ter-
 tia facies robustæ fuit, ac triumphantis, sub
MAURITIO & FREDERICO HENRICO, ful-
 gentissimis Fratribus, Arausionensium Prin-
 cipibus, Reipublicæ, & non se solum tuen-
 tis, sed & foris quoq; arma capeissentis. Pro-
 latis namque quaquaversum, velut æstu ac
 torrente fortunæ, sinibus, depulsis exerciti-
 bus, confectis tot prosperè præliis, obsidio-
 nibus

*Bellum
domesti-
cum.*

C. MAURITIO IN BRASÍLIA,

nibus toleratis fortiter; fortius illatis, liberi
 domestico metu, signa classesq; in Hispaniâ,
 in Afros, in Orientem & Occidentem ac ig-
 notum Veteribus Orbem intulimus & quod
 nobis intulerat bellum, Regi remisimus. Pu-
 te trans vasta extetorum regnorû spatia Po-
 tentissimorum Ordinum appellationes, con-
 ditæ hic sub Aurora, illic sub Phœbi cubili-
 bus, urbes & castella. inscripta insulis, pro-
 montoriis, littoribus, arcibus, oppidis Au-
 stacorum & Nassaviorum nomina. Barbari
 in provincias redacti. exuta Eois & Ameri-
 canis opibus Hispanorum rates, & in ipso
 Brasiliæ litore exuta. evulgato tandem im-
 petu arcano, posse etiam Occidentem vinci:
 Ut jam verum esse desierit, quod de Roma
 Malicaria Nōtis olim scripta, eam primam &
 solam terminos sibi potentia fecisse Orien-
 tem & Occidentem. In ea sane duravimus tem-
 pora, quibus tu nostro quoque imperio, So-
 lum utrumque, tot victoriarum testem, cur-
 nos felices respicimus. Et si que hoc omni-
 bus Veterum exemplis magis, & inter ævi
 nostri miracula, tantis bellis implicitam gen-
 tem, privatorum & paucorum civium ære,
 voluti collatis in hostis sui perniciem symbo-
 lis, duplici bello, in partibus mundi toto he-
 misphærio distinctis, potentissimum Regem
 figare & atterere. ut par fere hæc tempesta-
 te terrarum Orbis Federatorum magnitudo
 esse videatur.

*Bellum
 externum
 & transf-
 marinum*

*Idque du-
 plex.*

Causa navigationis ad Indias.

1500

incederet sane virtus nostra intra se tuendi
 necessitatem & solios Oceani limites conti-
 neret. Verum impedita in Hispanias, mox &
 in Orientem prohibita Regia noxia nostra
 iam navigatione, latius vagari cepit, & a-
 quis inuita gens, velut excusso cupiditatis
 freno, in longissima Orbis loca abiit, etiam
 eas res affectando, quae Naturae homini ne-
 gavit. Quibus mercandis montes, fru-
 strata lucei, spe, asperius, offenduntur & ab
 ipsa incitantur periculis. Ita statuerant; ma-
 ritimo quod omnibus parerit, privata Principum
 lege set virtutem imponi non posse; non ha-
 bere se domi necessaria, nisi aliunde arces-
 sant; rerum pariter etiam apud Indos Bel-
 gicae liberta gignere; majora semper mercium
 elonginquo esse pretia; admitti istis com-
 mercis iniuriter adis, hostias rema; acti-
 sumiri nostrorum navigationibus Hispani a-
 gisopes; alibi occupatum, domi quietiorem
 fore; famam vero populi apud externos late
 differi, Regiam flagellari. Didicerunt alio-
 rum exemplis, navium beneficio detegi mo-
 vos Orbis, religionem, opes, leges, mores
 & humanitatem ad distantes sideribus popu-
 los transferri; magna semper potentia praes-
 ditae fuisse, mercandi libertatem, sicut Tyrios,
 Romanos, Persas, Arabes, Graecos, Romanos
 crevisse. Quare in Orientem primum, mox &
 Oceanum cincta, armis commercia navigave-
 re, & duo veluti Principatus, duabus nixi So-

ut. 1500

1500

cioratibque extra Europam confidendi. Nimi-
 sum, quando arduis uis uisibus inoid-
 fante lenit Belgae, tam olationem uiam Oce- *Equo ju-*
 ano affectans & mercatum imperiamq; cum *sa.*
 Sole distradit. Disputatum ab Hispanis & Lu-
 ficanis amplius, quasi pult arma & bellum lo-
 gibus dicitur. Iurisconsultorum dicitur locus
 effecti. Non obtinuit exceptio facta Lusitanis &
 Hispanis, per Alexandram Scenam Politifi-
 cendam, ut cui liberaliter esse de fide,
 non de aliena. Non prescripta possidentibus
 tempora, nisi consuetudo, quae, in rebus ad
 totum genus humanum pertinentibus, totum
 esse habent. Non inuentio, quae nihil juris
 tribuit, iuris tunc, quae dominos semper
 habent. Non possessio, qui non nihil
 iuris nobis efficit. Lusitanos, quam Lusitanis
 sit in Indiam. Quo Naturae & Gentium lex
 & natura seruantur. Indigenas uocabant, uinius.
 Indiam eandem. R. R. E. in hunc uentum. Audendi
 maxima, iustitiam uel in se, non se ius obli-
 quos timere, sed & rebus carens, quae ut vi-
 ta faciunt elegantiam & commoda. cogunt
 haec uel in discrimen mortalium peccata
 habendi & regnum diuini. Quae uia sibi
 aditum cupiditas, stopit iuxta ambitio.
 ubi uolent, in uenit merandi, haec impe-
 randi, uocis factum, ubi uisalia & luctu ma-
 xima sunt, pectus & certiora sunt officio.
 Et prudens sententia est, pessime con-
 sultoribus saluti Regum, cum ab Hispani-

rum & Indis accessibus arceret Belgas. quibus Geometras ferre promptum semper fuit, Thalassometras nequaquam. Quò enim per maris incerta & hororà immensa spatia, adeoq; rei novissimè inè describatur, necessitate truit res fructe, ipsi allatari merces, quas à Venetis primùm, mox ab Hispaniis & Lusitanis, petere consueverant. Erant in illustri posita ueteris & recentis ævi exempla, quibus compertum, clausa maris & impeditas negotiationes imperantibus perniciosas fuisse. cum audacia & desperatio nihil clausum esse sinant, quo minus navigiis pateat aditus. Cretenses maris dominos non tolerunt Lydi, nec Lydos Pelasgi, nec hos Rhodii, nec Rhodios Phryges. Horum dominatio Cyprios, hi ad emulationem Phœnices provocaverunt. qui dum mare omne & piscaturam sibi vendicant, & edictis alios arcent, Egyptii, post Milesii, Caræ, Lesbii, Phœcænes & Corinthii mare obtinuerunt. Lacedæmonii, cum maris circumjacentis principatum arrogarent, audacius navigaverunt Athenienses & leges imposuere Laconibus, ut & Aeginetis. Cum Tyrii mare non vicinum modo, sed quodcunque eorum classes adierunt, ditionis suæ fecissent, exciti Carthaginenses, Siculi & Africani maris domini, eadem, quæ Tyrii, loca frequentaverunt. Carthaginensium maritimam potentiam fregere Romani. Pepigerant illi, ne ultra promon-

Malis navigationibus & commerciis impediri.

Veterum de imperio maris contentiones.

montorium Africæ Pulchrum à Romanis
iretur. Sed puduit nobilem populum, ab-
lato mari, raptis insulis, dare tributa, quæ
jubere consueverat. Accepere ab eodem
leges maritimas Antiochus & Annibal, tunc
cum universi maris dominus esset Romanus.
non solum illius, quod intra Herculis colu-
mnas continetur, verum etiam ipsius, qua-
cunque erat navigabilis, Oceani. A certa
narratione est, ob interdictos aditus & com-
mercia, bella exorta inter Israelitas & Amor-
reos, Græcos & Myfos, Megareses & Ache-
nienses, Bononientes & Venetos, Chisti-
nos & Sarracenos. Nec quis fere causa Ca-
stellanis ipsis, hostiliter invadendi Occiden-
talis Indiarum incolæ, quibus quod communi
portuum velitorum usu arcerentur. Nec
injusta de Romanis, apud Tacitum, quer-
ela est, quod gentium prohiberent com-
mercia, & undam avaramque cunctis patentem
quodammodo intercluderent. Ut jam quo-
que mirari libeat hoc hominum genus, qui-
bus mos iste barbaris placet, hospitio æque
advenis interdicens. Hinc ab oriente &
suo est, quædam & aquam solis sibi vendi-
cant, utraque excidepe, irritata, potentis
orum dominandi libidine, impotentiarum
audacia. Nec fert Vniuersi Creator, omni-
um bono creptas aquas ab uno tenore, & in-
ter paucos potentes dividi, quæ usui omni-
um sunt. Sed pulit me longius horum exem-
plorum

placuit relatio, ne aut novum quid incept-
tasse nos, aut sibi evenisse, querantur Hispani-
cipium roges. Intereant secula & homines,
revertuntur idem eventus, & causas. nunc ad
verum ordinem venio.

NAVIGATIO
SOCIETATIS
ORIENTALIS
AD INDOS
VETERES.

201. Ac primum quidem post vagas aliquos
& singulares in Orientem itiones, in quo de-
rum federe & privatorum civium ere. Soci-
etate, eò re de Cetero. Anno currens se-
culi decimum septimum secundo. Bractellerant
Lusitani & Castellani. hos. Vetic, & penas
quibus ante annos octiduum & ultra, tota sece
navigatio, Indica fuit, per Alexandriam tra-
jectiones. quantum ad his principes Arabes,
Persas, Sirtenses, & foederis aliquod ad hinc
in quodiam tempore in spe negotiorum fuisse. ne-
sciamus. ante hoc vero Carthaginenses &
Romani. quod blannonis à Gathibus in fi-
nes Arabia navigationes. Loggionq; Indas
rura à Augustum & Claudium & Neros, iter
ad India de scriptum, Seta hoc scriptum. Alu-
cip & Tabulae Ptolemaico. eorum monstrant.
non Merisini variis de staco. eorum etiam scri-
bitur, quos utrimque. Iberos quoque impiger, ad
strera ad India per mare, Seta & Soli signes
vino. Ac prima Belgarum itinera, non ita
per se ipsam foris an, ex parte fuit. ne
in interio possit inveniri, georust, recte in
limite, non laboris, sumptus, qui exlex. V-
rima eunda pop. datur, virtute & quibus, ut
ipsa desperatione, spo, victis, quae obstabat
murely 2 A incom-

incommodis, tantis exiā incrementis crevere
 lucra, ut sortem suam quisque plus quam
 quadruplaverit. Quin spes metumque an-
 nuorum fructuum jam venales facit mercan-
 tum temeritas dicam an fiducia? A Veneris
 olim & Hispanis emptas merces, ipsi jam
 tantarum opum promi. & condi genibus la-
 te impariamur, quædam soli possidemus &
 pro arbitrio vendimus, quæ aliorum ante
 mercatorium fuerunt. Nec anguste hinc mer-
 camur aut imperamus. Sinum Arabicum &
 Persicum & Persidis littora navigamus, Mo-
 luccas plenasque nostras fecimus, insulis plu-
 ribus, Taprobanae, quæ nunc Sumatra, la-
 ve majori, Tajo vana sive Formosa, alijq;
 inædificavimus, quæ sine Ptolomæi Sinda &
 Baruffæ, perdidicimus. Sineses & Japo-
 nenses in mercatura societate pertraximus:
 cis ultra que badium & Gangem classes mitti-
 mus: Sincam Chersonesum, ubi Malacca
 est, victores tenemus. Cambojam, Neco-
 ringam, Malabar, Orizem, Bengalæ, Ro-
 gu, Siam, Cambojam regna mercatores lo-
 quimur. Ormuz, Spahanum, Colman-
 dellam, Goam, Calecutum, ad Indi ripas
 Ardararam, ad Gangem, Benhatam, alibi
 Bantamum, imporia, adimus aut inimus.
 Imperatoris vocibus Suptorum, sive Persæ,
 rum Regis, magni Mogolis, & Japonensium
 Cæsaris adfuisse. Regum late amicit-
 iis & federibus innesi, ut hinc, accessque ad-

Succellat.

Celebes.

Gilelo.

Ceiram.

Philippi-
na.

Maccan.

Sium.

Orientand.

Amplian-
do.

versus vim & dolos potentissimorum hostium tuemur. Araria & pecuniæ sociorum, mercantium robur & nervi, in littoralibus passim & mediterraneis sedibus, procuratores, inuitores & rationum magistris exercent. ut totus Oriens nostratis quoque populi mercatu occupatus, invalescat opibus & Septentrionalium ditescat negotiatione; nec exteri amplius & advenæ, sed constitutis coloniis, indigenæ habeamur. Quæ laxis spatiis ille profert, eorum in Belgio horrea & conditoria adspectamus; & natas sub Aurora fruges Septentrionum filii digerimus. Piper, macis, nucis myristicæ, cinnamome, casie lignæ, caryophylla, borax, benzoinum, muscus, styrax, santalorum ligna, tinctorum terræ, lapis bezoardicus, sanguis draconis, gutta gamba, thus, myrrha, cubebæ, rheum, sacchara, sal petræ, gummi lacca, zingiber, adamas, serici rudis & texti magna vis, tapetes & Sinenfium labor vasa porcellana, forte veterum Myrrhina, nostra mercitionia sunt. Hæc navibus quotannis recondimus & vectamus in eas terras, quibus nutritæ Opifex frigidorum condimenta nobis vitæ. Ut mirari hic libeat sapientiæ divinæ grande momentum, quæ apud populos torridos nasci voluerit calida, apud frigidos frigida mimum, ut renim quibus egemus mortales, permutatione, coirent populi, & communis egestas imperaret amicitias. Nec

*Merces
Orientalium.*

*Cum Ori-
entis calida
frat.*

leve ex his navigationibus robur ac decus
 accessit Reip. universæ, adversus validissi- *Ad Reip.*
 mum hostem pugnanti, distractis in Orien- *robur &*
 te regis visibus, ereptis illi insulis, Conti- *decus fa-*
 nentis littoribus, arcibus, disturbatis popo- *ris, Orien-*
 lorum & regum federibus: ut mercator no- *rum navi-*
 ster bellatoris vultum & hic mercantis in- *gari.*
 duerit. quippe in altero famæ & securitatis;
 in altero utilitatis causa agebatur. Et dubi- *Mercator*
 um profecto, an mercantium an pugnanti- *Societas*
 um major fuerit gloria, matuam operam na- *& prelia-*
 vantibus, pecuniis & armis, Marte & Mer- *sur.*
 curio. Nec enim sine armis via ad mercato-
 liberos patuit, nec defendi absque virtute
 militari valuit. Et in eo differimus à Græcis
 & Romanis: quod his præcipua rerum ad *Quid dif-*
 gloriam, illis ad utilitatem dirigerentur; *ferant*
 nobis mista sint famæ & questus studia. Ubi *Belge*
 locuples hostis est, cupidi sumus; ubi pau- *mercato-*
 per, innoxii, ubi belliger gloriosi. Atque *res à Græ-*
 Germanis olim & Gallis mens, ad quos mul- *ci & Ro-*
 tas mercatoribus aditus; cum nobis non *manis.*
 Remp. solum sed & Senatrum mercator fa- *Quid à*
 cit. metuebant illi, ne rerum ad luxuriam *Germanis*
 pertinentium affluentia relanguescerent a- *& Gallis:*
 nimi, remitterentur virtutes. Nos, forte *Cur merc-*
 quod doctrina & recti consuetudine firmi- *ator hic*
 ores adversus vitia sumus; præsidia hæc *Senatrum*
 Reipub. minime averfamur, sed materiam *faciat.*
 illustriam virtutum putamus. Apud Ro-
 manos, OMNIS QUÆSTUS PATRI

BUS, ENDE CORNIS VIDEBA T. V. R. **Ac**
 Belgia Patribus decorus. apud quos avaritia
 liberalitate, sordes magnanimitate & ma-
 gnificencia confodiuntur, vilitas emendias
 vendendi imperantium auctoritate, & po-
 puli veneratione pensatur. Nec in regno
 hinc nobis vivitur, sed optimorum Repub-
 ubi quia rarior Nobilitas, honestiores Rem-
 p. h. capessunt, & vitæ hoc genus ample-
 xantur. Et crevimus profecto mercatura,
 cum Adriaticis, Florin. inis, Genuanibus,
 quod & privatorum immenso opes, & ur-
 bium, præsertim marimarum, distantia nō
 semel p. omnia, dubitanti probant. Itaque
 nec aurum per legitima bella quætere nefas
 nobis, nec per maria ultra terribile, nec mer-
 cando p. obrosam, nec ab hoste, injucun-
 dum.

Quantum sua interesse has in Indiam ex-
 peditiones cogiderit Hispaniarum Rex, ex
 eo manifestam fit, quod cum de Inducia-
 rum pactis disceptaretur, nullam rem majori
 motu flagitaverint Hispanorum Legati,
 quam ut à commerciis Indicis abstinerent,
 ut hæc solum spe jura imaginariæ Majestatis
 commisisse & quasi liberarum provinciarum
 titulo nos compellavisse credi possit. Du-
 dum fuit, quod votis ægriandi Philippus II.
 Indiam navigatione sibi tanquam domi-
 nationis arcem sibi sumpsit. Euenim, cum
 Filialis bella, nuptura Archiduci, transcri-
 beret

beret provincias Belgarum, ut ait eaque rigide, ne nullo modo vel ipsa vel Archidux eorumve successores quidquam commercii haberent, aut subditos habere paterentur, cum utriusq; Indiar populis. Si se cus facinus, domito Belgarum devolverentur, noctis verbis perhibet soleane cessionis instrumentum. Quantum vero inde potentia, magnitudinis & auctoritatis accesserit Reipub. nostrae, quantum decesserit Majestati Hispanicae, nullis certius quam hostibus constat, utique sapius grandibus damnis, navium suarum direptione, aedium amissione, didicerant, quid inyalis Baravorum manus bellica virtute possit. Magnam profecto ac invidendum fuit, privatos hodie mercantium ceteros potestate impediisque suis vastissima Orientis spacia complecti, & totum mare tot in his mortalium fortunae pendere, populos laetitia aut in ceroris casibus concepere, reges coronis exui, talis permitti, & ista jurisdictione has surgent, illas regentes, his libertatem dari, illis scriptis aut exidi.

luminae die Occidens nondum anna Belgarum insignit clade sensorat. Verum his ad Orientem successibus excitatus idem Federatorum populus, nova Societate operantiores quosque & Hispano. infestiores devinxit. que quia in Occidente: bellis & mercatus fortunam experiri nobilis, De cuius

Navigatione
Societatis
OCCIDENTALIS in
Occiden-
tem.

DENTALIS dicta fuit. Collata in hanc
 rem pecuniarum vis grandis. major, quam
 que in Oriente ista audendi fiducia fecit.
 Agitatum diu, an ex re esset publica & pri-
 vatorum, Occidentem bello tentari. Qui
 aut crederant, hæc afferre: Brasiliæ littora
 adversus externum hostem invalida patere;
 remotiora terrarum, fama nostrorum per-
 terita; inopino classium superventa labefa-
 sceri posse: regias naves, opum Peruana-
 rum in mari Pacifico traduces, ut & Novæ
 Hispaniæ & Terræ Firmæ luculenta merci-
 monia, primi occupantis fore: istis opibus
 bella Europæa ab Hispanis geri, his frustra,
 eos placabiles fore & minus terribiles: mer-
 ces & sperata hic spolia sufficere redimendis
 belli & mercantium sumptibus: solos sac-
 charorum vedibus solari posse impendia:
 non magis Occidentalibus novæ esse
 naturam, quam Orientalibus: Barbaros
 Lusitanorum potentia & dominationis im-
 patientes, facile Regis imperia excussuros:
 trajetum adhuc in Novum Orbem nec
 longi temporis esse, nec tot discriminum
 non magis desperandum de Americana,
 quam Asiatica navigatione: tantarum re-
 rum apparatu mille hominum occupari
 posse: qui ab egestate, & turbidis consi-
 liis nutriendi essent, nisi ejusmodi labori-
 bus ab otio rebusque novandis averteren-
 tur: unde officia in magno populo exhauriri
 sentent.

*Discupta-
 tio, an ea
 expedito.*

*Rationes
 Suesoria.*

sentinam & secerni nocitura, uti in affectis corporibus expedit peccantem vel copia vel maligna qualitate sanguinem mitti. Virgebant, mercatura & negotiatione stare Federatorum res, ideoque laxanda quaquaversum mercantibus quæstus faciendi spatia: eadem hæc ausos & aggressos fuisse Britannos: sic Græcos, sic Romanos invasisse hostium terras, avertendis patrio solo bellis: adesse nauticos & milites laboribus maris & præliorum promptissimos, nec ulla re magis celebrari posse gloriam & decus unitarum Provinciarum, quam si duos orbis, veterem Novumque, commerciis ac navigationibus nectant: hanc libertatem lege naturæ communem, & tot illustribus victoriis & hostium cladibus tutam, non debere negligi: aliaque movendis animis lucri cupidis apra. Qui religiosiores erant, causas à religione & doctrinæ purioris propagatione petebant: hanc in tenebrarum regno cæcutientibus populis accendendam facem: non imperia solum humana, sed & Christi proferenda esse: cum mercantium commodis salutis tot gentium curam jungi debere & posse; sic negotiationes pias, pietatem utilem fore. Quotquot autores non erant, illa exaggerare: belli hanc Societatem fore, non mercatus: penitiora Occidentis castellis præsidisq; invicta hostem externum contemnere: Brasiliensium maritima vinci posse, victa defendi.

fendi minds; ob Barbarorum vitij & conti-
 nuas terras: non Insulas hęc, ut ad Orien-
 tem, expugnandas, quibus ad tutelam ex-
 circumstuum mare, sed Continentem, in-
 cursionibus mediterraneorum opportunam
 Barbaros in conuictum, mores, religionem
 Lusitanorum ultra seculum transisse: & ho-
 stili in nos esse animo: Societati Orientali
 hæc cœpta dampno fore, distractis in plures
 classes & inuidi partes navalibus sociis & ar-
 mis: faciles fore simultarum occasiones in-
 ter illam, & hanc novam, ob luctu inuidiam
 communes aliquot merces, & easdem belli
 ac mercatus necessitates, arma, militem, na-
 valia instrumenta & nauticos: non posse ab
 Occidente eos reditus sperari, qui sufficiant
 lucenda, etiam cum parva fuerit, per bellum
 fortuna: nec esse irritandam novis bellis
 Maximi Regis potentiam, nec prudentiam so-
 le, offendere, quantis rebus impares litus:
 tentasse hæc ipsi Britannos, sed terribili ma-
 gis quam utili successu. Qui anxie perhi-
 bebantur, asebant, injiciendum dominati-
 onis studio frenum: sufflammandam quide-
 vis ad se pertrahendi cupiditatem: stolidum
 hoc & irreligiose tentari, ut omnibus regni
 exiatur Hispana Majestas; suppetere ambi-
 tionis satis Batavis ad invadendum omnia
 non virum ad custodiendum: magnam po-
 tentiam finitimorum invidiæ primum, mox
 & odii locum facere: ideo fortunam reve-
 rentes

remen habendam ab illis, quia humili in hoc
 locum: si sitigium esset. *Sen. Ep.* 113.
 fore, si ab his non libendum, si non bis delibere
 sar, quam quo abundantur, semper, plura
 adeptos magis in lubrico esse, illa stiores
 qui viribus suis modum imponunt. Belgas
 labori & patientia suetas, eximiam de
 litium contagione & vici solui & hebra
 ni. Historiarum & veterum exemplorum
 perit perhibebant, Barbarorum voces sic
 SYA REFINERBAPBAKAEFE PONYA
 DE AEKENS. CERDIA ROUR EPJ AQ
 AVDEMESE, MANMAM QZEGEOT
 RIAM IN MAXAMOTIAMA B I O, NY
 RARI. Cavendum sapienti populo, ne
 dum in modica appetit, igne obinet, amip
 er, praesertim Christiano, nam ipsum qua
 dit, quod de Pontania dixit, Galgacus, hi
 manorum Rex: quoniam Queen, non Oc
 cidens, fatiaverit: qui omnes ignotum, pro
 magnifico haberent, & postquam decissent
 sub victoriam terrae veteres, quos servarent
 em, etiam ultra mare. Hanc ambitionem
 empobran Scythas Alexandro, quod altera
 mam Orientem, altera Occidentem con
 tingit allaboraret, quia & infelices illos
 iudicari à Seneca, qui ius dominandi trans
 maria cupiunt mittere. Hæc vulgi, hæc sa
 pientum sermonibus forebatur, apud gen
 tes rei suæ & hostis damnis valde intentam.
 Et prevalere post longa consulta & inyas,

Edictum Federat. Ordd. de permissa in Occidentem navigatione in annos XXIV. qui Americanum iter suadebant, statumque hoc fecere Reipub. Patres solenni Edicto, quo cautum, ne cui subditorum fas sit, intra annos viginti & quatuor, Novum orbem & ad versa Africae littora ob negotiationes adire, priusquam novæ Societatis sociis. Impetrata in hanc rem in dextra & auxilia publica, & legibus adstricta expeditio, quæ Diplomate Potentiss. Ordinum enarrantur.

An Veteribus notus fuerit Americus Orbis. Latuere hæc loca Veteres, ut ne quidem famam sui ad nos tot seculis transfuserint. Quæ Plato in Critia & Timæo ex Solonis, Nic ex relato Sacerdotum Ægyptiorum perhibet, de Atlantica Insula, extra Fretum Herculeum posita, in quam paucorum ex Hispania dierum, sit trajectus, quæ Europæ Asiæque paræ magnitudine, Africam Ægyptum usque, Eutopiam ad Tyrrhænam mare, armis possederit, auri argentique sit ferax, utpote fabulis & ubere falso permixta, Americam segniter, Utopiæ aliquod regnum & luxuriantis in Platone ingenii commenta

Diod. Sicul. l. VI. certius monstrans Diodori Siculi magnam Insulam, Occasum versus, in quam Phœnicæ, lecto Africae littore, tempestate abreptos ait, Americam esse, interpretum placitum sunt, non seria veri oracula. Nec enim metus erat, ut ad antropophagos, & ferinæ indolis gentes, relicta Carthagine confluerent cultiores Pœni; ut necesse fuerit prohiberi edictis Carthaginensium in illam trajectio-

nes. Seneca Tragicæ carmina de laxandis *In Molen.*
 Oceani vinctis, detegendis novis orbibus
 & non ultima Thule, poëtarum vaticinia &
 adulantis Claudio Cæsari vota habent. Quæ
 de nummo Imperatoris Augusti effigiem ex-
 hibente & in antisodinis alicubi invento,
 narrat Lucius Marienus Siculus in Chroni- *lib. 19. ror*
 co suo Hispaniæ, spectosè dicuntur, credun- *rum Hist.*
 tur supide. Tale & illud, quod Hispani
 adlubescit, in Chilesiam provincia, quæ
 Cauton dicitur, oppidum esse, quod Im-
 perialis hæc de causa veniunt, quoniam
 in plerisque domibus & poris reperta fuere
 Equitæ præcipue, quales & hodie videre est
 in Romæ Imperii signis. Neque enim si-
 milis tantam rem involvissent, quæ quot
 Augusti & Romanorum gesta accurate edi-
 dit scriptores, ac miræculum credidisset
 Tacitus, Illustris Reipub. Rom. Senator &
 Cæsar, Vespas Britanniam circumvectos,
 quædam in Americam ventum fuisset. Quid
 quod Britanniam & mare glaciale testatur
 hæc, Natura certissima, neuriquam ap-
 pellatione DE PLURIBUS QUÆ ET FAMA
 VERA, TERTIUM NATURA. Nec ma- *lib. 17.*
 joribus sit, quæ Ammianus recenset, in
 Obeliscis Egyptiorum sculpta conspici vo-
 luerum feracumque, etiam alieni mundi ge-
 nera multa, cū facile illi fuerit, alieni mun-
 di appellatione indigere transmarinos Af-
 ros Europæos, vel remotiores Indos. Nec

Aris Montano, viro alias graui & scgio, ha-
 bebenda fides, qui Solomonicam ab Ho-
 zongaber huc navigavisse auumat, & mo-
 ra navigantiu orientalem, & merciu vario-
 rarem, & locoru aliquot & insularum interja-
 centiu situs, Americae convenire, nec enim
 affe qui possunt, re nautica perit, qui vaji-
 possit immensa Oceani spacia, fluxib' & re-
 fluxibus obnoxia, abiq; magnetica dicitur Ci-
 onis, ut neos a sacro scriptore, designam i Ita-
 Aucta Spheronefoli ubi Malacca hodie est
 rai Africae, hinc omibus Aucto libus, pau p' va-
 ero. Parvum, cuius hacten pagina meminit.
 Deu esse & Nova Hispaniam, coniecturae
 sunt graciles. Si litogarium aliquo conu-
 nio parte tanta pondus habet, credam ad Af-
 ricam potius, ut illi Solomonicam Iaso, huc or-
 sum, ut hinc discrepant Ophir & Afer, quae
 Reu & Parvum. Sed haec summatim, ut
 Arist. de pulpa sapientia. Aristotelis narratio de In-
 Admiran. sala & Carthagenensibus inventa, quae Hen-
 lib. 3. de culis columnas, quae silvas habet, & flumi-
 Culo 1. 2. nae apta navigis, & plurimam distans, in ore
 9. 4. distaret, Britanniae magis, aut Canariis Insu-
 lis, quam Americae convenire videntur. Il-
 lud non negaverim, veteres Cosmographiae
 pericos, ratione potius & mentis agitatione,
 quam sensu & fama scivisse, terras adversam
 aliam esse: mundi globum duabus oris di-
 stantibus habitabilem & cultum: quantum
 altera, quam nos incolimus, posita sub axe
 ad

ad septem stellas: altera Australis, ignota nobis, & hinc profectos Seneca versus de Novis orbibus & non ultima Thule, & illos Maronis: IACET EXTRA SIDERA TELLYS, EXTRA ANNI SOLISQUE VIAS. Varem quoque agit Seneca, non veri testem, cū in hæc verba loquitur: Multa venientis ævi populus ignota nobis sciet, multa seculis tunc futuris, cum memoria nostri exoleverit, reservantur. Pusilla res mundus est, nisi in illo quod querat, omnis mundus habeat. Et: unde scio, an nunc aliquis magnæ gentis in abditis dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma? an paret classes ignota moliens! Unde scio, hic mihi an ille ventus, bellum invehet! An antiquitus fuisse habitam Americam, tum alia multa restantur, tum potissimum imperii cæta & constans ratio, superba urbium & viarum structura, ædificiorum splendor, hominum frequentia & mores, qui nihil novi præ se ferunt. Nec enim potuerunt à minimis ad maxima perveni, nisi longa temporis mōra. Primus esse proavum memoria, ultra Atlanticos fluvios, Occidentem versus, terras populique aperuit, Christophorus Columbus Genovæ, qui acris admodum ingenii vir, cū extra Fretum Herculeum & Gades delatus, frequentiores ventos Occidentales observasset, quos non nisi è terris spirare magna

Cicero in
Somnio
Scipionis.

lib. 7.

Quæst. 7
6. 31.

Quæst.
& Cæsar
lib. 1.

Antiqui-
tus habi-
tata Ame-
rica.

Primi in-
ventores.

ratione didicerat, post vanas apud Principes plurimos supplicationes, tandem Ferdinandi & Isabellæ Castellæ regum auspiciis anno MDCCCXC secundo, emenso ingenti Oceano, ad Occidentis insulas Hispaniolam, Cubam, Jamaycam, appulit. Quem secutus Americus Vesputius Florentinus, unde America appellatio, Emanuelis Regis Portugallie mandato, idem iter ausus, Pariam & Brasiliam in Novi Orbis Continenti primus tenuit. Post quos, Magellanus, Dracus, Candischius, Nootius, Raleighus, Forbischerus, aliique Argonautæ, America alia prodidere. Quæ frequentata postmodum Lusitanis, Castellans, Belgis, Anglis, Gallis mercatoribus, questus uberrimam non spem solum sed & materiam præbuere. At Hispaniarum Regi, cui per tot annos infessus fuit universus penè Americannus orbis, coloniis, armis, castellis, imperii Austriaci grande munimentum exstitere, & ob immanium opum annuos redditus, tot Europæ populorum flagellum & terror. Termina navigationis à Federatis Ordinibus Societati novæ constituti, si Africæ littora spectes, fuisse Tropicus Cancræ & quod Bonæ Spei Caput vocant; si Americam, Australe Terræ Novæ latus & Anianis fretum; quibus intercepta maria, Septentrionale & Meridionale, Fretum Magellanicum & Lamærium, insulæque omnes, ut & ora terræ Australis

COLVM-
BVS.

VESPT-
CIV.

MAGELL-
ANVS
aliquæ.

Termini
Navigationis in
Occiden-
tem con-
stituti.

ab Africa promontorio ad Novæ Guineæ fines Oceanos se portigens, iturus in Occidentem permissa sunt.

Annus ibat millesimus sexcentissimus vigesimus tertius, cum classis instructissima, Præfecto Jacobo Willekenio, viro non ad ostentationem, sed serios ausus forti & strenuo, in Brasiliam, ubi proximi ex Europa in Novum orbem accessus, abiit, stetitque intra paucos menses in ipso Sanctorum omnium sinu, à quibus venerandum provincie nomen. Percussi improvise Belgarum adventu Bahienses super instantia mala non vanos pavores induere, sed in silvas ac dumeta recipere. nostri in spem gloriæ, nec minus prædæ, erecti, alacres exscendere. Capta non magno labore Civitas S. Salvatoris, Præfecturæ metropolis, & castella circumjecta, felicibus auspiciis juvere cœpta, & famam transmarinæ gentis, primis eventibus validissimam, distulere per Barbaros. Militaribus copiis præerat Tribunus Ioannes Dorthius, militiæ expertus armisque promptissimus. qui, Protefilai fato, vix in proxima digressus & visus hosti, ab eodem oppressus est. At non pari illa virtute tuti sunt, qui vicerant. Quanto animosius antè egerant, tanto cupidius insolitas voluptates hausere effeminati & molles. Partem fortitudinis urbem, lascivia subvertit, & delicatam hanc Capuam Cannas nostris fe-

*Expedi-
tio
prima So-
cietatis in
Brasiliã,
Sub JA-
COBO
WILLE-
KENIO.
Todos los
Santos.
Ann. 1703
1708 VIII.*

*Civitas S.
Salvadoris
in Sinu
Omnium
Sanctorum
capta.*

Amiffa.

cit, ut Hannibali olim Italica illa. Dum enim deliciis magis quam utilitati confulitur, fractis otio & luxu imperantium & militum animis, brevi illam obsidio recuperavit Hispanus, duce Francisco Tolerano. Belgæ vitis magis, quam armis victi, ad suos regressi, tanquam Societati inutiles, patriæ indecores, hostibus contempti, incuriæ & perfidiæ suæ potnas infamati dedere.

*Expedi-
tio
secunda
in Occi-
dentem
sub BAL-
DEVINO
HENRI-
CI.*

ANNO 612
100 XXV.

Successit aucta dignitate Balduinus Henricus, vir navalis experientiæ, qui frustra tentatis Brasiliæ oris, vagis, ut fors consiliumq; ferebat, expeditionibus, circa America Septentrionalia, varia fortuna pugnavit, in rerum garrularum ubique occasiones intentus. At illo circa Havanzæ portum vita functo, turbatis præfectorum consiliis, discordiâ & deterrimorum è nautica plebe rebellionē, rediit domum classis, magni apparatus, spei in hostis detrimenta maximæ; emolumentæ, si præterea sumptuum juxta penset, nullius. Et fuerit hæc NOVA exempla, difficulter in ordinem cogi populos, longius à patriæ sedibus, & summarum potestatum reverentia, quæ ad continendam militarem

*PETRI
HEYNII
in Occi-
dentem
Naviga-
tio.*

fidem maximè valet, semotos. De in lætius affulsit sidus Petrus Heynius, adversis secundisque rebus famosissimus, qui attrita gratia, & vacillantem Societatis famam, solâ felicitate restituit. Jam ante, stupendo fortitudinis documento, in ipso Sanctorum sinus, classem

classe Hispanicam Herculeo ausu aggressus, exusserat, ne sola Themistoclem, Duilium, Artiliam, Xantippum, jactaret verustas. Eodem duce, qui imperio jam, exemplo & admiratione præerat, in extrema Occidentis navigavit belli fortuna. Prima illi & oportuna valdè belli spolia fuere, naves plurimæ & grandes, auro, argento & pretiosissimis Novæ Hispaniæ mercibus graves. Obiciebant immanem prædam fata, commissis ad Mataneæ portum, non consilio, sed æstus marini impete, classibus. Ex eo sereni or Societati facies fuit & fortuna certior, utpote immensis opibus subnixæ. quam mox subruit avarities & multorum animis subrepens futuri diffidentia. Etenim absorpta in erogationes intempestivas & immodicas pecuniarum vis, vagiente adhuc Societate, & nondum foris stabilita potentia, invalidam eam fecit, nec parè diu oppugnando hosti. Ita dum augendæ singulorum fortitudetur, defecit publica, & præceps habendi ac recuperandi amor, futuri quæstus spem præcidit. Hoc, dum ad magis præsentia propero, ad Ducis hujus laudem addam: nullius gentis hominum quenquam clariore præda nomen suum perpetuè commendasse memoriæ, ut ejus nati rempublicam pœnitere nunquam possit. nec facile invenieris, cujus fortunam Heynii compares. Nam post obitum vilissima navalium munia,

Ducis Felicitas.

Capitur & classis Nova Hispania, ad Mataneæ portum.

Ducis Lamentatio.

hostium tolerata vincula & carceres, nauifragia, mox honores amplissimis, eximios triumphos, & summum sub Adriatico maris fastigium adeptus, gloriosissime pro patriæ salute dimicans, victor occubuit. detreris illi sumptu publico funeralibus, lapidem ere xere Reipub. rectores in Delfensium Basilica, factorum ejus & ingentium meritorum petentem testem. Delforum porta sub Septentrione editus, natalis soli famant gemino orbi intulit, & parentum humilem sortem animi magnitudine transcendens, non nasci semper Heroes docuit, sed addendo fieri. Illustre per ista tempora fidei sue in patriam & simul potentie documentum exhibuit iste mercantium coetus, (quod & fecit Orientalis) quo tempore Velaviam invalerat hostis & Amersfortiam tenebat. Etenim rutatis nonnihil, ad Drusi fossam, rebus ex inopinato hostium transitu, Federatorum exercitu omnino in obsidione Sylva-Ducis attento, militem suum itinere Brasiliensi destinatum, limiteaneis locis ad custodiam imposuit, & arte, quo tunc, ob recentem Heymii prædam, abundabat, publicas necessitates prolixè juvit. Ut jure summo repetere hodie ab incolumi patria videatur afflictæ Societas, quæ afflictæ aliquando officia præstitit ipsa incolumis & valida. Post hunc cum summo imperio in Americam trajecit Henricus Loncquius, militis maritimæ vetera-

*Societas
laboran-
com Pa-
triam ju-
vat.*

*Expedicio
LONCQUII
in Brasiliam.*

vetera-

veteranus, Petri Heynii laborum & hono-
 ram consors, qui Brasiliam iterum aggressus
 & Olinda, Pernambucensis Præfecturæ me-
 tropoli, potius, hanc Societati novam re-
 ceptus classium & belli Americani sedem fe-
 cit. Quem pari dignitate, & fortitudinis
 exemplo, excepit Hadrianus Pater, multis
 Hispanorum ad Occasum cladibus celebra-
 qui cum immanium navium classe (tanquam
 virtute fiducia est) decernere ausus, quam
 Antonius Ocquendus distabat, cruenta
 pugna inter primos immixtus defertusque
 suis, pari ita fere cum hoste victoriâ, glorio-
 se occubuit. hoc uno infelicior, quod præ-
 bio non superferit. Ocquendum servave-
 te fata, in futura Belgarum gloriæ illustrius
 argumentum. Hic enim fuit, de quo ali-
 quor post annis, recente adhuc victoriæ fa-
 ma, in Danis Britannicis, pugnantem Trom-
 pio, triumphavimus. Intercurrente tem-
 pore & proximè secuto, variis imperii titu-
 lis, magnas hic res gessere, terra marique, in
 Continente, in Insulis, etiam in oppositis
 Africæ littoribus, duces plurimi. quæ cum
 justius aliorum voluminibus promantur, lon-
 giore narratione supersedebam. Retulit illa
 in monumenta Vir Amplissimus & clarissi-
 mus, Iohannes Latus, liberam veritatem
 professus, non levi audicione aut fabulis ina-
 nibus, verum illorum, qui rebus interfuerunt,
 narratione & diurna actorum scriptura. Sin-
 gulis

HADRI-
 ANI PA-
 TRIS.

IOHAN-
 NES LA-
 TIVS re-
 tulit in Bra-
 silia ad
 ann. 1640
 CIO IC C
 XXXVI

*gestarum
scriptor.*

*Aliorum
Ducum
lana.*

gulis ad immoralitatem satis fuit, de partibus
tota Novi Orbis triumphasse, ubi sepelita
magnis ausibus materies etiam legnes sub-
mos excitare poterat. His quisque fastidiorum
notescere cupiebat, quibus se natos ubique
loquerentur, ipsamque nascendi peritura
existerent. Summas virtutes acuit temeritas,
& quod honoris fastidium contemderit
quisque non potuit vincendo, transcendit
fudendo. Perfectissima militia maxime ar-
bitri fortitudinem sub Occasu videtur cer-
tius an efficacius accenderit, prope di vix
potest. Equi in visum est Fortissimo popu-
lo Hispanum nomen, laciniam quisque de-
cepere Hispanorum potentia studuit & non
mediocrem moliti. Aliqui eorum bello Be-
gibus clari, Americanorum trophaea Euro-
pæi atteruere, & Barbaris militem nostrum
ne precliorum faciem primi obsondente. Quæ
regibus, subibunt animam prisci duces,
qui in hostiles terras trajecere, ut de suis belli-
um amoverent. Regulus nempe, Sulpicius,
Mantius, Amilius, Metellus, Pompejus.
Qui velut Willekenii, Hoytii, Linoquii,
Balduini, & Patres illorum temporum faci-
re. utique illis autoribus veritas, his secu-
lum nostrum trans maria pugnavit. Quan-
quam veteres illos longe superaverimus, lo-
corum, in quæ ivimus, immenso interval-
lo, & hominum, cum quibus pugnavimus.
immanitate & barbarie.

Ego

Ego huiusmodi materiam selegi ea so-
 lummodo, quæ sub Præfecturâ Illustrissimi
 Comitum IOANNIS MAVRITII Nasso-
 vii, pro Federatorum populo, in alto Orbe,
 inter barbaros & Hispanos, dubios & peros-
 que hostes, gesta sunt. Enimvero cum bel-
 la famâ consent, & non leve momentum
 sibi Imperatore, missus tandem in Novum
 Orbem fuit Dux Nassovius. in qua stirpe im-
 perii huius robur dignitatemque collocasse
 videtur Summi Numinis providentia. Mihi
 & tacere liberum est & loqui. Ne tamen,
 provocor illustribus factis; ut loquar, im-
 perat publica felicitas. quæ fraudari sua lat-
 de non vult; quibus se ipsam debet. Tædiant
 in admirationem domestica, quanto magis
 externa bella, sub aliis sideribus, magna vic-
 ture gesta. Huic prædium summi dente, po-
 stertatis memoriam, languescet, & scripto-
 rum inertia per silentium concidet, ubi
 futura exempla ante oculos habet, insigni
 amissione adsurgit, & imitari vult gravi-
 ter, quæ gloriose facta legit. Nihil de bo-
 dulationi, cuius causas posthabeo. nec odio
 ullius detraham de vero, ne pari odio con-
 vincar falsi. Qui comparatione curæ inge-
 niique eadem scribere volent, eloquentiam
 adhibeant. mihi simplici narratione & ex re-
 rum fide hæc tradidisse, sufficiet. Aliquot
 retro seculis gesta scribas confidentius, re-
 motis autoribus & testibus. mihi in eorum
 oculis

*Historia
 huius at-
 tum, gesta
 à MAV-
 RITIO
 Comite
 per allen-
 sium.*

*Causa &
 scriptis
 scriptoris.*

oculis vivitur & scribitur, qui hæc aut gesserunt ipsi, aut gestis interfuerunt. Quantum chartis publicis creditur à veri studiosis, tantum mihi, nec ultra, credi cupiam. nec enim vagis oculis usurpata, sed scripta domi à tranquillis & sedatis mentibus referam. In maximo rerum cumulo & chartarum immensis fascibus, ut harum rerum curiosis longè inquisitionis labor absit, utar delectu, & ea brevitate, quæ nihil magnum & memorabile fastis subducat. minuta persequi supervacaneum credidi. anxia sedulitas sedulitatis error est. & rei summæ tantum decedit, quantum minus necessariis impenditur. Ceterum, antequam destinata exequar, reperendum, quæ BRASILIA & qualis, quis Reipublicæ hæc tempestate, quis militiæ fuerit status, quid nobis vel hostibus validum aut ægrum, quis animus Societatis rectoribus, quis Hispaniæ, ut non eventus solum & successus rerum, sed ratio causarumq; & bellorum sedes & celebres prosperis arduisq; Provinciis, portibus, oppida, gentes cognoscantur.

BRASILIA de
scriptio.
Situs &
termini.

BRASILIA ad Occalum avia Caribum, Peruviam, Provinciarum totius Novi Orbis nobilissimam & celsa montium iuga è longinquo adspectat. ad Meridiem ignotas regiones insulasq; , maria & freta. Orientalem oram Oceanus Atlanticus, Borealem Septentrionalis pulsat. Lusitani eam fluvio Maragnone, & æstuariis fluminis Argentei sive

BRASILIENSIS definiunt. Trigoni speciem *Figura.*
 refert, cujus basis Aequatori & Septentrioni-
 bus obversa, ab Oriente recta in Occiden-
 tem abit, ad promontorium HVMOS aut
 Magnonem aut, si Nicolao de Olyveira fi-
 des, PARAMUSQUE. Angulus Australibus
 regionibus absorbetur. Populus ejus, ut & *Populi*
 totius Americae, ab origine esse, nefas cre-
 ditur: cum ex Asiaticis parentibus totum ge-
 nus humanum fluxisse, fide constet. Qui
 primi hominum, & quomodo ex Veteri Or-
 be hoc perreperit, an per Anianis Fretum,
 an per continuas ad Arctum Europae terras,
 an per Septentrionalium Insularum traje-
 ctas, an per vicinam olim & objectam Ga-
 ditanis Fretis Atlanticam, (quam Americam
 esse ex Platonis Critia & Timaeo quidem ad-
 sumant) an tempestate, in incerto est. pro
 ingenio suo quisque demat vel addat fidem
 seu placitis. mihi in patres ire, aut hoc pre-
 se vel impugnare vel asserere, tanta veri ca-
 ligine, animus non est. Primi eam Ferdi-
 nandi & Isabelae Catholiconum Regum au-
 spiciis aperuere Vincentius Pinzonius, &
 Diacus Lopezius; Portugalliae Regis, Ca-
 ptis & Americus Vesputius. Regio ob-
 coli temperiem amoenissima est & saluber-
 rima. inditium longevitatis, quae interdum
 seculi est. nec aestus nec frigoris grandia in-
 crementa. serenitatis & pluviarum maxi-
 ma. Vix crepuscula à nocte, dilucula à die

*Quomodo
 à Veteri
 Orbi hoc
 perve-
 rit.*

*Primi in-
 ventores.*

Air.

distinxeris, obrectiores Solis ortus & occasus. Hyemem mensis Martius inchoat, finit Augustus. Noctes diebus ferè pares & huius horæ discrimen agnoscunt. Brumam habet, qualis nobis est æstas. Incolæ Adæci sunt Hispanis, Mauris, Æthiopes Pericæci Afrorum extremis & Iavensibus Antipodes Aureæ Chersonesi populis. Nebulosa licet, surgentium è pelago placidissimis flatibus recreatur, qui matutinos vapores & nebulas tempestivè dissipant, Soleque purissimos ac nitidissimos reddunt. Per hyemem flant Austri & Euronoti, per æstatem Meses & Cæcias. Alibi saltuosa est alibi plana & pascua, alibi in colles assurgit glebæ feracis & vernantis semper, frequentibus imbribus irrigatur. quo magis mirandum, fecundissimis agris, saluberrimo celo, tam crudos & fecos esse gentibus animos. Præcipuus proventus sacchari est & ligni rubri, apti tingendis pannis. licet fruges ac fructus ferè omnes Europæos huc exportulerit Portugallensium sedulitas. Saccharum istud proceris arundinibus condidit Natura, è quibus dulcissimus & gratissimus liquor, Attico melle potior, expressas, vis abæneis coquitur, mox similitudine melle & pyramidis in panes cogitur, aut expresso crassiore succo relinquitur friabile. Ad hanc rem officinæ passim patent, quas Lusitani INGENIA appellant, quod erectio

ingenii hæc Machinæ & structuræ con-
 tem sit & inter nova posteriorum seculo-
 rum reperta. Ex his, Æthiopum & Nigri-
 tarum laboribus maximum emolumentum
 capit industrius mercator, & evecta quotan-
 nis plenis navibus sacchara per Europam u-
 niversam multo ære divendit. Coloniz *Coloniz*
 quotquot fuere antè nos, Lusitanorum fue- *Episcopi*
 ræ. Episcopi & Præsidis totius provinciæ se- *& Præs-*
 des, Portus omnium Sanctorum & S. Sal- *dis sedes.*
 vato. is civitas. Nunc aliis rectoribus Hi-
 spanica, aliis Belgica Brasil a paret, aliaque
 imperii Lusitanici, alia Belgarum sedes. Lin- *Lingua*
 gua cognitu difficilis, & eorum omnium,
 quotquot noti hæctenus, ferè una. licet cer-
 tis rerum vocabulis distincta, quæ aliter viri,
 aliter feminae usurpant. Mores Brasiliensiu-
 um, indoles, habitus, vel communes sunt,
 vel pronationum diversitate peculiare. Tri-
 um in linguis litterarum F. L. R. si M. ffio
 fides, usus nullus, ob hoc, ut arguari libet
 quibusdam, quod Fide, Lege, Rege careant.
 Incolarum quidam ferocioris, quidam mi-
 noris ingenii. quidam candidi, quidam fu- *Mores*
 sci. Nudi incedunt viri & feminae, præter *Habitus*
 Vincentianæ præfecturæ incolas, qui cul-
 tiores feratim exuviis cooperiuntur. Cor-
 pora, robusta satis, coloribus pingunt, aut
 atro succo pomi GENIPAPI deturpant. *Religio*
 ornamen a illis exavium discolorum plu-
 ribus concinnant. Fluxo à vertice duntaxat ca-
 pille,

pillo, ceteras corporis partes depilant, firmis, uti Sinensium populi, naribus. Tonsura viris dispar, ut ea gentes distinguas. Feminis coma promissa, nisi per luctus tempora, aut absente marito. Numina nulla, deos nullos colunt, nisi Tonitrua fortè aut fulmina, quorum magna animos incessit veneratio. Spiritus malignos horrent. Ominibus, auguriis, sortilegiis ad insaniam dediti, levibus suorum & ineptis ingenijs, fallaci signorum interpretatione, quatuorquam mendacibus caliginem obijciunt. Sagas in pretio habent. polygamiam & divortia amant, Vxores non malè habent, sed curant, nisi potu alienata mente, quod & Belgis non infrequens. Eas in publicum prodeuntes socias habere gaudent, eo ordine, ut si rus eundum, præcedat vir, promptus ire in feram aut obviam hostem: si remeandum, præeat uxor, sequatur vir, ut ingruente malo citius illa evadat. domi in oculis habent, alienos amores veriti. Stata cibum capiendi tempora nesciunt. Sub eodem tecto, ad inversam modum catinæ prælongo, palmisq; instrato multæ simul familiaræ degunt. In retibus è terra altius suspensis placidè & securi cubant, vitandis noctu animalibus noxiis, ut & ascendentibus è terra malignis vaporibus. frumenta olim & vina ignoravere, sativâ radice victitantes, quam in farinas redactam MANDIOCAM appellant. natant ad miraculum, & sobri-

Domicilia.

Villæ.

Nascentes sunt Brasiliæ.

quis

quis totas interdum horas parentibus ocu-
 lis urinantur. jacula torquent stupendâ arte.
 piscantur industriè & sedulo. Vivunt in *Piscatores.*
 diem potiores strenui & tripudiis inconditis *Inculato-*
 dediti, laboris subinde & inediae tolerantif- *res.*
 sumi. Venatibus ad celeritatem perveniunt
 ipsi feris parem. Captos hostes & aliquot *Pecores.*
 diem cura saginatos, ingenti cum tripudio
 mactant & veribus tostos vorant. Quos
 hoc factum manet, alacriter ad mortem per-
 gunt, & editis, velut à syllabo, in ipsos per-
 cussos facinoribus, non inultos se mori ja-
 citant. Sparsim habitant, gregatim pere- *Cruelles.*
 grinantur, ordine simplici, silentio miro,
 bellaces & sanguinarii. In hospites adve-
 nasque facillimi sunt & prolizæ supra mo-
 dum humanitatis. Eos circumdatis collo-
 brachiis, pressoque ad pectus capite, effuse
 placatu atisque suspiriis excipiunt, viæ in-
 comoda molestiasque miserati. mox, ex-
 erciato ad hoc vultu, detergunt oculos, &
 gaudentium habitum gestusque induunt.
 Pregnantibus haud ita multus in partu do-
 lor, juvante labores istos æris temperie ca-
 lida, à puerperio moras commorandi domi-
 nantur, amant, uti nostrates, verum validæ
 magis & firmæ confestim exsurgunt, ac do-
 mesticæ negotia impigrè obeunt. Infantes
 impensè diligunt, in annum lactant, alios
 cibos negant, & quoties prodeunt, reti-
 culo, quod T V P V I A M vocant, à tergo
 C ; pen-

*Arma**In hostes
offici.
Officia
circa mor-
tuo.*

pendulum gestant. Clavae lignae, arcus sagittae viris arma sunt. has ossiculis vel durissimis stipitibus acuunt, ut thoraces par- mulasque coriaceas trajiciant. Rectè aut perperam factis nec praemia superesse possit obitum, nec supplicia arbitrantur. Qui i vita discessere vel integro corpore, vel mu- tilatos membra, aut vulneribus confossos descendere ad inferas sedes putant. quam obrem incremata cadavera conduat terra addito reti cubandi causa, nec non cibarii in aliquot dies, quod persuasum habeant, & dormire interia & cibos capere manes mortuorum. Obitus suorum immodicè lu- gent, mensam integram ej. latibus exigunt, in terram se ex cordis projiciunt, & mox tra- gicos hosce motus computatione & saltibus finiunt. In melancholiam proniores reme- dia sibi à choreis, canendi modulis, instru- mentis musicis, quae propria habent, quaerunt, nec minus, quam hominum alii, se- riis ludos interponunt. Interiores & quot- quot patrios mores retinent, vita immanio- re belluis magis, quam hominibus propio- res sunt, vindictae & humani sanguinis avi- dissimi, ad pugnas & certamina temerariè & praecipites. Post illarum religionem & arti- um liberalium studia, in vicos & oppida tri- buti, Europaeorum moribus adsuevere illi, qui mare accolunt, ut & hic illud Taciti u- surpare liceat, MITIVS CIRCA OCEA-

*Europaei
mores
sunt.*

NIM VIVITVR. Qua vero parte nuda
 Barbaries & generi humano pudenda effera-
 ritur incolarum, nullis bonis legibus,
 nullâ industria temperatos, inconditi po-
 puli ingenia in priscos mores geniumq; ma-
 iorū quant. ad se advectos nec notos, ple-
 rumque tanquam infidiatores libertatis pro
 hostibus ducunt. Nec deest tam rudibus a-
 nimis in flagitia calliditas. crudelitas & per-
 fidia his non rarò prudentiæ & fortitudinis
 loco sunt. Norant hoc, quos illuc lucri spes
 à regionibus nostris trahit. In horum sanò
 populorū moribus licet utilissima contem-
 platione versari, & naturæ sapientiam mira-
 ri, quæ tot habitus, tot animorum impetus
 una membrorum similitudine obtexit. in-
 struunt hæc mentem, ut diversi simus apud
 diversos, & quid à quavis gente expectan-
 dum boni, quid metuendum mali, cognos-
 scamus. nec enim tam conditis & exactis
 moribus ullam reperias, in qua non aliquid
 desideres, nec tam rudem, quin aliqua ho-
 nesti specie commendetur. Mediterranea
 armis adversus Lusitanos tuentur, circa lit-
 tora iis immixti eorū imperiis vivunt. Qua-
 drupedum, anguium, avium, piscium, ar-
 borum, plantarum propria genera & for-
 mas, mira varietate, regio alit, quæ suis re-
 licta scriptoribus jucundam relationem præbent
 materiam. Scatet fontibus & fluminibus in-
 clytis, inter quos celeberrim⁹ is, quem AR-

GENTIVM vocant, qui lectarum quarta-
ginta ostio in Oceanum fertur, adeò vicin-
tus, ut inde nautæ dulces nauriant larvae,
priusquã tellurem ex alto conspiciant. Sunt

*Rio de la
Plaza.
Rio de Sa-
nciro.
R. Grande
R. Real.
Rio de las
Islas.
R. Grand
Martin.*

& magni nominis fluvii, Regalis, S. Francis-
ci, Ianuarii, Antonii Grandis, Capivibi,
Bibaribi, Insularum, Contrum, Tugari,
Portus Calvi, Camaragibi, Formosus, Non-
gaguaba, Paraira, aliique, historię huic in-
ferti amnes, rerum gestarũ fama & belli ca-
sibus noti. Sed hæc cuncta aliis memorata
supervacaneum fuerit operosius exequi. Dis-
tinguitur Brasilia omnis coloniis & præfe-
cturis, quarum alix dominos proprios, al-
lix Regem dominum agnoscunt. Sunt illæ :

**PRÆFE-
CTURA
VIV. Ge-
puania.**

*Paris, Maragnana, Siara, fluminis Grandis, Pa-
rayba, Tamarica, Pernambuco, Seriope, Si-
nus omnium Sanctorum, Insularum, Spiritus San-
cti, Portus secari, fluminis Ianuarii, & S. Vincentii.*
Per has ut & mediterranea diffusæ nationes,
ingeniis, linguarum dialectis & nominibus
discernuntur : *Petiguates, Viatani, Tupinaba,
Caeta, Tipinaguini, Tupigna, Apiguitanga & Ma-
riapigtanga, Itati, Tumminivi, Tamric, Caricet,
& celeberrimi, Tapuin, Tucanici, Nacũ, Caxara,
Gajava, Pigravi, Camucjara,* aliq; plures ab
aliis singularim enumeratæ. Noli frontem
corrugare Lector. extra Latium & Græciam
sumas. Non solis veteris Orbis populis con-
cessum voces condere. etiam penes Ameri-
canos est vis & norma ad placitum sua effe-
rendi.

Hæc singula juxta narrationem profecti, Brasiliam scribentis foret, nõ res in Brasilia gestas. Satis fuerit, situm, limites, præfecturas, populos, provenus indicasse. Aliorum fortè erit, in hac ipsa historia loquentium, ista ex officio apud suos distinctim recensere. Diu est, quod Brasiliam in Boreales & Meridionales Præfecturas distinxerit Geographorum solertia. At hæc divisio recens, quæ illam in HISPANICAM & BELGICAM dispescit. Prior naturæ est, posterior fortitudinis & virtutis humanæ. illa Dei creatis, hæc partium inter Principes. illa perpetua & immutabilis, hæc fluxa & pro belli fortuna variis. Belgicam quatuor Tabulis exhibent, quas Nassovii munificentie debent scetula. Nec enim accuratiores in hunc usque diem vidit aut ipse Americæ orbis, aut ipsi adversus. Prima à Fluvio Potiipeba ad S. Francisci flumen exporrigitur & Serrogippam Regiam, Mauritiæ armis imperio Societatis additam, complectitur. Capitania de Ciri à fluvio cognomine appellatur. In ea S. Francisci fluvius, chartis nostratum ut & Hispanorum decantatus, ostia pandit & vario flexu in Brasiliæ intima penetrat, insulis, scopulis, vadis famosissimus. Secunda & tertia Parnambucensem omnè tractu ob oculos ponit, ut & Tamaricensem. Quarta Paribam & Fluminis Grandis Præfecturam. In singulis, suis notis, distincta reperitis, fac-

*Divisio
Brasiliæ
recens.*

*MAURITII
quatuor tabu-
le Belgicæ
ad Brasiliam
subhiberi fecit.
Oliviero
Serrogippam
Capitaniam
complectitur.*

charas molas, septa sive pecorum receptacula, oppida, pagos, arces, flumina; sinus, promontoria, quæ narrationi lucûs fenerant & fidem. Terras distinctis & adversis imperiis Lusitani & Belgæ habebant. Quatuor Præfecturæ nostræ erant juris; ea quæ ad flumen Guade est, Paraybæ, Tamaricensis & Pernambucensis. reliquæ juris Portugallici. Illas munimenta vel hosti ceptis, vel à nostris exstructis tuebamur adversus Hispanorum Duces, Albuquerqueium & Banjolam, militari famâ celebres. quorum ille sua, hic quæ Regis erant, aserebat. Metropolis Præfecturæ Omnium Sanctorum Lusitanis denique accesserat, nostrorum magis vicio, quam hostium virtute. At Pernambucensis colonia primaria, in Belgarum erat potestate, ut & castella ejus tutelæ imposita. Novi Belgii & Africanæ negotiationes, nec ulla nostrorum clade minuebantur, nec illustribus victoriis gliscebant. Peruanæ & Mexicana imperia & quicquid regionum à tergo vergebat in Occasum, congrua bello materia. Atlantici maris superiora & inferiora, naves classisque ex usu temporis meantes & remeantes, tuebantur. Insulas omnes Americæ Boreales, Hispaniolam, Cubam, Iamaycam, Portum Ricum, aliasque minores, nominis Baravorum terror invalerat. Arma nostra sonserat Campecha & Truxillum, in Honduræ sinu. Margæta insule & S. Marthæ oppido terribilem Cura-

*Status
 Brasiliæ
 & imperii
 ante ad-
 ventum
 Cameræ.*

*Status
 Brasiliæ.*

Curaciam maris Septentrionalis Insulam, Curaciam
 arce & praefidiis tenebamus. Praelii cum Lo-
 dovico de Borgia, Hispanorum praefecto, vi-
 ctore Belga, recens & illustris fama. Ame-
 ricæ continentis oram omnem classibus usq;
 infestabant Societatis duces. Castellis, op-
 pidis, Frederici, Auriaci, Amelie, Prin-
 cipum, nomina imposita sub aliis siderib⁹ ful-
 gebant. Ab hostium copiis & insultib⁹ diu-
 nis nocturnisq; quies nulla, in saccharorũ
 machinas flammis grassantium, & circumje-
 cta populantium. Fumabant passim nostror-
 um quoq; incendiis urbes, pagi & ergaste-
 ria Portugallorũ, mari navigia & classe, fa-
 viente & favem tollente belli vindictã. Cum
 Lusitanorum & Barbarorum aliis bellum,
 cum aliis pax nobis erat. His in societatem
 & fœdera allectus, religio, aræ, foci, iura,
 consuetudines salvæ fuere, oppressis promif-
 se vindictæ, mercantibus commercia, fœdes
 fides. Verum non semel rupere sacramenti
 reverentiam Lusitani, metu magis, quam in
 Regem affectu. Omnium addidit nos Tay-
 payas experiebamur, quorum armis copiisq;
 cum Portugallensibus, Iandoyio duce, pu-
 g abatur. Patati quoque Gojanæ populũ
 Belgarum imperia ad miserant. Omnes ad-
 ventu nostrorum, non securitatem sibi, sed
 ultionem Hispanis parari gaudebant. Sum-
 mas rerum præerat, in Pernambucensis præ-
 sectarũ, Senatus, politicus dictus, non so-

Stratus po-
 liticus

lum Reipub. ibidem, legibus Europæorum, rector, sed & belli consiliis mercimoniisque præfectus. Minorum quoq; Magistratum, quib' fortunæ litigantium commissæ, fontiumq; ultio, exercita potestas. At leges non in bono usu erant, corruptis incolarum moribus, etiam regentium quorundam. QUI PRÆ conditione loci mutata pejorib' flagitis agit. Pessimus quisq; diffidentia præsentis Reip. mutationem pavens, Lusitanorum gratiæ adrepebat, nulla fidei cura, sed spe impunitatis. Plebes acri annona vexabatur, vastantibus proxima hostibus. cui malo obviam ibat Societatis, quanto poterat impedio & diligentia. Militiæ cura penes Sigismundum Schuppium erat, multis & egregiis facinoribus conspicuum. maritimis impetabat Ioannis Lichthartius. non tam fortunæ beneficio, quam suo merito magniq; in hostem ausibus notus. Tribunitia dignitate Artisoletus, militaris ingenii vir & operum præclarus. Clades Adriani Patris inter gravissimas surgentis imperii ruinas numerabatur. Iolus studiis rudis, impetu strenuus, penitusq; Hispano nomini infestissimus, captis hic illic hostium ratibus, ovanti similis, nulla non Occidentis spatia militari gloria implebat. In Serinhæmensi provincia, Terra Nova, Tapeferica, Alagois & alibi, variis casibus, & dispari eventu præliabantur dicti duces, Schuppium & Artisoletum, cum Cæ-
 mero-

SIGIS-
 MUNDVS
 SCHVP-
 PIVS.
 IOANNES
 LICHT-
 HARTIVS
 CHRIS-
 TISO-
 LETVS.

C. IOLVS.

merone & aliis hostium prefectis, Domiis animorum inter Societatis rectores habitus fuit; ut Brasiliam & parts propugnandi ac imperium proferendi omnib⁹ staret sententia, serioq; deliberarent, cui Principem ibidem locum decernerent, quem tanta provincie capacem agnoscerent. Apud hos frumenta, arma, rates, pecunie in usum acceptæ vel accipiendæ, reditus & cetera publicorum fructuum & munerum assidue agitabantur. ut & Africana commercia & Nigritarum in Americam transportationes. Nec segnior Hispaniarum Rex, ob stare Belgarum ausibus, amissa reposcere, laborantia munire, validis uti parabat. Ingens novis rebus argumentum non prudens solum sed & stulti duci paratum. Magna loquar. Belli hujus tanta fere molimina, ad annum usq; millesimum sexcentissimum tricesimum & sextum, ut Potentissimorum Regum conatus vincant, & rerum magnitudo apud invidos & ignaros fidem in periculum adducat. Navium ingens numerus, octingentæ & ultra (ita rationaria habent imperi) ad bellum vel mercatum in Oceanum, Africam & alia missæ, quadraginta quinque millionibus florenarum & ultra steterunt, si navium precia, stipendia, annonam penes. Hostibus ereptæ quingentæ & quadraginta septem fuere. quedamna sex millionibus tensa. Ex spoliis ad usus publicos redierunt miliones plus quam triginta,

*Momenta
systemas
per Societatem
Occidentalem,
usq;
ad Ann.
C1313
226VI.
Novimus
numerus.*

*Excepit
hostibus.*

*Spoliorum
summa.*

*Damm
illata ho-
si.*

*Precis
mercimo-
niorum.*

ginta, quæ summa longè excedit illi, quam Paulus Æmilius Romanorum ærario intulit. Hæc tamen ipsa, ut Vellejus habet. omnium antea eorum temporationem amplitudine vicit. In-
dura eorum, quæ Hispano terra periere, nec tamē nobis accessere, millionib' plus septena penditur. Impensæ regis, impedita vestigia, annuq; reditus, summam viginti & octo millionum explent. Erogati in mercimonia, quæ in Guineam, Novum Belgium, Capitis viridis littora, Sierram Leonam, fluvios Senegalam & Gambiam transferri fructuosum videbatur, milliones sex & novies insuper centena florenorum millia, quæq; excurrunt. In quædam censum nondum venere immensa opes, quæ Brasiliæ aliorumq; locorum necessitate absorbere. Reportata in Belgium eodem temporum tractu è Guinea & Novo Belgio fuit tanta auræ, choris, ambari, tergorum bubulorum, & pellium preciosarum vis, quæ milliones valuit quatuordecim, super sextas centena florenorum millia. Hæc præsens ætas suspicit æmota, & futura, à rotunda memoria remotior, stupabit tanta comæmoda privato: & studiis Federatorum tenuis accessisse, tantum opulentia, & gloriæ Hispano decessisse. Næc tamen tanta opes parces fuere petendis tot expeditionū impetibus, ut inter hæc potentior videri potuerit Societas & hosti suo terribilior, isto navium & armorum apparatu, quam opulentior.

Hic serè rerum Americanarum & Brasiliæ status fuit; cum Nassovius impetium caperetur. Eò omnium votis destinabatur, militiæ Europæ, sub A. U. R. A. C. O., expertè & ob recuperatam non ita pridem eius quoque cura & industria Arcem Schenkianam, quæ ad Rheni divergum Insula Batavorum tutelatis est, publico Reipub. favore inventus. Accedebat familie splendor, Castellibus sanguine, Regibus cœnubiis, innextæ hæc ducis auctoritas, fortitudo, fides, fides, aliaq; virtutum & honorum multiplicata, quæ capiendam Imperatorem, sibi per longas deliberationes querendum imperabant. Etiam habitus illi erat & decora corporis forma, non enolam, quæ suis ætatis exhiberetur, sed ex dignitate in præsentem congruens impetii amplitudinem. Jam ante hæc, expeditionis in Palatinarum adversus Marchionem Spinolam sub Fredericæ Henricæ Nassoviae Comite pars fuerat, Germaniæ Principibus optularatus, Vexilla gesserat, centurionis cohortem duxerat, auctâ mox sub Erneste Frise Gubernatore, deinde Mauritio Aragonensium Principe & Holstia, Zelandæ Frisique præfecto, militat dignitate, sub Cæsare vero Principe P A U L O H E N R I C O, Federatorum jam supremo iudice, clavis obsidionibus Grothæ, Sylve-Ducis, Venloæ, Trajecti ad Mosam (ubi immensis in stationem suam Pa-

Mauriti
 duxera.

*Præfatus
va Brasili
confer-
tur Illust.
Comiti.*

*Rati ha-
bent Po-
sensis, Or-
dines &
Auriacus.*

penitentiam impetum fortiter sustinuit & repulit) & Berce ad Rhenum, se conspicuam fecerat: ut postquam omnes militie partes in veteri Orbis explicisset, novas in Novo Orbe susciperet. Comitabatur opinio quædam, Brasiliam ei provinciam dari, nullis in hoc suis sermonibus antrograri, sed quia dignus & par credebatur. Nec errabat hæc fama, sed optatum eligebat. Queque laudum eius confirmatio est, iis ipsis virtutibus esse citi, ut Societas Imperatorem à Germanis potius mutaret, quam à suis legeret. Collatum à Societate rectoribus Brasiliæ imperium, ratum habuere Fœderati Ordines & Auriacus, iis legibus, quæ ex Ducis & gentis Nassovicæ honore ac populi usu essent: imperaret supremi ducis appellatione & potestate, terra marique: quæcumque armis acquisivissent Belgæ, vel se tenerent, imperiū sui esse crederet: que ad salutem publicam facerent & sacra, civium ordinem & disciplinam, bella, fœdera, jura curaret: male posita moveret, ne quid Republicæ detrimenti caperet, caveret: præfecturas militares in castris sui juris esse potaret distribuere in promississimos: domi & per hyberna, ex paucis, quos signavisset Senatus, seligeret: etiam de civilibus honoribus munisque deserviret: ut & de munitionibus extrahendis, demollendis, transferendis, ubi opus: de sede Imperii & Senatus: de Brasiliensium

sum & incolarum laboribus ac stipendiis ; defunctis Senatoribus & primariis belli du-
 nibus alios substitueret, Rectores auctores
 essent. Hæc aliæque fide publica sancita fu-
 ere, ut tantorum negotiorum supremis ad-
 ministris promissorum, Duci officii, regula
 constaret, adstrictis in conscientie merum
 partibus. Promissa primum Comiti classis
 navium triginta & duarum, qua abiret, ten-
 taturus Novi Orbis fortunam. Verum Re-
 ctores, contractis audendi cupidine, in duode-
 das postea convenero, quæ militum bis
 mille & septingentos veherent. Ne vero
 tractatio longa, magnorum moliminum
 comes, in damno esset, Nassovius operum
 & laborum prostrus, impetrata adhuc, ut ser-
 me in talibus, classe, imparato milite, qui
 omni in Americam trajiceret, quatuor dun-
 tant navibus, adolescente Autumnio, è por-
 tu Texelæ solvit, summo omnium ordinum
 consensu ac spe, anno Christianorum trige-
 simo sexto supra millesimum & sexcenteli-
 mum. Navi, quæ ducem veherebat, Zutpha-
 niæ nomen indidit. milicum non ultra tre-
 centi & quinquaginta erant, quibus vix ad-
 versus Morinorum insultus tutus videbatur.
 Abeunem votis faustisque comprecationi-
 bus prolecuti sunt Patriæ Patres, Auriaeus,
 Societatis Curatores, & civium optimi qui-
 que, utpote in inusitatum fortunæ & pru-
 dentie civilis pariter & militaris exem-
 plum.

*Abitus
 in Bras-
 liam.*

AN. MDCLXXXVI.
 XIV. OCT.

*Vota pu-
blica pro-
sequuntur
Comitem.*

iturum. Divulgatâ tam gloriosæ expeditionis famâ, Omnium vox erat : hoc duce novitas tantis rebus affulgere spes : hunc alterius Mundi destinam fore : ab hoc armis robur imperio dignitatem quæri : nihil illo moderatius prudentiusque : didicisse nostratum bellis militia aspera & incerta : modesto milite non feroci pugnaturum : hostibus terrore ob famam, Germanis suis charum ob cognatam gentem, Barbaris placabilem ob lenitatem & mansuetudinem.

*Sorlinga
Cassiteri-
des Prolo-
mai cre-
duntur.*

Postquam serenis lucibus, propitiis ventis Fretum Britannicum enavigasset, insulis Sorlingis vicinior, (Cassiterides Prolomai sunt) turbatam sæva tempestate mare itineris initia magnis incommodis flagellavit. observatum, transmarinas expeditiones incertis sepe numero Superis suscipi. hoc Agamemnoni, Aeneæ, Xerxi, Germanico, Cæsari aliisque insolita molientibus accidisse. si ve quod adversis consecrari debeant nova imperia : si ve discriminum metu coerceri dominationis studium. Consultantibus de occupando primo quoque portu Navarchis, Comiti, licet maris insueto, displicere moræ. urget iter, nihil intermissa navigatione. Sed auctis procelloso mari, quod ob rigorem vicini Septentrionis horridius est, periculis, obsecuta formidini prudentia in Fal mudam receptum suavit. Iam enim aquas ceperat Zutphania, ut vix emergeret. nec

*Tempesta-
se in Bri-
tanniam
vadunt.*

minus turbidum pelagus altis fluctibus ja-
 dabat Argonautas, ut in Sorlingarum penē
 vada & scopulos impingerent, ventorum
 adversantium furore. Hic dum commodio- *Falmuda*
 ranavigandi tempora expectantur, Serenis- *moratur.*
 sima Britanniarum Majestas Carolus I. ac-
 cepto nuncio, hærere in portu Britannico
 Comitem, Falmudæ Governatori & Nobil-
 libus vicina loca incolentib⁹ mandat, omnia
 e-*g*a Nassovium humanitatis munera funge-
 rentur, & quæ ad ejus refectioem facerent,
 curarent. abunde hoc & comiter præstitum.
 Et licet auguriorum ac prodigiorum fides in *Omissa*
 gente nostra penē exoleverit, nec curent
 prudentiores casibus fortuitis temere mis-
 cere Deum, omen tamen notatum fuit du-
 plex, non omnino adspernendum. Pri-
 mum, ubi Morinos prætervehebat, piscis
 marinus è mari intra navis foros exsiliens,
 Asellum majorem vocant, ad discrimen mi-
 noris, qui Callarias. Alterū, perdices quin-
 que è Britannico littore in navem Comitis
 & eam cui à Pernambuco nomen, delapsæ,
 nauticorum voluptas & spontanea præda,
 quæ lætâ ominantium conjecturâ maris si-
 mul ac terræ obsequia favoremque promit-
 tere credebantur. Et forte benignitas Nu-
 minis, quia tangitur Principum affectione,
 his quoque rationibus, & rerum imminen-
 tium speciebus, proderè vult, quæ impen-
 dent. Talia olim fuere serpens ad Bagra-
 dam

dam pugnante in Africa Regulo, aquilæ De-
 jotaro regi salutaris aspectus: corvi tres Grac-
 cho occinentes, in Gallia lupus vigili gladi-
 um è vagina auferens, aliaque infinita, quæ
 prout secunda aut adversa acciderunt, ma-
 gni fastigii viris ad gloriam vel ignominiam,
 salutem vel ruinam, vertere solet superstitio-
 sa credulitas. Dies excurrere quadraginta,
 quibus tempestates ad navigandum idoneas
 non habuit. nihilominus in navibus suos
 continebat, & nullam prætermisit occasio-
 nem profectiois: donec desævientibus pro-
 cellis, secunda navigatione ad Insulas Ca-
 pitis Viridis proventus fuit. Caput Viridè
 inter Africæ promontoria celebre, arboribus
 viridibus confitum est, unde illi nomen. mul-
 tis Asinarius Ptolomæi esse creditur. Æthio-
 piæ, ut ait Oliveira, principium est, & ultra
 centum leucas ad promontorium usque Sier-
 rz Leonæ extenditur, totumque hoc spati-
 um Præfectura Capitis Viridis appellatur.
 terminatur utrinque fluminibus, illinc Gam-
 ba, hinc Senaga nostrorum mercatu claris.
 Crebra inter proceres & regem de imperio
 contentio est. quisquis superior vindictæ
 crudeliore se tueretur, sive optimates è medio
 tollat potentior Rex, sive hunc optimates.
 Regiæ opes ex procerum pendent nutu &
 liberalitate, qui equis, vaccis, capris, legu-
 mine, alias egenum & inopem, donant.
 Occidentem versus medio Oceano jacent

*Insulæ
 Cap. Viri-
 dis appel-
 lit.*

An. 1519
 c xxxvii.
 Cal. Ian.
*Capitis
 Viridis &
 insularum
 descriptio.*

Insulæ decem, quas à vicinitate vocant *Insulas Capiti Viridis*. suntque primum repertæ, Anno M cccc xl à Lodovico Cadamusto Genuensi. Quidam has putant esse veterum Gorgones sive Hesperides. Abundant capris & salinis, unde & Saliferæ nostratibus dicuntur. Hispani etiam milium Zaburrum in iis colligunt. Quum primum invenirentur, prorsus incultæ erant, humanumque nullum usquam vestigium. qui primi conscenderunt, columbas manibus prehenderunt, aut scipionibus suis humi stantes & hominum insuetas occiderunt. Primaria inter illas & maxima est S. Jacobi, plena variis arborum generibus patensque in longitudinem milliaria septem. ubi salis magna copia, aquæ dulces, testudines innumeræ, tam grandes, ut testæ clypei magnitudinem æquent. Superior hac magisque in Boream vergens est insula *Bona vista*, sive Boni visus, quam ita dixere, quod gratulabundi huc primum applicuissent Lusitani. Inter minimas est, quam *Mayam* appellant, quæ salinis quoque nobilis ab Hispanis frequentari solet, rara habitatoribus; nisi forte Nigritas aliquot profugos, aut Portugallos ob nefas exules habeat, quos illic perire leve damnum. Apud hanc dies sex commoratus Nassovius ob aquationem, mox famosam mundi Lineam attingit, quæ in partes

Ad Majam insulam moratur ob aquationem.

Isteo de Mayo.

Transit Equino-

*Sialem li-
bent.*

*Brasiliam
appellit.*

*An. c. 13 13
cxxxvii.
Januar.
xxiii.*

tia dispescit. Hic paribus intervallis fortitudo Nassoviorum ab Universi terminis distans, utriusq; se hæmispherio ostendit, grandi honoris ac rerum ubique gerendarum aut gestarum libramento. Multum maris brevi emensus, adulta Baravis hyeme, Brasiliæ littora, ubi Pernambuco est, appulit, lætus quod adversa maris trajectu prospero pensavisset. Appulit unâ Adrianus Duffaus, quem prope Insulam Maderam sibi junxerat Comes. triduo post Matthæus Ceulius & Carpentarius, qui, quod navi veherentur rimosa, in S. Vincentii Sinu coacti fuerent ejus refectioi aliquandiu immorari. Hos excepit postridie Cal. Mart. Ioannes Giselinus, multum procelloso mari jactatus. omnes futuri Secretioris Concilii apud Comitum Senatores & tibicines imperio Felix, temporis brevitate, trajectio, ea anni tempestate hic stitit Nassovium, quæ gerendis rebus idonea erat. Incidit quippe adventus in menses bello & campestribus moribus commodos. Nec fuit aut Lusitanis, aut Portus Sancti Gubernatoribus, ob subitum appulsum, tempus, submittendi suppetias in Comitum, & hostile quid molendi.

*Excipit
d. suis.*

Excendentem primores loci populusq; excepere, vultu, officiis, oratione, obsequiis testati, plurimi aucupantes gratiam, ut sermo ad nova Imperia. Eas circumstantium con-

cutren

currentiumque gratulationes, ut communis benevolentię testimonia, non hilarius, quam modestius admisit. Post hæc ostensis in Senatu commissis sibi à Fœderatis Ordinibus, Principe, ac Societatis rectoribus, Imperii ac capellendæ gubernationis litteris, primum id sibi negotii dari voluit sagacissimus Imperator, ut quantum militum nostratium sociorumque in armis & præsiidiis esset, cognosceret. Id prudentiæ ratus PARARE prius bellam, quam exercere, & metiri quantum queas, ne frustra tentetur facinus, aut præceps audacia cœptæ gubernationis famam diminuat. Etenim compertum, ex præparato copias bella magis sustinere, quam violentas & cumultuarias collectiones. Militū vis omnis in geminos ordines distributa. quorum unus præsiidiariorum esset, alter campestrium in hostem iret. Præsiidiis sepositi fuere sexcenti & bis mille, qui per Castella Reciffæ, Afogadorum, Promontorii Augustiniani, Tamariçæ & Paraybæ distributi. Bello capessendo servati in duos divisi exercitus, unum majorem invadendo hosti, in quo censi nongenti & bis mille: alterum minorem ac vagantibus destinatum, cujus numerum sexcenti fecere. Hi hostem alibi occuparent aut distraherent, ac invigilarent occasionibus. Mox annonæ & commeatus curam habuit, hac in re Romanam dispositionem imitatus. Inquisitum sedulò, quantum panis bis co-

Primo Nassevio cura, inquirere in Militia statum.

Præsiidiis sepositi.

Bello servati.

*Comman-
tium.*

cti, lactidi, legumionum, carniū, casei, vini in navibus & conditoriis esset, ut sine quibus intractabilis est miles & disciplinæ impatiens. Etiam armorum censum inuit, quæ tela & Arma, tormenta, machinæ, pulvis, quæ naves & instrumenta nautica, regione maritima & portuosa. Illud notatum reperio, funalium militarium parcitate laboratum fuisse, culpamque in Europæos istarum rerum curatores rejectam. At juxta se ingenio inopia, funesque nova arte ex arborum corticibus concinnavit. at, quia in ignem non durabant, minus probos. Ea quoque, ut dicam quod res est, annonæ fuit penuria, ne postquam castris in bimestre prospectum esset, demerso in militem satis angusto & tenui, vix superfuerit, quod satis esset alendis præsiidiis. quibus parcius vivendum fuit & in fraudem genii. Hinc querelæ & murmura militum jejunarium, quæ ducum leni oratione & liberalibus promissis composita vix quieverunt. Nec enim, sicut ad satietatem nutriti nostrates, in ediam ferunt, quam aliunde è confragoso & paupere terra veniens miles facile tolerat. Ne tamen aut hostis de angustia annonæ nostræ edoctus audacior in nos iret, aut ipse miles in castris percelleretur, edicto veniam singulis fecit Comes, deportandi ad castra quidquid vellent commectus, simulata eum in modum rerum omnium largitate. Qua cura apud suos defun-

ctus,

*Arma.**Prudentia
Comitis.*

stus, hostium loca, copias & molimina perdidicir, more Imperatoris Punici, cui omnia hostium, non secus quam sua, nota erant. Compertum per exploratores eos Portus Calvi terras & Arcem tenere, unde emissæ prædatoris manus vicinas nostrorum terras populationibus & rapinis infestabant. usq; adeo, ut ne tuta quidem esset à Reciffa ad Olindamirio & reditio. Quin desertis pagis, ob hostium metum, sub arcem se nostras ad tutelam receperant Brasiliani. Militares copis in Serinhainensi agro vix in hoc sufficiebant, ut irumpentem hoste repellere, ne in intima penetraret. Nec deerant illi sua in sylvas refugia, per occultos & cæcos calles, facili ipsi & æquo ad fraudes Lusitano, nobis difficili. Et cum exigi finibus non potuerit, incendiis, spoliis, cædibus paruerunt nostra. Quamobrem, indicta publica supplicatione, ne sine ope divina quidquam aggressus videretur, visum Comiti absque mora hostem adoriri, & imperium ab armis belloque auspiciari, firmandæ potentis & ostentandæ hostibus fiduciæ, quæ principatus, apud exteros præsertim, stabiliendi primæ administræ sunt. Hoc ad Societatis gloriam & suam maxime pertinere arbitrabatur, si cum dignitate opprimi statim Hispanus posset. Belli dilatione robur illi accessurum & disciplinam, se in vecordis aut lentosum consiliorum suspensionem addu-

Comes ad bellum se accingit.

&um iri. Copiæ omnes terrestri itinere in
 Serinhamum ivere, excepta Comitibus præ-
 toriâ, iisque centuriis, quas Carolus Nas-
 fovius & dux Housius singulas ductabant.
 Cum enim recens conscripto milite consta-
 rent, nec lentis castrorum progressibus ob-
 longiorem viam pares crederentur. eò ad
 Comitum navigavere. Hic in *Vnum* cum
 exercitu movit & susperato fluvio, quem
 exigua manu tutari facile fuisset hosti, in
 Barram-Grandem promovit. ut classem,
 quæ triginta tribus navibus vectoriis & li-
 burnicis com meatum & apparatus omnem
 bellicum ferebat, operiretur. Pedestrium
 militum è Belgis coacti fuere trecenti, nava-
 lium sociorum octingenti, Brasilianorum
 sexcenti, quibus addita equitum turma. Hac
 manu, quam multitudine hostis superabat,
 recta in Hispanos itum. His imperabat præ-
 fectus Comes Banjola, magno armorum u-
 su inclytus & belli Belgici sub Marchione
 Spinola experimentis clarus, cui præter in-
 digenas, Nigritas (Afrorum populi sunt) &
 Lusitanos, militum erant quater millena-
 ggeribus ripas præmuniverat. quibus, de
 adventu Nassovii certior factus, ilicò sessit,
 sive armorum diffidentia, cum tamen mili-
 te prævaleret, sive pelliciendis sub ejusdem
 portus propugnaculum nostris. Ad amni-
 culum, qui miliare ab Arce aberat, in mon-
 te castra posuit, duorum millium manu.

*Vna vel
 Huna flu-
 vium &
 pagus.
 Barra-
 Grande.*

*In hostem
 movet.*

A. Fluvius.	Bun. Araschots:	9. Prælium. 10. Exercitus
B. Arborem ferax ad-	ius.	11. Acies postrema Admi-
rigum impediendo or-	nes. y. Ismael quæ-	ray et nautica plebs.
C. Agger castrensis ho-	menta masora.	12. Castra nocturna Comit-

Ea duplici aggerum serie præcinxerat, obstructis viarum angustiis, quas arborum segmentis & truncis longe lateque excisis operaverat. Consilium erat, hinc Belgarum impetum sistere, utque ipse proximior Arci hanc armatis copiis tueri, & hæc ipsum posset. Vesperascente die Comes noster, naturæ loci perspecta & hostium situ, in monte opposito castra fecit. illi leviculis præliis, nullo suo commodo, laceSSivere ad pugnam Belgas, rotam interim noctem occupati munienda se pimentis statione. Mane, vix albescente luce, explosis in Hispanos aliquoties machinis minoribus, minus audaces terruimus. Acies hoc ordine incessit: duæ centuriæ ex Belgicis, & Brasiliensium tres jossæ à latere dextro per sylvarum abdita viam facere, & super objecta, quod arduum, eniti: totidem à latere lævo, invadendis simul hostibus. Nassovius decorum se promptumque in armis ostendens, cum prætoris cohorte, quam sibi applicuerat, in frontè erat. quod plurimum referre intelligeret, cujus ductu auspicaretur illud agmen, ex quo victoriæ omen capiendum esset. novissimum agmen Schuppius & Artisoiskiis ducebant, qui recentes clarique rerum hic gestarum fama, militum quoque studiis fovebantur. Sic tribus locis triplici militum manu hostem aggressi, pugnandi illi potestatem fecere. Banjola sclopetarios mille

*Politanos
nos cum
hoste.*

*Acies
duæ.*

*Hostem
munitio-
nibus pal-
lis.*

in obvios excutere jussit, desideratîq; è nostris sex, faucii triginta sex. Nose vulsis palis & perruptis, quæ obstabant, per ferociam septis, utrinque hostem adorti, latera fortiter impulimus, & post acrem collato gradu pugnam Hispanos terga vertere cœgimus. Quibus plana magis evenerant, facilius irrupere; quibus impugnandi aggeres & superandæ strues & concædes erant, major fuit labor & periculum, ut qui certioribus supernè ictibus patebant. Partib' spes virtusque æmulatione accensæ, incitante illam utrimque ignominiz demendæ cupiditate. Cecidere hoc conflictu hostium quadringenti, qui sparsi palantesque cæsi disjectis armis viscebantur. reliquis sub arcibus se tutelam recipientibus. Interemti captiq; aliquot, qui militia eminebant. tanto verò hostem furore insecti sunt Belgæ & Brasilienses, ut vix imperio ducis ad signa revocari possent. Comes primam victoriam sequentis occasionem arripiens, per ima collium sub ipsam Arcem victorē militem perduxit. Banjola, munitis in monte stationibus, totum diem in nostros, ut & illi, qui arcem tenebant, jaculatus, strepitus multum, damni parum fecit. Eopse die missi à Comite Schuppîus, & Lichthartius, ille militum, hic navalium sociorum dux, ad occupandam Insulam, asserendo comestatu & re frumentaria, ut commodius supportari posset.

let. Dux Hispanus convasatis de nocte impedimentis loco movit, relictis tormentis æneis tribus. in Arce morari timuit, ne se ejus deditioe illigaret. nec nostros prohibere ab obsidione ausus fuit, attritis copiis. Nassovius postero die circumspectis iterum, quæ hostium erant, comperit abiisse. & dum propius munimentis, quibus inhæserant non diu, admovet, occultis illa ignibus, quos abiens sero vespere Banjola fraude paraverat, dissiliere. at nullo Belgarum damno, quos tardior accessus præsentis cladi exemit. Ille in terram *Camaragibi* vertit, ut inde in *Alagoas* pertenderet. Instat hosti miles noster, vagum varia cæde consumit. inter fugientium trepidationem, prædam & opima spolia reportat. Tunc fiduciam capit Dux Belga arcem *Povacaonam* provincie caput aggrediendi. non ignarus, uti initia belli evenissent, spem famamque in cæta fore. Sita est Arx in *Pernambucens* provincia, ad ripam fluminis commodissimi, & recipiendis oneratis ob altitudinem idonei. à *Réciffa* abest miliaribus *xxv*. In confiniis molas ostentat septem, iterque sternit in *Alagoas*, *Camaragibi* & *Antonii Grandis* fluminum terras. Elapso proximè biennio expugnaverat illam *Lichthartius*, acto in fugam *Comite Banjola* morsisque in flumine Hispanorum pluibus. Verum non diu post *Albuquerque*us, aliud agitans, ar-
 reptæ

*Arce
 Portus
 Calvi Povacaonæ
 obsides.*

repta in consilium occasione, eam non difficulter recuperavit, scelere Sebastiani de Souto Lusitani, hominis summè perfidi, cujus operâ optimâ antè usi fueramus. Hic cum credulitatem Picardi vigilum præfecti nefariis mendaciorum vinculis circumdedit, plus incommodi damniq; attulit nostris, quam commodi aut salutis præstiterat, Falsis namq; indiciis autor Picardo fuit, ut, motis ex Arce præsidii, vacuum eam fecerit & invasioni hostis opportunam. Quo facinore perfidiam suorum, magnitudine criminis, illustrem fecit, adducto quoque incertissimû vitæ discrimen Dominico Calabari. qui Lusitanus, cum à Regis partibus ad nos descivisset, in arce captus, strangulatusque, jugulo defectionem expiavit, & dissectos artus infidelitatis ac miseriz suæ testes ad spectaculum reliquit. Mauritius Societatis interesse arbitratus, eam subdi, absque cunctatione stativa ordinat quatuor. primis ipse consedit, secundis gubernator Sigismundus Schuppius, tertiis Artioskius milirum tribunus. quartis, qui mare vicario imperio tenebat, Lichthartius. Ab externo metu tutus, in singulis stationib' suggesta attollit, machinas locat, quibus in arcem ferociter & frequenter displosis, mutuas ab hoste jaculationes damnaque excepit, concussis dirutisque hic illic, quas festinatio aggererat, terrarum molibus. Interea
 acces-

*Stativa
 ordinat.*

accessus suos & latentiores aditus fossorum laboribus graviter ducit, & cum operariis propius adrepit milite. prima luce, sero vespere, socium se periculorum operis addit. Occubuerunt, præter gregarios aliquot & primos, Carolus Naslovius, calida juvena miles, majorisque animi & sanguinis, quam fieri, & centurio Ioannes Tallebomius. quibus gladium majorum ictu subita mors magnarum virtutum usum invidit. A decima & tertia obsidii die, cum jam proximè fossis inhzrerent operæ, nec hosti animus viresque essent, ultra se defendendi, missis obsidibus, dedita Arx honestis belli conditionibus fuit, prima Comiti expeditionis Americanæ merces & amplioris potentie gradus & fundamentum. Præfidiariis concessa potestas, militie ritu armatis, discedendi & compendiosissimo itinere in Reciffam insulam, inde in Hispaniolam, & Indiam Occidentalem, quæ vellent, loca abeundi, vel in Terceram trajiciendi. Unius ipsis, pro belli honore, machinæ & apparatus bellici non multum, facta copia. Naves, quibus trajicerent, à Comite impetraverunt, ea fidei pactique, quæ convenerant. Navigaverunt omnes in Insulam Terceram, quæ inter Azores sive Flandricas primaria est. *Expugnata*

gressi ex Arce Gubernator Hispanus, Michaël Gibertonus, armorum præfectus, bello Belgico clarus, centuriones octo, signiferi

feri septem, militum quingenti, Italicae, Hispanicæ, Lusitanicæ gentis, præter ægros & saucios, gloriosam utilemque; victoriam fecere, cessere quippe in belli spolia machinæ bellicæ ex ære viginti duæ, è ferro fusili quinque; mortaria quatuor (genus machinæ est pandum ac breve) glandium ferrearum & missilium magna vis, ut & funes incendiarii, aliaque Martis utensilia, totumque Regis, quod illic erat, armamentarium. Nec minus vago exercitu propè Moribecam & S. Laurentium; occursum fuit hostium in fines nostros excursionibus, exactisque, qui iruperant, populatores, duce Jacobo Stackhouvero, qui cum hostili manu congressus, eam, pugnante fortiter Helmichio Vice-centurione, fudit fugavitque. Sic parva circum agris major quies & securitas fuit. Pugnantium profectò ducum omnium memoriam exempli intererat ad posteros nominatim extendi, si mihi æque promptum fuisset nomina scire, ac admirari virtutem.

*Banjolam
persequi-
tur.*

Fugientem Banjolam ponè pressit Mauritijs, victoria utendum ratus. nec diu fuit, cum tota Pernambucensium Provincia minus tum amicosum & validum exegerit. sed operæ precium fuerit, ad Historiæ præsentis, & rerum hîc gestarum, & porro gerendarum lucem, Præfecturæ hujus situm locaque; strictim indicasse. præsertim cū & Comes hic & Senatus politici ac supremi illustrior sedes

*Præfectu-
ra Per-
nambu-*

sedes sit, & præcipua crebraque navium stationo. Inter Brasiliensium colonias Pernambucensis è maximis est. ut quæ sexaginta juxta littus miliaribus porrigitur, inter Francisci, fluminis celeberrimi, ostia, & Itamaricæ præfecturam. Peculium est Duarti, sive Edwardi, Albuquerquei, Lusitani, cujus hic nomine imperitabat Frater Matthias Albuquerqueus, qui Olindam venerat, paulo antè quàm nostri ea potirentur. Sedes pagiq; Portugallis habitati undecim notantur. Prima est Olinda metropolis, ad maris oram, pulchris ædibus templiq; nuper conspicua. Situs, ob colles, quos ambitu suo completur, inæqualis aded est, ut vix humana industria muniri possit. In ejus parte editiore eminuit Iesuitarum Cœnobium, structura elegans & reditum locuples, à Rege Sebastiano conditum. prospectu amœnissimo primum se, ex alto adnavigantibus, ostentabat. Iuxta hoc aliud conspiciebatur Capucinatorum, ut & ad littus Dominicanorum & in Superiore urbis regione Monasterium S. Beati, natura & opere validum; præter Monialium ædem aliasque. Basilicas habuit geminas, unam S. Salvatoris, alteram S. Petri appellationibus venerabiles. Oppidanorum censebantur millia duo, exceptis Ecclesiasticis & mancipiis. Hi ad signa revocabantur quatuor, dispari, ut solet, numero. Civium ducenti circiter opibus præstabant

*conferre do-
scriptio.*

*Pagi sedes-
que undecim.
Olinda.*

& fulgidiore censu. Ab hac Austrum versus, inter fluvium Biberibi & Oceanum, extenditur, ferè uno miliari, longus angustiorque & arenosus terræ trames, ligulæ aut costæ instar, quem, ut & alibi, provida Numinis cura huic oræ adversus maris insultus objecit. Ubi terminatur, pagus fuit, *Reciffa* dict⁹, si-ve *Receptus*. forte ab hoc, quod intra hunc & alium terræ similem tractum oblongum, quem *Reciffam Lapidosam* vocant, recipi naves possint & soleant, accipiendis exponendisque oneribus. Frequentibus incolis habitabatur, & qua parte medium hunc tractum Arenosum interfecat mare, majorum navium statio est, ob insignem pelagi astitudinem. E regione hujus, ubi definit *Reciffa lapidosa*, hic illic mari pervia, Turris fuit ex aquis exurgens, *Castelli maritimi* nomine, ad discrimen ejus, quod in *Reciffa* terrestri aut arenosa cernebatur & castellum terrestre vocabatur, *Lusitanis S. Georgii*. Post desertam *Olindam*, in *Reciffæ* pagum se recepere civium & mercantium plerique, qui ædificiis illam insignibus ornare. donec ejus fulgorem præstringere cœpit *Mauritiopolis*. sepimentis cinctus à nostris, qua parte fluvium adspicit, robur non leve accepit, cum is, relabente maris æstu, pervius sit pedibus. Hæc *Olindæ* facies fuit, antequam eam expugnassent *Belgæ*. qui munimentis novis hos terrarum *Receptus* ut &

Insu-

Insulam Antonii Vazii inexpugnabiles fecerunt. Fulget jam hæc Insula Palatio Comitis, Friburgo, ad usum ejus & Imperii decus sumptibus ipsius, magnificè exstructo, ut & urbs MAVRITIO POLI & portibus ad miraculum in gemino flumine jactis. Secunda

Insula Antonii Vazii.

sedes fuit Garasu, pagus verius, quam oppidum, à litore remotior, è regione Itamaricæ insulæ, quinque ab Olinda miliaribus. Olim tenuioris fortunæ Lusitanis incolerent, mechanicis artibus vitam tolerantes. ac postquam nostris partibus recessit Olinda, etiam opulentiores huc commigraverunt. Expugnare hoc oppidulum nostrates, calendis Maij Anni tricesimi secundi supra millesimum & sexcentissimum, captumque inconditis & militari direptione deforme fecerunt.

Garasa.

Tertia fuit Reciffa jam dicta. Quarta Moribera, mediterranea magis & Australis, quinque à Reciffa miliaribus. Quinta S. Antonii, septem vel octo à Reciffa miliaribus, Austrum versis, locus promontorium S. Augustini. Sexta Michaëlis de Poyuca, incolis frequentissima, decem à Reciffa miliaribus, ubi machinæ saccharæ tredecim magnam sacchari vim quotannis edunt. Sitâ est ad amnem cognominem, qui ad latus Meridionale promontorii Augustiniani in mare se exonerat.

Reciffa. Moribera. S. Antonii.

Septima pagus Seinhæmi amplissimus & amenissimus, ubi duodecim machinæ, quæ singulæ sex aut septem millia arborum sac-

Poyuca.

Seinhæmi.

chari feliciter exequantur. Pendet Aroba
 xxvii aut xxviii libras nostrates. tre-
 decim à Reciffa miliaribus abit. Oitava se-
 des Gonfalvi de Vna, viginti à Reciffa mili-
 aribus, machinas exercet quinque. Nona
 Portus Calvi xxv à Reciffa leucis, machi-
 nis operatur septem vel octo. Hic Arx Po-
 vacaona est, Mauritiana victoria illustris.
 Decima pagus Alagoz Borealis, xl. milia-
 ribus. Undecima Alagoa Australis, toti-
 dem ferè distans. Vicis etiam aliis minorib⁹
 Brasilianorum degitur, quos *Aldeas* vocant.
 Edificia, quib⁹ sacchara coquuntur, nume-
 rata fuere septuaginta & ultra. Eorum aliqua
 amplitudine pagos adæquant, ob operatio-
 rum, circumquaq; habitantium, frequenti-
 am. Tantum ex illis sacchari quotannis col-
 ligi perhibent, quantum onerandis navibus
 octoginta vel nonaginta sufficiat. Non va-
 nis autorib⁹ habeo, uno die ex Olindæ por-
 tu solvisse naves saccharo onustas quadra-
 ginta, relicta adhuc in conditoriis ea saccha-
 ri copia, quæ ad totidem navium vecturam
 satis esset. Nec possunt illa confici sine Ni-
 gritarum opera, quorum numerus ingens ex
 Angola aliisq; Afrorum portibus huc trans-
 vectatur. Constat ex commentariis & diur-
 nis notis, ad annos vicesimum primum, se-
 cundum, tertium, supra seculum decimum
 sextum, quadriennii spatio è solo Ango-
 læ portu in Pernambucensem Præfecturam
 trans-

transvecta Nigritarum millia quindecim, quadringentos insuper & triginta, maximo Regis Hispaniarum compendio. Montibus vallibusq; lætissimis hæc regio distinguitur, cannarum sacchari feracissima, etiam ligni Brasiliensis optimi. Nec minus pascu⁹ quoque est ager, & pecore abundans, ut, quod de Campania ab Italis olim dictum fuit, summen Brasiliæ dici mereatur. Hæc topographica sunt, & quia notiora, minus egent stylo. insisto gestorum narrationi.

Provisis, quæ ad propugnaculorum munitionem & robur faciebant, Schuppius cū copiis & equitatu in Allagoas missus fuit, in reliquias hostium inquisiturus. Ipse Comes, ut fatigatum itinere militem levaret, conscensus in Barra grandi (sinus est, spatiosus, mille & ultra naviū capax, Portui Calvo vicin⁹) navibus, ad promontorium Sergoæ appulit, non longe ab Allagois, hostem insecutus ad flumen usque Francisci. Hæc inter, indigenarum plurimi, armis nostrorum & excarnationibus proximi, in tutelam recipi supplices petiere, quod & impetraverunt. nec enim cū privatorum calamitatibus. sed hostium vi contendere generosum credidit Nassovius. quo facto accidit, ut in sua redirent incolæ, Belgas fortunarum suarum tutores, non hostes experti. Propè Corregippam cognitum indicis, Comitem Banjolam Openedæ quem habebat militem, in

*Schuppius
in Alagoas
missus.*

*Banjola
fugit.*

*Flumen S.
Francisci
trajicit.*

oppositam fluminis Francisci ripam lembis transmittere. Quare mandatum Schuppio, ut eò se cum copiis balistariorum Brasilianis & equitum turma conferret, turbandis Hispanorum castris, verum serius adventans, dum postremus trajiceret lembus, spoliis solummodo pecuniariis & vasis argenteis militum cupidini litavit. Equidem victa, præter opinionem & Banjolæ, & incolarum, celeriter Arce, quam quadrimestri obsidioni parem putabant, indigentibus suis consulere tempestivè nequivero. Comes, ubi Opendam venit, (oppidulū est ad S. Francisci ripam,) sex à mari miliaribus, cum idoneum judicaret locū, faciendis in hosticum progressibus, Arcem ibidem in rupe de suo nomine condi jussit, ut & aliam ad fluminis ostia, hoste & incolis se in Seregippam Regiam recipientibus, quæ viginti quatuor à fluvio Francisci miliaribus abest. Hinc ostium est patens, qualis fere Mosæ est latitudo in Batavis, ad Delfensem portum. aquæ motu feruntur concitatissimo. Tum imperatum Australem ripam incolentibus, uti cum jumentis omnib⁹ in Borealem transirent, ne pabularum eò, ut ante, iret hostis.

*Comes
Opendam
venit.*

*Castrum
Mauritii
ab ipso
impositum
ripa S.
Francisci.*

Atque his fere expeditionibus exacti hæc mensis brumales & ver primum fuere. quarum felicitate firmati militum animi & Comiti ademptus hostium contemptus. Quæ perscripta ad Potentissimos Belgii Ordines &

& Societatis rectores, auspiciata Comitibus imperia omnibus fecere, & insertum publicae famae, encomiis multorum domi forisque extulere. Ipse datis Openeda ad Celebrissimum Principem Auriacum, Federati Belgii Governatorem, litteris, de his, quas pridem gesserat, in huncmodum scribit:

Ex quo per Tribunum Artioskium ea omnia, quae felix satis Marte pro Societate, in externis gentibus, haecum consecimus, perscripsi, proprio agmine in bossem perrexerit, oportunitate ratus instare successibus & favori Numinis. Ille in Alagoas profectus nec adventus nostri patiens, trajectis, quae intercurrebant fluminibus, plane fugienti similis, Openedam usque, oppidulum ad ripam fluminis S. Francisci, penetravit. ubi mora quoque omnis vesicis, sequentium formidine, ne in periculum exercitus sui reliqua daret, flumine superato, susque deque habuit quicquid apparatus bellici in citeriore erat ripa. Et nisi, dejectis à tergo pontibus, quos vesicis necesse erat, remoram iniecit nobis insequentibus, omnino spes erat, uti ipse militarium Dux Banjola in manus nostras incidisset, cum magna armatorum manu. Quos enim praemisera scloparios equitesque, transducentem postremos suorum videre, praedam non contemnendam ex impedimentis factis. Ubi avasit, cum capis, quas reliquas habebat, in Omnium Sanctarum praefecturam & Urbem contendit. Nos Praefectura omni Pernambucoensi pepulisse hostem contenti, hic victoriam & primi belli vota stitimus. Locum hunc

Littera
Comitibus
ad Principem
Auriacum.

promovendo in hostiles terras bello opportunum ar-
 bitror, praesertim ubi in arctum stringitur flumen,
 insignis aliàs latitudinis. Hanc ob causam Ca-
 strum validius imposui ripa, sex à littore miliari-
 bus, cujus ichnographiam praesens exhibet tabella,
 certus aliud minus ipsi ostio imponere. Non libi
 illustrius Flumen excellentiusque reperias. ea quip-
 pe est amplitudine, ut quibusdam locis trajici glinda
 tormentaria librarum sex nequeat: ea aquarum ve-
 locitate & impetu, ut longè ab ostio, trusi in aperta
 Oceani latices, dulcedinem servant: ea altitudine,
 qua cubitos aquet octo, duodecim, quindecim aditus
 difficile est, ob arenas, quibus obsidentur ostia. facil-
 limè subeunt Liburnica nostrates Oenedamusque &
 altiùs. Diversa huic fluvio ab aliis indoles. Per
 brumam, restagnantibus aliorum aquis ex perenni
 pluvia, nequaquam ripas egreditur. aestate, diffici-
 entibus aliorum aquis, proxima quaeque inundat.
 Causam percunctatus ex Portugallia, accepi, in medi-
 terraneis locis, centies sex septemve à mari miliari-
 bus, magnam nivium & glaciai vim colligi, qua per
 calorem aestivalum liquecente, intumescunt aquarum
 alvei. Est hic locorum gens effera, barbara & incon-
 ditis prorsus moribus, de anthropophagorum genere,
 quam Tapujas vocant, quorum septingenti altero à
 castris meis miliari confedere, missi è suis, qui pa-
 cem orarent, & socia adversus Lusitanos arma. Cor-
 pore erant robusto, grandi & benè habito, idioma
 linguarum istiusmodi, ut nec à Lusitanis, nec à Brasili-
 nis, aliisque, qui penes nos erant Tapujis, intelligi
 possent. Gestibus tamen & manuum motu animi
sensa

sensa mutuam exposuimus. illud potissimum, ut fluminis transitu prohiberent Lusitanos trans fluvium degentes, & hoc conantes trucidarent. intellexere & per horribiles voces annuere postulatis. Postea munusculis leviculis donatos dimisimus, letos nova gentis congressu & humanitate. Omnino futurum arbitror, ne posthac ausint trajicere flumen hoc hostium pradones, & graves esse finibus. Vlteriori ripa agros terrasque vastare stat sententia. iusti sunt indigena in Borealem ripam familias armenta que sua transferre, ne hosti pabula vel sponte vel coacti subministrarent. Dum insequor ad leucas LIII, tale solum omne comperi, ut amarum temperatiorisque celi dari vix putem. nec calor diurnus eunti gravis fuit, nec frigus nocturnum, licet horrescente interdum corpore. Pandunt se locorum plana, decem subinde miliarium amplitudine, qua torrentibus rivulisque lente fluentibus irrigantur, vagantibus hic illic & pabulantibus gregatim animalibus. quorum greges & agmina mille quingentorum, quinque miliarium, septem millium, numerum habebant. Stupui, nec invenire hac fidem apud me potuissent, nisi hisce oculis insurpassent. solum incolarum indiga tellus, colonas implorat, qui desertam colant & inhabitent. Scripsi ad Novemdecim viros, ut Germanorum profugos, patrie extorres, bonisque exutos, huc transmitterent, ituros in fecundas frugum terras & laeta imperia. Idem Celsitudini tuae cura sit & cordi, nec enim absque colonis utiles esse possunt terra Societati, nec pares impediendis hostium excursionibus. Quod si hac via non succedat res, laxari optem Amstelodamensium.

mensum Ergasteria, dimissi damnatos ad triremes, ut dum lignibus hic terram vertunt, improbitatem deterant, priorem infamiam honesto sudore eluant, nec reipub. molesti, sed utiles efficiantur. Jamq; majora polliceri videbatur sic satis felix reipub. status. miles navesq; in promptu. Duces in omnem fortunam parati & agiles. Imperator expeditus. Portus Sanctorum votis omnium petebatur, sed annonæ penuriâ & apparatus bellici, quorum pertinaci & assidua flagratione plorant chartæ omnes & tabulæ, inhiberi victoriarû egregios successus & spes Comitum, plures querebantur. Nec mirû flagitasse illa impensius Brasiliz retores, cû transmarino militi annonæ & armorum sollicitudo, quantumvis anxia & præpostera, vitio verti non debeat, ob pelagi & ventorum incerta, ut fatius sit providis esse & Prometheus, quâ Epimethis. Nec Societatis Administris præstare semper, quæ sperabantur, facile fuit, ob publicam inopiam, ob dissentientes sententias, privatas militationes, aliâq; Scripsisse Comitum & Senatores lego: *Primis eventibus metû aut fiduciam gigni: instandum nunc optime captorum famas fortunamq; rebus agendis se præbere: hostibus occasionem tempusque dari colligendi vires: Regna parantibus celeritate opus esse; alias prætervolare opportunitates: gladios sibi à Societate porrigi, sed necessarium defectu usum impediri: terribiliores se fore, si inopinatis & imparatis superveniant, quàm si expecto-*

*Littera
Comitum
Senatorum
ad Socie-
tatis Re-
tores.*

spoliati pugnarent: miserent supplementa, arma, victualia: militem vel missione vel fato immani: sine armis invalida esse bella, sine annona militares. Farina nonnihil sufficere agrestes, sed non quantum satis alendis classibus. pecora haberi posse, sed in recentem usum, non in expeditionum maritimarum moras & tempera: sola Comitum reverentiâ modestâ esse exercitum, cetera quærulium & inquietum: expectare se legumina, funes incendiarios, tympana & buccinas, ciendis viris & accendendo Marti; etiam insignia aut baltheos à bysso coloris aurantii, accendo & dignoscendo militi. si misere illa negligunt, rem omnem in casum dari, & periclitari in extero orbe, inter bene malæque affectos; Societatis affirmationem. Quæ sane bella urientem populum arguebant & plenos animi Rectores.

Pet id temp⁹ bellis intento Comite, multa domi prudenter ex usu publico à Senatibus decreta, quæ ad ipsam, cum res exigere videbatur, relata, in castris rata habuit. Cives & coloni, quotquot se aliquot retrò annis in Olindam & Reoissam mercar⁹ causa receperant, qui sui juris nec publicis munitis adstricti erant, in centurias quatuor conscripti sunt, sub suis ducibus & signis; ut insigni sapientia, quos eodem die aut hostes, aut dubiæ fidei habuisset, cives & amicos habuerit. His siquidem fidendum magis rebatur, quam nullo juramento adstrictis. quibus facile est, repertis auctoribus, animos sumere, & nova imperia excutere. Ex-

Demostri-
ca.

actiones publicæ magno ære redemptæ. Legibus matrimonialibus, iisdem, quæ in Belgio vigent; adstricta inordinata connubiorum licentia tulit voluptates sufflaminari. Nec enim à vetitis consanguinitatis gradibus abstinerebatur, & conciliatores matrimoniorum adibantur Sacerdotes Pontificii. Facta, ob conscientiam, Iudæis venia, feriandi ab excubiis, die à mundi natalibus sacro. Ne Christianorū quoq; Dominicus novis Christi & piorum natalibus ob Resurrectionem illustris, vilis profanusq; haberetur, iussum. Multi alii mali mores, cum ad perniciosam vesaniam iretur, sublati. Neq; segnem dedere operam præfecti reipub. convertendis ad fidem Christianam Brasilianis. Aperti in eum finem ludi formandis puerorum moribus & sanctioris doctrinæ succo imbuendis. conceptæ sanorum verborum formulæ, & breviaria, & constituti, qui ea interpretarentur. Lusus, quibus civium fortunæ flagellantur, cōerciti. Facta insuper unicuiq; potestas in Olinda, quam pro deserta habuerant priores, novas domos condendi, & collapsas restaurandi. interdictumq; severè, ut à transfertendis aliò ruderibus, lignis, lapidibus, ferramentis, abstineretur. Placuit quoq; Senatui, Nigritas, quotquot ibidem degerent, sub hasta divendi, sive captivitate jure nostri essent, sive emtionis. **Quantum enim in Christianorum inter se bellis captos**

capros vendi, & ad operas serviles urgeri sœ-
 vitia habeatur, quod Romanis olim, & an-
 te hos Thessalis, Illyriis, Triballis, Bulgaris
 famulæ: non tamen inter suæ religionis
 populos factitant Mahometistæ. licet inter
 hos & Christianos religione dispares istius-
 modi venditiones obtineant. Navium quæ
 per hæc tempora vel è Belgio advenere vel
 rediere, vehendis mercibus, re frumenta-
 riâ, armis, aliisque, numerum & nomina re-
 cense te velle, anxii nimis foret, & minutio-
 na quæque exequentis scriptoris. Hoc u-
 sum referam, appulisse hac tempestate ad
 Reciffæ littora Gallorum navem, cui mer-
 candi pugnandique adversus infensos pote-
 statem fecerat, sub Regis Christianissimi au-
 spiciis, Eminentissimus Cardinalis, Arman-
 dus Richelius. Verum uti humaniter admis-
 sere ejusdem Navarchi, ob fœderati Re-
 gis reverentiam & amorem; ita pellectis,
 malo more, ad se, qui pro nobis hic milita-
 bant, Gallis, abire à litore jussi sunt. Hic
 ille Richelius est, regnorum Gallix, & ar-
 monum ejus, sub Ludovico Rege nuper
 abier. qui totius Europæ labores & nego-
 cia capacissima menta complexus, non Fran-
 corum solummodo fortunam, sed & vici-
 norum Regum Principumque stabilire aut
 concutere visus fuit. Nec silentio prætere-
 unda diligens quorundam è Senatu indu-
 stria & alacritas. qui ad imperii custodiam
 illud

Senatus
 Scythiorum

*& Politici
Laudatio.*

illud maximè facere credebant, si qui rebus regendis præessent, iisdem & gerendis adessent potius, quàm ut aliorum modetamini creditis armis, ipsi seignibus domi vobis suam publicamque fortunam opperirentur, & prosperum quodcunque, ut alienum acciperent, adversum, ut suum sibi imputari paterentur. Fuere his studiis laudabiles Gsfelinus, Ceulius, Duffius, Carpentarius, alique, qui itineribus, arcium restauratiõne, annonæ & armorum cura, militum in hostem classiumque immissione, non indigna tantis negotiis nomina fuere. Tunc metallicæ quoque spes mercatores erexerunt, & ut angustis rebus fieri solet, sperata ubique lucra fovebant suavissima auri imaginatione cupidam Societatem. Missi in Copacovenses fuere Albertus Smentius & Paulus Semlerus, qui Lusitanorum & Brasiliatorum adjuti operâ fodinas ibidem scrutari, invenere argentiferam, quæ cum opulenta videretur, postea fefellit expectationem. Erant & alie per Albuquerquium celebres, è quibus magnâ massæ metallicæ vim ipsum etuisse facta erat. sed nondum illæ nostris repertæ. Etiam ferebantur per Lusitanorum ora, fodinæ Copacovenses, ut & illæ ad promontorium Augustini. Terræ Novæ fodinæ, metalli inopes, lapidem dabant, solo fulgore magna mentientem. Nec dubitem ego, Lusitanos illuisse nostrorum avari-

avaritiæ, & occultarum opum vana venditione captavisse publicam benevolentiam. Nec enim, qui tot annis tenuerant Brasiliam, neglexissent penetrare in ista arcana, aut auri argentique fodinas servassent intactas seræ Belgarum egestati.

Adventantibus pluviis mensibus & hoste quatuor Præfecturis pulso, Nassovius munitis fluminum accessibus, & instructis præsidio Arcibus, adversus Barbarorum & Hispanorum populationes; in Reciffam, primam præcipuamq; hujus tractus Belgarum coloniam, è castris reversus, constituendæ Reipub. animum applicuit, & legib⁹ civem; vitia, quæ grassari novarum dominationum primordiis solent, pœnis cœercuit. Vti enim priores potentia viam aperuerant, ita luxurie posteriores. Quippe, nullo per hæc tempora Præside, remoris longe supremis tantarum rerum moderatorib⁹, facile à virtute descitum, & languente disciplina ab armis ad voluptates, à negotiis ad oria conversum. Indigenæ & nostrates, impietate, furtis, peculatu, homicidiis, libidine, famam gentis suæ turpissimè maculaverant. ut Hercule opus esset, qui Angiæ hoc stabulum purgaret.

Flagitium quodcumque ludus & jocus erat, vulgato interdeteriores epiphonemate: *Vlta Equinoctialem non peccari.* quasi non otium locorum & populorum esset honestas,

*Redir in
Reciffam
MAVRITIVS.*

*Ordinat
Reipubli-
cam.*

nestas, sed Septentrionalium tantum, & quæ mundum dividit linea, virtutem à vitio scerneret. Sed hæc omnia novi Imperatoris severitas & prudentia, multa corrigentis, multa rigidè punientis, sustulit & emendavit. ut plures bonos fecisse, quàm invenisse credi potuerit. Justitia, æquitas, modestia, sepultæ ac ferè situ obrutæ, oppidis pagisque redditæ. Sacris reverentia, Senatui auctoritas, judiciis horror, legibus sua restituta vis. plures emendatæ & latæ utiliter. parta securitas civibus, certum cuique rerum suarum dominium. Faciendi singulis, quod officij sui erat, aut rediit voluntas, aut imposita necessitas. honores dignis, pœnæ indignis & nefariis paratissimæ. Quin adunatis gentibus diversis, Belgis, Lusitanis, Brasilianis, veluti unum populi corpus fecit, surgentique imperio valida incrementorum fundamenta constituit.

*Legibus
roborat.*

*In pessimos animos
adversis.*

*Indignos
removes.*

Primo semestri severis suppliciis in pessimos animadversum, & incusso metu omnibus, pœna paucorum fuit. mitissimi aliàs ingenij ducem coëgit ad insolita & acerba deflectere peccandi enormitas, ex hac salutis publicæ periculum: uti crudelem medicum intemperans æger facit. Qui politici vel etiam Ecclesiastici ordinis, dedecora videbantur Societatis, domum remissi, suffectis alijs aut hinc accersitis, quos, tumultuante licet malè feriatorum fece, constanti aucto-

auctoritate iudicavit. Constituti per prae-
 fe & terras, oppida, pagos, magistratus, Elo-
 cutores dicit, praetores & Iudices, qui civilia
 tractarent & criminum causas, legibus hinc re-
 ceptis. Etiam qui orphanorum res cura-
 rent, & agrorum in domiciliis publicis an-
 ferebantur. Indignabantur multa boni mo-
 ris praeccepta Lusitani, quibus per haec tem-
 pora frequenter subrat pecunias volentes sta-
 pitionum pessimo. Etiam hoc est octava, ut
 militum curae, & res Societatis administran-
 dum adsignatam fuerit suum videtur deinde
 sum. quae res, maximamque caritate, in-
 signem utilitatem publico erulit, ac invidi-
 am non levem Comiti apud suos condidit.
 usque adeo, ut in apertam seditionem erup-
 tura viderentur querele, nisi circumspicere
 auctoritate gliscentes motus compescisset.
 Motus saecularis collapsus & ab operatis va-
 luit, si sic iure nostrae, licet non & vendit, a-
 hic viginti, alie triginta, alie sexaginta, alie
 septuaginta, quaedam centenae flororum
 fuerunt millibus. tunc de ad Societatem rediens
 videtur centena floren. millia. Minimo tunc
 neglectis passim, nec aditus vim hostitem
 validis, restitutum robur suum & decus, di-
 funderis, quae tunc necessaria videbantur.
 Per scriptum praefectorum rectoribus, sa-
 lutarum Comitis consilio, uti Brasilitanis po-
 testatem facerent, in suis sedes pagos que re-
 ventendi, cura augusta de gentibus nostris,

*Magistra-
 tus consti-
 tuit.*

Orphanotrophia.

*Nesodo-
 chia.*

*Videtur do-
 monsa, ob
 annona
 caritatem,
 militari-
 bus aliis-
 que des-
 nis.*

*Motus sa-
 gisitorum
 Lusitano-
 rum ma-
 gno are
 vendis.*

*Arces va-
 stauras.
 No neces-
 sarias di-
 tuis.*

*Brasilia-
 nos in vo-*

*illis solum
& illorum
omissis.*

*Barbaros
humani-
ter habet.*

non factis ipsis esset agrorum, conficienda, qua victitant, farinæ; ideoq; alimoniz nostræ egerent. præterquam quod otio remissi jam agricolis graves essent & populatores terræ, quæ iam à populationibus vindicare debebant. Accedebat & illa causa, quod ipsorum laboribus gratis uterentur Belgæ, & ob hoc infestiores nobis redderentur. Profecto in sine & rarum se iustitiæ & æquitatis erga Barbaros exemplum præbuit, omni eos beneficiorum genere prosecutus, decreta laboribus ipsorum digna mercede, meritis & officiis remuneratione. Etenim miseratus magis sortem non Christianorum, quàm indignatus, humanitate complexus fuit, quos non poterat fidei & religionis amore. Stipendia eorum & donaria ita moderatus fuit, ut neque luxuriam irritaret, neque aliam, quàm honestam paupertatem, vivere pateretur. Nam ut **REGIVM** est hostem deficere, ita non minus laudabile, infelicis scire misereri, & ea beneficia conferre in victos, quæ victores non dedit sent. Nec mansuetudinem illam & benignitatem quaterere potuerunt aliorum minus humana consilia, qui durius habendos Barbaros censebant. Etenim tam demum inter exteros homines minimum se odij habiturum credebat, cum plurimum humanitatis, cui ex ipso homine nomen, habuisset. Et sanè dum hæc ejus erga ipsos benevolentia

nis speciosè latèque patet, lucidiora quoque
 & alacriora ipsorum erga se studia & officia
 addidit. Postulatis Lusitanorum, quot
 imperia nostra agnoscebant, & gentis
 res moderabantur, ex æquo & Reipub.
 & Fœderatorum decori convenien-
 ter, responsum: Sacra sua & religionem il-
 libatam sibi haberent; nullâ in aliorum sa-
 crurum iurandi lege adstricti, conscientiarum li-
 bertate gauderent, ut quæ divini juris sit,
 non humani: curæ fore Comitibus & Senatui,
 ne quid detrimenti templa ipsorum pate-
 rentur, nisi fortè externa vis necessitatem
 imponeret, ea ad civium tutelam munijendi
 similite præoccupandi: Præfectum factio-
 nis Ordinum ab Episcopo Bahiensi ne ex-
 gressarent; nec enim novorum motuum,
 præterente imperia, flabella & pessimarum in
 Reipub. machinationum autores accer-
 sandos esse: minus prudenter id ipsum ab iis
 præsumptum, qui fidem obedientiamq; Comiti-
 bus præstaverant: defunctis Monachis novos
 modum surrogarent, cû per superstites per-
 dita sacra possent: privilegia ab Hispania-
 nis ipsis Regibus indulta, rata haberi non
 posse, nisi de illis propius constet, quæ illa
 & qualia: Lusitaniæ legibus & jure, apud
 Hispanorum hostem populum, ipsis viven-
 dum non esse, sed Cæsareis & Romani Im-
 perij legibus, iisque, quæ apud Hollandos,
 Zelandos, Frisiosque obtinent: Domici-

*Ad postu-
 lata Lusit-
 anorum
 respondet.*

lia, quæ in Olinda quisq; propria haberet, ut sua possideret: fundis inædificaret, modò imposita ædibus onera pari cum nostris lege ferret: Ob necessitates belli, & exhausta impensis æraria, non posse impræsentiarum ex decimis Clerum ali, comodiora fandi & impetrandi tempora expectarent: Mancipia, quotquot à dominis suis aufugissent, autoritate publicâ redditû iri, modò post juratam nobis fidem id ausi fuissent: Sin antè, ea restitui sine summa rectorum perfidia & scelere non posse, cum & belli studiis & aperiendis hostium terris latebrisque & saccharorû machinis ac conditoriis utilem Societati operam navaverint: nefas esse hos ipsos dominorum sævitæ & exquisitissimis suppliciis, tanquam piaculares victimas, objici: præterquam quod ob mutata aliquoties dominia, primis dominis reddi non possint: licentiam concedi indigenis & uxoratis & fide publicâ adstrictis, lat^o gladio accingendi, adversus Nigritarum agrestia tenentium assultus: quotquot, impetratis à Comite veniæ litteris, redire Olindam & ad suos volent, iis ex arbitrio ejusdem & Senatus, domos, agros, prædia, sua fore: de militum grassationibus & agrariis excursionibus jam decretum esse: Veniam impunitatis concedi non posse, nisi de delictis & reis propriis constet: pari eos lege & modo cum nostris in solvendis portoribus, tributis & vectigali-

habendos : singulis hebdomadibus du-
 o dies fastos dijudicandis ipsorum contro-
 versis à supremo Senatu dictos esse : deni-
 que nihil æque cordi esse Societatis recto-
 ribus, quam ut Lusitanorum, fide se & de-
 bita obedientia probantium, fortunæ, res,
 mercimonia, sub nova hac & externa Belgæ-
 rum dominatione, porro floreat vigeant-
 que. Quo responso leni & moderato hoc
 effectum, ut æquius de nostrorum imperio
 senserint victi, locuti fuerint honestius, pa-
 ruerint lubentius. Nec diu post in eandem
 ferè sententiam ad similia postulata respon-
 sum is, qui in Paraibæ territorio res suæ na-
 tionis agebant. Multa alia decreta de de-
 cimis saccharorum & farinæ in præfecturis
 Pernambucensi, Itamaricæ & Paraibæ, et-
 iam de piscationibus maritimis, ponderan-
 dis mercibus, fluminum & aquarum hinc il-
 lic trajectibus ; ex quorum factâ publicanis
 venditione grandes collectæ pecuniæ, an-
 nuæ vel semestres. Fraudibus adhæc inju-
 risque mercantium obvium itum, revoca-
 tis mensuris ponderibusque ad formam &
 normam fori Amstelodamensis. Cumque
 omnia post religionem ponenda duceret,
 etiam illa, in quibus sui imperij decus con-
 spici voluit ; ab exactissimo ejus cultu remo-
 tos nequaquam oculos habuit, non igna-
 rus, pro ejus imperij incremento & custodia
 excubare Numinis indulgentiam, in quo

*Decreta
 varia de
 decimis,
 piscatione,
 ponderi-
 bus, &c.*

**MAVRI-
 TIVS, quæ
 Religionē
 astinens,
 sedulo cu-
 ras.**

Pietatis momenta omnia seria cura observantur. Nec obstitere dissidentium studia, quo minus tenor illi suus observatioq; conservaretur. Quamobrem prima ipsi cura fuit, ut sacrorum nostrorum administri per provincias constituerentur, qui cū poscendum aliquid à Deo esset, verba præirent; cum imbuendi vera religione rudes, docerent; cum solvendæ Deo gratiæ, solverent pro universis; cum obliuiscendus piis divinus favor, porrigerent incurrentia in oculos sacrosancta gratiæ signa. His additi, qui pueritiam formarent, & cæcutienti paganismo præferrent rudimenta fidei, & melioris doctrinæ scintillis discuterent profundæ ignorantia tenebras. Hoc ut fieret ordinatè & spe pij fructus, aliter Paganos, aliter Iudæos, aliter Pontificios habendos censuit ipse & Præcones publici. Paganis eximendos plurimum Deorum superstitiosos cultus, & unius Numinis veneratione erigendas mentes. Iudæis eximendam inveteratam, de Legis Moisaicæ æterna observatione, opinionem, ut & de regni Hierosolymitani restauratione: persuadendam Jesu Christi Filij Mariæ, tanquam promissi & nati dudum Messia; reverentiam & fidem. Pontificiis ostendenda subnatorum in Ecclesia errorum tempora, adimendum de unius summi Præsulis in terris Auctoritate, eaque falli noscitur, sensum. Ita potentia Societatis benè atque

C. MAVRITIO IN BRASILIA. 87

constantiter famulara est Comitiss pietas, tam publice religionis assertione, quam aliarum circumspccta toleratione.

Magna id temporis Tamaricæ insulæ laus erat & apud Brasiliæ imperij in Belgio primores commendatio, ut jam de transferenda in illam Imperij sede malus sermo esset. Verum significavere illis Comes Senator & que, incommodam fore illam translationem, inutilentque: lustratum à se locum insuleque omnia. vasta apparere cuncta & incondita, rivos habitantes, domicilia vix ulla. hîc, ubi Recissa est, frumentarias ædes, armamentarias, & mercium conditoria reperiri. illic magnis impensis extruenda successisse: Recissa sedem amariorem, fortiosam & munitionem, facilem aditum marinis navigiis dare, portu commodissima delandara statione. Tamaricensem fluvium non nisi minoribus navibus subiri posse, solo circum sterili & inculto, portu vadoso & periculum plurimum naufragiis infami. Aëris subbritate aliisque naturæ beneficiis pares sacos censeri: Esse illic aquarum dulcium copiam, sed & hîc per Nigritas è Biberibi fluvio semihoræ itinere apportari illas posse. quin & puteos hîc esse, qui per obsidionis tempora aquas ad potum sufficient. Lignationes quoque dari, licet majore sumptu. Quare veteri se loco continuere & aule & Curie Brasiliæ Rectores.

Diliberationes de transferenda imperij sede in TAMARICAM.

Præfatus Recissa Tamaricæ

*Rufensio
Lichtkar-
ty in pra-
fecturam
Insula-
nam, sive
Capitani-
am Ista.*

Verum (ut bellita memorem) Lichtkar-
tus dux acerrimus & pericillimus, qui in-
structis navibus majoribus & Liburnicis lity-
cora Portus Sanctorum dudum legerat, ut
praedam opperiretur, postquam ad Anstra-
lem ejus oratio, & Sinum Camanin reficere
de rari se recepisset, hostiumque domicilia,
praedia, agroſq; flammis vastavisset, ut Port-
us Sanctorum civi annonam subverteret,
in praefecturam *Insularum* (quod urbem cognov-
imus) appulit, passos triduo tempestatem.
Et licet de adventu certiores essent incolae,
centum & quinquaginta militum manu ex-
stendit, inque noctem praesim praerantem
foraret & in stupore ivit. Quae ad primam
impetum in fugam acto, sustaſq; in obviam
munitione impressione, ea potius post a cre-
cerentem fuit, caelo è suis deurbatione Nor-
manno aliisque. Inde ad oppidum progres-
sus, vicinis illud mercibus, suppellectile &
habitationibus appetit, ab excidio ejus, cui
predecesso illa inops non posset, abstinuit, ac
sine aliqua manubiarum gloria Bernabro-
cum rediit, machinis solummodo ferreis è
munitione ista in naveſ translatis. Sita erat
urbecula in monſe, qui in parte continendae
prominentiore, peninsula simili, affurge-
bat, aedibus è lapide non incongruis, tem-
plis quatuor, aede Iesuatum & Canobis
decora. Navem vectoriam, quae oleum vi-
naq; è Portugallia advexerat, in ipso portu,
injectedis

inestis flammis, nec suam esse passi sunt oppidani, nec nostram.

Per hæc tempora nunciatum Nassovio fuit, Minam, validissimam in Afrorum littoribus Arcem, Regis Hispaniarum præcipuum ibidem robur ac præsidium, à Belgis occupatam. quæ victoria gloriæ gratiæque multum Nassovio, Societati plurimū commodi vitiamque, ob mercantium inibi tutelam & securitatem, attulit. Quamobrem indicta per Præfecturas omnes publica gratiarum actione, Deo, præcipuo victoriæ auctori, licentia: jussique mox locorum præfecti tormentorum & sclopetorum explosio- nibus; semel, iterum, tertium; gaudia sua testari. Hæc cum Comitibus consilio & ductu suscepta sit expeditio, morari me in se vult paulisper, donec bellam hoc ære & breve reconnuero. Arx ista in Æthiopum litā ter- sis, vulgò Castellum S. Georgii, quinque ab Æquatore gradibus, Arcem versus, in ipso Guinez litore, dura loci expugandi difficilis habita fuit, utpote in rupe structa, à qua excisis muris & superimpositis saxis grandibus munitur. Quatuor propugnacu- lis unita, duobus mare, duobus continen- tem adspicit; hinc maritimo, inde terra ad- ventanti hosti terribilis. Ad latus Occiden- sale monticulus illi impendit, è quo tormen- torum violentiæ patet, à facello S. Jacobi nomen sortitus. ad montis pedem pagus est

*Expeditio
in MINAM
Africa ar-
cem.*

S. George.

*Hinc de-
scriptio.*

S. Iago.

in longâ excurrens, Nigritarum sedes. Quâ Orientem respicit, Sinus est recipiendis navigiis commodus. Hac se Arce Lusitanî defendunt adversus nostrates, alia arce, Nafsoviâ nempe, tutos. Illorum mercatores centum & xx millia ducatorum quorannis Hispaniarum Regi pendebant, ea lege, ut solis sibi jus esset commercia iis tractibus exercendi. Anno, qui supra millesimum & sexcentissimum vicesimus quintus fuit, vano illâ molimine tentaverant Societatis retores, quamvis numerosum satis militem exposuissent. quem palantem & supinè securum ac æstu fatiscentem tanta celeritate oppressit Nigritarum non magna manus, ut quos venire non senserant, videre se vix crederent. Commissa est atrox in nostros cædes potius, quàm pugna, nullo viriliter repugnante. In fugam acti duces militesque, pavore velut cælitus immisso, pecorum instar mactabantur, augente stragem trepidatione. Miseranda ubiq; facies erat & interneconi similis, tamq; vehemens Barbarorum nemini parcentium impressio, ut plures natandi imperiti fœdissimo interitu mari mergerentur, alij arma vecordi formidine abjicerent. nullo Æthiopum imperû, quem illi pro virtute habent, sustinente. Cumq; præcia victorum capitibus imposuissent Lusitanî, arcis custodes, occupatis hac laniena & carnificina Nigritis, evasere brevi morte

non-

Arx Nafsovia.

Ante hæc frustra à nostris tentata fuit Mina

Cædes Belgæ.

C. MAURITIO IN BRASILIA. 91

nonnulli. Tanta siquidem Belgarum militum consternatio erat, ut presenti exitio quenquam subductum miraculo fuerit. cedere quadringenti & quinquaginta, duces, gregarij, navales, omnes capite truncati & sine nomine corpora. Quamobrem dejectis desperatione & pudore nostratium animis, & Regulorum amicitiam simulantium, & irritis nominibus concordiam jactantium, cognita perfidia, quæ propinquo summæ rei discrimine patebat, inglorij discessimus, edocti cautius hinc mercari & præliari. Ea clades negligentiam præfectorum accepta, culpamque, pro more belli, in alterum quisque rejiciebat. Qua tempestate rerum in Brasilia potiebatur Mauritius; tractus Africani gubernator Belga, Nicolaus Yprensis, vir non prætereundus, per litteras Comiti exposuit, optimis occasionibus & certiore spe denuò Arcem tentari posse, modò auxiliares copiarum armaque ad bellum hoc necessaria transmittantur. Comes, ocioso ob pluviosos menses milite, hoste extrâ limites nostros longius fugato, cum militarium se parte carere posse, sine Reipub. detrimento, judicaret; veritus quoque ne otium, res disciplinae militari inimicissima, corrumpere militem; ex Senatûs Supremi consilio, Tribunum Iohan. Coinum amandat. qui navibus novem, milite, armis, commeata instructis, superato mari Æthiopico, Guineæ littora

Nicol.
Yprensis
Comiti
scribit.

Dux ex-
peditionis
Iohannes
Conus
Africam
appellit
An. 1617
c. XXXVII,
incol.
Jun. XXV.

felici navigatione appulit, postquam è lit-
tore Pernambucensi solvisset xxv mensis
Junij anno 1617 loc xxxvii. Nec mo-
ra, per litteras Nicolaum Yprensem Guineæ
& Angolæ gubernatorem, Moreæ commo-
rantem, certiore de adventu suo fecit:
adesse se Mauricii Comiti, Brasiliensium Præfeci,
ceterisque Senatus jussu, copiis centuriisque militaribus
instructum, ut destinata peragat: postulare ab ipso,
ut commoda exscensionis in hosticum loca common-
strat, modumque quo conceptum facinus exequi con-
sideratè possit: de tormentorum vehiculis, quorum
penuria laborabat, sibi prospiceret: Nigritas omni
officiorum genere, luculentis promissu præmissaque
Societatem belli invitaret: Anglorum, si quis in lit-
toribus starent, rationem haberet; causas adventum
alias prætenderet. denique sacro silentio, optimo tutis-
simoque rerum gerendarum vinculo, rem omnem in-
volveret, ne per loquaces aut insidos dispalescant co-
pta: se in Albina & Achina stationibus aut Moreæ re-
sponsa expectaturum. Dum circa littora cum
ratibus oberrat Conus, responsi cupidus,
scaphæ littorales Nigritarum octodecim se
nostris applicuere, sciscitantium is merces
Belgicas, quas elephantinis dentibus ipsis
permutare erat animus. At cum sibi merces
esse inficiarentur Belgæ, adducta in dubium
amicitia fuit, cui ocyus fidem fecere, lapsi
guttularum maris in oculos. quod & fecere
Nigritæ, ritu juramenti Barbaris his famili-
ari. Ad Abinæ & Achinæ stationes prove-
ditis

Ab Belgis, iterum Æthiopum lintres, sive *Arbina*
 Canoæ adnavigavere, mercandi cupida. Il- *Assiam.*
 li moras quærere & differre negotiationes
 triiduum aut quadriduum. At Æthiopes,
 advocata in consilium superstitione, à Ti-
 tello, tutelari suo Idolo, accepisse se ajo-
 bant, esse in p̄ocincta naves grandiores so-
 pitem, quarum appultu vilescerent nostrati-
 lla merces. Comus non credulus illis, ali-
 tidq; animo agitans, iterum ad Mortæ Gu-
 bernatorem litteras dedit, ejusdem ferè sen-
 sus, Qui se ad stationem Cominendensensem *Comin-*
 llore rescripsit; ubi convenire, leri quod *Comin-*
 ex communi consilio decernere gerenda *Comin-*
 promptum esset. Milite in littus exposito ad *Comin-*
 promontorium Corsicum, prima cura Col- *C. Corso.*
 llo aquationis fuit. inde semihoræ spatio
 progressus ad fluvium devenit & monticulū
 planitiemq; gramine luxuriantem, locandis
 cultis idoneam. Hic relecti Dux milesq;e,
 diurnum horarum spatio ad alterū motitum
 pervenere, Arci proximum. Nigritarum *Nigrita-*
 Reguli tundiq; novis ceptis turbati & futu- *rum Ro-*
 rorum incerti, pacem obtulere, quæ victa *guli pacē*
 Arcæ, rara esset, non victa, irrita: rebus in *perunt.*
 incipiti positis & ipsos ancipites fore ac se-
 curitatis nullum, Hisq; anorū metu; par-
 ticipitate, victorem. Et tamen pactis ipse-
 rum standum non esse, didiceramus recenti
 exemplo, ob insitam genti levitatem, quæ
 in Afria notata jam olim fuit à Romanis scri-
 ptori-

*Acies no-
stra ordo.*

*Coinus
præliatur
cum Æ-
thiopicis.*

ptoribus, in Numidis, Pœnis, Iugurtha & Hannibale ducibus. Militum nostrorum octingenti erant, navalium quingenti. Omnes tertio ordine ivère. Primo ibat centurio Gulielmus Latanus, secundo vigilum præfectus Iohannes Godlatius, tertio, qui priorum erat, Tribunus Coinus. Jamq; propius ad Arcem accesserant nostri, intra tormenti iactum, non longè à pago Æthiopicis habitato, cum è sylvarum latebris Nigitarum mille agmen nostris circumfusum, tanto irruit impetu & clamore, ut internecionem moliri viderentur. cæsis quippe Belgarum plurib⁹, & relictis, ex gentis more, eorum, quos straverant; capitibus, non indubiam mortis hostium signa circumtulère. Et nisi ab exercitato & veterano milite robustum hoc perstitisset agmen, etiam sequentes turbasset primorum calamitas. Laborantibus opem tulit Godlatius, Nigritis ad sclopetariorum funestas jaculationes imperterritis, & cedere nesciis. tantus quippe inconsulto irruentium furor fuit, ut corpora ad ictus aperta ipsis balistarum tubis proximi objecerint. Ea verò in occisos ferocia fuere, ut super ipsa se nostrorum cadavera mactari sinerent, & intenti trucidandis Belgis, sua colla eidem periculo subdere, quam à cruentis spoliis abstinere, maluerint. Cecidère è nostris Latanus centurio, cum vicecenturione, & signorum directorib⁹ tribus, gregarij ordi-

dis

dimis quadraginta circiter, missilibus icti.
 Nec diu post, ex eadem gente, in extrema
 obstinati magno & terribili clamore in Bel-
 gas novis animis irruere, susque deque ha-
 bitis balistariis; quorum glandib⁹ fusi com-
 plures receptum aliis, miserandis suorum e-
 xemplis, sualere, languescente post pri-
 mam rabiem temeritate. neq; ex eo tempo-
 re parem ostentavere fiduciam. sed sub arcis
 monibus securitati suae plus studere, cir-
 cumspectam potius timiditatem, quam ef-
 frenem & inconsultam audaciam professi.
 Nec terrebantur ultra Belge Æthiopum tar-
 tarcis vociferationib⁹ & horrendis vultibus,
 ob panda labra, intermicante dentium can-
 dore, oculos flammeos, nares diductas &
 ira fumantes. utpote quibus inter Brasilien-
 ses jam pridem assueverant. Spirat indomi-
 tum quid & efferum gentis ejus indoles, &
 inconditis, ut olim Germani, teste Cæsare,
 clamoribus prælia sua auspicantur. quod &
 usitatum Persis olim ac Macedonib⁹, & Pœ-
 nis. omnia ferociter agunt & præproperè,
 ut cunctatio ipsis servis servilis, statim exe-
 qui regium barbaris quoq; videretur. Coi-
 nus invadendæ Arci intentus, viam sibi per
 frondatores aperuit, in gemino monte ge-
 minam. earum una in litus ibat, apportan-
 do bellico apparatu; altera in ipsa montis
 fastigia, qui Arci proximus, ubi locato mi-
 lite & machinis, quater e illam & terrere cu-
 stodes

*Æthiopes
 clamori-
 bus prælia
 ordiuntur*

*Mores Ma-
 cedonum.
 Persarū,
 Pœnorū,
 Germano-
 rum.*

*Artem
 obsides.*

stodes cœpit. Hæc inter Æthiopes nostrarum partium è Commendo, (paci nomen est) in pagum Minensem, qui Arci subest, movere, velitationibus commissi cum Minensium Æthiopibus. Sed mox retrogressi, abegere omne Minensium pecus, ad Belgas accessuri, nisi flumine interclusi fuissent. Quate, lecto per littoralia itinere, in mediterraneis consedete. interea, disposito in monte mortario, glandes duæ in Arcem directæ, breviori lapsu fessellere jaculantem, obsessis in nos detonantibus. quorum machinis isti cecidere navarchus Hubertus & navalium unus. Tum è latebris suis & statione denudò prodire Commendensium Æthiopum agmen, in Minensium pagum impetum facturi; sed tormentis repulsi abduxere suos. Coinus postquam arcem impetivisset crebrius, per tympanistam deditiorem sollicitat in Solis occasum, monetque illâ accelerarent, ne tempore exclusi omnium vitas præcipitarent, se absque mora extrema tentaturum. rescipsit Gubernator, non esse sibi fiduciam id audendi, in consulis militiae ducibus civibusque pascere se ad deliberationes tridui temp' nec ultra. Tunc secundo dedi arcem petit Coinus, & deliberationi finem dixit diem crastini, severe imperans, uti militem Æthiopaque suos in stationibus detineat, nec prodire ad faciendam vim sinat. se paria facturum. Verum

rum cum fugiente die clausisq; portis admittere tympanistam ea vespera nollet arcis prefectus, Coinus, milite omni in montem deducto, novis animis in obsessisivit, explosis mortariis, quorum glandes emissa frustra & innoxia fuere. Jussi quoque tubicines, quotquot aderant, insonare classicis suis auspiciatū & familiarem Fœderatis Belgis cantum, Guilielmi Arausionensium Principis laudibus dictum, quo segnis alias & remissior miles ad bellum acrius excitatur. Postero die perrexere tormentorum furores Arci graves esse, cum adessent, qui hesternas litteras dari postulavere, & difficiliorem fuisse Gubernatorem in admittendo tympanista, oblabentem vesperam, excusantes dixere. At Coinus vultu ad indignationem composito, discerptas litteras agebat, nec integrum sibi denuo per litteras Gubernatoris pertinaciam experiri: mentem suam de deditioe ipse exponeret & scripto significaret. Venerunt ex templo Delegati, quibuscum paciscendum, quo tempore Nigritæ Commendenses vim parantes Minensibus paganis, jussi sunt ab armis & facienda vi abstinere. Obsessi leges deditiois, quas conceperant ipsi, obtulere Coino, quibus rejectis, consensere in Coini formulam, datique obsidibus tribus, Arcem cum milite subiere Walravius Malburchius centurio & annonæ procurator. Pa-

Deditio

Arx.

An. 1519
 c xxxvii.
 August.
 xxix.

*Conditio-
 nes.*

formia satis fuere, cum ferenda longius ob-
 fidioni pares fuisse crederentur, ob fossas,
 quib' arx cingitur geminas, altas pedes xxv,
 & mœniorum coronas. augebat obsidij la-
 bore situs loci istiusmodi, qui levibus ex-
 cubiis custodiri posset, neq; cuniculis ob pe-
 trosa adiri. Illa hæc fuisse comperi: omnes
 absque interpellatione, maleficio, injuria,
 incolumi vita & corpore exeunto: Educen-
 di uxores liberosque, illæso muliebri & iner-
 mi sexu, facultas esto: Vestimenta sua quis-
 que secum aportato, non auri, argenti que
 vel rudis vel cusi quicquam: mercimonia,
 mancipiaque omnia, duodecim exceptis,
 quæ obsessis indulget victoris facilitas, hu-
 jus funto: Utensilia sacra, aliaque templo-
 rum ornamenta, secum auferunto, præter au-
 rea & argentea: Lusitani, Mulatæ, cum fa-
 milia omni, comœatu quam unum satis instru-
 cti, in insulam S. Thomæ navibus nostris
 transvehuntor: Transfugæ Hermannò ve-
 nia esto: Hoc ipso die Gubernator milites-
 que ex arce egrediuntor, claves omnemque
 apparatus bellicum mercesque reliquas vi-
 ctori ceduntor. miles inglorius exito, absque
 vexillis, non accinctus gladio, non pilis in-
 os insertis, non accensis funibus incendiari-
 is, alioque adhibito castrensi & laudato ritu.
 His peractis ingressi arcem Coinus & Nico-
 laus Yprensis, ea ordinavere, quæ ad arcis
 tutelam securitatemque facerent. *Æthio-
 pum,*

pum, qui cum conjugibus liberisque è pago Minensi in arcè se receperant, reperti quingenti. qui dimissi omnes, exceptis mancipiis, quorum reliqua erant centum & quadraginta. Lusitanorum familias, cum impedimentis vasisque omnibus, templum habebat, quod ipsis pro azylo. Monti, unde in arcem potestas, imposita turris castrensis ad defensionem. impositurus validius majusque munimentum fuisset Coimus, nisi sumptus veritus, hæc scire primum Fœderatos Dominos & Societatis administratos placuisset. quare ichnographiam castri extruendi ut & Arcis Minæ obsessæ victæque faciem tabulis exhibitam transmisit, & servandis, quæ vicerat, victualia postulavit. Repertæ in arce *Spolia* machinæ ex ære fusili triginta, nitrati pulveris pondo millia novem, majores pilæ ferreæ octingentæ, minorum vascula decem, lapides trecentæ, balistæ Hollandici moris ducentæ, enses Hispanici triginta sex, præter ligones, secures aliaque ejus generis, situ pleaque & rubigine fœda. Egressis præsidium & in Insulam S. Thomæ avertis, relictus ad Arcis custodiam fuit Malburchius cum militaribus centum & quadraginta. Ejus viri fortitudo ac vigilantia cum supra invidiam essent, sibi jure meritoque gubernacula poscebant. N E M P E celari illustrior militum virtus nequit, & cognita non amari.

Atque his quidem sex dierum spatio con-

fectis, ea quæ ad Artis defensionem spectabant, ritè ordinavit Coinus, æquè pulcrum esse judicans, Arces vincere & victas restaurare. Dein in Brasiliam victor rediit cum classe & copiis, incusso in Afrorum terris Æthiopibus terrore, & diffusa virium nostrarum & belli famâ per vasta & transmarina Barbarorum regna. licet non tam robore corporum, quàm animorum vigore & fiducia incrementa hæc acceperit Brasiliana res. *Mauritij* *laus.* *Coinus* *victor ex-* *spectatur.* *Major* itaque ex parte Mauritij prudentia in admiratione tacita reponatur & Belgarum aliis, hujus generis, hoc est belli transmarini exemplis, detur ad similem gloriam aditus. Plurimis siquidem & maximis aliorum Ducum laudibus victoriæ hujus celeritate & celebritate comparandum facinus fuit. quibus non erit ingratum, si militis hujus alacritas & victrix festinatio narrationis nostræ parti adhæserit. Coinum ob res ex honore publico præclare gestas, occursum, gratulationibus, & machinarum explosionibus sui excepere. Nunc sub AVARIACO Principe præfectus rei tormentariæ, Misnicam nobilitatem, unde natus, Africanis triumphis & Europeæ militiæ dignitate illustrat. Illud tuâ interest, scire, Lector, cum primùm coalesceret in unum corpus Societas Occidentalis, quæ antea in plures mercatores & mercantium collegia distincta fuerat, in partem ejus pertracta fuisse, non solum commercia illo-

illorum, qui ad insulam S. Dominici, Cubam, aliasque navigabant, sed & Africana, *Quo jure traditū ē Mauri- sic bellum in Africa fuerit.* quæ per paucos ibidem non levi emolumento mercatores agitabantur, navium ferè viginti itione & redicione. Has hand procul litore in anchoris stantes exiguis navigis Æthiopes adibant. aurum, ebur, ebenum, res preciosissimas, coralliis, ferramentis, speculis, forcib⁹, rebus vilissimis, sed genti in deliciis, permutantes, Diomedis & Glanci exemplo. idèd quæ in his oris in Belgum erant potestate, ad præfecturam quoque Mauritianam & Brasilianam Curiam tū temporis referebantur. At ille, cujus jam mentionem injeci, vetustissimus mercandi, mercium permutacione, mos fuit, & simplicissimus. Id Trojanis temporibus factissimum, cum exercitus Achivorum æro, ferro, bovinis tergoribus, bubus, ipsisque mancipiis vinum ex Lemno empticaret. Pallas in Iliad. 7. Ithacam profecta, se venisse ait, ut eis Temesinum lucidiore ferro permutaret. *Odyss. 1.* *Iust. 1. 1.* Eurgus Spartanorum Rex omni singula non pecunia, sed commutatione mercium sancivit. *Solinus cap. 15.* Etiam Britanni olim nummum refutabant: res dabant, & accipiebant: mutationibus necessaria potius, quam precii parabant. Fuit & hoc Barbaris aliis familiare; non tamen ob hoc barbaris. Quid, quod hunc mercandi morem naturæ magis & humanæ indigentie congruum Aristoteles pro- *Politie lib. 4.*

nunciet ; præterquam quod , ubi is obtinet , minus serpent in Respublicas malorum à difficitis gentibus contagia , cum mercium rerumque difficilior sit transportatio , pecuniæ facilior. **Quamobrem** ad Belgas interiores , pugnante hic Cæsare , non sæpè mercatores commebant , atque ea quæ effeminandos animos pertinent , importabant. Nec ad Nervios , illo teste , aditus mercatoribus erat , nihil vini reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium , inferri patiebantur ; quod his rebus remitti virtutes existimarent. Nunc ad Belgas tum interiores tum mari proximos (felicior an infeliciore ævo quis dixerit !) non solum creber mercantium aditus , sed mercandi studio in omnes se mundi plagas diffundere amant , sive res cum rebus permutandæ sint , sive redimendæ nummo , sive ipsam aurum aliis rebus permutandum. Itaque vanas hæc Plinij voces habent , exclamantis : *Vtinam posset à vita in totum abdicari aurum , facta fames , ut celeberrimi auctores dicere , proscissum convitiis ab optimis quibusque & ad perniciem vita reperitum.* De Nigritis , quia sæpiùs se scribenti offerunt , hoc exposuisse conducet , populos esse ejus partis Africæ , quæ post Barbariam , Numidiam , Libyam , quarta est , & Nigritarum terra vocatur , nomine aut ab incolis , qui nigri sunt coloris , aut à flumine Nigro , qui mediàm regionem permeat , & Nili in-

star

Ce. Bello
Gall. l. 1.

lib. 2.

Nat. hist.
lib. 33.
cap. 2.

Nigritarum
descriptio.

frugros vicinos fecundat. A Septentrione Libya, à Meridie Oceano Æthiopico, ab Occidente Gualatz, ab Oriente Goagæ regnis clauditur. Aër, ad Guinez littora, no-
 statium corporibus noxiusest, ob caloris inemperiem & pluvias, quæ putredinem gignunt & vermes. Nigredinem à Solis ad-
 ulatione esse, minus vero simile, cum pro-
 montorii Bonæ spei incolæ nigerrimi sint, Hispani Italique, pariter ab Æquatore di-
 stantes, candidi. Nec minus torret Sol ad Fretum Magellanicum, ubi candent, quam in Africæ extremis, ubi nigricant. Qui sub Presbytero Ioanne vivunt, subfusci sunt. in Ceïtonio insula & Malabaricâ regione nigerrimi, pari tamen intervallo à mundi Li-
 nea semoti. Quid, quod per universam A-
 mericam, etiam ea loca, quæ Solis via inclu-
 duntur, nusquam nigri reperiantur, præter paucos in loco *Quareca* dicto. ut potius ad terræ & cæli aërisque occultas qualitates (ignotantiæ, proh dolor, humanæ asyla) aut hominum innatam & à parentibus accep-
 tam tempetiem, aut utrumque, referenda causa videatur. præsertim, cum mixtis inter se candidis Nigrisque nascantur subfusci, castigata candidiore colore nigredine, ob seminum confationem. quales *Mulatas* vo-
 cant Hispani. Romani Hybridæ vocassent, *Mulato*
gni, quasi imparibus editos parentibus & velut semíferos, è feris & mansuetis natos. quôd

sensu Suetonius in Augusto Themefinus
 quendā Epicardum vocat Hybridam, quod
 ex patre Parthico & matre Romana natus
 esset. Gregoras Gasmulicum genus appella-
 Meminere horum Populorum Plinius, Scri-
 bo, Stephanus. illi Nigritas, hic Negretas
 vocat, fluvium Negretam. Crescit hic, ut
 & Nilus, mense Junio, totos dies quadra-
 ginta, quibus aquismersa regio navigabilis
 est. Hinc pingui illuvie & ceno obducta,
 miro rerum proventu luxuriat. Claudiano
 Niger Gis & Gir vocatur in Paneg. Stilico-
 nis, Et Gir notissimum omnium Æthiopum. & apud
 Sidonium Appollinarem fortè legendum :
*Indorum Ganges, Getherum Phasis, Araxes Arme-
 nia, Gu Æthiopum, Tanaisque Getarum.* pro
 eo, quod nunc legitur, *Taqm Æthiopum*, qui
 in Hispania querendus, non apud Æthio-
 pas. Sermo his Nigritis varius, pro terra-
 rum diversitate, & religio quoque diversa.
 Sunt in mediterraneis Christiani, Mahume-
 tistæ, Gentiles. Maritimi idololatæ sunt.

*Mores ni-
 gritarum.*

Alicubi Solem, Lunam, terram adorant.
 In hanc despuere ipsis piaculum. Cutem si-
 bi ipsi consciunt & postea unguento co-
 lorato pingunt, ipsis bello, nobis debarini
 spectaculo. Inter prandendum potu absti-
 nent, pransi bibunt aquam vel vinum è pal-
 mæ. Sunt qui superius labrum aperiunt, per-
 que illud foramen & nares frustra eboris a-
 digunt, hoc ipso, ut sibi videntur, pulchrè
 specta-

ſpectabiles. Quidam etiam, pertuſo inferiore labro, linguam tanquam per os alterum exſerrant. alij ex ipſo interſtitio narium ebur aut conchas geſtunt. Oculum alterum rubro, alterum cæruleo colore tingunt. Fœminæ opulentioreſ ingentes annulos ex ferro, ære rubro, aut ſtanno cruribus neſtunt. poſtremum in putida & ſordida barbarie mirificè ſibi placent. Magno Hiſpanorū & Luſitanorum quaſtu tranſyehi ex hiſ oris ſolent in Braſiliam & Occidentalem Indiam. in illam, elaborando potiſſimum ſaccharo, in hanc effodiendis metallis. laborum tolerantiffimi parvo victitant, & in naturæ inclementiâ & miſeram ſervitutem nata mancipia magno ære penſantur.

Dum hæc in Africa geruntur, Comes Banjola duobus circiter militum millibus, ad Seregippam Regiam, bellum trahens venit, quam inferens, modicis agminibus immiſſis, terras agroſq; noſtros & molendina infeſtabat, urendo, vaſtando, rapiendo, quæ de cauſa conſilium cœpit Comes, depellendi iſta ſtatione Comitem Hiſpanum. Sed cum gravi corporis morbo attineretur, viribus febris continuæ trimeſtri pertinaciæ fractis, Tribuno Schuppio, viro militia acri & provido, hanc rem demandavit, & evocatis, quæ ad ripam fluminis Franciſci, Alagoas, promontorium Auguſtini, in ipſa Reciffa & Moribeca, ſerabantur cohortibꝰ, in hoſtem

*Comes
Banjola
ad Sere-
gippam del
Roy graſ-
ſatur.*

*Expeditio
in Sere-
gippam
Regiam
duo Tri-
buno
Schuppio,
Comite
Naſſovio*

*fibre ac-
tense.*

movete imperavit. additus illi belli Comes
& arcanorum parriceps Ioannes Giselinus,
Secretioris & Supremi Conceilij Senator.
Iamque in armis erant militum bis mille &
trecenti; Brasilianorum, quos è pagis suis
exciverat Comes, quadringenti, & nauti-
corum ducenti & quinquaginta. quibus ad
bellum necessaria egregia sedulitate parave-
rat Giselinus. Lichthartius navium marisq;
propræfectus iussus fuit cum classe circa San-
ctorum Sinum oberrare, ut hostem à medi-
terraneis avocaret. qui suspicatus hæc cœpta-
re Mauritium, ut viam ipsi receptumque ad
suos à tergo intercluderet, ubi Nassovium
militem flumen trajicere accepit & adventa-
re propius, reduxit exercitum in Turrim Gar-
ciæ de Avila. qui locus quatuordecim ab ur-
be S. Salvatoris miliaribus versus Boream
recedit. tantaq; celeritate rapuit militem, ut
nec noctu nec interdiu quietem daret. In-
audiverat, jam adesse Belgicas copias & su-
pra Seregippam viginti miliaribus in Austr-
lia penetrasse. Schappius moto pristinis se-
dibus Banjola, oppidulum ipsum Seregip-
pam, molas hostium, arborumque fructife-
rarum ordines, funditus everrit, & facta va-
stitate, militem incredibili velocitate ad ri-
pam Francisci revocavit. Hic ex Comitris
præscripto, positus ad Australem fluminis o-
ram castris, substitit aliquandiu, ut abactis
armamentis, famis certissima incommodis ho-

*Terra
Garcia de
Avila.*

*Seregip-
pam de se-
ris Banjo-
la.*

stem premeret, quod & factum à nostris militari consuetudine non segniter. pecorum naſti millia tria, in ſua quiſque præſidia reſceſſit. Quàm hæc regio armentis abundet, *Serogippa armentis abundat.* ex eo colligere eſt, quod moranti hic Banjo- læ maſtata fuerint quina millia, abducta in futuros militum uſus octona millia. nobis terna millia maſtata, præter illa, quæ in ulteriore ripam tranſmiſſa fuere.

Sub idem tempus, quo Naſſovius famam & terrorem belli Afris intulit, perlata ad Comitum fuere nuntia, de expugnata per *Nuntius deſcripta in Belgio per Antiac Breda.* *An. 1170 c. xxxvii.* FREDERICVM HENDRICVM Arauſiorum Principem, in Belgio Breda, validiſſima Brabantix urbx, quæ ipſa, ante duodecim annos nobis erepta, ceſſerat Hiſpaniarum Regi, victore Ambroſio Spinola Marchione & Severini Principe. Erant huic urbi propugnacula quindecim, colles præceſſi jaculandis ex alto pilis duo: humiliores munitiunculæ ad mœniorum pedem tres: ſeps ſpinea: foffæ paſſuum alibi ſeptuaginta, alibi centam & viginti. foffis injecta munimenta quatuordecim: adhæc lorica altitudine pedum quinque: cui interpoſitæ munitiones comitæ quinque & hiſ objectæ alix ſemilunares, foffa altera & extra hanc lorica exteriarum munitionum velut cingulum. Denique Arx mœnibus, aggeribus, pontibus, armamentario, gemino aquarum circumductu, munita, tormentis in omnes acceſſus *Ejus deſcripta.* diſpo-

*Modus
vincendi
alioquin
fuerat Spi-
nola.*

dispositis terribilis. Modus vincendi diver-
sus planè fuit ab eo, quo vicerat Marchio
Spinola. Hic fame illam expugnavit, quia
armis vinci posse desperabat. Auriacus va-
lido Marte eam aggressus, vim supremam
adhibuit, moræ impatiens. Spinolæ motus
maximarum fuere impensarum, pauciorum
funerum. Auriaci plurium funerum, mi-
norum impensarum. ut alterius cruenta, al-
terius incruenta victoria fuerit. Auriacus
festinandum rebatur, armato hoste, & ob-
mensis æstivos, aptos invadendis nostrorum
finibus. Spinola à morâ minus sibi metue-
bat, ob præsumptam, minus aptam inferendo
bello. Illius obsidionem difficilem fecit
obfessorum æcerrimè pugnantium fortitu-
do. Hujus comportandi è longinquo com-
meatus necessitas. alter, ut tutam redderet
obsidionem, auxiliares è Germania Cæsaris
cohortes advocavit. alter solito milite con-
tentus, minore motu vicit. Quod si sum-
ptuum spectes magnitudinem, plus Regi suo
nocuit Italus, quàm profuit. Nos utilius
bellum gessimus, recepta urbe minore im-
pendio, sed ad Reipub. securitatem peruti-
li. Illud mirari habuit Europæus orbis, Car-
dinalem Infantem, tum regiarum provinci-
arum Præsidem, novæ imperii famâ fulgi-
dum, instructo quem habebat exercitu,
nondum perfecta castrorum circumvallati-
one, accessisse ad ea, spectaville coram, au-
sum

sum nihil. cum nostros continuis insultibus
 fatigando trahere obsidionem in promptu
 esset. Quin ingentem Bredæ jacturam Ven-
 loâ & Ruræmundâ min⁹ firmis oppidis pen-
 satam. Nec hoc leve, toto obsidionis tem-
 pore, nō potuisse per hostem intercipi com-
 mearus, tantaque celeritate cinctam aggr-
 bus fuisse urbem, ut adventanti post paucis-
 simos dies hosti, impervia viribus judica-
 rentur castra. Denique, septem, ex quo
 admoverat militem Autiacus, hebdomadi-
 bus expugnatam urbem, inter Europæas
 munitissimam, quam vix undecimo mense
 vicerat Spinola. Estque hæc illa urbs, quam
 olim Illustris Princeps Mauritius, bello-
 rum suorum tyrocinio, occultato cespice ce-
 perat. Tunc dormienti urbi illata fuere se-
 gna; nunc vigili. tunc arida glebâ vicimus;
 nunc viridi. tunc totam cepimus impetu;
 nunc mora & passibus. Non deerat tunc
 Ithaci alicujus aut Sinonis fallax audacia.
 nec tunc Achilles, qui robore expugnaret.
 Tunc temporis equi Trojani officio funge-
 batur vectoria navis. nunc, fraudum nescii,
 ostendimus, Nassovios utroque modo vin-
 cere posse. Momentum victoriæ hujus ex
 commodis æstimabatur. Nam dum hosti-
 um erat, Hollandiæ, Gæliæ, Zelandiæ præ-
 datrix incubuit, ut nec Vahali, nec Mosæ
 nec Scaldis æstuariis tutæ fuerint navigatio-
 nes. Una Sylvam Ducis inter & Bergas ad
 Zomam

Zomam posita, sociarum urbium aditus dirimebat, & civitatibus arcibusque vicinis grandis præsidii necessitatem imponebat. Audivere hæc in alio orbe, sub aliis sideribus, Barbari, iisdem auspiciis & armis vinci Bredam, quibus victam senserant Olindam, Salvatoris urbem, Portum Calvum, aliasque arces cis Æquinoctia formidabiles. ut hîc applaudentibus communi felicitati Belgis, illic gloriæ nostræ ignotis linguis faverint Brasilienses. Nassovius solennem Victoriz diem nuncupavit, quo Numinis benignitati gratiæ redderentur. ne rerum nostrarum sensum eximere absentium animis videretur aut locorum intercapedo, aut subnascens in Novo orbe Belgarum fama. Simul imputati Deo bellorum Occidentalium prosperrimi successus, & nuper Banjolarum victoria.

*Solennem diem victoria Bre-
dana nuncupat Com-
mes, ut &
sua oratione.*

*Incola Si-
aroneses
pacem pet-
unt &
auxilia
adversus
Lusitanos
implorant,
sua offerunt.*

Interea temporis, qui Siaram incolebant Brasiliani, pacem petivere, & auxilia sua adversus Lusitanos obtulere, rogantes Comittem, uti Castrum ibidem à Portugallis in se- sum suæ faceret potestatis; gentemque suam ab ipsorum injuriis & dominatu vindicaret. parva manu hoc confici posse, sumptuumque bellicorum solatia ex mercibus, am- baro, gossypio, crystallo, gemmis, lignis, salinis, aliisque, quæ regio ista suppeditat, haberi posse. In rei suamq; fidem obsides reliquere filios duos, è suæ gentis primoribus.

Decre-

Decreta expeditio, paratae naves, arma, annona, miles, duce cepti Georgio Garstmanno, viro, militarium rerum prudentia, adversus inopina belli firmo. Quanquam enim longius à finibus nostris remota esset dicta arx, à Pernambuco multis miliaribus remota & Boream versus; visum tamen Comiti militem Liburnicis aliquot eò transvehit, tum ut hostem ulterius à confiniis arceret, tum ut Brasiliensiam plures in hostili solo Societati conciliaret. expedire id videbatur, ob diuturna in Portugallos odia, & quia obsequiis erga nos essent facillimi, & loca omnia hostium viresq; perspecta haberent. Etenim NON LEVIS rerum successus ab offensis sperati semper. latentibus apud partes, sub fidei & amicitiae specie, his, qui nocere suis possunt; nec coalescente unquam solida fide inter offensos & offendentes. Garstmannus in Siaram delatus, Regulum Brasilianorum Algodojum de adventu suo certiore fecit, & exposito milite ac per littoralia ducto, indigenas in occursum habuit, candidis vexillis pacem praeferentes. Cum Regulo locutus, suppeditisque animosior, (ducentos quippe in subsidium è suis adduxerat,) castrum, ex aggestis solummodo saxi, non ferruminatis, structum, impetivit & tenuit. hoste se machinarum explosionibus & minorum balistarum modicè tuente, paucis casis, plurib⁹ captis, inter quos fuere mi-

*Expedi-
tio in Si-
ram duce
Garst-
ma.*

*Occurrerit
Siarenfes.*

*Garst-
mannus ca-
strum oc-
pugnat.*

*Sicra de-
scriptio.*

litæ gradu conspectiores. tormenta tria & nonnulla belli instrumenta victoriæ lustræ fuisse. Sicra hæc inter Brasiliæ Septentrionalis Præfecturæ est, non nisi decem aut duodecim miliarium ambitu, paucorum incolarum, qui arcem ipsam tenebant. portum habet majorib' navigiis minus idoneum. nullo insigni flumine irrigatur. solum ad radicem montis, cui imposita Arx, amniculus labitur è continente. propè arcem, Præfecti Lusitanici Domus est, quam sparsis aliquot domicillis cingunt Lusitani incolæ: nihil hic adversus hostiles insultus validi. sacchari cannas fert, sed molis nullis illud exequitur. Barbaris circum cum Portugallis discordiæ & lites perpetuæ. Qui hæc loca adierunt An. 1610 & 1619, perhibent, hic viros homines vasto corpore, deformi vultu, prolixo capillitio, auriculis perforatis, & in humeros penè pendulis, cutim nigro colore tinctos, præterquam ab oculis ad os. quibusdam labrum inferius, alis & nares tuilse petrusas, quibus lapillos & ossicula ad ornatum indiderant.

*Quales
olim Indi-
gena.*

Reversus Pernambuco dux Garibaldinus unam ex Liburnicis desideravit, quæ an naufragio an alio casu perierit, incertum. Hæc alibi gesta Comiti & Societati gloriosa fuisse. Pernambuci rerum civilium cura publicaq; mercantium comoda Rectores occupabant. destinatæ in Curie ædificatione

Benevolentia

pecu-

pecunia. Reperta in montium fodinis metalla in Belgium transmissa fuere, ut instituto per rerum metallicarum peritos rigidiore examine, de probitate & valore constaret. Præmia constituta iis, qui Nigritas bello captos adducerent, in virorum singulos regales viginti, feminarum, sex. Pecorum hostiliam ab actoribus decimæ indulta. Qui vestigalium & portorum exactoribus fraudem parabant, nec merces ex vero fatebantur, aut silentio subducebant, acri decreto coerciti, indicta in diurnas fraudationes multatâ, in nocturnas graviore, & si officiales essent, capitis diminutione. Adversus prædones & incendiarios, passim terris nostris ab hoste immisos, visum fuit per territoria distribui militum agmina, suis ducibus distincta. adhibitis quoq; ad hanc rem Lusitanis & Brasilianis. qui dato ad motus hostiles signo, machinæ majoris explosione, illicet armati adessent, vim arcerent, inferentes caperent. Cumq; rei frumentariæ inopia laboraretur, edicto cautum, ut quotquot Nigritarum opera uterentur, plantandis annuarim Mandiosæ radicibus adstringerentur, solita anni tempestivitate, Januario & Augusto mensibus. Ne verò causarum forensium summis iudicibus cresceret in immensum labor, vetitæ appellationes minoris momenti. Homicidis, humani generis hostibus, scriptæ leges & pœnæ, quales ratio usq; divi-

P O L I T I C A.
De capitis

De vestigalium
fraudatoribus.

De prædonibus.

De frumentariis.

De appellationibus

De homicidiis.

ECCLĒ-
SIASTI-
CA.

*Rescripta
ad Eccle-
siastarum
postulata.*

num pariter & gentium scripsit semper. Et enim cum virtutibus certari oporteret inter gentes, certabatur scelerib⁹, quosq; optimos esse oportebat, reperiebantur pessimi, Rebus sacris præfecti concionatores, sua gravamina (id rebus nomen) per Classes, hoc est ordines & cœtus, collecta, Senatorib⁹ Olindæ exhibuere. qui pietatis causam nõ segniter agendâ rati, præsertim inter barbaros & rigidioris disciplinæ ignaros, inter æmulos quoque religionis zelo populos Pontificios ac Judæos, providè ad singula responderûr, in hunc modû : In incestuosos, flagitii convictos, severè animadvertum iri : vacationem à servili opere mancipiis concedi dic Christianis sacro : prohibuitur se, ne Paraybæ rectores publicos Pontificiorum processus & ad pompâ deambulationes, per compita institui sinant, sed templis & templotû peristyllis claudant : novorum absq; Senat⁹ permissu templorum ædificationibus iisdem interdici : ut & nuptiarum sive matrimoniorum per presbyterum conciliationibus, non præmissis publicis, ex more nostro, denunciationibus : etiam obeundis sacris apud reos, iudicium voce damnatos : templum sibi seligant Olindæ, religionis Reformatæ exercitiis : Judæis sua sacra, suos ritus permitti intra privatos parietes, prohiberi cultû publicum : operam se daturus, uti illicitæ Nigritarû voluptates & fornicandi morchandique

dique libido, ruentis fortunæ comes novissima, frenentur: deniq; velle se, ut in posterum novarum molarum domini, quoties auspiciari istos labores cum bono Deo volent, divinam benedictionem non ex ore Sacerdotis Pontificii, sed Reformati doctoris requirant. **NEMPE**, ad stabilendam potentiam religionis quoq; præjudiciis juvamus, & quam quisque elegit, idoneum arripit instrumentum, quærendæ securitatis, nõ hominum solummodo saluti, sed & dominationi. Nec minus curata sedulo mercimonia, saccharorum emptiones, & lignorum ejus soli, seu hosti erepta, seu empta precio, seu è silvis nostris excisa forent; ut & Nigritarum venundationes crebræ, auti Americani in patrias terras transvectatio, navium è Belgio advenientium merces, aut mari quassatarum refectioes, aut abeuntium futura onera & necessitates variaz; militantium indigenarum stipendia, præmia, vict⁹ demensa, navium subvehendis armis, & commertu in omnes Brasiliæ tract⁹, modo hos, modo illos, perpetuæ missitationes, iritiones & reditiones, Magistratum per præfecturas omnes vel designationes vel absente Comite electiones, Ecclesiarum rogationes; pauperum, pupillorum, ægrorum solatia, civium per singulas civitates descriptiones, & quæ alia innumera terra mariq; in præsentem Reipub. statum confici secundum præ-

scriptum à Societate ordinem, oportebat; harum, inquam, rerum assidua materies & agitatio Senatuum politicum distringebat.

*Comes in
Parayba
& Flumi-
nis Gran-
dis præ-
fecturas
profectio.
An. 1713
c. XXXVII*

Comes à longiore morbo sibi militiæq; redditus, & adversus regionis, alias saluberrimæ, incommoda firmatus, corpore in externi & transmarini aëris proprietates jam consentiente, in Paraybæ & Fluvii Grandis præfecturas, longo eoq; terrestri itinere profectus fuit, ordinaturus provincias, urbes, pagos; castris à munimentis, milite, armis, comiteatu prospecturus. Sed quoniam in

*Parayba
descriptio.*

has provincias transitum facimus, earum indolem situmque & proventus nesciri nefas, cum bellis nostratum & mercatui uberem materiam suppeditaverint. Parayba inter quatuor Præfecturas Boreales est, nomen sortita à flumine cognomine, qui illam, ut & alius Mongoapa, irrigat. Tamaricensem coloniam proximè excipit. Olim Galli tenere. his pulsus Lusitani. postremum Bel-

Flumina.

gæ. Pagos non alios, quam Ingeniorum si-ve Molarum sedes habet. quæ ob frequentiam operariorū pro pagis sunt. In ripa fluminis, ad latus meridionale, oppidulum est

*Philippæa,
nunc Fre-
derica.*

Philippæa, à Philippo Kege sic dicta. nunc mutatis partib; Fredericopolis aut Frederica, à Frederico Arausionensi Principe. Proxima fluminis plana sunt, remotiora monti-

*Proven-
sus.*

b; vallibusq; interjectis ad omnem amœnitatem conspicua. illa sacchari cannas ferunt,

hæc mandiocam, sacchara exteris in delitiis sunt. mandioca indigenis alimentum. è radicibus ejus in pulverem redactis, farinam conficiunt, quæ pro farre ipsis & pane est. agros eam ferentes, *Rossas* vocant Lusitani, agricolas *laboratores* & cultores *Rossarum*. Verum uti farina hac victitant, qui tenuioris sunt fortunæ, ita opulentiores tritico, quod velè Lusitania, vel aliunde adportari solet. Fructus alios quoq; subministrat, milium, si-
Saccharum
Mandioca
Fructus aliij.
Cajoni.
Ananazes.
Animalia

ve segerem Turcicam, Patates, Ananazes, Cocos, melones, pepones, mala autantia & citria, Batanas, Pacovas, Marconias, Cucumeres, vel in hominum, vel aliorum animalium usum. Silvestria sunt Cajulia pyra, succi plena & innoxia, quæ mediis caloribus avidè manducantur. Ceterum in imo pyro faba quædam extuberat, cortice amarissimo, prædulci medulla, si torreatur. Pyro refrigerandi vis est. faba calefacit. Verum et omni fructuum genere palma tribuitur illis, quos Ananazes appellant. Planta est humilis, cujus è ramis pinea nucamenta dependit præ mollia: hæc suo tempore in frustra dissecta, gratissimo simul odore ac sapore non recentibus duntaxat edulio sunt, verum etiam in longum tempus adservantur è saccharo. Adhuc videre est complures arbores fructiferas, quas percensere nimis longum sit, piscesque & aves coloris eximii & quadrupedum species plurimas, sed fermè silvestres,

partim notas nobis, partim ignotas. in quibus utiq; apparet, quàm miris modis ac variis divina sapientia se explicet per vasta terrarum spatia. Pfitacorum insignis varietas, quibus pluma discolor ornamentum, at apta voces humanas reddere lingua precium confert. tanta horum hîc frequentia, ut glomerato volatu, velut nubis atræ obtentu, diem obscurent. Incolarum alii libertate sua gaudent, ut Lusitani, Belgæ & Europæorum quilibet, etiam Brasilienses indigenæ: alii servitutem serviunt, iique vel Brasiliani vel Nigritæ ex Angolensî regno, vel Capite Viridi, precio empti & huc transesti. Vicis habitant, non in nostrorum morem connexis & coherentibus ædificiis, sed discretis, sive incendiorum metu, ne serpent, sive imperitiâ ædificandi. Cæmenti apud illos & tegularum usus, non ferri. Domum fabricaturi primû stylos & sublicia erigunt. hos tabulato insternunt, supra quod tectum attollunt, vel ex tegulis vel ex foliorum Cociorum tegmine. Hic vivitur. ima pro conditoriis habent. latera virgis lignicis claudunt, quas calce ferruminant, citra speciem aut delectationem. Ipsa civitas ædificiis nonnullis è lapide nitet, quibus anguli & fenestrarum margines è candido marmore surgunt, reliqua parietum informi lapide constant. Corpora minus procerâ Europæis, nec ad labores sicca. Pagis habitant

Paray.

*Incolarum
sorti.*

Pagi hic

Paraybenses septem, quorū principalis *Pinda-Vna.* ^{*Septem.*} ^{*Pinda-*} ^{*Vna.*} qui incolas mille quingentos numerat, cum reliqui vix trecentos. Singuli domiciliis quinque aut sex oblongis constant, quæ ostiolis exiguis multisq; distinguunt, quib⁹ subitur & exitur. nudi incedunt, nisi quædam viris amiculum partes masculas tegat, feminis indusia è lino velamen sunt. Uxoribus suis jungi amant, non sine zelotypiâ; circa prolis curam negligentiores, disciplinæ feræq; institutionis nescii. quæ res servitute eos naturali, ad erecta omnia inhabiles, alligat. atrocibus odiis in Lusitanos feruntur, & hi in illos, ut perfidiæ, ingrati animi, levitatis reos. Merces, quas exterorum mercaturæ exhibent, sunt sacchara, ligna tinctoria, tabacum, bonum exuviz, gossypium, aliaque. Molas sacchareas habet octodecim, quarum alias aquæ, alias boves versant. ^{*Mola*} ^{*XVIII.*} Ex juxta Paraybæ ripam Australem & Borealem suo ordine visuntur. At mota mihi sacchari dulcedine salivâ, nō alienum fuerit, eodem succo adspargere narrationis hujus paginas, & veterum sacchara cum novis conferre. ^{*De Sac-*} ^{*churo dis-*} ^{*cursum.*} Quæ enim bellorum vocibus subinde horret oratio, mansuescet, mixta hæterum & verborum suavitate. Et mirum sanè, tam miti alimento non deservire barbariem, & durare morum asperitatem ferociamq;, pastis hoc nectare & ambrosia. Sacchari meminere, Plinius, Dioscorides, Ga-

lenus, Helychius. Verum, num Veterum illud idem sit cum hoc nostri ævi, disceptant Botanici. Qui aliud esse contendunt, veterum in ipsis canis & arundine concretum fuisse ajunt, nostrum liquidum exprimi, deinde igne densari: Veterum dentibus, salis modo, fragile & friabile Dioscoridi dici, nostrum statim liquefcere & in succum mutari lentum & minimè fragilem. Veterum stomacho, intestinis, hepatis amicum existisse, nostrum inimicum. Illud siccum sedavisse, hodiernum excitare. Nec tamen facile hi expeditaverint, quis sit ille succus à saccharo diversus, qui in India & Arabia in arundine reperitur, *Dulcia cui nequeant succo consistere mella*, ut habet versus Varionis, & de quo Lucanus; *Quisque bibunt tenera dulces ab arundine succos*. nihil enim verat, liquorera saccharum aqua dilutum bibi. Sed hæc litteratorum examini pateant, & præcorum verborum interpretibus. Arundo saccharifera ad arboris altitudinem non affurgit, sed milli & aliarum arundinum, calamus seetigens septenium aut octonum pedum, pollicis crassitie, fungosa, succulenta, dulcis albæq; medullæ plena. folia illi duos cubitos longa, flos comosus, radix suavis minusque lignea, quæ germina protrudit in novæ messis spem: gaudet humenti solo, aère calidiorè, & aura tepidiorè. Harum arundinum feracissima est India Occidentalis, licet & Orien-

Apud Li-
dor. l. 17.
cap. 7.

al. M
... 11172

... 11172
... 11172

Orientalis ferat, liquor illis à laetitia & usur
 laudabilis. Vsum officinæ agnoscunt & cu-
 linæ, sani & ægri, cû & alimenti vicem præ-
 stet & medicamenti. alterum est cibi nostrat-
 tis, post butyrum, delinimentum, & gula
 in tragematis & bellariis placens irritamen-
 tum. Ejus elaborandi ratio, veterib⁹ igno-
 ra, hæc est. Evulsæ arundines mundatæque
 à strobilibus, in taleolâs palmi longitudine
 inciduntur, sic incisâs prælo extruditur li-
 quor, qui ahenò exceptus & aqua dilutus
 statis horis coquitur, despumatusq; ac eva-
 porante humore aqueo, fictilibus vasis, quæ
 metæ aut pyramidis formam referunt, infu-
 sus, instar salis concrevit. cuspis his fictili-
 bus, primò per dies aliquot clausa, humo-
 rem concretum servat, mox adaperita sordi-
 diori crassamento viam facit purgando sac-
 charo. Dein lutum figulinum super metæ
 latiorè rotundamq; basin effunditur; cu-
 jus repetita aliquoties superfusione & forti-
 us expelli creduntur excrementa, & magis
 abescere saccharum. Hic primus illi labor.
 In puriori & magis defecato studetur novis
 operis coctionibusq;. Saccharo namq; im-
 puriori lixivium calce viva maceratû affun-
 dunt, ut & albumina ovorum, continuaque
 agitatione spumantem humorem mellea &
 sordida pinguedine despumant, intereà fer-
 ventis sacchari ebullitiones supereffusio-
 nem minantes, injecto butyro castigant.

*Sacchari
 elaborandi
 ratio.*

tum coctum liquorem, lixivio nondum absumpto, transmittunt per cilicium aut stamen, colligendis, siquæ supersunt, quisquiliis, rursusque, donec absumptum fuerit lixivium, effervescere sinunt. Inde infundibulis, ut ante, eundem, velut renatum, accipiunt, dilutiore argilla basin vasorum opplent, qua in crustam arescente, nova aliquot vicibus affunditur, iisdem, quibus factum antè, consiliis, elabente iterum crassiore & feculentiore syrupo. Dividitur saccharum in molle & Concretum. Hoc ipsum à figurâ in Pyramidale, Miscellaneum, Cantium & Penidium. Pyramidale in Maderense, Canarium, Finale, Melissium & Thomæum distinguitur. Maderensi & Canario insulæ suæ nomina fecerunt. Finale sic dictum, quod finem consecutum sit, hoc est candoris & puritatis apicem. Melissium à Meli Indiæ Occidentalis insula, Thomæum ab insula S. Thomæ appellationem sortitur. Hoc ignobile est & coloris subrusi, ideoque ejus usus potissimum in conficiendis serapis, conservis, antidotis, clysteribus. Miscellaneum illud vocant, quod ex fragmentis aliorum collectum cistis advehitur. Cantium saccharum id nominis habet à Græcis Barbaris, quod angulosum sit & fractum in particulas angulares dissiliat. tale enim Græci recentiores *καυτὸν* vocant. Illud à candore sic dici, quasi Candidum, vel à Candia

*Sacchari
forma un.
vis.*

dia Insula, ab imperitorum & vulgi errore est nec enim omne saccharum Cantum album; nec quod album, id omne candidum. aliud quippe Crystallinum est, crystallo simile, quod ex Finali saccharo fit: aliud subnassum, quod nunquam clarescit & ex Thomæo conficitur, causæ suæ non dissimile. Penidion fit ex pyramidali vel Thomæo, etiam ex miscellaneo. commendatur candidissimum, rarissimū, & temperatè calidum.

Invasere hanc Præfecturam & expugnantis arcibus Societati addidere duces, Schuppiz, Artisolkus, Hinderfonius aliq; , Anno millesimo sexcentesimo tricesimo quarto. Illi proxima Boream versus est Colonia *Fluminis Grandis*, quæ nomen quoque suum fluvio illustri debet, cujus penitiora amœnissima, aditus verò ob vada & minus profundum mare, difficillim⁹. Barbari *Pocungi* vocant. Navigatus fuit Gallis, qui, fœdere cum indigenis juncti, hic sedem fixerant. Gallos Lusitani pepulere per Felicianum Cecam Paraybæ præfectum, subactis quoque, præliis aliquot, Barbaris. Cessit regio nostratibus, capta arce, Anno millesimo sexcentesimo tricesimo tertio, duce expeditionis Matthia Ceulio, pugnantibus fortiter quâ terra, quâ mari, laudatissimis belliducibus, Byma, Cloppenburgio, Vriesio, Lichthartio, Garstmanno, Mansfeldioque. Et licet natura loci, ob vicinum quo pulia-

*Paraybam
nostræ vi-
cere Anno
c10 10 4
XXXIV.*

*Præfectu-
ra flumi-
nis Gran-
dis descri-
ptio.*

tur mare, munitionibusq; invicta illa crederetur, armis Belgarum se vinci passa, nihil fortitudini impenetrabile esse, suo exemplo fidem fecit. In rupe posita ipsi flumini incubat, lapideo muro & præalto cincta, machinisq; bellicis in omnem vim instructa, ut & adiri difficulter & modico præsidio defendi possit. Antea, cum Regis esset partium, ab augustis trium Regum vocibus nuncupata, adscito Ceulii nomine, in potestatem simul & appellationem Belgici Senatoris transit. utiq; mutatis imperii rectoribus, parum fuit mutare rerum vocabula. Commorantem ad fluminis Grandis ripam Naslovium, legati adire, à Tapusatum Rege missi, cum munerib⁹, arcibus, sagittis, struthionum pulcherrimis plumis, quibus ad bellum ituri insigniuntur. quæ pacis & in eundæ concordie blandimenta ac benevolentie pignora, decenti comitate accepit, & dignè magnificeq; habitis legatis. conjunctaque amicitia, munera rependit, vestes lineas, indusia, cultros, tintinnabula, vitra, corallia, hamos, clavos, ignotam ipsis auratam saltem supellestem. qua supra modum gravis discessete, polliciti, se Regi suo persuasuros, uti Comitem ipsam accedat & salutatum veniat. In Paraybæ territorio Arcem Cabo Dello, Catharinam, collapsam restaurari jussit, & fossa profundiore ac latiore & lorica insuper muniri, Eam, mutato

cum

*Arc Cen-
hana.*

*Legati Ta-
puiarum
Comitem
advenit.*

*Munuscu-
la sua offe-
runt.*

*Castella
restaurat.*

cum imperio nomine, Margaretam Nassovius, à sororis nomine, vocavit. Aliam arcem Borealem S. Antonio sacram, pro derelicta habuit, ob impensas grandes, relicta solummodo ad tutelam loci castrensi turre. Munitiunculam *Reslingam*, palis sudibusq; à milite cingi imperavit; nec nō oppidi Paraybæ cœnobium aggere, adversus hostium subitos insultus. demandata hæc cura Eliæ Harckmanno Paraybæ Præfecto, viro supra

*Eliæ
Harckmanni
laus.*

virtutes plurimas & ingenij, quod acce illi fuit & à Belgicæ poëstos studiis erectū, egregias dotes, vario navigationum discrimine & rerū maris usu subactō, fidei in dominos suos prorsus inviolatæ & laboris indefessi. Intercurrente tempore non defuere fortunæ bellicæ, quæ terra quæ mari, sui casus. commissus navali pugna cum Hispanorum aliquot navibus Navarchus Scapius, mari plurimum pollens, inter Sanctorum portum & turrim Garciz d' Avila ferociter dimicavit. unam, quia prævalida erat & milite machinisque munitissima, missam facere coactus, aliam in littora & vada protrusit, tertiam victoriæ spoliū habuit. Ipse accepto vulnere libi deformis, patriæ utilis ac gloriosus apparuit. In ea reperti literarum à Lusitanis scriptarū fasciculi, Hispanorum in nos consilia & cœpra, diversis indicijis, aperuere. Erant qui referrent, in Lisbonæ flumine Galeoticas naves decem, in Gadibus

*Prælium
navale in-
ter Scap-
pium &
Hispanos.*

*Lusitanorum
Literarum
intercepta.*

viginti stare, ad quas accessio fieret triginta
 vectoriarum. Quorundam opinio erat, clas-
 sem hanc in Brasiliam parari: aliorum, si-
 mulari à Rege, Principum more, hanc ne-
 cessitatis causam, ut hoc obtentu pecuniarum
 à plebe compos fieret; cum Lusitanorum
 interesset, illam recuperari: idè exacta à
 Rege nova onera, quintam bonorum, quæ
 commovissent populum, usq; adeò, ut regi-
 os exactores aggressi, pluribus locis trucidaverint:
 His motibus graves Castellanos
 rigidius imperium, rebellionis specie, in Lu-
 sitanos agitare: Regem ipsum cum exercitu
 affore compescendis Eboræ ac Alantæ &
 Algarucensium populis. Erant, qui jam
 compositos tumultus memorarent. à plebe
 turbas esse, primores quietos: futurum bre-
 vi, ut classis in Brasiliam solveret, restituendi-
 dis rebus: illi imperaturum fuisse Comitem
 Liniaræ, verumtamen veneno affectum con-
 tabescere: Ocquendum in Gades abiisse,
 curandæ classis: penes hunc fore imperium.
 Nec tamen hæc valde Comitem movebant,
 cum in brumales menses adesse ista classis nō
 posset, ceteraq; in incerto essent, ob impe-
 ditum Gallorum bellis Regem; qui, ut ha-
 bebant illæ ipsæ litteræ, venationi addictior,
 facturam terrarum suarum & urbium, trium-
 phante Gallo & Batavo, projectis voluptati-
 bus redimeret. Commodum ergò putavit,
 hærentibus Hispanorum cæptis, præsentis
 aucu-

aucupari, Societatis imperio incrementa *capta agi-*
 novis ausibus quaerere. Nec minus in votis *tas.*
 habebat, ut dictam classem in mari occu-
 paret. ejus clade quietam fore Brasiliam, sac-
 charis mercibus & mercatui opportunita-
 tem. In hunc finem naves plurimas sibi à
 Rectoribus mitti postulabat, quas vincen-
 dis hostibus, reportandis mox saccharis uti-
 les, à duplici officio commendabat. Nec
 destitit hostis, licet Australia fluminis Fran- *Hollas*
 cisci teneret, nocere nostris. Nauticos ali- *trans flu-*
 quot, qui in terram exscenderant ad peco- *men S.*
 rum capturam, captivos in Turrim Garziae *Francisci*
 de Avila abduxit; lembosq; in Septemtrio- *grassan-*
 nalem fluminis oram trajiciens, militem no- *tor.*
 strum, in Cororipa vagantem securus, op-
 pressit. Quin ulterius progressus ad fluvium
 S. Michaëlis, peragratis Alagois, Vnæ &
 Portus Calviæ terris, populabundus ivit, ad-
 scitis in Societatem prædonum manipulis.
 Lusitanos miti⁹ habebant, Judæos Belgasq;
 pari ferocia. In hos, licet parca domi essent
 præsidia, missus Picartius, distinctis agmi- *Picartus*
 nibus compita viasq; publicas pervagatus, *in prædo-*
 terrore sui in silvas propulit palantes grassa- *nes cum*
 tores, nullo militiæ ordine adstrictos, sed, *manipulis*
 quam fors offerret, prædæ intentos. Nas- *mittitur.*
 sovius confecto in Paraybam itinere, velut
 consortis quoq; , ob cognatum sanguinem,
 ejus gloriæ, quæ AVRIA CVM, ob victam
 Bredam, non levibus præconiis per populos
 vehe-

vehabat, missu trans Æthiopicum & Septentrio-
nale pelagus, tabulis, tanta illi victoria laudem gra-
tulatus fuit, ob urbis momenta, obsidionis celerita-
tem, labores, discrimina, salvumq; in communis fa-
tis periculo Principem. Addebat: effluxisse sibi es-
sivos menses, magnarum rerum inopes, ab annona
& militarium parcitatem: hac propter in Paray-
bam se & Fluminis Grandis provincias ingenti di-
verticulo ivisse, omnis terrestri itinere CXXXV
miliaribus, ut invalida firmaret, collapsa passim re-
stitueret: appulisse Recissam naves duodecim, qua
cibariorum ut & utensilium belli attulissent sic factis,
at in supplementa non nisi milites ducentas. Nec mi-
nus fixum sibi esse, tentare Salvatoris urbem, eo, qui
ad manum esset, milite. qui ad summum tota mil-
lia & centenos aliquot compleret, exceptis mille du-
centis Brasiliensium: spem esse, posse commensum
urbi intercipi, cuius illam inopia laborare, non levi
auditione acceperat: Banjolam cum mille & tre-
centorum manu, & Brasiliensium gentis quingentis, ad
Villam Veilham considere ac rerum gerendarum oc-
casionibus insidiari: paratum hostem, (ut speret-
batur,) acie & ferro nobiscum decernere, quod &
optent sui. Quare bellum hoc grandius &
majoris operæ animo agitare cepit, nempe
de expugnando Sanctorum omnium siqu e-
jusq; metropoli, quâ potiti olim virili auda-
ciâ, mox penè multoebri vœcordia, salutis in-
lasciviam custodib', excideramus. Promis-
sa ad hanc expeditionem fuerant frequen-
tibus Directorû ad Comitem litteris, auxilia

*Expeditio
in Portum
omnium
sancto.*

Quis

Quae cum tardarent vergeretq; anni tempus *rum, sine*
 bellis idoneum, Comes (animi magnitudi- *BANIAM,*
 ne, quam, quae tunc praesto erant, vitium,
 major) excito de praesidiis omnib⁹ milite, cen-
 sum in his trium mille & quadringentorum
 gentis Belgicae & Braslianozum mille. Hos
 jangi Belgis voluit, rarus inter eos & Belgas
 virtutis emulationem futuram, didicerat,
 aliter domi, aliter foris bella geri, domi co-
 milite pugnandum, quem vires patriae sub-
 ministrant, foris hostem priam per suos vin-
 giposse, qui, diuturni & ferocis imperii im-
 patientia, externa auxiliis avidius amplecte-
 rentur. At quanquam probe sciret, ista se
 manu susceptae expeditioni parem non fore,
 hoste potentiore, tamen a cepto non desti-
 tit, erectus quotidiana auxilium e Belgio
 copiarum expectatione. Nec minus incita-
 bant Commissi Europaei, urgebantq; inde-
 fenter, ut curas consiliaq; omnia in dudu-
 Sinus oppugnatione converteret. Hic pra-
 cipuum Lusitanorum refugium esse, hic Hi-
 spaniaru Regis robur decusq; maxime spe-
 ctat; nullibi plura saccharorum molendi-
 na, nullibi uberiores praedam fore: hac vi-
 sione huc Brasliam omnem nobis subdi-
 gisse; nullam urbem praemium victoribus
 dignius, & terrae hosti damnum alla uram.
 Ex ipso Sinu & Salvatoris urbe facta Co-
 mita iudicia, militem praesidiarium ob non soluta
 stipendia querulum, in res novas inclinare:

*Rationes
 Expeditionis
 eius.*

Banjolam & Sinus gubernatorem gerund
 belli opinione distrahi: prorsus in nos esse af
 fectu incolās & ad fortuna: natam nostros
 Comitis erga Lusitanos moderatione; ele
 mentia, benignitate subverti eorum animi
 & indies pellici: hostem armorum & consti
 tus penuria invalidum. His animo offor,
 ne crederetur aut fortitudini suae ad suorum
 aut belli fortuna: prorsus diffidere, gnarum
 non semper pugnant viribus ad aequilibrium
 paribus: non semel exigua spe manuq; mini
 ma dissipata; incertam belli aleam experiri
 maluit, quam in viso orio Societatis contum
 da gloriamq; remorari. Interea sperabat ut
 torpra aut durante obsidione, affore Euro
 paorum auxilia. Veruntamen ne in exte
 num bellum abieris, hostium irruptione
 aut intestinis motib; opportunas faceret pro
 vincias suas, utque ad securitatem illarum
 facerent, domi ordinem facere. Lo Reem
 cives sub quatuor signis ducibusq; ad custo
 diam loci militare, addidit illi militum
 centum, tribuno Nicolao Rieder
 Angula in centum & triginta capita cenfeb
 nit. In Paraybz urbi Frederice data ad tu
 lam fuit civis cohors, cui centum & quinqu
 ginta inerat: in Famarica Insula & oppo
 lo Schoppfalla; non nisi quadragenos
 merans. Sic illis quoq; locis hereticis
 ut ferebant res, quaesita & impolita praes
 Jant mensis pluvios mensebat Apr
 anno

unumq; necessarium octavam supra mille-
 ferum & sexcentissimum a portis, cum ha-
 bitis ante supplicioribus publicis, quae re-
 herendis piriniaz sunt, naves ad obsidio-
 nis necessitatem viginti duas, frumen. q. ar-
 genti, aliisque belli impedimentis instruit. Ca-
 rona ex hoste se melius paravimus sperans.
 Decora: adscito in consilio societatem
 Sicilino, Secretaris & Supremae Curiae Se-
 nator, solvit e Pernambuco in littore, fa-
 ctate solo, die Aprilis octava proventusq;
 in altum, felicissima navigatione, sexto die
 ad verso Sinus Sancti Augustini: quod iter
 exanti tempestate, nisi quatuor aut sex heb-
 demibus, confici solat. Addeat mox clas-
 sinaves novem, quae ante iussa fuerant eam
 navigationis finis inire viam, ut resperascen-
 tes in oculis haberent *Ternam*, quam vor-
 ant. *Candidam*, de a classis nostrae conspectu
 tem aberrantem. Ex altera rorantem petentib;
 prima apparuit *Tiberis* *Garrus* *Avila*, & il-
 lus *Antonii*. Posterodie stabat *Comiti* sen-
 tentia subeundis *Sancto* *no* *portum*. Verum
 abensum flantibus ventis, horis aliquot circa
 absummissis *Vernilii* hactenus *Job* quis cur-
 siones consilium moratus. Quod ipsum te-
 stis *Santis* *Sancti* *praefectum*, qui suspicatus
 esset hanc *heli* *lo* *mole* *in* *translatam* *iri*, &
 ostensione *na* *parati*, edocuius convertit ex-
 ercium, comitante cum copiis *Banjola*. Ven-
 tibus in *haveris* *h*, ipsa meridie, in Sinus *iq-*
 tima

An. 1719
c. xxxviiiG. G. G.
comes in-
pedicionis.1719
1719
1719

*Et ab hinc
filiis no-
vigations
in Bahis
trajicit.*

rima prono mari deVectus fuit, inter castrorum hinc, inde, & navium ac civitatis fulmina & conitrus, levientibus undequaque, in classem nequicquam machinis. Stabat in anchoris classis sub ipsis hostium castellis, Sole ultra meridiem proVecto; & velut in Belgarum molimina & motus intento. Mox pro montorium arcis Bartholomæi nonnihil proterVectus classe, exscendit, nullo obfistente miles, sesqui ab urbe miliari, loco commo- distimo; ubi mons visebatur nudus patens, nullis confitus aut obscurus frondibus, cuius valles recentibus dulcibusque aquis irrigabantur. Hic locatis castris, & exposito ocyus paratu omni bellico ac commeatu, de captivis cognovit, dimidio à castris nostris milibus angustias esse, transitu difficiles, nec nisi per lapso maris æstu singulis pervias, ob paludum humida & fœtaces circum campos, qui progredi turmatim militem vetarent.

*Præmissis
Tourel-
minum ut
cognoscerent.*

Quæ præmissis cū trecentis balistarum Dux Tourelonius fuit, ut cognosceret, qui hostem eodem offendit, prope angustias istas, quas præoccupaverat, aggeribus se valloque munientem, idem abducere suos coactus, ob hostium vim, situm loci & discrimine angusti tramitis Comiti aperuit. Is nihil immoratus, ne consultando agendi tempus effluerent, ex adverso hostium, in montem dispoſuit, medius inter nos hostes angustias. Simul mandavit Johanni Maffio

navium præfecto, ut navigiis quatuordecim.
 neta urbem pereret, anchorisq; extra machi-
 narum jactum fixis, nova jussa expectaret.
 nec aliud consiliū Comiti, nisi ut alio & ma-
 jore metu avocaret à tramite isto hostem, quib; *Hostis an-*
 metuens urbi à præfidiis vacare, desertis an- *gustias*
 gustiis militem properè in urbem rapuit. dis- *deserit.*
 sidentib; licet Tribuasis, qui suadebant, præ-
 lio cum Belgis decerneret, potentiorq; mi-
 nus potentem & itinere marisq; incommo-
 dis fatigatum, prior invaderet. urgebant,
 nostris refugium non esse, nisi ad littora, na-
 ves & mare; sibi in urbem & urbis proxima.
 idcoq; faventiores se Marte & loco pugnatu-
 ros. Jamque, superfuso littoribus Oceano,
 Nallovius hæc die penetrare angustum tra-
 mitem prohibebatur. postera die promotis
 castris ad angustias contendit, petrupturus;
 si posset. Verùm & tunc eas, festino milite,
 nobis infederat dux Lusitanus. cū quo post-
 quam minoribus aliquandiu tormentis pu-
 gisset Comes, plurimosque straxisset, ita- *Occupat*
 tionem deseruit. Nos occupatis & superatis *Cintra an-*
 eadem vespera angustias, mirati supra mo- *gustias.*
 dum fuimus, vix eodem Lusitanoru fugam,
 quibus tramitem istum paucis milite tueri
 perquam facile fuisset. Progressu ulterius,
 viciniam larian ab urbe, ubique hostiles cor-
 pias, viis accessibusque & fluviorum ripis
 incubantes, offendimus & repulimus. do- *Station*
 nos posuit, sub apsis Urbis externis mun- *ad urbem*
 tioni- *locum.*

tionibus, struis, hostium vim opperire
 nunt, qui sub ipsonibus machinis suis ex adu-
 ratis, militum a p[ro]p[ri]o, ut videbatur, de-
 sp[er]uerat. Verum sua se continens stati om-
 nium mentorum bellicorum ad ipsos non
 bris nostros exerceat, & cohortem Brasilia-
 norum, plurimam secernam, non nihil affe-
 rit. Arcem Alberti de lapide structam a Lusit-
 anis desertam occupare Belgae. Ea stati-
 vis nostris parca securitas, ne a litore pos-
 sent circumveniri & in peris; Hac ipsa cum
 cum vallari iussu Comes, & mox per promi-
 banum Brandium, Castellum aliud S. Phil-
 lippi, in litore positum, non multo milites
 deditione accepit, quatuordecimque se ma-
 chinis tueretur. Insequenti die S. Bartholo-
 maei castro peritus fuit, tredecim machi-
 nis terribili & instrumentorum militarium
 copia instructissimo. His Arcibus in p[ro]p[ri]o
 starem nostram redactis, patebat liber ad ma-
 ves accessus, accipiendos dominicatus, a quo
 non nisi in solidum, militum in terras expo-
 sita prospici poterat. Tunc ex mandato Im-
 peratoris duodecim tribunalia, sive sugge-
 stas, unum cum in machinis majoribus
 septem, alterum minoribus, campestris
 cano iduabatur. In suggerendis dum occu-
 mur, eruptiones fecit Lusitanus crebras, ma-
 do immisis predicatorum totentis, mo-
 do quadringentis, sed indemnos. Nos per
 petuo p[ro]p[ri]um e tribunali in oppositum

*Arces ca-
 pit.
 Alberti.*

*S. Philip-
 pi.*

*S. Barthe-
 lomaei.*

*Suggerenda
 tribalia.*

Acem Rosarum, quæ ad montis pedem erat, jactu, exegimus præfidarios. Nectamen ob proximum tribunal hostile, cujus ictib⁹ patebat ista Rosarum arx, occupari & teneri à nostris potuit. ut inter partes nullius jam esset; gloriæ bellicæ materies verius, quàm victoriæ; & bellaturientium potius, quàm de alterius sorte triumphantium, controversa arena. Erat prætextum Urbis tutelæ opus Cornutum, in fastigiis Cœnobii Carmelitarum, è quo in Arcem & nos seviræ tormentis promptum erat. Illud ipsum unius noctis labor, incredibili oppidanorum ardore, in quatuor pedum altitudinem aggestit, ut nec à nostris lædi oppidani, nec hi in nostros balistas fistulasque torquere possent, ob maceriem in sublime elatam & diemtis per eam partibus. Hoc cum ex re nostra esset expugnari, datum negotium fuit quatuor centurionibus, militibus quadringentis, additis pilarum, quas Granata vocant, jaculatoribus viginti, & operariis ducentis. quibus à Cpmite militari sermone ad audendum incitatis (norat utique tractare militares animos) dum in hostem ingentibus animis contendunt, incidere in abditam arboribus quadringentorum militum manum, quæ cum incipiti Marte pugnatam, pari ferè utriusq; clade. Hoc agmine perrupto novus surrexit labor ab excubitoribus ducentis, qui statim à pugna projectis degeneri

*Acriter
dimica-
tur.*

*Impetus
fit in Opus
Cornubi.
Sed fru-
stra.*

metu armis, frustra que vitam orantes, fu-
re militari oppressi cecidere. Vespera su-
lunis erat, cum facto in Cornubiam muniri-
nem impetu, post bihorii aciem & statim
pugnam, ad censum nostri tentavere,
conatu irrito, hoste huc omnem belli vi-
conferente, & tanquam de summâ rei dec-
tante. præmonitus à transfuga credebatur
tam validis excubiis nunquam sua a-
re hac tutatus esset. Jam missæ factæque
illam fuerant, mira militum alacritate, præ
ignivomæ plus quam trecentæ, Lusitanis præ
ri eam fortitudine animoq; tuentibus, ut
te in qua de urbis salute dimicabatur. Quo
hoc omni studio agebant, ut eruptionibus
frequentibus, nam milite prævalebant, vi-
am nostris à latere intercluderent, quibus
non segnius restitum, submissis centotis qua-
tuor, Duce Hinderfonio. qui cruentis illam
conflictibus acerrimè propugnabat, pluribus
utrinque desideratis. Tunc castris Centurio-
ne Houvino & castrensi operum archi-
tecto Berchemio, dum in occupandis hosti-
um tormentis & trajiciendo in hosticam sta-
tionem milite toti sunt, inclinavit belli for-
tuna, & minus æqua Belgis, agendi quæ o-
portuit occasiones optimas eripuit. Occu-
buere strenuissimi & veteris militiæ duces,
Abrahamus Ebrécheus, Bowardus, Hol-
lingerus, militumque nonaginta quatuor
magnarum animarum pro decore publico

*Calentius
Houvino-
muscensio
viro &
Berchemi-
us archi-
tectus ca-
strensis.
Etia Duce
nem aliq.*

prodigi. Cæpta luce, sparsim strata jacebant
 colorum hostium corpora, nostris internis-
 ta, ut fugerant, ut resisterant, conspicua
 quamobrem pacta eodem die ad breve tem-
 pus armorum quiete, vacatum humanam
 mortis utrimq; fuit. nostrorum cadavera
 pleriq; intra hostium vallos reperta, si non
 victores, saltem fortitudinis & militaris fi-
 dæ gloriâ à loco, quò ceciderant, me-
 rere. Ex eo Imperator oppidanus, edoc-
 t' à captivis transfugisque de exercitus nostri
 militumque paucitate, & perfectis jam, quæ
 dudum inceptaverat, munimentis, ipse mi-
 litem numero longè superior, promovit in-
 ans, & exstructis in montium verticib' sig-
 gis, in stationes Belgarum impunè jacula-
 batur. nec opis nostræ erat, ista impedire,
 ob interjectas paludes, quas operib' suis ca-
 strens linea vel aggere annexerat. Hinc ea
 castrens calamitas, ut tormentorum ic-
 tibus indies ruerent multi, vulnerarentur plu-
 rimè. Non per intervalla, sed continuis, no-
 ctis & interdium, furoribus, excutiebantur in-
 pientes stationes machinæ. quæ perniciosè
 illis, tum noccebant magis, ob pluviam æ-
 què, quo ruguriolis suis claudi militem, no-
 strum hostis conjestabar. licet pars magna re-
 sistens terrarum se & silvarum latebris
 adhaer. Etiam, quæ à Comite in mediet-
 atibus loca missa fuerant militum agmina,
 modo quingentorum, modo sexcentorum,

impediendis oppidanorum pabulationibus
 & abigendo pecore, redibant vacua, &
 longe potentiores hostium manipulos & te-
 telares commearum copias, quibus tem-
 ptus suum gregatim in urbem agebant. Ad-
 cedebat & hoc commodi, quod remota
 a littore castris quarto miliari, facilis fue-
 rat transfugis in urbem transcursus, per que-
 re castrorum situ, viribus, coeptis, in se
 ponere. Quamquam verò omnicura ha-
 beret Nassovius, ne urbi commearum ma-
 supportaretur, factum tamen, ut subitan-
 taves frumentariae nocte obscura & tempe-
 stuosa, qua ut nos hosti, hostem nobis ex-
 puit. Tanta liquidem exorta fuerit tempe-
 stas, ut amissis una nocte anchoris duode-
 cim maximo inter se discrimine non sine nauis
 fragili periculo colliderentur rates. Quam-
 obrem gnarus Imperator noster, non tem-
 per votis ducum respondere bellum even-
 tus, aut hominum usque consiliis obsequi
 divina, diviso sepe Jovis cum Caesare imper-
 io, cum Senatore Giselino aliisque militibus
 terra marique praefectis, praesentis belli fac-
 em, castrorum statum, rerumque momen-
 ta omnia rigide expendit: disparem sibi fuisse
 & esse cum hoste copiarum numerum a
 tanto exercitu vix superesse bello apta mi-
 tum millia duo supra quadringentos, ac Au-
 sulianorum nongentos: his copiis nec posse
 se tutari sua, & hostem invadere, castelle

*Causa fo-
 lita obsi-
 dium.*

rationibusque pluribus tutum, nedum
 necesse erat rerum necessarium in suberit
 rationes : patere munitiones sunt hosti
 confidenti : hinc certissima suorum fir-
 mitas & cordes : anni tempestatem pluviam
 hinc etiam inter suos pessimam esse paron-
 dam & auriculam, extinctis cohortis pla-
 reatibus Johanne Wendovallio, & centu-
 rione ffraele Twybio, ac gregariae turbae
 praesidiis succidi indices militum numerum,
 neque propterea praemansibus esse : hosti con-
 fidenter robur & exercitum concitis an-
 tis ad arma indigenis, uti ex ipsorum trans-
 missis & interceptis litteris planum erat : Gu-
 bernatori in praesidiis esse millia pedum duo,
 quibus partim, partim Lusitanæ gentis :
 Civitatem Banjolam mille quadringentos
 indigenis adduxisse & Brasiliensium octim-
 pias : civium in armis censa terna millia
 militum : etiam Ecclesiastici ordinis viris &
 militibus : equitum insuper illi esse turmas
 praeter Nigritarum & Mulatarum man-
 datas ex agris coactos populos, omnes ab-
 solute instructos : pluribus defendi facilius
 posse, quae possidentur, quam expugnari à
 hostibus. Adhaec subibat consulari-
 bus praecipuam Brasiliensis militiae vim in-
 ut in expectatione in hostili solo consumptam
 idcircoque nostrae essent alibi, modicis pra-
 fectis armata, hostium stratagematis insulsi-
 busque opportunis usibus, ideoque cauta ma-

gis ex consilio, quam prospera ex casti-
 genda, nec ulli prudentiorum pertinaciter
 & desperata consilia prebari. Quamobrem
 placuit cunctis tentatam potius obsidione
 solvere, quam in majus discrimen & incertum
 casuum præcipitare summam belli. factum
 se, retinere possessa, quam vano molimine
 dubios eventus præstolari & incipientis
 stare. CEDIT interdum generosus
 minus necessitati & utilitatem publicam
 sequentem audit, fortunæ viribus inferior
 hi nisi redioribus inhæreas consiliis, in-
 tera pertinacius sequenti, concidendum est.
 Hæc ab affectu vacuis aut non obnoxia
 facile persuaserim, minus malevolis, aut
 qui virtutes Imperatorias solis successibus
 æstimant. ERIT nostrum hoc sanctum
 tum, ut quicquid votis complectimur, Du-
 cem armis complecti posse putemus, & pa-
 tere militi, quæcunque patent cupiditati.
 qui si illic sumus, aliter sentiamus. Nonne
 historiarum scriptores, tarò sine aliquo dis-
 crimine, revocari exercitum aut receptum
 gnium dari. hoc tamen scitè ac militaris
 git. Omnibus ad discessum dispositis
 ordinatis, milite & apparatu bellico in
 ves recepto, etiam machinis hosti ceptis,
 absque strepitu paravit abitionem, quæ
 animadverteret intempestivè miles noster,
 & inconsultius quid auderet imperaverit
 jam ante Comes, tormentis transferti
 his

*Sancti dis-
 cipline*

tria naves, tanquam alia submissurus,
 quod & creditum militi. Per plures Insu-
 lan proximam diripi imperavit, & Brasilia-
 norum uxores, quis cum ad bellum proficis-
 catur, hic attineri, ut discessus suspicio-
 nem animis suorum eximeret. Quin in ipso
 abitu momento munitionibus roborandis,
 tribunalibus artolendis, aggeribus ducep-
 dis operarios occupavit, ne de recepta quic-
 quam rescisceret hostis, & per angusta ab-
 utum terga invaderet. Latuitque hæc res
 Lusitanos, qui octa die in stativa nostra, pari-
 urans f. rote detonabant. donec hora cis-
 cendiæ nona, nullo in castris percepto mo-
 tu; paucis cessante armorum & belli tumul-
 tu munitionibus suis egressi, vacuos deser-
 tosque invenere Belgarum vallos. ubi an-
 centia suguriolis effusam læticiam torpente
 totam ex urbe explosionibus testati fuere.
 Eisdem die substitit in ipso Sinu classis nostra,
 frangendo per rates stultas, missusque in ur-
 bem subicent., qui de redimendis captivis
 sexaginta ageret. sed frustra, obstinato ho-
 ste, & læcis insolentiore. illo morante ad-
 huc Urbe Salvatoris, appulit Lusitana na-
 vis machinis hinc inde decem, & copioso
 milia ad bellum armata, quæ superias au-
 ribus affore nunciabat. eo nuncio secret-
 rus Gubernator, exempto metu & cœu parte
 securus ter portenta excussit. Non su-
 gerat classem nostram ista Lusitanica., &

rum ad verſante vento accedere illam pro
 nis prohibebamur, ſagranib⁹ in vultu
 pteda navalium animis. Tunc compo
 tum, falſis indicis perſonam fuiſſe ad G
 cetis de discordia in, or Banjola. So
 prefectum. cū hie omne militie juſ bell
 admiſtrationem Banjola ceſſerit, Ep
 po anhelantem que ut in his inopiam
 tūpſiſſime. Illud animum Neſſyri
 tūpſiſſime pererravit, non potuiſſe ſi aux
 tūpſiſſime deſectu & mora, Patria; Societatis,
 tūpſiſſime de ruſtam celebri expeditione, ad
 caſe pro quo animam profundere, tot
 ram glorioſis exemplis inſpiratus, pariter
 ſe, nup⁹ tūpſiſſime in illa impenſe non ſu
 dicta in graves, ut ege parus dupes ſp
 ſiſſime harum quadringentorum pro
 ſiſſime parage. Athaxia fortiffime
 curi de promptiffime militum a
 indola illud ſe omnodi corubile
 tans) quod oculis ſe uſbis de
 nūmque locorum ſolum ac ro
 ſeſſe conſtituit, Solpatade
 preſidit auxilij quo refomendi
 pra⁹ Tunc in ſequum providus
 ter, verius ſubſiſſime de longin
 gillationes, urim conſciencia
 darat advocat Supremas Belgii
 res, ad ea hie per epistolam
 Tradidit ſibi Braſſia imperium,
 tūpſiſſime, et condans per
 aſſiſſime. in noraſſiſſime
 1183

*Impenſa
 in expedi
 tionem
 perſari po
 tuerunt
 robus ca
 pta.*

*Epistola
 Comitis
 ad Poten
 ſif. Orad.*

esse, quod militie & urbis, non profertur sine illa
nullam esse bellicis consilii roborem, & invalida omnia
triumphos copias, alio belli violentia & insidie, ut
in morbo & criminem incommensurabili summa, velle
stabile: unde post tolerata ac haec de belli obsequio
& sponsa dimissis, & indies demitti flagrantibus
byrdon & infructuosam militiam, quoniam sub
individeret, non legitime & ambitu, sed per her
narium, comitate & severitate pluribus ad hec
profundum esse, vendicandi in hostium injuria de
gravior in terra, qualonga spatio à Serribeira
& Porto Calvo, ad ripas usque S. Francisco diffund
antur. Sic districti milites per totum, imperatque
rele fructu de Reipub. aditus in incipiens bellium
insumis. Tenet autem se Salvezaria, ubi se
suspensum & strepitum, quod non defessum
non in pugna militum, sed in incertum. hinc in hostes
indignus, & pro contemptum: quod in hostes, à serri
nari in hostes se fuisse, & quod profertur spatio
veteris permissos vel luculentos fieri. Sic per totum
individeret, quoniam à Societate veniens, colle
logibus fingit militiam, ex contemptum decrete
hypocritarum dabea, deesse ad numerum istum de
cibus per mille, prater illas, quae iussu Reipub.
& profertur Societate in alio expeditiones spatio
veteris. Illorum in hostes uti in hostes, de se de
sumis. Epistolis in hostes est, & contra Ger
tiam hinc, ad profertur imperium, hinc in hostes, de se
sumis per est, ceteris in hostes bellum in hostes, de se
sumis per est, quod in hostes, de se per est, de se per
sumis in hostes, de se per est, de se per est, de se

obsumptis prioribus; subsequentes inefficaces sunt.
 Culpare incivem non possum, apud viros graves
 Rusp. studiosissimos, postquam tamen indigentiam
 in tanta extrema cura subveniendum, non aliter
 quam in corporis morbis. . . Frequentissima caliditas
 siccitas, confusio, securitas, convulsio, de seorsum
 cum morbo. Laborum hiis malis intercessio: non suffi-
 cios. Illud expedias, supplicat majoris mitemi fore
 non corpore; cum unum die fortior sit, quod non
 morbidis tracta aguntibus. Quae cum nihil sunt
 de praesidio. nec tamen naturam hunc explere possunt.
 his sub signis sunt. . . Qua ergo hostis impugnatum
 tollit? quo repellatur superveniens? quo via aditum
 quo periclitantur, adversus palantium rapinam
 popularionem? Laboris est, & postulari mei, militum
 inter repem milia & sexcentos, qui in illud, quae
 in praesidio habemus, sepe omne conficiunt milia, quae
 statum dignum aliquid societate geri possit, non sicut
 solent sed & fiducia est. . . a paucis auxilium non
 inter se signis. magna in nostrum, impetum abire
 non. Non mihi latet, eos retro amorem bellum laborum
 more inanis, quae impensae grandes utpote sunt, qui
 videtur parci & modici fuerant. Verum quae
 grossa res seculo & Bannorum virtute digna est
 in praesidio capta non deperendum. Laeta est enim
 Non Kubiconem, sed Oedipum transferrimus. . . autem
 unde Bannus imperis consistit in praesidio, autem solent
 Bannum in animo. . . bella venis que opus, ut est in
 non in Syria. . . huc nova gubernatione deperem
 illa. . . Bannus imperium superi fove, disciplina
 omni modo & in praesidio. . . Gloriosus unicus

Brasiliam magno are redemptam parere vobis & totam vinci, quam quæ vicinus parcimonia & negligentia in præceptis dari. In hunc annum si perdat ab eis ferendis suppetiis, erit Reipub. parva securitas, & araris vis. Si propitium Numen avertet messi calamitatem, expectari habet Societas in præsentem annum, sexcenta florenum millia. qui redditus, aucta agrorum securitate, sua quoque in annos capiunt incrementa. Neque plus nobis virium est mari. Nam quæ advenere naves, ad id nauticorum egebant, ut eis gubernandis trecentos militum imponere necesse habuerim. præterquam, quod quæssa fractæque refectioem pleraque poscerent; nec ad inferendam vim, nec ad excipiendam idonea. His malis remedio fuerit, si naves majores octodecim adornent & ocyus transmittant Europæi Rectores, quibus & bellum inferri poterit hostilibus hic terris, & revehi in patriam Brasiliana merces, & obviam iri Lusitanorum, si quas sortè moliantur, classibus.

Hæc scripsisse Comitem legimus, & quidem prudenter. cum Imperatoris sit, etiam extra bellum in futurum consulere, & cuncta visu pertade agere, ac si hostis iniquitate portas sit Hannibal. At litteras Comitis responsum ab Europæis Rectoribus: *non esse se, incertos dubiosque, bellorum eventus: sed pugnationem votis faciem, armis difficillimam: majoribus copiis ad hoc opus Comiti fuisse. sed inchoasse ea, qua id fieri impedirent: his malis remedia quærere à validore arario. huic à Sociorum liberalitate antmissa, his vero à Brasiliensium rerum*

Respon-
dent Eu-
ropæi.

successu & felicitate. ut mutui operis & Brasiliam
 iuvare habeat Societas, & Societatem Brasilia, po-
 mixta utriusq; salute & commodis: probari sibi Co-
 mitis institutum, de tuendo S. Francisci fluminis
 versus predatores, ne perrupta hac partium & bel-
 macerie, finibus agrisq; Belgarum populabundiam
 cubent & sacchara messi calamitatem ferro flum-
 misq; inferant: Optimis quoque consiliis in hoci-
 cumbi à Comite, ne Bahiensibus quiescit & otium
 respirandi à privatarum miseriarum sensu: idem ter-
 ra marisq; occupandas, ne nocent ipsi & de inferendi
 nobis vi cogitent: armatos metui, concutimur metui
 & inertes: praevenendum hostem, ne praeveniat; in-
 consultius, alienas res metu vexare, quam suas, aut
 quod aequè apud bonos optabile est, nos timere porpo-
 tuò velle, nec perire. sibi id primum, id ultimum cu-
 ra fore, ut & militum & navium missione firmen-
 tur provincie. Gliscebatur tum temporis inter
 Societatis primores grandis controversia,
 quæ Hollandorum potissimum & Zelando-
 rum collegia commisit: Vtrum nempe ex
 Societatis foret, privatorum commercii ape-
 riri Brasiliam, an per Societatem omnia ge-
 ri, quæ mercatum & incolarum necessitate
 spectant. Sui utriq; sententia erant auto-
 ritati. Quibus ardebat posterior, Societatis Ori-
 entalis se exemplo tuebantur, & hoc argu-
 mento; majora expectari lucra, si sola mer-
 caretur Societas: cū liberis singulorū com-
 merciis, in multos distrahatur quæstus, & vi-
 litas inducatur mercibus, ob mercantium firmi-
 que.

*Contro-
 versia in-
 ter Socie-
 tatis Re-
 flores: An
 expediat
 singulis ad
 mercatum
 aperiri
 Brasiliam,
 an servari
 publico.*

quentiam. Colonias sic confici fatebantur. *Coloniarum incommoda:*
 at a coloniis nō levia incommoda metui, posse
 populosiores imperia transmarina excutere,
 aut filiam matre potentio rem reddi. Sic Ty-
 ro majorem evasisse Carthaginem, Phocæā
 Massiliam, Syracusas Corintho, Cyzicum
 ac Byzantium Mileto, genitali solo. etiam
 sentinam illis & fecem pessimorū colligi aje-
 bant. nec rempublicam ordinatā nasci, sed
 colliviam facinorosorū & perditorum, sic
 effici, ut mixti meliores & egregius animi &
 morum quisque degeneret. Hi specie boni
 publici, privatas utilitates obvelare crede-
 bantur. licet nō decissent in conventib⁹ ho-
 nestæ rerum vocabula, & probabiles senten-
 tiæ, quibus causæ suæ auctoritatem adstrue-
 rent. Quibus prior placuit, insistebant his:
 colonias magis defendi ex terra imperia, quam
 armis: illas, facta omnibus mercandi facul-
 tate, sperari posse, nō si per solos Societatis
 administratos res omnis gereretur, ut qui pau-
 cissimi essent: civium frequentia accrescere
 rediens publicos. Ad hæc non esse eas Socie-
 tates, ob artritum sumptibus ætarium &
 ægriam fidem, quæ sufficiant tantæ rei. mul-
 ta postulante mercatu, multa bello, multa
 incolarum victu, amictu, aliisq; nec osten-
 tari è propinquo spem, unde ista calamitas
 resarciatur. Et tamen neq; bellum neq; mer-
 catū sine pecunia geri posse, quemadmodū
 nec corpora sine nervis moveri. Nassovius, *Consilium Comitum*
 seu

sententiam à Directorib⁹ rogatus, per litteras apud eos hunc in modum disseruit : Societatis salutem omnem à Reſtorum unitate esse, à discordia perniciem : istis contentione & deliberationib⁹ remedia queri, at inſiſtente interim & pereunte Saguntho. Non ignorare se, veritatis perpetuam sortem esse, ut odium pariat, apud secus sentientes. Sed fidem obsequio antiquiorem sibi haberi, & iuvandi studium præferri gratiæ placere. Et quanquam promatius sibi sit dicere, quod sentiat, quam quid suadeat, consilia tamen se daturum absque omni affectu, at inſiſtente deprecari invidiam inſperati fortè eventus, nec debere, cum consulueris fideliter, fuisse istos casus imputari consultori. Exaggerari, aiebat, immania, quæ ad privatos olim roſſiſſent, lucra, quæ Societatis esse potuiſſent, sed verſam ex illo mercaturæ & rerum faciendam. Olim, cum primùm noſtra eſſet hæc Braſiliæ pars, in Directorum omnia fuiſſe poteſtate ; jam per contractus quoſq^{ue} privatorum. Olim reſortum hic in Luſitanorum conditoris ſaccharorum multum, mercium noſtratum, quib⁹ opus Luſitanis, præſertim ; ut grandi hæſe emolumento, quadringenti & quintupli, cum ſaccharis permutarentur Belgæ, præſertim meruentib⁹ tunc adhuc ubi & ſaccharis ab externâ vi Luſitanis. Jam verò ſaccharorū reperiri parum, quotiæ præſertim intendantur, parva terris hæſe majori ſecunditate, mercium autem Belgicarum affe-

vim. Vtilius sibi videri, omnibus mercandi
 finet ex æquo licentia. hac impeditâ exci- *Mercandi*
 dere Societatem vectigalib⁹, portoriis, tri- *licentiam*
 bus navalium onerum. Præterea, non pos- *singulis*
 se à Societate comparari merces necessarias *ferri sua-*
 Brasiliensibus, nisi grandi ære; à quo in præ- *dat.*
 sentiarum eam destitui, in comperto sit. nec
 posse easdem distrahi cum lucro, ob privata-
 rum mercium affluentiam. quas si redimers
 quam maximè velit Societas, absq; damno
 nequeat; si enim majore precio redimat, cū
 pecturâ publicâ fore: si minore, privatorum.
 quibus tunc primum erit occultare illas, nec
 empturis ostentare. Insuper, non posse de- *Necessitas*
 feta & inculta Brasiliæ excoli, sine colonis. *Colonia-*
 ne hos eò invitari, non permitti unicuique *rum pro-*
 tum faciendi potestate. à civium multitudi- *batur.*
 ne lucra expectari, ob singulorum & pluri-
 um necessitates. sic futurum, ut, auctis ha-
 bitationib⁹, augeantur æraria, sine quib⁹ ar-
 ma haberi nō possunt, uti nec sine armis qui-
 bus prægens. CALCVLVM utiq; cū impe-
 ditum ponendum, semperq; id agendū regnan-
 tem ut ratio questuum & necessitas eroga-
 tionum congruant. Per colonos robur ad-
 provincijs, diminui præsidia: tutior esse
 publicâ & suis fidere. Lusitanos indige-
 re vim metu in officio contineri, ceterum
 Regno addictiores fluxæ esse fidei, & qua-
 vis occasione mobiles. At colonorū nō esse
 spem, nisi sit lucrorum. spe esuritionis ne-

minem transire maria, vitæ pericula contemni, affulgentem quæstus hunc præcidi singulis, sola mercante Societate. Quin & illi urgebat Nassovius, indigenarum se querere indies premi, qui iisdem conditionibus victuros sub imperio nostro pacti fuerunt, quibus vixissent sub Hispano. nempe, ut molarum proventus venderent arbitrio suo, non aliorum. erepta hac libertate, malle ipsos libè concedere, quam hic laboriosam servitutem, ad nutum & licitationes Societatis, servire. Dum hæc disceptantur inter mercatores, intereratabant doctorum sermones; Quos colonias tot arces & propugnacula imperiis dari. nihil tam validum, quam earum deductionem. Istis vinculis, velut compeditum, Orbem sub Romanorum obsequio mansisse. ut quibus persuasum, frequentiam civium fundamentum esse omnis potentie & diuturni status firmamentum. Hoc consilio Regem Hispanorum Novum Orbem coloniis implevisse. habitandum esse Batavis, ubicumque vicissent. quod de Romanis dixit Seneca. Vbi enim agros quisque suos opesque possidet, obligari ad imperantium defensionem, nisi pelli velit, si & illi pellatur. Præterquam, quod plebs inops & domi Reipub. gravis, exhauriatur, militibus meritis agrorum aliquid in præmium cedit. Idem emittendam illam agminatim, censabant, ut apum examina per nova & plura

vetra diffundunt prudentes agricolæ. quin
 & illis objectabant deliberantibus, militi-
 bus libentius expeti, ubi functis bello sua ef-
 fect diverticula, jumenta & agri & agrorum
 satura. Nec esse, quod quis metuat, ne po-
 tentior matre fiat filia, locis tam longinquis
 & patriæ opis indigis. In hanc Comitibus sen-
 tentiam a Rectoribus Societatis, & Fœ-
 deratis Ordinibus fuit. qui edicto veniam fe-
 cere subditorum singulis, navigandi in Bra-
 siliam & ibidem mercandi. soli Societati pro-
 prium fecere mercatum Nigritarum, appa-
 ratus bellici, armorum, & lignorum Brasi-
 liensium. At exempti isto indulto ipsi So-
 cietatis rectores & rerum in Brasiliâ admini-
 stri, quotquot fide & sacramento illi obstrin-
 gebantur. ne mercaturæ specie sordibus ac
 rapinis locus esset, neve per avaritiam, pu-
 blicam rem in suam verterent. Quam ob
 causam Thebani lege vetuerunt, ad Reipub.
 gubernationem admitti, qui non decennium
 commercio abstinuissent. mercibus eò itu-
 ris, & huotransvehendis, imposita onera,
 præter Societatis fore judicabatur. Hoc
 exciti mercatores Belgæ, tam fre-
 quenter navigavere, ut mercium & rerum
 copiam gravis laboraret Brasi-
 liæ, & querelæ veteres cessaverint aliquan-
 dum rem fecere primi, minus posteriores,
 maximo mercimoniorum affluxu & dimi-
 nutis preciiis. Sed his decretis, quæ plurimum

*Probantur
 Comitibus
 consilia.*

judiciis saluberrima habebantur, aliorum
postea dissentientiū chartis rixisq; palam cō-
cussis, distracti fuerunt. Audiis Rectores omnib;
damno, nec sine mutua contumelia. dum
privatarū provinciarum urbiumq; res potius
agi, quā publicas & hi & illi criminantur.

Hæc inter Societatis Optimates insigni
providentia omnia circumspectantes, diu-
no nocturnoq; consultandi scribendiq; la-
bore, rerum Occidentalium summam è lon-
ginoque administrabant, regebantq; molem
tantam. Cumq; memoria captæ ab illustri
Heyno classis argentiferæ altius insideret a-
nimo, ut quæ egenti tum aratio solatium fu-
it ingens, novissimumque, attrita Regis Hi-
spaniarum fama & viribus: deinde consiliū
cepere, idem audendi, & fortunam simili
audacia, spe pari provocandi. Designatus
huic operi fuit Cornelius Jolus, à teneris
mari fluctibusq; in putritus, cœli ac salis, qui-
bus adsueverat, indole acrior, promptæ ad
omne facinus audaciz, quiete nullus, nava-
libus studiis erectus & lusus, silentio fortis,
impetu vehemens, laboris ac fidei capacissi-
mus, cetera rudis. Hic classi novæ & validæ
præfectus, jus potestatemq; à Federatis Pa-
tribus, Principe Aragonensi & Societatis
primoribus accepit, cum hoste pugnandi, &
illas Hispanorum rates invadendi, quæ col-
lectis è Peruviana regione, & vastis maris Pa-
cifici regnis, immensis opib; è Terra Firma

*Expositio
in Occi-
dentem
sub Jolo.*

de Cartagenæ portu in Novam Hispaniam
 præfecturæ erant, jungendis ibidem viribus
 mercibus. At Mauritio Senatuque Bra-
 siliensium sententia stabat, post tentatam fru-
 strâ Sinaus Sanctorum metropolim, prom-
 ptò ad huc ad nocendû milite, flammis va-
 rias quotquot Præfectura ista haberet sac-
 cræ machinas, vel in insulis vel Continen-
 ti. cussærant, ne, privatarum calamitatu
 festi, sinib' nostris posthac vim eandem fa-
 cerent, & ut intercepta messis sacchareæ spe-
 ranuo fructu destitueretur Lusitania. Ver-
 sum hæc consulta pervexit Jôli adventus,
 aliòque, ex mandato Directorum, bellum
 converti placuit. Hoc tamen curæ fuit Nas-
 sario, ut iis, quæ supererant, copiis, si non
 ludere hostem, sua saltem tutari posset,
 Impositæ naves & præsidia flumini Francis-
 co; ubi proximus hosti trajetus. interclusi
 aditu in Alagoas, Portum Calvum, Serin-
 hamum, Pojucam, Capitis Augustini ser-
 ras, Goyanam, Paraybam. ne è silvis, pro-
 ditionem faceret & vastitatem.

*Aliud mo-
 liatur
 Comes,*

*Causa sua
 servit.*

Exiverat portu Texelæ, qui Hollandiæ
 obherimus, Jôlus decima quarta Aprilis
 de Anno MDCXXXVIII; lectoq; inter Af-
 ricorum & Insulas Capitis Viridis itinere,
 penitus illi terræ appulsus Brasilia fuerat. ubi
 in colloquia & consilia Mauritiû Nassoviâ
 Præfeti Brasiliensis aliquoties admissus,
 professionis suæ causas aperuit, mandatisq;

juxtâ Comitis instructus, navibus ad hæc militum sexcentorum manu, ac com mea in septimestre aut⁹, post modicam suorum refectioem, vororû plenus iter capeffiv. At navem conscensurus, scapham inter prominentes machinarum cervices intereptus, subsidente & mox assurgente procella femur læsit, & infelicis eventus prælagium suspicacibus fecit. Navium quibus in Occidentem iit nomina hæc fuere: Salamandra, Zwolla, Transifalania, Goerea, Tola, Spe, Auriaca, Rotterdamum, Ernestus, Canaria, Gojana, Canis exploratorius, Mercurius, Equus emissarius. Divulgatâ tam gloriosæ expeditionis famâ, ingens incubuit Hispaniæ terror & omni passim Occidenti. nõdum apud hostes quoque abolita Heynianiæ expeditionis memoriâ. Quippe opinio erat, non vana, nec minore hunc (cujus terribile & fatale in his tractibus nomen erat) fiducia rem tantam aggressurum: utpote cuncta & omnis voti summa erat, memorabile aliquo facinore famam mereri & immortalitatis sortem redimere. Nec dubitabant sui, ire eum parato ad moriendû animo, nec mori velle, nisi cum hoste, de quo aut triumpharet splendide, aut occumberet gloriosè. nihil illi mediocriter cogitari aut eligi. Quamobrem Rex Hispaniarum, percepto novorum in Occidentem motuum nuntio, nulla mora quatuor deproperaverat liburnicas, quæ

*Navium
loli.*

*Terrori
fuit His-
paniæ.*

*MII Jun.
An. 1719
& XXXVIII*

quæ de adventu classis Hollandicæ, duce
Montebencio, (id viro inter navales socios
 nomen) portuum omnium & arcium præ-
 fectos præmonerent, classis Terræ Firmæ tu-
 telæ invigilarent, nec eam, quæ Novæ Hi-
 spaniæ est, mari crederent, nisi insequente
 anno. At classis ista Terræ Firmæ, cum edu-
 ctâ jam in pelagus esset, & ex speculatoriis
 suis, quæ ad Promontorium de Corrientes, *C. de Cor-*
 in extimis Cubæ, ferendis indiciis oberrare *rientes.*
 solent, cognovisset, visas Hollandorum na-
 ves duodecim, at minus Hispanorum classi
 metuendas, iter suum Cubam versus & Ha-
 vanam promovit. Jôlus Brasiliæ oram Se-
 præntionalem circumvectus, præteritis,
 quotquot illic mari insparguntur insulis,
 classem rectâ in Occidentem direxit, inquit-
 situr⁹ in argentiferas rates. præmissa in om-
 nes oras, venatorum more, exploratoria na-
 vigia, post longos errores, tandem cogno-
 vere, Classem circa Cubæ portus Sinusque
 Ferri & propè illos scopulos, quos *Organes* *Organis.*
 vocant. Constabat illa navibus majoribus,
 quas Galeones appellant, octo, aliisq; mi-
 noribus sex, quib⁹ summa potestate præerat
 Carolus Dievarius. gazæ, mercesque, quas
 vectabat, si captivis fides, milionibus cense-
 bantur novem, vel, ut aliorum habent dia-
 ria, viginti. Opum præcipua vehebat Præ-
 toria Hispanica. Jôlus hæc malorum irrita-
 menta voris, non victoria, complexus, om-
 nis

nis jam moræ impatiens, convocatis navium
 ducibus, militari eos more ad prælium
 sendit: *Irent & novo exemplo aurum argentumque
 timidi viri eriperent. classem hostiū prædam verius
 quam arma gestare: hanc nec tegere quinquam
 vulnerare: ditem hostem pauperis victoris gloriæ
 præmiū fore: catapulis terribilibus metalla potius
 quam Hispanum defendi: novium moles suspendi
 saburræ fulgentem & imbellem, nequaquam
 tem gestare.* Mox singulis pugne partes distri-
 buit. Ipse, utpote classis suæ primus, in Por-
 toriam Hispanicam itet, junctis sibi, in pug-
 næ Societatem, Rotterodami & Tolæ du-
 cibus. Propriæfectus adversam haberet Hi-
 spanorum Prætoriam, & Noctilucam, sive
 Pharos nostræ, ipsorum Noctilucam. Simi-
 li ordine deinceps singulæ singulas invade-
 rent, vel ubi maxima vis & necessitas, colla-
 tis operis auxiliisq; pugnarent. Magnum e-
 rat Salamandræ, quæ solum vehebat, robur
 & recens exstructa pugne aptissima. Verum
 ad Hispanorum Prætoriam, ob immanem
 hujus molem & altitudinem, vix Liburnicæ
 specie visebatur. Supplicatione ad Deum
 præmissa, ut grandibus coeptis adesset, ani-
 mos adderet hellacib⁹, & pro republica di-
 micantibus, Præfectus noster facem oratio-
 nis suis admovit, & qua vehebatur, Præto-
 riam, Hispanicæ applicuit, eamq; unciis re-
 tinaculisq; valitissime apprehendit. non a-
 micitiæ specie, quod & credidit Hispanus,

*Pugna no-
 valis.*

sed professi indubiiq; hostis. Hujus exem-
 plo præfectus Proprætoriam adortus fu-
 it, sibiq; eam catenis & harpagonib⁹ nexuit,
 ne elaberetur. Nec segnius Noctiluca no-
 stra eadem fide sibi Hispaniensem Noctilu-
 cam implicuit. His prælium constabat par-
 tib⁹ reliquis, præ pudor, ociôsè pugnam so-
 ciorum, extra teli jactum & discrimen, ad-
 spectantibus. Pugnare ternæ cum ternis
 acriter, & ubi incaluerant animi, in neces
 mutuas incubere ferociter. Navi quisque
 sua, veluti fatali circo, elaudebatur. Hæc
 vitæ, hæc mortis arena. hæc gloriæ palæstra.
 casus, vulnere, cædes cadentum, varia om-
 nia. Caligo, fumi, favillæ, cineres hostem
 oculis certisq; ictibus eripiebant. Non tam
 pilæ glandesq; tormentis excessæ, quam de-
 cussæ trabibus festucæ, pugnantes interime-
 bant aut lædebant. Jamq; prætoriana nostra
 ad clepsydram binas cum Hispanica conflixe-
 rat, Marte ancipiti, morantib⁹ in pugnæ so-
 cietatè venire Rotterodami & Tolæ navar-
 chis. tunc nauticæ gentis expeditissim⁹ quis-
 que in sublime enixus, superavit foros & Hi-
 spanicæ Prætoricæ plana victor tenuit. adactis
 infra cancellos, in navis alveum, Hispanis
 illi hac ratione effectum. Cû galeæ dorbesq;
 Prætoricæ Belgarum, vix supra ipsos Hispani-
 cæ pluteos forosq; eminent, Præfect⁹ no-
 ster, incerta casuum in usum flectens, illos
 jaculatorib⁹ implevit. qui de super in Hispani-
 cam

nicam pilas igneas xxiv & xlviii pondos
 subjectos jecere, ut, fulminantibus his ex alto
 Cyclopius, planitiem nobis & tabulam
 vacua illubentes fecerint. Tunc præfectus
 (hæc victoriam sanè pollicebantur) cū ne-
 valium uno pepigit, uti è Prætoriam Hispano-
 rum aplustre auferret. præcium facti haberet
 florenos mille. jamq; dicto adscenderat. cū
 adventantibus in Prætoriam nostram Vice-
 prætoris & Noctiluca Hispaniensium, que
 se uncis & retinaculis expedierant, coactus
 fuit præfectus noster deserere Prætoriam ho-
 stis, revocato è præsentis discrimine audaci
 isto funambulo. Tunc & reliquæ hostium
 rates in nostram Prætoriam tendebant. que
 periculi certa, mutato cursu, enavigavit, ne
 circumfasis undiq; hostibus caperetur. In-
 terea reliquæ nostrorum naves distractæ &
 vagæ pugnam ingenti perfidia detrectabant,
 quibus aut gloria Præfecti aut incolumitas
 gravis erat. Occubere isto conflictu Pro-
 præfectus Abrahamus Michaëlis Roosenda-
 lius, Iohannes Mastius Noctilucæ ductor,
 & Antonius Muysius fisci advocatus, digna
 seculo nomina. è navalibus sociis desiderati
 quinquaginta, faucis centum & quinqua-
 ginta. Jolus gemens frendensq; impotenti
 ira, quod tot mensium diligentiam, operam
 & paratum, tanti laboris & industriæ fructus
 puncto temporis amisisset, statim à coitione
 ista, que acerrima fuerat, convocatis ad se, &
 quibus

*Deseritur
 à suis Ib-
 luv.*

quibus turpiter desertus fuerat, ducibus, ignaviam ipsis & muliebres animos acerbè, ut meruerant, exprobravit; commotior in Rotterodamensem, à quo indigno responso exceptus, bacillo, quod manu gerebat, responsantē contudit & dignitate simul exiit. Mox, oratione ad reliquos conversa, monuit, uti sacramenti, quo se obstrinxissent Patria, Principi, Societati, meminissent: plus his ipsos, quàm vita debere: de omnium & sua salute ac gloria agi: natos obscurissimis initiis jam fama ostentari: hoc loco inclaruisse P. Heynium, quem ad virtutem & immortalitatē Batava indoles prodiderit: plus praeda, quam periculi esse: hoc non ipsorum solum, sed & suum putari: idcirco ad pugnam praevisse: navium mole terreat navalibus assuetos certaminibus, pudendum: eas, utcumq; terribiles sint timidis, expugnari posse à fortibus: in patriam reversos ignominiosis amicorum civiumq; vocibus excepturi, quasi ad Hispanica potentia & classis admirationem, non expugnationem ivissent. addebat, secernerent se timidi à pugnare certis, nec exemplo nocerent optimis pessimi, ignavi strenuis; extra dilationem positum consilia factis jungenda. Si causas belli expenderent, vincendum hoc praelio, vel cadendū esse, id sibi destinatum. vincerent viri aut servirent. fugientes in media fatis precipites dari; maximèq; timentibus maximum periculum esse. & utcumq; inclinet fortuna, gloriosum fore extra patriam in ipso orbe ac natura sine cecidisse. Collatis ergo, inquit, viribus redintegremus pugnam, contineamus praelium, tam diu praeda imue-

mores,

mores, donec parva victoria securi illam auferat.
 Sequitur vos necessitas pugnandi, quam fugitis. Ad
 pugnare detrectatis, cur arma habetis? quid aliter bellum
 suscepistis? extra occasiones tumultuosi & ad
 duces, oblatiis veterideseistis. Quid hęc motus causa
 spei est? An Deam vos protecturum putatis, vobis pugnam
 detrectantibus? Ferro occupantem est mare
 & hęc spolia. Non maris hic, non vallis cinguntur
 audacia, pro mare & scuto opus. Agite, non iam
 Batavorum mentores, et ansentis in hanc classem
 pro vexillo sit protra hęc. Ostendite Lusitanis & Cas
 tellanis; neq; navigantibus vobis aliq; terre pugnan
 ribus ipsos pares esse: aut non venisse hęc oportuit, nec
 pro dignitate Societatis pugnantibus. nec unquam dispo
 nendam, quæ hęc spei vestrae vicia classe suam impo
 sinit. Si ponunt aliam causam, ipsa indignitas & in
 famia perferet aliam suadet. Deum vultus factam
 intuitus, Quæ hęc existit, aut, sociis, que
 insolita conuulsio est? Hostem, ne, vos ipsos ignora
 tis? Hostis quid aliud est, quam anxiam ante velle
 vis custos. si invaditis, mox conuulsor ante respol
 cet. Ego, dux vester, in gloriam vos & comitatus
 duco. Vos, victoribus domi forisq; clari, fiduciam
 audendis à fortuna & tot exemplis vestrorum capite.
 Ad has voces iterum in hostem classem dire
 xit & prælii signum dedit, tormentorum ex
 plosionibus. Verum pari, ut ante, vel formi
 dine vel rebellandi libidine, ubi intra ma
 chinarum factum deventum, hæret inertes
 & in gloriæ, & pugnam cum patris permittere
 præfecto. Expostulante illo et conscientia

*Iterum
 pugnat.*

infidem ac horrorem obrestante, alius ti-
 morem facebatur, alius hostium potentiam
 exaggerabat, alius Praefecti temeritatem in-
 simulabat, palam affirmans, se exitii certos
 esse & in perniciem omnes trahi, ob vires ni-
 mis dispares; non esse flagitiosum Belgis, si
 tempestivè cedant; multo id turpius futurum,
 si quoquo modo, ut vincantur, committant.
 alius abitionem parans desecrebat. omnes
 fere iussa Ducis, velut ex composito, abnu-
 ceant, nullis ad imperia aurib⁹. Postero die, *Iterum*
 haerente adhuc ibidem hostili classe, coactis *deseritur.*
 terram ducibus & navarchis, novo singulos
 sacramento, manusq; syngraphâ sibi devin-
 dit, qua se paratos ad prælium, & ad extre-
 mum spiritum dimicaturus, fatebantur. Ite-
 rumq; hortatus, Batavos se esse cogitarent,
 & hesternæ ignominiae maculam nova forti-
 tudine eluerent, pugnae capeffendæ ordinem
 præscripsit. præiret ipse, sequeretur Auria-
 ca, hanc Fama, Famam Spes, Spem Zwol-
 la, Tola, Ernestus, Transisalaniam, Goerea,
 Mercurius. Confirmatis juramento milita-
 rianimis, videbatur amor obsequii rediisse,
 maximusq; pugnandi ardor verba ducis se-
 quebatur. At tunc pugnare promptis, iniqua *Iterum ve-*
 fere maria & venti, hoste altius supra no- *petis pug-*
 strorum classem provento, nostris infra ad la- *niam.*
 tus ominosum dejectis, ut præternaviganda
 esset adversa classis, magno nostrorum dam-
 no, qui cibus cum hostilium machinarum

oportuni erant. Hoc conflictu occubuit Atti-
 riæ ductor Iohannes Verdieſtius, qui per
 omnem ætatem corpus periculis, animam
 navalib⁹ disciplinis exercuerat, Nec fecere
 officium, qui iuraverant, aliquo eorum ho-
 ſtem eminus vanis ictib⁹ impetente. Quare
 nec tunc ſucceſſere cœpta. Erat Septembri
 dies decima ſeptima, cum Jõlus per emiſſa-
 rias rates cognovit, Hispanicæ prope vado-
 ſa Cubæ & Organes fluitare. Quamobrem
 propoſiti tenax & prædæ totus inhians, no-
 viſſimè experiri bello voluit. Sed difficilem
 primò repperit nauticam gentem, quæ Du-
 cum ſuorum puſillanimitatem & ſocordiam
 inculſabat, nec parendi talibus neceſſitate
 adſtringi ultrà volebat. Tunc Navarchos
 Zwollæ, Tranſilvanicæ, Goeræ, Mercurii
 & Erneſti, ſagitæ & rebellionis reos abdic-
 vit Jõlus, ſuſcitariſq; aliis, tanta in pugnam
 euntibus animorum alacritas fuit, ut hoſtem
 ceu certa ſpe tenerent. At ſcopulos Organes
 provect⁹, ubi hoſtium fuerat ſtatio, elapſam
 claſſem comperit & in Novam Hiſpaniam
 abiſſe. Ita Jõlum, cui pronior primò fortu-
 na blandiri credebatur, objecta in prædam
 claſſe, mox eadem, quaſi inſtituti ſui pœni-
 tens, deſtituit. Quocirca cum refractariis
 nō ultra hic hærendum ratus, ne inutili mo-
 ra Societatis fortunam conſumeret, parte
 claſſis in Braſiliam miſſa, parte ad Havanam
 captandis occaſionibus relicta, cum reliquis
 navibus

Quare in
 hoſtem a-
 dit.

vibus in patriam reversus est. Illa ex litteris Jôli ad Illustr. Comitem, Brasiliæ imperatorem & Senatum scriptis, prodita sunt. Quæ ad ultionem pertinent, non jam suam, sed exempli omniumq; posthac Præfectori causam esse judicabat, quam negligere illi & indecorum & periculosum esse. quippe cû in altero justitiæ suæ, in altero publicæ utilitatis esset momentum. Potuisset pœnas poposcisse à rebellibus ipse, utpote cum summo imperio missus. tamen obitu illorû, qui castrensis concilii capita erant, maluit rem ad Fœderatos Ordines & Societatis directores referre, quàm videri privaram vindictam festinavisse. Erant rebellibus principes & antesignani; at maximè culpa attenebantur duo æmulatione accensi, quod ætate n̄ aiores minori Jôlo parere cogerentur. quæ res tantum apparatus belli; oppressa & elusa imperatoris fortitudine, corrupit. Ad id è senior Reip. privatis odiis concedit, ut illam negligi sibiq; infamiam afferri homines velint, quàm populari & partis olim fortunæ fœdus concedere. quasi vile esset parere notis & majorum vanis nominibus minus conspicuis. ET INSITVM hoc mortalibus vicium, agris oculis illorum dignitatem auctam intuen, quos secû in æquæ videre. Illi reduces & capti, post intëntatâ & ventilatâ criminâ, evasere, sive amicorû intercessione gratiam, sive causæ fiducia impunitatem libertatem

Æmulatione paucorum frustratur expeditione

temque meriti. Nec enim meum est, quemquam crimini involvere, ob FACILES Dicum iras, quas adversa fors irritiq; successus aliquando exasperant. Jólus civibus suis patriæq; rectoribus quotidie immistus, Societatis fortunam deplorabat suosq; inculcabat, qui tanta belli decora & spem victoriæ, quam Deus dederat, discordia & perveritate abstulerint. Nihil se iniquius ferre, quam quem mori non potuerit fortissimè pugnando, jam se servatum non ad vitæ voluptates, sed hostium & invidorum ludibrium, melioris agendi, seque de hoste & invidia ulciscendi tempora expectare. Quantas postea res pro Societate & publico egregiè confecerit; qua classe in Occidentem iterum, mox Africam, iverit, oppidaque & portus & insulas expugnaverit, in tempore memorabo.

*Legati à
Camerone
ad Comitem
missi.*

Dum in extremo Occidente motor, & ea exequor, quæ infelicius hic gesta sunt, incidi in legatos tres à Camerone Brasilianorum Ducis ad Comitem missos. retulere illi offensum Ducem à Comite Banjola cum copiis secessisse, & propè Turrim Garcia Davila in mediterraneis consedisse. Venisse se amicum pacem & fœdere nobis jungi velle, ut in suis cuique sedes pagosq; redeundi potestas esset. Eos Comes, non ignarus hostium discordias in commodâ sua vertere, excepit comitem, & invitato per litteras ad amicitiam Camerone, cum muneribus dimisit. Sed

mox percrebuit, illum, ut versatilis est & mo-
 bilis consilii, in gratiam cum Bamjola & ad
 ingenium suum rediisse. Etiam Tapuiarum ^{Ingenium}
 octingenti iisdem de causis secesserant. ut ^{Cameronis}
 tunc invasionibus nostrorum patuerint ho- ^{versatilis.}
 stiles terræ & fiducia incesserit animos Bel-
 garum, insigni clade maectandi Bahienses. at
 militum penuria, & vana supplementorum
 è Belgio expectatione, languit audacia &
 frustra fuit. Plenæ sunt querelarum chartæ
 & permixtæ precibus obtestationes Comitum
 & Senatus Supremi ubiq; paginam faciunt.
 magnarum rerum occasiones offerri querita-
 bant, at per aliorum incuriam dilabi: surdis
 cavifabulam: hic labores imperati, alibi pla-
 cere otia: victoriam non Deum, non Fata ^{Querela.}
 negare, sed homines: non velle illum secu-
 ris nobis præstare belli ^{eventus:} regna mi-
 lite, armis, manib' parati, nō supinis è lon-
 ginq; desideriis & benevolis votis: char-
 tarum, litterarum, promissorum transmitti
 abundè: cetera, quibus imperia defendi so-
 lent, negari: non supetesse annonæ satis, ad-
 versus famem, nec militum & belli requisita
 sufficere ad tutelam Imperii, contra hostes:
 navium & nauticorum numerum Joli expe-
 ditione accisum usq; adeò esse, ut maria tu-
 ran opus ipsorum non sit. præsertim si novo
 fortè instructu adventet hostis. Ea verò
 messis saccharæ hoc anno facies fuit, ut ob ^{Messis fa-}
 moderatos & tempestivos imbres octode- ^{licis.}
 cim

bene mille sacchari, cistas cultoribus suis
 fuere promittere. Secuta Jôhi expeditio
 in eam comparatio fuit, autoribus Lusitanis
 contodebatur, cepta, prorsus semper in rebel-
 lionem eorum animis, qui Hispanorum pot-
 entiam fovēbant, licet obsequio palam ad-
 iro. Quibus detentis, constituti fuerunt
 & Comitibus & Senatu Judices, qui cognoscere
 rent, & arcanos motus scrutarentur. Ca-
 pentarius supremi secretiorisq; Concilii
 deflor, Tribunus, & Cojvus, Politicus Sena-
 tus, Centurio praetoriae cohortis Magni
 Carolus Tourlonius & Jacobus Aldrich
 rationū magister, qui, cognita re, haec pro-
 nunciavere, ut reorum aliqui carcere ser-
 ventur, alij in Sanctorum Sinu, alij longi-
 us in Occidentis fatis relegerentur. Inter
 illos opib; & dignitate eminuit Duarta Go-
 mes de Silveira, cui postmodum Senatus in-
 dulgentiā Arx S. Margaretae pro liberio-
 fuit custodia. Aliorum nomina haec fuisse
 comperi: in Pernambucoensi Praefectura Pe-
 trum Cunha de Andrada, Iohannem Can-
 nam, Philippum de Barretto, Arnoldum
 de Olinda, Rodericum Pimenzellum, Be-
 nardinum de Carvalha, Franciscum Beis-
 gelium, Melchiorum Alium, Antonium
 Paissum. In Paraybensis Iohannem de So-
 to, Ingeniorum fere omnes magistros. Ne-
 peperit sollicita Rectorum cura mulierum
 Arxi, cui ob thori fidem & blanditias
 blicam

blicam negligere facile est. Degebant Lusitanæ aliquot sub imperio Belgarum, maribus in Sanctorum Sinu & alibi in hostico Regia fide adstrictis & sub ista tessera militantibus. His ad maritos remissis non injuria, sed gratia videbatur facta, nisi culpæ & vitio affinis fuisset causa, & relegationi similis ahenio. Erant hæc: uxor Lodovici Barbalionis, cum quo pugnatum à nostris, & altera Johannis Velho Barretti, & illa Gasparis de Sousa, necnon Balthasaris Alvesii. Verum uti hæc Imperio huic ignominiosa eveniebant, nec omni ex parte beatum arguebant; ita illud ad ejusdem elegantiam facere videbatur, quod Curiz passim Provinciales à Comitibus efflagitaverint Sigilla, firmandis publica fide actis, quæ ipsa Insignibus suis & Emblematis, provinciarum genio accommodatis, distinguerentur. Id curæ datum industriz Comitis. (SEMPER enim excellere imperantes expedit) Qui singulis Præfecturis suum commentus insigne, ex omnibus uno scuto comprehensis unum fecit, quod supremi Senatus ad usus esset, & terminorum Reipub. Brasiliensis index. Super hoc Fœderati Belgii insigne attollebatur, characterque Societatis Occidentalis ex parte desluebat. Politico Senatui insigne fecere eadem quatuor provinciarum insignia, pari scuto contenta, supra quod spectare erat Virginem Astræam, manu una

*Comites sua
Provinciis
insignia
in sigillis
largiuntur.*

*Sigillum
Supremi
Senatus.*

*Politici
Senatus.*

*Pernambucensis
Curia.*

gladium, altera lancem gerentem, illam scelerum vindicem, hanc mercantium regulam. Pernambucensi Curia datum insigne, Virgo, defixis in speculum oculis & velut in formæ suæ admirationem rapta, manu arundinem sacchariferam gestans. quo schemate soli pulchritudo proventusque exprimebatur, adscripto civitatis Olindæ nomine. Fuere & aliis Pernambuci Curia, nempe in Igarazu, Serinhæmo, Porta Calvo, Alagois, sua quoque propria insignia. Præfectura

Tamaricensis.

Tamaricensis botrum pro insigni ostentabat, quia æquè pulchros & succulentos nulla Brasiliæ pars, ac Tamarica insula, ferebat.

*Paraybæ
fci.*

Parayba sacchareorum panum formas pyramidales præferebat. quod optimi & laudatissimi sacchari nutricula esset, aut quod dedita nostratibus provinciâ, major illic sacchari & molarum cœperit esse labor & precium.

*Fluminis
Grandis.*

Provincia Fluminis Grandis cognomine fluvio gaudebat, cujus ripam in imagine premebat Sfruthius, quarum avium maxima hic frequentia. Atque hæc ipsa argento exhibita fuere à sculptoribus Baravis, non ære aut ferro, ne ærugine aut rubigine exederentur monumenta publica. Dixi modo de captivis Lusitanis. At de his totaque quæ vulgi vocibus ferebatur, conjuratione, (persequor paulo post gesta) illud in noticia rerum Brasiliensium aded quæ Senatorem ad Rectores Societatis litteris præscripsum

ptum legi, à metu & credula nimis suspicio-
 ne hanc criminationem profectam, nec, li-
 det appellatos istius sceleris, compertos fu-
 ille. Verùm cum apud suos valerent gratia
 & auctoritate, etiam opibus, metus erat,
 ne adveniente Hispanorum Classe, quod
 jam percrebuerat, vel clam vel palàm nocer-
 rent. ideo Status interesse credebarur & uti-
 litas publicæ, eos à populo secerni, ostra-
 cibus exemplo. cum SALVIS auspiciis ge-
 niti videntur, quæ pro Reipub. salute genuit-
 tur, licet per se spectata pudoris non nihil
 habeant. Et poterant hoc facto cives ma-
 lum machinantes, nondum aggressi, deter-
 reri, ne talè in perdenda patria amentiam
 audeant. At mortuo Petro de Cunha, qui
 in isto ordine primus habebatur, & classis
 metu, cujus fama initio terribilis, non nihil
 languescente, quotquot in Sinum Sancto-
 rum vel Occidentales insulas relegari iudicis
 vote fuerant, temporib' spem mitioris con-
 silii facientibus, in Hollandiam ablegari po-
 tuitavere, aut in suas operarum Machinas &
 Laguna remitti, ad exequenda sacchara, ea
 que, ut appellati se absque tergiversatione
 ficerent. Quæ nec concessa proptus nec ne-
 pta fuisse, sed suspensa inter perfectam li-
 bertatem & perfectam captivitatem hæere,
 ne aut rigor nimius alios audaciores fide di-
 moveret, aut nimia lenitas iudicum hono-
 ri fraudi esset, dimissis absque pœna tanti

flagitii suspectis & jam tamæ jacturam capi-
 vitatis probro passis. Nec enim, con-
 stis illis, ulla in tanti criminis immanitate
 puniendi suffecisset severitas. Quare pa-
 tentiam imperantium remissius exercitæ
 prudentia, mansuetudo & conscientia se-
 sus, qui post istiusmodi hallucinationes
 prodit, nec vi, nec fraude, nec silentio, ne
 dissimulatione extinguendus. In Duarte
 Gomesium de Silveira septendecim jam lu-
 tra transgressum, excussis quas habebat
 chartis, diligentius inquisitum. attamen
 quo culpa probaretur, documenti reperitur
 nihil. Quamobrem & hunc intercessionem
 plurimorum moti Senatores, acceptis fide
 obsidibus, ad Ingenia sua redire passi sunt,
 memores non malè ab ipso navatz operæ in
 Paraybæ expugnatione. Hæc tetulisse nec
 piget nec pudeat. cum minus honesta æqui-
 ac honesta laudare mihi nec mos sit nei-
 mens. Dudum ex æqui rectique tabulis
 expunxi has voces: imperantes præfracti
 zocios esse non debere, omniaque honesta
 esse, quam retinendæ dominationi faciunt.
 Vt a sceleratos posterorum memoria puni-
 ri, ita infantes eadem absoluti fas est. Ini-
 tus tunc decimarum sacchari census per Bra-
 siliam Belgicam, quæ ære licitate in hæc præ-
 teria ascendat. Decimæ Pernambucoensis
 centum & quadraginta octo mille & quin-
 quies ceptum florenos valere, in anno
 unum,

Confusio-
 nis capi-
 ni.

Sensus
 saccharo-
 rum &
 aliorum
 reddituum.

C. MAVRITIO IN BRASILIA. 171

num, emptore Mose Navarro. Decimæ
 Tamaricenses & Gojanæ novemdecim mil-
 le, emente Petro Seullino juniore. Paray-
 benses quinquaginta quatuor mille, con-
 traheate Mose Navarro. Pensiones sive *Pensas*
 tributa Molarum Pernambucensium vigin-
 ti sex mille in annum, mercante Iohanne
 Ferdinando Vieira. Pensiones molarum
 Tamaricensium & Gojanæ novem mille in
 biennium. emit Petrus Seullinus junior.
 Decimæ *Meunzarum* sive minutiarum & re- *Meunzarum*
 rum minoris precii, in districtibus Igarazu,
 Laurentii & Paratibi, ut & in Nostra Signo-
 ra de Luz in annum quatuor mille & octin-
 gentos. debuit Thomas Hispanus. Eadem
 in Vergeis, S. Amari, & Moribecæ terris, in
 annum ter mille & septingentos. mercaba-
 tur Conradus Ioannis Mackinia. at in ea
 parte Pernambuci, quæ S. Antonii, Pojuçæ
 & Serinhami agros habet, in annum quatuor
 mille & trecentos. Benjaminus de Pina
 emebat. In eâ, ubi Vna est, Portus Calvus
 & Camarigiba, in annum bis mille & sep-
 tingentos, debent Conradus Ioannis Mac-
 kinia. In ea, ubi Alagoæ sunt, ad flumen
 usque S. Francisci, quatuor mille & ducen-
 tas, Thoma Hispano debitore. Decimæ
 Meunzarum in Tamarica & Gojana in an-
 num, mille & septingentos. Seullinus emit.
 Eadem in Paraybæ Præfectura in annum ter
 mille, mercante Conrado Iohannis Mac-

kinia. Ea summa bis centena & octoaginta millia florenū supra noncentos conficit. Ex quibus compertum satis, turis & vastatione agris, non esse infructuosam Brasiliæ culturam, & posse tanto proventu magna parte pensari belli impensas. Ineunte anno MDCCCXXXIX in conspectum se dedebat Hispanorum classis, navium viginti & octo Galeonibus formidolosa. quæ littora hinc prætervecta, sub Recifz conspectu, cursum in Austrum direxerat. Comes nihil intermittens, quod ex re esset publica, insequi iussit liburnicas aliquot, exploraturus, quò tenderet, ubi extensionem pararet. ipse lecta militum manu, propero itinere, littora legit, ad usque Portum Calvum. Verùm postquam Sinum omnium Sanctorum subisse cognovit, Pernambucum rediit. ordinatis quacumque iter fecit per conterminas gentes, quæ remi frumentariam & instrumenta bellica spectabant. restauratis etiam in Portu Calvo, Vna, Serinhamo & ad Caput S. Augustini, arcibus & munimentis.

Hæc sunt tempora, quibus Christophorus Artifolkus, veteri apud Societatis directores auctoritate, tertium in Brasiliam venit, navibus octo & militum centumis septem, gravis offensæ occasio, & naturam inde partium, distractis in diversa studia civæ & militæ. quorum alius Comiti, alius Artifolkio æquior erat, etiam de imperio, ut, quod cuique

*Adventus
classis Hi-
spanicæ.*

*Comes in-
venitur
de limitibus
ubi locum
prospicit.*

*An. MDCCCXXXIX.
LXIIII.
Artifolkio.*

que esset, pro affectu disceptantes. Nihil
 tam indignum isto tempore, quam quod Se-
 natus Artifolkium, militiæ Brasiliensis ante-
 hæc operumq; consortem, remittere fuerit
 exactus, & hic meritissimus aliàs & severis
 Belli virtutibus insignis, remitti debuit sub
 Comite tam facili & leni, qui non suos so-
 lam humanitate, & morum gratia, sed &
 Barbaros dudum demeruerat. Causas refe-
 ram, quas vellem nescire me, ne sciat Hispa-
 nis & gaudeat, doleat Societas & optimus
 quisque. Hæc ipsa, prudentibus, ut sanè
 oportuit, consiliis, ex sententia Fœderato-
 rum Ordd. & Principis Auriaci, universam
 armorum sive apparatus bellici in Brasilia
 curam Artifolkio demandaverat & ut mu-
 nere isto dignè fungeretur, rigidè imperave-
 rat. Venientem pronis animis, non sine ap-
 paratu, excepere Comes & Senatus, ut de-
 cebat virum expeditionibus variis rebusque
 decorè ibidem gestis celebrem. Apertis Fœ-
 deratorū Ordd. Principis Arausionensium,
 & Societatis mandatis, nulla illi super hac re
 mora fuit controversia; licet Comitem &
 Senatores tacitè momorderit inspersum illis
 quiddam à suspicionis sinistra genio profec-
 tum. hoc nempe: ut ad adventum Artifol-
 kii, studiosius arma & apparatus bellici om-
 nia curarentur, deque ejus statu enucleatis
 ad Rectores perscriberetur. velle illos ordi-
 natam militiam & militiæ omnia. Quibus
 verbis

verbis, malè gestæ rei se insimulari genero-
 res animi credebant. Jamque effluxerat
 penè bimestre, quo concordibus studiis co-
 ratæ fuerunt Brasiliensium res, integris re-
 ctorum animis, & ab omni suspicione & ma-
 larum artium labe puris. Tunc, post sermo-
 nes in vulgus sparsos & injurias in Comitum
 reverentiam ac imperia voces, proditæ ab
 ipso Artioskio literæ, magnæ litis materies
 quas ad Amplissimum virum D. Albertum
 Conradi Burgium, Amstelodamensis Reip.
 Senatorem & Consulem, inter Societatis di-
 rectores famâ eminentissimum, destinave-
 rat Artioskius. quæ non Comitum solum
 sed & Senatum omnem gravissima indigna-
 tione moverunt. utpote in ignominia utri-
 usque, ut censebant, scriptæ. Comes con-
 vocato supremo Senatu & omnibus adesse
 jussis, pro se & Senatoribus adversus Arti-
 oskium locutus, verba in hunc modum fe-
 cit: Non hic mihi primus in patriam & So-
 cietatis rectores fidei dies est. Annus vice-
 simus est, ex quo sive Fœderatis Patribus, &
 Principi Auriaco sive Societati illam proba-
 vi, nullis suspicionum umbris, aut malorum
 consiliorum studiis vel officii intermissione
 temeratam. Sacramenti semel ipsis dicti
 conscientiam sacrosanctam habui semper &
 habeo etiamnum. nec erit unquam, ut gen-
 tis meæ domusque dignitas perfidiæ flagitio
 per me flagelletur; cui vita ipsa carior est ex-
 istima-

Oratio
 Comitis
 super Ar-
 tioskii li-
 teris ad D.
 Burgium.

subditio sua & suorum. verum, ubi Artifoskii
 motus & machinationes perpendo, lite-
 rantque quib⁹ instructus venit, palàm est, me
 suspicionem malè administratæ rei addu-
 xisti. Nec, qua vir iste esse creditur pra-
 cæritiâ & ingeni perspicaciâ, videtur ista au-
 ditus fuisse, ea erga me irreverentiâ, nisi suis
 motoribus subnixus; quorum ope hæc malè
 contra gubernet & administret. Etenim &
 agendi mecum modus indecens est & obse-
 quii omnis nescius, & disertè habent Dire-
 ctorum literæ, jamdudum ipsos cognovisse,
 armorum & apparatus bellici curam negligi,
 jacere armamentariorum œconomiam, per-
 ditū iri res istas, quas cū cura habere oport-
 uit; ideoque mitti Artifoskium, ut res lapa-
 sas restituat & quæ ex usu erunt publico (hos
 maneris mei ipsissimum est caput) diligen-
 ter curet, utque de armorum & armamenta-
 riorum ac arcium per universam Brasiliam,
 quæ nostra est, statu, accuratè perscribat.
 quæ sanè dolentium & nos incusantium vo-
 ces sunt. Affirmavit adhæc Artifoskius, ni-
 hil posthac armorum, quæ toto biennio po-
 stulavimus, missuros Rectores, nisi ipsius
 postulatu. ut jam inane vobiscum nomen
 iam futurus, & mox nullum, quæ sanè fidem
 faciunt, non missum ipsum, ut demanda-
 tam provinciam sub nostro obeat impetio,
 & sua se conscientia involvat; verum ut a-
 ctionibus omnibus meis cavillator interve-
 niat

niat ac censor. Eas me vobis ac Dominis meis Europæis probaturum confido. nec sitim in me desiderari boni Ducis partes ac munia. quæ perspecta esse Artifolkio debuerant, priusquam famæ meæ obtrectator & fugillator incumberet. Non debebam malè audire, aut ob rectantis libidini objici, cujus laboribus, vigiliis, periculis, Reipub. Brasiliensis incolumitas facta cæca perstat. si non gesta, quæ præstare Numinis est, ac pronum certè animum & publicæ salutis intentissimum experti estis. huic fini studia, curam omnem, discrimina quævis curis vestris & omnium discrimini æquavi. Ut grave profectò sit, optima agitante me, esse, qui moram injicere conatibus nostris annixi, crimina spargant; quasi mea vestris rebus habeam potiora, negligens & solutus publici curator. Et quæ hæc Artifolkii impudentia est? litteras istas suas, nominis mei vestrique flagellum, in os prælegere, non sine fastu, audet. ut è tabulis incuset audacius, quod viva ac labili voce fecisset timidius. Et legit illa, vobis præsentibus, ut tot mendaciorum testes habeat viros graves & operum meorum socios assiduosq; inspectores. Nec alium se gerit privatus & apud privatos, ne à probris quidem temperando, quæ inter domesticos meos in me jacit, non sine bile, nec nescius ista ad me relatū iri. illud improbum, quod pro tribu-

num

suam dehortatus fuit, ne, quamvis à
 me jussus esset, comes iret expeditionis à
 me susceptæ. iturum cum fœce militum &
 hominum (hæc militiæ nostræ elogia sunt)
 propudiis. Quin ed audaciæ prorupit jacu-
 ator quidam Tamaricensis, ut se nec Comi-
 tum nec Senatores posthac dominos agno-
 scere, sed solum Artisofkium, essetiverit.
 Quod, quod procenturio legionis Artisof-
 kii, edicto, manus meæ subscriptione rato,
 obedire abnuerit, nisi expectato prius Ge-
 neralissimi sui, (ita investiebat Artisofki-
 um) mandato. Hæc cum rerum agenda-
 rum inauspicata sint initia, & indubiè in se-
 cessiones ac ruinam publicam vergant, quâ
 possim tam scævi ingenii viro niti, aut labo-
 rum sociû admittere clandestinum hostem,
 cujus studiis unitas corporis hujus, in quo
 nihil usquam turbidum & discors, discin-
 ditur & nondum adulta Reipub. compages
 concutitur & labefactatur, Ideo vos asseclas
 mihi à Societate datos, ut vitæ actorumque
 omnium testes compello, cum difficile sit
 ad alios causam dicere, cum apud alios
 veris. Ego honore, autoritate, jure debi-
 to Artisofkium fraudavi nunquam. nec par-
 est, ut juris mei, dignitatis & nominis arro-
 sorem feram. Vnum est hoc Reipub. cor-
 pus, & unius animo regendum. suprema &
 omnium cura mea est; distincta & vicaria a-
 liorum. adjutorum operum & onerum am-
 plector.

plector, dictatorem repudio. non fert duos
 imperatores Brasiliae hanc portuancula. Si
 diffidebimus, emulatione, suspicionib' le-
 vis distrahimur, partiemur particulam. nec
 necesse erit ab Hispanis nos vinci, à nobis
 ipsis vincemur, civilis discordiae beneficia
 jungi animis nos oportet, non simultatibus
 distrahi & consulesse in commune, ad versus
 communem hostem. Suprema malorum
 publicorum & Statuum pestes imperantiis
 contentiones sunt & partes; ipsis bellis ex-
 ternis, fame, morbisq; nocentiores. perni-
 ciosum & turpe remiges & nautas in eadem
 navi digladiari. clandestinis obrectatorib'
 non eget tempus. candore opus, fide & re-
 cti constantia. ita militant boni. ita milita-
 ritus semper. Quare alterorum, rogo,
 decernite, ut aut in patriam remittar ipse,
 cessurus Artisolkio, aut ut remittatur ille,
 cessurus mihi. Hoc ut fiat, ratio, Brasiliae
 status, Sociorum salus fortunaeque suadent.
 Secedam, ne voventib' praesens videar praes-
 cribere, aut notu inclinare suffragantes. Li-
 bera vobis per me fuere iudicia, eruatque
 semper. Vos, ne libertatem istam adimat
 aut ira aut studium pro vestra sapientia cura-
 bitis. Ut dixerat, surgens abiit & in proxi-
 mum conclave concessit, quamvis obnix
 & reverenter à Senatu rogatus, ne moveret.
 At oratione ea attoniti Senatores, post lor-
 gam & attentam deliberatione, in hoc cor-
 scens

*Comes in
 conclave
 vocatis.*

sentire, ut retento & Comite & Arrisofkio,
 conciliarent geminos & vniuersam deprecationem
 in pacis, intercessione sua lenirent Comitem.
 Arrisofkium (is jam domi ex decreto
 Senatus atenebatur) remitti, jam pridem
 superiorum auctoritate nullum, in consiliū
 videbantur Senatui. ut & tentantem sui fa-
 cere fori, quæ ad supremos Soubietis Ephe-
 ros selgas pertinebat. Comitem dimitti,
 in consiliis longè, cum auctoritate, sorte,
 dignitate inferiores essent ipsi Senatorum,
 nec periculo careret, sine rerum præside ce-
 linqui Brasiliam: etiam ignominiosum hoc
 fore Comiti & domui Nassouie, si futurum
 famansq; minoris fortunæ hominis, totius
 Brasiliæ Imperatori adeoq; antecessorum fe-
 cultati anteponebatur. Audito Senatorum
 de inueniendâ conciliatione decreto, ad quam
 se arbitros offerrebant, persistit in sententia
 Comes. & postquam iterum in voca iuis-
 sent, adscitis Politicis Senatoribus, nec pla-
 ceter aliud agi, fixum quoq; Comiti fuit, nō
 mutare consiliū, nec velle aliud. Hause-
 rit è sapientum adlytis, P R A S postremum
 senescere: obliuisci mortales benefactorum,
 meminisse eorum, quæ dolent: ambitionis
 tum modestia diffidentem esse reconcilia-
 tionem. non quiescere illam, nisi obtinuerit.
 præsertim recentibus imperiis, quæ vpeua
 esse oportet à simularibus, & in quibus
 minus tutum illis fidere, quos gloriae quæ

emulos invidiosque expertus sis. Tandem Senatores volutatis inter se rationibus, rerum momentis, ducum discrimine, temporum conditione, in dimissionem Artioskii unanimis ivere, mentemq; Senatus utriusq; eodem die, per assessorem Senatus summi Carpentarium, Eliam Herckmans & Mortamerum illi significavere. Nec moratus Artioskii, conscensus in Parayba, quæ in Belgum remeabant, navibus, Brasiliam teritiò reliquit. quem, utpote non iudex, sed narrator, nec accusare præsumam nec excusate. ea recensere, quæ in actis publicis reperias, gesta memorantis est, non criminantis. Cæterum militiæ à pueris innutritus & variis bellorum casibus exercitatus, liberalium scientiarum disciplinam Martis studiis junxerat, & historiarum lectioni, aut quæ alias in Duce requiruntur, multum vacabat. Accedebat his laudibus sobrietas, & nota per Brasiliam fama, & apud plurimos favor. Hæc ipsa Comes ad Potentissimos Ordines, Principem Aurastionensem, & rerum Brasiliæ in Belgio directores perscripsit. nō quod privatas injurias atq; offensiones despiciere non posset, sed quia intererat, novo imperio benè audire Imperatorem, nec in contentionem adduci fidem, quâ omnium obsequia coërcebantur. Litterarum tenor hic erat: Absens à vobis, Patres, & pro Republic. in hostem ac pericula transmarina

Artioskii dimittitur.

*XLVI May
An. 1719
c. XXXIX.*

*Littera
Comitis
ad Ord.
Generales*

prefectus, post probatam domi per annos
 viginti, idque militiz studiis, fidem, calu-
 mniis oneror, nulla habita ratione laborum
 in confectandis, vel proprio discrimine,
 Patrie & Societatis commodis. Litteræ,
 quibus Artioskius novis mandatis instru-
 ctus ad nos venit, non obscure arguunt,
 Societatis optimares sinistra de me suspi-
 cari, & diffidentiâ nostri meliora ab ipso ex-
 spectare. quasi circa armorum curam negli-
 gentior fuerim, cum & armamentaria lu-
 straverim ipse non semel, & eorum penuri-
 am toties Societatis rectoribus per syllabos
 aperuerim. Non sum nescius, quantum ar-
 morum sit momentum, tum ut inferatur
 bellum, tum ne inferatur temerè, ob illo-
 rum metum. Mearum quoque partium fu-
 ra, ista curare sedulò, & inter muneris ac-
 cepti mandata non postremum. At inopi-
 am eorum in me derivari, iniquum, cum
 sagittata sæpius missa minimè senserim. Et
 his frugaliter parcisq; eorum fuisset dispen-
 sator, in gravissimos subinde casus datæ fu-
 isse res nostræ. Ut dicam quod res est,
 Non alius videretur fuisse color mittendi Ar-
 tioski, nisi ut ille has res administraret
 curans, ad Societatis Directores referret
 diligenter, ea auctoritate & imperio, ut
 nihil posthac apparatus bellici è Belgio ex-
 spectare habeamus, (verba ejus sunt) nisi
 ipsius postulato. Et profecto non aliam à

redire suo se gessit, quàm ut missus crederetur eorum quæ per me geruntur scrutator & inspector: qualem equidem non reformidam, si viri boni officio functus, à nominis mei obtreptione abstinuisset, nec injuria in me suggerendo, publicam gratiam captavisset. Potuissent utique hæc dissimulasse & Reip. donare privatam offensam, sperans fore, ut sperata calumnia exulescat, & officiis meis mansuetacta improbitas mihi placatior reddatur: Verum cum id audientis fuerit viro, ut litteras in Belgium ad primum Societatis virum directas, in me & Senatum hunc probrosas, recitare ipse non erubuerit, (scilicet ne sane magnis vestibus esse impudens) privatam adhuc inter domesticos existimationem meam flagellet, jamque in partium studia Reipub. & castris perniciosam erupturam res videretur, ad Senatum seculi, & alterutrum dimissionem flagrantem postulavi. Vtique satis nobis mali absque civili discordia est, nec vanus meus fuit, ut litteram hanc in usum suum verteret hostis, eaque nobis ruinam pareret, dissolutionis membris, quorum in toto corpore momentum. Quamobrem dimissus Senatus Supremi & Politici vocibus, ad Vos redit, ea fortè relaturus, quæ ipsi videbuntur speciosa, mihi minus vera. Hæc audire ita fuerit prudentiæ vestræ, ne in contumeliam meam accipiantur, & ut pari defensionis iure audi-

trahamur. Abitu ipsius pax erit imperio
huc, & motus malis artibus militum men-
tes reverentius & æqualius Duci parebunt.

Tabulæ Artifoskii ad illustrem Legatio-
nibus Burgium conceptæ, unde hi motus,
in hanc formam loquebantur. Insistam in-
terpres verbis, ne eorum licentiâ iniquus in-
scriptorem deprehendar. Non negligentia
mea, Vir Maxime, litteras tardiores impu-
ta, sed adversa valetudini, quæ lectulo af-
firmi & nephriticis doloribus fractum, usq;
adeo exercet, ut in pauca hæc, brevi tempo-
ris spaciamento, vix sufficiam. moveor ma-
lorum publicorum sensu & plurimum queri-
tionis, ut has lacrimas in sinum tuum, ve-
luti parentis, effundam. Vt enim priusquam
memorare incipiam miserranda Reipub: hoc
præfabor, rerum Brasiliensium tam esse fa-
cile, ut nec ab hoste impetamur nos, nec
ipse à nobis. Hætemus intenti in ejus mo-
limina & ausus: verum apparatus bellici ar-
morumque inopes. de quibus nuper ad So-
cietatis primores per scriptum. Naves expe-
ditæ in anchoris stant, mille armatis instru-
tæ, ac citæ ad expeditionem cum classis
Præfecto & Legionis meæ Vice-præfecto.
quæ tamen expeditio me clam habetur. Nec
entis, nisi vocatus, in Senatu adsum, aut lo-
quor, nisi cogor. Iussa Superiorum op-
perior, quæ honesti militis titulo exequi cu-
psam, nisi impediret, subductis mihi indies

*Littera
Artifoskii
ad Domi-
num Alb.
C. Burgii
Societatis
Directo-
rum.*

ad eam rem necessariis. Hæc me interdū & noctu sollicitum habent, hæc somniant obversantur, hæc mihi in bilem & atramlo-
 lignem vertunt. Res hæc est: nulla Socie-
 tatis rectores supplementa firmandis ac re-
 staurandis copiis mittunt. desunt nautici,
 mechanici, amanuenses, exercitus & castro-
 rum administri. horum omnium pecuniam
 cogitur supplere legio mea. & quod majus,
 jam ex meis subducti aliquot militiæ, sui ju-
 ris facti sunt, præter Societatis morem; qui-
 dam sub alia signa & alios duces missi. ut in
 præsentem diem legioni meæ decesserint
 trecenti. quos in indiculo signavisset no-
 minatim, nisi per morbum fuisset. quo du-
 rante, prævertit navium in patriam abito
 gestientem scribere. Vbi sinet occasio, de-
 stinatè de his, ad Vnde viginti-viros scri-
 bam. Vexor indies, militum vel à meis si-
 gnis ad alia, vel ab aliis ad mea transicione,
 quibus malis tempestivè occurrere, ob subi-
 ta mandata, non est meæ facultatis. Ali-
 quot centuriis, quibus abeuntibus è Belgio
 centum & quinquaginta inerant, vix insunt
 centum. Et hæc in ipso adventus puncto
 accidere, nondum exacto, ab appullu meo,
 bimestri. quid futurum altero bimestri aut
 quadriennio post? nonne eadem in cohör-
 tibus meis, quæ in aliis, spectabitur milita-
 rium calamitas & solitudo? Hæc talis tan-
 taq; est, ut Vice-præfectorum ne unus qui-
 dem,

dem, legionis suæ, cui imperandum ipsi, faciem dignoscat. Adverte quæso, quo hic sim loco, qua posseam autoritate, qua sim ad visionem. Comes militaria munia, sub signis meis vacua, in alios transfert. Nec repertus hactenus ullus, qui qua oportuit veneratione ritumque decenti me accesserit, aut favori meo inseri petiverit. Centuriis meis nec ego nec Officiales mei, sed alii imperant, qui subinde mutant militem, prius quam sciam ipse aut emendari malū possit. Interdū per man⁹ oberrant crebriores schedæ aut cœdicilli, à maris præfecto, aut Vigiliū magistris, etiam ab infimæ dignitatis officialibus profectæ, nec ad me, sed Centuriones meos longius distractos directæ. quibus Comes modo hunc modo alium dimitti postulat aut ad naves & usus nauticos, aut ad mechanicas operas, aut ut aliis signis ingeratur. Et impetrantur hæc, antequam de fide mandatorum constet. Tympana, tympanistæ, tubicines abducuntur, substitutis aliis. Diu est, quod legionis meæ vicarius in Reciffa, procul omni negotio, segnis & laborum exfors egerit, à centuriarum suarum aspectu & cura semotus. Eæ, maximis spaciis, à flumine S. Francisci ad Paraybam usque, centum miliaribus dispersæ, in præsidio habentur. ut mense opus sit, priusquam de illarum statu certior reddat. Hæc inter electas fiunt & innovantur miles; cū eadem

provincia contineri omnes possint, sub suorum singularæ ducum oculis & disciplina, ut imperium unius plures sentiant. Quid à sic instituto & habito milite præclari expectes quo eventu in aciem, in hostem ducam oculos istas verius, quàm milites? ut certissimum honoris mei, illibati hætenus, periculum incurram, in vitis & in sons. Hæc & ejus farinae plurimæ, videbuntur in Comitum dicta & querelam continere. Verùm tam minoris sint momenti, facilem emendationem admittent & finem habitura cteduntur. Patetor, nunquam de his aperte me apud Comitum conquestum fuisse, cum, ne hoc fierem & morbo impediret & in dies melior sperarem. Plura quoq; nondum senis deliberationi patuere, stediati ut decerni de se potuerit. Eam sanè sub initia teppetis Comitum indolem & convictus rationem, ut aut hominem vix aut pessimum esse comatit oporteat, qui dissidium querat. Ego obsequio me ipsi morumq; facilitate & æquanimitate probabo. nec erit unquam, ut inobedientie erga ipsum reus habeat. At centurias & cohortes deteri subvertiq;, non Comitum, sed supremi Concilii Senatores tangit. Ut verum dicam, deplorata res est, nec tot annis corrigi hæc mala potuere. exemplo sit expeditio nupera, & ea, que in proximis est. Accepi à Comite, aliter hic locorum ista geri non posse: frustra suppetias è patitur

ne: is exspectari, eorumque ad rectores scri-
 untur, rationem non haberi, auxiliorum
 admitti nihil, militem illic tumultuario in-
 iculis & cauponis conscriptum, profligan-
 te fami arma capere, vilissimos urbium aut
 ximos merere, quibus ob egestatem ma-
 xima peccandi necessitas. itaque hic propi-
 ore delectu opus esse & formandos in mili-
 tiam ejus ignaros, qui nunquam hostem,
 nunquam castra viderint, nunquam partem
 ullam bellici muneris attigerint. Has facti-
 sui rationes obtendunt, nec praeter rem, quam
 ut ipsi in Recissa degentibus congrua, ita
 militum rectoribus incongrua habentur; va-
 nis & invalidis belli consiliis, ob infirmas
 centurias, quarum aliae octo & decimas, aliae
 quadragenos circiter numerant, eosque non
 perpetuos stabilesq;, sed vagos & miscella-
 neos. Istam agendi rationem si in iis cohori-
 bus servari placeat, quae illi assuevere, debe-
 bat saltem mea legio, tot privilegiis donata,
 integra mihi & inviolata praestari. Cum pri-
 mam appulsem & per eosdem errores ser-
 tam hanc male reciprocati observarem, ac-
 cessi Senatores, quos si vique serio, num rati
 haberent ea, quae cum Societatis praefectis
 pepigissent, de mihi permittendo milite
 meo. Annuere primum, absolumque re-
 debant, hoc controversi. Mox diminu-
 to mihi milite, & conqueri super hoc pa-
 rati, responsum, posse me pluribus caetero:

Ex eo, velut sublato sipario, palam fuit, in quos incidissem rerum mearum arbitros & quæ militiæ meæ speranda foret facies. Non te fugit, vir summe, qui Confessus istius pars magna fuisti, cū in Hollandia ad hanc provinciam deposceret, detrectavisse me, nec ulterius in Societatis fidem transire voluisse, ob inveteratum hunc centurias & legiones malè administrandi morem. Quapropter ab omnibus & singulis Coetus istius collegiis & Potentissimis Fœderati Belgii Ordinibus, impetravi publicæ fidei testes tabulas, ut istis incommodis eximerer, legionemque ducerem nullius nutu & arbitrio mutabilem. Vbi promissi fides, ubi contractum facer horror? quò Societatis, quò ipsorum Fœderatorum Patrum collapsa auctoritas? si iniris mecum pactis & cœlo teste sancitis vocibus, post suscepta & confecta, trans Oceanum, itinera, eaque periculorum plena, suus non constabit valor & religio? Si quando mercator litteras collybi ratas non habet, id Batavis foro cedere est. quo ergò nomine appellabim⁹, si Delegati plenipotentarii Dominorum suorum authenticas tabulas & chirographa susque deque habeant. Hæc querelarum mearum & quidem justissimarum summa est, quas in sinum tuum effundi necessarium duxi. Prælegi ipsis hæc eadem, respondeant, quod volent, nisi remedia malis hisce querantur,

sur, stat sententia, hæc ad Vndeviginti Sen-
 natores & Fœderatorum subsellia referre,
 ratio, quæ in hæc me lamenta compulit,
 hæc est: quod fixum mihi immotumque a-
 nimo sedeat, boni militis partibus vel mor-
 te defungi, nec sinere, ut istius in me nomi-
 nis dignitas militari dedecore evilescat. At
 vindicare illam potestatis meæ non est, si
 milite mihi pugnandum inordinato, ignoto
 mihi & ignorante me. Obversantur etiam-
 num animo tuo Imperatoris veterum artes,
 quas leviculis hisce nostrorum motibus ap-
 plicari minimè alienum fuerit. Cum Ro-
 mam invalisset Cæsar, magnaque equestris
 ordinis vis ad Pompejum in Thessaliam cõ-
 fluxisset, ita ut numerofo & specioso milite
 prævaleret, dixisse nihilominus fertur Cæ-
 sar: Eamus ad Imperatorem. quasi non ni-
 si nomina putaret militem Pompei, & im-
 pedimenta veriùs belli, quàm subsidia. At
 his cæsis ad Pharsalum, jamque Pompeja-
 nas copias & veteranos sub Petrejo & Afran-
 nio insectatus: Eamus, inquit, ad exerci-
 tum sine Imperatore. adeò Duci miles suus
 & militi dux perspectus sit oportet. Cum
 Scipionem, Africani patrem equestri prælio
 fudisset Annibal, militem ante pugnam ex-
 hortatus fuisse his verbis perhibetur: Pu-
 gnabitis cum exercitu ignoto Duci & igno-
 rante Ducem. Quo tempore secundò Brasi-
 liam ingressus fui, non nisi octo imperabam
 centu-

centuriis, assuetis mihi & quibus ipse longiore belli usu assueveram. Cum his in bellum iturus, posthabebam ceteras. Illis binis ternisque hostium millibus intrepide opposui, felicissimo eventu. Nunc mihi imparari & non expediri militis duci, si quando ad manus deveniendum, latibula querenda erunt, & in fugâ præsidium, quod quædam non ex usu Societatis & honore meo futurum sit, iudicii tui fuerit. Has querimonie meas causas habes. quas primum tibi exponere visum fuit, ne neglectim habeantur. postulo æquissima, nempe, ut præstetur promissum, & vel alius mihi transferratur miles, aut ablatas restituarur, aut vicia datur non administrata rei. Horum aliquod si consequi non dabitur, non ero vobis idem, qui fui, Artifolkius. possum per altos intricari, ex quibus extricari difficillimum. sed superest remedium. hoc puta, ut silentio me involvam, & sinas volvi publica. Antiochæ sub Wardenburchio pari ferè sorte habemus, nec negotiis castrensibus adhibitus, quadrennium hic integrum studiis liberalibus contigit. Nec detrectavero eadem conditione Societatis liberalitate perfrui. quia non levis illi futurus debitor, in maxima felicitate meæ parte hæc Musarum otia & ab arduis vacationem percipio. Hic literarum Artifolkii finis. ad quas sparsis in margines Notis responsa subitanea reposuit Comes & ad Potentis-

terribilissimos Ordines, una cum litteris Artissolokii, transmisit. Eas in unum colligam, ea lege, ut sagax lector accusationis capita opponat excusationis, momenta momentis, spongiam adpersis Comiti maculis.

An quisquam est, ait Nassovius, qui credat, agrum & lecto affixum fuisse Artissolkium? cui per valetudinem integrum fuis, nequiarum solennibus interesse, adire templa, & septem vel octo miliarium itinere, in mediterranea ad Sancti usque Laurentii pagum digredi. si ea, quae muneri sui erant, per id temporis curasset diligentius, & vicinarum arcium armamentaria lustrasset, tenuisset rectius; cū hoc in mandatis unice haberit, ut de eorum statu ad Europaeos Senatores absque mora perscriberet. At paucis dicenda habet, quasi magna & infanda caecet. si aperte, quae culpanda in imperante habebat, singulatim exposuisset, vitium seminus subdolum praestitisset. nunc, ut timida & flebili oratione enormium vitiorum suspitione occupet credulos, tanta arcana suspendit. Si scribere horrenda haec dominationis secreta ipsa religio est, jam coram excidisset. loquenti quilibet, silentine ipsa quidem innocentia satisfacere, occultis criminationibus infamat ignarum, ut flagitio decipiat. Nec vera loquitur, cum expeditionem istam ipsum latuisse querit & impedimenta sibi poni, quo min⁹ boni militis munia

*Responsio
Comitis
ad superiores
Artillos
litteras.*

nia exequatur. Quos è signis ipsius evocavi, evocavi ad expeditionem, quia egebam. quod dum facerem, boni me militis partibus defungi rebar. Nec impediēbatur ille talem se præstare, cum Imperator exercitus dicto obediens est. Si *jussa Superiorum expectavit*, nihil præter officium fecit. Nihil tam utile & decorum, quam jussa imperantium opperiri. Sine hoc ordine, sæpè integri exercitus periere. miles centurioni, centurio tribuno obsequitur. Omnes simul imperium Ducis sentiunt. Dolet adduci famam in discrimen, subducto sibi milite. nec posse sic publicæ utilitati consuli. Verùm judicent rerum militarium periti, quibus vis & potestas est ista noscendi, num Artioskii famam periclitari verisimile sit, si exercitus Imperator è copiis his vel illis paucos deligat, idq; urgente necessitate, & in publica commoda. Hæc ipsum *noctu ac interdum angunt*, quasi solum hunc Attidam tangeret patriæ dolor. ad populum phaleræ. At cum fateatur ipse, nō submitti è Belgio castris necessarios, cur succenset, ex ipsi⁹ legione tales peti? Objicit falsò, *trecentos sibi decessisse*. Cum non nisi uni, sub Nuyssenburgio militanti, facta sit venia, qui & antè Artioskium appulerat. quo tempore de pactis ipsius cū Societatis primorib⁹, nihil nobis constabat. quid? quod in locū ejus surrogatus sit militiæ experit-

peritissimus, pluribus hic officijs probatus,
Mud verò ab audacia & improbitate est, ad
 plures invidiose extendi factum singulare.
Ad hæc, inter istos tricentenos, quibus dimi-
 nuram queritur legionem suam, impropè
 reticet illos, quos in itinerè mors sua extin-
 xit, constat ex syllabis defunctorum, in qui-
 busdam centurijs viginti, in quibusdam tri-
 ginta decessisse, non meo delectu, sed fato-
 rum. Et quæ ista Imperatoris fors? cui evoca-
 re militem & seligere nefas. Nec ignorat
 Artifoskius, quàm angustæ hic nobis res
 sint; & non libidine, seu necessitate ad ista
 nos compelli. ut disciplinam omnem milita-
 rem collapsam subversamque injuriâ que-
 ratur. Iis cohortibus imperant magistri vigi-
 lum, quas ipsorum assigno imperijs. nec nisi
 durante expeditione, ut impendiis levetur
 Societas. diminui centurijs numerum suum
 fateor, sed grandibus decaussis. quia casto-
 rum administis careo, quibus opus. con-
 fecta expeditione, rediturus quisque ad cen-
 turias suas est & signa. quos mors interim
 surripit ducibus, Deo, non mihi, mortalita-
 tem impudent. Ordinem militiæ vel pravitate
 vel ambitu vel imperitiâ confusum nego.
Quod si agere, quod officii sui est, negligent
 officiales, non est meû, alienam culpâ præ-
 stare. si gratia aliqua ad me redit, redit, ad be-
 neficii autorem. Quid, quod antè adventû
 Artifoskii, collata fuerint ista beneficia, cum

non esset hîc, cui gratias deberi putat. Falso criminatur, centuriis suis imperare alios, quàm proprios duces. Quod ad *codicillos* istos attinet, quibus subinde militum aliquis evocatur vel ad usus nauticos vel ad opera mechanicas, nulli circumferuntur, præterquam à me profecti, nulli à maris pro-prefecto, nulli à peregrinis vigilum magistris, nulli à minorum gentium officialibus exarati. Super singulorum delectu, Artifoskium consulere ejusque indulgentiam postulare, non vacat imperanti. Estque hoc munus Tribunorum omnium & pro-tribunorum, quos Majores vocant, hîc loci, ubi *Recissa* est, imperia mea operiri, quæ ab occasionibus, loco & tempore dependens, negat impudentius, Legionis suæ *pro tribunum, militæ negotiis non adhiberi*, cum hac ipsa, quæ præ manibus est, expeditione, suis ipsum instruxerim mandatis, non aliorum officialium penuriâ, sed ut legione ipsius hunchaberem honorem. Vult legionem suam *uni provincia* imponi. At vos appello, quotquot rerum castrensiarum consulti & gnari imperandi estis, num expediat, integras legiones in iisdem præfidiis locari? ubi *MILES* multus unâ est, facile rebellionem cœpat, præsentium tædio; & ubi vires suas respicit, securitatis fiducia. Saluberrimum, longis spatiis discerni, ne vel vitis viribus mixti aut vim aut dolum meditentur. præterquam, quod

victus

stus in frequentem militem comparari
 difficulter uno loco possit. Nec est, quod
 loleat, super *militis sui institutione*. non negli-
 gunt eum erudire & iis artibus informare
 perfecti, quibus ad militiam habilis fiat.
 Quæcunque evenire in acie atque præliis
 possunt, omnia campestri exercitatione dis-
 cit. Mox blanda oratione excusat, quem ac-
 cusaverat. quasi omnem erectioris animi so-
 lidique honoris sensum exuisset. si per me-
 res emendari potest, & ut emendetur pro-
 pediem, spes est; quorsum hos tumultus &
 fluctus ciet? quorsum transmarinis appella-
 tionibus Europæos interpellat? Laudat me
 ab *indole, & convictus facilitate*. Verum ab adu-
 latione hæc sunt, & quidem stupida. nec
 enim vel equo vel cani meo istas laudes in-
 videro, ut quæ citrà rationem & virtutem
 stant. Sic laudari, non abest à vituperio.
 TACERE, quæ boni Ducis propria sunt,
 aperte criminari est. palam laudat, ut per
 hæc ornamenta feriat. Sanè, cum *legiones de-*
leat, & hanc rem non tangere me, quàm
 honoris mei non sit studiosus, sed prodigus,
 vitæ re lavari observent. quid æquè probro-
 sum, quàm, Legiones perdeleri, non me
 attinere, sed Supremos Senatores. cum, nè
 deleantur vel enerves reddantur, curare,
 officii conscientiam primus omnium adstrin-
 gat. Et sanè summo Senatui id ipsum quoque
 curæ esse, persuasissimum mihi. qui & nuper

& hac ipsa expeditione testati in id abunde fecit. Non mei solum muneris, sed & Secretioris Concilii est, Potentissimorum Ordinum & Societatis Occidentalis imperiis omnibus morem gerere: Nisi extrema Reipubi-
 necessitas, quæ mandatis omnibus pactis, iuribus, quin & ære ac ferro valentior est, secus suadeat. Ne tamen evocare è centuriis militem Senatores, nisi me conscio & annuente. *Subscribere Artioskii postulatis* Potentissimi Ordines & Collegia Societatis quælibet. Ac non debuisset illa tam ambitiosè & anxie efflagitavisse; non ignarus rerum Brasiliæ, ubi necessitas ante mandata est. adversus quæ arbitrari permittitur, cum salutis publicæ interest. pro temporum ratione temperamenti illa egent, quod publico utili compensatur. Didici, non frustra obnitendum Superiori, verum ubi hic ipse, ubi regnum periclitatur, Cornelianum Pisonem Pontificem imitabor, qui nulli sententiæ serviliter inhærens, quoties necessitas ingrueret, mandata Principis sui prudenter moderabatur. Non itur eadem semper viâ, nec tam mutamus Dominorum consilia, quàm optamus: veluti navem, pro Reipubi. tempestatibus, Brasiliam flectimus, in unum portum intenti, licet aliis cursibus. Et quid atinet in scenam hanc invidiosè & contemptim pertrahi Potentiss. Ordinum existimationem venerationemque? ac si decernerent. quæ
 præstare

præstare non possent Artifices, o. cum potentissimo Hispaniarum Regi terribiles sint & quid valeant, victricibus passim armis ostendunt. *Delegatos nos Plenipotentiarios* superbo epitheto vocat, quibus, absque sua & veritatis injuriâ, Fidelissimorum Societatis ministrorum appellationem invidisse non debebat. magis nobis salus incolumitasque Societatis, quam Contractus istiusmodi transmarini, pro rerum mutatione mutabiles, cordi sunt. nec alio fine imperat prudentissima Societas, nisi ut prudentiam nostram non deliceret, modumque imperii suis adhiberi cupit, quem suprema lex, Salus populi dicitur. *Prælegi hac ipsa*, inquit, *respondeant, quod velent.* Crudas profectò & plenas ega Superiores irreverentiæ voces audio, quibus attente eorum dignitatem, quibus ipsi parè sum. Cum milite tibi pugnantem ait inordinatio *ignorante ipsum, & ignoto ipsi*, militum offensione opportuna loquitur. Utque videri vult solus omnem belli molem sustinere, & orbè Brasilianum sua legione fulcire. Ceteros disciplinæ scæ exemptos, umbras habet & nomina. Allegat Pompejum, Petrejum, Afranium, Annibalem, omnibus valde dissimilis. Centuriis octo ternis se millibus hostium testitisse jactitat. Verum si pugnam inueniat, quæ ipsi fuit cum Lothovico de Rochas è Borgia, ad portum Calvum, merita laude fraudat strenuissimos Duces, quibus

pugnare coactis, non expectato ipsius mandato, victoria debetur. Sin obsidionem Arcis Regalis, in ea sic res gessit, ut incerta spe feriendi gubernatorem, omnem pulveris tormentarii vim absumere velle visus fuerit, nisi præmonitus de ejus penuria, sufflaminasset inconsultum furorem. Ex tribus unum sibi dari postulat: aut alium mitti militem, aut ablatum reddi, aut se ab armis dimittere dedimus omnia. Consensit, ut ex subsidiariis, quæ expectabantur, copiis, centuriarum ipsius defectus supplerentur. Etiam in hoc, ut redux ab expeditione miles ipsi redderetur. **Quin & in tertium.** nam paribus Supremi & Politici Senatus votis, ipsi denunciatum, ut res suas sibi haberet & abiret in Patriam. Veretur ne non se eundem præstare possit patriæ, qualem præstitit ante hac. At faxit Deus ne idem posthac semper sit. minus ad ipsius ferociam & innocentium cædem ingemiscet Gojanensium misella turba, viduæ innuptæque puellæ. Illud sibi solatio fore inquit, *si se silentio involvat.* quasi ipsius silentio perirent essent Amyclæ & Batavi omnes. Conqueritur se sub Wardenburgio minus pro honore habitum. At tamen hæc in contumeliam aliorum tum dicta, in hunc usque diem afflixere ducem optimum, cujus ego erga Societatem merita ipsius potiora duco. Denique gratulari sibi in otio videtur, nec aliam sortem spe tenere, quàm ut expeditus bellis

curis, cum Musis in gratiam redeat. Verùm qui studia sua literasque jactitat, dignam male feriato studioso mercedem retulit.

His subjunxerat ad Potentissimos Ordines Nassovius hæc: *Nec tamen arbitrari Dominationes Vestras velim, querulas hæc tabulas, de rebus minoris apud Vos ponderis, at hic factu necessarius, falcis ad hæc & ignominiosus criminatio-nibus submixtas, causas esse missionis Artioskii. Ve-rum necessitatem mihi impositam sensi, ad Sena-tum illa referendi, postuland. que, ut dimitteretur ateruter. Vtique occurrendum fuit instantibus & nascituris hinc malis, ne qua alius antehac bonis incommoda evenere, propediem me maneant & in-jura insimulatione apud rerum nostrarum ignaros, parta honestis studiis decora, infamia nota asperge-rentur. Permissi rem omnem judicio Supremi & Pollici Senatus; nec eorum reformido suffragia, quotquot & Societatis & fama sua studiosiores vi-deri volent. illud aff. vero, pacatius posthac imperi-um vobis fore, quod novis fluctibus turbatum iri, omnium metus erat. Per aliena experimenta edoc-ti parum profici armis, qua simultates & injuria distrahunt, removenda videbantur illarum cause. Et licet hanc solam abitus ejus causam non præten-dam, libuit tamen litteras istas, sine attentiore cura, scribere. Qui ingenii industria rimari illas pro-prietet & aspersa felle delibare, genio suo obsequa-tur. Mihi fiducia sit, cæcis quorundam in Artiosk-ium aff. etibus, prævalituram ingenuam hanc veri- confessionem, præsertim apud eos, qui rerum ab ipso*

hic gestarum non omnino sunt nescis. In eandem cum Comite sententiam scribere, ad Rectores Belgas, Senatores Brasiliensium, omnibus aspersam negligentiae labem communi apologetico abstergendam arbitrati. Sic auctoritatem amplam satis, decusque; quod bello Americano reportaverat vir ab omni amentia remotus, una epistola confregisse, multis censebatur. Et nisi maximis viris vita sua objectare verecundia esset, posset credi iudicii errore aut affectu in Comitem peccavisse.

*Artifol-
kius in
Belgium
redit.*

Quæ evenere post, referam hoc loco, ne interrupta narratio suspendat lectorem. Artifolkius in Belgium reversus, inexpectatum se stitit Fœderatis Ordinibus, Principi, & Societatis rectoribus. quorum variis iudiciis exercitus, aliorum reprehensionem incarnit, ob immodestiam in Comitem, aliorum commiserationem meruit, ob contemptum sui, & afflictam famam, apud populum, quorundam laudibus crevit ob inflexum rigorem. Suspicious & quibus in abditarum animos est & quicquid ab imperantibus geritur, displicet, ita statuebant: mali omnis originem causasque ab ipsis Societatis directoribus profectas: ut qui Comiti cum summa hic potestate imperanti, submiserint hunc, cuius super arma potestas velut exempta esset Comiti, qui in quibus rebus primus, etiam solus esse debebat. secus ipsi relicta iri titulorum

ina

*Variis ex
cipitur iu-
diciis.*

ipania, imperii vim resolvi, potestate cum alio divisa, talia veras imperandi leges non pati, nec cum Summi imperii nomine convenire dicitabant. præterea, non debuisse Artiskio imperari malorum, si qua irrepissent correctionem, sed Comiti & Senatoribus. denique, incautius negligentiam & rem male curatam objici, incerto adhuc nec evidenti crimine. Hæc aliaque variis sermonibus differebant rerum talium non admissi censores. At quibus honesto prudentiæque percoctum pectus erat (ita opinionum fluctibus jactamur mortales) hæc secum; non omnes omnibus horis nos sapere: à meliore consilio etiam sapientissimos destitui: affectu nequaquam, potuisse conjectura & expectatione falli viros boni publici studiosissimos. At apud querulum & dicax in rectores vulgus, illud audiri; non alio fine misum Artiskium, quam ut subverteret & supplantaret Comitem: aliud ipsi mandatum à rectoribus, aliud subintellectum. His artibus tentatum, num offensus Comes impotentia animi & ægritudine Sparram ultra esset deserturus; præfecturam armorum Artiskio collatam obtentui sumtam, reliqua imperantium arcanis adscribenda. quæ etiam homines ignorarent, fama tamen loquebatur.

Vigente ista lite, hoc eximium & imitandum posteris offendi, quod egregius virtutibus

bus præmia quesierit Brasiliensis Senatus, si
 ve contulerit ipse, si ve conferri à Societate
 Rectoribus suaserit. Exemplo fuit Iohannes
 Coinus, cui collata Tribunitia dignitate, quæ
 functus ante fuerat Artifoskius, apud Vnde
 vigintivirale Concilium, par muneri stipen-
 dium rogavit, accumulatis fidei, fortitudi-
 nis & prudentiæ militaris laudibus. Equidem
 multarum expeditionum fama & victæ nu-
 per arcis Minæ in Afris perillustris, vir animi
 ad res gerendas & subita imperia paratissimi
 aucta sibi dignitate, auctius emolumentum
 deberi putabat. animosius pugnaturus, si ex
 militiæ ordine & Rectorum iudicio altius e-
 vectus, frueretur luculentius. Nec fraudaba-
 bantur Senatus encomiis Matthias Ceulius
 & Adrianus Dussius Senatores, disciplina
 publica & rebus civilibus clarissimi, ad redi-
 tum in patriam accincti. quorum ille gemina
 in Brasilia profectioe res ibidem gessit. So-
 cietati utiles & oblivioni exemptas. Nam &
 Gojanam cohortes nostras, dein in fluminis
 Grandis Præfecturam victor deduxit, expug-
 nato hic castello, quod, expuncto Trium Re-
 gum nomine, Ceulianum ex eo duci coepit.
 Nec latet priorum bellorum administratos,
 quantis animis, cum Vicitribuno Bima, labo-
 rantem Reciffam adversus hostium vim su-
 bitosque insultus asseruerit, cum jam pene-
 trassent vallos usque, duce Martino Suarezio
 medicisque illa præsiidiis defenderetur. Nec

*Joh. Coini
 laus.*

*Matthia
 Ceulii &
 Adriani
 Dussii
 laus.*

minor virtute Iohannes Giselinus fuit, qui in Belgium quoque secundo rediturus, novorum tunc Senatorum adventum præstolabatur, quibus repub. & ejus regundi formam artesque traderet. Hic ille est, qui aliquot retro annis, quæ togæ quæ belli studiis inclaruerat. Nam & arcem Regalem in Afogadis tentaverat, non vana, licet irrita obtinendi spe, & in Australia militem longè latèque circumduxerat, in Lusitanorum sacchara scrutatus. Quin & in Paraybam moverat & Augustiniani Capitis terras. ubi arce Puntali positus, munimento sui nominis etiamnum noscitur. Servatius Carpentarius Assessor, certius quoque abeundi in Belgium, ejusdem Senatus suffragiis & laudatione apud suos crevit, comes expeditionum in Paraybam, Fluminis Grandis, promuntorii Augustiniani, Gujanæ & Australes regiones. Adrianum Dussium perniox rerum Brasiliensium cura publicæ quoque gratiæ inservit. qui non diu post in Belgium ad suos reversus, hunc rerum Brasiliensium Statum exhibuit postquam è Paraybæ litore solvisset die XXIX. Oct. Anni M. DC. XXXIX. Non piget referre, ut uno velut conspectu appareat, quantis incrementis parvæ res creverint, & ex minimis ad maxima provectæ, invidiam simul hostium & potentiam lace-

Ioh. Giselinus laudatus.

Servatius Carpentarius.

Adrianus Dussius.

Quid terrarum hæcenus auspiciis **STATVS** armis.

*Brasilia
exhibitus
Societatis
Reſtori-
bus, per ſe-
natorum
Duſium.*

armisque Societatis partum, ſex provinciæ
distinguitur, Seregrippa Regia, Pernambu-
co, Itamaricæ, Parayba, Flumine Grandi
Siara. Prima ultimaque deſertæ, reliquæ
cultæ & plus noſtratibus habitatæ. Seregrip-
pam, colonis olim frequentiffimam, vacua
fecit Giſelii Senatoris & Sigifmundi Schop-
pi in illam expeditio, proſugis armorum
metu incolis, qui in Sanctorum ſe Sinum re-
cepere, noſtris, ne pabulatum eò irent Ba-
hienſes, obvia, militari jure vaſtantibus.
Siaram raro habitatore Lulitani tenere, ar-
ce, ſed minus valida, munitam. quam, poſt-
quam in ditionem & poteſtatem noſtram
tranſiit, quad aginta præſidiariorum manu-
tuemur, nullo hætenus inſigni ſoli beneficio
aut proventu, ſed Braſilienſium milite & co-
piis Societatis aliquoties juvit. Pernambu-
ceniſ. primaria eſt, amœniſſimo & con-
ſpicio, Franciſci flumen inter & Tamaricam
poſitu Vox pſa, Parnambucum, Braſilienſi-
um lingua, Rupem cavam ſignificat, quæ
propè Inſulam Tamaricam viſitur, aquis
ſubterlabentibus. Portus, ſtationes, ſinus,
recipiendis navigiis, hos habet: *Raciſſa* tum
exteriora, ubi, velut aperto mari, ſtatio eſt,
plena diſcriminum; tum interiora, ubi ſida
magis nec procelloſa. *Promontorium Auguſti-
nianum*, ubi minor maris profunditas, adi-
tusque anguſtus ſatis & ſcopulis impeditus.
Inſulam *S. Alexii*, ubi maximis navibus re-
ceptus

*Pernam-
buceniſ
Provincia
Portus.*

leptus, ad earum refectionem, nec ad alios
 flus. *Barram grandem*, Sinum patentem satis
 tribusque commodum; Vnam inter & Por-
 tum Calvum. in quem se recepit militem-
 que exposuit Banjola, post commissum cum
 parte Archithalasso navale prælium. Por-
 tum *laragam*, ubi exscendit Lodovicus
 Rochensis Borgia. Portum *Francorum*, ubi
 exscendere Vidalius & Mafalhusius centuri-
 ones. Denique *Cororipam*, Sinum laudatissi-
 mum, Fluvii præstantiores sunt: *Iangades*, *Flumina*
Serinhanius, *Formosus*, *Portus Calvi*, *Camarigi-*
li, *S. Antonii*, *S. Michaelis* & *S. Francisci*.
 Territoriis dispescitur sex. quorum primum *Territoria*
 vetustissimumque est Igarazu, secundum
 maximumque Olinda, tertium Serinhæ-
 mum, quartum Portus Calvus, quintum A-
 lgoarum, Sextum Fluminis Francisci, limes
 Pernambucensis præfecturæ Australis. *Urbes*
 Præfecturæ sunt quinque, Garazu, Olin-
 da, Mauritia, quæ reciffam & in Antonii Va-
 tii Insula, oppidum recens complectitur,
 Bella Pojuca, & Formosa Serinhæmensis.
Pagi. Moribeca, S. Laurentii, S. Antonii, S.
 Amari aliique, oppidorum magnitudine.
 Regio omnis montosa valde, nec minus fer-
 tilis, maximè, quæ valles patent & fluminum
 current ripæ. montes mandiocam fructus-
 que alios ubertim ferunt. quidam arundines
 sacchariferas. licet harum major in vallibus
 sit luxuries. *Progestas*
 Territoria supra dicta suis contu-
 bernis

- Ingenia*
CXXI. berniis, velut societatibus, distincta, Ingenia a sive molarum officinas numerant CXXI. at non omnes elaborando saccharo occupantur. Plures namque collapsæ, vel operariorum penuria desides, feriantur. Pernambucensi Præfecturæ proxima Tamaricensis, unius territorii est, unius urbis, unius portus qui quavis ad latus insulæ Australe in signi profunditate naves receptet, longiore tamen alveo, per vectorum incerta, provehi altius, sine discrimine, non sinit. aliqua sui parte feracissima est, ubi Ingeniis suus labor est; aliqua sterilis, ob formicarum perpetuas populationes, quas Insula maxime experitur. Contuberniis quatuor Molas habet CXXII. at quatuordecim solum operarias. Insula melones similesque fructus copiose fert, ut & uvæ totius Brasiliæ maximas sapidissimasque. Tamaricæ contermina Parayba, flumine cognomine superbit. quod naves onerarias absque incommodo admittit, ob insignem altitudinem. Non contuberniis, sed locorum tractibus distincta, CXXIII. Ingeniis claret. quorum ab opere abstinent duo. Hanc excipit Fluminis Grandis præfectura, quatuor contuberniis distincta. ubi ruderibus deforme oppidulum, Puntalium, bellorum vestigiis horret. Facta incolis potestas condendiæ novæ urbis, loco feraciore, & situ commodiore, in contubernio Poligiano. sesqui à Puntalio miliari arcem Ceulianam spectes. Fluvium Præfecturæ appelle
- Ingenia*
CXXII.
- Ingenia*
CXXIII.
- Parayba.*
- Ingenia*
XX.
Fluminis Grandis Præf. Pentaliū oppidulum.
- Arcem Ceulianam*

loquitur, maximarum navium capacem. inus pandit nautis placidissimos. rara habitioribus regio pecorum cura victitat, passis læta. sed nuperis bellis afflictissima, ab Æi vel extincti pecoris damna luget. Ingenia non nisi duo habuit, quorum unum deit esse, alterum superest. ut universæ Brasiliæ, quæ nostra est, Ingenia sint CLXVI. quorū cxx. opere attenentur, cæteræ novis quotannis operis restaurantur. Quantum sacchari provinciæ singulæ & territoria cõtuberniaque annuatim edant, vix computes exactè, ob soli disparem indolem, messumque, ab æris alia atque alia, diversis locis, temperie, discrimina.

*Ingenia
duo.*

Incolas fors sua distinguit in liberos & servos. Liberos natale solū in Belgas, Lusitanos & Brasilianos. Servos in Nigritas sive Afros & Tapujas sive Americanos. Belgarum alij Societatis stipendiis merent, alij sui sunt & nulli tēporis tributum pendunt. Hi vel tales huc venere, vel defuncti muniis tales facti. qui omnes colonorum condicione vivunt, sive à militia sive aliis ministeriis missionem nacti. parati, ubi exiget res, in bellum proficisci & pro parta libertate stare. Horum numerum syllabi exhibent, sive in equitum libeat, sive peditum militiam armari. Quotquot sui juris huc è Belgio trajecerunt, aut mercatorum nomine audiunt, aut horum sunt administri, aut vilioris sortis. quales caupones, propolæ,
fellu-

*Incolarū
alii liberi,
alii servi.*

*Liberi Bel
gæ.*

cellularii, opifices. Eorum nonnulli, aucto-
 opibus, Molas mercati iisdem insedant
 nonnulli plantanda arundine, & agrorum
 culturâ occupantur. Per hos tam densis ca-
 brisque ædificiis crevit Reciffa, ut eor-
 precia immensa sint, spacia angustissima.
 Hinc factum, ut patens vacuaque Insula
 Antonii Vazii area, ædificaturis grandi præ-
 cio divendita, jam frequentibus civibus ha-
 bitata, necessitatem Senatui imposuerit, de-
 ducendi latius pomeria, & ad castrum usque
 Frederici Henrici proferendi. Nec languent
 adhunc ædificantium operæ, licet remissione
 mercatu, & suspensis diu classis Hispanica
 famâ civium animis. Vbi hic metus dece-
 rit, mercaturæ vigor, mercium præcia, con-
 dendi domos studia gliscunt. Nec vana fuerit
 spes, posse hîc, in externo orbe, aliam Ty-
 rum, aliam Sidona ex tam luculentis pri-
 mordis exsurgere. quem in finem decretum
 Senatui, ponte Reciffam & Vazii insulam
 jungere. iamque exstructa, in fluminis inter-
 labentis alveo, columna è lapide, ad versus
 aquarum perpetuos lapsus durans, futuri
 operis specimen ostentat & rudimentum.
 Illud ad magnitudinem imperii hujus fece-
 rit, si seria deliberatione expendant Societa-
 tis primores, quibus artibus pellici huc colo-
 ni possint & per terrarum deserta ac nudum
 culta spargi. sic agrorum culturæ, ararum,
 mercarui, militiæ impendens, securitati ad-
 has

*Expen-
 dendum
 quibus ar-
 tibus colo-
 ni in Brâ-
 siliam pel-
 lici posse
 sint.*

hanc, potentia ac gloria nascēntis Reipublice
 consistetur. Verūm, cum nihil à quoquam
 expectari constet, nisi cuius fructum ante pro-
 viderit, nequaquam vana commodorum ja-
 ctatione factendi sunt: cum nec vicinae mari
 littoribusque terrae donari illis possint, arpo-
 re possessoribus suis dudum inlesse, nec me-
 ditantibus, ob victualium inopiam: quam-
 abilitas privilegiis & induktis erigenda Belga-
 rum cupiditas, præcipue illorum, quibus no-
 ve cōdere ingenia fiducia erit, agrosque a-
 traditum inquisitione initiare: Hoc factitasse
 Hispaniarum Regem accepimus, qui istius-
 modi colonis immunitatem ab oneribus in-
 soluit in primum decentium, in sequentia
 tempora non nisi dimidia onerum parte ad-
 strinxit. Idem ceptare nostros, verat mutata
 strum facies: cum proxima littoribus à suis
 dominis teneri constet, & semota longè no-
 tos colonos deterreant, ob vecturae labores,
 sinistra, & annonae parvitatem. Quare aliud
 comminiscendum lucri cupidis, & ingenio
 supplicanda egestas publica. Sanè abundat
 nostra mercenatio opifice, ferrarius,
 spectis, cæmentariis, ærariis, sartorum &
 collavie, seriniariis, tornionibus,
 figuris, lapicidis, stannariis, ehip-
 quorum de genere tam multi sunt, ut
 vel longam Fabium delectare queant. Hos
 vix alit ars & professionem quisque
 paupertatis putat. Si hinc sint, possent

veterem fortunam ad invidiam provocate, &
 diario gaudere luculentiore. NVS QVAMENIM
 vel opera sine emolumento est, nec emolu-
 mentum sine operâ. LABOR utique & me-
 ces, dissimillima naturâ, societate quada-
 naturali junguntur. Architectis merces
 diem floreni sunt sex, subsidiariis ejus tri-
 quatuorve. molarum operariis omnium ma-
 xima. Hos exciri necesse, nec domi vel grave
 sint publico, vel privatorum arariis egeni in-
 cubent. satius tales transmitti, quàm facino-
 rosos, suppliciiis infames & Vlysis remigia.
 Familiare hoc Hispanis, à quibus transmissa
 istiusmodi hominum perditorum fex, progro-
 niem vitiosioreni tulit. quæ veteris pravire-
 tinens vestigia, justum quicquid injustum-
 quæ æquè habet. ubi lucellum fecere mecha-
 nici, mercantur agellum, & blandientis for-
 tunæ primos favores, promissum majoris in-
 terpretantur. Tum, si tuta iis præsteat habi-
 tatio, si Reipub. præsent ab inferiorum inju-
 riis alieni, nec licentiam iniquè usurpantes;
 si mercaturam bonæ leges ordinent, colonia-
 rum deductio auspiciatissima fuerit. At artis
 omnis opificiique imperitos mitti, pernicio-
 sum & Reipub. huic ignominiosum. siqui-
 dem his omne in popinâ & taberna vitæ præ-
 sidium. qua excussi, alieno succo, fucorum
 instar, aut flagitio aliquo, vivere compellun-
 tur. Tria hominum genera coloniis apta. pri-
 mum eorum, qui ab opibus instructi, Inge-
 niorum

*Quando
 coloni &
 colonia
 utiles.*

*Tria ho-
 minum
 genera ad
 colonias
 apta.*

hiorum se curæ addicere amant. secundum illorum, qui opificio vitam tolerare sustinent. tertium eorum, qui Societatis defuncti ministeriis, agriculturæ studiis dediti, hanc partem ornare student. Ad molarum & agrorum culturam, Nigritis opus, quos ære redemi oportet: nec enim, exercitatissima quamvis nostratum corpora, huc translata labores istos ferunt, sive aëris, sive victus mutatio validissimos enervet, pigritia & torpore tacite subeuntibus, ita ut in vasa primum desidia placere tandem incipiat. Quæ sane imbecillitas, non homini solum evenit, sed & rebus Europæis quibusvis, etiam inanimis, æ ferro, chalybi; æri; nedum corruptioni ac putredini magis obnoxiiis. Profectò, quotquot Belgarum se curandis agris Ingeniisque dedit, pluribus pristinum decus reddidit. non levis spes sit, paucis annis eum Brasiliæ fore vultum, qualis sub Rege fuit. modò secharis detrita jampridem præcia redeant.

Lusitani (secundus hic incolarum ordo) *Li'eri Lusitani.*
 vel à multis retrò annis sub suorum hinc imperiis vixerunt, vel Judaicæ sectæ addictiores, nuper è Belgio huc transmigraverunt. Hi agros molasque mercantur & attentius curant, plurimi Reciffam inhabitant, omnemque ferè mercatum suæ potestatis facere satant. Ingeniorum maxima partè domini vel offederunt illa olim, vel, profugis ob bella ominis, jam nuper emptæ possident. His sui

sunt Laboratores, qui vel saccharneas propa-
gines terris mandant, vel saccharorum con-
fectionem exequentur. quod negarum ha-
ctenus nostratibus. quos temperandi pu-
gandique sacchari peritia fugit, aliarum arti-
artium capacissimos. Nectamen labores in-
Lusitani subeunt, sed Nigritis imperant, in-
peritis aptiores, quam laboribus. plerique
malè erga nos affecti, solo terrore boni funt,
quavis occasione, quæ adversus nos patitur,
audaces & linguâ immodici. fatuæ ac fidei
commodum suum anteferunt. avaritiam &
odiam in nos occultant. ut intra mœnia atque
in ipsis urbium ac pagorum visceribus hos
hos habeamus.

*Liberi
Brasilien-
ses.*

Brasilienſes, vetus populus, terrarum in-
digenæ dominique, non permixti Lusitanis,
sed segreges, in suis pagis agunt. domosque
habitantes stramineas & oblongas, citra de-
corum & speciem. eorum quadragenos vel
quinguenos idem claudit tectum. lectis
pendulis & retiformibus (*Hamaccas* vocitant)
noctu & interdium cubant, nulla maceræ di-
stincti. suppellectilis omnis incuriosi, præter
retia ista & potorios calices (*Calabas* appel-
lant) & fictilia, habere quicquam, superflu-
um putant. omnis belli apparatus sagitte
sunt & arcus. mandiocæ circa ædes ut & so-
barum Brasilienſium, sua cuique consilio
quoties bella non ineunt, multum ven-
bus, plus per otium transigunt. fructibus

tuis minus, sylvestribus & spontè naris ma-
 gis gaudent. sine blandimentis pellunt fa-
 mem. Verum adversus sitim non eadem tem-
 perantia, nam diem noctemque potando
 transigere minus ipsis probrosum. potum ex
 mandiocæ radicibus dente contritis & aqua
 dilutis, expectato acore, conficiunt. ut &
 alium è pomis Tajovis, pro anni tempestivi-
 tate. Opum securi in diem vivunt, de potu
 solo & linteis solliciti. è quibus uxoribus in-
 dusia, sibi exterius amiculum parant. pecu-
 nias nullo precio habent, nisi ob hoc, quod
 per eas Hispanientis & adusti vini compotes
 sunt. Horum promisso & spe, ut & linteami-
 num, erecti, labores quosvis alacres ferunt,
 secus in viti & subtristes illos sustinent. Du-
 cem singularis pagis præficiunt, exemplo
 magis & admiratione, quàm imperio. do-
 miciliis singulis præfectum constituunt; cui
 alio parent. edocti natura, sine imperan-
 tum & parentium consensu, regi non posse
 multitudinem. Præterea, singulis pagis præ-
 est, dux Belga, cujus muneris est, legnes tar-
 dius laborum commonefacere, & ne de-
 mercede ab Ingeniorum dominis frau-
 dentur, cavere. Non nisi in dies viginti con-
 tinuo operas condicunt. quibus exactis,
 distulit, persuaseris novas. nec mercedem,
 expectant, sed, ante peractam rem, incre-
 duli, deposcunt. Hinc fit, ut dominos non
 pato fugitivi fallant. lignis resecandis, in u-

sum Molarum, ut plurimum occupantur. Verum hodie, ob paucitatem Nigritarum & caritatem, etiam aliis laboribus adhibentur, quod cum non nesciant, fugere perfidè mētunt, quàm opere fatigari. Ad bella maximè proclives, sudorè parare timent, quod sanguine malunt. nec religio ipsis partes deserere & signa. quoties è pagis delectus fiunt, atque quam educantur, se subducunt. eadem, quæ nostros, disciplinâ vix coërceas, minoribus stipendiis merentes. hostibus terribiles sunt, non tam ob robur, quàm ferociæ famam. acerrimè & ferociter fugientibus instant, veniam vitæ nulli faciunt Circa sacra remissiva valdè, à Pontificiis formulas Christianorum ut Orationem Dominicam & Apostolorum Symbolum hausèrunt, ceterorum nescii. Daviliius Ecclesiastes, ut divinis imbueret ignaram gentem, linguam illorum addidit, in pagis ipsorum medius confedit, pueritiam instituit, sacro baptisinate Ecclesiæ initiatos paganismo exemit, nuptias ritu nostro inter ipsos conciliavit. Hac tempestate in pagis Alagoarum, Vnæ, S. Michaëlis, Goyanz, Paraybæ, Fluminis Grandis, reperias virorum mille nongentos & vigintitres ad bella idoneos, præter mulierum turbam imbellem, quarum numerus triplo major. Ex illis ad militiam seligi possent armatorum mille, quibus relicta familiarum cura, uxoribus frons, cum viris ad bellum proficisci, post vitæ mortisque eventum.

*Davilii
Ecclesiæ
studia
in conver-
tendi gen-
tibus.*

Servorum quidam Brasilienses sunt, qui- *Servorum*
 dam Afri, alii ex Maragnone traducti. Bra- *alii Afri,*
 silienses servos jam olim Lusitani à Tapuiis *alii Bras-*
 captos precio redemerunt, vel in Sinu Tra- *lienses, vel*
 hisonio à Balduino Henrico classis præfecto *ex Ma-*
 desertos, in servitutem abduxere, eò quod *ragnone*
 se nobis sociavissent. Iam libertate omnes *traducti*
 donati, sibi redditi sunt. Maragnonenses iti-
 dem ab hoste redemptos, servitutem suam ab-
 strinximus, utpote nullo ipsis beneficio ob-
 noxii. Tertia mancipiorum classis Afrorum
 est, quorum omnium laboriosissimi Ango-
 lenses. Ardrenses ignavissimi, pertinaces,
 stupidi, labores horrent, si paucissimos exce-
 peris, qui laborum patientissimi sui precium
 augent. Calabrenses parum pensi habent,
 ob ignaviam & socordiam. Nigritæ Guinz-
 enses, Serræ Lionæ, & quos Caput viride
 mittit, minus ad servitia prompti. atamen
 politiores, plus elegantia & nitore student,
 præsertim sexus muliebris. quam obrem eos
 domesticis officiis adhibent Lusitani. Nigri-
 tæ Congenses & Sonhenses aptissimi ad ope-
 ras, ut ex re Societatis sit, hujus mercatus ra-
 tionem haberi & amicitia jungi Comites
 Sonhensem & Congensem. Proventus Bra- *Proven-*
 siliz sacchara sunt & ligna tinctoria, ut & a- *tur.*
 lia variegati coloris, tabaci herba, boum ter-
 gora & bellaria condita. gossypii & Auran-
 tii coloris tinctura, quam Orelianam vo-
 cant,

cant, ferax satis, dummodo cultura adhibe-
 atur. Sacchari conficiendi historiam sup-
 memoratam, referre latius superfedebō.
 eo natura, ars, labor mirè conspirant. natu-
 ræ solis cælique beneficio. In arundine occultus
 humor excoquit. qui varia arte, industria
 laboribusque consummatur. auspiciū
 arundinis est sarculis vel taleis, quæ terrens
 fertæ in hominis ætatem ferendo sacchari
 sufficiunt. emortuis interpolantur novæ, ne
 si torrida fortè aëris intemperies totos agro
 exurat, aut fluminum restagnantes aquæ fr-
 gote radices elidant. Illos à zizaniiis purgari
 necesse, sedus suffocantur in herba tenelle
 arundines & saccharum ferunt minus lauda-
 bite, & projecti coloris. resectæ vehiculis in
 officinas asportantur, ubi distinctis sedibus,
 vasis, operis, adhibitis temperamentis, in
 varias formas & species coalescit. Brasiliensia
 ligna decem vel duodecim à littore milian-
 bus, interiora ferunt, non totis confertisque
 silvis, sed sparsim, aliisque arboribus immix-
 ta. Iis araputandis per otii tempora & verè
 succisvis horis vacant Nigritæ, qui cortice
 illa crassiore denudant. nec enim rubeus ille
 est, sed albus, trium digitorum latitudine,
 nodosus, asper, non levis, non glaber. Fro-
 dosa est arbor, foliis minutis & præacuris
 quæ ex virgulis renuibz dependent, suo or-
 dine, obscuro virore. Nec fructus ferre ne-
 stem dicitur, ut verosimile sit, per radice
 prop

*Sacchari
 stolonos ut
 inseratur
 terra &
 colantur.*

*Brasiliens-
 sis ligni
 cura.*

propagari. Mercimonium maximè expetitur Brasilianis, pannus è lino est. non qualem Rothomagenses Galli, sed Osnabrugenses Germani elaborant. Mercatorum enim quidam, irretiti lucris, quæ ex Rhotomagensium lino receperant, tantam copiam hujus generis pannorum misere, ut & Steinofurtensium, ut distrahi præ affluentiam nequeant. Variogatis pannis valor suus integer & is grandis. Æri, stanno, vinis, cerevisiæ, oleo, butyro, caseo, farina, piscibus induratis, lactido, pernis, fumigatis carnibus, prisca constant precia. minus falsamentis, fabis, pisibus aliisque leguminibus.

Ut ad Incolas revertar, Imperatori Nassovio valetudo constat animusque in omnia Societatis decora ac emolumenta intentus. Matthias Ceulius & Giselipus Senatores nec non Servasius Carpentarius Assessor, longis officiis probati, dimissionem postulant, ne ad invita ministeria servati, tædio rerum vestrarum langueant & à pristinis virtutibus animi ægritudine degenerent. Politicus Senatus Novemviratus hæctenus, jam morte Hoogeeni & abitu I. Bodecheri in Septemviratum contractus est. Sunt illi Eli-

*Senatus
politici Senatores
qui.*

as Hæckmannus, Nomnus Olferdi, Balthasar Voordius, Petrus Mortamerus, Gisbertus Vitrius, Petrus Rassijs, Daniel Alberti. Horum unus, Olferdus, S. Francisci terris & Alagois præest, Petrus Rassijs Portui Calvo,

& Serinhæmo, tertiusque Daniel Alberti Paraybæ, quartus Mortamerus Tamaricæ. ut ad Triumviratum redacti hîc simus. Herckmannus Voordiusque ærariis præfecti & erogandis militi stipendiis, juri dicundo & Astrææ surripiuntur. ut omninò novis Senatoribus justitiæque administris opus sit, explendo Novemviratu & fulciendæ honoratorum consiliis Reipub. Qui in locum decusque succedant, Jacobum Alrichum rationarium, Guilielmum Pisonem archiatrum, & Theodosium, nomine Imperatorem, vobis tradimus. pro quibus virtus, fides, sedulitas verba faciunt. Res sacras administrant in Reciffa Fredericus Casselerus, Petrus Lantmannus, & Franciscus Plante, concionator aulicus; viri ut aliis virtutibus, ita prudentiæ Ecclesiasticæ laudibus cumulatissimi. Olinde & in Brasilianorum pagis Gallica & Lusitanica lingua ad populum loquitur Ioachimus Sollerus, I. Polhemius. apud Tamaricentes, Cornelius Poelius. apud Paraybenfes Samuel Rathelarius Anglus Belgis concionari cœpit. David Dorissarius præco Belgæ, in pagis Brasilianorum lingua barbaris vernacula & Lusitanica, verba facere aggressus est. In promontorio Augustiniano partesistas obit Iohannes Stetinus, in Serinhæmo Iohannes Eduardi. ut jam nostræ quoque fidei homines, Christum, quantumvis Gentibus stultiam, inter illas ipsas prædicent &

Ecclesiastica laudatissimi.

& in partem veniant ejus gloriæ, quam solis sibi, ob sparsum per exteras terras Euangelii lumen, vendicavere Catholici Romanenses. Egent talium Fluminis Grandis, Portus Calvi & Openedæ incolæ, iis contenti, qui agris à solatiis sunt. nec melior fors eorum, qui S. Antonii promontorium, Capigoaribem & Gujanam habitant, Belgis frequentes. quibus propterea, tanquam irreligiosis & profanis, factorum neglectum exprobrant Lusitani. Pontificiis religionis suæ usus liberrimus. licet, non sine quorundam dolore & murmure, Ecclesiasticorum alii Clerici sunt, alii Monachi. Clericos voco presbyteros & sacerdotes, qui Missam administrant, agris vacant, suis subditi vicariis. Monachos suus ordo distinguit in Franciscanos, Carmelitas & Benedictinos. Franciscanorum maximus numerus. Sex cœnobiis structura pulcherrimis vivunt. primum Fredericæ est, secundum Iguaracæ, tertium Olindæ, quartum Pojuca habet, quintum Insula Antonii Vazii, sextum Serinhæmum. nullius fundi, nullius laris domini, quotidianis, quas accipiunt, elemozynis, vitam tolerant. Carmelitis cœnobia sunt Paraybæ, Fredericæ, Olindæ. Hujus magnificè cœpti, nundum perfecti, opera interrupta pendent. redditibus modicis, quos è testamentis, ædium structuris & agris referunt, victitant. Benedictinis monasteria duo, Fredericæ unum & Olindæ

*Pontificii.**Clerici.**Monachi.**Franciscanorum Cœnobia.**Carmelitarum.**Benedictinorum.*

alte.

alterum, agros possident in Parayba, pecorum, ædium, arundinum divites, domus molæ Pernambucensis, quam Masureppam *Judæi* vocant. Iudzorum plerique huc è Belgia concessere. quidam, qui natione Lusitanæ Christianam fidem sub Regis imperio meriti fuerant, jam expeditu rigoris Pontificii, sub faciliore Domino palam se Iudzis associant. evidenti documento, TERRORI simulationes induci, purpuræque cultores effici, non Dei. Sacra ritusque suos audacias ostentantes, querulis in alieno regno Pontificiis, querulis extra patriam, ubi synagogis venia, nostratibus, postquam à Senatoribus moniti essent, latentius habuere Mosem & ritus Iudaicos. Conversionis Pontificiorum spes tenuis, ob inveteratam veri opinionem, quam difficulter evellas. quæ enim à maioribus accepere sacra cæremoniasque, retinenda arbitrantur, nefariumque ab iis recedere, Qui lingua Lusitanica ipsis loqui possit, unus nobis est, qui verò hunc loquentem audire cupiat, ne unus quidem. presbyterorum suorum hortatu præfracti, ut quibus quæstus sunt capti superstitione animi, ad nostrorum voces obsurdere, vetera, quæ crepant, potiora novis habent, & splendendam ornatamque religionem minus illustri & visibili. Tenellæ ætati instillari possent nostræ placita, nondum præoccupatis animis sed ipsi talem erudiunt intra privos parietes,

& tabellis rasis matura sollicitudine inscribunt sua. Indigenis Farina fructusque varii & olera alimentum. illam ex Mandiocæ radicibus conficiunt, cui folia novem pentaphyllo similia, digitorum in morem, suis ordinibus eriguntur. nec florem fert nec semina. caulis ligneus ligneas propagines extrudit. terræ in cubulos trium pedum diametro aggestæ, inseruntur ejusdem ligni segmenta tria quatuorve, extra terram medio tenus prominentia. tumulos illos per spariosissimos agros glomerant & ordinant. bacilli sive segmenta ista radices sub terris agunt, quibus enascuntur & pullulant propagines subterrestes, brachii crassitie, cubiti interdum longitudine, pro soli bonitate, similes radicibus; quas nostrates sacchareas vocant, licet crassitie dissimiles. extraterram duobus vel tribus surculis geminant, qui ubi octavo, decimo & duodecimo mense lignescere cœperunt, pro semine sunt. hoc frugum nostratium discriminant, quod Mandiocæ nihil de fructu decedat ad sui propagationem, nostris decedat, quibus ipsi fructus sementem faciant. Validioris est nutrimenti & Lusitanis, Brasilianis, Nigritis, aded quæ militi nostro pane gratior. Animalium silvestrium & manfuectorum multitudo maxima. Ex eo numero ut pauca referam,

Apri sunt amphibi, quorum carnes gratissima sunt & saluberrima. Is cum pedibus incedans diffusis longitudinis, anteriores enim posteriores brev-

Mandiocæ insusio.

Ejus indoles singularis.

Hæc sequens latius deducta insusio Næpores rationi

Dussiana.
in lectore
gratiam.

ores sunt, tardius progrediuntur. ideo pressi à ventu-
toribus, proximis, cum possunt, se aquis mergunt.
Ante mulas referunt, licet minores magnitudinis
sint. bucca illis gracilior, labrum inferius tuba simili-
tudine oblongum, aures rotunda brevis cauda, cor-
pus reliquum coloris cinerei. lucem fugiunt, nec nisi
noctu ad pastum vagantur. ubi diluculum adventat,
in latebris sese abdunt. Carnes ejusdem ferè cum bur-
bulis saporis sunt. Cotias quas vocant, gentis voca-
bulo, leporum sunt magnitudine & minores, cauda
ferè nulla. Qui majores sunt, Pacas appellant, ros-
tro à se libus parum abeunt, fusco colore, candidis ma-
culis variegato. ob delicatiores carnes in deliciis ha-
bentur. Sunt & Taculiz, ad porcelli magnitudi-
nem, corio ceu squamis loricato, ut cataphrasta vide-
antur. ex eo caput more testudinum exerunt. car-
nes palato grata in exquisitiores epulas servantur.
Magna quoque hic tigris copia, qua ferocia,
quam fames acuit, & velocitate metuenda sunt in-
digenis. Cerigones, vulpis magnitudine, insolito
spectaculo alvum ostentant, è qua dua veluti manti-
ca dependent, quibus catulos gestant, tam valido
suctu uberibus adherentes, ut non ante ea dimittant
quam adultiores ad pabulum ipsi excurrere valeant. Est
etiam mirandum illud animal, quod Lusitani Pigri-
tiam vocant, à tardo arborum adscensu & descensu,
quem vix quatrividuo conficiunt. Inusitatum quoq; est
genus Tamendoarum, vervecis forma, praelongas
tenui rictu, unguibus longis latisque. Formicis villi-
tant, quarum latebras & cuniculos ubi unguum
fossione deprehenderunt, exertam linguam immi-

tunt, operamque fornicarum agminibus contrahunt & velut captas deglutiunt. hu, uti sciurus, longa & serosa cauda pro tegumento est, sub qua se occultat, ut nihil reliqui corporis appareat. Iaguareta, Lusitanis Onca, tigrides nigrae sunt. Cojatayza, cercopithecus, subflavi coloris & muscum olentes. Teju, lacerta varii coloris & grandis. Boiguaca, serpens maximus & diversicolor. Boicini-ninga, Lusitania Castavel, venenatus serpens, qui cauda longiore & strepera hominem de adventu suo praevenit. Bojôbi, serpens viridis. Cariguevza Cerigones sunt, de quibus dictum. Avium species *Avium species.* basce offendas: Tucanam, pica magnitudinis, pedore flavo, reliquo corpore nigro, rostro ingenti & longo, ac levi, foris flavescens, intus rubens. Guaram, totam latè rubentem. Piretaguaros, insigni virore placentes. Psittacos, Papagayas, notas satis. Araram, purpurei caeruleique coloris. Brasiliensem Corvum vocitant. magnitudine & pulchritudine inter alias excellit. Strutionem, Americanum, Africano minorem. Neque haec tantum & alia indidem sylvestria, verum etiam nuper à Lusitania in vecta pecorum & equorum armenta insigni libertate satisfaciunt. Equos reperias generosissimos, maximique precii. quos Angolenses magno numero caecunt. aliarum quoque pecudum greges densissimas, ut à non paucis unius dominos teneantur taurorum vaccarumve quingenti, à nonnullis mille. praesertim in campestribus Paratiningæ. ubi pascua, lactura uberius germinant. Summum incredibile incrementum, quarum carnes ejus sunt bonitatis, ut

agri

Pisces.

agris cedant in medicamen & alimentum. Galliarum numerus sine numero, ob calis temperiem. à Barbaris non minus quàm à Lusitanis avidè expuntur & studiosè alantur. Anseres fert regio Europais maiores & præstantiores. Oves fastidita pinguedinis, & nostris gustata deteriores. Iam & mare piscosissimum est & steris vario natantum genere celebres. Boope, marinus piscis, ab oculis bovis nomen habet. quali epitheto lunonem insignire Hermerius solet. thunnos Hispanienses magnitudine æquat, tam pinguis, ut ex æxangia oleum barbari conficiant, simile butyro. Inter præcipuos est Cænarupi, optimi saporis. spinis horridus, quatuor unam in dorso arrectam attollit. Piraembu roñchos edit, stertentium more, octo aut novem palmorum longitudine, magni precii & saporis gratissimi. intra os lapillos habet duos, quorum affrictu testaceos pisces, quibus vivit, comminuit. Barbari pro motilibus illos è collo suspendunt. Beyupira, sturioni Lusitanico similis, magna hic copia reperitur, formæ teres, dorso niger, ventre candidus. Etiam Europæi mari noti, ut quos Portugalli Tainhas vocant, adversus anguim morsus salabres. Cyprinorum varia genera, Pargi & Sargi Lusitanis dicti, Scombrorum species, Acus, Raia, alique. Excedunt Doyades, quos Barbari VVaraka pemme appellant. Araguaguapiscis est, ensifero rostro. Guaperta, Orbis, Piexe porco, spinis undique horrens. Guacucua, Vespertilio Aquaticus. Nhanduguacu, Aranea maxima. Testudinum magna motu in lectioribus copia est, qua ova gallinarum ovæ similia et

venis deponunt, rotunda, alba, & valida membrana
 tecta. Crudelissimi piscium Tuberones sunt, na-
 tantibus funesti. comites pisces habent diversicolores,
 quos Lusitani vocant Pelgrimes. Horum dentibus
 armant barbari sagittas, ob acumen & lethalem
 veneni vim. Sunt & Volatiles pisces, quibus oculo-
 rum acies pulcherrima, instat gemmulariam, micat,
 ala, quales vespertilionibus, deplumes & argentei
 coloris. Dum hostem piscem fugiunt, volatu extra
 aquas sibi consulunt & in naves saepe precipites se dant,
 fausto, ut opinantur nautici, omine. Torpedinem
 hic haberi fides est, Barbari Puraquam vocant.
 nam artubus torporem inducit, & si vel baculo tan-
 gas, brachium resolvit. enectus virus deponit & edu-
 li fit. At maximè admirationi sunt Tritones, indi-
 genis Ypupiapræ dicti, cum humanos vultus ali-
 quâ referant, & femella cesariem ostentent fluidam
 & faciem elegantiore. Septem octove à Sinu omni-
 um Sanctorum leucis visuntur, ut & iuxta Portum
 Securi provinciam, homines amplexu compressos ene-
 care opinio est, non consilio, sed proniore affectu. ca-
 daverâ in litus eiecta cum oculis, naribus, digito-
 rum extremis, mutilata sint. vero persimile est, ab
 istiusmodi monstrorum succu vel morsibus ista esse.
 Sciant maria hac sapis, quibus sanguis atramen-
 tum est. etiam lolliginibus & grandibus urticis.
 Ostrorum aliorumque piscium testaceorum ingens
 copia. Musculorum conchis Barbari cochlearium &
 cultivum vice utuntur. Buccina & peccines elegan-
 tia inter se certant & oculis delicias faciunt. Avium
 marinarum alia rostri prolixitate, alia cauda bifur-

Pisces
 Multos
 alios.

Aves ma-
 rinae.

tata figura, alia ob epilepsia morbum, alia colorum varietate, quadam volandi impotentia memorabiles sunt. Iam verò illati in eas regiones melopepones, cucumeres, malogranata, ficus bifera ac trifera, nec non multiformia mala medica suppetunt abundè, & oryza, milium, fabarumque varia generà. Arborea celebriores propriaque sunt: Copaiba, cuius inciso per aestatem cortice, in modum balsami liquor suavissimi odoris emanat, curandis vulneribus & cicatricibus tollendis mirificam vim habens. Ea planta cernuntur affrittu animalium attrite, quæ à serpentibus laesa ad remedium illud natura se instinctu conferunt. Cabureiba, fragrantissimum quoque balsamum fundens. Icicariba, unde Gummi Elemniū emanat. Itaiba, cuius resina Anime vocatur Lusitanis gratissimi odori & multiusur. Anda, quæ castaneas catharticas profert. Mucuitaiba, Lusitanis Pão Santo. Anhuibapeapija, Saffras. Cajucatinga, Cedrus Brasiliæ. Acaju, prima Brasiliæ arbor pomifera. Ianibâba, cuius succo se unguent incolæ. Adde Mandiocam, de quæ supra. At Zabucalæ quæ dicuntur, admodum excelsæ, durissimos calices ferunt, ore in terra pendulo, & pyxidū instar mira natura solertia operio. In nuce castaneæ boni saporis continentur, quæ ad maturitatem perductæ, excusso operculo decidunt & alimenta avidis mortalibus præbent. Sed hæc aliaque recensere longum foret. Nec ligna ad ædificationem desideres, eaque dura & ætatem ferentia, apta quoque struendis navigiis & æquæ minus perita. Opificibus caret regio

Arbores
& planta.

Pergit
Dissert.

omnis & funalibus canabinis & pice, non calce, non cocto lapide. Fabris usus carbonum è ligno, non è lapide, quales nostrates præferunt. Funes ex arborum corticibus torquentur in navium necessitates, supplente canabis defectum Barbarorum industriâ.

Iam militiæ vim, Arcium robor, situm, numerumque, navium classes aliaque imperii munimenta advertite. Reciffa imperantium, mercantium. adeoque belli sedes primaria, armorum, comæatus, merciumque promacõda locuples, qua parte Olindam proximè adspicit, duo sibi Suggesta castrensiâ, coroutorum instar operum, præterdit. quorum alterum Lapideum mari portuique, alterum Terreum flumini ostendit. utrumque intercurrentes cortina & sepimento tutâ lociat necitque. quam mediam porta aperit, exeuntibus & subeuntibus Reciffam. Suggestus Lapideus machinis bellicis septem ex ære fusili se tuetur. Terreus æneis quinque & binis ferreis terribilis, ad littoris interni & externi portusque securitatem facit.

Reciffam universam munit sepimentum validissimum, decenti vibrandis tormentis positurâ. hinc littora propter duo suggesta atollantur. unum propè pulveris pyrii domum, portui incubans. alterum vicinuis adhuc. utrumque machinis ænea ferreaque instructum. Altero à Reciffa balistæ jactu,

Arces & munimenta Brasiliæ.

I. in Reciffâ.

Sepimentum. Suggesta militaria duo.

Arx S. Georgii cum propugnaculo.

Castellum maritimum.

Arx Brunonis.

Reductus Dominæ Brunonis.

Castrum Wardenburgii.

quâ Olindamitur, in ipso littore, Arx S. Georgii è lapide, sublimi fatis fastigio assurgit propugnaculo potens marmoreo & tredecim machinis ferreis in portus accessum intenta. Ex adverso Castellum terrestris, in ipso mari, cernere est Castellum matitimum, forma rotundiore, septem machinis æneis formidabile, ad portus, ostii, littorumque tutelam. Ejus jaculationibus expositæ sunt, Reciffa, Arx Georgiana, Brunonis, & Reductus. Nec longè ab arce Georgiana conspiciendam se præbet Arx Brunonis, quatuor propugnaculis & septem machinis æneis munita, suo insuper inclusa sepimento. Hinc pari intervallo abest Turris Castrensis sive Reductus, Dominæ Brunonis appellatione superbiens. quæ, sua quoque sepe circumdata, machinis geminis ex ære fusili defenditur. Castellum Australis collapsi restorationi incumbitur, recipiendis præfidiariis viginti quindecim, ut civibus Olindæ adversus vagum & populabundum militem pro receptis sit. Castrum Wardenburgii Continenti adjacet, Salinas propè, quadrangularis olim figuræ, tribus nunc propugnaculis validum, nam quartum parti soli vitium prohibebat. Hoc cum hostium stratagematis opportunum crederetur, dejectæ cortinæ duplices & vallæ fuere, ea parte, qua hosti accessus. nunc ex propugnaculis tribus turres castrenses factæ ipsi vallis sublimiores, quibus impositæ machinæ.

machinae aeneae arcendis hostibus. Ernesti castrum in Insula Vazii est, ad latus Reciffae Australis, detragonum, fossa latiore, sepimento & propugnaculis munitum. Fluvium & terrarum plana tueretur, ut & recens hic natum Antonii Vazii oppidum tormentis quatuor. hoc ipsum, qua parte Ernesti arcem aspectat, apertum patensque, reliqua sui parte, qua Continentem respicit, altiore vallo clauditur, quem ob angustiam habitantium & fundi penuriam, ad Frederici usque castrum proferri necessum fuerit. ut duobus hincinde castris Frederici & Ernesti inclusa Mauritiopolis, minus sibi ab hostili insultu metuat. imposita illi tormenta aenea quinque. Frederici Henrici castrum pentaganum sive quinquangulare appellatur, à numero propugnaculorum, ampliore fossa & lorica & sepe insuper cinctum. cui ad robur accessit opus Cornutum duplex, majus minusque, planitiem omnem aestuante & insurgente mari opertam, nec non cornutas istas munitiones ab hostium propiore accessu machinis octo aeneis vindicat. In interiora progressis, ad ripam fluminis Capivaribi, quatuor turres sive Reductus praemununt à longè Reciffam, remorando hosti. quae collapsae jam nec integræ ultra, In Afogadis Castrum Principis Guilielmi vallorum sublimitate, robore, elegantia, & quadratâ forma conspicuum, sepimento adhæc & fossa tutum,

II.

In insula
Vazii.
Ernestica-
strum.

Antonii
Vazii oppi-
dum.
Mauritia-
polis.

Frederici
Henrici
castrum.

Quatuor
Reductus.

Castrum
Principis
Guilielmi

aditus Vergearum (vox planitiem significat)
&c, quæ in mediterranea ducunt, vias tuta-
tur, tormentis æneis sex.

III.

*In Tama-
rica.
Arx An-
riaca.*

*Civitas
Schoppia.*

*Turresca-
stenses.*

Tamaricam Insulam hæ arces defendunt;
Arx Arausionensis sive Orangia, ad ostium
portus Australe, quatuor propugnaculis for-
midabilis, sepimento ambita, ob aquarum
in fossis defectum. machinis bellicis duode-
cim armatur, æneis sex & ferreis sex. Civita-
ti Schoppia Arcem facit circumjecta templo
& suggestui castrensi munitio, quæ portum
tuetur, ut à parte oppiduli Boreali, portam
Turris castrensis. E suggestu vim minantur
tormenta undecim, duæ æneæ, novem fer-
reæ. Est & alia turris quadrata, ad Boreale
ostium, quæ aditus tribus machinis ferreis
propugnat. Paraybam defendunt Arces,

IV.

*In Paray-
ba.
Marga-
reta.
Rostinga.*

*S. Antonii
Arx.
Frederica
civitas.*

Margareta, omni munitionum genere, fossa,
vallo, lorica validissima, quatuordecim
machinis æneis in hostem ferox, ferreis qua-
draginta duabus: Rostinga, ex arenis exsur-
gens, palis septa, machinis æneis quatuor,
ferreis duabus in hostem instructa: S. Anto-
nii Arx Borealis, mariferè absorpta, in Tur-
rem terrestrem septo & machinis suis tutam
transiit. Fredericopoli Franciscanorum mo-
nasterium vallo cinctum pro Arce est, quam
munitiones semilunares roborant, fossæ, se-
pes, & machinæ decem. Est & Turris hic
castrensis ad portus securitatem. In Fluminis
Grandis præfectura Arx Ceuliana mari im-
punitæ

V

*In Flumi-
nis Grandis
Præfect.*

minet, munitissima situ & opere, & machinis decem æneis, sedecim ferreis. Hæ Borealis Brasiliæ Arces, Ad Australe Reciffæ latus, primum occurrit promontorium Augustinianum, ubi Arx Dufsi portum asserit machinis sex, cui adversus subitos hostium assaultus, Castellum Domburgicum prærenditur. In portus aditu ad montis pedem suggestus est lapideus, è marmore, machinis tribus vim arcens, & impediendo navium accessu peridoneus. à tergo is patet, nec enim ea parte illum claudas, ob montes hinc inde præaltos, quibus proximè adjacet. Portum Calvum, voce ominosa *Boni successus*, quod Arci nomen, tutamur. in fastigio montis posita, quadraginta pedum altitudine eaque præcipiti assurgit, robur addunt fossa, tepes, lorica, machinæque septem æneæ, præter ferream unam & quas lapideas vocant, duas. Arx Mauritia Flum. Francisci tractum propugnata, in monte alto & acclivi exstructa, quinque vel sex ab Oceano miliaribus, ad ripam fluminis Septentrionalem, ab uno solummodo latere ad eam aditus. propugnaculis quinque, tormentis ex ære fusili septem valida, planitiem circumjectam, per æstivos menses aquis restagnantibus meriam, suæ potestatis parat.

Arx Cæliana.

VI

In promontorio Augustiniano.

Arx Dufsi.

Castellum Domburgicum.

VII

In Portu Calvo.

Arx Boni Successus.

VIII

Ad Flum. S. Francisci.

Arx Mauritia.

Armorum in Armamentariis Indiciæ

In Armamentariis apparatus bellicus reliquus hæc est: pulveris pyrii pondo sexaginta septem millia. Fistulæ, (quas musquettas

vocant) quinquaginta. glandeum plumbe-
 arum libræ millies sexaginta. funium, ad ac-
 cendendum pulverem, libræ millies triginta
 sex. Balthei, e quibus capsulæ pulveris pro
 macundæ dependent, ducenti. fistulæ mino-
 res, sive sclopi in equitum usus duodecim. fi-
 lices pyritæ millies quinque. navales fistulæ
 in nauticorum usus quadraginta. ut & aci-
 naces sedecim, bipennes octo, secures e-
 questres centum & nonaginta novem. ma-
 nuariæ mille & quadringentæ. falces silvati-
 cæ centum. vehicula vehendis glebis o-
 ctoaginta. vectes obserandis portis tres. pen-
 dulæ quadraginta. pilæ majores mille & sex-
 centæ, disparis ponderis decies mille, trecen-
 tæ & quinquaginta. secures quinquaginta.
 ferræ difformes c. x. terebræ x. Aliorum u-
 tensilium militarium inopes sumus, qualia
 sunt fistulæ aut bombardæ longiores, hastæ,
 falcatienses, tubæ, ligones, tympana, secu-
 res majores, mallei, matriculæ fundendis e
 plumbo glandibus, asteres, ad purgandos
 gladios requisita, clavi omnium generum,
 limæ, aliaque. quæ postolata tories sefellere
 expectationem, & collapsas hic illic arces
 operaque invalida spectati, in causa sunt.
 Cibariorum penuria major, ut famis certissi-
 mæ metum reliquerim meis, nisi succurratis
 ocyus. Erogatæ singulis ex mandato vestro
 pecuniæ in victum fuere, pro muneris digni-
 tate. sed parcus transmissio comæatu, demen-
 ta

*Cibari-
 rum ino-
 pia.*

fa ista dari ultrà non potuere. ut pecunias
 ex mercatu Nigritarum & Ingeniorum redi-
 tibus profectas, impendi necesse fuerit. Ha-
 rum quoque defectu velut ad incitas redacti,
 ærisque in oculis, eduliorum in conditoris
 indigi, indigenis severè, capitis pœna, impe-
 ratum, uti farinam pecorumque quantum sa-
 tis, alendis civibus ac præsidianis in urbem
 apportarent, daræque in fidem syngraphæ
 fuere, quas postmodum ære redimefent. Sic
 NECESSITAS necessitatem trudit & rigida im-
 peria extorquet tyrannus gula. Vix dixerim,
 quantis damnis hæc annonæ penuria Socie-
 tatis æraria mulctaverit, quorum annuos re-
 ditus è vectigalibus & tributis sola devora-
 vit esuritio. expositis summo discrimini Ar-
 tibus, quarum tutelæ, inter istas egestates,
 impares eramus. Profectò salutem publicam
 hâc potius negligentia, quàm curæ no-
 stræ imputare habemus. neque enim constat
 militi animus, languente corpore. nec vali-
 diore telo manibus tela executias, quàm fame-
 FRVSTRA viros volumus, quos hominum
 sorte vivere non patimur. Fallit n. n. vestras
 proventus domestici persuasio, ut qui tantæ
 multitudini non sufficit. Fallunt eduliorum
 ministrations per mercatores, quæ in Ingeni-
 is magnis precis distrahi solent & in locis
 mediterraneis. adhæc incertæ expectationis
 sunt, quia arbitrarie.

Milita-
 rium conse-
 sus, per
 Brasiliam

Militarium cohortium aliarum in præsidis

Arcium habentur, aliæ per pagos distributæ
 agunt, ob faciliorem victum, & incertum,
 quâ littorum parte, classis Hispanicæ appul-
 sum, etiam adversus hostium in fines nostras
 irruptiones. Arcem Mauritiæ ad ripam S.
 Francisci quingenti & quadraginta armato-
 rum insidère, signis ducibusque distincti. A-
 lagoas ducenti & nonaginta tres. Camarig-
 bam & Portum Calvum quadringenti & oc-
 toingentæ Serinhæmum ducenti & quinqu-
 aginta, supra quingentos. Pojuçam septuagin-
 ta quinque. Panterræ molendinum septua-
 ginta novem, Promontorium S. Antonii
 ducenti & quadraginta. Arcem Duffiam cen-
 tum & septuaginta. S. Amari territorium
 centum & septuaginta. Moribecam centum
 & septuaginta quinque. S. Laurentii pagum
 quadringenti & viginti duo. Arcem Princi-
 pis Guillelmi in Afagodis ducenti sexaginta
 tres. Frederici Henrici ducenti & triginta.
 Insulam Vazii cohors prætoria. Ernestiar-
 cem centum & octuageni. Reciffam ducenti
 & septuaginta septem. Brunoniam arcem
 centum viginti quinque. Olindam centum
 nonaginta tres. Iguarazam nonaginta tres.
 Orangiam arcem centum & octuaginta duo.
 Gojavam centum & sexaginta quinque. Fre-
 dericopolim centum & unus. Margaretam
 trecenti & sexaginta. Ceulianum Castrum
 octuaginta octo. Ad has copias à meo disces-
 su accessere è Zelandia, in supplementa missi
 cen-

centum quinquageni. è Boreali Hollandia
 exageni sex. Vt militum numerus omnis sit
 ex millium, centum & octoginta. At Sia-
 am dilecti è copiis milites quadraginta tu-
 entur. Instructis munitisque hac militum
 manu arcibus, nihil reliquum, vel ad inva-
 lendum hostem, vel ad defendenda curso-
 nis copiis adversus classem Hispaniensem
 Brasiliæ littora. Sanè, nisi hanc diminuisset
 fatalis calamitas, patuissemus hosti vim fa-
 cere aggresso. Nam quo tempore hanc oram
 prætervecta Bahiam subiit, nonis nobis erat
 militum numerus, sed facta accessio adventu
 legionis Artifoskianæ. Hosti erant millies
 ter, quos recenti appulsu ex Hispania advex-
 erat. conscripti insuper in Sanctorum Sinu
 septingenti, quibus accessuri erant bis mille,
 quos Banjola Comes ducebat, & Brasiliænæ
 gentis mille. Adhæc spes illi erat, fore, ut in-
 ter nos habitantium bina millia exuta fide
 Hispanis se adderent. Quibus certè copiis
 pares non eramus, utcunque, contracto &
 corralo undique milite, opposuissemus au-
 daciam. Nostrorum numerum, ut belli mos,
 auximus mendacio, comprimendis seditio-
 norum, si quid moliri animus esset, ausibus,
 & terrendo famæ strepitu, quo bella con-
 stant, hoste. Verùm ex quo in Sinum devenit,
 nihil tanto apparatu dignum ededit. Solum
 Vidalium & Magalhainsium duces cum mo-
 dico agmine in pagos Brasilianorum immisit,
 spar-

sparsis litteris, quibus Comitem Torrensem, Sinus Sanctorum Gubernatorem prædicabant, animosque impelli faciles infirmabant. Etiamnum circe Vergeas & Motibecamoberrant, & quia occultis vijs de die, noctu notioribus vadunt, vix deprehendi possunt. id unum negotii habent, quod pecunias Ingeniorum dominis extorqueant, obvium quodcunque diripiant, milites nostros palantes armis exuant. at vetitum sibi asseverant, incendiis sevirere in arundinum plantaria & vastitatem facere. Vagantur quoque passim, nulla Regis fide aut stipendio obnoxii, populatores Mulatæ & Nigritæ, magnifque dispendiis affligunt incolam, ipsi latebrarum sci i & elabi docti. Navium majorum & minorum, quas Brasiliæ portus, Sinus, littora habent, nomina, ut & nauticorum numerum syllabi exhibent. Ut sua Brasiliæ securitas, Societati utilitas, Reipub. omni decus perpetua sint, necessum fuerit absque cunctatione mitti naves & nauticos, arma & com meatum, militem & vestimenta. quæ cuncta asserendis imperiis faciunt. omnium egeni, desiderijs omnia complectimur. nec sperari victoria possit, vel navalis vel terrestris, absque istis adminiculis. inermes vecordes, armati audentiores sumus. Quantum zaris sit debiti, quantum in Officialibus expensi, docent rationaria. Vberiore loco præsentis anni, quam elapsi fuit, mensem

*Navium
consue.*

spectamus. Illud querelis inseram, navium
 plurimas invalidas & quassas non ferre pela-
 gus; eas, quas mittitis, statim ab appulsu
 comteatus egere. quem ipsæ copiosum, re-
 cens è patria missæ, ad vixisse debebant; alias,
 ob navalium sociorum inopiam, militis
 nostri egere, ad navales operas. Nondum
 omnia dixi. ambulat malè vestitus miles, vix
 adversus pudorem amictus. Et licet horri-
 dum non aversemur, nec unguentatum pos-
 camus; at honestius tectum velimus. cum
 non ab armis solum decòris, sed & ab habitu
 & cultu corporis, animos sumat, Quamo-
 brem ex honore & re fuerit Societatis, si
 vestes & fomenta istiusmodi elargiatur ipsa.
 cum precia, non absque lucro, stipendiis
 decidere promptum sit, Nec agrè ferunt
 Martis filii, istud fieri, cum stipendii integri
 solidique compotes facti, tantæ felicitati im-
 pares sint, & ocii fortunæque prodigi po-
 pinis ac comestationibus æra inertes dete-
 rant; vel victâ, ut putant, paupertate, in pa-
 triam ad suos abituriant. At omnium ma-
 ximè infestam Babiam experimur, ut unguem,
 in benè habito corpore. terras grassatoribus,
 maria navigiis tener. quod facile ipsi, ob por-
 tus & Sinus ubique obvios. ut, stante hac
 Carthagine, nulla sit futura nobis à bello re-
 quies. Hic colophon addendus tot trium-
 phis, hoc Caci antrum & maleficatorum
 latibulum expugnandum Sociis. hic labo-
 rum

*Querela
 de male in-
 structis no-
 vibus.*

*De male
 vestito mi-
 lite.*

De Babia.

ram apex fuerit & summa. Verùm ista ausuri magnis adjumentis egent. neque enim fortunæ solum beneficio juvantur, qui pugnant, sed manu & robore. Ad ejus expugnationem, opus exercitu millium quinque, probatæ militiæ & fiducia. Hos hîc in Belgio scribi suaserim, & ab armis idoneis instructos transmitti, ut addi illis possint Brasiliensis militiæ & locorum istic gnari. Quo verò terrorem mari quoque circumferamus, naves requisiverim majores octodecim totidemque Liburnicas, navalibus locis armisque validas. Has in Brasiliæ littoribus stare cupiam, sub Autumnii initium, ut mensibus Martio & Aprili, quibus quies est castris, ob perpetuos imbres, vel sacchara in patriam transvehant, vel in Occidente fortunam insigni aliquo facinore demereantur. Etiam minorum navigiorum egemus, lemborum, scapharum, vectoriarum, onerandis & exonerandis majoribus. quæ annorum plurimum decursu attritæ, luxatæ, fractæ, vel merse etiam casu, periere. Ararii ea est inopia, ut nisi præsentissimis pecuniis refocilletur, rationum metuenda sit conturbatio. Sacchara, nisi præsentario ære, vendere detrectant Ingeniorum Domini, veriti, ne adventu classis Hispanicæ migrandum sit emptoribus Belgis, & sic peritura sint debiti nomina. Hæc ferè summa illorum est, que promptus consiliu animique Dussius, apud Potentissimos

De minoribus navigiis.

De arariis.

Ordines, Principem Auriacum, & XIX-
vitos scripto exposuit.

Verum antequam turbata magnis Classi-
ous maria & celeberrimos navales conflictus
referam, libet amœnioris argumenti narra-
tione edulcare lectorem, illorum exemplo,
qui in mensis ferinæ vervecinam interpo-
nunt & solidioribus ferculis bellaria. Fuit
olim & est etiamnum erectioribus Ducibus
& Principibus hoc studium, non solum
claris in hostem facinoribus bellisque exten-
dere gloriam, verum etiam illa ipsa belli
tempora honesto otio diffindere & Operum
illustrium ostentatione magnificentiam ex-
plicare. Fecit idem Nassovius, & prorogato
imperio, inter tot negotiorum onera, pri-
mum condendo sibi Palatio, inde & Ponti-
bus duobus occupari voluit. illo in suos
magis usus, his in publica commoda. Ini-
quus in Superiores sit oportet, qui dignatio-
nis fulgore & stirpis magnitudine supra vul-
garem sortem positus, spiramentum aliquod
laborum & delectamenta invidet. ea præ-
sertim, quæ ab augustiore domo, à viridari-
orum amœnitate, ab arborum, herbarum,
picturarum multiplici elegantia petuntur.
Habuit Roma architectos, habuit agricolas
Orbis victores. quorum manus una in agris
& villis fuit, altera in castris & vallis. Curios
Inno & Augustos, Fabricios & Lucillos,
Pompejos & Marcellos. Et sanè solet ædi-
ficiorum

Thucyd. lib. 10. Alcibiades. Nec refert, dignitatem ornati domo, modo non ex domo tota dignitas quæratatur, & magis domus domino, quam hic illa honestetur. Secus lapides saxaque, signa, aulæa & omnia potius, quam seipso visendos efficiunt. nec divitiæ ipsis in decus, sed opprobrium fulgent. Erat eâ terrarum parte, quam Antonii Vazii insulam vocant, à pristini possessoris nomine, area, ingensque fundi spacium, Ernesti arcem inter & Triangularem, fluminibus duobus, Capivariis (appellatio à Capivariis amphibiiis porcis est, quorum frequens in hoc flumine captura,) & Biberibi interceptam. planities horrida, inculta, nullis arboribus, nullo frutice induta, sordebat situ. In ulteriore Capivariis ripa collis eminebat, nociturus urbi per belli tempora, ut quæ nullo hac parte cincta vallo, hostium injuriis oportuna patebat.

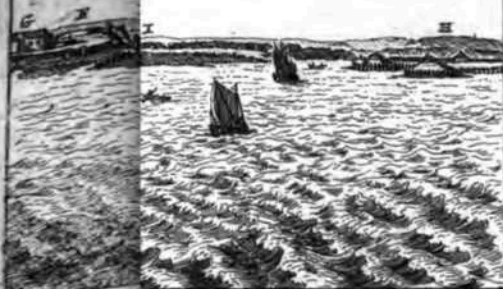
*Nassovius
hortum in
Insula Vazii
condidit*

*Hac con-
fecta fuere
AN. MD
CXX
XIX. &
sequenti*

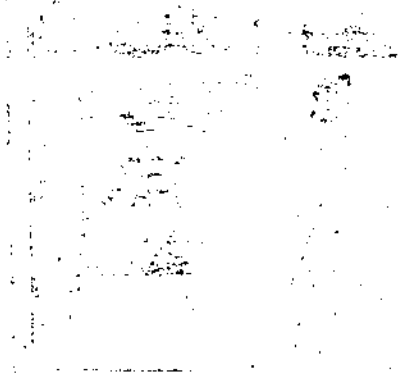
Non semel Supremi Concilii Senatoribus in consilii dederat Comes, ut vallo Arces istas tutandæ Areæ committerent. at non persuaserat, ob grandiores sumtus. quos cavere cum usus est, frugalium quidem est & moderantium, sed non imperia in hostico paratium, Visum nihilominus Comiti, ne nulla Area objectaretur hostili offensæ, arbore consitione obumbratam oculis eripere. tunc

ut ab earum fructibus civis milesque, duris temporibus, alimenta solatiaque caperent, tum ut securior esset habitantibus ista statio. Etenim fuere tempora, quibus negato, ob fluvium, in Reciffam aditu, civium trecenti ultra fluvium progressi, carpendis malis aures, ad internecionem penè cæsi, necessitatem domesticæ annonæ serò discerent. Quare, ne gravis esset ætario Nassovius, nec minus consuleret publico, mercatus suo ære fundum hunc fuit. quem non amœnitati solum, sed & suæ & suorum valetudini simul ac securitati dicaret. Hæc tunc otia placuere à negotiis publicis fesso. Hac rusticatione vacivas horas distinxit optimus Imperator. ut quoties Reip. non liceret, naturæ contemplationi vacaret, & post belli strepitus, de bello hac in pacis sede cogitaret. Et sanè processere feliciter opæ, & peractus labor admirationis spectatoribus fuit & voluptari. Id, quod olim subsecundariis temporibus agebat Diocetianus Imperator, ipse areolos in horto partibus culturæque & arborum plantationibus vacans. Edificium eâ curâ & Comite fuit, ut spectata salubritas fuerit, curata tranquillitas, parva loco securitas, nequæ neglecta hortorum amœnitas. Etenim in horto indigerendis arboribus observatus, ut undique Arestum & Suggestorum tredecim patrociniis tuta essent viridaria. Surgebat Cœli spectabilis serie septingentæ, pro-

ceriores aliæ, aliæ humiliiores, quarum quædam caudicem attollebant quinquaginta, quædam quadraginta, quædam triginta pedum altitudine, priusquam ramorum attingeret divergia. Has, cum transferri non posse omnium esset opinio, scite effossas, petritis, trium quatuorve miliarium spatio vectari & pontonibus trans fluvios deponari in Insulam iussit. translatas, non labore solum sed & ingenio, excepit amica tellus, eaque fecunditate, præter omnium spem, implevit annosas arbores, ut primo ab insitione anno, mira nascendi aviditate, fructus dederint copiosissimos. Iam septuagenariæ & octogenariæ erant, veterique proverbio fidem imminuere, Arbores annosas non esse transferendas. Illud singulare, e singulis tantum fructuum provenisse, ut octo imperiales valerent. Post Cocias, suus locus erat ducentis & quinquaginta duabus Aurantiis, præter sexcentas, quæ aliæ aliis decenter junctæ, pro sepimento erant, & fructuum colore, sapore, odore, delicias tot sensibus faciebant. Erant, limonum grandiorum feraces, numero quinquaginta & octo, quæ citria dulcia ferrent, octodecim, quæ granata aut mala punica octoaginta, quæ ficus, sexaginta sex. Adhæc ignotæ terris nostris Papajæ, Mammaæ, Ienepapæ, Mangaræ, Calabassæ, Acajoussiæ, Ovaliæ, Palmæ, Cerasi Brasilianæ, Pyri Punicæ, Aratucæ, Semperyiæ, Bacovæ,

A. enobium .
B. Strum Waerdenburchy syus
Triangulare . . .
C. ria Supremi Senatus .

Bacovæ, sive Bananes. Cernere erat Tamarindos, Castaneas, Dactylos quoque sive caryotidas, Vineas, singulis trimestribus, maturis uvis graves, herbas, frutices, huminascetes fructus, legumina, aliaque hortorum decora, ad Medicorum & Chirurgorum usus. Is plerisque dictarum arborum genius est, ut toto anni decursu & florem & maturos fructus, juxta immaturos, ostentent, quasi una eademque arbor, alia atque alia sui parte, pueritiam, adolescentiam & virilem ætatem ageret, herbescens, adolescens, adulta. His successibus, hac naturæ benignitate lætior Nossovius, cum jam Recistam omnem absconderet eminus spectanti hoc Arboricetum, subiit animum voluptas condendi hinc Palatii & Prætoriz domus. cum dignè habitare ament Heroicæ & Dictatoriz animæ, & à multitudine non dignitate solum & habitu, sed & domicilio discerni. Nam, quam illi Domum destinaverant Societatis primores, ruinam minabatur; nec sine maximis impendiis nova decora admittebat. Palatio, (FRIBURGO illi nomen, tanquam libertatis Arci) turres erant duæ sublimiores, in Viridarii medietate, sex septemve miliarium intervallo è mari spectabiles. quæ pro Pharis sunt navigantibus. Ea, quæ lucernam ignesque è sublimi fastigio protendit, id officii præstat nautis, ut conspirantibus in navigantium oculis Castellum littoralis angulo & hac ipsa

Vt & Palatium
FRIBUR
GVX.

Friburgum duabus turribus conspicuum.

Turri, certam tuncque monstret portus
 subitionem. Ex his deluper spectanti, hinc
 Continentis plana, inde longè latèque maris
 patent & adventantes è longinquo rates
 pereunt, excubiis idoneæ & speculariis de
 die prædonibus, hac quoque utilitate struc-
 turæ elegantiam & necessitatem commen-
 dant. Ipsi Palatio prætenditur Suggestus
 militaris, velut ex ipso emergens flumine,
 marmoreus totus, & machinarum decem
 capax, ad fluminis securitatem. Nec silentio
 præterierim, in hoc Viridario puteos dari,
 trium aut paulo plus vitgarum nostratium
 intervallo à fluminibus remotos, qui falsis
 aquis circumfusi, dulcis aquæ copiam incolis
 præbent, sive soli obnixâ firmitas falsas aquas
 arceat: sive percolatæ per terram, falsedinem
 exuant: sive altiore, quàm est fluminum,
 vado scaturiant, maximus istorum usus, cum
 per hostes circumjectos dulces latices foris
 peti nequeunt, at, quod magis mirere, lon-
 gius à littore in mediterraneis, puteos inveni-
 as, falsis aquis dissimiles. Idem Hortus pis-
 cinas habet amplissimas tres, omni piscium
 genere instructissimas, præsentissima civium,
 deficiente annona, solatia. Primo trimestri,
 ex quo effossa fuere vivaria, tam copiosa pis-
 cium captura fuit, ut vix tres scaphæ ad vec-
 turam suffecerint, præter eos, quos militum
 desideris indulsit Comitum liberalitas. Sunt
 & aliæ, in collimitio horti, piscinæ, in ipso
 flumine,

flumine, sepimentis inclusæ, quæ, æstuante mari, ingentem piscium vim suppeditant, non semel accidit, ex una capturâ rediisse ad dominos florenos centum, ubere satis quaestua. Fulget nitetque etiamnum Friburgum, Insulæ Vazianæ præsidium, civium delictum & voluptas, Nassovizæ magnitudinis in alio Orbe perenne monumentum. Vtique mirum, quàm hæ structuræ & ædificia Iustanorum fiduciam labefactaverint, nostrorum verò auxerent, benè de imperii hujus statu opinantium, quem tantis impensis & quidem suis illustratum iret Nassovius. Etenim DESPERANTIBVS publici negligentia subit, & quam fato suo affinem ac perdendam conjectant tempus, perdi absque cura sinunt. Quos deiecerat de classis Hispanicæ adventu concepta trepidatio, metum proseripsere, ædificante Nassovio, ut cujus jam maximè interesset, ne quid Brasiliæ detrimenti caperet. Alacrius ex eo molarum fabricis, taliesque tum sacchariferis, tum Mandiocæ inhumanis, incubitum fuit, erigente omnium spes & nequaquam de Rep. desperante Impetatore, cui, ob hoc, ut Varroni olim Romana, nostra quoque gratias debet Respublica.

Insulam Antonii Vazii, Frederici castro *urbem* quinquangularem, vallo annexuit, quod *Mauritiam a suo* spatium omne stagnis interfusis & arbutis *nomine* horrebat, ut supra humanam fidem fuerit, urbem *condit.* illic condi posse. At nunc conditam esse, Nassovii

Nassovii industriâ, oculati credimus. utpote cui ingenium & audacia erat, etiam quæ natura prohibuisset, per artem & labores tentare. Plateis suis & aquæ ductibus, urbem more, distinctâ, ædificiis speciosis & à mercium conditoris instructa habitatur. Illi publica Supremi Concilii, Prætoris & Scabinarum autoritate, MAVRITIÆ inditum nomen, uti Alexandriæ ab Alexandro, Constantinopoli à Constantino, Coloniz ab Agrippinâ conditoribus. Illud à pietate fuit, quod condito in eâ templo illustriore, Societatis, privatorum. civium & Comitum largitione, Deo urbis primordia, studia fortunæque populi consecraverint. Hæc cis fluvium Capivaribi magnificentiam Comitum loquuntur. ut & BOA-VISTA, quasi dicas, domus *Boni visus*, ob situs amoenitatem. nec enim alibi voluptates, cum vacaret, & quoties expediret, hinc præconcepta magnorum usus argumenta fuisse.

*Etiã
Pontes
duos.*

Pontes insuper posuit duos, unum Recifam inter & Mauritiã, alterum, quo fluvium Capivaribi instravit, Mauritiã inter & Continentem. Nec enim à Veterum militia abluimus, cum & duobus pontibus in Gallis Ararim, in Germania Rhenum instraverit Cæsar, Danubium Trajanus Imperator. Causæ hæc fuisse. Regnante Hispaniarum Rege, cum Brasiliz imperium teneret Præfectus Albuquerqueus, deliberatum septem,

num expediret Olindam longinſa portu maris que aditu remotam, negligi, incolasque in Reciffam & Vazii inſulam transferri cui fini Inſulam neſti Reciffæ perutile foret, cum & fluminum circumlabentium oportunitate & Oceani appulſu inviſta hæc loca crederentur. Verùm, ſive imperitia militaris architecturæ & muniendarum arcium, rem tantam aggredi timentibus, ſive amœnitate civitatis Olindæ abreptis, hæſere uſque conſilia, nec eventum ſortita fuere. Diſſuadebant Luſitani, quibus iſta terrarum connexio impoſſibilis videbatur, ob fluminis & ætus marini violentiam. Horum opinioni acceſſere Architecti peritiores, ex Hiſpaniis accerſiti. Verùm, ex quo rerum hic potiri cœperunt terrarum & aquarum ſubactores Belgæ, & belli ſedem eligi Reciffam placuit ac Vazii Inſulam, patuit excidio ſuo pulcherrima Olinda, & veluti fatiſ damnata, ſtebilis apparuit. Dejecta, non belli furore, ſed cõſilio, ædes, monaſteria, Tempſa, ruinae ſua illachty mavere. Nec ſacrilegia hæc, uti Phoceniſium in templum Delphicum furores, viſa noſtris, ſed tranſlatio ſacrorum fuere: mirantibus quamvis & Barbaris & Pontificiis, talia admittere ingenia omni doctri-
nae exulta, pulcherrimis legibus formata, & de divino cultu perſuaſiſſima. Belgæ, quibus omnis locus æquè adorationi idoneus ſacerque habetur, non impietatem hoc om-

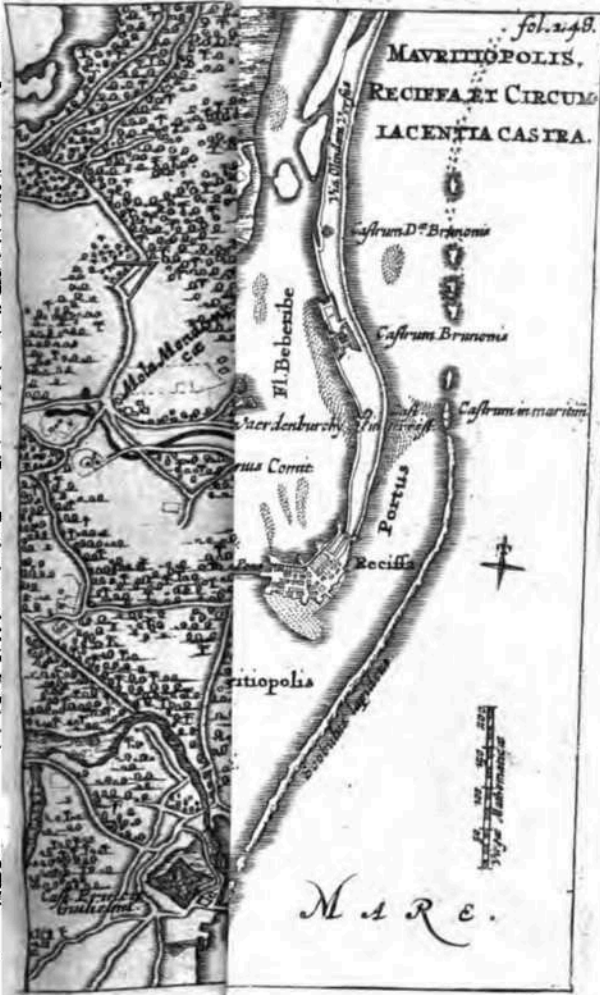
*Deſtructio
pulcherrima
urbis
olinda.*

ne sed prudentiam interpretabantur. ut qui
 Novæ urbi sacrisque suis securitate maiori
 consultum cupiebant, nec in Deum (absit)
 esse injurii, sed tutius eundem & utilius ve-
 nerari. Nectamen non, ut homines sumus
 & pulchro afficimur, miserari urbis angusta
 vastationem poterant ipsi, qui vastabant;
 subrutis ex alto & deturbatis ædiū sacrarum
 & profanarum, publicarum & privatarum
 fastigiis, quæ Solis vespertini radiis, gratissi-
 mo adspectu, verberabantur. Et nunc vi-
 deas, collapsa jures Pergama, aut subvertit
 Carthaginis aut Persepolis ruderæ fœdo sita
 jacere. Ad hæc nihil in humanis stabile permanens;
 sicut vel iniqua ratio vel belli rabies
 ut ne saxa quidē & Capitoliis & surgentibus
 in cælum Brasilicis, sua sit perpetuitas &
 quies. Magnæ Urbis reliquias & ruderæ præ-
 cio venalia in Reciffam quisque transtulit,
 novisque ædificiis aptavit materiem, ut
 abolita matre Olindâ, superesset à ruderi-
 bus, licet dispari vultu, filia Mauritopolis.
 Non defuerunt, opinor, tantæ calamitatis
 authoribus causæ, cur subverti Olindam
 placuerit. ne fortè latibulo esset hostibus,
 aut quia multo milite custodiri vallisque
 muniri oportuit. Secus parcere solent pietas
 & humanitas iis rebus, quæ ad bellum faci-
 endum non multum habent virium. Poly-
 bius certè rabiosorum esse ait.

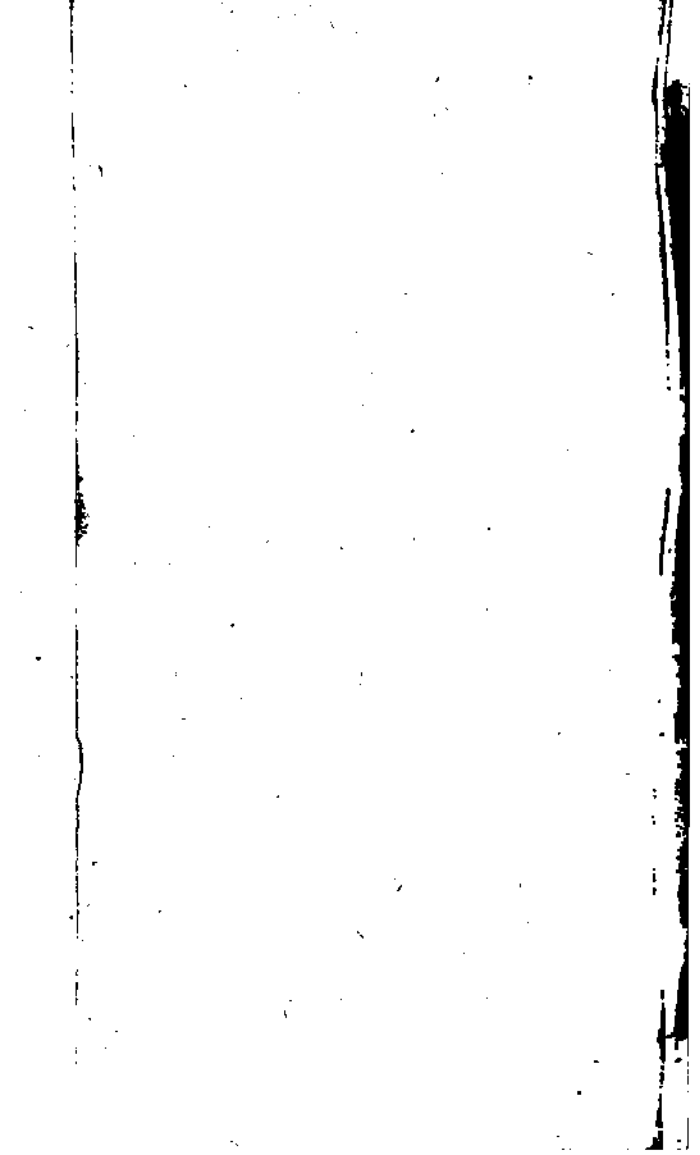
*Ex ruderibus olim
 de nascitur Mauritopolis.*

Lib. v.

MAVRITIOPOLIS,
RECIFFA ET CIRCUM
LACENTIA CASTRA.

MARE.

perdere, quæ nec hostem perdita di-
 minuunt, nec peridenti emolumento sunt.
 laudat Marcellum Cicero Verrina II.
 quod ædificiis omnibus Syracusarum publi-
 cis & privatis, sacris & profanis sic peperce-
 rit, quasi ad ea defendenda cum exercitu,
 non expugnanda venisset. Familiare Græcis
 & Romanis fuit, intacta servare Deorum de-
 mabra, ob rerum divinarum reverentiam.
 Quo magis à Christianis hoc exigas, licet
 sententiis opinionibusque ac ritibus majorem
 dissideant. Sicut IVCVNDVM victis est,
 a loca spectare integra, quibus Numen su-
 m colere assueverant; ita victoribus decorem,
 ea furori eximere, quæ Dei sunt. Ho-
 stis oportunitates Reciffæ & Insulæ Vazii e-
 lectus, ob portus & flumina, stratagemate
 Reciffam antehac tentaverat. illud non nes-
 cians, propter interlabantem fluvium, non
 posse ex Insula Vazii submitti auxilia, præ-
 sertim refugio mari, Littora & propugnacula
 prætergressus, propè erat, ut incautos occu-
 parer, nisi fortè navalium aliquis arrepta su-
 prærupta, accensam machinam in hostem
 explosisset, quo strepitu turbatis hostium or-
 dinibus in fugam se dedere. Mauritius, sæpi-
 exploratis Brasiliæ portibus & locis innu-
 meris, ubi appulsus, & in quibus præsidium ac-
 robur, unum hunc defensionis suæ sufficere
 iudicabat, & inaccessum inexpugnabilem-
 que non magno opere reddi posse. Ut talis

*Rationes
 propter
 quod Insu-
 lam Re-
 ciffa iungi
 placuit.*

esset, ponte jungi Insulam Reciffa sua sit, quò commodior esset saccharorum in Insulam transvectio. ut quæ non nisi refluxente mari transferri poterant. nec sine noxa, ut potest aquis sæpe & fluctuum aspergine tacta. Eam adhuc trajectus per lintres periculi plenus, quos non semel vectorum pondere & frequentia, vel ventorum verberere mergi contigit. quin & abstinendum sæpe à trajectu fuit, ob procellosum mare, & turbata tempestatibus ostia, & iniquiorem æstum. Quæ suaserat frequenter, tandem persuasit, decretumque ponte sterni fluvium. Operis fabricam locavere Senatores bis centum & quadraginta floren. millibus. Architectus opus orsus & suorum operas gnauiter urgens, constructis è lapide columnis pluribus, ad fluminis alveum processerat, ubi maxima profunditas. quæ remisso mari pedum adhuc Mathematicorum undecim deprehendebatur. Tunc diffusus sibi, diffusus arti, destinata exequi desperabat. naturam arte validiorem falsus, nec tentanda prudentibus factu impossibilia: vix divina ope posse id perfici: è profundo attollendas moles in maximam altitudinem; non quietem fluminis imperuosi lapsus, non Oceanum dare. qui quò arctius stringeretur, acrius fureret. Fluvium precipitem admodum & violentum ac nonnuquam imbrium mole comitatum, ripas longius submovere, & ubi angustior est, ibidem

*Reciffam
Insula
ponte iun-
git Nassovini.*

ferocem esse & vorticosum. Quæ profectò cuncta præmeditatum antè Architectum fuisse oportuit. Inhibendo operi ii frigidam suffundere, quos metus incefferat, nec veris, ne jacto ponte transmigrarent è Reciffa in Insulam amœniorem plures. unde præcia ædium in Reciffa imminuerentur. Quærelæ adhæc Belgarum litteræ, ejus Operis auctorem Comitum loquebantur, & tantorum sumptuum laborem publico periisse: absorpta aquis, inutili studio, centum florennum millia; interrupta opera, semipendulum pontem, columnas tot exprobrare vana aggressis. Ità non sine specie queri videbantur, QUI PRIVATIS rationibus assuefacti, res imperio dignas & utiles eodem pede metiri consueverunt. nescientes Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Mauritius honoris sui interesse arbitratus, audere se, quod non perficiat, & infirmi esse ingenii, unius desperatione summæ rei diffidere, manum operi admovit, & suo ære congesta undique materiâ, non lapide, sed lignis, pontis reliqua fulcire occæpit. Excisæ è silvis arbores, ex arboribus trabes fuere, pedum quadraginta & quinquaginta longitudine, ob duriciem aquis impenetrabiles, quas pontis sublicas & fulcra esse voluit, fandoque fistucarum operata defigi, ad pedes duodecim, alias ad perpendicularium directas, alias obliquas, ut flu-

mini obsequerentur. Accendit alacritatem fabricantium alacritas Comitum, nec segnes videri voluere, ipso hortante & instigante, operasque singulis partiente, ea industria, ut alter alteri impedimento esset. Bimestri labore consummatum opus fuit, totusque pons, in multas decempedas excurrens, hominibus, curribus, equis, viam fecit. Ita nihil difficile audenti, iuvante industriam pertinacia, hanc labore, hunc facili largaque liberalitate. Absoluto, omnium admiratione, opere, aperuit Senatoribus Comes facti causas, quatum inter primas præcipuasque erant quorundam à Belgio improperia, impensas grandes inutilesque objectantium. delendam hanc sibi culpam agebat, cum non temerè hæc, sed rationibus maximis adductus ceptavisset. Senatores, quod improbaverant infectum, (id enim in magnis fieri assoler) jam successu probavere, & ut pons hic juris esset publici & Societatis proprius petivere. Nec difficulter à Comite id impetratum, hac tamem lege, ut primi diei reditus pauperum essent. Tanta verò, ob rei novitatem, eo die euntium & redeuntium frequentia fuit, ut collectæ pecuniæ summa sexcentorum & viginti florenûm fuerit. Annum vectigal viginti octo floren. millibus dividendum. civis iussus asses duos pro transitione, miles & Nigrita unum, eques quatuor, boum vehiculum septem pendere. Traje-

stus navalis, qui ante Nassovii adventum,
 non nisi florenorum centies sex arario infe-
 rebat, adeò sui precio crevit, ut nondum ab-
 soluto ponte sexies florenorum mille value-
 rit. quo sanè opimiorè reditu, redemi pote-
 rant, in novi pontis experimentum, facti
 sumptus. Hoc adversus invidiam & calum-
 niam stante, decessere, in Societatis com-
 modum, de mercede condendi operis, quæ
 ex condicò bis centies mille & quadraginta
 mille florenùm erat, centies & duodecies
 mille floreni. Enimverò erogatis in pontis
 partem lapideis columnis innixam florenis
 centies mille, in eam quam absolvit Comes
 subliciam, non nisi vicies & octies mille, in
 lucro sibi deputare habet Societas, quod à
 prima mercede reliquum est, florenorum
 centies & duodecies mille. Nec destitit uti-
 lis esse Societati Nassovius, verùm indefessus
 agendo, ut hujus pontis reditus invalesce-
 rent, alium adhuc pontem condi fecit, quo
 fluvius Capivaribi transiretur, ut è Conti-
 nente in eolæ in Insulam, ex Insula in Recif-
 fam continua & non impedita itione & re-
 ditione commearent. Hunc suo fundo,
 quem à Societate mercatus fuerat, super-
 fluxit, ageribusque munit, ne superfusa ri-
 pis fluminum aquæ, aut turgescens Plenilu-
 niis & Noviluniis Oceanus sisterent viato-
 rem. Absolutus fuit festinis operis septem
 hebdomadam spatio, Sublicia validè con-
 sibu-

*Alium
 pontem
 condidit, quo
 Insulam
 Vazii Com-
 tinenti
 nectit.*

fibulara & fistucis altè depacta, è Bibanthis
 fuere. ligni genus est, in ætates durable, putrescere nescium. longitudo pontis virgularum Mathematicarum LXX XVI fuit. Inminethuic Domus ista, ad omnem amœnitatem patens, BOA-VISTA. quam suo solo suo ære inædificavit Comes, hortis quoque & piscinis delectabilem. Hanc quotquot contemplati fuere, Bajanas in Campanis villas, & Lucullanas in Latio posthabebant. Hic naturam matrem congestisse mortalium delinimenta omnia & illecebras serenioris vitæ perhibebant. non alio loco æquè oblectamenta reperiri occupatissimis. Hic Nassonius remissior, circumfusus tuorum operum adpectu, longè à patria & tot cognatorum Comitum & Principum terris, transmarina felicitate gaudebat. intuebatur astra, nunquam visa Germaniæ suæ. mirabatur æris clementissimi constantiam & temperatæ zonæ, qua vixerat, intemperiem averfabatur. usurpabat oculis prætereuntium Barbarorum & Nigritarum adustus vultus. alia arma, alias domos despectabat. Videbat Corydones & Phyllidas simis naribus, pandis labris, uberibus pendulis ducere armenta & greges Europæis dissimiles. aliud volucrum, aliud piscium genus prudenti mensas instruebat. Hinc oculos per ea maria circumferebat, quæ classibus insidiebat; per terras, quas imperio, armis, legibus asserebat. Hic Bahæ

BOA-VI
 STAM
 condit.

bellum, prædatoribus pœnas, adventanti Classi terrorem, suis otia & commoda meditabatur & mandata Societatis prudentibus consiliis temperabat. Breviter, cœli, soli, aërisque multiplex beneficium, Rempubli-
cam, hostem, Barbaros, Belgas, Fœderatorum decora & emolumenta Boa-vistæ ambitu meditabundus coërcebat. Fuit in hac Vazii Insula, uti Domus, ita & Cimeliarchium Comitis, in quod venientes ex utraque Indiâ, Æthiopiâ, aliisque regionibus naves, animalia peregrina, plantas, barbarorum suppellectilem, vestimenta, armaque in amœnitus & rarius Comiti spectaculum conferebant. Sæpè jacturam dominis faciunt operosiores structuræ, & imprudenter facta opera impensas frustrantur. Verùm Boa-vista, non ad oblectationem solum, sed & tutelam Insulæ & Mauritiæ urbis condita, ponti proximam iminebat, & è quatuor turrium speculis balistarum jactu adventantem hostem tenebat.

At Nassovius post abitum Artifoskii, litibus domesticis, quæ privatam maximè tangebant, expeditus, curas terra marique circumferebat, & in subitum fortè Classis Hispaniæ, quæ in Sinu omnium Sanctorum morabatur, adventum, maritimis arcibus & mediterraneis passim prospiciendum rebarur, ne quæ appelleret Hispanus & incautis superve-

*Comes ob
appulsam
classis Hi-
spanicæ
munitionem
Arcium
passim in-
vigilat.*

munitiones & collapsa propugnacula imperavit, & quicquid ad præfecturæ istius tutelam faciebat, sedulo dispexit. Castellum Margaretæ sudeto muniit, ob exsuccas fœsas, quas collabentes atenæ, lambentibus & abludentibus sicca aquis, repleverant. Etiam arcem Restingam quæ portui obijcitur, simili sepimento inclusit. At Boreale castellum resecto propugnaculo in turrem castrensem coarctavit & tribus tormentis instructam terribilem fecit oppugnantibus. In Insula Antonii Vazii tria tribunalia erecta in Opere cornuto, portandis machinis. Castellum insuper Arausionense in insula Tamarica, & aliud Ernesti, in insula Antonii Vazii & Principis Henrici ibidem, necnon Principis Guilielmi in Afogadis, itidem ob aquarum penuriam, palis circumdatum defendit, ut & ipsam Reciffæ frontem. Factum id quoque per Herckmannum, ad Caput S. Augustini, ubi Arx Duffiana est, per tribunalium Coinum in portu Calvo, ubi arcem Benaventuram sive boni successus imbres vehementiores nimbiq; abluerant & non uno loco desererant. Restituta quoque Olindæ ad Augustinum munitio, ne evocatis præsidiis, pateret urbs prædonibus. Facti militum ubique selectus, & sub novis centurionibus, præcenturionibus, vexillariis ordinatæ copiæ, ut neque militi duces imperio, neque ducibus milites bene ordinatus obsequio deesset. M

aves aliquot, quæ insidiarentur iis hostium
 navibus; quæ è fluvio Argenteo & Ianuæ
 in nonam advectare credebantur. Et ne no-
 stros commeatus destitueret, vetitæ evectio-
 nes carniū salitarum, laridi, butyri, casei,
 piscium induratorum, farinæ, olei & vini
 Hispanici, reliqua cibariū genera con-
 cessit iis, qui Ingenia inhabitant, alendis o-
 peratiis. Accitos circumquaque Brasilia-
 norum duces & primores ad belli Societatem
 apta oratione Nassovius invitavit: *De omnium
 salute jam agi. pari ultione Barbarum & Belgam,
 indigenam alienigenamque terreri. hunc ob veteres
 iras, illum ob defectionem & præbita Belgis auxilia,
 non gratia sibi ab Hispano tantillum, sed certa exitia
 promitterent: discerent, non offendi reges impunè:
 in exemplum puniendos, qui arma hostibus spreto
 Rege commoda verint: dissidentiam ipsis salutarem,
 semper venia perniciosam fore; communi se potius fato
 morituri involverent, quàm aeternū servirent. Inter-
 esse quoq; fama ipsorum ajebat, si rebus dubiis audi-
 rentur fidi, non suspensi nec mobiles: quamvis Barbari
 dicerentur Europæis, voce horrida, non tamen se
 barbaros fide, obsequio & opiculandi studio ostende-
 rent. Servarent, à quibus se servatos scirent, junctis
 que viribus ruerent in gloriam & defensa potius Pa-
 tria, quam deserta laudem domi forisque referrent.
 Arma vestra animosque militia nostra assuetos, in
 expugnandâ Povacaonâ & Siare Arcibus, in pellen-
 do Banjola, tentata Salvatoris urbe expertis sumus.
 In constantiam & perpetuitatem addit. Enim verò*

*Insidiatur
 hostium
 navibus.*

*Brasilia-
 norum Du-
 ces ad bel-
 lum hor-
 zatur.*

ut summa loquar, aut nunc depellendus hoc à litore hostis est, aut adum de omni imperio fortunisque singulorum. Erecti ad hæc verba, in armis sese fore uno ore promiserunt, parique cum ipso discrimine pugnaturos, & quocunque imperantis vox & salus, ituros. quam ipsorum liberalem & cordatam responsionem Comes ratam habuit & gratam, distributis in singulos donariis. Censis ubique civibus quotquot ruri degebant, Belgis, Germanis, Gallis, Anglis, aliisque, dati Duces, variis dignitatum gradibus & appellationibus distincti, tribuni, protribuni, vigilum & equitum magistri, permessa ipsis ducibus minorum officialium electione In Reciffa quotquot civium conscripti, Tribuno Carpentario paruerunt, ut ad subitas occasiones ad manum esset armata manus. Per rura delectis præfuit tribunitia dignitate Caspar Nihovius. quos, nulla licet mercede conductos, facile quoque erat, uno edicto evocare. Equitum turmam ducebat Iacobus Stackhouvverus, apud Tamaricenses Iohannes Winandus, apud Paraydenses Isaacus Rafirius, apud Serinhæmenses Ioannes Blarius. Hæ cohortes, licet distinctæ in plures fuerint, parciore tamen milite singulæ censebantur. Sed exaggeranda hæc fuerunt apud irrequietos & tempori insidiantes. quibus pro vitium rationis & prout plus minusve terribiles sumus, metus aut fiducia gignitur. Iussu omnes

*Consentur
cives.*

*Invenies
coerciti.*

affim Ducibus aufcultare, & ubi res posce-
 ret, suis se locis refugiiisque sistere. Inveniu-
 s quoque Lusitanæ nomina, (QVIA lata
 his periculis juventus omnis & in novum
 quicquid ancepsque proclivis) in suis quæ-
 que territoriis & contuberniis adscripta fu-
 e. constituti Ephori, qui caverent sedulo,
 ne faciendis Conciliabulis, coirent; aut li-
 mitibus suis absque ipsorum permisso egre-
 derentur. Placuit quoque Rectoribus, ut
 pro liberorum fide, ac modestia responde-
 rent parentes, aut vir aliquis honoratior.
 Nec legniter ea curabat Comes, quæ facie-
 bant ad Farinam, à quâ omne ferè vitæ in his
 oris præsidium. Quæ cum ex radicibus Man-
 diocis in pulverem redactis conficiatur, no-
 vo edicto Ingeniorum dominis omnibus &
 singulis auctus fuit plantandæ Mandiocæ la-
 bor & mensura, indicta immorigeris penâ
 vel relegationis, vel carceris, vel pecuniariâ.
 Cenæ per eam, deficiente comœatu Euro-
 pro, extremis sæpe rebus subventum. at
 quanto major ejus necessitas, tanto minor
 copia. ut in illas deliberationes non semel i-
 erit Nassovius, quibus modis ejus haberi
 possit, quantum præsidario militi satis, nec
 enim ultra privatam familiæ necessitatem
 ejus cura indigenis. FATALI hominum in-
 fœria, qui remedia tum demum quærunt, cum
 incipiunt pericula. Perdiderat Nassovius
 adum, inter Imperatorias curas, ante or-

*Locus Frum-
 mentaria
 à Nassovio
 concepta,
 quibus mo-
 die haberi
 Farina se-
 ve Man-
 dioca copia
 possit.*

ma, victualia esse. his carentes sine ferro videlicet idcirco laudari Livio Q. Fabium Maximum, qui cum ventum ad inopie ultimum foret, caritasque annonæ sollicitam civitatem haberet, talis domi in annonæ dispensatione, in procurando, preparando ac conveyendo frumento fuit, qualis bellicis rebus multis temporibus fuerat. legerat, quanta cura incubuerint Annonariis legibus Tribuni & Frumentationi Imperatores. Quare auditis super hac re aliorum sententiis, hæc super Farinacea Oeconomia concepit: In singulis territoriis in Syllabus referri placet, quantum quisque agrorum possideat, ut, pro eorum magnitudine, suis cuique sit inferendæ Mandiocæ labor. Neminem ab hoc opere eximunt. Possessori fas sit, operas istas in plures Laboratores parti, etiam adhibitis militibus. nec minus iis culturam demandare, quibus volet. Istam operarum partitionem Scabini, in suis quique præfecturis, ratam quotannis habent. præscriptam ab iisdem laborum mensuram quisque præstato. mensura perpetua esto, & licet divenditis agris, eadem. Ab his tamen oneribus, inimunes sunt agri steriles & ab habitatoribus destituti. nec enim subditorum officia exigere per injurias animus est. Quod si per absentiam possessoris exigi inque Farinæ cultura videatur, succedent istam curam Scabini, & colonis ejus conferendæ partes imperabunt. Suum quisque

tinæ demer sum singulis trimestribus exhibe-
 to, mensibus Martio, Junio, Septembri &
 Decembri. Supremi Concilii Senatores, bis
 quotannis, suum Farinæ precium dicent,
 mensibus Ianuario & Julio, eamque præsentem
 pecunia rediment. Illam in ea quisque loca
 defecto, quæ in suo cuique territorio assign-
 nabuntur. Vecturæ præcia ærariorum cura-
 tores è publico solvunt, Supremus Sena-
 tus, ista Farinæ demensa, non ab agrorum
 conductore, sed ipso possessore exigit. qui
 si præstare illa neglexerit, farina triticea,
 quod deerit, supplebit Senatus ipse. at pre-
 cium subducet de bonis possessoris, aut con-
 tumacem damnabit ad custodiam. Idem
 jus erit possessori in colonum, at accusatoris
 solummodo titulo, non iudicis. Possesso-
 rum quilibet, nondum exacto mense Ianua-
 rio, istas farinæ laboris partitiones & de-
 mensa, Senatoribus exhibebit, ut castrensis
 comætas quantitas ipsis certò constet.
 Facta partitione, Curia quælibet, advocato
 ad se agrorum Domino, demandatam ipsi
 publica autoritate mensuram significabit.
 quæ constans perpetuaque in patros ac nepo-
 tesibit. Atque hæc omnia in tabulas publi-
 cas referentur, ut præstata vel non præstata à
 singulis officin, & quæ quibus debita præstata,
 illæ ipsæ loquantur. Hanc officiorum & cura-
 rum Nassovii commemorati. nem, excipiat
 quoque honorum. Curia Senatusque Per-

*Honorum
 insignia
 delata Co-
 miti à Per-
 nambu-
 censibus.*

nambucensis, utpote inter omnium Præfectorum Curias prima dignitate, incolarum numero, viribus & mercimoniis, Mauricio Nassovio ob singularem Brasiliz & Lusitanicæ gentis tutelam, erga se civesque affectum, ob belitogæque decora & domus Nassovicæ fulgidissimum nomen, solennem PATRONI appellationem obtulêre. quem ita interpretabantur, ut eundem Ducem pro Patriæ patre & Vindice ac Conservatore agnoscerent. cujus patrocinio & hic & alibi in Belgio tutæ essent ipsorum res & fortuna. hac publica confessione, se Duci fide, obedientia, omnique ministeriorum genere palàm obstringi, Ducem ipsis amore, studio, benevolentia: Moris esse Hispanici ajebant, talibus elogiis benè de publico meritos duces honorandi. Ut verò hunc titulum ratum habeant Fœderati Ordines & Auriacus, se per litteras postulaturos. Nassovius gloriæ istius, quam horum adulario, aliorum pronior affectus dabat, valde securus, ne videretur fastidiosè contemnere, profecta ab affectu subditorum suorum in se studia, istis honorum insignibus se officii sui commonefieri respondit. nec tam appellatione illa fieri eminentiorem, quàm erga suos faciliorem, & proniorem; se pro ipsorum incolumitate & commodis vigilaturum indefinenter, domi forisque. ut Patronum præstare ipso opere se malit, quàm talis à suis gloriôsè jactari.

Mensis erat Quinctilis, cum fluvium S. Francisci trajecere hostium mille ducenti, in Allagoam emissi. quos ut sisteret, excitus fuit ocyus Brasilianorum tribunus Donckerus. qui lectis ex hac gente trecentis, obviam profectus, impetus hostiles remoratus fuit. Eodem ferè temporis tractu perduellionis suspecti Allagoenses aliquot, Olindam abducti sunt, per prætorem, Libergium. Fuere illi Gabriel Suares, Franciscus Vastus, Gonzalvus Fernandus, Ruyus de Sousa, Simon Fernandus, Petrus Marci, Dominicus Pinto, & Antonius Brasilianus. Politicus Senatus cognita causa conjuratorum, principes facti, Suarem & Vastum, illum tertia bonorum parte & decenniali carcere, hunc altera bonorum & viginti annorum custodia, in arce Ceuliana, damnavit. Grassante impunè hoste non magnis agminibus, quæ ex Nigritis & Mamolucchis conflata erant, placuit Comiti ejusdem farinae & gentis cohortem armare, ut morum & nequitiarum similitudine, viarum ac latebrarum peritiâ, facilius deprehendi possint, & ab eodem militiæ more exercitis vinci. Ineunte Septembri, cum tribus Galeatis Hispanorum navibus & duabus minoribus, quæ è Sinu Sanctorum egredi parabant, pugnare impigrè summisque viribus quatuor nostræ, illic oberrantes fortè & maria sulcantes, sub Solis, Cygni, Camporum & Iridis insignibus. eam nostri impressi-

Hostis tra-
jicit flu-
vium S.
Francisci.
Missa in
ipsum
Doncke-
rus.

Lusitani
proditionis
accusati.

Mamoluc-
chi sunt ex
Fidei Chri-
stiana de-
sertoribus
nati qua-
les pluri-
mos habet
Prætoris
Turcici
Imperato-
rum.

onem fecerunt, ut coactæ fuerint retrocedere hostiles, nos à persequendis absistere, ob littorum & vadum metum. Interjecto tempore nunciatum, è Sinu Sanctorum solvisse naves grandiores octodecim aut viginti, cum minoribus aliquot. Quare exploratum missæ à Nassovio Liburnicæ duæ, comperere, maximam Classis partem Sinu excessisse, relictis in statione navigiis majoribus septem, præter minora. Ex horum acroteris dependebant aplustria Archithalassis propria, ut signo hoc præsentiam ejus navisque Prætoricæ mentirentur. At naves Belgicæ, quibus ob cæcam noctem subducta fuerat Classis, post irritam tridui investigationem, recta & properatâ navigatione in Reciffam direxere, opinatæ hostem aliquâ littorum nostrorum parte appulisse. At subitis Nassovii jussibus, cui omne tum in alacritate & festinatione præsidium, dimissæ, diversis littorum tractibus, ad Olindam, Caput Augustinianum, S. Mexici, Flum. Formosum, Portum Calvum, Alagoas, Tamaricam & Paraybam oberravere, reperiendæ classi intentæ. Non repertâ, in Reciffam reversus fuit Archithalassus, alias sibi naves adjuncturus, ut validior in hostem iret. Mox è captivis Bahiensibus accepit Comes, classem Hispaniensem, quæ Septembris die decimo quinto altum conscenderat, in Sinum suum rediisse, postquam mercatoris aliquot navibus

*Diligentia
Nassovii
in apprehendenda.
Hispanorum classe.*

bus securitatem navigandi in Hispanias fecisset, & Galeoticas duas, quæ refectionis egebant, in Morram S. Pauli perduxisset. Perhibebant iidem, subsidiarium militem è Flum. Ianuarii oppidis missum, ut & com-
meatus multum. etiam è Flum. Argenteo na-
ves aliquot, novas verò militum cohortes è
Lusitania expectari. Sic propè esse, ut in nos
vis omnis belli eat, & amissa repetitum veni-
ant Lusitani.

Quare tempus est, ut classem omnem His-
panicam, recuperanda Brasiliæ & Belgarum
exitio paratam, in apertum mare protraha-
mus. Etenim Rex Hispaniarum longa fore
bella rebatur, quæ terrestribus hinc expeditio-
nibus per temporum intervalla gerebantur;
nec villarum, molarum, vicorum in vices in-
cendiis, quæ privatorum damna sunt, resar-
ciri jacturam publicam. Quamobrem eò
consilia convertit, ut instructissima & vali-
dissima classe, quali olim Britanniam, sub
Mediæ Præfecto, Sidoniæ duce, regnante
Elizabethâ, tentaverat, littora Brasiliæ inva-
deret, quæ potestatis erant Belgarum, & jun-
ctis terra marique viribus, velut congestâ
bellimole, eos obrueret potius, quàm lentè
bellum trahendo, attereret. Hoc sine non
ita pridem in Hispaniæ, Lusitanæ, Callaico-
rum & Cantabrorum portibus, vim maxi-
marum navium cœgit, mari fortunam ex-
perturus. Spes erat, ut victa & dissipata no-

stratum classe, paterent portus omnes, facileque esset recuperare terras, præcluso nobis Sinuum & littorum aditu. Naves stupendæ magnitudinis erant, machinis bellicis, militum & navalium sociorum numero homibiles ac tremendæ. Galeones vocant, qualibet ligna pro costis intertexta quinûm & amplius in crassitudine palmorum sunt, contra globorum promiscuæ magnitudinis vim ferè impervia. aliæ octingentos, aliæ sexcentos, aliæ quingentos vehabant, quâ milites, quâ nauticos. Hæ littora paraybæ & Pernambuciprætervectæ Sinum omnium Sanctorum subierant & in anchoris steterant Januarii die decimo sexto, Anni millesimi sexcentissimi & trigesimi noni. Navalium millia multa, mixtum genus ex Hispanis, Lusitanis, Cantabris, Gallo-Britannis, Hollandis, ex Septentrione totaque ad eò Europa conquestis. Nec enim in Hispania tot gnaros rei navalis reperire erat. Aderant è flore Nobilitatis Hispanicæ Comites, Dynastæ, Equites, læti quod opportunitatem nacti essent, fidem suam egregio aliquo facinore Regi suo probandi, de subigenda & recuperanda Brasilia Belgica vix quisquam ambigere. Quippe Belgas militum & annonæ penuriâ laborantes, nequaquam sustentaturos vim tot veteranorum militum, qui & stipendiis pluribus & navalibus expeditionibus incliti forent. Totum, qui excurrerat annum, transgèrènt

Classis Hispanica de scriptio.

stationibus ociosæ, nec quicquam hostile molientes. Causa moræ erat, quod extinctis in itinere transmarino ternis hominum millibus, quos pestilens afflaverat contagio, circa Africæ oram, quæ Viride promontorium dicitur, supplementa è portu fluminis Ianuarii, & aliunde accersita, expectarent. Interea Archichalassus noster octodecim navibus ultrò citròque ad Baiam oberrans, oneraria navi quæ sacchara vehebat, potius, fasciculos litterarum interceptit, quas Classis præfectus Comes de Torre & militiæ Hispanicæ eminentiores exaraverant. Ex iis statum hostium, classis robur, & adversa omnia, nec non Regis consilia plenissimè perdidit Nassovius. referebant, classem omnem quadraginta sex navibus, inter quas Galeones essent viginti sex, constare: quinque illi fuisse armorum millia, quorum tria in itinere pestilenti Afrorum aura periissent: reliquos in Sinum Sanctorum translatos valerudinariorum contrahescere & mori. In mandatis à Rege habebant, ut simulac Brasiliæ littora appulissent, absque cunctatione militem in Olindæ proxima exponerent, mare omne Belgis occluderent, navigiis aliquot Oceanum sulcarent, & adventantibus è Belgio raptibus insidiarentur. Erat tum ea annonæ & apparatus omnis bellici apud Brasilianos nostros egestas, ut nisi classem istam trivissent maris aërisque incommoda, cæptaque elusisset

*Littora
Hispano-
rum inter
cepta.*

sisset propitius Deus, deploratus fuisset rerum
 Societatis status & ruinæ affinis. At hostis
 refectio classis indefinenter studere, aptos
 militiæ incolas omni studio conscribere, ar-
 xilia passim conquirere, laborantes firmare,
 eam belli rationem subducere, ut in proxi-
 mē sequentem mensem Sextilem, auctus co-
 piis Comitis Banjolæ, quinque militum mil-
 lia in Continentem exponeret, invadendis
 terris nostris, duo millia navibus relinque-
 ret. Nec minus persuasum ipsis, fore, ut Lu-
 sitanorum inter nos degentium duo vel tria
 millia defectionem molirentur. quod mini-
 mē vanum putabatur, cum parum firmi san-
 ctiq̄ue habeat ista gens & à Belgis animo sic
 alienissima. At minus formidabiles Nasso-
 vio visi omnes hi conatus, ob summam, quæ
 Bahienses quoque premebat, comitatus
 inopiam, quem longa profectio absorberat,
 quodque antæ multitudini alendæ non suf-
 ficeret hæc regio. Hosti spes erat, uti farinæ
 compos fieret per eos, qui Ianuarium & Pla-
 tensem fluvium accolebant. quin & auxilia-
 rium bina millia ex Hispania Insulisque Oc-
 cidentalibus expectabat. quibus in bellum
 firmatus, supremum velut diem nostratibus
 minabatur. Præfectorum militarium index
 repertus, hos loquebatur Duces, hunc mili-
 tem: Ferdinandum Masquerengam Comi-
 tem de Torre terra marique Præfectum, Jo-
 hannem de Vega Castellanos Archidia-
 cōm,

*Classis Hi-
 spanica
 Duces &
 Præfeti.*

lassam,

lassum, qui sedecim Galeonibus imperabat, his navibus exceptis, quæ regio imperio at-
 nebantur; Rodericum Lobum, Lusitanici
 maris præfectum, qui Galeatis decem præ-
 rat; præter eas, quæ Regis rigidioris jussu mi-
 litabant. adhæc Comitem Banjolam, castro-
 rum imperatorem, Franciscum de Mora E-
 quitum Magistrum, Antonium Rodericum
 Equitum Vice-magistrum, Nunum de mello,
 Jacobum Pirezium de Lucena, Franciscum
 Pezaram de Castro turmarum Duces; Bas-
 tum Masquerengam Comitem Dobidos,
 præfectum armorum, Paulum Nunum ar-
 morum Vice-præfectum. Tribunorum ede-
 bantur, Vrbanus de Vnada, qui milites duce-
 bat mille. Ferdinandus de Silveira, qui mil-
 le & centum, Lodovicus Barbalio, qui mille
 & quinquagenos, Emanuel Masquerenga,
 quem octingenti, Ferdinandus de Laduen-
 ga, quem quingenti, Hector de la Calce,
 quem centum & sexaginta sequebantur. Vi-
 canii Tribunorum erant, Allenso Simenes,
 Petrus Corco de Somoza, Martinus Ferreira.
 Vigilum Vice-præfecti recitabantur Antoni-
 us de Fretes, Franciscus Duarta, Paulus
 Banjola, Iohannes Durugius, Petrus Marti-
 nius, Paulus de Parada. Militum domesti-
 corum & indigenarum censebantur non-
 genti, Brasilianorum sexcenti, quibus Ca-
 mero imperabat, Nigritarum quadringenti,
 quorum Dux Henricus Dias. Navibus insu-
 per

perservati bis mille. præter eos, quos nulli
 ære merentes Regis sui amor in bellum ex-
 civit. inter quos fuit Comes Castellus Mel-
 chor. His copiis longè inferior Nassovius,
 non ultra militum terna millia armabat, ar-
 nonæ & supplementorum, ob diminutas co-
 hortas, egens. Et nisi in spoliis cessisset ho-
 stiliū navium una farinam vestans, dudum
 ad esuritionis incitas redacti Belgæ. Libitina
 vota sua exsolvisset. Verūm Dei benignita-
 te, cum alimenta non amplius superessent,
 subventum aliquā inopix fuit. Manifestum
 quoque ex chartis istis fuit, mandavisse Re-
 gem, ut biennium integrum littoribus hisce
 inerraret classis, submissurum se quotannis
 & copiarum & navium quantum satis, quò
 maris potiri posset, & dominio ejus exuere
 nostrates. Quæ res movit Comitem, ut con-
 tinuas quoque à Fœderatis Patribus suppeti-
 as pertinaciter exposceret, ni in præceptis dare
 velint tanti imperii surgentem fortunam, &
 hostium sannis ac ferociæ objectare tot Bel-
 garum animas. quibus promptius esset armis,
 quam suorum negligentia succumbere. Sta-
 bat quippe Comiti sententia, cum hoste de
 summâ rerum certare & suprema belli expe-
 riri. cum inter gloriosam mortem & sordi-
 dam illam ab esuritione, inter prælii & vi-
 ctus discrimina, non superesset, quod elige-
 ret. Inciderat tum fortè in manus Brasiliand-
 rum, Seregippam Regiam incolentium, Ni-
 gura

grita aliquis, sub Henrico Dias miles & vexillifer. qui rogatus de classe, nec nihil nec multa dixit, sive ignorantiam sive erga suos fidem silentio professus. agebat classiariorum plurimos, priusquam è Lusitania solverent, longiore in navibus morâ, inde sub Promontorio Viridi morbis confectos, alios in Cœnobio Bahiensium receptos & maris incommodis malè affectos, indies fatiscere. missum se à Governatore suo, ut vagis per terras nostras manipulis, arundines sacchariferas incendio perderet, Lusitanos, Brasilianos Mamolucchos, Mulatas, & quotquot posset Nigratas, ad se pertractos, in Belgas accenderet, donec appelleret Classis, quam ad Nazaretham exsensionem parare opinabatur. Sed hæc à Comite leviter excipiebantur, cum nec statio ista satis commoda videretur, nec verisimile, de perdenda messe cogitare Hispanos, quos non levis recuperandæ Brasiliz spes erigebat. Etenim RITE belligerantiam est, servare terras, quas victuri veniunt, nec solitudinem facere, ubi imperia cogitantur. grassari, vastare, urere, desperant plurimum militiæ aula sunt, non bonis consiliis susceptæ compendia.

Comparatis è flumine Ianuario & aliunde copiis auxiliariis & per classem omnem, que navibus constabat octoaginta sex, distributis, ut jam militum essent undecim circiter aut duodecim millia, exceptis Brasilia-

*Classis Hispanica
Sine Sanguine
Eorum
exis.*

nis & qui in mediterraneis conscripti erant, portu Sanctorum egressa mare conscendit, cujus adventus fama plurimum fuit trepidationis in publico. motis ubique præsidiorum curis, cum nulla præfecturarum parte metu & periculo vacua esset, incertis omnibus, ubi hostis appelleret. Hæc eadem classis, cum ex Hispania primum solveret iis navibus immixta iverat, quæ postea in Belgium, duce Oquendo, malis avibus, cursum direxerunt, ut junctis classibus & navium ingenti numero terrorem incuteret & Brasiliensibus Belgis & Fœderatorum terris. At mox in altum proVectis, distractæ classes fuere, aliaque infelici fato Prasiliam, alia Belgium oppugnatum ivit, itinere diverso, eventu & clade pari. Quotiduo, ante quàm è Sinu Sanctorum abivisset Hispanica, classis Belgarum quæ sub duce Guilielmo Cornelii Loosio, in Hispanorum molimina intentæ, circa oram S. Salvatoris oberraverat, in Pernambucensem se portum receperat, cum navibus tredecim, annonæ & aliarum rerum indigis. His peropportunè accessere è Belgio adventantes naves octo, inde duæ, mox novem insuper, quæ omnes appulere, post emissam è portu Sanctorum Hispaniensem classem. hinc aliis consternatio, aliis audacia. hic timenti, ille terrenti similis, nempe ut quisque suorum aspiratione & flabella ob novas superias, vel erigebatur, vel vide-

*Classis no-
stra*

sive desperatione dejiciebatur. Tanta erat
 festinationis ad bellum necessitas, ut non-
 dum exoneratae, se pugnae aptare coactae fue-
 rint, & bellicis officiis fungi, accepto e Brä-
 filia milite, quem e terrestribus copiis & cen-
 turiis suis Nassovius carpserat. Naves nume-
 tabamus nos unam & quadraginta, dispartes
 mole, machinis, milite. His Praefectus no-
 ster altum conscendens, plenus animi & fi-
 duciae, hæsit in conspectu Olindæ, quatuor
 à litore miliaribus. unde facile ipsi erat in-
 sequi quaquaversum Hispanos. Eos indicibus
 acceperat Nassovius, aut in Paomorellum
 (fluviohus est Praefecturae pernambucensis li-
 burnicarum capax) ituros, Boream versus,
 aut in Candelariam, Austrum versus. ubi ex-
 scensio hosti perniciofa fuisset, ob arces &
 propugnacula praesidiis machinisque contra
 immunita, etiam ob silvestria & arenosa
 loca quae commoda nostris credebantur; ob
 flumina quoque pontibus navigiisque strata,
 submittendis, sicubi necesse, auxiliis.
 Mensis Anno currebat ultimus, cum circa
 bram Australem Allagoæ navigaret Hispani-
 ca classis. ubi jactis anchoris ad flumen S:
 Michaelis, myoparonibus suis aquarum ivē-
 tenarales socii. Tum temporis Mansfeldius
 viginti præfectus, sex à litore miliaribus,
 cum copiis transitu quodam confederat, jus-
 sus à Comite, percepta Hispanorum classe,
 pedem copiasque referte. cum nullis hic mu-

*Numerus
 navium.*

*Mansfel-
 dius cum
 copiis con-
 federat.*

nimentis resistendo hosti tutus esset. Substitit tamen otidium imperterritus & Combitem de classis & classiariorum adventu certorem fecit, qui cum exscensionem diceretur (licet falso) parare, eò ut se classis nocuus conferret, imperavit. ut Hispanam anchoris stantem, incautam occuparet: nisi eam non offenderet, ad priorem rediret stationem. sic terrâ simul ac mari bellum impellebatur & terrestris miles hinc, inde nauticus, casus suos, officiaque militari jactantia comparabant. quin diversi desiderii, suus quisque sortem extenuabat, & qui terra militabat, maris, qui mari, terræ militiam optabat. Vix vela fecerat Præfectus classis nostræ, cum flante benignè Borea, ex adverso Bæregrandis (Sinus est navibus commodissimus) stetit. atramen labente die & caligante vespera, portum tenere veritus, proximaluce appulit, arbitratus hinc se hostium classem & prælii occasiones reperturum. Verùm ad fluvium S. Michaëlis delatus, non nisi quatuor repperit navigia hostium minora, quæ apparatus bellicum apportabant illis cohortibus, quæ terra ducebantur. Ea ipsa Liburnicæ nostræ in littora & vadosa maris egræ. Abierat Classis, existimans futurum, ut parte copiarum nostrarum in Allagoam, parte in Portum Calvum distracta, minus validus

Classis nostræ vela facit.

An. c. 15 setalibi Comes. Favente rursus Æolo, c. 15 c. 1. ipsis anni millesimi sexcentissimi & quadragesimi

gelimi auspiciis, omnis Belgarum classis Per-
 nambuci in stationibus erat, in omnem e-
 ventum inuenta, ne aut elaboretur hostis,
 aut impune exscenderet. Tum nunciatum,
 Hispanam classem non longè à Parayba in
 oculis esse & lembis aliquot fluminis ostia te-
 nere, exscensionem simulare, non alio fine,
 quàm ut huc quoque militiæ aliqua vis rape-
 retur. **CONSVETA** namque illa ducibus ar-
 morum ludificatio est, qua alibi ostendun-
 tur, alibi inferuntur. Nec diu fuit, cum ex In-
 sula Tamarica conspiceretur. quare eadem
 nocte mandata classi nostræ, in altum se
 daret, flante Borea, hostium magis quàm
 nostro commodo. Verùm paulò antè Nassovius,
 coactis in unum Navarchis bellicque
 Ducibus, hortatus omnes fuit, pugnarent for-
 titè, occasionem rerum gerendarum cœlitus datam.
 nusquam certius Hispanum vinci posse, quàm per
 hac littora, ubi facilis in Brevia & scopulos delapsus.
 Eodem, inquit, loco incolumitas omnium &
 gloria posita sunt. Suspensa ad lancem Fortuna sunt
 Regie Majestatis & Societatis decora. Brasiliæ im-
 perium hæc naves, hæc classes vectant. Si vincet no-
 stra, tota dominatio nobis. sin minus Hispano. Tot
 annis, quibus in his oris de terrarum partibus di-
 micavimus, addite hunc illustrem diem, quo de toto
 Imperio dimicandum. Approbate Federati Ordini-
 bus, Principi, Societati, nec animos vobis deesse ad
 pugnandum, nec vires ad debellandum. Non sunt
 vobis navium stupenda moles, non ad terrorem fa-

*Nassovius
 navarchos
 & mili-
 tum Ducet
 ad pu-
 gnam hor-
 tatur.*

tile metuentium facta carbasa. Manus vestra & arma & quem primò nominasse debebam, favor celestis, fiduciam dant. Si cum novis populis, cum barbaris, Pagatonibus, Anthropophagus pugnandum esset, conquirerem nova argumenta. Nunc cum Hispanis, Lusitanis, quorum nota vobis maximè est, certandum. Iidem sunt, quorum classes, affertantibus omnibus Sanctis, in ipso Sinu olim exposita gens vestra. iidem, quibus incruento Marte gazas Peruanas & Mexicanas ereptum ivit. Vos eosdem vos præstate & durate in inclytam mari Batavorum famam. Decernent Fata. ut cunque res cadet, memorabile facinus fuerit, cum Sole vicisse vel cecidisse. Pugnantis præsidium sunt belli præmia, detrectantibus crux & mors. tertium eligi nec vestra finit fors, nec dignitas mea, ut prona ad remunerandum, ad à severitate, vestro crimine, minimè aliena. Ad has voces eminebat omnium ardor, & ingenti alacritate ad littorà, ad naves & arma properatum fuit. Mane æquiora nobis spirabant flamina à Meridie, & mutuum visum sumus, sub ipsis Pamorelii littoribus, ubi decretum hosti, cum septenis millibus egredi, quæ in minora jam navigia transierant, ut in littus se darent. Verùm cum universa classis sparsis & distractis vagaretur ratibus, naves nonnullæ, quæ alias navigatione Prævertebant, conspectis nostris, reliquæ se classi jungere parabant. At Belgicæ naves nactæ sunt oportunitatem & ad latus Hispanorum aspiciunt, projectæ, insitire hosti, qui vestras

Hostis ex-
sensionem
parati

Borealia littorū nonnihil prolapsus, non nisi circa horam pomeridianam tertiā nobis pugnandi potestatem fecit. Tum Classis nostræ Dux Guilielmus Loosius, conversus ad multitudinem: hodiernum, inquit, negotium occasionis est atque virtutis, non furoris vel inpestivi questus, quare facti virtute socii, qui dedecus nec oculis nec animo sustinere potestis. omnia victoria incitamenta pro nobis militant, ventus, unda, navium ad pugnam commoditas. Non ita pridem est, cum morante hostili classe, fortissimi cuiusque e vestris voces audirem: Quando classis, quando hostis dabitur? fatigabat vos mora & expectatio. Adfuit è latebris suis & Sinu extrusi. Vota omnium & spes in aperto sunt. in fronte, in oculis, ante proram, post puppes Hispani sunt. si non arceatis, mox intrā naves erunt, & in illis vos persequentur. Numera impares, necessitate pugna superiores sumus. Mihi stat mens, non puppes, sed proras hosti obvertere. Agite, Dei auspiciis, mecum Prætoriam istam invadite, & si unquam pro gloria dimicavistis, nunc navalis disciplina tenacissimi estote, & parva fortissimam operam præstate. in tanta delendi hostis occasione nec pramiis vos nec proposita laude fraudabo. Abrupit orationem præsens necessitas & favente aura, quæ plenius vela inflabat, per mediam hostium classem vectus hoc omni agebat studio, ut Prætoriam Hispanorum invaderet. cum qua, ut & cum aliis insuper quatuor Galeonibus sibi circumfusis, per trihorium obstinatè & ferocissimè conflixit,

*Classis
Prætorius
ad pugnam suam
hæretur.*

lævientibus in se mutuo indefessa tormento-
 rum jaculatione partibus, at inter hæc ipsa
 prælii principia ictus & à morte victoriam
 auspiciatus, gloriæ suæ vivus non superstit.
 Cecidère primo hoc conflictu, præter classis
 præfectum, è nautica plebe tres, sanctis qua-
 tuor. at navis Prætoria hostibus undequaque
 cincta, suorum se alacritate præsentis periculo
 expedivit & evasit. Defuncti Ducis cadaver
 eadem vespere in Tamaricam delatum illu-
 striori sepulturæ servabatur. At cui Alcmaria
 nomen, hostilibus globis confestim quassata
 & transverberata, aquas affatim hauriens, ad
 pugnam incepta secessit. Accidit prima hæc
 congressio inter Tamaricam & Gojanam,
 tribus à littore miliaribus. Superveniens nox
 diremit prælium, non bellaturientium animos.
 relictis quippe, qua fieri potuit festi-
 natione, ratibus, velis, rudentibus, pluteis,
 tabulatis, quæ machinarum vis diffregerat,
 Postero die Secretioris Concilii Senatores in
 classem acciti per Petrum Grandem vigillum
 præfectum, qui militibus imperabat, & de
 obitu Præfecti edocti, illi surrogarunt pro
 præfectum Iacobum Hugenum, honoris &
 virtutis hæredem. qui simul ac in navem, cui
 à Fama nomen erat & insigne, transiit, tran-
 siit quoque in Famæ voces, non cupatis ad
 Cœlestem votis, grandique ad ore nec remis-
 sioribus sociorum animis, hostilem classis
 adortus, flante Austro, terribilem & cruentam
 pugnam

Primus
 conflictus
 inter Ta-
 maricam
 & Goja-
 nam,
 Janu. XII
 Ann. CIO
 IO CXL.

pugnam edidit. Paucis ratibus oppugnatae plures, parvis maximae, ut commissi cum montibus colles, cum turribus tuguriola, cum miculorum testis vastae essent pandaeque immanium corporum alvi. Hoc potiores nos, quod cum hostium rates immobiles ferè essent ob molem, nostrae in quamcunque partem vertere se & vento dare poterant. Occurrabant prorae proris, modo puppibus. modo concussis lateribus dissoluta navium compages fuit. non tam pilae globique, quam decussae tabulatis & subligaculis partes ac festucae pugnantes interimebant. Aquis merisi vel capti praeda erant victoris, vel, nesciente modum bellandi rabie, in aquis trucidabantur. tormentorum tantus hinc inde furor, ut intermista caligo fumique caelum ipsum hostemque oculis eriperent. Duravitque haec secunda conflictatio in seram vesperam, paucis nostrorum, pro pugnae atrocitate, desideratis aut vulneratis. locus pugnae fuit Gujanam inter & Promontorium Album. Navium nostrarum una à flavo Sole appellatorem habens, machinis hostilibus dissoluta prorsus, cum duce Mortamero & militibus XLIV merisa perit. Navarchus nauticque numero triginta quatuor in scapham desilire, & quamvis coninuis hostium globis peterentur, evasere salvi. jacebant sparsa per transfennas mortuorum corpora, membris mutila, tristi, sed non minus glorioso spectaculo.

*Secundus
conflictus
lanuar.*

*Inter Gu-
ianam &
Promonta-
rium Al-
bum.*

*Cabo
Blanco*

culo. Quæ dum refero, subit animum ista cogitatio, ita armatas, ita commissas bellaturientium hominum acies, belluarum conflictibus non absimiles esse. Quid enim? ardent oculi, pallent ora, furorem præferunt vultus, frende vox, clamor insanus & bæphantium, totus homo ferreus & minax & cruentis. crepant arma, fulminant bombardæ, tonitrua edunt machinæ, non minus horrenda veris, ac magis noxia. Et quis tictus oris in singulis, quis fremitus quæ immanitas, quàm furiosus concursus, tumultuaria mixtio, quàm cadentium & trucidantium crudeles vices, congestæ strages, undantes cruore plutei & tabulata; Cumque ad humanitatem, mansuetudinem, comitatem, lenitatem nati simus homines, illud stupendum, quis Deus caulusve nos impulerit, ut ferram lethale in mutua viscera, totis castris, totis classibus, intrepidi stringamus. Et tamen in has hominum lanienas magna necessitate pertrahimur, libertatis, religionis, imperii, opum ergò. ut virtus sit & honos maximus, capitis sui periculo, vim arcere à liberis, uxoribus, aris & focis & potentia terminos latius proferre. Iamque emergebat dies subsequens, cum favente Belgis Austro, classem Hispanorum iniquius navigantem tertium aggressi sumus. Præfectus Hugenus novam dignitatem dignè auspicaturus, se inter Prætorias duas Castellanam & Lusitanam in-

*Tertium
conflictus
ad Paray-
bam.*

Januar.
XIV;

fit, parum arbitratus, si cum simplici hoste decertaret. Ea hinc ferocia pugnatum fuit, ut uter ferocior esset, ignoraretur. quisque Ducum navali peritia, cælo, ventis, mari doctus utebatur. quisque celeritate & furore mergere naves maluit, quam captas servare. quisque temeritatis non nihil fortitudini miscuit & quæ casus offerebat, in prudentiam vertit. Nos ea felicitate pugnavimus, ut paucissimi ceciderint. id enim cautum à Duce Nassovio sapienter, ne naves suas hostium innecteret, ne à militum, quos habebant prætoriarum, numero obruerentur. idem accessibus recessibusque crebris, hostem machinarum repetitis ictibus exercuimus. Hoc prælio, quod non nisi fugiente Sole desit, ad Paraybam pugnatum fuit, altero à littore miliari. illudque effectum, ut classis Hispana maris ventorumque iniquitate protrusa fuerit in Boreales Brazilæ fines, ubi æstus maris magna rapiditate in Occidentem fertur & invitas naves quasque abripit. Hoc conflictu dejectus fractusque fuit pilis è Prætoriam Hispanicam immissis malus navis nostræ, quæ Olotis insignis habebat. cui præerat funal saccendendi & præferendi officio, Jacobus Altericus, vir præliis maritimis spectatus. Quare ad pugnam invalidus, in anchoris præsidium querere cogebatur. quo cognito, Hispanæ rates duodecim majores in eam se direxere; ut turpatis collapsisque velis impeditum occupa-

rent. Præfectus noster, perspecto discrimine, eò subsidiarias aliquot amandat, quarum adventu deseruere Olorem Hispanorum rates sex. reliquæ projectis uncis Olorem tenuere. Nec mora, trajecti ducenti trecentive hostium, suprema navis puppisque acroteria victores habebant. quos idem Aldericus, obstinato ad extrema pugnae animo, ferocia ingenii, Hispanorum ignavia & fortunæ indulgentia viriliter depulit. Tantum effecit mixta desperationi audacia, ac timori pudor. resectis namque, quæ anchoram detinebant, funalibus, versus littorum brevia & pulvillos deflexit. quò & securæ sunt quatuor Hispanicæ, pari fato implicitæ. Verùm hæ præsentis periculi intuitu, disruptis retinaculis, valdixere Olori, suis in navi Olorina non jam victoribus ultrà, sed captis. quo casu consternati, pars in mare desiliit, pars dum aliud effugium quærit, crudeli Marte, aut ferro cæsa, aut aquis hausta periit. Quinta ratis, quam ducebat Antonius de Cunnâ de Andrada, præfectus ejus classis, quam subsidiariam Insulæ miserant, ignara Olorem vado adhærere, se illi per errorem applicuit, pariterque jam arenis defixa, cominus cum Olore dimicavit, tormentisque hinc inde vibratis horrendum sæviere. eo eventu, ut Hispani abjectis in mare, quos manu tenebant gladiis, salutem supplices ac væcordes oraverint triginta, qui se in aquas præcipites dederunt.

adnatarunt, ut ab Olore nostro, hostili licet navi, seruantur. quos omnes depulso, efferatis pugnae calore navalium animis, obtruncavit ira, Oceanus sorpsit. Classarii Belgæ, quos Olor vexerat, in lembum demissis, ablatis antè, quæ usui esse poterant, vacuum navis suæ alvum mari permisere. Ac tuæ maxime usus, rerum omnium magister, docuit, nihil validum, adversus vim atque impetum tormentorum, humana solertia posse comparari. Expositi mox lembis Hispani, quos Andrada hæbebat navi, ducenti & triginta, inter quos erat præfectus subsidiariæ classis ipse Andrada, monachi quatuor, centuriones duo, totidem signiferi, & ex Æsculapidum gente unus. præda in navi reperta argenti cusi, elaborati rudisque triginta florenum millibus pendebatur, excepto aureo torque, aliisque, quæ nauticorum clanculariæ rapinæ cessere. Andradam istum subactæ prudentiæ, virum & civilis ingenii in Belgium misit Comes, arbitratus detineri ipsum aliquandiu Societatis commodo istuc posse. Die, qui decimus quintus mensi erat, eandem ventorum & cæli clementiam experiebamur, flante adhuc Austro. Tunc advocatis navium ducibus, mascula verba locutus fuit Præfectus: *ne sinerent elabi manibus victoriam; fugere hostem, & in maris infectos & astu metuendos tractus propelli: iam dignum aliquid nautica indole patrarent si sal-*

Præfectus ad insequendam classem hortatur vos suos.

vos se & gloriosos cuperent; nihil ob metum intentatum relinquerent. Cumque Hispanam classem propius ad littora fecti conspiceret, per Liburnicam præmonuit Castrici Ceuliani, quod ad ripam est Fluminis Grandis, Gubernatorem, uti in adventum hostis intenderet, & sua tutaretur. Deinde, summa animi magnitudine & omnium periculorum securus, distributis, quæ per tempus poterat, prælii partibus, denuò in Hispanum ivit. Cui jam propinquo tanta supervenit maris malacia, ut ludibrium pelagi essent geminæ classes, nec velis clavisque se regi parerentur. duravitque hæc ipsa in horam tertiam pomeridianam. quo tempore expergiscente Æolo, ne imminens vespera pugnam intempestivè abrupteret, & partes belli tenebræ confunderent, visum fuit differre prælium in solidum diem. Quo illucescente & ab armis ac pyrio pulvere, per Liburnicam recens advecto, instructi, pugnam orsi sumus. quæ toto die vehemens & obstinatissima fuit, nec nisi sabente die intermissa. Hæc conflictu, qui prope Canjahou accidit, ex adverso Præfecturæ Fluminis Grandis, in littoralium conspectu, usque ad eò Hispanorum Prætoriam fatigavimus & laceravimus, ut secundo vento se pugnae subduceret. sed minoribus navigiis cincta. quæ nos lacescebant & pro-prætoriam nostram exercebant, licet adverso Marte, qualem & Galeatæ hostium naves sent-

Iternus in hostem abis.

Quartus confictus ex adverso Præfecturæ Fluminis Grandis. xviii. Ianuar.

te. Pugnam auspicata Belgarum classis, mediam Hispanorum interfecit, ea dexteritate, ut ventorum marisque oportunitate gauderet, classe hostili infra nostram dejecta. Nec illud sine Numine contigit, ut quatuor his acerrimis præliis, è nostris non nisi vigintiduo occubuerint, sauciis octoaginta duobus. Trahebatur sic bellum in dies, & trahebatur omnes in Borealia maris, disparifacie, hostis ignominiose cedendo, nos instando gloriosius. Tum Præfectus, iterum habito cum nautarum primoribus concilio, repeti prælium postero die iussit, ut hostem Brasiliæ littoribus prorsus depellerent & in avia maris agerent. Ille hoc omni conamine agebat, ut missis in littora parvis navigiis, de aquis sibi prospiceret. quarum penuria laborabat, eneatis penè siti classariis. At impedivero hos conatus oberrantes circa littora Liburnicæ nostræ. quin & ternæ hostium onerariæ in littora trusæ naufragio periere, vectoribus, qui trecenti in Continentem evaserant, silvarum & latebrarum præsidio servatis. lamque dispersa apparebat & in partes distracta, ob navium aliquot jacturam, Hispanorum classis; ut denuò animum ceperint Belgæ, hostem invadendi. qui anceps consilii, cum videret se nostræ classi adhaerentem & innexum, Syrtes istas & scopulos, quos *Baxios de Rochas* vocant, superate, ob *Baxios* navium molem, non posse, & ab excensio-

*Quintus in
hostem
itur.*

*Classis Hi-
spanica
abit.*

ne in littora & aquatione, quâ egebat efflu-
ctim, quaquaversum prohiberi, noctu, flante
te Euronoto, relictis ad Flumen Grande nos-
tris, in aperta Oceani secessit. eo consilio &
vix cursu, ut aut emetienda ipsi fuerit Equi-
noctialis linea, in patriam remeanti, aut
rectâ in Occidentem navigandum. Iudica-
bant rerum maritimarum peritiores, tum
Belgæ, tum Lusitani, non dari reditum classi
infra Syrtis istas dejectæ, ob aquarum in Oc-
cidentem præcipitem raptum, & ventos per-
petuo ibidem adversantes. Præfectus Belgæ,
observans hostium classem malè ferri, cur-
sum inhibuit, & in exitium, in quod ruire eos
prævidebat, ardentiore pugnæ studio præci-
pitare suos noluit. Comperta quoque aqua-
rum per naves suas inopiâ, sufflaminavit ca-
pidos & quietem fecit classariis suis ad ostia
supradicti fluminis. Hic refecti, spirante A-
quilone, ipsis Calend. Febr. Pernambuco
victores appulerunt. ubi per tractus omnes
Belgarum imperio parentes, dictæ Deo sol-
pitatori publicæ grates, ob depulsam à cet-
vicibus & littoribus ipsorum potentissimam
classem, Brasiliæ terrorem, Regis robur &
præsidium unicum. Varia quoque publici
gaudii signa in Aulâ, atcibus, urbibus, pagis,
accensis ignibus & tormentorum exploto-
ne, exhibita fuerint. At apud Bahienses &
plurimaque consternatio animos omnium

perculerat. dum alii propinquos, aut necessariorum fata, alii Regis fortunam miserarentur Liburnicarum nostrarum aliqua, longius Hispanos infecuta, retulit, eos in anchoris stetisse, propè Syrtes jam dictas, quindecim à Flumine Grandi miliaribus, Septentrionè versus, propè fluviū *Vetugo*, ibique *Vetugo*.
 aquarum exivisse. Creditū nauticis, non dari illinc maioribus navigiis reditum, minoribus dari. Sic dissipatā & fugata validissima Classe, fidem fecit Nassovius, nondum cum Scipionibus, Regulis, Cimonibus, Duillisque ac Pompejis extinctam esse fortitudinem. Et, ut recentia memorem, post victum mari nostro interno Bossusium, Britannico Sidoniae Ducem, Flandrico Spinolam & nuper sub Dunis Britannicis Occursum, hæc gloriæ Fœderatorum accessit illustris victoria. qua Hispanorum in Orbe occiduo vim fregimus, tot navium stupendum apparatus eluimus, spem recuperandi has terras labefecimus & potentia Belgarum illudere parantibus justæ defensionis instrumenta ostendimus. Illud adversantibus fati malè cessit Hispanis; quod cum iter omne à Sinu omnium Sanctorum ad oram usque Perambocensem confici possit & soleat duodecim plus minus diebus, menses aliquot cum ventorum iniquitate luctati tardius adreperint, consumptis longiore mora aquis, quibus ob intensissimos æstus maximè ipsis
*Infelicitas
 Hispania
 classis.*
 opus,

opus. Ut classis, quæ primo impetu valida fuisset, & par victoriæ, per tædia & moras evanuerit. Obiere his præliis partes suas virtutes plurimæ. Navalis peritia ventorum oportunitates marisque æstus captabat. Audacia cum potentioribus congressa, iisdem quibus hostis, se periculis involvit. Prudentia militaris mergi naves maluit, & vibratis scutibus, ardentibus ruinis oppetiri, quanta captas non sine publico dispendio servare. Fides, constantia, labor pugnare fortiter. Moderatio satis credidit, fugasse hostem, quem tam pauca manu expugnari impossibile. Clementia inimicos exitio proximos servavit. Amor, periclitantibus sociis succutendo, non semel emicuit. Festinatio insequens, invasit iteratis vicibus pugnare paratas, at tardius se moventes, rates. Hæc è nostrorum analibus & chartis constant. At qui inter Hispanos pugnare, calamitatum suarum propius gnari, post narrare, quæ nunc odiat dicere. ut & hostium & nostra confessione verum valeat: Ex Hispaniis profecta classis, superato Capite Viridi, Oceanum, ubi Æthiopicus esse incipit, emensa, sublitorea Promontorii Augustiniani ventis marisque æstu, projecta, cum excendere ob vicinos Pernambucenses timeret, in Sinu Sanctorum direxit. ubi duodecim Hollandorum naves exploratum & prædatum

*Narratio
Hispano-
rum de iis,
quæ hu
navalibus
præliis
even-
tunt.*

se oberrabant. quæ cum classi, pelagi incommodis sagata, instarent, ut jam nocere possent, inquit per piscatoriam scaphulam Hispanorum Præfecti, Sinus interiora, ubi ab Arcium machinis præsidium est, subivere. Cumque à Bahiensibus ocyus adessent naves aliquot bellicas, in subsidium, Batavi non pugandum rati, classem deseruere. Etenim, in hostili loco, inter omnia inimica infestaque, potentiore hoste, major damni motus, quam emolumentum spes ipsis ostendebatur. Accessit Hispano insigne robur à navibus xxxv, armamentis & milite firmatis, quas Lusitania submiserat Rex, ut & ab aliis duabus, quas Fluvii Platenis incolæ sedecim singulas comensis armaverant. Morantibus Lotan præcipua cura fuit, reficiendi classis aciem & quassata, & purgandi rates à marinis sordibus, navigandi impedimentis. Quo tempore ne ulovis ipsum metus haberet, fore ut à terra subpescerentur navibus infestarentur, peractis in sicca navigiis & machinam publicam cum venis. Tandem expedita classis, cives comperta, quibus inter quas xxxv Galoica inhumanitate terrorem faciebant, alia, minoris mole & vestibus dispersa, quædam octidua, alia centum quinquaginta, alia septuaginta vel octo interstitiis archæ præmunitis ruderibus, quæ per Hispaniam, Lusitaniam, Bahiam, Sinum Mauritii & Argandense, insulasque deloc-

tos, regia potestas atenebat, nec expetere
 omnes militiae nec inexpertos. E. siuufam
 storum latis suorum vocibus & spei cer-
 ta, quae omnia magna pollicebatur, ad
 tum conscendere, de in Alagoam ire, ubi
 expositis militum binis millibus, sub Iohanne
 de Lopezio Barbalibne, cursum in Pedanaba-
 cum direxit. At praevia Hollandica non
 continua in Hispanos machinae explosione,
 indicium suis faciebat de Classis adventu, &
 in Recostam floctens nuntium petulic. Non
 diu post belgarum classis omnisnavium ma-
 ni. (ita rebantur) in Hispanicam magnis ani-
 mis betandae, haec spe erecta, mari vincenda
 hostem, ut qui exposito milite & terrestribus
 mox capus longe Belgis praevaleo. Incom-
 descente pugna, Praetoris Belgarum, Fama
 implicita Hispanis, inter Praetores quos hinc
 Castellanos, inde Lusitanorum, statio-
 quibus sacrosancta Iesu & Mariae vocabula
 venerationem dabant, tanquam hostium pro-
 velutrelarum Deorum, pugnantis. Gab-
 tellana machinis, Lusitana: hinc ar-
 mabatur in utroque a laere socias fetu-
 oier & pertinaciter detinuit Fama, ut qui-
 dam ex ista ruentis motu, alii sancti secto-
 rum. Vn in ebulliant praelium Maniz parati
 cum inter praesens Belgarum. Praefectus cadop-
 ter, aggras pugnam, cuius laudi testis ipse
 defuit. Hoc postea nosis cognoscere Lu-
 sitanis, mersum Antei Solis, origium: nulli
 ipsorum unitatem suis, at aliorum octo Holla-

lis ipsi debuit. Insequenti die, sub Antoa-
 am, Hoilandorum naves xxxv redintegrato
 rælio non segnius pugnare: pari fere hinc
 inde damno. Noctiluæ Baravorum decussa
 tenna fuit &, qui upidromum ferebat, ma-
 us. Illuxerat tertius dies, cum naves, Grande
 Cornu & Christophorus Magnus, Hispani-
 ensis Iosephi latera impellerent dejectis
 suppis acroteris, & quæ hic eminebat: Crux
 ee, Christianorum insigni. Grandis-
 navarchus erat Antonius, cui nomen vulgare
 Rusticus Durckentlamentsis, hosti sternenti
 ductu valde, cuius fortitudo docuit summos
 & in magna exempla natoq, etiam inter stia-
 ram & aræram nasci. Quartus dies atrocis
 æris prælii initium fecit. commissis cum
 vice-Prætoris Lusitanicæ, cui à Iosephi no-
 men, Livmachinis æneis totobili, Belgarum
 ravibus, Christophoro & Grandi-Cornu. Eæ
 pugne facies, is ardor fuit, ac si mergere auc-
 mon debuit in offer partibus, passaque tantam
 cladem Lusitana classis fuit, ut de refugio co-
 piam sibi sara la Rochensis recipere necesse
 haberet. Rehibebant. Vicariorum Prætoris
 Pæfodius Franciscus de Pithonca alique, de
 sidera hitæ præliis fuisse fuerunt millenos
 & Iosephi, quæ septingentis vena
 m, decessere quadringenti. Tunc, sive metra
 Iohannis & Iohi navalium Ducum quos ad-
 pates acciperant Hispani, sive ventorum
 plique injuriâ in Occidentem adasti
 aqua

aque & comestus egentissimi, diversis ad
 consiliis, quâ poterant, navigaverunt. mox ap-
 pulere ad Margaretæ insulam, fame enecidit
 pluribus. Cumque nihil majus præstare for-
 tuna, possit, quam hostium discordiam, dis-
 traxit hæc Lusitanos rectores, Præfectum &
 Vice-præfectum. quorum hic in Tercerum
 flexit, inde Gades pervenit, fractis esuriti-
 onis & siti navalibus. Ea quæ S. Philippi voca-
 batur Galco, trecentes habebat morbo ex-
 tinctos, præter illos, quos atrocior glorio-
 siorque mors pugnantes straverat. E Galco-
 nibus reversæ domum fuerunt S. Iosephi, S. Do-
 minici, S. Philippi, S. Bernardi, insuper ve-
 stigia duæ, una S. Iohannis, altera S. Geor-
 gii appellations. reliquæ aut mari perierunt,
 aut dissolutis compagibus, ad litora Novæ
 Hispaniæ vel interjectas insulas, in principia
 sua redierunt. Quæ Hispanorum narratio non ex-
 acte verum dicat, tamen asseverare.

*Eodem fe-
 re tempore
 de Hispano-
 rum
 classe, sub
 Britannia
 littoribus,
 quibus
 præerat Por-
 tugalus, Ox-
 dines.*

Atque hæc dum mari geruntur ad Occi-
 dentem à Mauritio, alter cognati sanguinis,
 ANRIACVS, ad Septentrionem non minus
 victor, mare Britannicum insedit, & victori-
 cæ signa per ojas littora, non magno tempo-
 ris intervallo circumtulit. quæ victoriæ tam
 nulla Belgis accidere illustrior, opere sui
 precium, chartis illam consignavisse, ut per
 atrocem credibus, & retum utide quæ quæ
 nitidine celebrem. Dicebat classem septem
 navium cum famosissimis Antonius
 quendam

quendus, praelio navali non ita pridem cum
 nostris in Sanctorum Omnium portu com-
 misso, recenti fama celebratior. Inter illas
 Praetoriz erant plures, quarum aliae mille-
 nos, aliae octingentos, aliae septingentos &
 sexcentos vectitabant. milium si millia habebat
 decem, classiariorum millia quatuordecim,
 mixtos ex Hispanis, Lusitanis, Gallo-Britan-
 nis, Cantabris, etiam Flandris. His e Co-
 ronnae portu, qui Galaeiz maximus est, per
 mare Hispanicum vectus, Fretum Britanni-
 cum subsit. Oberrabat in eodem Fretu, non
 nisi duodecim navium contubernio, maris
 praefectus Martinus Trompius, qui sub Ho-
 emkerkio, ad Calpen, memorabilis istius
 praelii pars fuerat, & mox sub fortissimo Du-
 ce Petro Heynio navigans & pugnans, morti-
 raris lateri & laudi adstos fuit. ita decernen-
 tibus factis, ut cadente Imperatore, non dispar
 ille militari virtute exurgerent. Ut in con-
 spectum se e longinquo dedit classis Hispani-
 cae, auctae fuerit Trompio vires, quinque nav-
 ium accessione, ut & paulo post duarum,
 quibus Wittius praerat. His cum hoste
 congredi coepit nocte in tempesta & tormen-
 torum jaculationibus majori pugnae praelu-
 dit. navium nostrarum una, concepto igne
 alicuius fustoditum pyrium pulverem, con-
 flagavit. At illucescente Aurora aliis in super
 duodecim navibus bellicis auctus, quae Du-
 kerkanum in Morinis portum praclusit.

*Martinus
 Trompius
 Gibraltar.*

tant, prælii instaurum fecit. At vultus Gaber-
nator noster, qui tunc in mari depugnanti-
mos est, naves navibus annecti, ne ab hos-
tium navium mole & bellatorum numero
vinceremur. Verum hostium naves circum-
navigans, jam divulsam classem interfecit,
perpetui, eam ictibus fatigabat. capta nam
minore & Galeonum una, cujus curam dum
negligant victores, intemptiva spoliatorum
cupiditate, a suis recepta fuit, & triumpho
crepta. Occuendus navium suarum magni-
tudine & numero animosior, recta in Pro-
viam nostram sequebatur, hoc vehementer
agens, ut junctam & coherentem arctissime
Federatorum classem distraheret. Verum
machinarum grandium ictibus læcer, & per-
foratus ipse, obliquato cursu, missos nos se-
cit & pugna se subdidit. Brevis dies, qui
Veneris erat, crudeli certamine. Subsequent
Sabbathi feriatis classibus fuit, ob nebulo-
sum aërem. Donec inter Iudeorum & Chri-
stianorum Sabbatha, media nocte recruduit
prælium & de refugio hostis cogitare cepit.
sive motu, sive quod iustus esset non conse-
gere. peritorum rei maritimæ iudicio gra-
vilisimè in eo peccatum ab Hispanis, quod
nostros continuis pugnis non attriverint, ut
pote longè potentiores. Ideoque stricta illa
& severa mandata rei navalis grati impreca-
bant, præsertim in maritimis. cum MAXIMA
fortiorum capax sit mare, & multa in eo

occurrant, ventorum oportunitas, cœli,
 temporis, fluxus ac refluxus, tenebræ, lux,
 obcuritas profunditas. Sæpè etiam intendendi
 cursus, & appellendæ classis commoditatem
 & securitatem querendam; quæ cuncta cum
 legum se legibus adstringi non patiuntur,
 prudentiæ videtur, libertioribus præceptis
 pugnat naturam. Nondum victus ergo Oc-
 quendus, post aliquam suorum cladem, na-
 vim æstivas & hians, fracta tabulata, pro-
 tum, poppiumque miserandam faciem, in
 Britannicæ littora, ubi Ptolomæi Duniun est,
 se recepit. Hic regibus præcium præsidia se-
 turum fore arbitrabatur, nec passurum Re-
 gem, uti vim faceremus, ibi loco, quem de-
 fenderent & bellis eximerent Majestatis jura,
 Dominæ anchoris statim bellis, otiosa, ab im-
 potentiore hoste velut custodia, ludibrium
 debuit hinc Britannis, inde Gallis, sem tam
 indignam Hispaniarum rege ad spectantibus.
 Quia Præfecto Belgicæ classis copiam fecit,
 convocandi undique auxilia & reficiendi
 quas rates novisq; belli instrumentis fir-
 mandis, à pulvere namque tormentario desti-
 tuta, impetratis oportuno beneficio à Car-
 mine Chastio, Galetigubernatore, belli re-
 quirit, læteri se Hispaniæ præm custodiam, non
 solum amicitia præbitis, læteri, dum tabu-
 latorum classis reficit. Ocquendus, & sub
 Britannorum castella, veteris læteri. Trom-
 pius per litteras Patrum operam sollicitate, &

que evetrende prorsus classi necessaria vide-
 bantur ferio effluere. Qui cum hostem
 classent in arcto detineri accepissent, & soci-
 arent affixam, ex omnibus Belgii portibus
 & stationibus naves expeditas colligere, &
 ta festinatione, ut non fabricate, sed velli-
 cœluis delapsæ, & natae crederentur, Exi-
 undique fuere maximam Collegia, que de
 miratissimi vocant, etiam Societates geminas,
 quarum una ad Orientem, altera ad Occi-
 dentem mercatur & militat, ut non uno hos-
 te, sed junctis Belgarum viribus, opprimere-
 tur Asia Africaque dominaret. Antea
 habito in castris detecto, fortissimos quos-
 que scopulorum, numero bis mille, per
 naves Foederatorum distribui jusit, Oculum
 delecto de invadenda Hispanorum
 classe suffragatus, Langue naves bellice ce-
 rum & ultra sub Britannia litoribus con-
 nerant, intentis in tanti belli eventum vicin-
 genibus. Tum prius ab hoste imperat
 Trompius classem cum imperat, dum spec-
 tator pugnae Britannus cum classe sue ex-
 partes manet. Belgarum dux suam in quin-
 que concubernia in distinctam praescripto lu-
 gulis pugandi ostendit, in hostem amittit.
 Nec hic delectasse praeteritum videri, non
 dicitur & destinatio, sed quia obsessus erat
 ab hostibus circumfusus. Equidem non
 peto in navibus Hispanicis trepidationes sed
 ut miranda fuga, cui opportuna erat,

ha & densissima caligo, rudentes & funalia,
 quibus attrinentur anchorae, praeciderent.
 Trompius primus proximatam sibi Praetoriam,
 cui a Salvatore auspiciatum erat nomen, in-
 travit. Verum hac fugam moliente, actionis
 bellispectaculum praebuit Praetoria Francisci
 Feij Galgocis Praefecti, cui licet in prima col-
 lisione dejecta essent mali summa, ut decussis
 thoracis & doloribus maris arbitrio jacta-
 retur, nec regi consilio posset, non tamen
 ante vesperam nostris victa cecidit. Cum Prae-
 toria Lusitanica Teresa ferocissimè dimica-
 tum, quam sibi gloriae materiam elegit acce-
 dit bello Muschius. At Trompius immixtis in
 eandem navibus incendiariis, manifestis al-
 lamignibus accendit, quibus immixta Mus-
 chii navis, retinaculisque adhaerens, funi-
 busque hostis sui implicata, simul conflagra-
 vit. Servati tamen cura Imperatoris fuere
 Muschius ipse & sociorum plerique. Admo-
 rantiam igitur rates alii, & Praetoriarum
 duas in litus acta naufragium fecit. Quae An-
 dream de Castro ducem veherat, globis us-
 que Trompio perforata & rimis fatiscens,
 parvo perit. At nullis aequè hoc praeli-
 amicit fortitudo & constantia, quam Lopez
 qui una navis parte metra, altera incendio
 flagrans, ipso brachio truncatus, pugnantia
 manu sustinuit, nec nisi aquis absorptus, in-
 feram nos se arum, pro Rege suo pertinaciter
 & gloriae pugnantis, finem fecit. Quo-
 rum

quendus metuens ne à flammarum & signis
 viciniâ flammis quoq; conciperet, nominantibus
 aliis nonnullis, enaviavit; & in Moroni
 ac portum Duynkerkanum in vectus est. ubi
 qua vectus fuerat, Prætoria, a tenarum vento-
 rumque injuria, Neptuno celsis & fluctibus
 Victo hoc ipso die plures aliæ de in aenas it-
 lissæ; Oceano, Æolo & Vulcano, Deorum
 veluti triumvirata; in Hispaniam conspira-
 ribus; Summo mane subductæ ex oculis elaf-
 sis reliquæ; in certis cineribus ferebatur,
 una excepta, quæ ad primum congestam do-
 ditionem fecit. Neo insequens nex imbellis
 fuit. Batavis, sed indagando hosti studiose
 impensa. Tam atrax pugna & savientium
 machinarum fragor; & flammaram per pic-
 astabulas grassantium ferocia rictuum ferè
 durare. Per Britannorum littora Ducem
 Principumque circumpanta volubant, specta-
 culi causa, promissa plebes emoniam. Et
 stigmis crudelissimi certaminis ad spectu, læta,
 dolens, prout quisque affectus, non sine hor-
 tore, fruebatur. Rex Britanniarum Carolus,
 sedoris sui, quod cum Hispania & nobiscum
 pepigerat, tenax, classis fux Prætorio quietæ
 imperavit, & utrique se parti neutram sepe-
 dit, miserus tamen quarundam navium Hi-
 spanicarum, quas id tanto naufragio in fuis
 sine feravit. Quid, quod & ante fuis in
 fuis quatuordecim hostium naves perma-
 rad oia, Britannici Archægalæ gratis ac
 cipit.

itate ruit, omnes enaforunt: illis sim: litus
 Galliarum; statim à perlicò navium aliqua,
 præda Gallic fuit: Hoc miram narro & secu-
 lorum memoria dignam: Navibus sexaginta
 septem usque ad stuporem grandibus; occu-
 rsum fuit navibus minoribus bis sex: Ead-
 dem aggressi sumus: navibus octodécim,
 mox triginta. Exercitum viginti quatuor
 millium; nos & plures habebat regia classis,
 viscerans millitum millibus adorti, in iactas
 & litonqum angustias protusimus, & velut
 captam circa maledictis, ut clabi non posset.
 Prefectus hostes ipsi Otquendo, cum moras
 redaret: ob fractos malos, Liburniæ suæ
 officium in bal sit, transvehendis è portu Bri-
 tannico lignis, ut refectis navibus maruaret
 pognam: Confecto navali prælio, Dux Fos-
 detatorum captas naves, adhuc militie His-
 panicæ plurimos, ducesq; ipsos Texela
 Malsæ & Echandiæ portibus triumphans in-
 misit: At Duynkerke, Amverpia, Bru-
 xellis supesta omnia & hucus plena. In Hispa-
 niâ, Lusitaniâ, in Cantabris, Callais & A-
 sturum regionibus, alii cognata fratrum, alii
 liberorum, alii amicorum plorabant. Con-
 datiores hæc secum missitabant; mittendos
 Belgas, aut iudicis vel pace placandos.
 Victorem hostem non stare, ubi vicit, sed ul-
 terius progressurum ad ea, quæ cupiditati ip-
 sius & victoriis patent. Non alia tam incruen-
 ta & minus nobis damnosa victoria potiti un-
 quâ sumus. Desiderata è classe Belgarum navis

una, militum & navalis populi sexcentis.
 Cum hostium caesa, merita captaque accipimus
 millia multa, naves quae meritas, quae
 vitas, quae captas quadraginta, cetera vel
 ga vel Anglorum beneficio elapsis.

*Camero-
 nis expedi-
 tio terra-
 stris, ad-
 ventans
 classe Hi-
 spanica.*

Nunc e mari in terras Brasiliatorum
 verti libet, ubi non minore studio intenti
 sunt hostis in calamitates nostras. A necquam
 enim e Portu Sanctorum solveret dicta ro-
 tes Classis, bina armatorum millia Lusitanis
 & Brasiliatis gentis & inter hos Tapujarus,
 in fines nostros missa, distinctis se agminibus
 sparserant. tum ne ab edulis destituerentur
 juncti omnes, tum ne magna manu conspi-
 cui, a limitaneis locis majore Belgarum po-
 tentia arcerentur. Qui enim minoribus nu-
 mularibus contemni poterant, multitudine ter-
 ribiles ad justam nos defensionem irritavi-
 sent. Id in mandatis habebant, ut ad S. Lau-
 rentii pagum, qui septem a Paomartello mil-
 liaribus abest, sociarent copias, classisque ad-
 ventum expectarent. ut si forte, post ejus
 appulsam, egredi in terras impedirentur &
 Belgis littus insidentibus, adessent promissa
 armis & depulsis nostris viam sternerentibus,
 aditumque in mediterranea patefacerent.
 quo fini jam ante incolarum animos, Hispani-
 tate potentiae ostentatione, occupaverant &
 nobis iniquiores reddiderant. Copias in-
 ducebat Praefectus Camero, Brasiliatus,
 tuis apud suos militis experimentis classis

metu & audacia summus: qui ut imperata ex-
 equeretur, ad fluvium Vnam cum cohorti-
 bus confedit. Facile illi fuit huc penetrare,
 cum miles ferè omnis nostrer è mediterraneis
 evocatus. in littoribus detineretur, in adven-
 tum classariorum. At hoc metu expeditus
 Nellovius, & depulsa in maris incerta & avia
 Classe, illicet lectam mille militum manum,
 sub Tribuno Coitno, viro fortissimo & mili-
 tiæ experto, Cameroni objecit. Quo percep-
 to, nec enim horæ spatio aberant, movit Ca-
 mero, & distincto milite per silvas & dumeta
 progressus, hæcenus evasit. Coitnus pari in-
 dustria sane, quoque distinctis caervis sub-
 misit, & accelerato itinere solitos silvarum
 transitus & egressus interceptit. Primam præ-
 hi occasionem nactus centurio Tackius, duas
 cohortes sclopetariorum in hostem trahit,
 propè Pojuam, & conserta manu cum sex-
 tentis Lestianorum, quibus præerat Ioan-
 nes Lopezius Barbilio, acriter pugnavit,
 quibusdam caervis, reliquis fugatis. è nostris
 defecerunt venillifer unus, & gregarii septem,
 vulnerati septemdecim. Secundam arripuit
 vigiliam præfectus Mansfeldius, qui co-
 hortem agebat quadringentorum Belgarum,
 & auxiliatorum centum. quibus cum Bar-
 bilio ad S. Laurentium congressus, ad præ-
 munitissimum jaculationes, in fugam ipsam
 cum ducenti erant, qui de generes profluo,
 projectis turpiter armis, miseræ nomina in-
 fama.

*Ita opponit
 tur Tribu-
 nus Coi-
 nus.*

*Pollitur
 Camero
 & caditur.*

famabant. Ipse Barbalius, erga vertens, pules
 sui, qui capite fugientis fortè deciderat, nec
 non gladii & chuitartim omnium, quas Lus
 itanis nostrarum partium aderebat, copiam
 Mansfeldio fecit. etiam istarum litterarum
 quibus agendorum rationes exaraverat Cam
 mos de Torre, habuit eum summa potestate
 te imperator. His diserte iusserat ille, ne victo
 res sui elementa fracta parerent Belgis, sed
 nullam discrimine, & hos & Brasilians quos
 cunque nostris stipendiis merentes, intacte
 tenet solis gratiam faceret Lusitanis. Mon
 batur per id temporis in Prefectura Paray
 beni Andreas Vidalius, centurio, qui ante
 semestratus è Sanchopum Portu missus, cum
 litteris ad Molatum dominum, etiam eos im
 ploras seditionum studiis, ut adveniente Clau
 se arma caperent, in libertatem se pristina
 sub Rege suo vindicarent, Belgarum se im
 peris expedirent, in Classis potentissime
 adventura farinae colligorent. Non obave
 rant complures, diversisque insinuationis
 corrupta fide, clandestinis colloquiis, detri
 rimum quemque & nostram respiciendo
 las in partes suas pertrahere. Cum in con
 spectu esset Classis, proutis & alius seditioni
 num ministris, Vidalius accensis molendinis
 aliquot, & cannarum struibus, hoc agere
 ut terrefactos lapicis ignibus, Belgas alitum
 vocaret, arcedis primariorum dunnis, tam
 unque illud & in hoc Classi ostendat.

*Andreas
 Vidalius
 adventante
 te classe,
 Lusitanos
 ad seditioni
 bus studia
 hortatur.*

Duces Belgæ stratagematum istiusmodi non ignari, fasque deque habitis privatorum dispendiis & publicæ tutela dediti, perstiterunt in littorali statione. Mox fugatâ classe & periculatorum securus Mauritius, cohortem suam militumque septingentos, duce Carolo Toulonio, ad ablegavit, qui conjuratorem studium & cœtus reprimeret, & rebelles incendiarios in ordine cogeret. Expositura fuerat ad flumen Conayou militum trecentorum agmen, ducebatur Francisco de Sosa & Henrico Dias, etiam Rebelhinho, qui amulatione quadam ab illis distractus, postea se totam habitationem iuncturâ. Cum his notoribus fuisse Rodolphum, ubi se aperuere filix, octuaginta & septem casis, pluribus faucibus captique, ceptus ipso die elubri. Intererunt Francisco Sedum dicitur esse, postit, repta ejusdem inq. manibus vestris pectoralis, quam explivi agnoscere. Inter faucios Henricus Dias abjecta pampula & casis & pileo inglorie fugio. Magna inter ipsos cupidatio nris & meris, cum quo spes nulla esset claustris in litore occipendi, hoc quisque studebat, ut traderet in Sabvatis urbem, si qua posset, obiter longum mole stumque, & victus parvum, salvis remearet. Bimestri, antequam solvitur à Boeris Sanctorum Clasis, in Fluytibus Grandetis à mediterraneis descendens, Tapajam in terra millia, cum uxoribus liberisq; supencibus novitate Belgis. usque in ante-

Toulonio-
cum ho-
sibus pug-
navit.

Tapuia-
rum tria
millia je
Belgia iam
antegang.

Tapuia-
rum tria
millia je
Belgia iam
antegang.

antebac tam frequentes ad nos accesserint,
 nec nisi viginti aut triginta circiter agmina
 Venerant e locis usque adeo à litore reme-
 sis, ut ubi domicilia & natale solum haberent
 hæc Anthropophagorum gens, ignoran-
 tibus. Nonnullos antique libertatis spes
 mulabar. pluresodium Lesitanorum, que-
 rum dominationem per Europæos subire
 posse non desperabant. Erant, qui animam
 fortunam & spolia ac plura ex monistibus por-
 rebant. Et jam se nostris iungere parantes,
 armis ad fines istos ingressabantur. Profectu
 es tempestate, veluti ex litus dati nobis vide-
 bantur in subsidium. Neque enim in mor-
 tem ulli venerat, foreq; ut in hac Præfectus
 bellifera scena panderet. At simulac ex hosti-
 um classiatibus plurimi non longe à Flaminis
 Grandi exscendissent, abigendis amantibus
 apportandis in classis refectioem aquis, est
 arate fore à Nassovio litteræ ad Regem. Tap-
 puzum, Joannem de Wy, quibus obditi
 peribat, trii hostem à pabulatis de captione
 acceret. Qui singularem in motu animi pro-
 pensioem restans, plures filium suum cum
 Tappuzis atque, veluti fidei & bonæ voluntatis
 vadens, misit in Arcem Cœlianam, seorsum
 effatus, se eandem vitam necisque factam
 habere subitum, & jampridem factum
 esse Lusitanorum hostem. cui dicitur se fidei
 foret, Lusitanos duodecim, loci istius in
 10, infelici sane imperio, veluti dicitur

*Ita vult
 ad Tap-
 puzum
 Regem
 scribit.*

agentem illam victimas, obtruncavit. Comes militum suorum sexaginta, duce Garstnanno, Tapujis addidit; ut ex communi consilio & nostra disciplina in hostem ireretur. Adscripsit ergo in militiam Belgicam hinc Tapujis, ita à gentis nomine dictis, inde Brasilianis bis mille, pro nobis optimâ fide belligerantibus, validiores adversus Lusitanos Hispanizantes visi sumus. cum INTERNI militis majus sit in Duces suos obsequium, fides & veneratio, quam externi, & loca sedesque magis tueatur genitus, quam aliunde accitus. Nassovius, ut aliqua necessitate fidei ipsorum adstringeret, Tapujarum conjuges liberosque in Insulam Tamaricam deferri & liberalius illic haberi imperavit. facti causa hæc fuit, ut, si fortè defectiõnem per litteras suaderet Camero, quod & fecit, charissimorum pignorum intuitu detererentur. Inter litteras Barbalionis interceptas erant, quibus in dubium adducebatur ejus fides & militantium sub ipso Brasilianorum. quas, ut demereretur Cameronem, & hoc veluti lenocinio pelliceret, ipsi transmisit Nassovius. Nec diu post perlatum ad Comitem, ex ore archiepiscopi cujusdam, militarium trium ac navium quatuor captivorum, residuas Hispanorum è classe rates, ventorum & æstus marini ferocia in Occidentem raptas, in anhoris stare, minoribusque navigiis in littora quam egredi. Illud quoque accepit, Praetorianam

*Mira Cō-
mitis so-
lertia.*

*Baxios de
Rocqua.*

toriam Castellanam, trium anchorarum te-
tinaculis de cussam, in extremo fuisse discrimi-
mine, ut & alias duas prætorias, Galeones-
que, unam onerariam, quæ sacchata vehe-
bat, in scopulos *Baxios de Rochas* illisisse, His
maris periculis implicitos Hispanos, aliam
ratibus stationem elegisse: & eas quæ aqua-
tum in littora deflexerant, postquam muta-
tam Præfecto Hispanienti stationem vidis-
sent, deserto littore, alias quidem in Marag-
nanam, alias in Tercetæ insulas, non expec-
tato imperantis jussu, concessisse: ipsam
Classis Præfectum in Occidentalia pertulam,
cum Galeatis navibus ad Siaræ portum stare.
Credidit & illud, Præfectum Classis Comi-
tem Torrensem, cum domesticis in Liburni-
cam transisse, quæ in Sanctorum Sinum ip-
sum perveheret. reliquis jussis vel consilio,
vel fortunæ gratia ac felicitate sibi consulere.
Agebant iidem, Prætoriarum Castellanorum vix
sex aquarum vasa superfuisse, ut Galeatæ om-
nes necessitate adactæ fuerint ire in Occiden-
tem, ob potus penuriam. quem, utpotè à li-
burnicis & minoribus navigiis destituta, (illa
recentibus præliis ferè cuncta ipsis perierant)
ex vicinis Insulis transferre prohibebantur.

*Barbalio
cum mille
quingentis
militum
terrestri
itinere
Bahiam
reperit.*

At reliqui infastæ expeditionis Duces, Co-
mes Banjola, Franciscus Mora & Ludovicus
Barbalio, cum distracta & accisa Cla-
membra conspicerent, nec reduci illam
de abierat, posse, in hoc tandem conve-

ut Lodovicus Barbalio cum militibus mille
 quingentis omni armorum genere instructis,
 terrestri itinere Sinum Sanctorum reseret,
 viamque sibi ferro inveniret. Franciscus de
 Mora cum Comite Banjola conscensa memo-
 ri victoria eò navigarent. Barbalio iter cape-
 sens agros & sequi impotes, dura necessitatis
 ac militiæ lege, trucidari jussit, ne capti à nost-
 ris adventus ipsius & profectiois per ter-
 restria indicium facerent. quod sollicitè me-
 tuebat, uti ex captivis, qui se memorum late-
 bris abdiderant, cognovimus. Per hæc &
 quæ prædiximus tempora, ea accidere, quæ
 referre non piget. Iudæus quidam, Bento ^{Bento}
 Henricus, magnus, ut talium mos, jactator ^{Henricus}
 & promissor, grandis secreti, (Fodinae puta)
 reperto erexit animos Senatorum. Verum
 incertam opum spem non levi precio licita-
 bat. Indicii mercedem petebat sibi & ex fe-
 natis & nascituris, alteram proventuum &
 lucri partem. At Senatores, edocti FRAV-
 DVM matrem penuriam esse, & tumidis stoli-
 disque imaginationibus impleri paupertati-
 em, nec omnino abnuere, nec annuere post-
 ulari. Verum ea promissere, quæ ex præ-
 scripto præsidium Societatis, rerum utilium
 inventoribus indulta fuere. At Bento,
 non sine supercilio, celare rem tantam,
 præ se ferre iter in Hollandiam, aliquid ta-
 men de postulatis remittere. Senatores,
 veriti ne aliis rem aperiret, aut morte
 præ

præventus nulli, iterum in colloquium cum
 Iudæo admissi, novis oblatiis condicionibus,
 nihil effecere, sed illo jussu non exire Brasilia,
 ne dispalesceret arcenum, diu sola tantæ fel-
 citatis expectatione felices fuere. Postea
 cum solenni tractata cum Vnde viginti-Vi-
 ris, Societatis supremis rectoribus, transe-
 gisset, è Rodina, quam ipse adiit, metallorum
 specimina Pernambuco attulit. quæ post
 rigidum examen, deprehensæ fuerunt sul-
 phuræ esse & plumbeæ materiæ, nec valoris
 magni. præterquam, quod ad Australia S.
 Francisci fluminis sita esset, loco armis Lu-
 tanorum & Belgarum controverso, longius-
 que à littore. Vidalius, cujus paulò ante me-
 mini, homo audax, callidus & prout ani-
 mum intendisset, pravus aut industrius, in
 Paraybæ terris populationibus incendiisque
 grassatus, maximis damnis afflixerat. Lustra-
 norum molas, agrosque cannis passim sac-
 charis confitos. Quibus malis avertendis
 missi eò ad molarum tutelam militum mani-
 puli plures fuere, qui junctis, cum res postu-
 larer, viribus, depellerent grassantem. In
 ejusdem Vidalii & Magalheinsii prædatorum
 capita, præmiis ingentibus exciti fuere cir-
 cumquaque præsidarii. Etiam poenis tere-
 facti quidam è nostris in Alagois & Porto
 Calvo, qui extortionibus & direptionibus
 indigenarum per nefas, atterebant populum
 Carolo Toulonio prætoris cohortis D. I.

*Vidalius
 grassatur.*

*Inquiruntur
 in expila-
 tores civi-
 tum.*

lemandatæ partes inquirendi in expilatores
 iofce & coërcendi publicarum injuriarum
 utores. Venditi aliquores sub hasta Nigritæ *Nigrita*
 ervi, quos Africa littora & portus transmit- *magno ara,*
 unt, luculentis precijs recreabant æraria. *vendun-*
 At tamen creba Servorum & Servitutis com- *tur.*
 memoratio, imperare videtur, ut de horum *De Servis*
 origine & sorte pauca delibem. Eorum alios *& manci-*
 naturæ vitium fecit, alios lex. Illos voco, quî *piis dicunt*
 ingenii & indolis culpa nihil erectum dig- *suu.*
 numque hominis curâ capiunt, ut ex aliorum
 nutu & imperio ipsos vivere satius sit, quàm
 suo. Lex servos facit, non illa melioris & be-
 nê se habentis naturæ, ut quæ liberos nos nas-
 ci vult; sed quæ gentium est, contra naturam
 quidem, nec tamen sine ratione introducta.
 Tales sunt bello capti, qui cum isto jure oc-
 cidi possint, servantur ad servitutem, aut pre-
 cio venditi emtique eadem lege adstringun-
 tur. Hæc servitus non Romanis solum, sed
 & aliis gentibus passim usurpata, dominis jus
 dedit vitæ & necis in servum. donec mitiori
 lege sub imperio Romano coërcita dominia
 fuisse, ratioque reddenda fuit occisi aut cru-
 delius habiti. Cæsar Dictator in Galliis sub
 hasta captos vendidit, in Salassis Alpibus po-
 puli Augustus. Nec caruerunt iis Christia-
 nis Ecclesia & multis post seculis. ne-
 que fragantur divinæ Apostolorum voces,
 sed servitutem ordinant & præceptis infor-
 mant. Exstant de servis leges Caroli Magni,

Ludovici Pii ac Lotharii, ut & de conjugio
 servorum decreta Alexandri III. Urbani, In-
 nocentii, Pontificum. Verum posteriore
 vo paulatim apud Christianos, doctrinâ &
 Christi genio mansuefactos, in usu servitutis
 ista esse desiit. Ita ut à temporibus Impera-
 toris Frederici IX, ab annis nempe à Vir-
 ginis partu CIO CCXII, omninò nulli fue-
 rint. Fortè ob hoc, quod nefas crediderint,
 ita servire, sanguine Christi in libertatem fi-
 liorum Dei redemptos; vel, ut hac nova &
 insoluta humanitate pellicerent, alienos à
 Christi doctrina gentilium animos. Neque
 immeritò *Servum nomen ex iniuria natum scribit
 Seneca.* Majorem certè veteres Germani &
 honestatis & utilitatis publicæ rationem ha-
 buerunt, qui suis servis non crudeliter abusi
 sunt, Romanorum more, sed hætenus tan-
 tum, ut frumenti modum, aut vestis aut pec-
 coris, tanquam colonis injungerent, suos
 cuique penates pro arbitrio permetterent.
 cujusmodi servitutis vestigia non obscura, in
 agrorum servitiis apud Sueonas, Polonos
 Tac. de aliosque populos observare est. *Verberare ser-
 morib. vum ac vinculis & opere coercere, rarum. Occidere
 Germ. solens, non disciplina & severitate, sed impetu &
 ira, ut inimicum, nisi quod impune.* Atque hoc
 ferè more habere servos hodie solent genti-
 um & Christianorum plurimi. Certè &
 mentius & moderatius eos haberi cupit.

Ep. 47. *neca: Servi sunt? inquit, imò homines. Servi
 sunt? imò contubernales. Servi sunt? imò bumbus a*

uicci. Servi sunt? imo conserui, si cogetaveris, tantumlem in utrosque licere fortuna. Tam enim tu illum ingenuum videre potes, quàm ille te servum. Crudelè & inhumanum est, quod nec tanquam hominibus quidem, sed tanquam iumentis abutimur. Cogita istum, quem tu servum tuum vocas, ex istis seminibus ortum, eodem frus calo, aequè spirare, aequè vivere, aequè mori. Sic cum inferiore vivas, què admodum tecum superiorem velles vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in servum liceat: veniat in mentem, tantundem in te domine tuo licere. Vive cum conseruo clementer & comiter. Nunc postquam invaluit etiam inter patrios & in melius mutatæ Fidei Christianos lucri cupiditas, aperiente viam bello & armis, rediimus & nos ad morem emendi vendendiq; hominè, Dei quantumvis imaginem, à Christo redemptum, imperatorem universi, & nihil minus, quàm naturæ ingeniique vitio servum. Ut & hac tempestate conqueri, sub Christianorum imperio in Brasilia, servorum aliquis possit & exclamare: Quàm misera res est O Iupiter & Dii, Arist. in servum esse insipientis Domini. utiq; evenit nō raro, ut sapiētior stulto, bonus nefario, stupido ingeniosus serviat, & divinæ particulæ auræ, nō naturæ suæ vitio, sed sortis alteri mancipet. Pluto.

Quidā Franciscus de Barros Reguo suspectus vir fidei, ob hoc, quod ad S. Francisci ripā habitaret, remissus otio, & sua erga Regē Hispaniarū officia palā veditaret, publicisq; regionū Officialiū tabulis cōprobatet, in Occidentales insulas relegat⁹ est. INITIA quippe imperiorū

*Prohiben-
tur certa
mina sin-
gularia.*

tentibus, diffidendum victis, quavis occa-
sione ad defectonem & perduellionem pro-
nis. Irrumpentibus quoque in Barbaroorbe
in gentem nostram soli vitis, præsertim esse-
ra illa mutuis certaminibus pugnandi libidi-
ne, quæ in cædes, vulnera offensasque non
leves desinebant, non sine Christiani nomi-
nis dedecore; coërcita fuit Edictis rigidi-
mis singularium pugnarum petulantia & re-
vocatus legum in homicidas rigor. Ob fari-
næ inopiam queruli Serinhaimenses, Vnen-
ses, Paraybenses, Allagoenses & Portus Cal-
vi habitatores, hoc impetraverunt, ut in eos
animadverteretur, qui Mandiocæ proventus
celarent Rectores. Et ne prædiario militi
desseent alimenta, panis demerso solati fue-
re Senatores saorum famem, donec è Belgio
apportaretur liberalior annona. Fugiente
anno MDCCXXXIX perlatum in Mauritiã
urbem cadaver fuit Illustr. Comitum Iohannis
Ernesti Nassovii. ita volentibus factis, ut par-
titis natalium & obitus vicibus in utroque
orbe inclaresceret, & quò virtutis suæ docu-
menta daturus cum Fratre Mauritio venerat,
daret mortalitatis.

*Qua post
classem
dissipatam
revenirint.*

Dixi abiisse laceram & dissipatam hæc
illuc Hispanam classem. At reduce in Per-
nambucensem Stationem nostrã, naves istæ,
quæ per augustiam temporis, sub prælii nave-
lis initia, exonerari non poterant, jam iussu
sunt onera sua post victoriam exponere, &

mercantium desideria implere, Nassovius, revocato è ratibus milite, terra se formidabilem hostibus ostendit. Ludovico Barbali-
 oni, qui duobus armatorum millibus Paraybæ imminebat, obvius ivit Picardus, excubiarum Præfectus & Centurio Dayus, qui hostem observarent & abactis armentis alimenta subducerent. imperatum quoque navarchis & littora tenentibus, ut in omnem eventum instructis navibus præsto essent, si quæ irruptionem Lusitanus tentaret. Naves plurimæ in Sanctorum Sinum missæ, observandis & occupandis, si fors sineret, hostium navibus. Cumque copiis suis Paraybæ proxima teneret Ludovicus Barbalius, missi è Gojanæ rebus præfidiarii & centurio Mellingius, suam cohortem & Brasilianos ductans, & eam, quæ Artifoskio paruerat in Iguaraca, revocata in hanc centuria Ducis Eintii, in Olindam, quæ Pironis erat. Tunc publico Senatus iudicio in navium aliquot Duces, ob rem negligenter gestam, animadversum. Etenim Navarchorum, quotquot præliis istis navalibus interfuerant, quidam fortiter pugnare & lumen virtutis bellicæ indefatigabiles pugna aliis prætulere: quidam turpi & erubescenda vircordia, dejectis mortis metu animis, militæ decus maculaverunt, spectatores pugnæ, non actores. Nassovius, ut exemplis severis disciplinam militarem contineret, selectis ad hanc rem iudicibus, animadversioni illorum

*Ludovico, Barbali-
 oni opponi-
 tur Picar-
 dus.*

*Supplici-
 um sumi-
 tur de ig-
 navis Du-
 cibus.*

reos subjecit. ne inulta foret gloria militaris læsa, & velut piaculo propitiaretur Mars, duo ex Iudicium sententia capite perfidam ignaviam huerunt. uni gladius clementiæ index & meritiæ mortis supra verticem iit: uni percitum fuit, ob pristina merita. Vidit hanc veritatis scenam Antonius de Cunha Andada, miratus, quamvis parta victoria, inflexibilem militiæ Belgicæ rigorem. quem & laudabat, tanquam tenacissimum vinculum securitatis publicæ & imperii nostri stabilimentum in hostili solo. At præclare meriti Ducis, non laudibus solum præconiisque cumulati, sed & aureo singuli numismate, in rei memoriam, donati. Ejus laus unum classis naviumq; imaginem exhibebat, cum hac inscriptione: *Deus contudit fastum inimicorum.* alterum effigiem Comitæ Mauritiæ, & appellationem. Barbalto per mediterranea militem ducens, per eas terras, quas Mattos vocant, iter affectabat. quò se Fournalonius ad obsidendas vias recepit. Picardo & Donckero mandatum, ut relicta Gojana in Terram Novâ se conferrent, & hoc omni cura agerent, ut hostiles copias, si quâ possent, aut sternerent aut fugarent. Verum non segnior hostis, cohortes aliquot nostrorum, quæ Gojanæ erant, incautas occupavit, interfectis Picardo & Lochmanno Centurione, gregarii ordinis centum, aliis vel faucibus vel fuga elapsis. Quæ suorum strage percussus Nassovius, ipse

*Pramia
dantur be-
nè merito.*

*Caduntur
aliquot
Belgarum
copiæ.*

actis unde quaque militaribus copiis, bellum
 capessere stavit. Acciti è navibus in terram
 milites & navalium sociorum ducenti quin- *Dissolvimus*
 quaginta, Duce Jacobo Alardo, Mansfeldius *ad bellum*
 & Hooghstratanus ex Comitum imperio se *separat.*
 junxere copiis ad S. Laurentii sedem. Centu-
 rio Hoesus, contracto è Moribeca milite,
 una cum aliis centurionibus, Dyckio & Sluy-
 tero in Olindam se recepit. Prætori Scatio
 imperatum, uti octuaginta Nigritarum ex
 molendinis conscriberet, portandis castren-
 sibus impedimentis. Civibus verò, ut vacua
 præsidii urbe excubias ipsi agerent. Eintius
 quoque movere se ex Ihuaraca jussus & cum
 centuria sua adesse. Interea Tournalonius è Pa-
 rayba hostem insecutus, molestissimo at ce-
 lerrimo itinere, quippe XVII millia duode-
 cis horis confecerat, suis fame attritis, frustra
 fuit. Certior namque factus Lusitanorum
 indiciis de Tournalonii adventu, moverat ca-
 stra in Mattos, magna, ut videbatur, festina-
 tione, ob relictas hic illic militares penulas
 sarcinasque. Nostri laritantes aliquot hosti- *Dissolvi-*
 um in arundinetis, protractos trucidar- *tur bellum.*
 unt. His ad Comitem perlatis, decre- *ad abitum*
 tum, ut ab expeditione abisteretur, remis- *hostis,*
 so, qui conscriptus fuerat, in sua loca & sig-
 namillite, navalibus in suas rates. Nec diu
 post Mansfeldius in Mattis cum hostium co- *Comes in-*
 hæte dimicavit. quæ post velitationes aliquot *stare suos*
 abjectis *hostijebat.*

abjectis impedimentis, in fugam se dedit, penulis, quas ducentas reliquerant, non farina ad victum, sed saccharo, ob farinae penuriam, repletis. Non destitit Comes variis locis, ubi securitas publica exigebat, hosti instare, per Tourlonium Cameroni & Iohanni Barbalioni, per Mansfeldium, qui mille & ducentos in prælium ducebat, Ludovico Lopezio Barbalioni, cum mandatis, ut ad Fluminis usque Francisci ripas, hostem ipse persequeretur. at Tribunus Coinus vnam usque, inde in Serinhæmum reduceret militem. missæ quaquaversum in portus nostros rates plurimæ, commeatum ferentes reficiendis copiis. Sub hæc tempora, aliquot ordinis Ecclesiastici, Franciscani, Carmelitæ, Dominicani Præfecturæ Pernambucensis, numero, sexaginta, ob clandestina cum hoste consilia, & tentatas militum defectiones, submittanque Hispanis annonam, in Tamaricâ insula detenti, inde in Indiam Occidentalem ex Senatus Supremi decreto, deportati sunt. ubi licet affectu, ob partium studia, nocere possent, locorum tamen immani intervallo, à Brasiliensibus segetes, nocere prohibebantur. Quæ res licet primò commovisset populum, postea tamen, sublatis è conspectu, quos retinere cupiebant, elanguit cum indignatione desiderium. præsertim cum relictis ipsis essent, obeundis sacris, Parochiales Presbyteri. Depulso finibus hoste, non armis

Comes instans suos hosti inbet.

Aliquos sacri ordinis relegati.

lummodo, seo & frugum inopiâ, quarum cum indigenis negotiationes prohibitz aliquandiu, per belli necessitates, fuerant; veniam fecit denuò Senatus incolis, per vicinas terras & oppida farinas diuendendi, & quò vellent, distrahendi. Vtique noverunt militarium & civilium rerum sciri, extra bellum subministrari posse alimenta, quæ vigentè bello prohiberi minimè nefas fuerit. Ideòque in hostium esse partibus, qui talia subvehat, post publicam significationem. cum annonæ copia augeat bellum, quantum inopiâ minuit. Brasiliensibus militantibus injunctum, ut, cessante hostilium irruptionum metu, in suos quisque se vicos reciperet, & culturæ agrorum vacaret, sublevandæ frugum parcitati.

Nec segnius Societatis Directores in hoc domi incubere, ut attrito bellis milite, auxilia in supplementum submitterent Brasiliensibus, quæ toties Comes, toties Senatores per litteras tamque ardentè efflagitauerant. Cumque tanti Imperii molem sustinere non possent eo quæstu proventuque, quem sufficeret Brasilia, afflictis mblendinis & vastata passim inesse, ea consilia inivere, ut armis bellique fortuna languentem rem restituerent, potentiamque in rates argentiferas, quæ à Terra Firma, Nova Hispania & Honduris quotannis dites abeunt, converterent. Quare novam adothavere classem, navium viginti

*Expedicio
Ioli in por-
tibus San-
torum
verris.*

An. 610
IO C XL.
Mart.
XVII.

& octo, sub Præfectis Cornelio Iolo, & Iohanne Lichthartio. qui pubescente anno, (eratis millesimus sexcentessimus & quadragessimus) Belgio egressi, in Brasiliam appulerunt primo Vere. adductis secum Iohanne Walbeeckio, qui Assessoris, Nieulandio & Alevvino, qui Senatorum & Moucheroni, qui Advocati Fiscalis munere fungerentur. Deliberatum serid, quid ex Societatis usu facto opus esset. Designabatur omnium votis Vrbs S. Salvatoris, Brasiliæ metropolis, nuper à nostris frustra tentata. Eâ in potestatem redacta, totam mox Brasiliam nostram fore, omnemque sacchari proventum, ob molendina huius provincie plurima. Verum nisi ipse facile est complecti maxima, ita potiri cupitis difficile. Iudicabat Nassovius, non esse sibi militum satis obsidendæ ubi hoc ausuro senis minimum armatorum milibus opus esse; illi à validis præfidiis prospectum esse, & advocari in subsidium vicinos populos nullo negotio posse. fame illam expugnari, longioris esse moræ, quàm anni tempestas ob pluvios, menses ferat. adhæc Directorum Societatis recentibus mandatis bellum Occidenti indici, & regis classibus. Iam itaque in eam sententiam, ut novus miles in hostium terras immitteretur. qui, uti tentum & factitarum à Barballone fuerat intra fines nostros, flammis ferroque obvia vastaret diriperetque. ita futurum, ut suo clamore

saperet hostis & bella in posterum gereret
 clementius. facta vastitate, ipsi defore pa-
 bula alendis praesidiis, mercantibus lucra,
 ætariis reditus, nobis otia fore & quietem.
 Poterant movisse veterum Romanorum ex-
 empla, qui isto fini in Hispanos, Campanos,
 Ligures, Nervios & Menapios populati fue-
 runt. Quod & antè fecere Halyattes in Mi-
 lesios, Thraces in Byzantios, non tam hosti-
 um odio, quàm prudenti ratione, minuendo
 bello & flectendo ad pacem hoste. Quare
 dum naves aliaque ad violentam expeditio-
 nem necessaria Parantur, Iolus cum navibus
 octo, quæ milites vehebant septingentos &
 Brasilianos bis centum, in Portum Franci-
 cum vela fecit, ut cohortium Barbalionis
 reliquias in Allagois hærentes, incolisque
 cædibus grassationibusque graves, submove-
 ret: cujus adventu percepto, in Australia
 progressus Barbalio, incolas omnes, tribus
 quatuorvè exceptis, secum abduxit vacuas-
 que sedes fecit. at horum, utpote transfuga-
 rum & jam à partibus hostium, bona, agri,
 domusque Fisco nostro adscripta. Lichthar-
 tius Classis pro-præfectus & Carolus Tour-
 lonius militum dux, in Portum Sanctorum
 valida classe navium xx ivere, quæ militum
 habebat bis mille & quingentos. ubi ex-
 posito in terram milite, sævientis Bellonæ
 horrida crudaque documenta dedere. Mo-
 le Lusitanorum omnes, tribus exceptis,

*Quæ sunt
 populatio-
 num.*

*Lichtbar-
tius popu-
latur in
Portus
Sancto-
rum terris*

in cineres redactæ, navigia minora, quotquot
se hic illic offerebant, vel capta, vel exusta
agri circumjacentes, vici prædiaque, aspor-
tantibus oppidanis, vastata & direpta. In
Tapesiqua aliæque portus expilatae, ne dan-
norum cetera memorentur, hoste nulli
morante aut vim nostram sustinente. quæ
quid virilis sexus armisque metuendum, ferro
sternebatur. soli parciturum sexui muliebd
& imbelli ætati, hæc miserationem duo ac-
tulerunt & excusationem. tum mulieres belli
præmium facere, immitte lit. & in infantes,
qui modo in lucem vitamque humanam ve-
nere, ne calumnia quidem, quod dicat, ha-
ber. Tribunus Cœsius, postquam in Portu
Francico tres militum centurias in nave re-
cepisset, in Fluvium Regalem, domini Hi-
spanici, recta estendit, ut eandem vastatam
faceret. facti causa fuit, ut fixa in hostico belli
sede, levarentur annonæ penuria Pernambur-
censes, militi nostro alibi alimonia esset. ac-
cedebant & hæ rationes: exinde oportunas
esse executionibus Lusitanorum præfeditas,
satius esse, vim inferre foris, quam domipati:
sic sementem, sic messes ipsorum intercipi:
sic pecudum, quibus victabant, captant
impediri: non alia belli facie adduci posse
hostem, ut reducto è provinciis Belgarum
militæ, suæ studeret tutelæ: quin & alibi ve-
cuparis copiis nostris, melius tranquilliusque
fore domesticis. Verum dum hic morantur

*Rationis
populandi
hostium
terras.*

& vindictam ferro ignique explemus, non ea
 hic reperta pecorum copia, quæ Belgis suffi-
 ceret. utique commeantes & remeantes per
 hostractus Barbalionis copiarum, pecoris indi-
 gentiam fecerant. iussi quoque fuerant, ad-
 ventante Coino, Fluvii Regalis accolæ om-
 nes, ut & Tapicurenses, quicquid esset ar-
 mentorum, in Sinum Sanctorum agere. Ita-
 que hoc rerum statu, alibi sui usum esse posse
 optabat Coinus. Peragratis quippe istius
 territorii agris omnibus, ad milliaria usque
 viginti, nusquam insignes nocendi hostibus
 occasiones nactus fuit. Iamque Brandius
 vigiliarum præfectus ex captivis hostium ac-
 ceperat, pro-regem dicti Sinus, Georgium
 de Mascarengas, cum navibus octodecim eò
 devectum, quibus nautici & bellatores vehe-
 bantur bis mille & quingenti. adduxisse eum
 ipsum tribunos militares quinque: detineri
 regio iussu Gubernatorem Comitem Tor-
 renssem, Barbalione iussu in Lusitaniam re-
 verti. Idem Brandius cum cohorte sua in
 mediterranea animosius progressus, ab hosti-
 bus mox circumventus caesusque clade non
 levi fuit. desideratis centum, pluribus, inter
 quos Brandius ipse, captis. Per Coinum,
 magni aliam animi & prudentiæ virum, infe-
 licis quoque tentata fuit Urbis Spiritus
 Sancti, in præfecturâ cognomine, oppugna-
 tio, ob minus exercitatum militem, & inno-
 tum navium penuriam, que prohibebat mi-

*Urbs Sp. Sa
 in præfe-
 ctura eius-
 dem no-
 minis tan-
 tata.*

litares citò exponi. etiam ob præmonitum
 hostem. qui oppidulum festinis operibus
 muniverat, auxiliares Brasiliandos è portu
 flum. Iannarii acciverat, sequè in montem
 receperat; è quo tormentis quinque Belgæ
 non irritis ictibus impetebat. Dux in montem
 fastigia conatus ascendere; ut propulset
 hostem, suorum pusillanimitate & vecordia
 receptui signum dare coactus fuit, incensâ
 pluribus locis urbe, quæ ob lateritias domos
 flammam non concepit. Abductæ solum è
 flumine naves onerariæ duæ, quæ saccharo-
 rû cistas habebat quadringentâs & quinquaginta.
 Sed hoste in illas machinis detonante
 & compagem omnem dissolvente, suavior
 fabura in alias naves translata in prædam
 cessit. Cecidere è nostris gregariis sexaginta;
 & dignioris militiæ aliquot, laucii octuaginta.
 Grassante per Sanctorum præfecturâ
 Lichthartio, Barbâlio, ut afflictis succurreret,
 revocatis ocyus signis, quæ in finibus nostris
 hærebant, trajecto S. Francisci flumine, do-
 minii Belgici limite; Sinum suum reperit,
 consumtis attritisque valde fame & viarum
 incommodis, quas habebat, copiis. Duo hoc
 tempore quam maximè suæ curæ esse puta-
 bant Nassovius & consortes consiliorum Se-
 natores. Vnum, ut Sanctorum in Sinu Urbe
 que potirentur: alterum, ne decretâ in Or-
 dentem per solam expeditio negligere-
 tur. Prius confici non potuit, ob militum

am & comitatus, quem absorpserat Ioli
 Classis, abitura in Occasum. Placuit ergo
 posterius effectum dare. Duobus quoque in-
 commodis flagellabantur Societatis luera.
 Prius a prædonibus erat, & g assatoribus istis,
 qui incolas cogebant vivendi in agris securi-
 tatem æte redimere: quæ causa fuit, quod
 parcius cæderentur Brasiliensis ligni feraces
 silva. posterius ab incendiariis, vel privatâ
 vel publicâ authoritate nocentibus. His ma-
 lis obviam itum, quâ potuit, militum per
 tractus omnes pro viribus & modo locorum,
 dispersione. qui prædones Nigritas, etiam
 Lusitanos, captos abducerent, & locorum
 iudiciis sisterent. Erat illorum primipilus
 Petrus Vistus Nigrita, silvis se abdens. qui
 hostium mandatis instructus magnas Belgis
 calamitates dedit, nuper non levem vicissimâ
 ab ipsis cladem passus; ereptis ipsi, quos In-
 geniorum Dominis subduxerat, Nigritis
 centum. In eo laboratum valde à Comite &
 suis, ut faciliores & æquiores erga nos redde-
 rentur Lusitani quorum plerique ejus erant
 animi & sententiæ, bona se fide armâ in Re-
 gem capere non posse, aut prædonum fero-
 tiam ac quotidianas excursions coercere.
 Ideoque silentio, consiliis, ipso opere, gra-
 tias favebant. Itaque conscripti à Co-
 mite per provincias tres; Pernambucensem,
 Itamaricensem, & Paraybenssem, qui Lusita-
 norum dignitate, opibus fama maxime con-

*Comitatus
 dei sibi a-
 nimos Lu-
 sitanorum
 conciliari*

*Conscribit
 Lusitano-
 rum præ-
 cipuos.*

spicui essent, rogatique, ut ad publicæ securitatis custodiam consilia operasque conferrent, hostium Societati & amicitia renuntiarent. cum nullum ab Hispana Classe præsidium superesset; mercaturæ studia erigerent, vim omnem ab aris & focis unanimes arcerent. se nihil intermissurum, quod ad ipsorum faceret commoda, gentisque Lusitanicæ honorem, rigidissimis edictis cautum iri, ne à milite vel Officialibus suis indignè haberentur & ne non manus modò, sed ne vestigium cuiquam pacato nocuisse dicatur. Hæc aliaque quæ mitigandis, devinciendisque animis faciebant, elocutus, salubria omnium assensu decrevit.

*Statuerunt
quoad
lucra & pecuniam.*

Qui rariorum rationes supputabant accuratius, notant per hæc tempora, ex Dominiis Regiis, quæ saccharorum decimis, esculentorum ponderumque tributis constabant, in Societatis rationes rediisse florenùm ter centies mille & quinquaginta. at patiebatur æquitas remissionem aliquam indulgeri illarum exactoribus, ob afflictas hoc anno incendijs rapinisque Operarum domos. Mercium ex Belgio hunc allatarum, quæ privatorum erant, vestigalia, confecerunt quater centies mille florenùm. Saccharorum hinc in Belgium evectorum, ter centies mille. Debitæ ex molarum venditionibus, fundis & captis Nigritis pecuniæ, erant vicies & quater centies mille florenum. Ex spoliis profectis

trahuntur.

trecenta florenûm milia. Nigritæ apud Afros empti, hîc divenditi, sexcenta millia valere. Hi Brasiliâni soli reditus erant & lucra. præter quæ, sua quoque colligebant domi Belgarum æraria. Et fuissent sane luctulentiores reditus, nisi sacchari vilitas illos diminuisset. cujus precium intendi potuisset, partim hosticarum molarum subversione, qualis jam cœpta fuerat, partim istorum saccharorum in erdictione, quæ quotannis Orientalis Societas apportabat. Illud quàm maximè ad promovenda Societatis Occidentalis commoda facere judicabant Senatores; si lex illa vetus Lusitanorum revocaretur. quâ vetuit Rex, ob nomina & debita, subduci Ingeniis Nigritas operarios, aut utensilia ipsorum. ut quibus ablaris cessarent operæ omnes & qui inde ad Regem redibant fructus, profus interciderent. Enim verò, uti sine Intelligentiis Cœlos moveri negant Peripatetici, (date hanc periodum, Lectores, historiam scribenti) sine nauta regi navem, sine auriga currum; ita sine Nigritis, tanquam Formis Assistentibus, suavissimos saccharorum orbes versari posse, negant Brasilienses. Præterea, si plus nostratis pecuniæ transmitteretur, in quotidianos operantium usus. Lusitanis eam, quæ regis esset & dignioris monetz, occultantibus & parcius etrogantibus. Etiam, ut Brasiliensi Nicotianæ valor suus, qui fuit antè, redderetur, zingiberisque

*Quæ ubi
lin Societati
Occidentali*

culturæ vacarent indigenæ. Sed nihil quò
 utile ac fructuosum, quàm frequens colono-
 rum missio, & privatorum liberrima com-
 mercia. non solum ob uberiores, qui inde
 expectabantur, redditus, sed & ob imperile-
 curitatem; cum, QVOS VICERIS, amici cre-
 dendi non sint, & facile ab imposito jugo re-
 siliant, non assuetæ novis frenis gentes. Im-
 peravere insuper iidem Senatores, ut plures
 instruerentur Liburnicæ, quæ portus Astro-
 rum ad Angolam, ut & Brasiliæ, ad
 ostia fluminum Januarii & Platenis, obser-
 varent & hostium navibus vectoriis insidi-
 arentur ut quæ maximi precii merces vecta-
 re soleant, Nigritas, vina, farinacea, aliaque,
 quæ his in oris distrahi cupidis mercatoribus
 amant. At confici illa minus, quàm possu-
 labat res, potuere, ob navium penuriam,
 quarum pleraque secum abduxerat Iolus.
 Commodum tamen evenit, ut in Paraybam
 necessitate compelleretur Neapolitanorum
 militum Tribunus Hector de la Calce, è Sion
 Sanctorum paulò antè egressus, navem penè
 dehiscentem rimis & malè coherentem, in
 portum nostrum dixerit, abiturus in Occi-
 dentem, cura militibus sexcentis. Qui, ne
 annonæ nostræ graves essent, in Occiden-
 tem transvecti fuere, retentis Hectore &
 Officialibus. ut per hos redimerentur ii, quæ
 nostrarum captivi in Havanzæ portu detin-
 ebantur. Huic ipsum Hectorem, optimam

*Hector de
 la Calce
 necessitate
 aditus ad
 Paraybam
 fertur.*

comperio, notæ virum, interjecto tempore,
 a Hollandiam misit Comes, ipso poscente.
 Sed, quâ fuit fide, & videri voluit, detrecta-
 vt in Hispanicam reverti, nisi primum impe-
 trâ captivis extra Belgium nostratibus di-
 missione, & pensatis Societati iis sumptibus,
 quos transvectandis suis fecissent.

Sed ad Iolum & Lichthartium, quos ali-
 quot retrò mensibus Brasiliæ Septentriona-
 lia circumvectos, in Occidentem sua classis
 venerat, naviget oratio nostra. Ea navibus
 constabat viginti quatuor ad bellum paratiss-
 simis. navalium numerabat millia duo, mi-
 litarium mille & septingentos. Erexerat hæc
 expeditio, magni alicujus eventus expecta-
 tione, animos non Brasiliensium modò sed
 & Europæorum omnium, Lusitanorum &
 Belgarum. Nec enim utilius cupidiusque
 pugnari posse videbatur, quàm ubi se cupidi-
 tatis humanæ luculenta offerret materies,
 non aromata, ligna, sacchara, sed ipsissimæ
 Occidentis gazæ & auri argentique uberes
 massæ. Verùm, quod in bellis non infre-
 quens, maxima cœpta sæpenumero destituit
 successus, præsertim mari: ubi ventorum
 æstuumque arbitrio subsunt humana consi-
 lia. Stabat classis omnis, ipsis Calendis Sep-
 tembris, in celeberrimi portus Havanz, qui
 in insula Cuba est, conspectu. mox divisus in
 contubernia navibus, per maria huc illuc ob-
 strabat. donec excurreret mensis, & unâ

An. 1610.
 10 cxi.
 mense
 Julio.

*Classis Iol-
 li ad Ha-
 vana por-
 tum.*

prædæ spes. etenim exspectabat desideratissimè & cupiebat vehementer, ut Hispanorum classes è portibus exirent & pugnantium libidinem irritarent. Hiabant ad tantam fortunam omnium cupiditates, quas opum vicinitas accendebat. Sed fefellit eos sua exspectatio. quamvis enim, uti impariens moræ est pecuniarum finis, ex captis hic illic piscatoribus perconctati essent de classium adventu, nihil fando rescivere. Etenim optimis consiliis & prudenti metu in suis quæque portibus hæserunt. nec consultum credere, armatæ cupiditati objicere aureas argenteasque messes. satius arbitratae, tantum opum transvectionem differri, quam in certa ferri discrimina. Obortæ quoque tempestates, invalescente Æolo, tam gravibus procellis incubnere classis, ut illa disiectâ, aliqua navium in littora Cubæ impegerint, ab exurgentibus undarum molibus depressæ naufragæque, captis, qui evaserant, vectoribus. qui in portum Havanzæ abducti ibidemque aliquandiu detenti, postea Pernambucum reversi. Hispanorum erga se humanitatem & comitatem mirè prædicavere, non se in carceribus sordibusque habitos, sed liberiori custodia, neque victu parco, sed ad necessitates copioso. quatuor alia, quò fors marisque furor & venti ferrent, aberravere. Vnâ in Belgium præmissa infelicis cœpiti nuntia fuit. at earum, quæ aberraverant, dant

*Disjicitur
tempestate*

per Bahamæ fretum actæ, nempe Nassovia & altera Ernesti, salvæ Pernambuco pervenere. alia in Hollandiam delata fuit. Refectis in Matancæ Sinu classariis, reliquæ naves sedecim, quibus milites supererant sexcenti & nonaginta, nautici nongenti & triginta octo, Brasiliam appulere: at fractæ multum & adesæ. Ex in novæ expeditiones restauratæ absque mora fuere. ne tantarum impensarum fructus omnis periret. Vtique Comes, operum indefessus, alias sub Licht-hartio in flumen Januarii vela facere jussit, invadendis hostium, si quæ vel subirent vel alium conscenderent, ratibus; alias in Angolæ littora, ut Lusitanorû istic naves opperirentur, & pugnæ occasiones occuparentur. Incidit in finem Anni quadagesimi supra millesimum & sexcentissimum; Eclipsis Solaris, quæ totum penè Solem Brasiliensium oculis eripuit. Quod noto, non tanquam rem miram his seculis, quibus rerum istarum causæ innotuere: verùm quia in omen conveniens à benevolis civibus accepta fuit. illis puta. qui Principibus cœlestem favorem & Numinis indulgentiam ex siderum observatione promittere amant. hi vota sua sperantes erigebant & hanc ætherei luminis privationem, Hispanici fulgoris in his terris occasum defectumque interpretabantur. Comitem extollentes, per quem amplissimi honoris Regi tantus splendor minui potuerit.

AN. MD
CXL.
NOVEM.

XIII.
Eclipsis Solaris descriptio.

- A B. Elliptica.
 C, Centrum Solis.
 D, Centrum Lunæ,
 C D. Distantia intra Centrum Solis
 & Lunæ.
 E F. Magnitudo Eclipsis in digite, & min
 E G. Reliqua pars Solis lucida.
 F C E G. Diameter Solis.
 H F D E. Diameter Lunæ.

Tempus æquabile Vraniburgi d. styl. nov. 3. styl. vet.
 13. Novemb. h. 3. 12. 3.

Locus Terra perpendiculariter Soli subjectus
 21. 46. 2. Scorp.

Locus Ω Reductio
 21. 23. 21. Scorp.
 6. Subtr.

Locus Lunæ in Orbita
 Arcus inter centra
 21. 45. 56. Scorp.
 2. 5. Bar.

Ampliatum physicè
 2. 7.
 Parallaxis Lunæ, seu Semidiameter disci terra

63. 41.
 Semidiameter Lunæ
 16. 22.

Solis
 15. 27.
 Semissis parallaxis Solis
 30.

Semidiameter Penumbra
 32. 19.
 Semidiameter Lunaris Umbra
 55.

Summa Semidiameterorum
 1. 36. 0.

Horarius Solis | veri
 Luna | 2. 32.
 Luna à Sole verus
 38. 27.

Ampliatum physicè
 35. 55.
 36. 29.

Erit igitur defectus alicubi centralis & totalis,
 Scrupula dimidia durat. omnimoda Eclips:

I. 35. 59.

Scrup. dimid. mora total. umbr. Luna in disco

I. 3. 39.

Scrupula dimidia mora penumbra in disco

31. 18.

Ergo H.

Tempus dimidia durationis 2. 37. 51.

mora Umbra I. 44. 41.

mora penumbra 0. 51. 28.

Tempus adparens media Eclips. Mauricia

erit die. 2. styl. nov. 12. styl. vet. Novemb.

H. 23. 47. 48.

Tempus adparens visa Veneris &

maxima Eclipsis Mauricia

in Brasilia, 2. St. v. 12. styl. nov. Novemb.

H. 23. 27. 6.

Ad illud tempus datur Latitudo Luna visa

7. 25. Merid.

Aggregatum Semidiameter Solis & Luna 31. 49.

Ergo

Pars deficiens 24. 24.

Et quantitas deliquij Solaris 9. Dig. 28. 32.

Scrupula durat. dimidia omnimoda 30. 56.

Hinc H.

Tempus duration. dimidia omnimoda I. 13. 59.

Et Initium Eclipsis Mauricia 10. 13. 7. Ante

Medium 11. 27. 6. mer.

Finis 0. 41. 5. post mer.

d. 3. styl. nov. 13. styl. vet. Novemb.

Apparere Eclipsis Mauritiâ incolentibus cœpit, Novembri die decima tertia, hora decima ante meridiem; & ad summum pro-
 vecta fuit hora undecimâ, tresque Solis ter-
 tias obscuraverit, cum minutis viginti octo-
 sicut minus quarta sui parte hęc mundo lux-
 erit. Verùm quadraginta septem ab hora
 duodecima minutis, labore suo tenebrisque
 evolutus Titan, pleno refulsit lumine. At
 aliâ per id temporis facie apparuit Nicara-
 guæ populis, totus immersus umbræ Lunari.
 alia Carthagenæ, & fluvium S. Marthæ ha-
 bitantibus, in America Boreali. alia rursus
 Portus Securi terris in Brasilia. alia Angolen-
 sibus, Abyssinis in Africa, Flavii Platen-
 sis & Freti Lemarii accolis, ob longitudinum &
 latitudinum Sphæricarum discrimina. Fuit
 illud inter alia laudatæ curiositatis & indu-
 striæ in Illustri Comite documenta, non pro-
 miscuum, quod per Mathematicos suos,
 quos domi militiæque secum habuit, depin-
 gi & describi hunc Solis laborem imperave-
 rit, exemplo maximorum & clarissimorum
 Imperatorum. qui media inter prælia, Astro-
 rum cœlique plagis Superisque vacarunt. ut
 de se apud Lucanum perhibet Cæsar. Quid,
 quod antè visam Eclipsin, in mandatis dede-
 rit naucleris; quotquot maria abituri con-
 scenderent, ut Eclipsis hujus futuræ faciem
 & momenta omnia vultusque difformes, se-
 singuli locis positi; attentius observaret

chartis consignarent? In gratiam eorum, quibus Phænomena cœlestis machinæ & immobiles Planetarum vicus noscere studium est, apponam Eclipsis hujus faciem, pro temporum momentis aliam atque aliam. prout illam ad Astrologicam accuratorem delinavit Matheos peritissimus G. Marckgravius, Comiti in Barbaro Orbe ab his studiis. Lichthartius, postquam è portu S. Alexis solvisset, & superatis vadis, quæ Abroihos vocant, in ostio fluminis Ianuarii staret, in tria contubernia classem partitus, in obviam hostium rates avidè intendebat. at nihil tantis motibus dignum obtulit iniquior fors. sola in spoliis cessit navis, vina habens, & alia sacchari non multum. illa valuit nonaginta quatuor florenum millia. hæc non nisi duo. Quare refectis ad insulam Grandem classariis, in Pernambucensem portum rediit. At malè habebat rerum Societatis in Belgio principes, hæc in Ianuarium expeditio; cum eam Brasiliensibus armorum, militum & navium vim fuisse contenderent, quæ expugnando Omnium Sanctorum Sinui & Brasiliæ totius metropoli sufficeret. Quare Brasiliensium Præfecti, honoris sui interesse arbitrati, ne tantæ negligentia rei haberentur, criminationem istam graviter refutaverunt, & ut omnem de se malè suspicandi occasionem sufflaminarent, in hunc ferè sensum descripsere: malè calculum posuisse Directo-

*Insula
Granda.*

res, non sibi istum fuisse aut navium aut militum numerum, quem tabulis suis ipsi inveniant. navium minorum tum in provincia fuisse viginti tres, non quadraginta & unam Liburnicaram non viginti & duas, sed decem duntaxat. aliarum navium vectorum non triginta, sed octodecim. in militum censu non undena millia se reperisse, sed quina & trecentos insuper. addēbant, magnis validisque præsidiis per illa tempora munitam fuisse Salvatoris urbem; adversus hostem incendiarium opus fuisse multo militū, qui per præfecturas arcendis illis distribuere tur, ne sacchari mellis omnis molendinorum dominis intercideret: littoralia loca defensoribus eguisse, adversus vim externam & intestinas Lusitanorum molitiones; aliaque, quæ diluendis objectamentis & sinistris interpretationibus eminentium potestatum faciebant. IN QVÏETA res est mercantium animus. nunquam illi tam plenè occurrere & obsequi ulla fortuna potest, quæ vora exsatiat. Facile invenit, quod amplitudinis suæ curatoribus impūter. ac dum suas spes antefrē patat, vellet confectum; quicquid animus destinavit.

*Hofius de
semper
monito bel-
li cogitas.
An. CIO
IO CXL.*

Qui Urbem S. Salvatoristum imperio tenebat Pro-rex, revocatis ad animam damnis, quæ jam pridem à Belgis, laxata belli licentiâ grassantibus, passus fuerat; perturbat serò tam immansueti & feri moris, de tempo-

tamen

lamente belli cogitare cœpit. Etenim Ecclesiasticos Pernambucenses aggressus; facile ob communis calamitatis sentum, ab iis impetravit, ut à Comite & Senatoribus, per libellum supplicem, peterent earum legum restitutionem, quibus effera illa sæviendi in captos, inermes, se dedentes & agros, obviaque quæque vastandi tabies cœrceretur. Non præbuit se difficilem Comes, in lenitatem pronus, crudelitatis omnis usor. qui nec ad aspera ista descendisset, nisi irritatus ab hoste. qui, ne victis Belgis parceretur aut vitæ ulli daretur vœnia, prior jusserat. rescripsit ad libellum supplicem, sibi non displicere mitiorem belli modum, modò eundem amplectantur & servent hostes. Utique noverat, minoribus turmis invadi posse & affligi terras nostras: hostium non nisi majore motu & maritimo itinere: esse inter suos, qui hostis causam clam agerent & incendiariis patrocinerentur, se à talibus in hostico destitui; spem quoque obtinendi Brasiliæ reliqua, istis incolarum & molarum direptionibus, ac villarum incendiis corrumpi. Nec tenuit Prorex Marchio de Montalvan æquissima Comitibus postulata, missisque hinc inde obsidibus, convenere in unum partes. Comitibus missi ad Marchionem obsides, Hinderfontius pro tribunus, & tribunus Dayus; à Marchione ad Comitem Martiaus Ferreira Legatus & Petrus de Arenas è gente Halsa-

*Rationes,
qua Comitibus
idem
facere im-
pulerunt.*

*Obsides
dati.*

*Legati ad
illam rem
hinc inde*

na. At qui rem disceptarent, fuere à Belgarum partibus, Theodorus Coddæus Burchius, & Nuninus Olfardi Senatores, qui in partem principalium curarum & levamentum oneris advocaretur, Abrahamus Tappirus, Senatu politico à secretis. His mandatum, ut Latino idiomate uterentur, ne se linguæ suæ vocibus fallerent Lusitani. Nec caruit postmodum successu suo hæc legatio, verum post longas deliberationes conventum, ut iura belli circa captivos & agrorum vastationes, facta testata utrinque essent. Hæc ipsa tamen, (ut post gesta annectam) sequitur interpretati fuerunt Rectores Europæi, quasi hac transactione via hosti patefacta foret, in imperii hujus secreta, per innoxiam & securam familiaritatem, penetrandi, quod tamen facile fuit Brasiliensibus refellere, qui non armorum se quietem pepigisse, sed moderationem solummodo, responderunt exploratorum abundè domi esse, ut ab externis metuere supervacuum fuerit: nullam colligendæ saccharorum messis fuisse spem, nisi per hæc pacta: nec occasionem transferendi arma in Seregippam, Maragnanam præfecturam & Afrorum littora, nisi partem hæcenus securitate. Dum Delegati iussa peragunt, quidam Lengtonius, temporarius ingenii vir, in comitatum ipsorum receptus, desertis Dominis, ad Proregem se contulit, res nostras, quoad nōrat, insigni perfidiâ ostendit.

Lengtonius ad hostes transfugit

uit. at obsides Belgæ persuasere malè feriato homini, ut misso Pro-rege, rediret ad priores dominos & datam patriæ fidem. ream, & qui antè se prodicionis crimine, jam stultitiæ & levitatis involvit. carceri & custodiæ in rigidius examen datus, corrupto, ut credebatur, castrensi prætore, cum hoc ipso aufugit. indici promissa præmia, indictâ capitis pœnâ & bonorum iis, qui hospitio perduellem dignarentur.

Nondum abiverant legati Pernambucenses, cum hoste super belli temperamento tractaturi, cum, ecce, litteræ Proregis ad Comitem perferuntur, quibus de Lusitaniz motibus perscribit: juravisse in novum Regem Brigantiz ducem Lusitanos: arces regni omnes sese in potestatem ejus fidemque ultro dedisse: se militemque, cui præesset ipse, eidem regi acclamavisse & sacramentum dixisse; exceptis Castellanis & Neapolitanis. quibus religio erat novis rebus consentire, & à veteri domino desciscere. Veniant novita pridem in Sanctorum Portum, missi Lusitanorum Rege, Franciscus Vilhena, ordinis Iesuitici, & prottibunus Petrus Corera de Gama, non solum ut tantæ rei nuntia essent, verum ut in novi Regis fidem recipiant Pro-regem & quas in præsidiis habent militares copias. Hi ipsi mandatis eorum, qui Lusitanis illic præerant; ad Comitem profecti, vacationem ab armis inter su-

*Prorex|
Brasilia
Comitibus
fectionem
Lusitano-
rum
nunciat.*

os & Pernambucenses petiere. donec de illis
 quæ inter Tristantum Mendozam & Fœderatos
 Ordines acta essent, constaret. Illi
 ut impetraent, captivos laxant triginta,
 tentis tamen Garismanno & Brandio: Illu-
 lum de Acunhas impunè adhuc per terras
 fines nostros grassantem, ad serias Pernambu-
 buensium querelas & minaces litteras, in-
 vocant. peractaque legatione rediit ad suos
 Vilhena. remansit, ut volebat, Petrus Co-
 rea. Tum nuntium mendax perculit Bahi-
 enses, Fœderatos Ordines classem quinquaginta
 navium adornare, quibus Sinum Sancto-
 rorum invadant & urbem oppugnent. Quare
 commoti Lusitanorum animi, muniende
 Urbi omni studio incubuere. donec per Comitem
 confosso rumore ad se redire. At illa
 Lusitanis omnis memorabilis defectio,
 simulac utrinque accepta fuit, hoc effectum
 ut ad alia consilia hostis, ad alia descenderint
 Brasilienses Belgæ. facile enim conjo-
 ctabant partes, futurum, ut hoc Lusitano-
 rum facinus pacem afferret aut induciam Por-
 tugalliæ & Fœderatorum Ord. tectis, &
 mox ipsis Brasiliensibus. pacis aut inducia-
 rum pactis desitutum jus acquirendi novi
 domini & differendi latius imperii. Quare
 ex Comitibus & Senatus. communi sententia
 placuit, turbata Lusitanorum defectione
 Hispania, ea tentare, unde insignis aliqua
 accessio ad Societatis res. judicabant.

summi, OPORTVNOs magis ausibus esse
 transitus rerum. invigilandum huic occasio-
 ni & obsecundandum tempori. luctanti cum
 suis hoste & de imperio contendente, an-
 guillis capturam esse. De motibus istis jam
 ante per Potentissimos Ordines certior fa-
 ctus Nassovius, mandata de proferendo im-
 perio acceperat. Quibus enim litteris dimitti
 petierat, rescribere: eam esse rerum Brasilia
 & status Europae faciem, ut dimitti ipsum hac tem-
 pore minime expediat. jam perspecta ipsi terra-
 rum loca & populorum ingenia facilem praeberet gu-
 bernationem. dilatatis finibus, abactis quaqua ver-
 sate hostibus, his ferociam, civibus metum ademp-
 tim: Turbatam magnis motibus Lusitaniam à Re-
 ge Philippo descivisse, & Bragantiae Comiti accla-
 mavisse. non posse non hinc occasiones subnasci Nas-
 sovis, in sine quiddam & gloriosum audendi, per eam
 vias, quas Lusitanorum praesidium & armis senit
 Hispaniarum Rex. In eam sententiam ivisse
 Reipub. suffragia, ac pro Brigantino Duce auxilia
 decreverit, adversus communem iam & Lusitana-
 rum & Belgarum hostem. Qua cum ita se habeant,
 non dubitare se, quin pro eo, quo in Reipub. hanc
 fecerit, amore, prorogari sibi in aliquot annos impe-
 rium sit passurus. seditiones hostium flectendas hoc
 tempore in imperii usus esse, & vellificandam inter
 discordiam; fracta apertis suorum defectionibus His-
 paniorum potentia. felicibus capto praesentia sapien-
 tiaque suam adderet perpetuitatem: famam verum
 hactenus, mores, quibus in animis hominum valet.

*Pederato-
 rum Ordi-
 num lita-
 ra, quibus
 Comiti
 missionem
 potenti
 suadent
 mansio-
 nem.
 In de Lu-
 sitanorum
 defectione
 perscribitur.*

aspectum etiam ipsum hostibus amabilem, compo-
 asse ipsi apud plurimos obedientiam, studium, am-
 zem. se ingentis beneficii loco habituros, si cepta
 clare imperia plus diuturna esse velit: non de
 Patria Patribus animum volant atemque ista Comi-
 tu obsequia dignis premiis honoribusque condecora-
 di. At Societatis rectores explicatius locum
 in mandatis dedere Comiti, ut postquam con-
 cussa Lusitania ferendis auxiliis impar illa esset, in
 occasionum observans, de finium amplificatione se-
 ria cogitaret, continenti militiam gloria extende-
 ret, priusquam per pacis tractatus sopirentur Mani-
 studia, aut terminarentur. patere adhuc omnia re-
 ctors. per conventionem sua singulis salva fore, nec
 III. PLVS VLTRA posse. Speciem se faciendam
 severe non praescribere, cum pro temporum, locorum,
 virium, hostiumque ratione geri ista debeant. At-
 tamen maxime se in votis habere, ut collectis anti-
 que praesidiis & Brasilianorum sumptibus, nova in-
 gressione tentetur Sanctorum Sinu, ob miram por-
 tus & navium extruendarum opportunitatem, &
 provinciarum quotquot nobis parent securitatem.
 omnes ingenii & militaris industria nervos impen-
 deret, quod vel vi, vel dolo expugnari possit, aut si
 rari hoc nequeat, saltem obsidia urbem cingere, ac-
 cessionesque praecluderet. cum obsessarum urbium
 non leve momentum sit, magisque periculosum
 fuit, ubi de armorum cessatione disceptatur.

His Federatorum Ordinum & Societatis
 rectorum litteris permotus Nassovius,
 suo in Patriam & Reipub. Patres obsequi

An. 1610

IO C XL

Februa

XXVI

generatione, passus sibi fuit imperium in lon-
 gius tempus prorogari, certusque permanenti-
 li de dilatarandis Societatis finibus consilium
 cepit. Primò Seregippam Regiam, deser-
 am antehac regionem, quæque primi hacte-
 nus occupantis fuerat, visum fuit annectere
 Societatis imperio. cui fini eò cum copiis
 abiit Andreas arcis Mauritianæ ad flumen
 S. Francisci præfectus. qui, præmunita pro-
 vidè Arce sua, Præfecturam istam invasit,
 ædem sacram, quæ istic erat, vallo cinxit, ar-
 mamentarium condidit, oppidulumque ad-
 versus hostiles insultus munivit. Expeditio-
 nis causæ fuere, quod regio hæc, inter Sinus
 Sanctorum provinciam & eas, quæ nostri
 sunt domini, posita, tutandis finibus face-
 ret, armentis abundaret, & fodinarum non
 unam spem faceret. Solus, ni fallor, Nico-
 laus Olyveira scriptor Lusitanus Seregip-
 pam Capitani annumerat. Barbari provin-
 ciam Cirii vocant, à flumine cognomine. in
 oppidulum modico amne itur, qui majori-
 bus navigiis non patet, ob exigam æstuarii
 altitudinem. à Flumine Regali undecim,
 versus Austrum à ripa S. Francisci vix septem
 Arctum versus milliaribus abit. Plurima sep-
 ra habuit & pecuaria cogendis & asservandis
 armentis, quæ collapsa præfectorum cura
 restitui possunt. regioni à piscium captura,
 tam mari cõextenditur, ingens laus est. Ve-
 rum quam de fodinis conceperant spem Be-

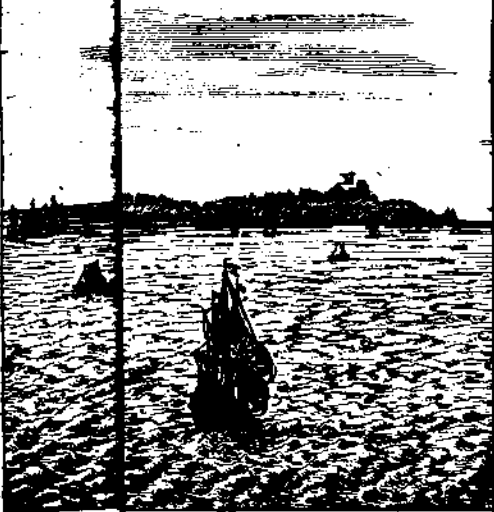
*Seregip-
 pam sive
 Præfectu-
 ram Cirii
 imperio
 Societatis
 addit Nas-
 sovius.*

gæ, elufere metalla illic pluribus locis effofa, cum argenti nihil habeant aut mercis bonæ, referente Petro Morthamero. cui istius arcani inquisitio demandata fuerat. incolarum fecuritas omnis ex Arce Mauritianæ dependet, cum mediterranea adverfus hoftium iuftas copias defendi nequeant.

*Expeditio
in Angolæ
regnum
fub Iolo.*

Atque hæc in Novo Orbe per Brafilianorum terras evenere. Verùm majora in veteri Orbe apud Afros. Illic cum maximum eſſet momentum Nigritarum in Angolæ regno, ſine quibus nec Regis fodinis, nec Brafilienſium molis ſuis conſtat labor, placuit Mauritio eò quoque bellum mitti; quo ejus mercaturæ vim commodaque ad ſe transferret Societas, quæ Nigritarum venditione & emptione iſtic quàm maximè viget. Qui tantam rem conficeret, designatus à Comite & Senatu fuit Iolus, magnorum ſemper facinorum adminiſter. Hic claſſe navium viginti, nongentis inſtructa claſſariis, bellatoribus bis mille, Brafilianis ducentis, cum Hinderionio Pro-præfecto in Africam navigavit. expoſitos excepit præſentiſſimus Numinis favor, penè ſupra quàm voluiffent. adeò enim victoria fuit in proclivi, ut præteraudendi invadendique conſilia & unius pugnæ laborem, vix aliud fortitudinis exemplum reliquerit fortuna. Non longè ab ipſe urbe inter ipſas hoſtium arces provecti Belgæ, furorem jaculantium hinc inde contra-

An. CIO
IO CXL.
May
XXXI.

A. Iofuata Bomi.	nostri appullerunt.
B. Capucian.	M. Mars. Et Locus designatus.
C. Terra	Arcus asperatus ubi.
D. Castrum	O. Naves Insularum ortas.

ferè; pari furore, evibratis in naves nostrorum hostilibus machinis. illæ à custodibus desertæ omnibus egrediendi in terram potestatem fecere. Hinderfonius, suis ad pugnam ordine dispositis, eodem, quo exscenderat, die, copias ad urbem S. Pauli admovit. ubi cum hostem instructa acie bellum parantem offenderet, duobus tormentis bellicis pugnaturum, prælium ortus est, sclopetariis primum impetum sustinentibus. pari ferè Marte initio & paribus damnis pugnebatur. mox, crudescente pugna & urgentibus hostem Belgis, primò in fugam se dedere Nigritarum millia multa, quorum in bello usus fuerat. Hos sequebatur simili vecordia fugiens Loandæ gubernator. Petrus Cæsar de Meneſes, agmen ducens nongentorum, quæ militum, quæ civium armatorum; desertaque tormentorum suorum statione, urbem omnem arcesque & vallos permisit potestati Belgarum. In eâ, præter milites aliquot moro epulisque gravatos & senum aliquot tardigrada corpora, repertus nemo; omnibus ad adventus nostri famam dilapsis & profugis. Cessere in spoliis tormenta ænea viginti novem, ferrea sexaginta novem, magnaue armorum & instrumentorum bellicorum congeries, vini farinæque plurimum, navesque majores ac minores triginta. Ipsa urbs in monte posita nullis munitionibus defendit, templorum cœ-

Urbem S. Pauli Loanda in- vadit Hinderfonius.

An. c19
10 c XL.
August.
XXIV.

nobiorum & splendidarum ædium multitudi-
 tudine decora. Arces portui plures longa so-
 rie imminent. Victa urbe, præmunitæ ocysus
 nostris fuere aggeribus & vallis plateæ omni-
 aditusque. Conditæ mox in ea, ex Nassovæ
 consilio, Arx major & minores duæ, quæ ad-
 versus novos motus valerent, relictis ad lo-
 corum defensionem centuriis duodecim.
 Tenebat Lusitanos ea opinio, Belgas prædæ
 solummodo causa eò digressos, non ut com-
 morandi hic sedem deligerent, & propria sibi
 hæc littora facerent. Conspecta namque
 Classe, jusserat Gubernator, ut uxores quif-
 que suas & liberos & quæ haberet bonorum
 carissima, auferret & abduceret. Mox edo-
 ctus Belgas urbem, arcesque omnes sibi ut
 peculium bello partum vendicare, per litte-
 ras ad Iolum de injuriâ questus, illud urgebat:
 jam convenisse inter Fœderatos Ordines &
 Lusitaniæ Regem; fœdere junctos Belgas &
 gentem suam, sublatis bellorum & irarum
 causis. Belgæ repetundarum postulati, res-
 ponderûc, de ista cum Portugallis transactio-
 ne nihil ipsis certa auditione constare. ut nec
 hoc: utrum novi Regis, an Philippi partes
 sequeretur ipse. Quod si illud Gubernator scis-
 set, antè expugnatam urbem Scillatam nostris
 hostiliter vim, significandum fuisse: post pe-
 ricula & superatos belli casus, seram esse apud
 victores querimoniam. Ne vero sub torridis
 & exusco climate aquæ deessent novis his

*Arces con-
 ditæ.*

*Guberna-
 tor Loan-
 da de in-
 juria qua-
 visur, post
 illatam
 nostris
 vim.*

spati-

Spitibus, ad fluvium Bengo domum arcem ve
 Vallo cinxere, tutandæ aquationi. in quam
 Arduentes Nigritæ cæsi & in fugam acti sunt.

Tandem Gubernator, cum nec querelis urbi
 sue reddi posset, nec vi, inducias octidui pa
 cisci voluit, ut interna temporis, aut ad nos
 cum civibus transfret & victores agnosceret;
 aut abitionem pararet. Sed cum iniquissima
 postularer, retro cedere ab urbe sedecim mili
 aribus jussus, suos à nostrorum alloquio de
 terruit. quorum cum nonnulli conciliari vi
 atoribus cuperent, ultimum supplicium passi
 sunt. Regulorum & Ducum, quotquot cir
 cum imperitabant, plures ad fœdera nostra
 descenderunt, & pari odio Lusitanos in sil
 varum usque abdita consectabantur. Qui
 Portum Sanctorum, Angolam contra, tene
 bant, accepto nuncio, misere Angolensibus
 in auxilium Liburnicam, omni armorum ge
 nere instructam. qua capta ope Nigritarum,
 sævitiam hi ipsi Lusitanorum sanguine exple
 vere. omnibus, prout quemque primum fors
 obtulerat, trucidatis. quatuor exceptis, qui se
 navis alvo abdiderant. Reversi in urbem in
 colarum plurimi, etiam sacri ordinis, dimi
 diam mancipiorum partem obtulere Belgis,
 dummodo cum reliquis in Sinum Sanctorum
 trajicere permitterentur. at fructuosius judi
 cabatur, detineri hîc cives & in urbem libera
 libus promissis revocari. cum ex ipsis Ango
 lensium rectorum rationibus constaret, è so

*Iniquis
 condicio
 nibus pa
 cisci cupit.*

lo mancipiorum mercatu colligi quotannis posse florenūm sexagies sexies centena millia. demptis, in præsidia, rates & rerum administratos, impensis. Vtique ipse Hispaniarum Rex annuatim hinc atcessere solitus fuit, Nigritarum millia quindecim. quorum ipsi usum in effodiendis, per Occidentem metallis. ut dubium non sit, extrema tentaturum Regem, recuperando hoc Angolæ regno. cuius tantum in imperio Hispanico momentum. Illud quâ parte in Boream abit, regno Congensî conterminum est. cuius flumen Congo, olim Zaida, centū à Loanda leucis sive miliaribus Hispanicis abit. Austrum versus ad Arcem usque Benguelam excurrit, quæ totidem à Loanda leucis distat. quadraginta miliarium ambitu definitur imperium. indigenæ Castellanorum Regi vectigales fuere, vasallorum titulo. Quilongius, ad promontorium usque Nigram, centum à Benguela leucarum intervallo visuntur Nigritæ, Lusitanorum fœderibus innexi, commercia cum illi mutua agitabant. Qui mediterranea incoluēte, ducentorum miliarium spacio, feudis & portoria Regis præfectis solvebant, mercimoniorum itidem Societate gaudent. Præcipuæ merces ipsi Æthiopes sunt, e quarum venditione quotannis ad Regem redire decies centena florenūm millia. à qua utilitate fructuque destitutus, etiam in posterum oportunitate carebit, ea sibi servit

Flumen
Congo.

comparandi, quibus fodinas Peruanas occupet & suorum in Brasilia molendina. Ipsa Loanda insula est, septem milliarium longitudine, plana & humilis, montium & collium experta. in hac si turgescente mari terram effodias, aquæ occurrunt dulces, si remisso, salz. Cœnobium habet & mancipiorum Domum & pagum Æthiopicis in habitatum. Continenti Africæ objacet, in cujus litore urbs est S. Pauli Arcesque aliquot.

*Loanda
Insula.*

Hac Africæ parte potitus Nassovius, Federatis Ordinibus aperuit, validisque rationibus persuadere studuit, regimen ejus Brasiliano annecti debere eique subdi. cum Nigritæ non nisi ex istis littoribus in Brasiliam transvehi & hinc divendi quaquaversum soleant: nec certius promptiusque aut armis defendi aut consiliis juvari possint Angolenses, quam per vicinos Brasilienses: insuper æquissimum esse, & ex belli more, iis deferri locorum gubernationem, quorum Marte & industriâ victa illa sunt & in potestatem redacta. præterquam quod plena periculi res sit, præfectum illic constitui cum plena potestate, vel natalibus aut fama minus conspicuum; ubi Lusitanorum fraudibus, unius nutu, in discrimen summum adduci posset provincæ status & parta Societati imperia. At secus visum Societatis Rectoribus, qui Afrorum provincias suæ curæ esse voluerunt. cum idem factitassent antè Portugalliæ &

*Rationes,
ob quas di-
tiones A-
fricanas
Brasiliano
imperio
ungi ex-
pediat.*

*Secus vi-
sum Socie-
tatis Re-
giorum.*

Castellæ Reges, distinctis semper horū locorū imperiis, movebant & hæc: quod ipsa comēa-
tū Brasilia è Belgio expectare habeat, nec illū sufficere Afris posset: uti nec necessarias merces; quod rationum Brasiliensium metuerentur nimius labor & cū Africanis rebus conturbatio: quod iter esset longius, & per ambages iter, cū recto itinere è Beatavis in Angolam navigatio sit & pari ferè, quo in Brasiliā, tempore, per Brasiliam verò in Afros non nisi circuitione, longiore mora & auctis periculis. Nec posse eduliis, circumducto per Brasiliam itinere, constare suam bonitatem. utilis etiam primò navigati in Angolam, cum expositis ibidem mercibus, iisdem navibus recepta mancipia in Brasiliam transferripotunt, si & inde saccharo graves remeare in Belgiū.

*Expeditio
Ioli in In-
sulam S.
Thomæ.*

An. CIO

IO C XLI

Oct. II.

Nec sterit intra hos successus Nassovii industria, Verūm morantibus Induciarum inter Fœderatos Ordines & Lusitanorum Regem pactis, integro adhuc belli jure & causis, classem suam in insulam S. Thomæ dixerit victor Iolus. primus illi appulsus fuit, ubi se S. Anæ molendinū aspectui exhibet, duobus ab ipsa urbe milliaribus. quod ipsum eadem, qua appulsū, vespera, militi in columiæ ac vegeto adhuc, pro hospitio fuit ac diverticulo. Postero die jussæ sunt rates omnes sub ipsa Arce intranchoris stare, nec hostile quicquam moliri, nisi lacescente prius hoste. At hic in Belgii machinis suis læviens & eodem mox à Belgii

Ma-

Marte exceptus, seriam belli faciem adspexit. Navis Enckhuysa sive hostium jaculationibus, sive suorum incuriâ, malè custodito pulvere, conflagravit, & triste belli tyrociniam fecit, vectoribus magna parte mari vel gae pereuntibus. Interea in littus expositæ copiæ, frustra hic illic adversantibus Nigritis, processere ad Castellum, à milite omni & custode desertum. at sex tormentis metuentum, hoc potitæ, pervenere ad castrum majus, cujus muri ad altitudinem viginti octo pedum atrollebantur. à quo post acerrimam dimicationem, deficientibus scalis & perauris, retrò movere Belgæ, plurimis faucis, qui in naves ocys abducti ad curationem fuerunt. ad urbem, cui Pavaosa nomen, progressi; eam à civibus, milite, supellectile omni, & impedimentis domesticis vacuum subjierunt. ut nec pugnaturis adversarius esset, nec habendi cupidis spoliatorum quicquam. Tunc convertite omnes Præfetti curæ in Arcem, quam erecto, sine mora, ad faellum vicinius, militari suggesto, mortariorum glandibus impetu & quasi cœpit. at hæc in arcem lapsæ, minus, ut videbatur; damni dedere. Erat proxima Arx alia, quâ in obsidentes detonante, justus fuit dux Yalletus cum ducentis militibus in eam impetum facere. captam, cum minus usui esse crederetur, dejecere nostri, translatis in urbem machinis. dein locatis in suggesto, rogens constituto, tormentis majoribus

*Pavaosa
urbs Insula
laThomaa*

*Præfetto
Arcem
oppugnare
& expugnare.*

*Yalletus
dux
militum
cum
ducentis
militibus
in eam
impetum
facere.*

sex, ad deditiōem intra paucos dies compulsa fuit. postquam glandium istarum (terribile repertum & urbibus exitiale) sexaginta quinque excepisset. quarum viginti maximam cladem & vastitatem facere. Egressus Gubernator cum præsidariis octuaginta, Nigritis, candidis mixtique generis. milites Regiæ tesserae viginti quinque, ut pepigerat, secum in Lusitaniam abduxit. In Arce repecta à victoribus machinæ majores triginta sex, quarum viginti ex fusili ære, pulveris pyrii & incendiariorum fanium & pilarum affatim, ut in longiorem obsidionem sufficerent. annonæ verò non nisi in mensem. Iolus urbe Arceque potitus, edictis Lusitanos in urbem revocavit, & intra dies quatuordecim adesse iussit, æquissimè cum iis transacturus. Venere Lusitanæ gentis primores duo, qui molarum direptionem legumque suarum observationem redemerunt, Crucigeris quinque mille & quingentis, & sacchari Arobis decies mille. regios insuper redditus & tributa victoribus cederent. Plurimi & Nigritæ & molarum possessores missionis litteras petere & impetrare. nō malo cōsilio dimissis iis, qui alieni à novis imperiis erant, & in redores nostros queruli. Dum restaurandæ Arce incumbitur, nec ab hoste periculum est, Belgæ iniquis hic cœlum & lovem experti, endemio & familiari. his tertis morbo laborant ceperunt, ita grassante malo, ut catervatim

*Morbus & languor
horum locorum endemicus
Belgæ curripit.*

affecta corpora, non in Martis sed mortis tri-
 umphū servata fuisse viderentur. trahebat lan-
 guida membra robustissimus quisq; & paulò
 ante in muros & vallos enixus miles, jacebat
 imbellis & invalidus. qui pugnaverant tur-
 matim, turmatim agrotabant, & nuper in
 aciem ducti suis ordinibus, iisdem ferè ad
 tumultus deferabantur. Quæ victoriæ recentis
 fuerat, Libitinæ domus facta est funesta urbs
 mortuorum & elatorum passim quotidiana
 spectacula sanos exspectabant. ad eā pauca
 redactæ erant centuriæ, ut vix 10. aut 12.
 in singulis integra valetudine conferentur.
 Sine discrimine militem & duces afflabat aë-
 ris malignitas. Desiderare vivere imperiis mili-
 taribus eximii & militiæ fama inter suos clari,
 Mastmackerus, Valetus, Dammertius,
 Claudius, Tackius, Teerius, & ipse expedi-
 tionis Dux Iolus. qui durante Arcis obsidio,
 noctes ferè omnes insomnes duxerat, assidu-
 us operum, in accelerandis accessibus & viis
 subterraneis, promotor. Elatus fuit militari
 pompa, qua potuit, non qua meruit, & in
 urbis Basilicæ terræ mandatum cadaver, au-
 dacis animæ domicilium. Non ad appare-
 rum & aulicis elegantias factus vir erat, sed
 simplicem cepti pertinaciam, & Hispanorum
 internecionem. naturæ bona, quæ in comita
 ipsi erant & horrida, illustrabat immortalitatis
 studio. quam ex hostium insigni aliqua cala-
 mitate sperabat. nihil unquam imperatoris
 lux-

*Exstinguuntur du-
 ces pluri-
 mi & ipse
 Iolus Prae-
 fectus.
 Exequia
 & lauda-
 tio fune-
 riu tollit.*

luxuriæ, nihil voluptatum ostentans, cibum
 potumque eundem, quem cæteri navales
 capiebat. laborum omnium non modo par-
 ticeps sed princeps autorque, ad eundem
 venerabilis erat, ut nihil non cum illo & pro
 illo facturi cupidissime navales viderent.
 natalium humilem originem virtute tran-
 scendit. hanc pluribus belli motibus testatus
 fecit. quorum hic sub Æquatore supremum
 illi fuit. ita res ejus moderante Numinis pro-
 videntia, ut non alibi ultimo vinceret, & mor-
 teretur, quam ubi bis quotannis Sol, mundi
 oculus, meritorum testis, cæcis radiis virum
 hunc, Boreali & Meridionali hæmisphærio
 victorem ex æquo ostentaret. Sublata quip-
 pe Australibus & Septentrionibus de tumulo
 controversia est. ut quem, pari hinc inde di-
 stantia, linea mundi media habet, cæli adspic-
 cit. Nec decessit, nisi surrogato in locum su-
 um digno successore, Matthæo Iohannis, qui
 navem Leznam classis pro-præfectus rex-
 erat. Hic arbitratus civitatem sine civibus
 nullam esse, magna humanitate & comi-
 tate Lusitanos ad commercia & pristinas ne-
 gotiationes invitavit, &, incorrupto Ducis
 honore, dominum se pariter ac patrem sub-
 ditis præstitit. Saviente adhuc morborum
 inclementia, cum jam vix superessent agen-
 dæ cubitis, vix navaliū tot. ut in duas na-
 ves sufficerent; per scriptum ad Comitem
 suo, ut militem, annonam, vitum potentis
 robo-

Successor
 Iohi.

roborendis stomachis, etiam instrumenta
 bellica & fabrilia transmitteret. secus, pe-
 ora omnia, nec stabilem illic fortunam me-
 ni. missa quoque in Insulam proximam An-
 nabon Liburnica, quæ, quæ ejus loci guber-
 nator decimas hujus insulæ præfecto solve-
 rat hæten^o, novo domino deposceret. Quor-
 quot ferè hic ægri perire, capitis dolore ad
 insaniam usque vexabantur, turbato calori-
 bus cerebro. nonnulli quoque de ventris do-
 loribus questi tertium aut quartum intra di-
 em extincti fuere. Causas alii alias conje-
 ctabant, uti in insolitis fieri assolet. peritiores
 consuetudinem cum Æthiopicis mulieribus,
 aut captata, post ingentes corporum æstus,
 refrigeria, dormitiones humi, vel nimium
 atri sacchari usum, etiam liquoris è nucibus
 Cocicis expressi, qui alvum in diarrhæam sol-
 veret. pro causa adferebant. Malignis ad-
 hæc Insula & venenosis vaporibus subinde
 obducitur. quo tempore morandum sub re-
 ctis, quod facere neglexerit Belgæ. Lusitano-
 rum speciem vultusq; æstus vehementia mirè
 immutaverat, & perhibebant ipsi, vitam omni-
 bus sibi brevis ævi esse, nec ultra semiseculum
 procedere. nec minus, lucri cupidinè vita po-
 tiorem duci. hinc ipsam Morboniæ regnum
 amari. pluribus ad eam opulentiam proce-
 ctis, ut non paucis ducenta trecentave servis
 laborando saccharo famulenter. Accepi-
 mus à serum curiosis, Portugalliæ Reges, ex-

*Insula An-
nabon.*

*Causa
morborum
in insula
Thomæ.*

actis circiter centum annis, cognita soli fecunditate, hunc transportasse nonnullos, quos cum aëris malignites omnes exanimavisset, postea à aliis in Guinea primùm, mox ulterius in Angola, postremum in insula S. Thomæ consedisse, ut suis veluti gradibus discerent aëris intemperiem ferre. Etiam illud: Ioannem Regem, Iudæis ad fidem Christianam coactis, abnuentes pro mancipiis vendidisse, eorumque infantes baptizatos, magno numero eò transectasse, & hinc ferè oriundos, qui insulam nunc inhabitarent. Sub Æquatore ipso positi, utroque Æquinoctio, Martio puta ac Septembri, Solem in vertice adspectant, umbrasque modo Septentrionales ac dexteras, modo Australes ac sinistras, modo, quod bis in anno evenit, nullas in meridie habent. Aëris æstum primo Vere & Autumno, mensibus Martio & Septembri, pluviz temperant, ultimo Vere & per æstatem, mensibus Majo, Iunio, Julio, Augusto Zephyrus & Auster. Non flant hic Boreas & Eurus, sive occultis de causis, sive quod insulæ objecta sit Africa, flaminum istorum cursum montibus sistens. At Sole per Capricornum, Aquarium, & Pisces meante, mensibus Decembri, Ianuario & Febuario, calores intenduntur. Qui candidi vultus his degunt locis, octonis quibusdam diebus febriculam perferunt, primumque horum frigusque, dein calor per membra omnia diffusus

feffus duas admodum horas durat. His malis mederi volentes, venas sibi quater quotannis incidere curant. indigenæ pefiffunt, exteris plerumque funefia accidunt, illam febris fpeciem, quæ pefiff dicitur, nefciunt. Nigritæ feculum attingunt vel fuperant, publicum & pediculorum benigni hofpites, à quibus cute candidi immunes funt. Infulæ inditum nomen à B. Thoma, quia hujus feffo à Lufitanis primùm inventa eft. In media infula mons eft valde nemorofus, qui perpetuis albefcit nivibus, adedò denfis, ut ex filvis aquæ manent irrigandis facchari arundinibus. Solum ipfum lentum, tenax, colore fubrufo. Cancrorum genus alit, quod in terratalparum infiar degit, thalaffii coloris, folum fubvertens, omnia longè lateque arrodens & abfumens. Haud procul inde, gradibus ferè tribus ab Æquinoctiali. infula eft *Principis*, proventu facchari celebrata, quæ ex eonomen traxit, quod Principi Portugallie ejus reditus cedant. Eft & alia infula, Anno-bon, jam dicta pari intervallo, ubi piffes volantes apparent. In Thomitanâ Vrbs Pavaofa ad torrentem jacet. qui aquas limpiffimas & bibentibus gratiffimas defert. familiis neccirciter habitat. Epifcopum habet & alios Ecclefiaffici ordinis. folum omne incolles & montes affurgit, ferendis facchari cannis aptiffimum. cœli temperies intemperatiffima, præfertim noffratium corporibus.

*Cur Infu-
la S. Tho-
ma dica-
tur.*

*Infula
Principis
& Anno-
bon.*

bus. uti & Africa ferè ora omnis in Meridem
 vergens. Nec abs re fuit, quod ad Fœderatos
 Ordines postmodum scripserit Nassovius,
 ægrè hanc insulam per nostrates stipendiar-
 ios defendi ac coli posse, ideòque factitan-
 dum ipsis, quod Hispaniarum Regi. qui
 hanc proscriptorum & ad triremes ac gyaros
 damnatorum esse coloniam veluit. posse hîc
 Belgii propudia & damnata capita, utilius
 publico vivere, & honestius mori, quàm ig-
 nominiose in carceribus & ergasteriis domi
 confenescere. Quamobrem & ipse proscrip-
 tos à se nefarios, purgamenta urbium, flagi-
 tiorum compertos eò postmodum ablegavit,
 ut quos sua scelera infamitate deo verant,
 aliqua publici boni spe superessent. Morbo-
 rum inibi grassantium causas memoravi. at
 non curatorum causam, à medicaminum esse
 defectu plerique asseverabant. Hunc Socie-
 tatis rectoribus imputabant, qui imbuti falsa
 persuasione, in terris istis reperiri suis malis
 remedia, decreta fecère, ut permissis sibi &
 cœli inclementiæ ægris, à medicamentorum
 missitatione abstineretur. Non destitit ta-
 men Comes, sortem suorum miseratus, effla-
 gitare per litteras afflictis solatia, & eorum
 operas, quorum muneris est, pharmacorum
 confectio. Flagitavere idem & Medici Per-
 nambucenses & Pharmacopolæ, litteris mo-
 vendæ miserationi ad Societatis primores
 exaratis. In hanc Insulam Anno 610 108

*Expositio
 in Insulam
 hanc sub
 Donzâ.*

delatus fuit classis Belgicæ præfectus Nobil. Petrus Douza, & qui vicariâ tunc potestate fungebatur Stormius, qui pari tunc fato perire, cû centutionibus navalibus septendecim. ex his, qui terrâ militi imperaverant, non nisi uno superstite. Prædæ nostris plurimum erat, sed & necis, ab infecto aëre. illius cupidine eam Douza adierat, quamvis monitus de aëris contagio. Ad diem vi Id. Octobris insulam advecta Douzæ classis erat, eductisque in terram tormentis septem, primum castellum deditionem fecit. Alterius castelli custodos profugere; civibusq; non ultra decem ducatorum millia ad redimendam vim offerentibus, incensa urbs, prædaque in naves delata fuit, cistarum sacchari millia aliquot, dentium elephantinorum ingens vis, sericum & è lanâ panni, præter tormenta ex fusili ære viginti & unum. inter quæ duo miræ magnitudinis. singula decies mille libras pendebant. Quatuordecim dierum spatio mille perire, capitis & ventris doloribus. quam ob causam incisis cadaveribus liquefactus aquæ instar adeps in abdomine reperit est. Intra tertium aut quartum diem extinguebantur. Classe mox hinc digressa naves senæ Brasiliam adierunt, tentandæ fortunæ. reliquæ in patriam properabant, frigidiorè illic cælo multiplicatis & morbis & mortibus. Numerati uno tempore ægri mille & octingenti, plerique scorbutò affecti. ad eâ

ut penuria hominum navis una fuerit depri-
menda. Altera ad Slusam, adempto per ne-
bulas prospectu, delata, cum præda in hosti-
um potestatem venit.

*Iter Elia
Herck-
manni per
deserta
Copaoba.*

Transit hic loci admiratio ad audaciam
fortitudinemque Eliæ Herckmanni, sæpius
nobis non sine viri fortis ac cauti laude me-
morandi. Hic ut Societati memorando fa-
cinore fidem probaret, iter omnium consen-
su ac spe ingressus est formidolosum invium-
que, viam sibi facturus per aspera & silve-
stria quâ posset. Potentiæ Belgarum alii vi-
am aperuere armis & bello. hic, studiosa
terrarum & populorum indagatione, indus-
tria potentiam opesque augere studuit. li-
cet egregiis cœptis abnuerit fortuna, huma-
nis consiliis potentior. Illuxerat Anno c 13
13 C XLI Septemb. tertius, cum ex consilio
Illustr. Comitis & Senatorum Reciffa abi-
ens, exacta in Igarazu Pernambucensium
oppidulo vel pago nocte, substitit ad flumi-
na Garamannam & Mombabam, quia re-
stagnantes aquæ intumescantibus alveis vi-
am interceperant. Inde in Fredericam Pa-
raybæ oppidum progressus, post habitos su-
per itinere hoc cum Paulo Lingensi sermo-
nes. inquisivit in viarum duces, in vias, si
quæ essent, in armentorum septa, in secures,
falcesque resecandis frondicetis & dumetis
obviis, in farinæ commeatum, in comites ex-
peditionis Brasilianos & militares, in calceos

An. CIO
13 C XLI
III. Sept.

caligasque adversus soli aspera & prærupta. etiam in medicamina, theriacam præsertim, contra subnascentes peregrinantium morbos. Deliberatum quoque super his cum Emauele Roderico Paraybeni *Alcayda*, qui Anno CIOIO CXXV, quinque mensium spatio mediterranea emensus, milliaria confecerat centum & quinquaginta, inde à Fluminis Grandis provincia & finibus, sub auspiciis Præfecti Gregorii Lopezii, annona in trimestre instructus. reliquum namque temporis; serpentum, glirium & mellis aggestis victu duraverat. Aiebat idem, pedibus iter, non equis, confici posse, ob montium præcipitia. solum omne torridum & exsuccum siti viatorem enecare: fluvium in remotissimis partibus amplum occurrere. quem in S. Francisci fluvium effundi conjectabat, eò quod in Austrum se flecteret: in campestribus puteos reperiri vix pedis diametro, ulnæ profunditate. qui dulces recentesque aquas novis ebullitionibus darent, frondibus & virgultis obsiti: montes se transivisse, in quibus pressa solo vestigia tinnitus ederent, non aliter ac si metalla subitus abderent: duos in itinere è comitatu suo siti enectos: in Copacabam se ad LX milliaria penetrasse, sed alimentorum penuria regredi coactum: hanc sibi stare sententiam, posse ulterius iri legentibus ripam fluminis Mongongaopæ. Quare conquisitis undique ad iter necessariis, mi-

lite, Brasilianis, annonæ, apparatusu bellicæ, qui ad expeditum iter sufficeret, è Fredericâ oppido Paraybenfi ad pagum Tiberi, hinc ad fluvium Tenhaham profecti, modò in hospirales facilesque, modò in averbs & morosiores molarum Dominos incidere. Inde in Pacatonuam venere, ubi Ventura Mendizii pecuatum est, & saccharorum plantaria. Hic fluvium prætergressi, vix attendita sunt paupertatis studia & vigiles oculi, visa sunt cuntibus ramenta & arenæ fulgentes, quales auri sunt. effossa ilicet mira alacritate ad altitudinem pedis tellure, invenere & illic permixtas intermicare istiusmodi scobes & ramenta, bractearum instar, quæ in ignem conjecta conflagraverunt, ad instar vitri Moscovitici, quod Talcum vocant. Tum, lustrato omni comitatus agmine reperti militum XL, Brasilianorum XXXVI. defecerant quippe à primo censu militares tredecim, Barbari viginti quatuor, sive itineris tædio, sive corporis debilitate. junxerant se illi tres quatuorve volones, nullo aliter impetio, solo peregrinationis studio & terrarum novitate capti. Sequebantur ad curas & officia virorum feminæ aliquot Brasilienses, ut lixarum & calorum officio fungerentur. impedimenta rhedis meritoriis septem subvehantur. Hac manu ad fluvium Wartam medio die confedere, ubi pagi ejusdem diruti vestigia & rudera conspici-

antur. sub vesperam in pago Tamoatame-
 ni pernoctatum. Cæsa in militum cœnas
 vaccâ, in Præfecti vitulo, sub impluvio hic,
 illi sub dio decubuerunt. Refectis omnibus,
 etiam jumentis, iter promovêrunt, modò
 per campestria & plana locorum, modò per
 saltus & nemora ducti, transitis torrentibus,
 & fluviolis aquarum expertibus. quæ ulte-
 rius ituris potus penuriam haud subobscurè
 promittebant. Visæ hic arbores, propè flu-
 vium Poesapaybam, grandes & ventricosæ,
 dolii instar, quæ infernè ad radicem & super-
 nè, ubi in coronam se spargunt, graciles, in-
 solito adspectu Belgas detinebant. Trans-
 cenderat medium cœli Sol, cum in pecuario
 Duarte Gommezii de Silveira constitère, ad
 fluvium Mongongoappi. cumque imper-
 via essent quaquaversum omnia, ob densissi-
 ma frondiceta & arbusta, viam sibi prævii
 frondatores securibus falcibusque gnaviter
 fecère, ut quo nollet natura, duceret labor
 & industria. tum ad montana deventum,
 ubi omnium labores cœna largiore solatus
 Herckmannus, animos sibi quantulacunque
 liberalitate conciliabat. Postero die non
 minori studio per saltus & resqua itum, que-
 rulis thedariis, se longius abduci. at promissis
 delinita impatientia resedit. donec per-
 ruptis ad sesquimiliare saltibus & silvis, su-
 perato flumine Karnuhu, in plana devenère,
 inde montes Cõpaobæ conspiciere erat. Sèd

*Arborum
 mira fer-
 va.*

ob prærupta montium circumducto nonnihil itinere, ex Brasilianorum consilio, callem equis vehiculisque idoneum invenerunt. per hunc denuò in silvam delati, in arborum cavitatibus mellis copiam repererunt Barbari. Eum emensi fluvium Schivaubuch attingere, insigni gratissimaque arborum fragrantia circumfusi, ut incedentes remoraretur & sisteret odorum suavitas. Inde promotò itinere, præmissis qui virgulta & cæceta cæderent, ad paludem ventum. inde in planiciem Araruquajam, quæ tota ab accensis ericetis flammis inardescibat. Suspicio erat, terrendis Belgis incendia hæc Barbaros fecisse. Ea ramalibus frondibusque collatis operis obruta restinctaque fuere, ne rei novitate perterrefacta jumenta, excussis habenis ferrentur. à casu locum Incendii appellavere. Tum denuò saltus occurrere, moxque flumen se grande aperuit Arassaohob. ex sparsis & resectis hic illic arborum truncis observatum, Lusitanos hac olim iter fecisse in Copaobam. Hic morati per totum diem, quieverunt, dum per densa nemorum Barbari viam assectant. Conspectæ hic fuerunt enascentes è terra virgæ lignæ & stipites, quorum alii humi reprobant, alii vicinas arbores amplectebantur. flexi in terram, rursus qua se incurvaverant, erigebantur. adeò ut species esset non rami resurgentis, sed novæ arboris è radice sua genitæ. discissis ha-

hor emanabat purpureus, qualis sanguinis
 esse solet, qui illicet in viscidam & glutino-
 sam substantiam concrefcebat. Barbari sa-
 liandis vulneribus conducere perhibebant.
 hinc moto agmine per arundineta, ad radi-
 cem montis pervenere. Non levis inceserat
 netus, ne illa incenderent montana incolen-
 tes. nec enim evadere flammaram noxas fur-
 riasque ulli datum fuisset. Tum se montium
 prærupta & impervia equis loca aperuere.
 ubi expeditis ulteriore vectura rhedariis, mis-
 sus ad Comitem fuit, qui confectum hacten-
 us iter referret. fessi corpora passim ster-
 nunt, refectique farinæ modico demenso
 montis fastigia conscenderunt, relictis ad
 pedem montis invalidis & sequi nesciis. qui
 remeare ad suos in Paraybam jussi. In cacu-
 mine montis Insignia Societatis insculpta
 cippo memoriam ejus in Novo Orbe osten-
 taverunt Barbaris. Exemplo Alexandri Mag-
 ni & aliorum. Nomen monti huic erat po-
 ly syllabum & terribile, *Irupari-bakau*, *Hic re-
 pexit Diabolus*. Invaluit quippe apud illos
 fabula, Diabolum, cum in hæc fastigia as-
 cendisset, velut facti novitate attonitum, re-
 trospectisse. Demandatâ hîc cibariorum cu-
 ra militibus aliquot & Brasilianis, gestiit
 Herckmanno animus ulterius ire. sed de-
 terrebant obvii passim saltus & magnus ubi-
 que labor in montibus erat. quantum in al-
 tudinem egrediebantur, magis magisque

silvestria & pleraque invia loca excipiebant. Quare visum magis Borealia legere & campestria, per quæ Tapujarum gens è medicis raneis in Provinciam Fluminis Grandis proficisci assolet. Itaque devitatis montium acclivibus, incessere per planiora, ubi duo lapides molares exactæ rotunditatis, & stupendæ magnitudinis visi. quorum diametrum sedecim erat pedum, crassities verò tanta, ut è terræ superficie vix media lapidis pars attingi extremit digitis ab erecto posset. alter alteri superincumbebat, major minori. è centro, miro spectaculo, frutex se attollebat, Karavvata. Quo fini hos congesserint Barbari, in tanta harum rerum ignorantia, non facile dixerim. Ad pagum perducti, quem Petiguares Indi, è sinu Trahisonio, metu tyrannidis Lusitanorum, profugi incoluerunt, valles parvè amœno salubrium aquarum usæ frequentes. Brasiliiani, itineris hujus socii, hanc patriam suam & natale solum dicebant. hinc se versus littoralia pellectos & transductos à Lusitanis. qui à potentibus vicinis sibi metuebant. idè que patrii soli dulcedine (ut mortalium cæteri) capti, orabant mansionem diuturniorem. Verum Herckmannus moræ omnis impatiens, instabat signibus, & ad profectiorem eos hortatus, jussit incidi nemorum obstacula. iter fecere per cœnosa, quæ genua tenus subinde viæ res hauriebant. his emeris, montem conscende

ere manibus pedibusque annixi, eminentia saxa complexi, levavere semet, aliis saxis inferioribus seu gradibus insistentes. die inter metum laboremque consumto, superatos nocte & fatigatione continuata itionis affecti omnes stratis passim corporibus, in iis jacuere, quietis causa, ad fluviolum, ubi aquae suppetebant affatim eaque dulces. Manè assumtis in dies plurimos eduliis, montes ascendere & descendere longa serie habuerunt. visi iterum magnæ molis lapides humano labore congesti. quales etiam in Belgio Drentia regio habet, quos nulla vegetatione, nulla hominum vi illic deportari potuisse ob magnitudinem credas. ea formâ, ut Atlas referre videantur. Tum pagum Wirarembucam, quondam Brasilianis inhabitatum subivere, ubi hominum notata vestigia. ad fluvium progressi Tambakujam, eum nova appellatione *Moschi* fluvium vocitaverit, ob fortem odorem Crocodilorum & serpentum, similem moschi odoribus. Hic soli & terrarum faciem mutati compertum, quod enim hæctenus sabulosum, nigrum fuscumque apparuerat, jam flavum & glebosum spectabatur. nec minus ferax, luxuriantem passim, sementis defectu, lolio & zizantiis. Morad torquentem limpidissimum devenere, qui ab aquatione Lusitanorum, hinc olim belligerantium, Capatiguaba dicebatur, *1074*
non a quatione equorum. In valle duo scopidi
 sub 2

sublimes, tutrium instar rotundarum, visabantur ab omnibus attentius. quorum alter separatus à montibus circumiri poterat, alter montibus parte insertus & connatus, speciem referebat Operis istius, quod Lugduni Batavorum in urbis medietate ad Rheni ripam conspicitur, à Saxonibus olim duce Engisto constructum. non artis illi, sed naturæ opera videbantur. Tum in montem ascendere, omnium, quotquot superaverant, altissimum, è quo reliquos despectabant. verum aëre spisso & caliginoso longior prospectus impediatur. referebant Barbari, oppidum hic fuisse Arazembeam, idque validum & incolis frequens. quod ob invisam cum Gallis commercia expugnare Lufitani, duce Duarte Gomezio de Silveira, pluribus indigenarum bello absumentis, plurimis abductis versus maritima, ipso loci Principe ad Regem Hispaniarum transmissis. ubi extorris extra Barbariæ suæ sedes decessit. Erant in hac ipsa, quam ducitabat Herckmannus, turba hujus Principis filii duo, è primoribus Masurebbæ & Gargaovæ. Huc progressi Brasilienses, viarum difficultatibus territi Socios pari formidine implebant, & secretis sermonibus incitabant. neque ultra eas sibi perspectas asseverabant. quare reditum suastis, aquarum se penuriam metuere questi, ut farina non nihil superesset. Serpebant, veluti contagio, querelæ in militem. qui

nobili impetu fertur, pertæsus quoque incine-
 is, in vectivis dirisque vocibus animi ægritu-
 linem testabatur. duci se, quo viam natura
 regaret, per opaca silvarum, montium præ-
 upta, viarum anfractus, nulla gloriæ, nulla
 molumentæ expectatione. At majoris ani-
 ni Præfectus, se in vestibulo itineris sui stare aje-
 bat. *superatis tot molestiis proximum se fructum*
expectare. quod huc usque confecisset iter, plus ha-
bere nominis & operis; quam usus. à Brasiliæ ob-
icis incommoda, ut profectionem segnes abrupte-
rent: maiora esse vero, quæ spargerent. nihil metu
omittendum; aut inexpertum relinquendum. Ba-
tavos, Belgas se meminissent, qui non facile pertur-
barentur. laudem pristina virtutis inter exteros re-
tinerent, pergerent ulterius, quæ fama ducerent: se
ducem sequerentur, cui pari cum ipsis sorte farina
pugillus laridique buccella victus esset demensum.
 homines inquietabat, venandi studium ac voluptas
 per nives & pruinas, trans montes, per silvas rapit.
 rebus maxime necessariis eam patientiam non habe-
 bimus, quam usus & amantitates suadent? In man-
 datis habeo (tabulas ostendit & interpretatur
 Lusitanicè fuit) Capaoba terras & deserta studio-
 sus scrutandi; Soli indolem proventusque rimandi.
 non hoc agi, ut veteres suas sedes lustrarent Brasilia-
 ni & natæ solum animi gratia reviserent. Si vias
 insistant, se aperiturum, factorum ductu & ingenio.
 ad manus esse magneticas directiones, quarum cer-
 ta demonstratio. de potu non desperare se, cum nec
 vineæ, & alibis; nec vitæ aquæ deficiat compartif-
 simum

Oratio
 Herck-
 manni ad
 comites.

firmum sit. laborem cadendi diminutum, cum non
 vehiculis jam callis, sed singulis aperiendus sit. id
 saltem laudis sectarentur, quod plerique per abrupta,
 licet in nullius rei usum, gloriosa morte consecuti
 sunt. industriam & vigorem Ducis obsequio ac mun-
 deria iuvarent. Quod si obfirmatis animis redire
 promptum esset, se Comiti & Senatoribus non aliam
 intempestivi reditus causam daturum, quam inertit-
 am, formidinem & consumaciam. His & talibus
 verberati, se non detrectare iussa significave-
 re, sed subituros quidvis. modo à securibus,
 falcatis ensibus, aliisque utensilibus instrue-
 rentur. Iam lux appetebat, cum fiducia ac-
 spei, post objurgationem, plenus, accinge-
 re se omnes & alacres progredi jubet. Ava-
 ritia & gloria & emolumentum, nihil in viam
 impeditum, remotum videri sinebat. missi,
 qui relicta à tergo cibaria apportarent. reli-
 qui ex agmine, quo confederant loco, tu-
 guriola sibi subitaneo opere struxerunt. De-
 cem, à quorum sibi loquendi procacitate &
 turbida ingenio metuebat, Paraybam re-
 legari abivere. Unius tunc setæ & prima cap-
 tura fuit, quam Barbati Taton, nos Arma-
 dillam vocamus. Eius supra memini. accu-
 ratius describit Franciscus Ximenes. Animal
 est, (inquit) monstruosum, mole caselli Me-
 litzi, sed cauda grandiore, cruribus instar eri-
 nacci, quorum anteriora quidem quatuor
 digitas habent, posteriora quinque; rostrum
 ad eundem modum, sed longiori & subtiliori

fi, auribus cartilagineis & depilis. rectum est toto corpore (præterquam sub ventre & circa collum) laminis quibusdam, instar cataphrasti equi, quæ certis tendinibus ita coniunguntur, ut in omnes se partes facillimè possit commovere. laminæ ipsæ planè sunt ossæ. Eæ in pulverem comminutæ & drachmæ pondere haustæ è decocto salviæ, provocant sudorem & singulare sunt remedium contra lueem Veneream. penultimum autem ossiculum caudæ, quæ corpori conjungitur, in subtilissimum pulverem redactum & cum aceto rosaceo in pilulas coactum & auribus inditum, miraculi instar surditatem tollit eam, quæ à causa est calida. Eriam laminæ in pulverem comminutæ & mixtâ aquâ in massam coactæ, extrahunt spinas è quavis corporis parte. Non pluvium alium diem, quam hunc experti fuere. Frigus nocturnum acre, quale, ea tempestate, in Belgio. Cuniculorum venationi invigilatum, captum nihil. Erecta hîc iterum posteritati ad spectaculum & miraculum Insignia Societatis fuere. Iter directum in Austrum & Occidentem, flexumque, pro montium situ. traiecit torrentes, visi lacus, campi, silvæ, arundineta, lapides inusitatæ molis. alios Pyramides dixisses, alios Mausolea, ea forma, ut manu fabricata iurares. tam lentum fuit iter, ut non nisi duo aut tria milliaria in dies singulos confecerint. rupes interdum ita ab-

Armadilla descriptio ex Ximeno.

scissæ, ut dispici vix sine vertigine quadam simul oculorum animique possent. silvæ aliquoties adedò opacæ, ut præ densitate arborum immissorumque aliorum in alios ramorum, vix perspiceretur cœlum, & interdum, haud secus, quam nocturno itinere, dubio calle incederent. nam ut, quæ longius absunt, opaca apparent, ita propiora ob densiores frondes in arboribus nigra videntur. his difficultatibus subsidio erant duæ; Brasiliæ scientia in investigandis viis & labor in aperiendis. Post hæc in pagum delati, Tapujarum sedem, nihil præter collapsa aliquot tuguriola occurrere, qualia struere ipsi mos. recenti fronde tecta, Caravattam vocant, supellectilem habebant minus superbam & operosam, ad paupertatis, cui modicum satis, usum. Calathi erant, Calabassas appellant, & pocula aliquot fictilia, quibus hi ambulones nostri coquendis carnibus utebantur. quas transfixis per illas bacillis torrent. Pilea insuper reperta & calcei, fasciæque librandis oneribus. piscantium quoque utensilia, ut & arcus, sagittæ, cepitacula, tintinnabula, lusoria instrumenta. at situ corrupta omnia & fœda. Hæc ipsa, pro derelictis habita, tumultuanè abiisse & fugisse Barbaros fidem faciebant. id credibilius, non Tapujarum hunc pagum sed Tapiviorum aut Nigritarum silvestriaculentium fuisse. quod pilea calceique

quebantur. Tandem ubi ad Tapujarum stationes pervenissent, substitere, & cum metu eorum tenerentur, stativa sua concædibus objectis munivere, ut velut vallo adversus insultus concluderentur. Progressi aquas offendere saporis prævi, rubicundas turbidasque, mox nullas, inde salvas, quales marinæ. Utque pronum in querelas militare vulgus, mota iterum controversia Præfecto fuit, qui tenax propositi ire jussit, quod præiret ipse. iterum hortatus, pari secū fato aut morerentur, aut evaderent: pati victu in dies aliquot durarent: suum potius exemplum quam mandatum sequerentur. Auscultavere, at mussitabundi, ut obsequia invita & extorta pudore partim, partim metu, animadverteres. Continuato itinere, fluvios transivere, in modò montes & campestria, rursus in silvas delati per acclivia, declivia, recta, obliqua itione, cursu modò in Austrum, modo in Zephyrum directo. Hic denuò militum quidam de reditu verba fecere & dimitti à Præfecto petivere, quod negatum. Lustratis è montis vertice circumquaque campestribus, visi montes Capaobæ, sed miliarium novem aut decem intervallo. Iamque siti valde affectis omnibus promptisq; redire, inter discordem multitudinem, maledicas voces, cunctos jam pessimos, licentiam audaciamque incompositæ turbæ veritus, hærendum diutius non rebarur. quamobrem in reditum consensit,

*Herckmannus
redis.*

unicum malorum imminentium levamentum. Mons unde digressi, reditus Mons dictus. Observatum à redeuntibus fuit, in itinere Arassoahuh arbores è gurgite supra aquarum superficiem attolli, quarum fastigiis adhærescebat alga & muscus. unde in istam similitudinem intumescere fluvium non vana ratiocinatione colligebant. murium, gliriumque & anguium toto itinere abundè fuit. caprearum, aut suilli generis nihil. Armadilla non nisi tres quatuorve captæ. Aër quoque per hos dies, absque volucribus, visus. Repetitis iisdem, per quos venerant, montibus, illic loci substitère, ubi vehicula & alimenta asservabantur. directum tunc in Septentrionem & oppositum Deserti Brasiliensis latus, iter, exploraturis, & hinc regionum faciem ac proventus. verebatur utique, ne Vanitas susceptæ profectiois ludibrio esset malevolis & invidis. Itum per montosa & inhospita fuit, donec ad Confluentes fluvios Arassoam & Marigniam perventum, per arundicera & junceta. ubi arbores conspectæ Cannazistolaris, flummenque totæ meandris & flexibus tortuosum, ut septies transeundum fuerit. Erat, ubi in montis cujusdam radicem avida sedulitate incumbere. cum enim fragmenta lapidum conspicerent, rari metallica esse sollicitè quæsiere, num fulgore suo aurum argentumque promitterent. Sed & hinc præcipuum expectationi illusere saxa. Fuit, ~~illuc~~

causa arbore, duo serpentes ex semiuisto stipite profiliēte, quos gladiis dissectos Vulcano immolayere. Attamen, cum tot peragratis vallibus, superatis montibus, eadem apparet locorum facies, nec spem faceret commoda, dato receptus signo, ad eundem montem rediere, ubi Atmarium erat. Causa hujus in Boream excursionis Herokmanno fuit, quod fando inuadiyisset, argenti fodinas hīc esse, quas Anno MDIOXXXVII frustra adissent Belgæ, ob annonæ inopiam redire coacti. Sed hæc ficta plerique & opum spem prædicari credebant, decipiendis nostris, ut hianti cupiditate longissima itinera temerè susciperent. Conuasatis omnibus conuersi in Brasiliam, nova eaque inuia viâ ivere, ubi montes & plana passim vitreis bracteis, ad Solis radios micantibus, compersa apparuerunt. hos montes istos crystallinos credidēre, quorum scriptores meminēre. licet crystallum ignorent Brasiliāni. Ego, cum plura transcribantur, quàm credantur, nec affirmare studeo, de quibus ambigo, nec subducere iis, quæ legi. Post dierum aliquot iter ad septa & notas Lusitanorum sedes molasque venēre. Occurrebat redeuntibus agmen Sertanorum sive deserta incolentiū, qui adventu nostrorum turbati secesserant, jam abitu reditum parabant. post bimestrem peregrinationem, inde à Septembris die tertio ad Novembris quartum Reciffam & Mauritiā

subivère, graves incommodis, leves æt. Quæ legentibus, subibit cogitatio, nihil profectò à Societate, Nassovio & Senatu Brasiliensi intermissum, quod promovendæ publicæ rei faciat. Bellis, mercatu, terrarum indagatone quæsitæ lucra. Non silvæ, non rupes, non flumina ac maria stitère questus avidissimos. A D E O V E H E M E N S de pecunia opinio est, ut immensa & incredibilia audeat & possit. sive in latentia lucra investigandum, sive manifesta devoranda sint; nec tamen præsentibus & nuper repertis omninò felix, & ipsa quærendi cupiditate miserrima.

*Expeditio
in Maragnanam
præfecturam.*

Post debellatam Loandam & S. Thomæ insulam in Afris, translata belli vis in Brasiliæ Borealia fuit & expugnata armis nostris provincia Maranhon, sive Maragnana. Suaserant expeditionem Societatis Optimates, litteris ad Comitem exaratis XXVIII Mart. Anno CIO IO CXL. Illa his rationibus nitetur: ita latius diffundi Societatis imperia & partis antè bello provinciis robur securitatemque addi: Brasilianorum auxilia & animos laxioribus spatiis nobis conciliari, & moribus nostratium adfuescere è gente barbara plures: grandis adhæc incommoda creari Lusitano: um cœmmerciis, remque còperduci, ut non aliunde metus sit nobis, quàm à maritimis Hispanorum insultibus, redactis sub potestatem locis littoralibus: Marignanam provinciam infestandis maris Septentrionalis.

*Rationes
expeditionis.*

trionalis Insulis Hispaniola, Cuba, Iamayca, Portu Rico & Occidua Continentis littoribus oportunam esse. Invitari eò Belgas ab aëris salubritate, soli, ferendis saccharo, gossypio, zingibere, tabaco, ubertate, à salis mercatura & fodinarum spe. Duces hujus expeditionis fuere Lichthartius & Coinus, Artifoskii successor, viri veteri militiæ fama illustres. qui postquam è Pernambuco statione solvissent, mense Octobri, Anni MDCCXLI, navibus majoribus octo, minoribus sex, circa ostia Maragnani fluminis diu anxii hæserunt, ob brevia & infestas subeuntibus Syrtes. ideoque ne rates omnes eidem periculo exponerent, aliquas præmisere, quæ tutiores accessus explorarent. hæc directo in alveum Occidentalem cursu feliciter navigavere, arcemque hostilem prætervectæ, quæ in eas ferocius explodebat, anchoras sub ipsa urbe, cui à S. Ludovico nomen, fixere. Coinus in insulam egressus, disposito ad invadendam arcem milite, propius ad eam admovit. Venere illi in occursum à Governatore arcis missi duo, alter politici, alter sacri ordinis, rogantes Coinum, num animus esset paciscendi. Annuuit Coinus, & humanum ratus non tentare armis, quod facilitate impetrari posset, concessa omnibus vitæ bonorumque incolumitate, castrum subiit, & exarmatis præsidiariis, quos trecentos ac triginta offendit, sui illud juris, æquis militarium condi-

Duces expeditionis Lichthartius & Coinus, veteri militia fama illustres. Ann. MDCCXLI. XXI Oct.

*Castello
positur
Cosmas.*

tionibus, fecit. De factorum administratione nihil motum, nihil pactum. illud non ægè impetravere, uti militi liceret illic commorari, donec aliter statuissent Comes & Senatus Brasiliensis. Repertæ hîc machinæ bellicæ majores quinquaginta quinque, & pulveris pyrii sic satis, etiam vinâ in necessitates victoris. molæ, quarum usus esset, non nisi sex, reliquis nondum perfectis. Plures contrivens habebat in Tapicurensium ditione. Hi quoque in fidem ac potestatem Societatis recepti, arcem suam Centurioni Scaddæo aperuerunt. Postea ad nos transire Tapitaperenses, & triû pagorum in insula Maragnanâ incolæ. navicularum, quas hic offendimus, exile aut nullum ferè fuit precium, navalium quadraginta quinque in insulas Capitis Viridis, quas Saliferas vocitant nostrates, transvecti. Cum Tapicuriensibus transactum super sacchari vasis trecentis, quibus recipiendis & in Belgium avehendis relicta hîc navis, tres aliz in Barbudas & Christophori insulam flexere, mercatus causa. mansere Belgarum sexcenti, perficiendis munitionibus & tutandis adversus hostiles motus, indigenis. Disputationes Geographorum de flumine Maragnone, utrum ejus nominis hîc sit, an verò insulæ solummodo ea sit appellatio, fluviis verò è Continente labentibus aliz à Barbaris inditæ sint voces & quæ, non est mei instituti sollicitè expendere. Illud reperio, Belgarum

rum tabulas & diaria de flumine Ma-
 tagnone & insula cognomine loqui. In
 terrarum & fluminum appellatione erra-
 visse, leve arbitror, modò certa possessio-
 ne illas terras ac flumina & ostia teneat Socie-
 tas. Insulæ Maragnanæ magnitudo quadra-
 ginta quinque miliarium ambitu definitur.
 Vicina est Æquinoctiali lineæ, à qua paulo
 plus duobus gradibus abit. tribus magnis
 præcingitur & alluitur fluminibus, quæ è
 Continentis ora in Sinum hunc se exone-
 rant. Unum idque Orientale & maximum,
 Monimindigenis dicitur. Secundum id-
 que medium, Taboucourou. Tertium id-
 que Occidentale, Miarii, Pagorum mira
 forma est. domiciliis constant paucis, sed
 quadrangularibus, relicta in meditullio pa-
 tentiore area, ceu foro. Hæc ipsa in longitu-
 dinem ducentorum & quingentorum passu-
 um extructa, latitudine passuum x xv, ex ar-
 borum inter se nexis truncis & palmarum
 frondibus gratissimum sui præbent spectacu-
 lum. Soli eam Euri perflant, unde insulans
 sua salubritas, amœntissimam nec nebulæ
 nec morbiferæ exhalationes infestant. Mar-
 tius, Aprilis, Majus, pluvii sunt. cætera anni
 serenissima. aquarum dulcium crebris sca-
 ruriginibus gaudet, licet falsis undecunque
 cingat. fructibus maturitatem accelerat ca-
 lor, quos aliquoties singulis annis reddit. Ex
 radicibus *Maniot* farra conficiunt, quibus vi-

*Insula
 Maragna-
 na descrip-
 tio.*

ditant. Præter sacchara, lignum Brasiliense habet, & croceum, & gossypium. Lacæ quoque speciem & balsamum, Arabico non inferius; ut & acerrimi saporis piper ac Tabacum non ignobile. Arbores plurimas ostentat nostro orbi incognitas, inter quas proceritate eminet *Acayou* dicta. quæ, quod infrequens, fructus fert quadrifariam diversos: unum pyro similem, nucleo amygdalino, succulentum flavumque: secundum acidioris succi & rubicundum: tertium acidissimum, unde acetum conficiunt: quartum saporis gratissimi. pfitracorum aliarumque avium varietas & multitudo maxima. Inter has corporis mole, ferocia, robore & plumarum elegantia eminet *Ovyza-Ovassou*, aquilâ duplo ferè major, cui oves discerpete, & in capreas sævire mos & indoles. *Vesperrilionum* hæc grandium sedes est, ipsis hominibus terribilium. Mare piscosissimum piscium species plurimas sufficit, longitudine insigni, figura varias. præter cervos, capras, erinaceos, simios, cercopithecocos, alit *Armadillum*, quem Barbari *Tatou* vocant, de quo supra; ut & Europæis vulpeculis similes vulpes. Inter angues maximè formidabilis ille, quem *Boyesen* vocant, pelle maculis variegatâ insignis, morsu caudæque ictibus lethifer. hæc ipsa vesiculæ articulis suis distinctæ formam habet, cujus strepitu, quoties per vibrata & dumeta serpit, sui & imminentis homin

exitii, ceu crepitaculo, indicium facit. quadrupedum animalium maximè stupendum est istud, quod *Vnan* appellant. cujus paulo antè injecta mentio. caput illi pro corporis mole exiguum est, brevibus pilis subrufis, ut & menti gutturisque pars, obsitum. rostro simiam quodammodo refert. breve illud, glabrum & obtusum simisque est naribus, exiguis etiam dentibus, at latis, rictu non valde amplo. quatuor pedibus incedens, promovet parum. iis in ungues tres dissectis arbores prensat & conscendit. adedè segne est & pigrum, ut Pigritiæ illi nomen indiderint Hispani. Incolæ corpora erecta & vegeta facis ostendunt, bajulandis oneribus apta. depressis sunt naribus, colore fusco & olivastro tincta, longævi, nec calvescentes. capillorum curam, quosad ornatum & comam disponunt, viri habent juxta feminas. mares labia perforata naresque gemmis lignisque induunt, cutem coticula acutiore discindunt & coloribus distinguunt. Antropophagi sunt, in hostes truculenti valdè. quos probè saginatos maciant & vorant. proximos Tapujas habent, sed hostes. Adiere hanc insulam olim Amstelodamenses & Rotterodamenses, annis retrò *xxiv*, mercatus causa.

Hoc sanè laudabile in ducibus Coino & Lichthartio, quod pelliciendis in amorem Belgarum Barbaris, egregia humanitatis exemplæ diderint. Quippe decretum facere,

*Lam Coi-
ni &
Lichtbar-
iii.*

ne pro mancipiis haberentur Brasiliiani aut Indorum quilibet, eodem libertatis jure cum Belgis fruituri. Id veniæ jam ante Siam habitantibus fecerat Nassovius, uti capros à Tapujis hostes hostiumque liberos addimere pecuniis liceret. quos aliàs ad mactationem & ingluviem sibi servabat antropophaga gens. tantis in Lusitanos feruntur odiis, ut vix imperiis nostris coerceri possint, ne in illos vim facturi irruant & vindictæ sanguine litent. Hic inventæ per Gedeonem Mourisium Salinæ apud Vpamemam & postea Elberti Smienthi curæ commissæ, magnorum reddituum spem fecere. Quæ tamen post decennales cum Lusitanis inducias & attritam ibidem variolarum morbo gentem & impensas lucris majores, neglectæ & minus curatæ fuerunt. Verum enarratis ante Afrorum & Brasiliæ damnis offensus Lusitanorum Rectores, ad induciarum pacta provocabant. Ipse Portugalliæ Rex per legatum apud Potentissimos Ordines, non sine bile, peroravit & amissa repetiit; iniquam dictans; ab iisdem Dominis suppetias, & classes mitti Lusitanorû Regi, & alibi ipsius terras alia classe invadit: una manu, quod ajunt, aquæ, alia ignem porrigi: jura gentium & naturæ violari, amicorum oppressione: nec debere consilia pacis novis belli motibus turbari. Sed turdis fabula. cum hæc aut ante pactas inducias, aut nondum à Rege Lusitano probatas: aut, quod ex induciarum legibus

Salina apud Vpamemam.

Querela Legati Lusitanorum Regi.

Responsio.

Atum oportuit, promulgatas, gesta omnia
confectaque fuerint.

At postquam, per Inducias decennales An. cis
cum Lusitanorum Rege pactas, prohibitus 10 c xli
fuit Nassovius in illam gentem bello ire, ne Nov. x.
iners omnino esset Societas, cui pax noxia
erat, omnis in bello seges gloriæ atque emo-
lumentis; aparuit illi, posse utiliter aliò arma
transferri & exercendæ virtutis materiam re-
periri. Primò patere mare omne Pacificum,
in quod è Brasilia facilis & expedita sit navi-
gatio, flantibus per æstatem Aquilonibus.
quibus aut per fretum Magellanicum, aut il-
lud nuper à Lamairio repertum, perveniri in
Australi Oceanum posset. Hic experien-
dum, num Chilensibus animus sit, Belgis o-
pitulantibus, exigendi terris suis Hispanos.
Deinde occasiones hinc offerri invadendi au-
riferas Peruanorum rates, & Manilianas
istas, quæ ex portu Acapulco solvunt. quæ
Equiti fortissimo Thomæ Candishio ali-
quando præda fuere. Quin minoribus jam
impensis explorari posse Terræ Magellanicæ
& Australis oras. quæ, si quid fortè lucrorum
promitterent, compendioso itinere à Brasi-
liensibus adiri possent.

*Nassovius
Sceptasi
novos mo-
dos vias-
que aperiri
profundè
imperium*

Fuit hic annus Brasiliæ celebris, non so-
lum Lusitanorum defectione, quæ magna-
rum rerum spem faciebat Belgis, verum &
privatâ calamitate. Etenim tam crebri den-
sique absque intervallis decidere imbres, ut
auctis

auctis & intumescantibus fluminum alveis,
 terras circumquaque inundarent & turbint
 atque unda raptarentur agris contenta. per-
 ruptis aut superatis aggeribus aquæ agrorum
 conspectum oculis subduxerant. Illi navi-
 giis transibantur, & coloni navitarum mu-
 nia peragebant. hominum & Jumentorum
 miseranda strages fuit, maximè ad ripam Ca-
 pivaribi fluminis. cannæ saccharæ recens
 natæ in ipsa herba suffocabantur, adultiores
 aquarum frigore tactæ spem quoque domi-
 norum sefellere, medullæ quicquid intus e-
 rat, exedentibus vermiculis, in aquâ natis.
 Tum aliis quoque signis iram suam Deus
 testatus est, accedente ad hanc agrorum cala-
 mitatem, aliâ hominum, à morbillis & va-
 riolis. quæ adeò sæviere per universam Bra-
 siliam, ut in sola Paraybensi provincia ex-
 stincta fuerint Nigritarum undecies centum,
 multis languida membra trahentibus; reso-
 luta quasi nervorum facultate. Fecit hæc res,
 ut fatiscentibus & fractis imbecillitate ope-
 rariis, agrorum proventus interciderint. de-
 sperata segete nata seges alia libellorum sup-
 plicum, quibus debitorum nominumque
 aut expunctiones, aut dilationes, aut remis-
 siones petebantur. has concedi intererat
 creditorum; non concedi, strictissimi juris
 videbatur. ideò ob rei momentum missæ in
 Belgium ad Rectores litteræ, quibus respon-
 sa ex ipsorum arbitrio petebantur. illas
 quar

*Imbres
 crebri Sac-
 chaream
 mollem
 suffocant.*

*Grassan-
 tor mor-
 billis
 & varia-
 la.*

quantivis erat, decimarum emptores non nisi decimarum decimas offerre. quod recepti sub Rege moris esse aiebant, quoties precii diminutionem cœli calamitas fataque imperarent.

Iam tum transmissæ Comiti fuere actorum inter Fœderati Belgii Proceres & Tristandum Mendozam Lusitani Regis legatum tabulæ, ex quo mitius se gessere partes, nec sævitum ultra in agros, & molendina. Desævierat bellum, nec tamen pax fuit. sed alibi, mari potissimum, belli fortuna parva adhuc irarum documenta dabat. At fœderis rati-
habitionem suo incommodo morabatur Lusitaniz Rex, Dux Braccantinus. jamque effluxerat annus, cum ejus compotes demum facti fuerunt Fœderati Partes. Hi ocyus eam in Brasiliam ad Mauritium misere. qui nulla cunctatione per imperii sui terras denunciari solenni eam ritu imperavit, præmissa ad Deum, pacis utique & concordiz Deum, publica gratiarum recitatione. Abiit in Salvatoris urbem tubicen, qui istam deferret. In Marnagnanam provinciam per navem Loandam delata nuntia, ibidem lætis Induciarum vocibus populos implevere. quod & in Afrorum factum littoribus, ubi Mina, Loanda, S. Thomæ Insula eadem pronis animis accepit. Hunc usque in diem quicquid armis belloque partum, non controverso titulo nostrum fuit, & institutz post, super ante gestis querelæ,

Comes Tabulas accipit Actorum inter Fœd. Ord. & Tristandum Mendozam.

*Mittitur exacto anno Rati-
habitione.*

*Exponuntur
causae
& occasio-
nes Foeda-
rum inter
Regem
Lusitaniae
& Foederatos
Ordines.*

*Illam causam
ex defe-
ctione Lu-
sitano-
rum à rege.*

An. 1610
IO CXL
Calend.
Decem.

relax, vanæ voces fuere, vigente tunc bellijure, per suspensionem & dubiam adhuc pacis temporam. Ut vero hujus controversiæ originem fontesque noris Lector, arcessenda paulò altius sunt Lusitani Regis, Ducis Braccantii cum Foederatis Belgis foedera, quæ prius agitata, at sancita serius, ut remissioris belli, ita nuper captatae ad victoriam non unius occasionis in Afrorum terris & alibi causa fuerunt. Enimverò post defectionem Cataloniae, novis motibus turbata Portugallia, abdicato Philippo I V, in Ioannem Bragantiae Ducem juraverat. Diu agitata consilia una hora pertefecit, & occulta in Castellanos odia furor & seditio aperuit. Commota Olisippo tantifacinatoris dux fuit, factoque in regiam impetu, remotâ, quæ Regis nomine imperabat, Mantuæ Duce & trucidato secretorum ejus administro, tanquam publici odii victimâ, veterem Dominum Majestate exiit. linguâ clamoribusque elocuti, quod vellent, concinationis socii, pervenerunt ad gladios, & adhibita vi, arcibusque per regnum omne velut flumine occupatis, recenti imperio securitatem quæsiere. Tot annis latens vindictæ ignis erupit, & documento Principibus fuit, pessimum diuturnitatis magistrum esse metum. quo ingemiscentes Lusitani occasionem & fortunam expectavere, excutiendi cervicibus invidiam dominationem. Nobilium & potentium in aula iræ, cœtus, concilia

cilia & secretæ consultationes populum ad se
 & in partes traxerunt. Querebantur voce &
 scriptis, Lusitaniam per nefas à Philippo
 occupatam, per tyrannidem teneri, ut so-
 lent malis artibus parva imperia peioribus re-
 gi: exactionibus immodicis spoliari cives &
 deglubi: regno ministros præfici deterrimos:
 Lusitanos à publicis muneribus excludi, præ-
 ferri Castellanos: religionem domi foris-
 que negligi deniq; servitutem miserrimam &
 extrema quæque malorum Portugalliaë para-
 ri. Cumque libertatis speciosum nomen præ-
 texeretur, & in Regem inveherentur incle-
 mentius, gratiores plebi fuere. promptissimi-
 que audacia rebus motis fidissimi habeban-
 tur. Electus Bragantiæ Dux fuit, veteri con-
 troversia, de successore regni Portugallici,
 post cæsum à Mauris Sebastianum regem &
 extinctum Henricum Cardinalem Sebastia-
 ni patrum, immixtus. Erant tum licis famo-
 situmæ partes Philippus 11 ex Isabella Hen-
 ricæ sorore, & Emanuelis decimi quarti Por-
 tugalliaë Regis primogenita natus: Dein E-
 manuel Subaudiaë Dux ex Beatrice, altera E-
 manuelis filia, prognatus: Præterea Ranu-
 tius Farnesius Alexandri filius, Octavii Parmen-
 sium Ducis N. quem Maria Eduardi &
 Henrici fratris filia genuerat: Ioannes Bra-
 gantiæ Dux, nomine Catharinæ uxoris suæ,
 quæ rege Philippo sanguinis gradu propior
 habebatur: Antonius Prior Cratensis, filius

*Causa de-
 fectionis
 Lusitano-
 rum à Phi-
 lippo IV.*

Lodovici fratris Henrici, qui se non nothum, ut vulgo credebatur, sed ex legitimo matrimonio natum dicebat: Catharina denique Medicea, vidua Henrici I Galliarum Regis, jus suum à longinquo repetens, à Alphonso & Comitissa Bononiensi. Præcipuum certamen inter Philippum erat & Catharinam Bragantinam, pates ab Henrico gradu. Plurimorum judiciis regnum Philippo deferebatur, licet Antonium ex Ludovico Henrici fratre filium favor populi sublevaret. à quo ipsi acclamatum Olisipone fuit. Philippus nil moratus ancipites Iurisconsultorum voces, plebisque Lusitanicæ in Antonium benevolos animos, litem armis decedit, immissoque in Portugalliam exercitu, Albano Duce, regnum invasit, pulsoque Antonio & vires nequicquam recolligente, per annos sexaginta quatuor, pacatum populum habuit, licet querulum. Sed sopitis verius odiis quàm extinctis, recrudescens post tot lustra Lusitanæ gentis in Castellarum Regem ferocia, abrogato Philippo I V, secundi nepote, Ioannem Bragantiæ Ducem, Ioannis Bragantini nepotem, Regem pronunciauit. Qui, postquam primi tumultus residere, regno præsidia quærere foris cœpit & munimenta, quibus insisteret. Missis ergò ad Galliarum Britannicæque Reges ac Fœderatos O. dines Legatis, in belli Societatem alios pertrahere ob communem hostem studet.

aliis adiri regni causas probare. Venit in Belgium Tristanus Mendoza Furtrado, inter conjurationis in Philippum IV antesignanos non postremus, utque fidem animumque in novum Regem, ita fiduciam sui & ingens Castellæ odium profitebatur. Is in Castellæ regem, nec enim Hispaniæ ultra vocare libuit, ob avulsam ab Hispanico regno Cataloniam & Portugalliam, pacto cum Fœderatis Ordinibus Induciarum fœdere, ipsis Calend. Maji Anno MDIO CXLI in condiciones plurimas consensit, paucis interpretatione lenitis, paucioribus expunctis. Eæ, quatenus Brasiliam & Societatem Occidentalem, attinent, hæ sunt:

Induciæ decennales sunt, per terras, portus, mariaque, commerciis dictæ Societatis, Fœderatorum Ordinum indulto, definita. nec ratæ illæ habentur, nisi à semestri, ex quo Rex Lusitanus autor fuerit.

Incolæ civesque provinciarum Brasiliensium, ad eòque quotquot Societati innexi sunt, cujuscunque tandem fuerint gentis, conditionis & religionis, eodem commerciorum jure, emolumentis iisdem & immunitatibus per Lusitani Regis terras omnes, quas in Europæo orbe possidet, fruuntur, quibus fruuntur reliqui Fœderati Belgii incolæ. Exceptit solum Mendoza; dummodò in Portugalliam non importent Belgæ sacchara, ligna tinctoria aliaque Brasiliensium proprias merces & proventus.

*Articuli
Induciarum inter
Bragantia
Ducem
jam Regem
& Fœder.
Ordines,
quatenus
Societatem
concernunt.*

Belgæ juxtâ ac Lusitani per Induciarũ tempo-
pora mutuis auxiliis suppetiisque attinentot
ubi res necessitasque imperabunt.

Quicquid arcium, urbium, navium, ho-
minumque à Castellani Regis stabit partibus,
id omne utrique populo hostile ac inimicum
habetor, nulla habita limitum ratione. Men-
doza annuit, modò Præfectus loci, ubi & un-
de cœptandum belli facinus, & hosti inferen-
da viserit, præmoneatur.

Iisdem vel à Belga vel Lusitano victis, ce-
dunto quoque victori terræ, quotquot ejus
erunt ditiosis.

Quisque populus parta possessaque antè
hac possideto, quæ qualitaque alterutrius fue-
rint, ab ipsa Induciarum promulgatione. At
quicquid agrorum limitaneas arces interje-
cet, bello armisque acquisitum, partiuntos
ut & populos colonosque; quò & Belgis &
Lusitano sui constant imperii & defectionis
limites.

Quæcunque privati fuerunt dominii &
post factam istam locorum distributione alter-
utrius partis esse deprehendentur, si deserta
fuerint à suis dominis, in Belgarum vel Lusi-
tanorum territorio degentibus, restitui suis
dominis minimè necessum, sed iis quisque,
quæ abiens secum abduxit, contentus esto.

Quæ verò loca à dominis suis infessa culta-
que usque fuere aut vicariis possessoribus,
eorandem sunt. Iudicemque istarum reman-

quisque in suo districtu quaerito.

Commercia populis singulis inter suos libera sunt, nec frequentare Lusitanorum terras Belgis, nec Belgarum Lusitanis licitum est, nisi postmodum secus videbitur partibus, Mendoza hæc ad Brasiliam restringi voluit.

Cumque metus sit, ut navigationem istam in Brasiliam infestent Castellani, non nisi majoribus navigiis ex præscripto constructis ac armatis, eò nemo vel Belgarum vel Lusitanorum navigato. Quod si minoribus eò merces transvehere lubebit, nefas est iisdem remeare in portus, unde exivêre, qui secus faxit, pœnam amissæ navis merciumque luito. Eadem lex ex Africa navigantibus & Nigritarum vectricibus ratibus scripta est. Hunc Articulum expungi poposcit Mendoza, pauperum & mediocris fortunæ Lusitanorum miserus.

Neutris, nec Lusitano nec Belgæ, venia esto merces vel annonam in Indias Castellanas aliaque hostium loca deferendi, indicta navis merciumque jacturâ, vectores hostium condicione habentor.

Quæ à Lusitanis Belgisque ad Africæ oram possidentur, limitationis non egent, cum interjectis aliarum gentium Barbararum regionibus discernantur.

Permissa sunt utrisque in iisdem Aficæ oris, in insula S. Thomæ aliisque commercia.

At qui mercatus auri est, Nigritarum & eboris in iisdem locis, confinibusque, eadem vectilia pendito loci domino, quæ Lusitani assolent. Mendoza excipi insulam Thomæam postulavit, ut quæ non cis, sed ultra Æquinoctialem sita esset.

Cumque Brasiliam in provinciam ex parte redegerint Fœderati Ordines, quo tempore Regi Castellæ obnoxii erant ejus indigent, hostesque se Belgarum agnoscerent, ut & Lusitani, jam socii & amici: nequaquam, coëuntibus nunc animis, jure postliminii vel quasi, repetere fas esto, agros Ingeniaque, quæ à Belgis empta possidentur. uti nec Fœderatorum subditis fas fuerit à Lusitanis, ut ne his ab illis exigere prisca nomina. verum quilibet frui permittitor iis bonis, quæ ab Induciarum recitatione peculii sui esse probaverit.

Quo verò inter Lusitani Regis subditos nostrosque commerciorum æqua fervetur ratio, paria sunt utrobique mercium onera, tum illarum, quas Portugallia Belgiamque in Brasiliam importabunt, tum quas exportabunt. Mendoza, ob specialia Regis sui in subditos Lusitanos indulta & hunc dispungi petiit.

Lusitano denique Regi subditi ac Fœderatis Ordinibus, Induciis hisce decennialibus pacem mutuam sine furo & dolo colunt, priorum offensarum injuriæque omnis immemores.

Collegium Novemdecim-virale, penes quod tantarum rerum moderatio est, in proprius bonum capitum examen admissum, eam sibi mentem esse Potentissimis Ordinibus exposuit, malle se æternam pacem, quàm temporariam, & tolli potius bellum, quàm denudò expectari. cum nulla cum Brigantino Duce antehac ipsi fuerit controversia. Cumque Lusitanorum legatus commerciis mutuis exemerit saccharorum, lignorum Brasiliensium, aliarumque mercium in Lusitaniam per nostros importationem, hoc quoque sibi dari postulavere, ne eadem Lusitanis in Belgium importare liceat. Nec placuit illa Tristani clausula, ut quoties in hostem inimicum quid moliretur Belga aut Lusitanus, significare hoc præfecto loci. necesse haberet, cum illa præmonitionis morâ elabi posset rerum gerendarum præsens occasio. Nec partitionem eam limitum inter Belgas & Lusitanos admitti visum, quam olim fecere Lusitani, sed illam, quæ ex communi partium consensu definienda erit. Navium, quibus è Portugallia portubus in Brasiliam ibitur, magnitudinem quæ atinet, quam pro mercantium facultatibus liberam esse vult Tristanus, lege ab Ordinibus præscripta adstringi postulavit. ne leviter instructæ naves nec firmæ adversus hostem, potentia ipsius accessio fiant. Vbi cavetur, ne in Indiam Castellanorum merces transvectentur, addi petiere, naviga & Nigri-

tas, quibus hosti maximè opus. At Insulam S. Thomæ nostrorum frequentationi eximi iniquum credidit, cum præsens Induciarum contractus, de ea mercatus libertate loquatur, quæ Tropico Cancræ & Capite Bonæ Spei definitur. quibus terminis insulam, Thomæam includi compertum. Hæc aliæque tum inter Tristanum & Potentissimos Ordines super Brasiliæ rebus sancita, pro induciarum legibus utrique genti fuere. Nunc persequamur acta Comiti.

Carolus Tolnerius à Comite in Belgium mittitur, ut de Statu Brasiliæ referat.

Rio Real.

Dum postulatam ante hac non semel à Fœderatis Ordinibus dimissionem, nondum impetrat Nassovius, ablegat in Belgium Carolum Tolnerium à consiliis sibi & secretis. qui de Brasiliæ statu ad illos referret, & factu necessaria promeret. Exposuit is, Brasiliæ oram omnem, quæ à Maragnana provincia, jam pridem in potestatem Belgarum redacta, ad fluvium usque Regalem extenditur, alta pace teneri: nullo hoste agros, saccharneas molas, urbes pagosque infestari; lapsa restitui, bellis deformia pristino tritori reddi: novam ubique rerum faciem in melius apparere. Verum, (quod pace Potentissimum Ordinum dixerit) omninò improbari Comiti hoc, quod acceperat Societatis institutum, de abdicandis, qui militiæ honorario re titulo præerant, Officialibus, & accidendo militarium censu, à frugalitatis minus temperativa studio hoc profectum, at dampnolam

Reipub. fore, ob Lusitanorum occultas in eam molitiones & prono in Regem, iam suæ gentis, affectu. hunc avidissimè arrepturum occasiones recuperandi amissa. ea præferim, quæ nuper in Maragnana provincia & Afris, morantibus Induciis, sua fecissent Fœderati: Hæc damna quàm ad animū reyocet, patere ex litteris Marchionis de Montalvan, nuper Brasiliæ Pro-regis ad Comitem, ur' & ex iis, quas centurio quidam à Lusitanorum Rege in Brasiliam missus, ad eundem Comitem & Senatores dederat: infensissimam agebat, nobis esse istam gentem, ob pulsos Iesuitas & Monachos, relictis ad sacra, sacrificulis aliquot, ordinis Ecclesiastici propudiis, gulæ potius, quàm aræ litantibus: plurimos Lusitanorum Societati & Belgis civibus magnis nominibus obnoxios inhiare turbidis: documenta dedisse, quantis in nostram perniciem animis ferantur, sub nuperæ classis adventum; nec validiore esse Iudæos fide, quibus ad malos ausus prompta ingenia. affirmabat, istius decreti de exauthorando milite nuntio commotos duces complures fide se Societati data exsoluisse, & in Lusitaniam sub novi Regis tessera militatum abivisse. indignum namque judicabant eam laboribus suis ac fuso sanguini missionem dari: fractos ac fatiscentes contemptu & neglectu compensari. Ita stare sententiam Comiti, nondum immutandum, recentibus induciis, mil

Comes subitam militiam mutationem dissuadet.

Leniter habendos esse Lusitanos monet.

Et promissa præstare.

Anniversarios reheras minus probat

ordinem, nec abroganda benè meritis duobus, quorum fides in bello conspicua fuit, belli decora. hæc citò abrumpere ad civiles & militares motus properantium esse. ideoque ingrata ipsi fore imperia, quæ cum militum & civium dolore exercentur. Mulcendos esse beneficiorum lenocinio Lusitanos nec contemptim habendos. præstanda ipsis religiosè factorum promissa. quin appellationibus quibusdam fulgidis erigendum esse turgescentem fastu populum. nihil ad felicitatem Societatis æquè exigi, quam moderatorem & lenitatem. MOLLIBVS plerumque remediis sanari, qui contra vim pertinaces obnituntur. Illud inter prima rerum esse capita, si Brasiliæ res domi regerent Rectores perpetui, non anniversarii. cum succedentes in imperia insolita alii atque alii in rerum imperitiam succederent, priorum decretis contraria decernerent, & minus salubria aptaque tempori. sic inter abruptas sæpè deliberationes & consiliorum intervalla elabi optimas occasiones, & ex incertis & discrepantibus plurium suffragiis maximarum rerum momenta suspendi. Hæc quoque magna fiducia diserebat, repetitas per Comitem tot es de annonæ caritate querelas: esuritioni terras servari, ruinæ omnia, nisi prospiciatur maturè: medicaminum inopiæ multorum fata impuari, medicorum esse veratione et tabulis probabat. docebatque atteri Brasili-

nom

horum granaria, perez, quæ nuper accesserant Seregippes, Angolæ, Insulæ S. Thomæ ac Maragnonis imperia. infeliciores hic illic rerum eventus, non Comiti sed aliis præstandos, iniquius in ipsum devivari. Idem Tollerius militiæ omnis per Brasiliam & Afros dispersæ syllabum hunc exhibuit. Seregippæ Regiæ datæ centuriæ tres, Arci Mauritiænæ ad ripam S. Francisci quatuor, Alagois duæ, Pojuçæ binæ: S. Antonii castro singularis, Duffiano itidem & Moribecæ, Principis Guilielmi munimento binæ, Frederici Henrici singularis, Mauritiopoli cohors Prætoria trecentos ferè numerans, Arci Ernesti simulque Triangulati una; Reciffæ, Brunonis arci, castello littorali, Olindæ, Igarafuæ, Itamaricæ simul & arci Auriacæ, Fredericopoli, singulis una. Arcem Margaretam, Boreale ostium & Restingam quatuor tuebantur. arcem Ceulianam ad flumen Grande & Siamam singularæ. civitatem S. Lodovici in Maragnanis terris quatuor. Castellum Tapicuru singularis. In Angolæ regno protribunus Hinderfonius Urbem Loandam & Benguelam Arcem centuriis tenebat decem. In insula S. Thomæ urbi & Castro S. Sebastiani pro præsidis erant quatuor, Ut vis militarium omnis quatuor millibus, octingentis in super & quadraginta tribus censeretur. Hos cum accidi indies diceret, aliorum fato, vel abitione, aliorum ab armis vacatione, postulavit Comitis

*Statum
militiæ.*

infla

jussu efflictim, nisi Rempub. in pernicipita trahi velint, subsidiarum militem & Annenam liberaliorem. quorum ille morum, hæc animam daret. sine iis nec vincere ipsum posse, nec cum suis vivere, alterutrius inopia nec securitatem ultra Reipub. nec gloriam suam constare posse.

*Littera
Marchio-
nis Mont-
salvan
Proregis
ad Comi-
tem, qui-
bus quæri-
tur de vi-
sillata A-
fricæ Ma-
regnanis.*

Litteræ Georgii de Mascarenhas Marchionis Montalvan Proregis, ad Comitem, quarum antè memini, popysmis suis ad blandientes & alicubi timidæ, hujus argumenti fuerunt: *Se postquam vicaria Regis potestate apud Brasilienses defunctus esset, aula & novo rege patiri. in maximis negotiis, qua reditus Regios, qua classes spectant, se adiutorem adscisci. in intima consiliorum admitti. Et quod primum, Pro-prefecti Nobilitatis Lusitanica titulum, sub Principe Iuventutis, indeptum: gratisimum sibi fore, si de rebus Comitum optima omnia & magna cognoscat: Regem suum impatienter ferre, vim à Belgis illatam Africæ & Maragnanis, quo tempore pacis ille cum Federatis Ordinibus consilia agitabat, & à Gallorum Rege nostrisque auxiliares classes adversus Castellæ Regem impetrevisset: omnino sperare se, extra culpam tam obominandi facinoris & improba audacia stare domum Nassoriam & illustrissimæ familiæ laudatissimum nepotem. qui illustrissimas imagines non authoramenta ferocia & injuriarum; sed justitia putaret. cuius officii sit, monere Potentissimos Ordines & ducem facti Hindersonium, ut erepta per nefas restituat, nisi rescindi quoque per Regem velint induciarum dero-*

Et : non milicum libidini obtemperare magnos Duces debere, qui ad summum militia decus adspirent, & à iusta generosioris animi probitate famam quarant, latrocinantiumque militum immanitatem abominentur. HANC melioris disciplina legem esse, ut ab iniustis armis abstinere, & pacis commoda diligentissimè conserventur. nihil magis in votis habere Regem, quam ut militia sua partem maximam administraret Comes : se super ea re cum Rege verba faciente, & faciles voces commodante, superueniens de occupata per Belgas Angola nuntium turbavisse coepit. nec tamen se defuturum istis, ubi ex Comite rem omnem didicerit ; Lusitanorum regnum exercitu validum esse, arcibus limitaneis à praesidiis prospectum, res maritimas suis consiliis restituit, & quæ plutam hanc sententiam differebat. Quibus gemina ferè erant, quæ Centurio Antonius Fonseca de Ornelas, à Rege ad Comitem missus, perscripserat.

Mauritius, quæ prima feriantis à bello cura fuit, in commoda Societatis intentus, lustratis, quæ tum Brasilia habebat copiis, militia nomina censumque contraxit, ut stipendiorum onere aliquà sublevaret araria. Ea tamen hoc factum circumspectione, ut mediterraneis locis adversus latrocinia nefariorum hominum & populatores prospexerit. Proximum erat, ut quotquot rerum Societatis & Brasiliensis imperii administrari, sui facti juris, suis quisque studeret commodis. Sed ob inopiam publicam, & ne omni ope frau-

Mauritius
nos in
Inducit
militia
commodis
contribuit

*De immu-
nitatibus
novorum
Colono-
rum cogi-
tat.*

darentur rectores, confici hoc ex tempore non potuit. necdum enim exciderant animis Lusitanorum versutæ & subdolæ machinationes. Illud non parum stabiliendo imperio facere videbatur, si coloniarum quæquaversum ducerentur, nec prædiis se semper & metus, sed subditorum fide tueretur Brasilia. Huic fini pro illecebra & blandimento fuit decimarum immunitas, qua recentes coloni conjugio juncti gauderent, in septennium, eoque exacto liberorum singulis similis indulti annus superadderetur. At verebatur illorum querimonias Comes, qui Ingeniis (licet arretinere vocem Hispanicam, exactis Hispanis) præessent. quorum laboribus hætenus vigissent commercia, quorum fidem expertus fuerat, nonnulli se Belgis matrimonio junxissent, belli aspera pertulissent. iniquissimū videbatur novis habitatoribus gratiam istam fieri, antiquis negari. quare & hoc propioni deliberationi sepositum. Parta rusticis securitate, agrarum rei incubitum venditaque ad culturam jugera, integra Societati modica emphyteusi. Nec tamen neglectæ arcium passim, ubi opus, munitiones, verum vacuo jam milite ad hæc opera usus, inertiam pepulit aliqua ipsius militis, aliqua Societatis utilitate. Dederat hæc Comiti in mandatis, uti arctioribus septis stringeretur cultus Papalis, & urgebant non segniter istam rem, hoc est, suam, quorquor isti erant sacri ordinis. Verum

*Agras ad
culturam
divendis
Societatis
commendo.*

*Comes mo-
derationi
studet.*

ram Comes novorum motuum irritamenta
 pertimescens, præsentium Lusitanorū diffi-
 dentiâ, intereffrenem licentiam & illa con-
 scientiarum accta repagula mediis, prudenti
 lenitate jussa temperavit, ne aut fidei confor-
 tes offenderet, aut diversos alienaret. Quin
 exposuit Rectoribus, id animi esse & perci-
 naciaz Lusitanis, ut nullibi fixuri sint sedem,
 nisi ubi sonaret Sacerdotis sui vox. provoca-
 re ipsos ad deditiois pacta, & promissam
 olim cultus publici licentiam. nec eam fuisse
 tunc mentem partibus, ut domestica liberta-
 te definiretur sacrorum usurpatio, sed publi-
 câ, qualis sub Rege fuerat. Magnanz pro-
 vinciaz nuper in potestatem nostram redactæ
 ea concessa libertas, quæ ex verbis Induciali-
 um actorum Articulo xxvi debetur. vetuit-
 que Nassovius, post diminuta istic præsidia,
 intempestiva sacrorum limitatione, bene
 posita moveri. Faciebant ad pietatis studia
 & religionis Christianæ curam non parum
 pupillorum sollicita educatio, & Scholarum
 passim, instillandis fidei nostræ præceptis
 formandisque in meliorem cultum Barbaris,
 erectio. quæ pacata jam Repub. Comitum
 jussu curata diligenter per conventus sacro-
 rum antistitum, hoc est, Classes ac Synodos
 fuere. utique dispersis per Præfecturas, post
 longa bellorum tædia, pacis nuntiis, æquum
 fuit piæ tranquillitatis salutaribus commodis
 frui incolas. Quotquot exterorum sub Bel-
 garum

garum hîc imperio quærebant sedem, novum
 juramenti religione adstrinxit. attamen ut
 novo obstringerentur Lusitani, veteri fide
 devincti, turbulenta cœpta putabat. Cœp-
 rectus quoque, quod in Republ. non posset
 mum, monetæ valor, mercantibus perquam
 utilis. cum illo vagante & ad nutum vulgi
 mobili fluctuent rerum pretia & opum cen-
 sus. Quam à singulis exigas æquitatem & hu-
 manitatem, tanto magis erga Lusitanos ex-
 plicuit, quanto in multos major est & injuria
 & beneficentia. Nihil victis eripi cupiebat,
 præter nocendi licentiam. cum ob eam causam
 bella geri debeant, ut sine injuria in pace
 vivatur. Et quanquam omne imperium vic-
 ctis eripi possit, reliquit tamen circa res pri-
 vatas & minores publicas, suas leges, mores
 & magistratus obeundi potestatem. Atque
 hujus indulgentiæ partem esse voluit religio-
 nis usum, quem eripi, nisi persuasis non de-
 bere judicabat, cum & victis hoc pergram-
 sit & victoribus innoxium. Interea, ne ab ex-
 tione opprimeretur vera curavit sollicitudinem
 quod & fecit olim Constantinus fractis Lici-
 ni partibus, & post eum Franci aliique reges.
 Quin ea clementia & facilitate Lusitanos ha-
 buit, ut eorum utilitates cum suorum utilita-
 tibus sociari ac misceri voluerit. quasi una
 esset gens, nihil habens separatim clausum-
 que, præter sacra. Quod si quis injuriam ipsi
 faceret aut durius haberet, se vindicem accer-

*Corrigit
 Menest
 valerem.*

imum præstabat, æquo inter victos & victores jure. cùm TVTIVS judicaret, amicos quàm servos facere & volentibus quàm coactis imperitare.

Iamque constituto optimis legibus Brasiliensum imperio, Nassovius, cujus Præfectura quinquennio definiebatur, vacationem à munere denuò poscit. Fecerat hòc & antè, majores de publico benè merendi occasiones in Belgio sperans. At Ecæderati Ordines & Societatis primores, difficiles se ad postulata Comitum aliquoties præbuerant. cùm ob dimissam per Brasilianos & vicinos populos nominis sui notitiam, potens jam esset, exterosque terrore, Rempub. amore sut, omnes admiratione teneret; nec aliis humeris attolli possent & subditorum fortunæ & rectorum ibidem dignatio. Nunc post auctas Brasiliæ res & dilatatos fines, ne sisterent ad majora enitenti animi vota, in dimissionem consentire. At quotquot illic rebus gerendis præerant Senatores, Fæderatis Belgii Patribus, & Societatis Directoribus suasores antè fuisse prorogandi Nassovio imperii. Scripserant certatim: *cessantibus jam armis ab otio pericula timeri, prout in seditiones, caedes, vim omnem & injurias incolarum animis: à diversarum gentium & linguarum milite possideri longè distitas arces, besque, nec alio facile, quàm Comitum autoritate in officio contineri posse inquietam gentem, quam sibi pluribus beneficiis oppignoraverat: Eum affabilitate,*

Comites iterum dimissionem petis.

Tandem impetrat.

Urgent mansionem Senatores Brasilienses.

morum comitate & facilitate in omnium animis
 validum esse. Novum imperatorem aut nimia force
 cupiditate in visum fore, aut generis excellentia super-
 bum, aut humillitate contemptum. Hunc rerum
 bellicarum & civilium gnarum in Brasiliensium res
 penetrasse, hostium loca, vim, studia, molitiones
 pernovisse. ab imperitio Phaëthonce certissimam
 Reipubl. ruinam metui. actum de illius magnitudi-
 ne fuisse, nisi Atlas iste labantes res fulsisset: Nego-
 rium hic sibi esse cum Belgis, Iudais, Lusitanis. Belgas
 in sua gentis rectores querulos esse & in tolerandis
 oneribus difficiliore reperiri ac refractarios. Iudaeos,
 mobilem gentem, non impedito religionis sua cultu,
 nullat non partes sequi. Lusitanos imperia victorum
 dedignari, sua gentis legibus assuevisse, clandestinis
 artibus suffodere, quæ possunt, presentem statum; ere
 alieno gravatis perditæ Reipubl. opus esse: Regiæ insu-
 per maiestatis fulgore erectos & cultus divini novis
 circumscriptionibus offensos, materiam exserenda
 malignitatis aucupari. Nec posse his malis occurrere,
 nisi per Ducem non controversa maiorum gloria ve-
 nerabilem, & claritudine virtutum & rerum hic
 & alibi gestarum illustrem. hæc maximi Comitæ
 apud Belgii rectores famam gratiamq; auxere,
 & mansionem longiorem antehac impe-
 travere.

*Vidalius
 & Pachecus
 Per-
 nambu-
 cum ve-
 nunt.*

Sub initia Induciarum, venere Pernam-
 bucum Andreas Vidalius vgilum præfectus,
 & Emanuel Pachecus centurio, novi Guber-
 natoris Antonii Telesii de Silva mandatis in-
 structi, qui de commerciis Angolensium &

Brasiliensium cum suis verba fecere, & Comitibus ac Senatorum responsa retulere. erant hec parca satis & restricta, cum sibi Angolensium rerum curam vendicassent Societatis præfecti.

Hæc inter adversarum rerum nuntia Pernambucenses dominos turbavere, & partæ securitatis incommoda ostendere. relatum fide certa Maragnanos imperia nostra excussisse Lusitanos & Brasilianos tanti sceleris Societate nexos, militem Belgam nihil tale opinantem nefario ausu trucidasse, & post occupatam Calvariarum arcem, ad fluminis Tapicuruoram, urbem S. Lodovici obsidione premere, vimque omnem belli in eam explicare. subitæ opis egere obsessos. illâ victâ periclitari provinciam. Pernambucenses, unde in omnia oculus & robur, illicet eò cum militibus trecentis & Brasilianis bis centum in Siara conscriptis misere pro-præfectum Hinderfonium. qui oppressis rebellionis autoribus rem restitueret, & amorem obsequii revocaret. His hostem ad ortus munitione dispulit. at majus munimentum impugnare aggressus, post acerrimam pugnam, abducere militem coactus, in proximo confedit. Hostes, desideratis suorum primis, insula omnino octu excesserunt, & in Contriente ad fluvii ripam castra posuerunt, eo loco, ubi ob montium angustias, aditus interdudantur. Numerus universi agminis sep-

*Rebellio
Maragnanorum.*

tingentis rum Lusitanorum, tum mixti generis & carnis Brasilianorum millibus constabat. expectabantur insuper è Grandis Paræ confiniis subsidia valida. ut proventum & redituum hujus præfecturæ spes placè de collaverit. nisi majore belli motu reperant armilla. cui fini omnium rerum egeni Pernambucenses, in validos se fatebantur. Caræ malorum in Præfectum referebantur, qui viciorum cumulo conspicuus, intemperantia, in suos ferocia & inhumanitate, in eam & vindictam quietos moverat. illi è cogitatis & à secretis Guilielmus Negentonijs, Lusitanos viginti quatuor, nulla perfidia notos, pudendo scelere in terram exposuit. quos Tapujarum anthropophagorum crudelitas ob gentis odium extemplo discerpit. Ob hæc captus & in carcerem detrusus Nemeis servatus fuit. Agitabat tum temporis animo novum facinus Mauritius in Brasiliæ Meridionalia, in urbem Buenos Aires, quasi dicas boni aënis & cœli, ad fluvii Platensis sive Argentei ripam; cum ab ea terrestri itinere per mediterranea in Peruanas regiones profectio sit. unde in illam argenti plurimum transvectari solet, hinc in Brasiliam & terram Æthiopicum mare in Angolam. Hac siquidem posita Societas, pertrahere ad se quiverit Nigritarum mercatum, quibus Peruanæ opus, quoties per Panamam & Novi regni terras eò ire prohibentur. Destinatus hæc

*Destinata
Mauritio
expeditio
in Urbem
Buenos
Ayres,
Duce
Lichtnar.*

legotio fuerat Lichthartius, additis in auxilium Senatoribus Nunino Olferdi & Balthafare Voordio. collectum quicquid narium haberi potuit majorum & minorum. militum octingentorum manum duceret prætorix cohortis Dux Henricus Hoefius. Dum his occupatur Comes, ecce, malis avibus accipit, missas è Lusitania naves duas militem in insulam S. Thomæ exposuisse. horum adventu excitos incolas, duce facti Laurentio Pirezio, in spem pristinx dominationis & Belgarum ultionem animatos, præsidia nostra urbe expulisse, nec superesse Belgis præter arcem. Et metus erat, simile quid auros Lusitanos in Angolæ regno & Seregippa Regia, serpentibus seditionum exemplis. Præerat Insulanis I. Triestius, nec natalibus nec tuo fulgore eminens, ut perdere res videretur magis, quàm nutantes firmare. Arcem tam arctè clausurant Lusitani, ut ab aquis destituti obsessi, vix precario ab obsidentibus eas impetrarent. Eorum plurimi agminatim ad hostem transfugere. ut stabile hic nihil firmumque expectatione teneamus. Hæ res, ut & Præfæcti Brouveri in Chilenses expeditione, Nassovio destinata pervertit. Nam Brouveto naves concessæ bellicæ & militum centena aliquot, ut & navalium, ac commestantium, quantum in menses quindecim esset satis. Et quamquam curam Insulæ S. Thomæ suam esse voluerint Directores, ta-

Nuntium de defectione Lusitanorum in Insula Thomæ.

men cum ferius ista rescire possent, quæ acciderant, ob locorum intervalla & hiemem placuit Pernambucensibus, ne quid res publica detrimenti pateretur, naves in auxilium mittere, duce Adamo Tesmario, viro imperii istius capaci. Quin & Angolenses per literas monuere, caverent sibi à Lusitanorum perfidia & improbitate. nec amicos crederent, sed occultos hostes, quidvis ausuros repertis auctoribus. sat manifestis documentis ostendisse, susque deque se habere fœderis cum Rege initi pacta. Cœdem Maragnanam recentem esse & Thomæorum rebellionem causas ex ipsa Lusitania trahere. unde militem accepissent audendæ seditioni. Nec deerant rebellionis sua patrocinia & obtentus. pari jure repeti posse quæ per Induciarum tempora ceperamus nos. Quare hæc suorum audaciâ crescebant animi Lusitanis Brasiliensibus, jactæque in publicum voces efferæ & turbulentæ. ut necesse habuerit Comes per provincias omnes armis exuere inquietos. Hoc fini in regiones Camarigibi, Portus Calvi, Vnam & Serinhæmum ixit Andreas Philtzius nuper rerum istic director. In Pojucam & Moribecam Nuninus Olferdi, in Gujanam, Iguarazu, Itamaricam & vicinos tractus Balthasar Voordius. in Paraybam, fluvium Grandem Gilbertius Wittius. In Vergeas, S. Amari & S. Laurentii districtus è Supremo Senatu eligendus. Ad fluvium S. Fran-

b. Francisci populos missus præfectus vigi-
 lum Crayus, qui mandata singuli sua confe-
 cere non segniter. Habita quoque tunc con-
 silia de turbandis Palmarium sedibus, ubi
 prædonum & fugitivorum inancipiorum col-
 luvies, latrociniorum & rapinarum Societa-
 te frequens coiverat. hinc in Allagoam emis-
 si Barbari agrorum culturæ incommodabant.
 Palmaes pagi sunt & Nigritarum contuber-
 nia. Suarque duplices, Majoress & minores.
 Hi silvis adduntur, ad fluvium Gungohny,
 qui se in celeberrimum Paraybam exonerat
 & viginti ab Allagois miliaribus, à Paray-
 bensibus Boream versus sex absunt. Inhabi-
 tant eas, ut fama est, incolarum millia sex,
 domiciliis deratis sed levis structuræ è strami-
 ne & virgultis. post quæ horti sunt & agri
 palmis confiti. religionis Lusitanorum mimi
 sunt, ut & regimnis. illi præsunt sacrificuli,
 huic sui iudices. Quisquis servorum Nigri-
 tam aliunde captivum adducit, manumitti-
 tur, at ultrò in Societatem recipi volentes
 sui juris habent. Terræ proventus sunt pal-
 mæ fructus, fabæ, Pattattæ radices, mandio-
 cæ, milium, sacchari cannæ. aliaque pisces
 fluvius Allagoæ Septentrionalis largè sufficit.
 ferinis carnibus delectantur, nam mansuetis
 carent. milii bis quotannis satio est & messis.
 eo collectæ per dies quatuordecim laxant a-
 nimos & genio soluti indulgent. Iturè, si
 ripam legas Berealis Alagoæ. ducis muniis

*Consilia
 habita de
 expugnandis
 du Pal-
 maribus.*

*Palmari-
 um Maio-
 rum &
 Minorum
 descriptio.*

tum fundus fuisset Bartholomæus quidam
 Lintzius, qui inter ipsos vixerat, ut locorum
 & consiliorum gentis gnarus proderet quorundam
 socios. Palmares Majores dicti à S. de
 mari tertiis distant milliaribus triginta, ad
 dicem montis Behe. Nigritis habitantur ferè
 millibus quinque, qui valles insidèr. domibus
 degunt sparsis, quas in ipsis silvas
 exstruunt accessibus. ubi posticæ sunt, quæ
 resectis arboribus, viam ipsis, in incertos e-
 ventus, per silvas sternunt, ad fugam & tri-
 bula. per emissarios hostem vicinum timen-
 tur cauti & suspicaces. diem venitu transi-
 gunt. quo labente domum reversi absentiu-
 um satagunt. dispositis primùm vigiliis salta-
 tionem in mediam noctem protrahunt, tan-
 toque strepitu terram pulsant, ut è longin-
 quo audiri possit. reliqua noctis somno dant
 in horam nonam & decimam diurnam. ab
 Alagois in hos iter est. Qui ducis partes obi-
 ret, quidam Magellanus nomine destinaba-
 tur; qui in Alagois agebat. nec tentanda in
 eam expeditio fuisset, nisi Septembri: adu-
 ta siquidem æstate aquarum penuria est. Ita
 rationes subduxerant nostri, posse trecento-
 rum militarium manu balistis sclopetisque
 instructâ, Mamulatis centum, ac Brasiliensis
 septingentis, suis armis in bellum euntibus,
 populos hosce subjugari. Belli apparatus e-
 rant secures, sarcule, bipennes, cultri, refe-
 candis fruticibus & aquandis vâs, præterea
 bel-

Bellis nostris usurpata instrumenta. Brasilia^m ni præmiis erigebantur, quibus solis ad pericula firmantur. Verùm hanc conceptam Comiti & Senatoribus expeditionem, Thomæorū defectio subruit & Brouveri in Chilenses abituri novus apparatus.

Exortis in Angolæ regno inter Regem Congo & Comitem de Sonho litibus, itum ad Mauritium fuit, cui exhibitæ Regis litteræ, & Nigritæ complures, Societati in donum. ducenti Nassovio, torquis & lebes aureus donaria fuere. Nec diu post appulere à Comite de Sonho missi legati tres, quorum unus ad Celsissimum Principem Aratisionensem in Belgiam navigavit, alii duo à Comite oratum venire, ne Regi Congensi suppétias ferret. non abnuit Nassovius, verùm per litteras ad Angolensium rotores datas, componere Principum istorum bella & lites studuit, non fore. eò quod fœdère ambo Belgis annexi essent. a Jobate illi, se cum Loandæ essent, incidisse casu in tabulas Lusitani Gubernatoris & Episcopi manu ratas, quibus occultum scelus prodebat, de expellendo regnis Congensi Rege. quod hec retum ipsis ante occupatam à nostris Loandam.

Quare ut rem novam Congensi aperirent, postquam humanissimè à Comite excepti essent, cum litteris ejusdem & donariis donum rediere. Donaria Congensi Regi missa fuere, pallium ex holoserico longius, aureis

*Rex Congo
& Comes
de Sonho
ad Mauri-
tium scri-
bant.*

*Legati
Sohnnesen
ad Mauri-
sium.*

argenteisque simbriis illustre, flammæum, tunica ex serico, pileum è fibrorum pilis cum peristromate auro argentoque intertextum addidit Comes suum donum, acinacem argento incrustatum cum baltheo. Duci Congensi donata fuere, sedile rubro serico vestitum, auro argentoque simbriatum, pallium oblongius variegati serici, toga è serico villosa, pileus itidem è fibrorum pilo. Iterum Congensis Rex & Dux Bamba per Legatos duos Nassovium compellant, quorum gratiam sibi merito aliquo autorandam existimaret, liberalitate publica illos excepit & in Belgium iter parantes dimisit. ubi Regi sui litteras Principi Auriaco exhibuere, ut & alias Societatis Senatoribus. Erant legatis hic corpora vegeta, robusta, vultus nigri, membra agilia valdè, quæ in faciliorem motum inungebant. mira eorum tripudia, saltus, gladiatorum vibrationes terribiles, oculos in hostem simulatione scintillantes, coram vidimus. etiam scenam sedentis in solio Regis sui & majestatem pertinaci silentio spectantis. inde Legatorum peregrè venientium & Regem ritibus gentium suarum adorantium, habitum & ficta obsequia ac venerationem, quæ recreandis nostratibus post pocula hilariores exhibebant. Regnum Congense amplum est & potens. à S. Catharinæ promontorio Austrum versus excurrit in promontorium Eedum. Fluvius præcipuus est Zaïre,

Alii legati in Brasiliam hinc in Belgium abeunt.

Congensium Legatorum descriptio.

Regnum Congi.

Zaïre flu-

quibusdam in locis quinque latus milliaria,
 qui tantam vim aquarum in Oceanum Æthio-
 nicum evomit, ut pluribus milliariis fervet
 nam dulcedinem. In fluminis ostio insulae
 quaedam sunt, quibus per Vicarios Rex Con-
 gae imperat. Lembos conficiunt ex arbore
Licendo, ducentorum hominum capaces.
 Crocodilos capiunt, & hippopotamos &
 piscem, quem ipsi *Ambize Angulo* vocant,
 quingentarum librarum, eximii saporis.
 quem non sibi sed Regi servare coguntur
 piscatores. Ad flumen *Letundam* civitas re- *Civitas*
 gia Congo constructa est, hic conchas piscan- *Congo.*
 tur, quae pro pecuniis sunt. Arborem habent
Eufedam, cujus rami filamentis in terram de-
 missi sobolescunt & in arbores excreverunt
 mira propagandi felicitate. Provinciae ejus
 sex sunt: *Bamba, Songo, Sundi, Pango, Batta &*
Pemba. *Bamba* litoralis regitur à variis præ-
 fectis, quos *Mani* vocant, ut *Mani Bamba*,
Mani Loanda, Mani Coanza. Incolæ statura
 sunt procerioris, robore corporis gladiato-
 rio, validis musculis. gladius se accingunt,
 quales Helvetici sunt. quos à Lusitanis coe-
 runt. Vno ictu dissecat hominem nullus
 labor est. ut nec bovi caput præscindere,
 Sunt qui vasa gestant trecentarum & viginti
 quinque librarum. Monilia sibi conficiunt
 ex caudis elephantorum. Multa millia tali-
 um ad militiam armant. Zongo ad flumen
Zaire est, abundat elephantis, simiis, tigri-
 dibus,

dibus, zibethis, viperis, omnique avatii generis. in primis psittacis viridibus & cineris. Metropolis est Songo, aut Sonbo. Sundi Congo urbe ad fluvium usque Zaire extenditur, metallis abundans, inter quæ præfertur ferrum, è quo gladios, cultros, arma condunt. habent Zebelinos & Martes, aliaque animalia, quæ in ceteris quoque provinciis reperias. Præcipua omnium est Congo, quæ ab urbe primaria nomen habet. Rex Congensis hisce titulis appellationibusque superbit: *Manni-Congo Dei gratia Rex Congo, Angola, Macamba, Oeanga, Cumba, Luella, Zozza, Dominus Ducatus Butta, Suda, Bumba, Ambilla: eiusque provinciarum, Dominus Comitatus Songensis, Angoia, & Caongi, & Monarchia Ambondarum & magni stupendique fluminis Zaire.* Inter Congenses potentissimus est Songensis iste Comes. Regiam conjugem *Mannambandam* vocant, quasi dicas Reginam sive Eminentissimam, inter tot concubinarum agmina & greges. Christianos se vulgò jactant, verum tamen, cum apud Christianos simulari religionem expedit. cetera gentiles & idololatæ, purpurae magis cultotes, quam Dei. tritico, milio, dryza, & arboribus frugiferis abundat, Palmarum plures habet species. unam quæ dactylos fert, alteram quæ nuces Indicas, tertiam ex qua oleum, vinum, acetum, panem faciunt. Ex arboris cacumine cerebrato succus flui lacteus, qui initio dul-

ulcis postacescit. Ex fructuum pulpa oleum
 exprimitur nostro butyro haud absimile, cu-
 jus usus est in cibis, unktionibus, lucernis.
 Loandam administrante C. Nieulandio, pro-
 mulgatisque Induciis, convenit inter ipsum
 & Petrum Cæsarem de Menses, nuper Gu-
 bernatorem, ut hic in terras istas habitatum
 concederet, quas fluvius Bengo alluit, eas ex-
 coleret, indigenas quotquot se in silvas & ab-
 dita loca receperant, ad agrorum culturam
 & pristina commercia revocaret. Factum
 hoc optimâ fide, jamque coalescebant Bel-
 garum & Lusitanorum animi quotidiana
 frequentatione & mercatu. nec levibus in-
 duciis suum erga rectores nostros affectum
 testabatur Mensesius, etiam farina, quâ desti-
 tuebatur Nieulandius, liberali concessione,
 in Nigritarum, quos mille emerat, alimoni-
 am. Obortis super piscatura Lusitanorum &
 Nigritarum venditione controversiis, eo e-
 ventu compositæ fuere, ut Nieulandius se ra-
 ta habiturum Induciarum pacta sanctè pro-
 mitteret, & Mensesius Thomæorum facinus
 detestatus, citius cælum ruiturum, quàm si-
 dem suam diceret. Attamen, non diu post si-
 nistris suspicionibus perversæ mentes, oc-
 casiones minus laudatis ausibus dedere. Ere-
 nim profecti Loandâ sclopetarii ferè ducenti,
 in stationem Mensesii summo mane irrue-
 re, & sopitis Lusitanis vim facere, trucidatis
 circiter quadraginta. quibusdam etiam, post
 pro-

Cades Lu-
 sitanorum
 in Loan-
 da.

promissam vitæ securitatem, direptæ opes, præter ablatos Ethiopas & mercimonia, centum millibus ducatorum censebantur. Ipse Gubernator arctiore custodia habebant Lusitanorum centum & sexaginta à quibus metus, navi laceræ & dissolutæ impositæ, comteatu admodum angusto & brevi, ad suos in Sanctorum portum missi. post errores & viarum incommoda, extinctis fame octo, reliquis parvo victu tenuatis, Pernambucum delati fuere. ubi facta in monum istorum causas inquisitione, compertum, Belgas, nuntio defectionis Thomitanæ & Maragnanæ cædis inflammatos ista cœptasse. intendebantur ausa, quod crederetur rectoribus, Menesium convocato è confiniis Mafangonis virorum agmine; hostile quid in ipsos molitus. Verùm dubio teste, qui non sibi, sed ab aliis audita detulerat, manifestum criminis Menesium non compererant. PRONIS semper in suspiciones eorum animis, quorum in accipiti stant imperia. Præfetti Astorum Nieulandius, Mollius, Croesus Comiti scripsere, id sibi destinatum, ut Gubernatoris & paucorum aliorum, penes quos rerum esset summa, compotes facti Lusitanorum audaciæ & rebellionis studiis tempestivè occurrerent. ne præventi Maragnanam cladem & ipsi experirentur. Verùm stationis Menesianæ vigiles mox & tives, percepto ipsorum adventu, primos explosisse & vim

Occasus

facisse. At hæc in jussu nec consilio Nassovio gesta trans mare in Afris fuerunt. qui monita suggererat. arma non suaserat. Angolensium rectores, quæ acciderant, Regi Congensis & Duci Bambensi nunciavere, qui lætis auribus Lusitanorum mala accepere. At Doctor Simon Alvares de la Benha, qui tum fortè mandatis Gubernatoris sui Telezii Pernambuci apud Comitem defungebatur, rei novitate & indignitate motus, scripto apud eundem super nostrorum crudelitate & perfidia questus, violata gentium jura, ruptas recentis pacis juratas voces, inhibitos amicitiz inter utramque gentem felicissimos successus obtestabatur. Quin restitui suis sedibus captivos, exulesque, & quam passi erant bonorum suorum jacturam, pensari singulis efflagitavit. Respondere Comes & Senatores, non esse sui fore Loandam, sed ad Societatis rectores ista pertinere. Illud sciri Belgarum fortè intererit, ut conjurationis Thomæ arcana patefiant; Christophorum Sanches Nigritam, sui juris hominem, coram juratis Pernambuci testibus hæc asseveravisse: Antonium Cavalho civem Thomitanum, ad Laurentium Pieresium Olisippone degentem, litteras dedisse, quibus de Insulæ statu perscripserat: extincta Belgarum maxima parte per endemiam calamitatem, posse jam arcem vel vi vel deditione recuperari. his ad Regem perlatis missim à Rege

Quærela Lusitanorum

Conjurationis Thomæ arcana

Pierezium magnis honorum promissis, cum navibus duabus & armatis quinquaginta quorum viginti sibi conscripserat ipse, triginta reliquos, damnata capita, adjunxerat. Rursum mandata hujus hæc fuisse, ut ad S. Anas cum appelleret, ubi molendina exerceret. Pierezium quatuor: animis dein Belgarum facilem ingereret, & pecuniarum pollicitatione aut stratagemate Arcem suæ potestatis faceret: solvisse Pierezium Olisippona inunte Julio Anni MDIO C XLII & primo Annotabam, inde in Insulam S. Thomæ delatum, facta exscensione, extemplo munitionem paravisse, portoria ad eam rem confituris denegavisse, Belgarum militum viginti quinque ex insidiis adortum obtuncasse: nec diu post collecta ex indigenis & Nigris manu urbem invasisse, arce nova manivisse, nostris se in Arcem, unicum securitatis aylum, recipientibus: hæc ipsa die decimaquarta post promulgatas inducias accidisse, & militum nostrorum, quos promissis corruperat, quinquaginta, partes nostras deseruisse, conversis in nos armis: Belgarum præfectum arma contra ostentasse, incolas perdendis nostrorum reliquiis aquas veneno infecisse. Meruerat iste Sanchius stipendia sub Pierezio, ut gnarus horum esse potuerit. Interea Loandam extrema annonæ necessitas, ut & Brasiliam, premebat. nec remedium malis illum credebatur, nisi terrarum in Alago-

*Calami-
ni ab an-
nona in
Fris &
Basiliam.
Rome-
dim.*

agois sedula cultura. perhibentibus Lusitanis, non suffecisse sibi & olim Brasiliam, ed necesse habuisse victualia vel è Lusitania vel à fluminis S. Francisci incolis perere. ideo dectetur in hoc incumbere, ut regioni à colonis prospiceretur. Ipse libens iancitiberis sui in Alagoas caussam esse Mauritius voluit, comite Petro Hagio. ut explorata agrorum indole eos futuris colonis diceret. præficitur tantæ rei Henricus Mocheron, demandata illi Alagoarum, Portus Calvi & S. Francisci provinciarum administratione. Hic conspicuum se præbuit egregiis ausibus quidam Rudolphus Baro, qui Taptjarum ope, detegendis terris Wariparum & Caripatorum, iter suscepit in Occidentem, tribus Taptjis comitantibus. Egredus pago Careri, nullo victu instructus, quæ oblii in diem vivere Taptjæ venatu sibi conquirebant, relicto ad latus dextrum monte Cupaova, apud flumen Paraybam, sexaginta vel septuaginta milliariū itinere in interiora penetravit, nullis repertis populis. solum in nontem incidit, ubi talem sive vitrum Moscoviticum. Hinc reversi, directo in Austrum itinere, in vicis pervenerunt Wariparum & Caripatorum. qui postquam humaniter illos excepissent, ex singulis vicis selectos singulos comites esse voluerunt, qui Comitem adirent & salutarent. eos pari humanitate Nassovius acceptos non sine dona-

Mauritius in Alagoas.

Rudolphus Baroni.

riis ad suos remisit. Pagis habitabant quatuordecim, in montanis, quæ Brasiliam à terris Occidentalibus dicuntur, venatu & piscatu visitantes & melle agresti, aliisque suis fructibus. Vtèrius Occidentem versus terras potentioribus & bellicosis gentibus habitari acceperunt, quæ cum bella essent his populis, illas plana & valles montium incolens, fluminibus abundare & annonâ. Baronem hunc stipendio sibi annuo alligavit Comes, ut aperiendis terris scrutator inquietus vaceret.

De Tapujarum gente.

Regionibus.

Verùm ne scribenti de Brasilianis, elaboratur Tapujæ, horum memoranda quoque historia est. Tapujarum nomen celebre est inter Brasilienses Belgas, ob odia in Lusitanos, cum vicinis bella & præbita nobis non semel auxilia. Interiora Brasiliæ incolunt, remotiores à littore, ubi Lusitani vel Belgæ terra potiuntur. Nominibus, dialectis, moribus, finibus discernuntur. Illi notiores nobis, qui proxima fluminis Grandis & Siaræ ac Maragnanam accolunt, ubi Iandovius, sive Ioannes Wy imperat. Spatiis ingentibus diffunduntur, quæ quinque fluminibus includunt, Flumine Grandi, Quoanguho, Ocioto, vpane-ma, Woiroguo. hæc in mediterranea planis miliaribus penetrant, licet Grandis iste non nisi sex. ut mirum sit, unde Grandis appellations habeat. nisi forte ab ostio parentiore, quale in his nostris terris est. *Mosæ. Cordium*

tum accolis, majorem fuisse fluvii longitu-
 dinem. ignaris quò diverterit alveus. Ami-
 cis partim & inimicis cinguntur. cum his in-
 erdum quies, interdum bella. Nomadum
 core vagantur, nec fixis pagis municipiisque
 audent semper, verùm pro anni tempestate
 & victus oportunitate sedes mutant. Corpo-
 rum habitus robustus satis, & in tanto nume-
 ro ferè idem omnibus. minaces vultu, truces
 oculis, capillitio nigri, cursus pernicitate vi-
 ceris cedunt. anthropophagi omnes & ob cru-
 delitatis famam Barbarorum aliis & Lusitanis
 terribiles. Terra alibi silvis horrida, alibi mō-
 ribus aspera, alibi humilis & paludosa, pecorū,
 fructuū, mellisq; non unius generis fecunda
 est. Astu conficiunt, quicquid non possunt ro-
 bore, & fallere hostem malunt, quàm aperto
 Marte experiri. nec ab hoc abhorrent, ne-
 cessitate adacti. Arcubus præliantur & spi-
 xulis, pilis saxeis & clavis ligneis. mira na-
 uræ diversitate & inertiam amant, quoties
 bella non ineunt; & otium oderunt, cum ul-
 lioni locus & gloriæ. Inimicitias inter se
 percerent supra fas humanitatis aut odii fævas.
 nihil turpe fœdumq; sananti oculos hostium
 malis. Relicta rei familiaris cura feminis se-
 nibusque, reliqua, in quibus honos & utili-
 tas, curant viri vegetioresque. Sub Iandovio
 Rege hac disciplinâ, his moribus vivitur. Ma-
 re & vesperi edicto rex promulgat facienda
 per diem, quò eundem, ubi signanda, quando

Corporum
habitus.

Moribus
& indolis.

Arma.

Iandovio
Rege.
Eius edic-
tum.

*Lotionis
ritu.*

*Peregrina-
tionibus.*

Vitæ.

Exercitii.

movenda iterum statio. abiturum lavantur, & lotionem corpus aspersiore arena perficantur iterum lavantur, tum pandiculantur omnes veluti excussuri & proscripturi ignaviam crepitantibus ex valida tensione membrorum omnium articulis & condylis. Igne confecti, quo gaudent, pectine è piscium dentibus veluti strigili extrema corporis radunt & scalpunt, usque dum apertis poris sagittam eliciant. sic ad iter habiles se reddunt, nec frangi lassitudine. Non longe à Regis tentorio positus stativis in duos se hinc inde exercitus, & cohortes dissepunt. tum arborum gestatione cursuque delecti ex utraque cohorte singuli ludicrum faciunt. victorem cohortes sequuntur. quas in occursum offendant silvas referant, & concedes ramaliaque in ripis fluminum defigunt ad captandam umbram. hæc meridiani æstus suffugium unicum est, & senum juvenumque receptaculum. Subeunt cum rhedis & plaustris, quibus impedimenta sarcinaeque vectant, feminae, famuli, liberique. cibi simplices, fructus agrestes, fera recens, pisces & mella, absque blandimentis & condimentis. mulieres annosæ & steriles radices apportant, ex quibus panes. juvenulae quæque viris consuecunt, noces terrestres in commutæ confectant cibosque curant. viris piscatio, mellis collectio & venatus diurnus labor sunt. lucta & hastarum concursu decertare gloriosum, finis se-

stantiam voluptas est, præsertim amanti-
 um. feminae de cujusque fortitudine & victoriâ
 pronunciat. sic in proximo pignora, pugnan-
 ti irritamenta sunt, fortitudinis præcones,
 ciborum administræ. Licet ea à castris remo-
 verint Romani, quod pacem luxu, bellum
 formidine morentur. Vbi vespera ingreditur *Amoribus*
 amoribus opportuna, juvenus ætate florida
 & conjugia animo agitans, per castra & sta-
 tiones ambulat, cui se virgines jungunt pari
 studio & affectu, tunc cantus inchoant & tri-
 pudia, stantibus à tergo amastorum puellis.
 hoc procatium indicium est. Quoties pos-
 citur in thori leges virgo, parvi munera ama-
 tor offert, non ad delicias muliebres quæsitæ,
 aut quibus nupturæ ornantur, sed feram &
 mella. Regi conferunt ultrò & viritim, quan-
 tum satis est armentorum & frugum, quod
 pro honore acceptum. Ignes effossa tellure
 stuant. illis carnes imponunt, has arenis in-
 tegunt, arenas rursus prunis, ut supernè & in-
 fernè tostis carnibus proba sit coctio. potius
 humor melleus est, cantu saltationibusque
 finiunt epulas, quas si lætiore peregerint vultu,
 felicitis capturæ, sin tristiore, infelicitis præ-
 sagium putant. Maxima Sacerdotum vene-
 ratio est, quos Exorcistas & prophetas vo-
 cant, nihil publicæ rei absque his agunt, sive
 ut robor addant sententiæ bonæ, sive ut in
 pejorem reuntis coërceant. Dæmonem con-
 sulturi in silvam secedunt, secum murmurant.

*Sponsæ**Sacerdoti-
bus & ex-
orcistis.*

reversū inclamāt alta voce *Ga, Ga, Ga, & Anas, Annes, Annes, Iedas, Iedas, Iedas, Hade, Congdog,* quibus vocibus acclamat populus. *Heh.* Adducitur cum sacerdote Dæmon aliquis, aut dæmonis specie, qui de expeditionis evētu, populorum, ad quos abeunt, erga ipsos æquiore vel iniquiore affectu, ferarum captura & mellis abundantia pronunciat. Quod si ingrata infausta que edat, verbis prophetam & Dæmonem contundunt. Cum ad res novas se parant, auspicia ex avium vocibus petunt. clamantibus acclamant, rogitantque, num quid novi apportent. Eriam prophetarum somnia admirationi sunt. qui Regi illa exponunt, & prosperos exitus affingunt. hic manifestum, *NULLA* re magis multitudinem, quàm superstitione regi. ab hac captam, etiam si vanissima sit, magis variis, quàm ducibus suis parere. id *arcanam imperii & dominationis* vocat prudentissimus scriptor Aristoteles in politicis *Sophismata* imperiorum. En, post Minoem, Lycurgum, Midam Phrygum regem, Numam Pompilium, Drusum, aliosque, idem factitant, in alio orbe Barbari. ad quos ne tenuis quidem Græcorū & Romanorum perlapsa fuit aera. rediguntur quippe in ordinem homines vel veri numinis metu, vel falsi vel seriâ vel fatua imaginatione attoniti. Fingit sibi Egeriam aut Velledā aut Auriniam non una gens. etiam dæmonū responsa audit orbis Americanus, & ipsius quoque

que cogitationibus intervenit aliquid homi-
 ne majus sanctiusque, ut de falsa quoque Re-
 ligione verum sit, super eam posse constitui
 Rempubl. & conservari. licet verum Deum
 religiosi vereantur, falsos superstitiosi timeant.
 Eunt in lucos Tapujatum sacerdotes, ut se-
 creto loci & formidine tenebrarum percel-
 lantur creduli. præsertim animis falsi numi-
 nis opinione præoccupatis. Se ministros dæ-
 monum, illos futurorum conscios putant.
 In usu apud illos est, non circuncisio sed inci-
 sio infantum, hanc adhibitis solennibus pera-
 gunt. Stant longo ordine Exorcistæ, canūt &
 saltant, Salarium sacerdotum more. Pueru-
 lum sacrificulorum unum manu sublatum li-
 brat, populo spectantem, dein post cursatio-
 nes genibus imponit. accedens sacri ordinis
 alius acutiore ligno auriculas illi & labia per-
 tundit, & ossicula ingerit, plorante matre. his
 sacris ipse rex interest, quibus peractis cantus
 suos & saltus iterant. Virgines quotquot ex
 honore suo & parentum nubere volunt, do-
 mi sub parentum cura habentur, usque dum
 pubertatis se signa uterino fluxu prodiderint.
 hoc arcanum matres prophetis, hi Regi reve-
 lant. qui honestè illam elocari posse censent,
 virginemque & matrem ob virginitatis custo-
 diam laudat. Ergò, ut de Germanis ait Tac-
 itus, septa quoque pudicitiam agunt, nullis spe-
 ctaculorum illecebris aut conviviorum cor-
 rupta. Nupturam mater rubro colore pingit

*De Infan-
 tum inci-
 sione.*

Regique sistit. qui se juxta super storea confere jussa manu mulcet & molliter habet: fumoque mox Tabaci & se & Virginem inolevit. Mox lancea fertum capiti Sponsæ inpositum erudito jactu petit, quod si vericentictu lædat vulneretque, abluit linctu sanguinem Rex, unde longioris sibi vitæ spem facit. Quotquot lucta, hastarum concursu avertu præcellunt, Eminentiores habentur & in Heroum numero, quin ob virtutis fortitudinisque excellentiam ab ipsis Virgibus ambiri merentur, cum meliores ex melioribus nasci opinentur, nec vanum esse Nobilitatis nomen, sed cum sanguine transfundi.

Matrimonia Matrimonia severa satis, nisi quod polygami sint. at una uxore gravida, abstinere à contractu, cumque alia consuecunt, parituræ in silvas & latebra, secedunt, si serenius cœlum edito in lucem infanti acutiore cœca umbilicalem ductum rescecant, secundinas, en barbariem, coquunt & vorant ipsæ matres, convivæ sui & alimentum. Puerperam & infarctibus de die ablui mos est. à puerperæ amplexu caret sibi maritus toto lactationis tempore, nisi unius fortè sit conjugis vitæ. Eriam cum puerperis gratiam faciunt, ut ab infantis gestatione absolvant, cum mutandæ stationes rara adulteria, quorum poena viris permittitur, ream violati thori verberatam maritus domo expellit, in ipso scœlere deprehensam obturcat, quod pluribus fecisse Landoviam Regem

*Nobilibus.**Matrimonia*

exhibent. In Regitentorii medio suspensa
 calabassa est, sive sacrorum pyxis, quam ac-
 cedere absque Regis permisso nefas. quisquis
 impetrat, tabaci illam fumo velut sacro suffi-
 nadolet. Continentur illa, quæ non nisi re- *Rebus sa-*
 erentia vident, lapides *Cehuterab* dicti & *cris.*
 ructus *Titscheyoub*, quos plus auro pendunt,
 is inesse sanctum aliquid & providum existi-
 mant, iis gravium bellorum & facinorû even-
 us explorant. Aegrotantibus puerulis Ta-
 baci suffumigio Rex medetur, id creditum,
 mortui cadaver ipsa mater cum propinqua-
 rum aliqua comedit, nos immanitatem hoc,
 ipsi pietatem & amorem vocant. Hæc qui
 vidit scriptisque mandavit, refert, Regi de
 tibiæ & lateris ventrisque doloribus que-
 ralo, advolutum ilicet tibiis medicum, illis
 pando ore inhæsisse, devorantis specie, fucti-
 one tam valida & continua, ut, post editum
 mugitum, sputa copiosius egereret & cum
 sputis anguillam, quam Rex mali sui causam *Medicina*
 fatebatur. Acte eodem oris habitu in ventre *facta Regi.*
 Regio hæsit, & post editum quoque mugitum
 lapidem candidum exspuebat, dein ad-
 motus lateribus Regis, post fortem fuctio-
 nem, radicem vel quid simile reddidit. hæc
 ipsa à Rege & populo, firma fide accipiebantur.
 Suctum illud ad medicinam spectare
 novit Homerus, qui de Machaone Menelaum
 vulneratum curante, *sanguinem*, inquit,
exsugens lenia medicamenta adsparsit. To-

*Piscium
captura.*

*Ritus per
estis se-
menti.*

nante cœlo & flante vehementius Æolo copiosissima est piscium in plaude Bajatach captura, quorum tanta est pinguedo, ut obsonari eos butyro necessum non sit. Nec serunt nec inserunt absque sacerdotum ministeriis & consecrationibus. qui agris tabaci fumum adspirant, & fecunditatis imaginatione implent credulos. Peracta semente & plantatione edicto Rex prophetas convocat & populum. illi lectissimis se coloribus distinguunt & plumis elegantioribus ornant. hic se viridantibus coronis redimit. sic una speciose confidunt, de arborum fructibus ad ignem exsiccant, exsiccatos contundunt, & contritos aquis permiscunt. has bibunt, donec revomant. ordine dein suo surgunt sacerdotes cantillantes, sublatisque cœlum versus fistulis, eo stant corporis situ ac si spectri aliquid cœlestis & in aëre visi contemplatione tenerentur. Est cui fasciculus è Strucionum plumis à tergo dependet. qui distractis plumis ampliatus in totæ curulis ambitum patet. Est, qui plumulas leviores vento obvertit, ut, unde spiraret, exploret. In illum plumarum fasciculum delabi cœlitus panem omnium opinio est. qui si copiosior fuerit, opimam messem, sin parcius, parcam pollicetur. Cum Anno MDIOCXLI mense Aprili intumuisse in fluminibus aquæ, maximis agricolarum damnis, consulti fuere super tanta calamitate Prophetæ. allari ex adytis

& m-

Et regia Calabassa lapides omen facturi. nec enim ulli sacro major fides, non solum apud plebem sed & proceres & Regem. hæc consulta à potibus, cantu & saltationibus ordiebantur. Stabant prophetae vaticinaturi sex. Primus prolato lapide vaticinium auspiciatus, Belgas cum Bahiensibus prælio commissos perhibebat, & jam de conciliatione agi. Secundus florem mili ostentans de hujus ubertate vaticinium edebat. Tertius lapidem lacteum monstrans lactis copiam recitabat. Quartus ad lapidem, qui panis figuram habebat, alterius proventus felicitatem loquebatur. Quintus arcum telumque plumis circumdatum proferens, hæc Angelorum dona asseverabat, & plumarum numerum totidem ferarum capturam interpretabatur. Sextus ostenso lapide cereo uberius mellificii præsentia aperiebat. atque hoc omni apparatu opus esse, ut placato Numine, subsiderent aquæ, & dicti proventus agris redderentur. Numinis loco Visam majorem venerantur sive septem triones, quos à figura Plaustrum cum vulgo vocamus. hoc sidus cum mane adspectant, gestiunt læti. illi cantus suos & saltus aliaque nuncupant. Corpora quoties purgare volunt, longiorem thyrsus, quem ex frondibus asperis torquent, gulæ ingerunt, ventriculumusque, donec sanguinem foliorum asperitate prolectent. Quotannis per æstatem, distinctis catervis & exercitiis,

*Septem
Triones
pro Numi-
no habent.*

*Purgandæ
modis.*

Festum.

ad tripudia, hastilium concursus aliosque ludo-
 dos Septem-trionibus factos conveniunt
 festum tridui est. plumis diversicoloribus in-
 signes prodeunt antagonista, velut ad Olym-
 pica certamina. pedes arborum corticibus
 vinciunt & circumligant, quæ ligaturæ præ
 ocreis sunt, melle caput illinunt, crine super
 verticem in nodum, instar Sicamborum,
 torto, cui plumam oblongam elegantemque
 infingunt novi mirmillones, caput tubropul-
 vere adpersi & corporis reliqua picti. Bra-
 chiiis nectunt alas Avis *Kohituh*, pendente à
 tergo thyrso frondeo; collum redimiti pul-
 cherrimarum plumarum corona. Tales con-
 grediuntur & certamina inceptant. Victor
 victo inusitatis & non æmulandis saltibus ex-
 probrat. Quod si occultas inimicitias inter se

*Certami-
na.**Anguibus
vejuntur*

foveant, ludos in serias cædes & mutans lanie-
 nas vertunt. uxores liberique spolia & pugnae
 præmia fiunt. Non abhorrent ab anguibus
 pastu, illorum nempe, quos *Manuh* vocant.
 his anguibus in cauda cornu est, quod ip-
 sum, hominem vel feram nacti, inserunt cor-
 pori validissimo verberare, & spiris arborem
 proximam circumvoluti, sunt enim longi ul-
 nas quatuor, exsugunt cum vita quicquid il-
 lis inest sanguinis. Sunt & venenati serpen-
 tes, adversus quorum morsus ne quidem ipsi
 sacerdotes tuti sunt. Necant, nisi pars læsa
 ocyus ense recidatur. Defunctorum cadave-
 ra sacerdotes membratim dissecant. Verulis

*Amico-
rum cada-
vera ve-
rant.*

allan-

Mandis artibus ignes struunt, lachrymisque
 & ejulatu exequias celebrant. illas citò, do-
 lorem tardius deponunt. feminae ossa tenus
 carnem dentibus abradunt, non levitiae sig-
 no, sed affectus & fidei. Magnatum cadave-
 ra à magnatibus devorantur, caput puta, ma-
 nus, pedesque. ossa sollicitè asservant, usque
 in festi solennis celebritatem. tunc illa in
 pulverem redacta & aquis diluta deglutiunt.
 idem fit corporis pills, quos consanguinei
 bibunt. nec ad saltus suos cantusque redeunt,
 nisi absumtis omnibus, quæ à cadavere reli-
 qua fuerit. Regem inauguraturo adsunt ex-
 trina prophetarum & sacerdotum, plumis-
 que & coloribus fulgida balsamo exquisitio-
 re Regem inungunt ac coronam ex pulcher-
 rimis plumis contextam Augusto capiti im-
 ponunt. Dein ad cantus & hymnos redeunt,
 interque ipsa publicæ lætitiæ signa, si forte
 memoria defuncti subeat, in lachrymas &
 ululatus tragicos effunduntur. Ipse Rex sua-
 dendi magis authoritate, quam jubendi im-
 perat, nisi quis vim illi mollatur, quod autè
 ri funestum. Animas immortales putant, eo-
 rum nempè, quos sua mors extinxit, non
 serpens, non venenum, aut alia hostilis vis
 fabulantur & nugantur de Vulpe, quæ in o-
 dium ipsos apud Deum suum *Vrsam* majo-
 rem adduxerit, tantique Numipis favorem à
 gente sua auerterit. Olim optimam se facilli-
 mamque vitam vixisse, cum pascorontur ut-

*Etiam ossa
 Et pilas.*

*Regem in-
 auguram-
 di mat.*

*Animas
immortales
credimus*

trò, jam aliud vitæ genus per laborem agendæ
 ipſis ſubnatum, offenſa & indignatione
 Septem-trionum. Animas mortuorū in regnū
 dæmonis tranſire perhibent. quod ad Occidentem
 eſt. ubi ad paludē, qual a de inferno
 fabulantur poëtæ, illas convenire & a dæmo-
 nio in ulteriorem ripam tranſveſtari, nar-
 rant. poſtquam ſciſcitatus fuit de morte ge-
 nere an ſuo an violentiâ perierint. trans-
 latus in locum deliciarum, velut Elyſios cam-
 pos, deduci, ubi mellis, ubi piſcium abunde
 ſit. ſic animarum immortalitati conſoli. In
 deſertis per æſtatem ob altiſſimos montes &
 profundiffimas valles, ex Solarium radio-
 rum repercuffu, omnia torrent & arent. At
 menſe Januario, labente copioſius pluvia, re-
 vireſcit germinatque ſolum, amœniſſimo
 campeſtrium adſpectu. in montium varagi-
 nibus collectæ aquæ in æſtivas peregrinationes
 & manſiones conducunt. In planis ad
 petras & ſaxa obvia litant, ne ab ipſis (ſic o-
 pinantur) lapidibus mordeantur. Panes ex
 radice *Attoub* conficiunt. illam ſaxo impoſi-
 tam ſiſte comminunt, ſuccumque mani-
 bus expreſſum ſictilibus colligunt. altera
 mox vice contundunt & comminunt, ac in
 pilas coactam maſſam ſucco prius expreſſo
 immergunt. è polline, qui ſubſidit, liba pin-
 ſunt. pilæ cineribus cæctas pro panibus ha-
 bent. ſunt radices, quibus crudis, ſunt qui-
 bus toſtis veſcantur. Ita concorditer vitam
 agunt

*Panis con-
ficiendi
modus.*

gunt & ea æquitate, ut cui plus est, lubens
 impartiat minus habenti, pari dandi & pos-
 xendi invicem facilitate. Nudi ac sordidi in *Habitum*
 corpora & artus excrefcunt, quæ Belgæ
 mirantur. Feminae mullebræ hemicinctio è
 frondibus velant, aliquo pudoris fenfu, ce-
 tera intectæ. illud in fingulos dies novum re-
 cenfque habent. Viti contortis ex arborum
 corticibus corollis abdunt virilia depiles
 funt quavis corporis partes, etiam fupercili-
 is, fole vertice capillum alunt promiffiorem,
 non fine faftu & jaftantiâ. Nocturnis pere-
 grinationibus abftinent, anguium & fermen-
 tum metu, è latebris tunc prodeuntium. nec
 iter capeffunt, nifi poftquam Sol rorem cam-
 pis abluerit. Amicos gaudio excipiunt, mox
 fletu, quod fi in inimicum incidant, obrun-
 cant. Amabat hac tempeftate Rex Tapuja-
 rum Iandovius, Iuckerii magnatis cujufdam
 finitimi filiam, nubilem formaque specio-
 fam. quam cum uxorem rogaffet per Sacer-
 dotes, abnuit Iuckerius. Quare impatiens
 repulfæ Iandovius, ex prophetarum & po-
 puli confilio, in caput Iuckerii fubditorum-
 que ejus perniciem juravit. tegitur dolor &
 quæ parabatur fraus. fimulata amicitia ad
 certamina ludicra invitatur cum gente omni
 Iuckerius, qui fraudem non fufpicatus, in a-
 renam ad palæftam defcendit. Cumque lu-
 ta certaturi alter alterum amplexus effet,
 feminae Iandoviani exercitus, in aliorum
 cri-

*Factum
 Iandovii
 crudelis.*

crines furibundæ involaverunt, & capillis apprehensos detentosque crudelitati suorum & lanientæ incautos objecerunt. Id quam non poterat prece, vi & scelere puellam abstulit. Erant tum Iandovio uxores quatuordecim, fuerant quinquaginta, et quibus liberos susceperat non nisi sexaginta ipse seculum excefferat. Hæc ex chartis constant Iohannis Rabii, Germani Waldecensis, qui rogatu Regis Iandovii, & Comitit Nassovii permissu in Tapujarum terras abiit, ut interpretis officio Belgas inter & istant gentem fungeretur. Vixit ipsorum moribus annos quatuor, Regi gratus, omnium spectator & admissus testis. Mauritio Comite abiturum parante ab eodem revocatus, dimissusque à Iandovio fuit, adductis una negotiorum publicorum causa Tapujis xxv.

*Henricus
Brouwerus
vir in Brasiliam
max Chilian profectus.*

Erat nunc in Belgarum quoque narratio- nes & fastos Henricus Brouwerus, vir honorum juxta & laborum appetens, ingentis fiducia, sed quam erigebat sua persuasio. vita ad humanam sortem innocens, sed in suos imperator ad Dictatoris speciem severus, cuncta ad legem rigidæ honestatis exigebat & autoritate non comi via sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, unde exosus nauticis. Is postquam annos aliquot Indiæ Orientalis res administrasset, & gestorum illic gloria privatorum hominum laudæ excessisset, Indiam Occiden-

mentalem quoque aliquo post imperio tenuit, ut famam in oppositis mundi partibus se-
 tum committeret. In Senatorum Brasiliæ
 numerum à Societatis primoribus adscitus,
 passus sibi est provinciam demandari adenti-
 di Chilensium terras, sperans, posse illic &
 mercatu & auri fodinarum proventu labo-
 rantem ære alieno Societatem sublevari.
 Eius antequam iter motusque exequar, man-
 data ipsi, & deinde Chilen omnem inseram
 historia. Mandata hæc fuere: ut tantæ expe- *Mandata*
 ditionis dux attenderet ad tempestivitates *Bronvub*
 Septentrionalium ventorum, qui à mense *ro.*
 Octobri, usque in primum Ver in littora Bra-
 silia & Fretum Lemærium secundi spirant:
 Iter per Fretum Britannicum legeret, aut cir-
 cumducto per Scotia Borealia & Hibernicum
 mare itidere, pro ut ventorum cœlique sine-
 ret clementia. In Brasiliam perductus Supre-
 mi Senatoris dignatione fungeretur, & quæ
 muneris istius essent partes, dignè obiret: et
 Gubernatoris Senatusque ibidem consilio
 paves idoneas ex omni Brasiliensium classe
 suis jungeret, ut & Liburnicam remigio ap-
 tam, classiaris, milite, armis & comœtu
 instructos. Hac classe absque tutetatione
 dirigeret in Fretum Lemærium, inque Sinu
 Valentino, qui ad lævum Freti latus est, de
 aquis in sitim, lignis ad fomenta sibi prospici-
 ceret. Emenso mox Freto in apertum se da-
 ret mare, versusque in Zephyrum, caveret, ne

ventorum Occidentalium, qui maris Pacifici arbitri sunt, impetu truderetur in Austriales Freti Magellanicæ oras. inde in Boreales flexeret ac faventibus Zephyris lecto litore in portum Castrensem aut Chilouënsem infixaque hic classe, Liburnicâ interiora regionis illustraret. inde vexilli candidi explicacione seu pacis signo invitaret ad colloquia incertas, occasionesque caperet explorandi gentis animos & sciscitandi terrarum secreta & proventus. Hoc adverteret attentius, in hoc Sinu, per novilunia intumescere Oceanum, maximis incrementis, ideòque caveret sedulo, ne pleno mari vadis inhæresceret & Lunæ periodum expectare cogeretur.

Mox in colloquia admissus cum populi primoribus, Caziquas vocant, exponeret, se per immensa locorum spacia, per tot casus & maris discrimina eò devenisse, excitum fama bellorum, quæ cum infesta Hispanorum gente, jam inde ab Anno MDLV fortiter & gloriose gessissent, ductu & moderamine Compalici Lantari aliorumque ducum, recuperanda libertatis ergò. pares animos fuisse populo suo, cujus cum eodem hoste bella in octoagesimum annum traherentur, vindicando imperii jure & libertate: ea arripere partâ tutaque domi, ulterius ivisse trans maria & Brasiliæ provincias aliquot exactis Lusitanis in potestatem rede gisse. inde binuavigatione in Chilea devenisse, ut fessis

his commerciisque jungeretur. adveſtare
 e Europæorum arma, valida ad bellum, ſive
 natutari haberent, ſive invadere hoſtem ani-
 mus eſſet. Tum Arauſionenſium Principis
 iteras exhiberet, & Potentiſſimorum Ordini-
 um magna appellacione dictis ſuis robur
 lectuſque adderet. Suaderet iter in Belgium
 proximis ipſorum, qui terras Belgarum,
 imperii bellique modum, arces ac munimen-
 ta, Reipubl. adveſtus Hispanum præſidia,
 totam ſpectaret, mercesque omnigenas, in-
 undæ & firmandæ per commercia amicitia.
 Cumque fortiffimi & bellicoſiffimi iſtius gen-
 is haberentur Araucenſes, Tucapellenſes &
 Purenſes, juſſus fuit cum his potiſſimum pa-
 tiſci, cum proximi eſſent Baldivienſibus &
 aurifodinis abundarent & ſoli præ aliis uber-
 ate gauderent. reſtaurandæ Baldiviæ ſpem
 pſis faceret, operas promitteret, munitioni-
 bus ſe & Chilenſes adverſus Hispanorum
 vim tueretur, in eorum (quod caput rei) o-
 res & auri ſacros recessus dextrè inquireret,
 armisque & apparatu bellico auri præcia æ-
 quaret.

Quod ſi Baldiviam tenerent Chilenſes,
 invaderet inſulam proximam S. Mariæ, hor-
 reum, ut creditur, Hispanorum in præſidiis
 ſtic agentium. Chilenſes Caſtellanorum ex-
 meret ſervituti, Caſtellanos quoſcumque
 belli ſpolia putaret. ut his auſpiciis clemen-
 tæ in ipſos, ſeveritatis in hoſtem, demerere-

tur ignotam gentem. Quod si insulam istam à nostris teneri non ferat Hispanus, & collectis undique viribus eam recuperare nitatur, expendendum Duci, num resistendo hosti afferendæque juxta Insulæ & urbi Baldiviæ par sit, num verò consultius putet deprelo insulam ac deserui, defendi Baldiviã. Postea Rectoribus placeat, cum par Chileses pugnari urbs possit, qui jam olim absque Europæorum auxiliis Castellanis potentiores fuere, ut Osortensium, Araticensium & Purensium exemplis constat. At secunda cura sit Insulæ, ne desertam occupet hostis & muniat. Exsurgat illa in isto Orbe Duyndia ka, quæ Chilesium portibus propinquè sidiabitur, & subeuntes egredientesque Castellanorum rates intercipient. Quod si præmonitus de Belgarum appulsu hostis se moveat, inquitendum Duci sollicitè, quæ ejus vires, quis belli apparatus, quis ordo agminis, quod ex obviis hic illie Chilesium litteribus rescire facillimum, secus merum formidinem, ne si arma hostis sumserit potiora nostris, in miseriam nostram vertat.

Prima ab exscensu cura esto, percunctanda in fodinas, quæ & ubi sint, num facilis erudiendi auri labor, num difficilis; an remota an in propinquo maria ac flumina, quibus erudiendi metalla possint; num pronis indigentium studiis an averis. repertis fodinis atque potius, ad Brasiliæ rectores hoc omnes

prescribi, muneris sui putabit; ut auctis per
 hos viribus, milite, mercimoniis, armis
 accessus felicius urgeat; Castellanos arci-
 bus suis, quacunque poterit, depellat, & in-
 enris auri sedibus, quæ solæ ad felicitatem
 mercantium desunt, unus potiatur. Hoc fini
 raduci è Brasilia perutile fuerit operum isto-
 um & fodinarum peritos, quibus iudicandi
 le venarum præstantia & ubertate potestas
 est.

Quin & illud curet Præfectus, ut Chilen-
 ium politia, religio, vitæ modus, belli armo-
 umque forma omnis & ratio prescribantur,
 a lanificia ipsorum, textoriam & fulloniam
 rem inquireret, necnon in terram Cimoliam
 urgandispannis. Ovium Chilensium, qua-
 um lanæ in precio, mares femellasque ali-
 quot in Brasiliam transvectabit, ad propaga-
 ionem; salis quoque petrosi vim, redimen-
 tis itineris impensis, ut & varii coloris tin-
 turas, quarum aliqua Cochenillâ præstantior,
 amplius in mandatis dedit Brouvvero Un-
 evigintivirale Concilium, ut terram Au-
 ralem scrutaretur, cujus inveniendæ cupi-
 line nec indubia spe ipse teneretur. Quod si
 fuerit rerum status, ut Baldiviam & Chilo-
 ainsulam arcesque præsidium insideant Ca-
 tellani, deflectendum erit in loca proxima,
 ut Chilensium istic impetrata amicitia &
 mercandi facultate, sociatis viribus Arce
 liqua depellamus hostem, Mariam Insulam

invadamus, per colonos Chilenfes afferamus. Inito cum Chilenfibus commercio bellique in hoftem fœdere, fas erit Brouvero redire in patriam, furtogato fibi *Elio Herckmanno*. quem confitiis maturè inftitutum ad imperium hoc bonis artibus formabit. Ne verò fine Numine tanta cœperet Societas, quæ ante res humanas pietatem habet, illud curæ effe voluit Brouvero, ut Religionis Reformatæ propagationi inter Barbaros ftudeat, Chilenfes Pontificiorum placita amplexos è tenebris tantis in majorè portò lucem vindicet, gentilifmum Chriftianifmo difcutiat, & inter aurì ftudia, faluti palanti à veri tramite invigilet. ne ditefcere folum velle videamus, fed & errantium miferefcere. Reliqua pro arbitrio adminiftret, ad nominis divini gloriã, Reipubl. famam & Societatis incolumitatem. Iam de CHILE ipfa dicendum. Eft ea in Americæ parte Australi extra Tropicum, Peruviam & Paragonum regionem inter. quarum hæc illi in Meridiem, illa in Boream vergit. Ad Occafum mare Pacificum adfpectat, longò littorum tractu, quæ in quingenta excurrunt miliaria. Ad Ortum mari Atlantico; ubi Australis eft, Preto Magellanico terminatur. Si magnitudinem ex Hispanorum imperio definias, arctioribus terminis clauditur. Nomen illi à frigore, quod Peruanis *Chili*, ob frigida & nivofa Andium, quos fuperare necesse habent,

CHILES
descriptio.

Situs.

Etymon.

quorquot eam è Peruvia adire student. Si scriptoribus fides, tam acre hîc & vehemens illud est, ut equos cum fessoribus suis constringat & marmoris instar induret. Castellanis Antæci sunt Chilenses. Pluvias, fulmina & totius anni vices sentiunt, distinctis intervallis, haud aliter atque Europæi. nisi quod illic æstas est, cum nobis est hyems, mutatâ Solis commoratione. Polus Antarcticus ex nubeculæ cujusdam albæ circumæctione observatur, quæ circa polum vertitur. Non ubique cultam habitatamque Chilen repereas, sed propter oram maris maximè. Plana est nec altis collibus assurgens, nisi qua parte in montosa Andium attollitur. Regioni temperies pro situ varia est. nulli Indiarum parti aëris cœlique clementiâ cedit, nulli habitatorum frequentia. Victualium abundè habet, quæ peruvia non rarò imperit, facili transvectione, ob flantes hic perpetuò Austros. Indigenis vasta & firma corporis moles, membra compacta armisque assuetæ. præsertim Araucensibus, & Tucapelensibus, qui montana habitant & assiduis bellis Hispanos atterunt. Vallibus distinguuntur, ubi ros decidit nostro spissior, dulcior & pinguior, ejusdem quo manna usus. At nulla pascuorum proprietate. quæ ex Regis Hispanorum voluntate communia habent, ut & venationem ac piscaturam. Præta perpetua ferè viriditate placent, ob valli-

*Temperies**Corpora
indigenarum.*

Guberna-
tor.
Episcopa-
tus.
S. Iago.
Imperial.
Provincia
regni Chi-
lensis.

um humida. Vigent hîc hospitalitatis erga
iter facientes officia. Gubernatorem à Peru
viæ protege accipiunt. Episcopatus habet
geminos, quorum alter nomen habet à metropoli
S. Iacobi, colonia Hispanorum, alter ab urbe
Imperiali. Regnum omne Hispani-
ni his provinciis distinguunt, *Copiapa*, *Guaraca*,
Chile, *Lazerana* sive *Coquimba*, *Quilata*,
Mapocha sive *S. Iacobi*, *Promoucana*, *Concepcion*
sive *Penca*, *Arauca*, *Tucapella*, *Purena*, *Ango-
la*, *Imperialis* sive *Cattis*, *Villa-rica* sive *Mall-
lauqua*, *Baldivia*, *Ofono* sive *Chaulacarina*,
Castro, & terris insulisque *Patagonum*, ad fre-
tum usque *Magellanicum* diffusis. Peregrina
vocabula loquor, quæ quia insolita & ig-
nota Europæis, horridius accipiuntur, apud
suos usû & significatione gratissima. *Copia-
pam* portus commendat, quem adire quo-
tannis Hispani assolent, comparandis *Iranis*
sive *torcosis*, quos apud *Intas* populos, mag-
no ære divendant, His in elegantius & orna-
mentis sunt, capitisque fasciis & redimiculis
inferuntur, licet rudes, nec arte politi, nulla
hîc auri vestigia in hunc diem reperta, alia-
rum rerum feracissima est tellus & optima
glebæ. Similes soli bonitate sunt *Guaraca* &
Chile, in qua auriferas venas deprehensas
perhibent, ut & in *Lazerana* & *Quilata*, licet
ab aquis & fossoribus Indis destituantur, qui
non nisi grandi precio parabiles sunt, *S. Iacobi*
provincia civitati appellationem debet.

Copiapa.

Guaraca
Chile.
Lazerana.
Quilata.
S. Iacobi,
civitas in
Mapochâ.

Epis-

Episcopatus sedes. gentile regioni nomen
 Apochæ est, flumine Tupacalma perillu-
 tri. ipsa ferax vini, segetis, cumini, anisi, va-
 riæque ad victum proventus ubertate, alimo-
 niæ suæ sufficit. Aurum olim luculentius,
 nunc parcius suppeditat. Conceptionis Ci-
 ritas aulæ & Gubernatoris sedes, à monibus
 iuda, subeuntibus undique patet, habitato-
 rum, qui bis mille esse creduntur, frequens,
 ex Itala, Lusitana, Vasconum, Castellano-
 rum & Mestigorum, ut vocant Hispani, gen-
 te. Vna militum centuriâ defenditur, quæ
 Gubernatori prætoria est ad custodiam. Re-
 gio, Chilensium appellatione, Penca dicitur,
 auri quoque scatebris famosa. Primariæ in-
 sulæ, quæ continenti objacent, Mocha sunt
 & S. Maria. Mocha Australior, ex aduerso
 fluminis Imperialis jacet, montibus aspera,
 nec minus rebus ad victum necessariis abun-
 dans, incolæ Chilensium isti sunt, qui bellis
 Araucensibus pulsî huc secessere. Hispano &
 Chilensibus illis, quos Vcaos vocant, pacatis
 utuntur, neutri inter partes. Castellani
 eâ mercatum abeunt, mercesque eduliis
 commutant. Has Mochenses scaphulis suis
 ad Caytas, Toltrinos aliasque in proximo
 gentes transestant. Insula S. Mariæ Arau-
 cum contra jacet, secunda itidem & uberrima
 mayzii, segetis, fabarum nutricula. pau-
 cis Chilensibus incolitur, apud quos Hispanus
 aliquis procurator frumentationem an-

*Conceptionis
 nis Civitas,
 in
 Penca.*

*Insula
 Mocha,
 S. Maria.*

*Arauca.
Tucapella.*

quam, Regium vectigal, colligit. Arauca
quæ Tucapellam complectitur, non minus
à soli fecunditate celebratur, nec auri fodi-
nis caret. Pertracti ab Hispanis incolæ ad fo-
dinarum labores, arma in eosdem sumserunt,
in libertatem se vindicaturi. Post exacta mul-
tis annis bella in pace agunt, licet subnascea-
tes subinde lites, ut inter reconciliatos fieri
solet, eam turbent. Domino hodie parent
Hispanis addictiori, cui nomen *Cuzamaco*,
sub quo quieti tranquillique vixere. nunc
vita functo ad ingenium redire turbidi & o-
tio adversi. Castellum hic condidere Hispa-
ni S. Philippi, coëccendis tumultuariis, cui
militum quingenti pro præsiidiis. Reliquæ
regiones Australes Vcaorum sunt, sive popu-
lorum Anti-Castellanorum, si Castrum ex-
cipias, quam Chilenses Chilouën appellant.
Sunt illæ, Lacuilla, Coblina, Carolomappa,
Monlinum, Mattengua, Laccona, Lynlina,
Meulina, Cauwatca, Canacqua, Linna,
Quintiora, aliæque plures, ut & arx Calbu-
sa, quæ ad mare interius est in provincia Au-
cud. Hæ Hispanorum omnes imperiis tenen-
tur, Governatore Ferdinando Alvarado, Or-
sorni parentibus Hispanis nato. à Concep-
tionis Præside iussa accipit. illæ mirè fertiles,
mayzium, hordeum, pisa, fabas, milium u-
bertim ferunt. triticum parcius & coloris
fusci, ob loci frigidam humidamque tempe-
riem. etiam poma affatim, & mala cydosta,

*Regiones.
Australes
Vcaorum.*

rapas aliaque hortensis generis, Patatas quas
 vocant, & sub terris nascentia poma. Insulæ
 ovium gregibus insternuntur, ut & vaccis,
 licet rarioribus, plurimis capris, suis, gal-
 linis, aliisque annonæ momentis. Piscium
 in fluviis uberrima captura, quales sunt Cor-
 bini, Aselli minoris magnitudine, & Robu-
 li, Apuzque ad instar halecum, & ostrea Eu-
 ropæis similia. Insula Chiloë, in qua Ca-
 strum, aurum nutrit. verum scrutari in illud
 timuere, Hispanorum metu, ne fodinarum
 laboribus in viri mancipentur. Iam liberum
 cuique ire in terræ viscera, aurumque effode-
 re, dummodo quinta pars Regi cedat. Ca-
 strum civitas raris ædibus ad fluvium Gam-
 boam habitat. qui in Sinum sive mare in-
 ternū se exonerat. hortis plantariisq; gratum
 sui præbet conspectum. Tempia ostentat
 tria, Brasilicam, illam *de los Mercées*, & tertiam
 Jesuitarum. incendiis deformatæ ædes rude-
 ribus horrent, bellorum præmiis. Angola
 provincia in interioribus est, longius ab Arau-
 ca, ubi oppidum fuit Hispanis dictum Nova-
 villa. solum insigni fecunditate luxuriat, tri-
 tici, ficum, vini aliorumque fructuum be-
 nigna mater. Aurum & hic reperiri fert fama,
 at neglectim haberi. Sunt inter Angolensium
 Dominos sive Caziqas, qui ab Hispano-
 rum stant partibus, & cum Araucanis eadem
 fruuntur pæcte. Arcem hic habent Hispani,
 sed à prædiariis vacuum. Purenis provincia,

*Chiloë
 Insula.*

*Castro
 civil.*

*Angola
 Chiloë
 sum.*

Purenis.

qua

quã in Occidentem vergit, maritima est, aur-
 expers, cætera fertilis. Ante pacis cum His-
 spano tempora, incolæ Araucanis parebant,
 jam secessionem fecere, Imperialibus fœderem
 nexi. Nec minus per clancularios istic facti-
 res & asseclas, res suas gerit Hispanus. Imp-
 rialis civitas, Episcopalis quondam, nupè
 bellis vastata fœdè triste spectaculum est.
 Rumor erat, Castellanos trecentorum manu
 illic Arcem moliri, jamque è Chilensium Do-
 minis aliquos à fide suorum defecisse. Verum
 hos Puelcarum natio effera & immanis, ab
 ipsis montibus, quos inhabitat, asperior,
 coërcet. Auro caret. incolis exosissima est
 Hispanorum natio, à qua in servitutem reda-
 cti aliquoties fuere. NEC enim uberior cer-
 tiorque odii materies, quàm quæ ex afflicta
 aut crepta libertate nascitur. Quo tempore
 in Baldivia morabantur Belgæ, Dominus
 Caytinorum Lemouionisus Præfecto Belgæ-
 rum, pro gentis suæ more, telum cum nuncio
 misit, amicitiam ejus deposcens, dumque se
 ad iter accingit, ut peregrinos hospites ipsa
 compellet, Puelcæ, quibus suspecta ejus fi-
 des, quod Hispanis favisset, provinciam ejus
 invasere & edita strage captivum cum suis
 abduxere. Regio non minus quàm alia fer-
 tilis, verum frigidiorè hîc aëre vix maturef-
 cunt fruges. Villa-rica & civitatis & provin-
 ciæ nomen est. Indorum ferocia, vastitatem
 & deplorandam sui faciem debet. aliàs soli
 ube

Imperialis
 civitas.

Villa-rica.

beris, licet frigidiusculi. Fodinas auri habet, sed speras incultasque. Præfectus hac tempestate erat Curuvvanchas, qui mensis Febr. die tertio Anni MDIO XLIII Baldiviæ cum Herckmanno locutus, in pacis nobiscum condiciones una cum Baldiviensibus & Conthenibus convenit. Baldiviensis Provincia novem territoriis partibusque distinguitur, Mariquina, Peliova, Regnivva, Calli-calli, Guadalánqua, in qua civitas Baldivia, Quinchilqua aliisque. Harum indigenæ aurum hic reperiri constanter pernegant, præterquam in Mariquina. aded ut quæsitæ aliis cupiditatis illecebra, his execrationi sit. naturæ hoc beneficio gloriatur nemo, dolent omnes, ob servilia opera & veterem Hispanorum tyrannidem. Solum Baldiviense frigidum humidumque est, ob crebros imbres, quos Lunæ variaz vices cient. Fructus ferè, quales nostraribus, sed uvis sua deest maturitas, ob frigus & gelidas spirationes. Ambitus Baldiviæ miliaris est, cujus muris passim innasce & enasce videas arbores pomiferas, quæ nemoris instar densi vias passim strataque obsident. Duobus post cladem annis, Castellanos trecenti arcem exstruxere ad fluminis angulum, juxta cœnobium S. Francisci, ubi alimenti inopia periire, exceptis LXX, qui Osornum se recepere, itinere attriti confectique, Ex eo deserta Hispanis, excursionibus ipsorum subinde patuit. Choulaco-

*Baldiviæ
ensis pro-
vincia no-
vem territo-
riis di-
stinguitur*

*Baldivia
civitas.*

*Ebonlaco-
vina.
Ojotum.*

vvina Osorno olim urbe claruit, quæ, à Baldivia vicesimo abest milliari. aëre gaudet saluberrimo, & solo fertili oviumque feraci. Pratis pascuisque luxuriat, lanæ subtilioris laude præcellit, ut & frugum copia & varietate. Aurifodinas novit. Incolæ Baldiviensibus humaniores cultioresque parent Pico-manno veteris militiæ Duci, cujus maxima apud suos laus & veneratio. Urbi in flumine posita, quod Rio-Bueno Hispani nuncupant, portus est minorum non majorum navigiorum capax, ob scopulos & sparsa per flumen vada. Chilensium alii sub Hispanoratu degunt imperio, alii sui juris sunt. illi civilius vivunt, moribusque Europæorum ad humanitatem plus formantur, Dei sensum admittunt ac domiciliis habitant. aliis vita agrestis planè & effera, prona hominum in deteriora cupidine, quam majorum consuetudo culturæ omnis expers validam facit. Capite sunt grandi satis, facie panda. imberbes capillum subnascentem conchulis interceptum detondent, quas è collo pendulas ad istos usus circumferunt. Vertex ipsis rasus, revulsæ quoque barba & mustaces, ne capillos hosce nocendi instrumenta hostis arripiat. At sub Castellanorum dominio promissus omnibus fluidusque capillus est. Apeno plerique incedunt capite, quod fascia stringunt, quæ Ducibus dominisque, quotquot eminentioris inter ipsos sunt fortunæ, ornant

*De Chi-
lensium
populis.*

*Habitu
corporis.*

Not speciosiorque est. laminis namque ar-
 genteis illam interstinguunt, & eranorum si-
 ve turcosiorum frustis ornant, ut & varii co-
 loris coralliis. caput quoque mustelarum
 pellibus induunt, eo situ, ut capitis exuviz
 in fronte & sincipite rigeant, rejecta in cervi-
 cem cauda. Paucissimis pilea sunt, quæ ta-
 men industrii conficere norunt. color illis
 candidus, capillitium nigricans densumque,
 quod circa aures resecant. Etiam feminis
 nudo capite incedere mos, soluto & impexo
 nectorto in cincinnos crine. Quædam na-
 tantem in cervicibus casariam, nodo circa
 caput stringunt. quod factitant, quoties mu-
 lierum conditione agunt, mensesque sexum
 arguunt. Quæ in Veais vivunt, capillum non *Opificiis*
 resecant. qui tamen Chilouensium mos à
 Peruanis fluxit. His capillata frons est super-
 cilia tenuis, ritu ferè nostratum. Textoriam
 artem callent omnes. telam non ultra quin-
 que quatuorve ulnas extendunt. è pannis
 laneis amicula conficiunt viris, quæ humeris
 circumdant, brachia ac lacertos nudis. pro
 frigoris modo alia aliis super induunt, modo
 candidi, modo castulei, modo flavi coloris,
 etiam striis distincta. Hispaniensium stragu-
 lorum instar: nullo pectus thorace induti,
 femoralibus induuntur, genua tenus, juxta
 consuetudinem Belgarum. carent interulis
 induisique, caligis & calceis. Qui indigena-
 rum sui sunt juris, nec in civitates aut pagos
 ag-

*Domici-
lin.*

Vositu.

agminatim coeunt, sed sparsis tectis habitant, licet minimè splendidis, humi depreffis, quæ è stramine, arudine, juncis fabricant, nullo opere in testino discretæ. ut uno tota domus continuoque spatio decurrat, pæmine acclivi tecta. supernè subdiali fornice patet, per quod luci ingressus, fumis egressus datur: pedes nudi incedunt, nisi quod festis diebus aut hominum panegyri caligati ambulent, non calceati. Mulieribus itidem pro velamine panni linei segmenta sunt, attrorsum & retrorsum ex altero solum humero fluentia, à latere consuta, proxima pectoris parte patente. Hæc ipsa supra humeros grandioribus nectunt aciculis, iisque vel argenteis vel æneis, pro facultatum modo. media corporis parte vestem istam succingunt stringuntque, aliudque illi amiculum circumdant, quod sub guttate acicula nectunt nudæ quoque pedes, ut viri, absque caligis & calceis gradiuntur, ad duritiam suetæ. Suppellex parca admodum, nec ad fastum nec supra necessitatem, paupertatis longo usu. Pocilla duo aut tria numeres asservando potu, & vasculum corneum cotylamque, ubi bibitur. planè ac si ad Cynicorum regulam viverent. arborum trunci sedilia sicut. nisi quod opulentiores pellibus solum infernant amico inuisenti, à curis vacti annuo reditu gaudent. hæc meta cupiditatis. aliam sanus alias illis curas aliosque labores adfert

In opibus pecora habent, quæ non ipsorum educatione, sed naturæ beneficio fecunda perseverant. Sementi vacant ineunte mense Octobri, qua tempestate familiæ decem aut viginti ejusdem districtus in societatem operis conveniunt, agros arant, occant, conferunt ubi messis colligenda, rursum labores mutuum sublevant. Stara edendi tēpora observant, matutinum & vespertinum. aquas bibunt parcius, sed iis è milio, tritico, hordeo farinam floremve miscent, ad cerevisiæ nostratis tudimentum, & similitudinem. Solenniore festo potum bibunt è mayzio, quem Chiche appellant, ejus ferè coloris & saporis, cujus est lac pressum rancidius. Mayzium in pulverem attritum maceratumque in massam cogunt, quam anicularum dentibus præmansam, velut in pultriculam attenuant, quæ affusa aqua ebulliens inebriandis valet. ad eundem ferè modum pomacium sibi conficiunt, à præmansis pomis, ad fortiorum, ut opinantur, ebullitionem. Præfectos ex virtute sumunt & generis dignitate, quos VImenos aut Pulmas vocant, Caziquarum quippe vocabulum, ex Occidentali India huc translatum, originis peregrinæ est. VImenorum alii viginti, alii triginta, quidam quinquaginta aut centum familiis imperant; certissimo indicio: non stare absque ordine & duce incompositam multitudinem. præcipua illorum in bello authoritas, & Comi-

Videtur

Præfectus

iis; ubi verba præeunt. convocare hæc
 fas, cum exigit necessitas. at exigere tri-
 buta nefas, nisi cum capessendum bellum.
 cui se duces præbeant oportet & antefi-
 nanos, sub auspiciis Summi Gubernato-
 ris, quem Nento-quiendum vocant, cui
 dictio audientes sunt. privatim de rebus ad
 Rempubl. pertinentibus conferre vetitum.
 sub dio circum stante populi corona verba
 faciunt. quia suspicaces deteriora fingunt,
 falsisque reum subdunt. Præfectura hæredi-
 taria ad primogenitum devolvitur, mox ad
 alios. horum defectu ad cognatorum proxi-
 mos. qui si minus digni imperio censeantur,
 dignioribus principis dignationem assignant.
 Sub armis membra decenter gerunt. hæc lan-
 ceæ sunt viginti octo pedes longæ, ferro vel
 duriore ligno præpilatæ, quibus ex equis
 dextrè depugnant. Acinaces, machæras, Hi-
 spanica arma, ostentabant, etiam pectoralia
 adversus ictus tuta, ex Hispanorum olim
 stragibus recepta. Vaginis longo usu attritis,
 gladios strictos sibi alligabant. Etiam calvas
 gestant infixis clavis minaces. arcubus adhuc
 & sagittis, more à præavis recepto, armantur
 quibus cuspides sunt ex polito & levigato la-
 pide, veneno tactæ. quæ læsum illicet peri-
 munt. Nec tamen hic omnium mos, sed ejus
 gentis, quæ Puelches dicitur, quæ Orientalis
 montium, quos Cordilleras vocitant, inha-
 bitat. Galeas quoque sibi & thoraces fabri-

cant

Arms.

ant ex congestis multipliciter pellibus, quis ietus lethiferos avertunt. Equitatu magis, minus peditatu valent, qui in campis explicatus fugam facile capessit, præsertim ad fistularum & sclopetorum nostratium ietus. hastas regere gnari inhabiles tractandis bombardis deprehenduntur. è latibulis & nemorum abditis bella gerere edocti, in cautos occupant & trucidant. fortitudinem jactari sæpè audivere nostri, nunquam experti. cum à denis sclopetariis ipsorum fugari possint recenii. In victos crudeles vitæ veniã nulli faciunt. Cor prostrati hostis exemptum mortu sanguinolento dilacerant, invocato Pillani nomine, cui, utpote numini Genioque, tali victima litant. Dei creatoris cultusque divini, ut & immortalitatis animæ nescii, sacros præ profanis dies non habent. aliqua tamen numinis aut dæmonii opinione tangi videntur, cum Pilanum suum, ut Spiritum aëreum, colant. maximè, cum alienata potu mente & veluti furore percita, carmina illi hymnosque recitant. Quoties topitrua pavidis mentibus terrorem incutiunt, hæc ipsa in hostium verti perniciem rogant, & Tabaci fumum ore naribusque efflantes Pilanum ingeminant, veluti suffitibus istis sacra facientes. Victoria potiti festa agitant, & in luxum se & merum suum largitus effundunt, fixaque in terram sagitta circum hanc choros exercent, cantusque suos Pillano nuncupant. Idem faciunt,

*Religionis**Dæmonis*

quoties hostium aliquem recenti lanienæ destinant. hunc psallentem una epulantemque inter gaudia clava posternunt, moxque dentibus semineces spirantesque artus discerpunt, perseverante in Pillani honorem omnium cantu & vociferatione. In homicidas, raptores, perduelles capitis pœna animadvertunt. quam scenam licet tragicam, pari cantus celebritate adornant. Quotquot fortes, strenui, prudentia audaciaque aliis præstant, à numinis sui dignitate Pillanos, quasi divinos vocant, parique honore dignantur cantores suos & istorum sacrorum concinnos ministros. Est & aliud apud ipsos in precio Dæmonium, quod Mura-Poantam appellant. hoc Lucinæ cujusdam instar implorant, quoties matrimonia ineunt. Ejus si instinctu rem Veneream peragant, spem ipsa indubiam facit fecunditatis. nec alia cum illo colloquia habere se profitentur, nisi per inspirationes & somnia, præmissis ludis, cantu, saltationumque celebritatibus. Vxores pro facultatum ratione plures paucioresve habent. illas à parentibus mercantur. unde proverbio apud ipsos celebratum, *Chilensem epulentum esse, cui plures filia.* Nuptias nec forma nec generis dignitas conciliat, verum industria & labor. quibus hæc adsunt, præseligi videas. utique mulieribus res agraria maxime curæ, feriantibus & apri canibus maritis, ad otia & desidiam factis, illæ tondent pecus,

et getem tritulant, nent, texunt. viri vix præ-
 ter sementem quicquam sibi curæ esse sinunt.
 in cuius ut & in colligendæ messis labores
 mulieres quoque advocant. Qui filiam ali- *De coniu-*
 zjus in uxorem poscit, non necesse habet *gii*
 cum illâ sermones conferre, aut ambitu uti,
 sed cum patre de elocatione transigit. capitis
 redimicula preciosiora, equi ovesque Spon-
 sarum precia sunt. his ex pacto datis domum
 ducitur Sponsa, nullo apparatu. Verùm ubi
 res palàm est, amicis consanguineisque ma-
 statur de grege victima, laudesque pronubo
 Deo Maruapantæ accinuntur. dein stratis hu-
 mi ovium exuviis epulantur. Martius singulis
 uxoribus de tecto prospicit. accessurus ad
 unam adventus sui indicium facit, eamque
 unicè tunc charam habet, reliquis famulan-
 tibus. ubi peperere, cæsa agna convivantur,
 & puerperæ sobolique de carnibus ac jusculo
 ministrant. Nec Europæo more trahuntur
 in hebdomades quinque aut sex puerperia.
 Verùm altero à partu die ad operas suas rede-
 unt, firmæ corpora, quamquam pusilla. Viro-
 rum observantissimæ famularum sorte ha-
 bentur. præter maritum si quem intentis
 oculis adspectent, zelotypo vapulant. in
 adulterio deprehensas suis legibus trucidant.
 nec magis tamen castè, licet quoad possunt
 cautè, vivunt, viro subinde ad minus sibi di-
 lectas connivente. Conjugia mercatu inita
 alio mercatu dissolvere nefas. at violata tho-

ri fide repudiare fas. deferere, licet immerentem, marito licitum, sed ultionis periculo. Nec minus rapere alii aliorum uxores nefarie audent, & maritos potiundæ conjugis spe interimere, impuni potentiorum petulantia. in defunctos sciscitantibus respondent, *De ritibus circa mortuos.* *mon abstulit.* Mortuos lugent, cadavera inhumata per menses aliquot, herbis aromaticisque involute ad verius putredinem, asservant. ubi mandare volent, convocatis triduo ante consanguineis, epulantur, & de epulis defuncto suum in paropside demensum capiti apponunt, quasi unâ epulaturus. tandem post tridui aut quadruidi commestrationes in sua domo condunt. Viduam statim ab excessu mariti nubere sinit mos. secundis illam nuptiis ducturus donaria liberis ejus, si quos habeat, largiri tenetur, in fidem conjugii. at viduæ conditione illam potrò vivere honorificentius habent. Viris mulieribusque consuetudo est proluendi se mane in flumine, quantumvis rigente gelu. In bella ex fœdere coituri telum sociis mittunt. quod si dextera tangant, ratum fœdus est juratumque in hostem. Et quia litteris aut characteribus animi sensa absentibus aperire insolens ipsis, secretorum suorum conscium aliquem ablegant, qui de statu belli nunciet, exhibito in dexteram telo, è quo ligula aut fascia dependet. quod si in belli societatem ire animus sit, reducè nuncio idem telum in dexteram inge-

*De ritibus
circa mor-
tuos.*

*Secundis
Nuptiis.*

*De ritu
fœderum.*

rit, fasciæque priori aliam super alligat. At
 ad alios deferri consilia sit opus, telum hoc
 fasciasque initi fœderis notas ostentant. cinea-
 ritus partes corporis pilosas perfricant, mox
 manibus radicitus depilant, ne denuò luxu-
 riet. Tonitru pro Numine habent. hoc Pi-
 lanum indigerant. Quoties per conviviorum
 tempora tonat cœlum, dissipato cœtu aufu-
 giunt, & Hispanos adesse clamitant. quin ar-
 ma, ceu propinquo hoste, turbati arripiunt.
 Tantus invisæ ipsi gentis horror animos ne-
 potum & abneporum etiamnum tenet, ob
 veteris in proavos crudelitatis memoriam,
 ut tumultuantis & trepidantis cœli causam
 putent, Hispanorum ferociam. Gubernato-
 rem hoc ritu eligunt. Qui mortuo succedere
 volet, opes suas explorare habet, num ero-
 gandis in Vlmenos sive Magistratus inferio-
 res donariis sufficiant. dein convocatis illis
 oratione apud populum familiæ suæ majo-
 rumque dignitatem, opes, amicorum poten-
 tiam & virtutum militarium decora recitat.
 orationem excipit primorum aliquis, & ex-
 aggeratis futuri Ducis meritis, juramento su-
 os Ducemque adstringit, ablataque è collo
 ejus fasciâ, gemmis lapidibusque preciosis
 fulgente, territoriorum Dominis sive Vlme-
 nis distribuit. tum Gubernatori acclamant
 & quod primum apud illos ultimumque re-
 tum est, commestrationibus indulgent. Ani-
 malium à nostris insignis diversitas. Ovium

*De Numi-
ne Pivano,*

*Gubernato-
ris ele-
ctione.*

*De ani-
malibus.*

aliæ agrestes, ut & Scotiæ, aliæ mansuetæ quædam camelis similes figurâ corporis, non magnitudine. collum illis longius & teres, rictus fissus, sed gibbus nullus. color dispar, candidus, niger, cinereus. at agrestibus igneus & fulvus. Eas perforata aure & transmissio fune ductant domini & ad arbitrium flectunt, ut equos frenis. Animalculum abt Chile sciuri magnitudine, pilis glabrum, maximi apud Peruanos precii. *Chincillam* appellant. Magna hic pecudum & struthionum frequentia. Fructus ex Hispania hæc traslati facillè crescunt. Præter fruges alias, peculiare genus farris profert, *Teca* dictum, filigine minus, quo tosto, & trito in pulverem victitant. si parcius humor affundatur, esculentum est, si largius diluatur, poculentum. Nascitur hic arbor, quam *Murtillam* Hispani, indigenæ *Vini* vocant, è cuius fructu liquor extunditur, vino perquam similis, stomacho saluberrimus. adiere Chilen Argonautæ celeberrimi Fran. Dracus, Thomas Candischius, Olivarius à Noort, Georgius Spilbergi⁹ alique. Primus in eâ penetravit & copias duxit Didac⁹ Almagrus, superatis Andû ingenti discrimine fastigiis. postea provincias perdomuit Valdivia, qui & urbes Imperialè & Baldiviã condidit & de suo nomine dixit. omniâ populorum belliosissimi sunt Ataucani, qui maxima sæpe strage Hispanos fuderunt, urbes & municipia inval-

Qui Chilen adierint.

te & cremavere, eâ ferociâ, ut promovere terminos non patiantur, verû locis plurib⁹ exactos, arctioribus finibus, velut incitis, coërceant. Auri fodinis locuples Societati & Brouvvero suscepti itineris causa fuit. Eò NAMQUE lubenter imus mortales, ubi cupiditatibus litant spes, & credulitate futurorû fruimur non inviti, modo illâ aliqua utilitas adspergat. Sed longius produxi sermonē, dum me Chilensium mores, populi, terrarumque novitas capit. Nunc ad inceptum redeo. Naves concessæ Brouvvero quinque, quæ milites expeditos habebant trecentos & sexaginta, sub tribus signis & ducibus. Fuere hi Blaubeeckius, Vostermannus, Petrus Florius, omnes probatæ militiæ, & ab armis noti. Hac classe è Brasiliæ portu, quem Alexii vo-

Ann. cix

10 cxl

III.

cant, digressus, directo in Meridiem cursu, propè Fretum Lamærium stetit. quod prætervectus, insulam ab Ordinum nomine illustrem, attentius observavit, scire satagens, an continens ea esset, an insula. mox idē fretum reperit, certus adeundi Tinum valentinum, qui ibidem ad latus Australe terræ Mauritiænæ conspicitur altitud. grad. LIV & minororû aliquot. Verû tēpestate valida disje&⁹ in partes oppositas, circūraprus Insuâl omnem fuit, novi in Mare Pacificum breviorisque aditus occasionem objiciente fortuna. Illum æternæ memoriæ sacrum fecere navales, & Maris Brouvveri appellatione insignivere.

*Brouv-
veri No-
vum iter
in Mare
Pacificum*

*primus
aperit.*

Ann. CIO

1561

III

1 May.

*Chilues
portum
subis.*

Sinus ille, de quo dixi, peropportunam navibus decem duodecimque stationem præbet. piscinam pecorumque expers, batcis tunc rubellis nigrisque vernabat, musculis conchisque abundans, ut & aquis recentibus ac lignis ad varios usus. Collectis in hoc Sinu navibus, sospites incolumesque omnes enavigaverunt, donec primus terræ appulsus fuit portus Chilues. cui à Brouy veri nomine facta appellatio. aberraverat una, Auriaca, quæ postmodum huc appellens, non repertis sociis & classe, Pernambuco rediit. Crispinus & Vigilum præfectus Blaubeeckius iussu fluvium confendere, ea Libu nicâ, cui à Delphino nomen, ut Chilenium primò obvios de regionis statu & Hispanorum viribus percontarentur. Constitutum amœnissimis hinc inde arboricetis flumen, domicilia aliquot sparsim ostentabat, sepibus ligneis in Crucis figuram decussatim ordinatis præcincta. Chilenes exterorum & novorum hominum conspectu, in collem, qui ad fluminis ripam attollebatur, se recepere, & conspiciendos Belgis præbuere. at his ad colloquium egressis, à litore intus deflexere. Nostri defixo in litore stipite, è quo candidum linteum suspendebant, pacis signa offendere, depositis juxta stipitem cultellis & corallis, mercatus illic materia. quin alra & blanda voce amicitiz verba ingeminavere. Vix in lembum reversis Belgis, adfuere illic eques unus, pedites tres & abla-

ablatum stipitem reliquaque ad suos detule-
 re & mox ad ripam progressi in aquas proje-
 cere. Quæ res ob indignitatis, ut videbatur,
 speciem, suspicionem injiciebat, ab Hispanis
 hostibus hæc loca infideri. à quibus benevo-
 lentiam expectare, insanum. triduo post cum
 cohorte militum altius fluvium subiit Blau-
 beeckius, invitandis ad sermones mutuos in-
 colis. mandatum acceperat, ut explosione
 tormenti majoris alia atque alia, innoxia ta-
 men, necnon vexilli candidi explicatione,
 securitatem promitteret: at mox rubicun-
 dum explicando & explosionibus feriis mo-
 veret & perterrefaceret præsentem. At frustra
 fuimus. Cumque audaces faceret locus, con-
 vicis & sædis vocibus impetebant è longin-
 quo nostros, egredientibus suprema minati.
 Centuriones duo Vostermannus & Florius
 excensione facta, dispositis insidiis, Chilen-
 sem occupant, ut & vetulam cum liberis bi-
 nis, qui Hispanicè nescientes, nullius rei in-
 ducium fecere. Interea capto ab Hispanis na-
 valium aliquo, credibile fuit ex hoc ipso de
 adventu nostri classis edocto fuisse. Altius
 profecti ad Arcem Carolomappam, hostium
 machinis impetiti exiliere & occurrentem
 fortè hostium nonaginta manum equestrem
 pedestremque, quæ vim parabat, animose in
 fugam egere, pluribus in silvarum proxima
 dilapsis. desiderari hoc conflictu fuisse ipse
 Hispanorum præfectus Andreas Nimesius,

*Fluvium
 subit Blau-
 beeckius.*

*Hispani
 fugiunt.*

Herrera, & præterea è gregariis octo novem-
 ve. Potuissent tunc haberi captivi. verùm
 iusserat rigidissimè Blaubeeckio Brouverus,
 ne ulli hostium parceret, sed obvios quosque
 adversosque sterneret. Nec mora, primos
 Belgarum impetus sensit arx Carolomappa,
 quam præfidiariis sexaginta, tormentis æntis
 duobus tenebant Hispani. ea victâ trucidati
 ad unum omnes, ut diffuso nominis nostri
 terrore, paterent venientibus regionis inti-
 ma. ita visum Brouvero. qui uti arma habe-
 bat in Hispanos omnes, ita accerrima in eos,
 à quibus opima spolia sperabat. at minus pro-
 vidè factum censebant, qui è commilitio
 erant, cum relicto nemine deessent indices,
 & exploranti, quæ vellent, ignote, oportu-
 nitas. Objiciebatur hæc Arx limitanea in ip-
 so littore Conquensium, Osorni & Baldi-
 viensium populis. quibus cum Hispano bel-
 la ferè perpetua. Quatuor hinc miliaribus
 alia Arx in limitibus versus Ortum ab Hispa-
 panis tenebatur, Calbuça, quam præter Tur-
 rem castrensem quadraginta turabantur præ-
 fidiarii, & tormentum bellicum ex ære fulsi
 singulare. Repertæ in Carolomappa litteræ
 xxviii Februarii. Anno cio io c xlii scrip-
 tæ, & è Lima in Conceptionis Urbem, hinc
 in Carolomappam missæ. quibus moneban-
 tur Chilüenses, ne tutelæ suæ deessent: ad-
 ventare Hollandos navibus duodecim, in
 duo contubernia distinctis. sædo profectò
 nostra.

*Arx Caro-
 lomappa
 capitur.*

*Arx Cal-
 buça.*

nostratum more, quibus deferre ad externos domestica nimium proclive. Diruta hac & solo æquata Arce, quæ domiciliis triginta inhabitabatur, exceptit idem fatum oppidum *Castrum*, in insula positum. quod desertam à suis Belgæ occupantis fuit. ipsi incendium urbi cives fecerant. quod ipsum Præfæctus novis flammis auxit, ut Trojæ captæ & fumantis imago ex alto appareret. Nec alia fuisset sors Calbuçæ, nisi ad navigare prohibuissent vada & scopuli & maris æstus tempestatesque imperuosissimæ. Semidiruta Castrum templa rectaque, funditus subversa fuere Brouvveri mandato, ne quid hostile integrum salvumque esset. Hoc tum agebat omnibus modis Imperator noster, ut vel ex captivis vel blanda oratione allectis perconclaretur in res Chilensium. sed frustra fuit, profugis ad belli asperos & horridos motus inquilinis. nec haberi quisquam blandiloquiis & facili accessu potuit, ob pertinaces imbres & incognita viarum. Iamque Baldivia omnium tenebatur votis, misso eò Crispino. sed ne teneretur adhuc, ventorum fecit inclementia & adversa plurima. Capti mox Hispanorum tres de regionis statu nonnulla discerere. etiam cum Chilensibus sex ad sermones admissi, Hispanorum tyrannidem & invisa imperia, majorum cedes & perpeffa mala plurima memoravimus. adesse nos pristinae libertatis vindices, & oppressæ gentis

*Castrum
oppidum
subvertitur.*

asser-

assertores: nobiscum consilia & arma sociantur: esse nobis expeditum militem, & apparatus omnem bellicum, & quæ alia incitandis animis faciebant. Eramus largi promissis, & quæ natura cupientium est, immodici fati. illi æquis hæc auribus excepere, sparsaque de adventu nostrorum per insulam famam, per primores gentis suæ significavere, hoc unum se in votis habere, uti Hispanorum imperiis servitioque erepti in Baldiviam ad suos transferri possent. Erant illi Didacus de Carolomappa, & Philippus Vlentelicanus, qui collecta ocyus ducentorum agimne, in Olorum & Baldiviam terrestri itinere abire parabant, instructi securibus, hastis, sclopetis, & pulvere tormentario. quorum precium xxv armentis pensavere. Verum cum aditus viarum omnes præclusissent Hispani, navibus eò transvehi petiere. jamque impetraverant, cum eorum aliquis, cæteris prudentior, Olorenses ac Baldivienses præmonendos de Belgarum adventu dixit, ne hostes nos esse rati, hostile quid molirentur. adsunt tres, qui viarum avia edocti id effecturos ocyus recepere. Illud memorasse non piget, Philippum istum Vlentelicanum, firmandæ apud nostras fidei, caput Hispano sua manu resectum ostentavisse, putridum foetensque, ne hostem quis ejus gentis dubitaret, quam tali exemplo mactatam deletamque cuperet. At magna hæc & auspicata exorsa stetit superveniens

Brouveri mors; qui post bimestrem ægritudinem, in insula Castro extinctus, novum mortis locum, nondum novæ, quam effectabat, gloriæ repperit. Invalescente siquidem morbo, inhabilis labori & audaciæ, vitæ securum prædicans, præsentibus commendavit suas & publicas res. nec quicquam de fine recusans, vincentibus curas omnes fatis, animam supra vulgares evectam cælo reddidit. Hoc reperto posterorum memoria dignus, quod primus non per freta & angustias, sed apertum mare in Chilen & Pacificum æquorviam aperuerit. Sepulturæ curam Herckmanno & Crispino demandaverat, locum Baldiviam. qui ut pro sua in defectum pietate ea munia explerent, cadaveri perpetuitatem aliquam quæsiere, exematibus visceribus, quibus terra abditis, reliquum quo erat corporis aromatibus oleisque conditum à putredine conservare, & in Navis ampliore alveo seposuere. Illi ex Societatis tacito præscripto, quod tunc patuit, successit in eadem imperia Elias Herckmannus, vir gravis modestiæ, sedulus rerum Occidentalium curator, Senatoribus Politicis ante à adscriptus & Paraybæ præfectus, nec una navigatione maritima celebris. Is mitius leniusque Brouverito animatus, idemque festinæ in hostem ferociæ & apud exterarum gentes duræ dominationis osor, faciliore habena imperium cepit. Emolliverant, ut opinor, hominem

*Brouveri
mors
167.*

*Elias
Herck-
mannus
succedit
Brouveri
70.*

huma-

humaniora studia, præsertim Poëtices, quæ non infeliciter tractaverat, editis nostrate lingua de Veterum & recentiorum navigationibus libris. In hujus fidem obsequiumque jurare quotquot vocati aderant Senatores & militum duces, rataque jussa Societatis habuere, gratulati novo præfecto & ad virtutum ejus conscientiam gravissi.

*Baldiviam sub
eunt Bal-
ge.*

Ægro adhuc Præfecto, Baldiviæ portum subiere classarii, & in anchoris sterete, ubi metropolis olim Hispanorum fuit, conspecta magnæ urbis rudera à Barbaris Anno 1020 incensæ ac dirutæ. tunc, cum sub auroram exercitus barbarorum quinque millium, equitum peditumque, inter quos cataphracti plures & pectora thoracibus ferreis muniti, iucubuerent securis, & capta urbe, cæsisque Hispanis quadringentis, injectisque in domos flammis, graves spoliis abivero. Post hæc tempora Baldiviam restauravere & præsidii iterum tenuere. In hanc è Castro insula profecti nostrates, quadringentos Chilensium, quæ viros quæ feminas, navibus receptos, expositosque in libertatem vindicavere. nec tamen com meatui nostro graves fuere, cum naves ingressuri à frugibus sibi ovibus ac porcis magna cura prospexissent.

*Chilensis
portus.*

Chilensis portus per commodus admodum est hiemationi, magnarum navium capax, è quo mira ventorum facilitate mare conserditur. Insulæ sub ipsa littus sparse pecuniæ abun-

bundant, captis, equis, vaccis, suibus, ovibus. Maryzii, milii, hordei, pisorum, fabarum, raparum, lini feraces. nec triticum magnè tolerant. Sementem faciunt, sed parvam; suis, non exterorum usibus. Chilenium hic, ut & in vicinis insulis, censebantur esse millia duo, quibus per agmina distinctis & servili imperio habitis, præfectos suos imposuere Hispani. vendere illos aut transferre illud nefas. laboris sui præter amictum & victum præcium nullum referunt. Ob Indorum, excolendis agris vacantium, paucitatem, nullus auri fodinis labor est. Oram omnem à Lima Chilouen usque quorannis sollicitè lustrat Hispanus, peregrinarum navium metuens. Non fecerat id jam, adventus Belgarum conscius. Dum hic morantur, accipere ex incolis in Limæ portu naves aliquot regias stare, præter alias mercantium. illarum alias machinis majoribus viginti sex, nonnullas triginta armari. At qui terrestri itinere in Baldiviam perrexerant Chilenfes, concitatis undique nostrorum famâ populis, id effecèrunt, ut missi ad Belgas gentis suæ primores aliquot, stipati denso equitum peditumque agmine, cum Præfecto nostro Herckmanno colloquium descenderint. Hic in eundem, quo ad Castrenses ante, modum peroravit, multa de Hispanorum in ipsos injuriis, suorum affectu, instituto, & præsentis, quæ jam affulgeret, libertate, locutus. Dissertit de

*Chilenses
ad collo-
quium cum
Belgæ de-
scendunt.*

*Oratio
Herck-
manni.*

bellis nostris per tot annos cum Hispanis magnis successibus, gestis. tot victoriis illustres Belgas primùm in Orientem, inde in Occidentem diffudisse imperia. Brasiliam a se teneri, exactis Lusitanis hostibus. Hinc brevem esse in has terras navigationem, posse commerciorum, posse belli Societate ipsos jungi. Etiam versa in laudes oratione, Chilensium in Hispanos bella, majorum fortitudinem & præclara facta, pro concione exaggeravit. Exhibitæ Celsissimi Principis Frederici Henrici litteræ & expositæ per interpretem. quas magna veneratione, defixis in chartas osculis, accepere, editis non levibus gaudii signis. Mox in communis belli Societatem recepti, equitum petitumque auxilio promissere adversus hostem & quam novis advenis pararet vim. Quin & hoc permisit, ut in Baldiviensi foro, exstructo munimento, defensionis suorum studeret præfectus. attribulis consignari Acta, nostratum ritu, nolere, cum linguæ nostræ se imperitos, non fidei dicerent, nec chartis opus esse, ubi candor veracitasque transigunt. Cum de commutandis mercibus verba faceret, & quod rei erat caput, auri injecta esset seria mentis ignorantiam omnes velut ex compacto professi sunt. nec sine horrore ad auri vocem, tanquam ad fatalis & funestæ rei appellationem, stupere. non esse sibi aurum, nec queri aiebant. nondum exolevisse memoriam

*Litteræ
Principis
Auriaci
exhiben-
tur.*

*Baldivia
munimen-
tum ex-
struunt
Belgæ.*

crudelitaris Hispanorum, in proavorum vi-
 tam fortunamque scævientium. quos scelerata
 auri cupidine auribus, manibus, pedibusque
 miseris mutilassent. nec tamen difficiles se
 fore, si aurifodinas adeant nostri & labores
 istos (subterfugere quippe eos videntur) ipsi
 subeant. Non defuere, quibus promptum
 dicere, auri hic abundè reperiri, nec diffici-
 lem esse comparandi rationem. armenta ali-
 quot ovesque ferramentis permutavère, sed
 parcius. cumque armorum Europæorum ad-
 spectu afficerentur, speserat, ut ad mutuas
 negotiationes deveniretur. Hoc se velle &
 optare affirmabant, ut conversis in Hispanos
 viribus, Limam, Aricam, aliosque maris sui
 portus adoriremur. Hinc pulsis Castellanis
 patère Societati Chilensium omnia. Nec
 alios motus exspectare Peruanos, ad defe-
 ctionem pronos. arma quoque sibi & viros
 esse, qui bello polleterent: totum Chilensis
 provinciæ tractum non nisi mille quingentis
 Hispanis defendi: hos ipsos mille & ducen-
 torum Belgarum manu, junctis, quos de sua
 adsciscerent gente, expelli posse: expulsis ex-
 peditum fore iter in Aricensium rates, quæ
 Potosini montis argenteam gazam Limam
 transvectant, inde Panamam. Potosinus
 mons, qui hîc se narrationi offert, in Char-
 censium est regione, argenti fodinis ad admi-
 rationem usque locuples. Nam quintale u-
 num marcas reddidit argenti purissimi octo-

*Descriptio
 montis
 Potosini.*

ginta, quod aliis locis inauditum. At veritas nunc parciores esse perhibent, cum è centum libris vix decem & pauciores *pesos* possint eliquare. Latuit hæc res veteres Peruviaz dominos. Invenere serò Indi, qui fortè per loca illa iter facientes metallum deprehendero. Quod ubi in villa Platenſi, Argyropoli vocate liceat, innotuit, placuit confestim montem inter cives effodiendum distribui. qui Indorum operam tantum argenti copiam extraxere, & extrahunt etiam nunc, ut universis Europæ sufficiat. à Barbaris excolitur. quorum hic millena aliquot occupati noctu & interdum egregiam serviunt servitutem. Ad Regem Hispaniarum ex egesta hic quorundam argenti massa rediere decies centenaducatorum millia. quæ quinta solummodo argenti eruti pars est. Baldiviensibus, ut è diviticulo redeam, Osornanis & Chiliensibus par statuta. sed horum corpora torosa magis & mollia, ob vitæ otia & voluptates. quas timent laboribus refellere. pietatis vix ulla observata vestigia. lasciviebant remulenti, indispositi, pervigilijs, commestationibusque dediti. nec regiminis cura nec peccantibus metus. luxu omnia, quam disciplinæ & ordini propiora. Id beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare fodinis, suas alienasque fortunas spe metuque versare. Longè aliter ac Barbarorum alii bella gerunt, Europæorum serè in morem. nam & actem disponere & ordines

*Pesos tres
decimorum
libras sunt.*

*Baldivi-
ensium de-
scriptio.*

servare norunt, castra vallis munire, ex insi-
 diis hostem invadere, modò aperto Marte
 aggredi. Atque hos quidem rerum apud *Hercke-*
 Chileses successus nunciari fecit Præfetus *mannus*
 Herckmannus Nassovio Comiti per Elber- *Nassovia*
 tum Crispinum, ea deprecans, quæ promo- *successus*
 vendis cœptis facerent, arma, militem, an- *nunciandi*
 nonam. Ille latum patulumque mare emen-
 sus, idem quod Brouwerus iter tenens, ne
 visa quidem illa Ordinum Insula, in Brasiliam
 devenit, facilèque à Comite impetravit, ut
 subsidiaria navis in Baldiviam, alia in Hol-
 landiam tantarum rerum nuntia abiret. Quæ
 lum in Brasilia parantur, & ad iter se Baldivi-
 ense accinxissent centum & triginta ex cen-
 turis delecti, appellit Pernambuco Navis
 Arausia dicta, quæ Chilouen serius viderat,
 ut non socios. Paucis post diebus, præter ex-
 pectationem omnium, adest cum classe om- *Herck-*
 ni Præfetus, Herckmannus, Chilesium *mannus*
 nodò solatium & futurus vindex, ac Hispano- *præter ex-*
 rum terror. reditus sui causas Comiti has *postatio-*
 recitabat: comæatus egestatem, futuræ *nem re-*
 messis expectationem longam dubiamque: *vertitur*
 Chilesium in subministranda annona ina- *in Bras-*
 nia promissa; militum super diurno victus *iliam.*
 lemeno murmura, minas, transfugia.
 quorum aliqui in fuga intercepti capite
 uissent: Hispanorum se moventium ar-
 ma copiasque equestres & pedestres, qui-
 pus paucio milite par non esset, Non eodem

hæc animo excepta ab omnibus fuere. Verum, dissentientibus sententiis, morbo correptus, morte iudicia aliorum prævenit, & cum Brouvero vitæ fortunæque suæ cursum pari fato absolvit. VSQVE ADEO verum est, rerum adversarum sensum felicissimo cuique acerrimum esse. Priusquam in Brasiliam abiret Crispinus, frequentabatur à Chilenium eminentioribus Præfectus noster, etiam ab iis, qui inter Hispanos agebant, qui fide & quotidiani convictus facilitate probabant. retulere hi ut rem veram, præsertim quidam Manquiantus nomine, circumfusus undique his terris auri fodinas esse, quæ effossæ per Æthiopes dictim quinque aut sex auri pesos darent, ne labore magno. his se abstineret, ne Castellanoium avaritiem in suos jugulos denuò armarent; præferri ab ipsis paupertatem vitæ periculis, & divitiarum penuriam nocituris opibus, ipsos annua victus cura teneri. vota in longius tempus non diffundere. ne, si plenis horreis abundant & superbiant, excursions Hispanus moliantur, & reperta auferat. esse ipsis aurum ad utilia & domesticum splendorem, non ultra. Profectò visi sumus importuna & avidâ auri efflagitatione, aut ipsi egere multum, aut immoderatus desiderare ista, quibus mortales insolescimus & deteriores reddimur. Et aurum fatentibus, suspecta esse potuit probitas nostra, CVM immo dica cupiditas scelera suadet

deat & pessima quæque etiam nondum consuetudine malis. Non desierat Herckmannus Chilenfes de abitu suo certiores facere, additis facti rationibus: quod promissis non strissent, annonam denegando, quod auri & fodinarum non satagerent legnes & timidi, & commercia nostrorum defugerent. Educta tamen è Chilüensi Sinu classe, jamque altum conscendente, adnavigavere undecunque vicinorum locorum domini, dolere se de Belgarum abitione professi, excusantes annonæ apud suos parcitatem. in futuram messem largiora omnia polliciti, adversus Hispanos opem, auri fodinarum aditus, aliaque abeuntium vana solatia. Hortabantur, ut redirent novisque viribus & animis restaurarent cæpta, Nigritas secum eruendis fodinis adducerent, ipsos non de fore ista agentibus. At Herckmannus in futura providus noluit suos præsentissimo periculo exponere, & incerta proximæ messis expectatione hostibus ludibrium debere. Hujus sui consilii certiores fecit Comitem, & Senatores, his verbis:

Quæ per nos hactenus hic gesta fuere terra marique, quis itineris è Brasilia cursus, quis appulsus, quæ incolarum in nos studia animique, perscripsi iam nuper. Ex eo illa evenere adversa, ut habendi commætus spem eluserint Baldivienses, adducta in præsens discrimen classe omni & quotquot hic peregrini appulimus. Venere Chilensium primores, magno suorum agmine stipati & iam faciendæ sementis tempe-

Herckmanni ad Comitem & Senatores litteræ.

stivitatem esse significare, quam si secundet et his
 subventuros se egestati nostra & solaturos penuriam.
 Postulavi, ut promissorum memores in mensis annis
 aut alterius necessitates cibaria praeferrent, donec vel
 è Belgia vel Brasilia apportarentur affatim. Negre-
 bant se posse, nisi post semestre, non sine humanita-
 tis & benevolentiae simulatione difficiles. Ego ita
 moram ferre non posse comitatus nostri & ur-
 rum presentium statum respondi, nec incerta
 victualium spe commorandum hic longius exteri,
 nec opus, nec fides, nec commerciorum certis. Tunc
 principalem aliquis, senio venerabilis, Chemulani
 nomine, pro aliis locutus in auri & fodinarum labo-
 res invehi cepit, & maiorum calamitates & Hi-
 spanorum crudelitatem, tragica oratione enarravit.
 illud asseverans, periisse nepotibus montium & fod-
 narum & auri non amorem solum & investigandi
 studium, sed & memoriam. At spera fecere submit-
 tendi, in dierum aliquot alimoniam pecoris, sed va-
 na voces fuere. Quare in comitatum omnem in-
 quisivi rigidissimo, ne morandi hic tempora illis
 excederent mensuram. Adversus ambiguos aut pro-
 fessos hostes iussi subito opere vallos aggeri & propa-
 naculis muniri, ad quos labores querulus obdemen-
 si parcimoniam miles, compelli severa voce minis-
 que debuit. Nec vagis populationibus dabatur oc-
 casio, ad conquirenda alibi victus subsidia; cum tunc
 nobis nondum esset castrorum statio. Interea nun-
 tiavere Baldivenses, incutiendo nobis terrori, ad-
 ventare Castellanos & iam Imperiolam occupasse.
 que publicè audiente populo omni promulgabatur,

ut hostium malimina omnia seu vera seu ficta singulis perspecta essent, nec quicquam secretum aut latens. Illud scdum & pudendum, quinquaginta nostrorum facta conspiratione transfugium parabant, & iam perfectum scelus fuisset, nisi indicium fecisset Castellanus captivus, quem in flagitii conscientiam admiserant. Puniti in exemplum septem, ad balibarum ictus damnati, reliquis terror fuit, ne similem amentiam vellent imitari. inter hac discrimina & rerum adversa, satius putavi infecta re reverti, quam captiu instare pertinaciter, & invita fortuna obruti, cuius benignitatem prestare à seipso nemo potest. Nihil æquè ad discessum impulisse virum optimum creditur, quàm quod tacitis conjurationibus suos desertionem partiù agitare nosset & hinc robus Societatis certissimã perniciem metueret. Hic finis tantæ Expeditionis & fatorum Brouvveri fuit. qui in alio orbe natus, in alio sepultus, quas opes honestas in Oriente sibi paraverat, Occidenti reddidit. quippe Chilenis auti spe gravis, diffususque Orientis fortunis, spem simul ac industriam perdidit. NVNQVAM enim muneribus suis favet usque fortuna, ut perpetua ea esse velit & velut unius propria. Funus in Baldiviæ Vrbe, inter gentes externas conditum, sine ea, quam præfectus meruerat, pompa, per laudes & memoriam gestorum ejus non incelebre fuit. Mihi ista recentium ut & plura veterum exempla revolventi, ludibria rerum mortalium in maximis negotiis

Brouvveri
sepulchrum
v.

obverfantur. alios eventus sibi spes & ratio
 destinat, alios fortuna in occulto tenet.
 Commotantibus ad maris Pacifici oram in
 Chilensium regno Belgis, jamque à spe,
 quam de auro grandem præconceperant, de-
 stitutis, dum res preciosissimas apportari in
 Belgium verant fata, misère inanes voces &
 vocabula, annonam & saburram parabilem
 valdè nec invidendam. Ea & eorum signifi-
 cationes, non inutili omnino curiositate, an-
 notavere nostri. quæ linguarum studiosis
 materies esse queunt expendendi, an primi-
 genia sit Chilensium lingua, an nata ex aliis,
 & si hoc, cui linguæ plus, cui minus vel ni-
 hil debeat. Quid, quod iter fortè idem repe-
 tituris pro nomenclatura esse possint & in-
 terprete. Illud observo, ex Hispanorum
 mixtione & contubernio, irrepisse voces
 Hispanæ & Latinæ originis. quæ probant
 virtutum non minus, quàm viciorum illic ex-
 stare & rem & appellationes.

Vocabula Chilensia,

<i>Tipanto</i>	Annus.
<i>Tien</i>	Mensis, Luna.
<i>Toninco</i>	Septimana.
<i>Ante</i>	Dies. Sol.
<i>Paun</i>	Nox.
<i>Tabuyo</i>	Vespera.
<i>Eppcum</i>	Mano.

<i>Rangiano</i>	Meridies.
<i>Vrle</i>	Cras.
<i>Eppoe</i>	Perendie.
<i>Vya</i>	Heri.
<i>Putcy</i>	Nudiustertius.
<i>Bachiano</i>	Hodie.
<i>Mintay</i>	Nunc.
<i>VVeitiva</i>	Tunc.
<i>VVantarulei</i>	Summo mane
<i>Taptou</i>	Serum.
<i>Biliano</i>	Semper.
<i>Chumel</i>	Quando.
<i>Chem chuem</i>	Quomodo. velut, si- cut.
<i>Hueno</i>	Cœlum.
<i>Quereb</i>	Aër. ventus.
<i>Tomo</i>	Nubes.
<i>VVangelen</i>	Stellæ.
<i>Pillan</i>	Tonitru.
<i>Gualio</i>	Fulmen.
<i>Butaque quereb</i>	Ventus validus. tempeſtas.
<i>Maoni</i>	Pluvia.
<i>Piren</i>	Nix.
<i>Verqumao</i>	Ros.
<i>Pilingei</i>	Glacies.
<i>Quetal</i>	Ignis.
<i>Ko</i>	Aqua.
<i>Tue</i>	Terra.
<i>Mappo</i>	Ager. solum.
<i>Pele</i>	Gleba, gluten.

	argilla.
<i>Cura</i>	Lapis.
<i>Mariel</i>	Lignum.
<i>Alaven</i>	Lignum fabrile.
<i>Milia</i>	Aurum.
<i>Lien</i>	Argentum.
<i>Paila</i>	Metallum.
<i>Tisi</i>	Stannum.
<i>Pavillue</i>	Ferrum.
<i>Quat Cura</i>	Silex.
<i>Chadi</i>	Sal.
<i>Löjl</i>	Scopulus.
<i>Milla mappu</i>	Minera auri.
<i>Alyquen</i>	Arbor.
<i>Cabu</i>	Herba.
<i>Nebo</i>	Nuces.
<i>Pino</i>	Stramen.
<i>Cairon</i>	Fœnum.
<i>VVento</i>	Vir.
<i>Domo</i>	Femina.
<i>Quidungen</i>	Juvenis.
<i>Yecho</i>	Adolescentula.
<i>Penien</i>	Puer.
<i>Doma penien</i>	Puella.
<i>Chou</i>	Pater.
<i>Nenque</i>	Mater.
<i>Cheche</i>	Avus.
<i>Domo cheche</i>	Avia.
<i>VVento</i>	Avunculus.
<i>Mama</i>	Matrtera.
<i>Pelcuobax</i>	Vitricus.

Caulla	Noverca.
Botum	Filius.
Neaque	Filia.
Penu	Frater.
Lamoen	Soror.
Iuempo	Socer.
Vilca	Socrus.
Choupo	gener.
VVeuro	
VVama	penco
Cuneyra	Cognatus.
Buytha	pupillus.
Cude	senex.
Penienboe	Anus.
Apo curaca	Obstetrix.
Curaca	Præfectus.
Apo	Dominus.
Nestoque	Generalissimus.
Vlmen	Gubernator.
	eminens, prima-
	riæ dignitatis
Pulmen	Nobilis.
Leptoque	Imperator.
Machi	Medicus.
Cona	Miles.
Retave Caman	Faber ferrarius.
Guico VVoc	Textor.
Challo acaman	Piscator.
Nilla caboe	Mercator.
Turintave	tinctor.
Churupiro caman	pileo.
Talcunsa caman	tympanistes.

Nichetaveni	famulus.
Voerquin	Nuncius.
Langam Cheboe	homicida.
Chuguiboe	Fur.
Illuiboe	Mendicus.
Alvee	Diabolus.
Ruca	Domus.
Vllim	Janua.
Chaquana	scala.
Pylca	Paries.
VVanaruca	Tectum.
Pitheruca	tuguriolum
Guetaisuange	Focus.
Lolcura	Penus.
Cavvyto	Cubile.
Deptuaruca	Carcer.
VVeltelve	Patibulum.
Pengal	Sepulcrum.
Louquen	Mare.
Levo	Fluvius.
Butavvampo	Navis.
Pichuampo	Navicula.
Dolio	Lembus. canoa.
VVampo	scapha.
Alivven	Malus.
Mou	Funes.
Vela	Vela.
VVyta	Remus.
Guetal	Ignis.
Tubquen	cinis.
Cuja	carbq.

<i>Ale</i>	Flamma.
<i>Aypel</i>	pruna.
<i>Lucaton Guetal</i>	fomites scintillæ.
<i>VVietum</i>	Fumus.
<i>Catila</i>	Candela..
<i>VVyno</i>	Culter.
<i>VViti</i>	Cochlear.
<i>Guidi</i>	olla.
<i>Paila</i>	lebes.
<i>Lepoe</i>	scopæ.
<i>Couuyve</i>	fusi.
<i>Lepo boruyve</i>	dentiscalpium.
<i>Pavilla Lonco</i>	galea.
<i>VVaiqui</i>	Hasta.
<i>Pylqui</i>	Sagitta.
<i>Pulqui Tuboi</i>	Arcus.
<i>Tultunca</i>	Tympanum.
<i>Macane</i>	clava ferrea.
<i>Cachal</i>	Securis.
<i>VVita</i>	Ligo.
<i>Iuisue</i>	Cribrum.
<i>Chilca</i>	epistola.
<i>Quida</i>	Amiculum.
<i>Macum</i>	Subucula.
<i>Charayvilla</i>	Femorale.
<i>Chompiro</i>	Pileus.
<i>Taruyve loun</i>	Fascia. diadema.
<i>Icla</i>	stola muliebris.
<i>Domo Ruida</i>	roga.
<i>Couchon</i>	saccus.
<i>Pino chompiro</i>	pileus stramineus.

Congi	cibus.
Cobque	Panis.
Nul Cobque	medulla panis.
Liquangue	Lux.
Dumingei	tenebræ
Oun	buccella
Quemeiquen	bellaria.
Medda	Puls.
Core	Iusculum.
Ilon	Caro.
Cuicha Ilon	Caro ovilla.
VVara Ilon	Caro bubula.
Cuchi Ilon	Caro suilla.
Cuchi cham	perna.
Chaditnes Ilon	Caro salita.
Caucan	Caro tosta.
Avaun	Caro elixa.
Puyscha	Intestina.
Curam	ovum.
Quecuram	vitellum ovi.
Lycuram	Albumen ovi.
Ivvjn	Butyrum.
Yla	Lac.
Puulco	Potus.
Vino	Vinum.
Ciche	Cerevisia Chi- lensis.
Cutan	Morbus, dolor.
Aren cutan	Febris.
Tovvongen	Caput.
Lanco Custrano	Dolor capitis.

Veno Aren	Scabies.
Pituyv	scabies capitis.
Albungien	Vulnus.
Molbuen	Sanguis.
Tomma	Cæcus.
Cavvintó	Convivium.
Colchon	variolæ, morbilli
VVocubu	Fera.
Pangi	Leo.
Naguel	Tigris.
Cavallo	Equus.
Cuchy	Sus.
Michun	Vitulus.
Devve	Mus.
VVares	Glis
Tuvve devve	Talpa.
Tevva	Canis.
Pulpeo	vulpes.
Noquen	Vrta.
Lame	phoca.
Lono cuchi	aper.
Chumam	Cervus.
Puedo	hircus marinus.
Quelen	cauda
Chilivvequi	ovis Chilensis.
Zunem	avis.
Lyppe	pluma.
Mepoi inem	ala.
Guelen Inem	vestis è plumis.
Dani Inem	Nidus.
Achayval	Gallina.

<i>Alchabayyal</i>	Gallus.
<i>Pylken</i>	Anas.
<i>Pilo</i>	Surdus.
<i>Hilca</i>	Monoculus.
<i>Topilgen</i>	strabus.
<i>Topil</i>	claudus.
<i>Ieca</i>	corvus.
<i>Buica</i>	putter.
<i>Guereo</i>	turdus.
<i>Tuco</i>	bubo.
<i>Cogo</i>	Cuculus.
<i>Vullyn</i>	Apis.
<i>Pulli</i>	Musca.
<i>Vulgn Muskij</i>	apum rex.
<i>Petar</i>	Pediculus.
<i>Nerem</i>	Pulex.
<i>Piro</i>	Vermis.
<i>Calculla</i>	Formica.
<i>Cunincunin</i>	Cicada.
<i>Vilo</i>	Anguis.
<i>Bylcum</i>	Lacerta.
<i>Ponono</i>	bufo.
<i>Challua</i>	Piscis.
<i>Cayvel</i>	delphinus.
<i>Iene</i>	balena.
<i>Vouqui</i>	Apua.
<i>Vilochalva</i>	anguilla.
<i>Chadituel chalva</i>	pisces saliti.
<i>Anquen chalva</i>	pisces indurati.
<i>Quinpilon</i>	ostrea.
<i>Chapes</i>	Musculi.

Melon	cochlea.
Coimouy	astacus. cancer.
Quicbiquinchio	Falco.
Manco	Aquila.
Choroï	Psittacus.
Poo	Ramus.
Kempo mamel	truncus.
Bope mamel	lignum aridum.
Nebue	Nux avellana.
Nido Iyvas	Vitis.
Nidu	stipes.
Vaguen	fraga.
Couchouy	ribes nigra.
Litue	fungi.
Cachu	Herba.
Pilun Proque	plantago.
Calicai	trifolium.
Curi	urtica.
Pragyn.	flores.
Manen	Semen.
Metben	farina.
Chiquelen	furfur.
Gueli Vancê	Corallum.
Kispy	vitrum.
Cuds	lapis molaris.
Pel	limas. gluten.
Tassaquido	tributum.
Quengu	dos.
Derenocutijn	debitum.
Culijn	Merces.
Nillaryjn	precium redemptionis, lytrum.

<i>Aucantupain</i>	Iocularia.
<i>Quyn</i>	unum.
<i>Eppo</i>	duo.
<i>Quila</i>	tria.
<i>Meli</i>	quatuor.
<i>Quechu</i>	quinque.
<i>Cuyn</i>	sex.
<i>Relgi</i>	septem.
<i>Pura</i>	octo.
<i>Ailla</i>	novem.
<i>Maripataco</i>	centum.
<i>VVarama</i>	mille.
<i>Guiltui</i>	nucleus.
<i>Tapel</i>	frondes.
<i>Nul</i>	cortex.
<i>Aliquem</i>	arbor.
<i>VVul</i>	radix.
<i>Iuei pingei mi</i>	quomodo vocaris?
<i>Iuan pingei</i>	vocor Iohannes.
<i>Cheo Ruaimi</i>	quò vadis?
<i>Moppo Myruam</i>	Eo rus.
<i>Cheo tui mi</i>	Vnde venis?
<i>Niro comotoun</i>	Venio domo.
<i>Chumel quipatuai mi</i>	quando venies?
<i>Chumel Prutuai mi</i>	quando ibis?
<i>Ale Prungitamruca</i>	domus tua longe abest?
<i>Picherungei</i>	prope est.
<i>Ale prungei</i>	longius abest.
<i>Inchi quiparun camap-purua</i>	Cogito in alias regiones.

<i>Bemnibla quiparus mi</i>	Cur in alias regiones
<i>Camappumu</i>	cogitas ;
<i>erelya tiva mappumu</i>	Nulla hic victualia.
<i>eibelai tyvachi tipanto</i>	Annus hic sterilis fuit,
<i>beniblaale geniepayn</i>	ideò egemus.
<i>’eo mappungen tami-</i>	in qua regione vivit
<i>chau</i>	pater tuus.
<i>laccici</i>	Dæmon abstulit.
<i>ieimiruaju inchio</i>	vis comitari ?
<i>iLan</i>	Nolo,
<i>ien</i>	volo.
<i>huben quecken neisimi</i>	habes quod edas.
<i>tania</i>	
<i>arcan achavval neen</i>	sunt mihi gallinæ affa-
	ta,
<i>u vvy</i>	quot ?
<i>unalei enchintavia</i>	sufficient nobis.
<i>huben putuayn</i>	ubi bibemus ?
<i>ile mangunmeinis</i>	ago tibi gratias.
<i>huben domo triva</i>	quæ ista mulier ?
<i>ichi tan Curi</i>	est mea uxor.
<i>i nave</i>	mea filia,
<i>i domo</i>	mea concubina.
<i>le riminigei vei domo</i>	est femina pulchra,
<i>’uipangnei</i>	veni huc.
<i>motunge</i>	abi.
<i>matuayn</i>	camus cubitum.
<i>tajuca</i>	Surgamus.
<i>Vira Cuchai Compay</i>	Hispani invaserunt
<i>tan mapumu</i>	has terras.
<i>Quipa VVaicha laimi</i>	vis ne unâ pugnare.

VVaiquinagelan	Careo armis.
Ina en pea in VVaiqui.	sequere me, potientia armorum.
Aliteum inche	sum contentus.
Pellis	Anima.
Calel	Corpus.
Lai calel	Cadaver.
Ven	Caro.
Molvin	Sanguis.
Boro	tibia, crus.
Telqui.	membrana.
Ven	nervus.
Ven moluin.	vena.
Lonco	caput.
Tol	frons.
Lenglen	cranium.
Lonco	capilli.
Teren lonco.	canicies.
Lolo	cerebrum.
Angen	vultus.
Taun.	genz.
Ne	oculi.
Tacune	membra.
Denen	supercilia.
Va VVingne	cilia.
Iu	Nasus.
Peloju	nares.
Merum	Mucus.
Pilum	aures.
Oun	os.
Adem	sudor.

Queppen	lingua.
Melbue	labia.
3erus	dentes
Iga	dens molaris.
3idabida	palatum.
3oun	sputum.
Rulmevre	guttur.
Neen	spiritus.
Queste	mentum.
Patun	barba.
Pylco	collum.
Pel	cervix.
Lipan	humerus.
Puilpa	brachium.
Cue	manus.
Mancue	dextra.
VVele coe	sinistra.
Puley cue	vola.
Changelcne	digiti.
Buta changel	pollex.
VVili	ungues.
Zevo	Pectus.
Moju	Mamilla.
Pue	Venter.
VVeddo	umbilicus.
Cadi	costæ.
Buri	dorsum.
anca	lumbi.
Quichio	nates.
Penem	penis.
Collu	Toftes, colci.

Metu	muliebria.
Chan	femora.
Lacu	Genua.
VVeibantoy	poples.
Toy	Tibia.
Hemum	suræ.
Namon	pes.
Changil Namen	articuli pedum.
Prency Namen	talus pedis.
Puley Namen	planta pedis.
Piuque	cor.
VVocun	pulmo.
Que	stomachus.
Curiquo	hepar.
Vet aquo	Lien.
Quelche	intestina.
Villin	vesica, urina.
Mee	stercus.
Perquen	crepitus ventris.
Nomoy	foetor.
Pelengsley	arana.
Inche	ego.
Eimi	tu.
Tubei	ille.
Inchen	nos.
Tecengen aimen	vos.
Liengen	illi.
Emma	ita.
Muh	non.
Pichumei	prope.
Alerungoi	Procul.

<i>Taymen</i>	contra.
<i>VVocuu</i>	foris
<i>Compay</i>	intus.
<i>Palon</i>	infra.
<i>VVono</i>	Supra.
<i>Bari</i>	post.
<i>Iunengen</i>	ante.
<i>Quelleb</i>	juxta.
<i>Munai</i>	fatis.
<i>Alongi</i>	nimum.
<i>Munalai</i>	nimisparum.
<i>Chemibla</i>	Cur?
<i>Veinibla</i>	Ideo?
<i>Vei mai</i>	esto.
<i>VVe</i>	hic, ille.
<i>Temunei</i>	pulcher.
<i>VVoranci</i>	deformis.
<i>Neyvonei</i>	fortis.
<i>Leptungei</i>	celer.
<i>Chouvro</i>	piger.
<i>Alilonconoi</i>	valdè sapiens.
<i>VVentanci</i>	gravis.
<i>Qucunei</i>	superbus.
<i>Culenei</i>	dives.
<i>Cuncyral</i>	pauper.
<i>Toucu</i>	stolidus.
<i>Molgei</i>	nudus.
<i>Ilungei</i>	vestitus
<i>Queten</i>	angustus.
<i>Anquen</i>	siccus.
<i>Prequin</i>	avarus.

Prequiboe	liberalis
Buta	magnus
Pichi	Parvus.
Montingei	pinguis.
Tou Tau	macer.
Pettun	color.
Queli	ruber.
Calbu	cœruleus.
Carel	viridis.
Choot	flavus.
Curi	niger.
Lye	albus.
Nilla caiu	commutare.
Illuvvyn	dare.
Tuignei	hilarem esse.
Vmatum	dormire.
Limen	expergisci.
Tangnune	frangere.
Bemgne	struere.
Playn	invenire.
Vangenbyn	amittere.
Necul	currere.
Amon	ire.
Vtalenge	stare.
VVi-vvijn	esse.
Chucheleyn	jacere.
Tecanen	saltare.
Padenatum	cadere.
Vtalenen	surgere.
Auinge	sedere.
Dimguis	loqui.

<i>Temelenge</i>	tacere.
<i>Puronge</i>	canere.
<i>Pijlcunge</i>	clamare.
<i>Quipay</i>	venire.
<i>Ien</i>	edere.
<i>Butun</i>	bibere.
<i>Mepai</i>	cacare.
<i>VVillan</i>	mejere.
<i>Cudepain</i>	ludere.
<i>Quequatun</i>	causas dicere:
<i>Locatum</i>	litigare.
<i>Longavvyn</i>	necare.
<i>Mecovvyn</i>	portare.
<i>Chuquin</i>	furari.
<i>Cuallulueno</i>	reddere.
<i>Peltenei</i>	pendere.
<i>Lay</i>	mori.
<i>Rengalgei</i>	sepelire.
<i>Quedau Capay</i>	laborare.
<i>Intunge milla</i>	aurum effodere.
<i>Nilla Teubyn</i>	vendere.
<i>Nilla vin</i>	emere.
<i>Chu pipai mi?</i>	quid dicis?
<i>Quimla VVitami</i>	nescio quid di-
<i>piil.</i>	cas.
<i>Chu pipaimi</i>	quid facis:
<i>Ehumpaila</i>	nihil.

Hæc cum legimus, & loquimur Batavi,
 accepta à Chilensibus, à transmarina gente
 & toto Oceano, totis zonis discreta, nonne
 manifestum, inquietes mortales, ad cœli si-
 mili-

militudinem, rapti in Orientem, in Meridiem, in Occasum, in Septentrionem, in visere alios aut ab aliis in visi, movere loco aut moveri? Athenienses olim in Asiam ivere & in medijs Barbarorum regionibus visæ Græcæ urbes. apud Persas & Indos auditus fuit Macedonicus sermo. Græci in Italiam trajecere, Tyrii in Africam, Pœni in Hispaniam. Pyrenzi Germanorum transitus non prohibuere non Alpes Gallorum. per in via per incognita vadit humana curiositas. liberos, conjuges, merces, voces traducit, sive superfluentis populi frequentia colonos exoneret sive fertilis & in majus laudatæ regionis fama, sive lucri aurique potiundi spes invitet absentes. Quotidie in magno Orbe aliquid movetur. hîc novas urbes condimus, alibi veteres evertimus: nova gentium nomina addiscimus, aut antiqua dediscimus: cum hominibus ipsius linguas de orbe in orbem transvectamus. Chilen longè positam regionem adivimus, quia auri ferax putabatur. desiderata diu fuit tellus Barbara, ut benigna manu aurum daret non Barbaris, iisque gentibus, quibus grandis est Barbaries, habere nihil. ut mirum non sit, aurum à Marone Barbaricum dictum, cum à Barbaris peti soleat. Hujus apud Chileses expectatio inanis, inter causas fuit Societati, publicæ paupertatis, Brouvvero privatæ.

Post hæc novis motibus concussam Siaram accepit Nassovius, ubi excita in bellum Bra-

Silianorum agmina castrum Belgis inessum
 per dolum occupavere & solo æquavere, tru-
 cidatis Directore Gedeone Morritzio, præsi-
 diariis omnibus, etiam iis operariis, qui non
 longè ad Salinas Vpanemmæ fluminis con-
 federant. Eadem calamitas mansit Ædilem *Siaron-*
 Maranhaoensem, qui cum locum istum in- *sum de-*
 felix appulisset, militum censum initurus, *factio.*
 ignarus eorum, quæ acciderant, in rebellium
 manus incidit, similique cum suis fato perit.
 Etiam Liburnicarum nostrarum una cum in
 portu staret, ad refectionem, lembo in ter-
 ram exposuit Navarchum, Centurionem, &
 vice-centurionem & milites aliquot grega-
 rios, quos nil tale opinantes, velata blanditiis
 irâ, obtruncarunt. Nautici tres, qui se silvis
 abdiderant, evasere, dejectamque arcem &
 rudera adspexere. Nec tamen hujus nefariæ
 seditionis autores habebantur Maranhaoen-
 ses, licet proximi & contermini, verum culpa
 nostratum in subditos ferocix & duriori im-
 perio imputabatur. Equidem, nihil magis
 exasperat iratam plebem, quàm ferendi im-
 patientia. Iplis agrestibus feris similis est,
 quas si arctioribus vinculis constringas, insa-
 niunt, si laxioribus, quiescunt. Facta superius *Ann. c13*
 mentio Palmarium fuit, in quas terras impe- *10cxliv.*
 dita nuper expeditio, jam aliquem sortita *mente*
 effectum, Majores Palmares turbavit, ubi *lanuar.*
 prædonibus latibula erant & refugia, qui per
 latrocinia & raptus otium redimebant. Dux
 facti

facti fuit Rudolphus Baro, audax animi & imperterritus, qui adscitis ad reliquas copias Tapujis centum, cum Minores vastare & diripere pararet, incidit in Majores, quas ferro flammisque pessumdedit. Ceciderunt Nigritæ centum. è nostris in ipsa aggreffione unus, sauciis quatuor. Captivi abducti triginta & unus, inter quos Brasiliiani septem & Mulatæ aliquot minorenes. Duplici se sepimento tuebantur hi grassatores, cujus spaciū capiebat familias mille, præter cœlibum receptacula. patebant circum agri arundinum feraces. at præter gallinarum frequentiam, nullis aliis animalibus abundare comperiebantur. In prædam nihil cupiditati obvium, cum parvo ac simplici victu durent, & supellectilis more Angolensium, elegantiaque omnis incuriosi sint.

Ann, CIO
10CXLIII
10 Octob.

Venitur ad tempus, quo Nassovio certum reverti in Europam. impetrata postremùm à Potentissimis Ordinibus & Societatis Directoribus redeundi veniâ. In hanc rem, missis superiore anno per provincias omnes ad Brasiliensium rectores litteris, in hæc ferè verba scripserat: *Ceteris forsân in rebus conveniet me vobis loqui & de Republ. quid censeam coram experere. in hoc negotio, me absentem vobis loqui satius. Post crebriores meas postulationes, quæ non latent vos. tandem à Fœderatis Ordibus, Principe cognato & Societatis directoribus missionem impetravi, & veniam revertendi in Belgarum terras, quæ*

*Littera
Comitum ad
Provinciarum
re
tores.*

me salutē dudum penitus devovi. Quae vobiscum egi
 & vos mecum ex usu publico, memor circumfero. nec
 erit unquam, ut me vestri commilitii poeniteat. quic-
 quid cuncti, quicquid singuli officiorum à me sperare
 habetis, id omne confectum putate. operum vos ma-
 ximorum adjutores agnosco; quos uti in laborum
 societatem pridem advocavi, in honoris quoque &
 meritorum venire cupio. gratias quas mihi reddit
 Supremus Belgii Senatus, vobiscum partior. nec solus
 laudari cupio, nota universorum fide, & diligentia.
 non potuissē sine vobis ea, quae potui, & vobiscum
 ivi, quod communibus consiliis itum. unus si quidem
 falli potuissē, non possimus omnes. In patriam abi-
 turus vos vestres imperii, vos memores mei erga vos
 affectus esse volo. Ad haec respondere in eandem
 ferè sententiam omnes: nihil sibi acerbius acci-
 dere aut Reipub. damnosum magis censei, Comitū
 abitu. non alterius opis aut defensoris illam egere,
 cui quā pace quā bello optimis artibus opus. ab absen-
 tia tanti imperatoris metui factionum inter dispa-
 res studia, & simultatum inter pares. quae in coram vir-
 tutum ipsius eminentia compressa quiescunt. multa
 Comitem apud suos charitate fuisse & esse etiamnum,
 ob clementia, justitia, humanitatis amorem: nec
 minus hostibus terrori, ob fortitudinis, scientia mi-
 litaris & felicitatis laudem. haec ipsa non adulationem
 loqui, sed oppida victa, domitas provincias, fu-
 gatos hostes, defensas aras & focos, & quod maxime
 laudabile, partam pacem. His qui contradicunt,
 soli offucias querere & male conscientia illigari.
 Supervacua esse commendationem ejus, qui confes-

Responso
 Provinciarum;

fos de virtute hostium animos subjugasset, quæ illi
 Rempub. omnem & Societati innexos beneficium ad-
 strinxisset, quibus paria reddere non possent. Hæc
 Pernambucensium Senatus, hæc Serinhai-
 nensium, Portus Calvi, Iguarazunorum, Ita-
 maricensium, Praraybensium & Fluvii Gran-
 dis rectores ad Comitem scripsere. quæ ad-
 ditis testimoniorum tabulis publica authori-
 tate ratis roboravere. At diffusa per provin-
 cias omnes Hebræorum natio, egregiis quo-
 que verbis Nassovium extulit, litterisque ad
 ipsum exaratis, gratias egit Imperatori suo,
 ob imperii moderationem, prudentiam, re-
 rum suæ gentis & sacrorum piam curam, alia-
 que.

Nectamen tunc abire Comiti licuit, licet
 reditus tempus vernal præfixissent Societa-
 tis rectores. quippe nondum super hac re
 Potentissimorum Ordinum mentem perce-
 perat. Scripserant jam antè iidem Rectores.
 ut contractis militum copiis eas ad centurias
 octodecim revocaret: juris ibidem admini-
 stris accideret domiciliorum victusque emo-
 lumenta, ut & sacri ordinis viris. Quæ res
 non leves turbas dederat, obstrepente man-
 datis ea nostri parte, qua vivitur. quæ uti vitæ
 famula est, ita infra ejus necessitates demitti
 non cupit. Comes, quod & per Tolnerium
 diu antè delegatum fecerat, super his apud
 Potentissimos Ordines per litteras iterum
 disseruit, censuitque minus prudenter talis

Comitis
 littera ad
 Ordines.

Imperari: juris præfides muneribus suis se abdicare, hanc victus diminutionem contumeliam interpretari: modestissimum quemque dissimulata animi ægritudine abitionem parare. se ab amicis, qui imperii instrumenta sunt, destitutum iri: sufficere omnes obsequio, sed averfari contemptum. alios palàm fateri offensam, alios vultu regere in ultionem: suadere se, uti frui permitterentur veteri demenso, jamque hoc ipsum permisisse, ne inclinaret salus publica. Hujus quam maximè interesse, ne ad eam paucitatem revocetur militarium numerus. Non posse se tueri eas terras, quæ centenis aliquot miliaribus definiuntur, tam modico præsidio; non arcibus tot, oppidis, portubusque prospici: quietem ab armis esse, sed minus tutam: Lusitanos prisca in nos odia blanditiis velare; insidiari temporibus, repertis authoribus ausuros scelera; nato jam è suis Rege gloriari, afflictam religionis suæ libertatem, contra quàm promissum, vehementer indignari: tributa & vectigalia nostra execrari, & illam in peragendis sacris Iudæorum licentiam. Volebat & illud cogitare Patriæ Patres, grandi ære illigatos Societati, ex molarum emptione. istud quinquagies & novies centenis millibus censer, unde se expedire nisi turbata republica vix possint. sic per incerta tutiores fore, & per ambigua & turbida opes sperari, & honores. malle eos publico exitio

proteri, quàm suo, & sperituros cum multitudine minus conspici. quin & mores, linguam, leges, ritusque Belgarum odisse, nec spem esse, ut inter ipsos & Belgas solida unquam pax coalescat. Quare censebat terrore coercendos. hunc ab armis & potentiore esse præsidio, infirmis quidem caritatis vinculis, at necessariis. Aperuit iisdem Partibus, Lusitanos ad Portugaliæ Regem, clientum specie, plenas querelarum litteras dedisse, quibus dolere se ajunt, quod aliarum provinciarum exemplo fidem, obsequiaque sua erga Regem explicandi occasionibus destituerentur, beneficiorum suorum administratione se pergravidus privari, nec mirari se satis posse, nullam Tristano Mendoza in pactis Inducialibus de religionis libertate injectam mentionem. addebat Comes, has transmarinas appellationes mali moris & pœna dignas à se censeri. Sed hæc antè gesta hîc memorari, à libertate scriptoris est. Moverant quoque jam nuper Comiti controversiam Societatis rectores, super Aulæ impendiis, de angustia ætarii questi. Nec infrequens hoc nimias ducum opes suspectari, quod sæpè potentiâ adversus libertatem publicam abutantur. Nassovium tamen, nihil minus quam corradendis pecuniis intentum, hæc afficiebant quidem, at nequaquam morata sunt, quo minus pristina alacritate, publicæ utilia exsequeretur. Ideoque cum generosis Illustrissimæ domus ant-

his minus digna videretur ista disceptatio, & ravioribus curis teneri posse crederentur lectores, composita illa sine majore motu & offensa fuit.

Ne tamen Comitibus abitu sine Duce fluctuaret Respublica, summam rei demandare iuxta & secretiori Brasiliæ Senatui. Cui postquam imperium omne tradidisset, significari hoc ipsum per Provincias omnes iussit, ut constaret & rerum bellicarum & civilium lucibus, quorum in futuram imperiis adiringerentur subditorum obsequia. Verùm ex consilio Senatorum militaribus copiis præfectus fuit Henricus Hæsius Belga, præoriæ cohortus centurio, vir iis instructus virtutibus, quas in imperante requiras. qui plures per provincias stipendia expleverat, corporis ingenique vigore integer, cautus & consideratus, artium bellicarum peritus. Disposita quoque & ordinata militiâ, rogatu Lectorum Brasiliæ, Formulam apud eos deposuit Comes rerum agendarum, quæ prolynosura esset & officij Indiculus. ut quem imperantem sapienter experti fuerant comitibus, ejus absentis potè consiliis fruerentur. & quo spiritu grande Brasiliæ corpus animaretur, eodem illi sustentarent. Quare totam regiminis formam animo volutans & in sinu diffundens seriam meditationem, hæc statuit. non imperantis rigidè sed cautè suaverentis officio functus. ne aliquando impru-

Comitis Imperium Senatui tradidit.

Formula regiminis Brasiliæ elegans, & lecta Senatoribus à Comite.

dentiâ peccantibus, stultitiam gentis sua
 operiretur hostis. Triplici, inquit, hominum
 generi imperitandum vobis, Militarium
 Mercantium, & Civium, tum Lusitanorum
 tum Belgarum. Imperii itidem modus tri-
 plex, Civilis, Ecclesiasticus & Bellicus. Hunc
 quod attinet in hoc incumbite, ut pronus
 deteriora miles benè de vobis existimet, &
 potius parere velit, ut dignis, quàm cogi
 obsequia ab indignis. Quàm à familiae
 & generis fulgore venerationem vestri im-
 trare non potestis, licet honestè nati, supple-
 te virtutum studiis, ut per hæc favori militum
 inferamini, qui largitione & indulgentia
 le acquiritur. Ad supplicationes eorum capi-
 di cunctationes fugite, ne attrita insu-
 mora penulâ, iras concipiant, mox claud-
 stinis consiliis prodiones, transfugia, aut
 cives vim cogitent, quod obvium & factu hic
 perfacile, ob vicinos hostes, prædonum con-
 tubernia & peccantium latibula. In solven-
 dis stipendiis Ducum maximè habete ratio-
 nem. nihil æquè armatos solvit obedientia,
 aut peccandi necessitatem imponit, quàm
 egestas. non ambulant sine nervis homines,
 nec sine pecuniis & annonâ illi in bellum
 durant. per illas efficacia sunt arma, quæ in-
 valida facit mendicitas. Hujus mali sensum
 eò altius in animum admisi, quia remissius
 pluribus timetur. In pœnis militaribus seve-
 ritatem magis suaserim, quàm clementiam.

*Quomodo
 habendus
 miles.*

In Barbariæ sedibus vivunt, ubi vitia sine modo sunt, & barbarorū quotidiana consuetudine, exemplis peccatur. ut ut virtutum nomina speciosas voces putent, de honestate ipsa, int et efferos, plures secuti sunt. Vetus illud est, impunitatem peccandi illecebram esse, pœna & timore corrigi malos. à suppliciis illorum vacabitis, si illi à peccatis. hæc parciora fuerint, si insurgendi in vos veram causam sustuleritis, inopiam. Erga militiae primos humanitatem, comitatem & admissionis facilitatem commendavero, modo illa non diminuat auctoritatem. rarissimum est, quo cum familiaris egeris, vereri imperantes. experto credite, minus verendos esse, imò vilescere regnorum præsidēs continuo aspectu & alloquiis. Militarium dignitatum præmia procul omni odio vel gratia in meritis quemque conferte. pari jure retinete, quorum par in bello virtus & fides. si contumeliam accipiant, molientur pessima. corruptissimæ Reipub. signum est, ubi venales sunt bellici honores, aut amicorum intercessionibus præferuntur inepti. Cum fortibus sua cedunt præmia, redduntur fortiores. fides, amor, obedientia gliscunt, secus languent & fatiscunt potentissimæ illæ virtutes. Hoc serio agite, ne colonis & agrorum cultoribus gravis sit miles. familiare hoc imperio huic malum, quod à quotidiana victus penuriâ est, unde contumacia & dedignatio

Quomodo primores militum.

Quomodo coloni.

parendi, in subditos vis & injuriæ. hæc ubi
 absunt, injuncta onera, quamvis gravia, pa-
 tienter ferunt. Et plus ab istis sibi malis metu-
 unt molarum domini, pacis quàm bellitem-
 poribus. hoc labores, illa inertiam & exier-
 tia luxum perulantiamque suadet. Lusita-
 norum aliquos, qui firmæ apud suos sunt fi-
 dei, vel blanditiis vel liberalibus promissis
 devinciendos & ad secretiores voces sepo-
 nendos arbitror. quò de hostium viribus, &
 machinationibus cognoscatis. talibus simo-
 landum odium nostræ gentis, dissimulandus
 amor, ut fidem mereantur. Harum artium
 capaces maximè sunt, qui sacris operantur,
 quos secretorum omnium participes sua san-
 ctimonia suspicionum nube evolvit. Nec
 temerè in his credendum popularibus, qui-
 bus nec judicium constat nec veritas. ex opi-
 nione præconceptâ plæraque judicant & in-
 di cant, veris falsa miscent & dubia, impetu
 & temeritate, ut est affectus. Et quia illis
 opes nullæ sunt, opulentis invident, vetera
 omnia odere, nova expetunt, & rei familia-
 ris angustia pressi, mutari omnia student.
 Quin ut placeant potentioribus, pravo au-
 dio aliorum periculis & damnis gaudent.
 Ideò audita pro compertis habent, & quia
 omnia in majus efferunt, credulos fallunt.
 Veras seriasque narrationes & delationes ab
 illustrioribus expectate. nec opus multo-
 rum iudiciis, sed unius alteriusque famæ ho-
 nestiori-

*Quomodo
Lusitani.*

*Quomodo
accipienda
delationes.*

nestioris & non vanioris. Accipiendæ illæ, non sine cautela, ut scitis sit. sciri eas à rectoribus, ne noceat non sciri. Nequaquam istiusmodi res ad alias Curias deferri v. lim, ob disceptationes crebas & longas, & quia inter plures dispalescunt, sed ipsi vestræ curæ esse pariamini, talia rimari & indagare. factitavi id optimo successu. transfugarum fidem suspectam habete. amant ad os loqui imperantibus. nec torturas valdè commendem, quibus non minus falsa quàm vera extorquebitis & innocentes aut suspicionibus obiectabitis aut perditum ibitis. Arces, quibus munitur Brasilia omnis, lustrandæ sæpius, ne inertia collapsæ pateant insidiantibus. lis de annona, armis. præsiidiis prospicite, ut moram obsidionis sustinere queant. Et cum ob soli arenosa aquis destitutæ Arcium fossæ sepiementis circumvallentur, omninò hoc agendum, ne illæ temporum tractu attritæ hiantesque hostem invitent. Grande in hoc momentum, ut horti Friburgiani & quæ illis adjacent vivaria, in vestrasint & permaneant potestate. cum difficillimis temporibus aquationi nostrorum oportuna sint, quam exortis bellis non sine ingenti discrimine alibi quæritis. Etiam de eo dispicite, an non sit usui futurum, si pontem Boa-vistam in ulteriore ripa castrensi aliqua turre præmuniaris, quò securum pateat in Vergeas iter. Nec levius in ponte isto præsidium, qui Reciffam

Non credendum transfugis

Quomodo instituenda tortura.

Arces munienda.

Boa-vista defendenda Redu. tu.

*Etiam
Pons Re-
ciffam In-
sula Vazii
angens.*

& S. Antonii Vazii Insulam jūngit, non ob
quotidianos solū comitantium & remean-
tium usus, & vectigalium, quæ inde colli-
guntur, reditus: verum ut nexis inter se *Lusi-
la* & *Reciffa*, altera alteri velut succenturia-
ram opem ferat, si quando premat belli ne-
cessitas. experti didicimus, nondum jacto
ponte, auxiliorum defectu penè periisse *Re-
ciffam*. hærentibus, restuo mari, in vado &
& limosa ripâ, auxiliariis copiis. Quin &
diligens habenda ratio silvæ istius cædum &
camporum, qui in ceteriore fluminis ripa, in-
ter *Brunoniam Arcem* & *Quinquangularem*,
patent. cum hinc insidiis oportuna sit *Recif-
fa*, stratagematis impetita sæpius. Guberna-
torem *Portus Omnium Sanctorum* temerè
offendi nolim & occasiones belli objici pa-
cato. cum humaniter haberi, flagrantissimè
cupit *Lusitanica* gens. Nec enim vos lætæ,
quàm in damna & calamitates pateant no-
stra. quàm pronum illi militum agmina ef-
fundere in fines nostros & nutu excite in-
digenarum ferociam & arma. Adversus *Lu-
sitanos* perduellionis compertos & rerum
altoquin atrocium ministros, efficacissimum
remedium Severitas; quam nulla lenitate
frangi uti salubre & misericordia melius ap-
paruit. Quod si delicta mitiorem pœnam
non indignentur, suus clementiæ locus sit &
pœna levior. aut pœnitentiæ contenti estote.
temperiem istarum virtutum amo. & uti om-
nes

*Quomodo
ha. ondi
perduellas
Lusitani.*

nes alias virtutes, prudentiam, iustitiam, amorem subditorum, similesque uni Clementiæ cedere nefas, ita severitatem clementiæ nunquam, tyrannidis fuerit & summx imprudentiæ. Eos injuriis, contumeliis excerbari, perniciosum nostræ genti. hoc ne fiat, à milite potissimum, cavendum sedulo. Si fiat, de summa rei alea jacitur, nec à desperatis motam seditionem comprimere in manu erit, cum præsentium malorum remedium, periculorum contemptum audaciamque arbitrentur. Non in Castellis aut munitimentis arcem dominationis collocatam putate, sed in domicilio animorum. nec spatia aut latifundiis regnorum veram magnitudinem & potentiam esse metiendam, sed fide, benevolentia, veneratione subditorum. non accumulabo in hanc rem rationes, cum recentibus Astorum, Maragnanorum & Sienensium exemplis edoctissimus, invisam potentiam diuturnam non esse. Etiam hoc cave, ne armorum usus & gestatio promiscua sit. illam Belgis aliquot & Gallis & Anglis manu meæ syngrapha indulsi. quibus exigendis diebitis frequentandum rus. ut & iis Lusitanorum, qui sparsim & vagis domiciliis habitantes, non cum prædatoribus solum & latronibus, sed & ferarum, tigridumque immanitate pugnare habent. PLENA namque periculosa est si dissentiens studiis, gente, religione populus armis prævaleat, & terribilis

*Non esse
exacer-
bandos
Lusitanos.*

*Arma non
esse cuius
permissen-
da.*

evadat. rectè vires adimuntur hostili populi & nos pejus, si polleret, multaturo. Ut de civilibus verba faciam, utile fuerit ad libello supplices tot tamque varios, non rescribi a toto Senatorum confessu, ob horum frequentiam, & deliberationum moras. Verùm seligi paucos suaferim, qui de levioribus decernant, ne invidiam rescriptorum omnes sustineant. Lusitani lenius habiti, ad obsequia faciles; durius, refractarii erunt & velut ungues in hoc corpore. Comperi non semel, honesta æstimatione sui erigi eos & atrosi magis, quàm opum spe. Belgis in ipsos restantibus timidi credite, quia oderunt, & ob hoc peritisse volent. præsertim militaribus, qui opulentissimum quemque, æmula perperatis indignatione, in prædam corripere optant. Incredibile, quantum valeat ad turbas aspera in auribus vulgi tributorum vox. Ea si vetera & recepta sint, ne intendite, ne quidem tunc, cum redimendo ære publico exiguntur. nec novis provincias concutite. pacem civium excutient, magis ob publicam avaritiam, quàm obsequii impatientiam. Quod si omninò necessaria, delibate opes tantum, non devorate. tondete pecus istud, non deglubite. nam rationis compos est & ad ista turbidum & ferox. ubi excanduit, gravissimos pietate & meritis viros spernit, & terret, quos pavere debebat. Provinciis ne finite subduci numeratum æs, aut trans mare

Lusitanorum indoles.

Non temerè credendum Belgis restantibus adversus Lusitanos.

Quomodo exigenda tributa,

de ferri aliò, cù sine eo invalidi sint mercator
 & miles. Egent correctionis Fori actus, & quæ *De Fori*
 apud inferioris subseclti iudices geruntur. *actibus.*
 sus-
 flaminanda causfidicorum, procuratorum,
 tabulariorum, scribarum, formulariorum,
 apparitorum avaritites. cui malo, ut & litium
 procastinationibus, occurendum. Recto-
 rum Societatis decretis obtemperandum re-
 ligiosè, quoad Reipub. expediet illa obser-
 vari. ubi versa rerum cum tempore facie no-
 citura videntur, præferam non observatio-
 nem. utique locorum ingentia intervalla &
 incerta casuum faciunt, quæ domi salubèria
 videbantur, hic insalubria haberi. ut pruden-
 ter alibi decreta, hic imprudenter exæquare.

Quoties cum nostra gente vobis negotium, *Quomodo*
 bonis ipsorum, tanquam re sacra, abstinete. *habendi*
 ita homines sunt, vitam affligi, quàm oculos *Belga.*
 malunt. hos pupilla chariores habent. post-
 quam offensi reverentiam exuere, oderunt
 hostiliter, quos coluerant serviliter. Et quia
 ab eadem cum rectoribus sunt gente, putant
 iniquius secum agi, si iisdem quibus alii legi-
 bus coërceantur. Nihil Lusitanis execran- *De Præto-*
 dum magis, quàm prætorum per provincias *rum per*
 quotidianæ expilationes, juris obtentu. qui- *provincias*
 bus præter imperatas pecunias decoriant ple- *expilatio-*
 bem. remedium erit, si minorum delictorum *nibus.*
 pœnæ, legesque plurimæ expungantur, salvis
 iis, quibus enormia flagitia terrentur. Sic de-
 stituti tot mulctarum vocabulis & causis
 Gry-

Grypi isti & sanguifugæ minus compendio suo fervient aut hiantes cupiditates explebunt. Præterea, munia ista non nisi spectatissimis quibusque mandari expediet, remotis Lavernionibus, qui ceu Geryones senis manibus aliena ereptum eunt. Singularium pugnas, & homicidia deliberata puniri rigidissimè, spreta personarum facie, è republica fuerit. non autem ea, quæ præceps ira justusque dolor imperant. Societati debitum æ strictius exigit. tenaces sunt mercantiû manus, & citius Herculi clavam, quàm illis pecunias extorseritis. quoscunque dies debiti prorogaverint, in lucro deputant. quin res suas creditis à Societate bonis in triplum aut quadruplum augent, magis solliciti, quibus artibus transcribant sua quàm quibus nomina apud Societatis administratos expugnant. augent hæc mala nimia quæstorum facilitas, & temporum in solvendis debitis laxationes.

*Quomodo
exigenda
debita.*

*Quomodo
habendi
molarum
domini.*

At cum molarum dominis autor sim agi moderatius, ob incertam messis fecilitatem, quæ spes ipsorum subinde fallit, nec extrema illa tentari cupiam, ut boves ipsi, operum instrumenta, mox agri, dehinc corpora servitio aut pœnis tradantur. Illud in capeffenda Repub. quantivis habeatur, ut initia imperii auspicata sint. erunt, si populus annuat. annuet, si ad clementiæ famam vos comparabit. ita spiritum & sanguinem recipiet civis & imperantibus omnia læta erunt & candida. *Quamobrem*

*Qualia
esse debe-
ant imperiorum
initia.*

obrem de habitu meo certiores reddi provin-
 ciarum rectores necesse, imperiumque omne
 in vestris exin fore manibus edici; pœnas pri-
 oribus edictis ratas abrogari: veniam com-
 missis antè delictis fieri; prætorum malefana
 studia damnari, culpas & peccandi titulos ac-
 cîdi: liberrimam omnibus ab illorum im-
 probitate ad vos esse provocationem: faciles
 querelis patere Senatorum aures: ut, quæ
 Iustitiæ suprema vox est: unicuique detur su-
 um. Latrocinantium & agros prædantium
 pœnas nec mitigari placet, nec differri, ne mi-
 sericordia ista in miseriam vertat: generis hu-
 mani & salutis publicæ hostes sunt, quos ter-
 reri rigidiorè supplicores suadet, ne omnem
 populi fortunam in ruinam agant. Nec ulla
 esse potest in tantorum scelerum atrocitate
 puniendâ crudelitas. Eos deprehendendi
 optimas vias ex Lusitanis discite. Ego duas sig-
 no: Impunitatè quorundâ & Præmia. Veni-
 am ipsis sceleratis facite, si aliorum indices
 fuerint. nec enim perditos istos rectius, quàm
 per facinorum socios subvertetis. dum enim
 alter deffidit alteri, timebunt venire in scele-
 ris partem, ne à consciis prodantur. & suspe-
 cta plurium improbitate, dum singuli malis
 student, virium impotentia dissipati corrue-
 rent. Præmia decernite & præstate. VIDEBI-
 tis eò impendi pericula & labores, unde
 emolumentum speratur. In divinarum & Ec-
 clesiasticarum rerum curatione ea hîc loci
 adhi-

*Quomodo
 puniendi
 prædones
 & latro-
 nes.*

*Quomodo
 habendi
 Ecclesiastica
 & sacra.*

adhibenda moderatio, quæ usquam. Et licet
 omnes, idem quod vos, sentire & profiteri
 optem, tamen æquis animis ferre dissentien-
 tes fatius, quam cum majore Reipub. turbâ
 exagitari. Tempora inspicite, quibus paren-
 dum sciunt prudentiores. In veteratas opi-
 niones sinere, consultius, quam ut palam fiat,
 prohibere vos velle, quibus exequendis pares
 non estis. NIHIL magis periculosum, quam
 immatura medicina, adultis & prævalidis er-
 roribus. suæ quisque, quam à teneris imbi-
 bit, religionis amans est & tenax. si restiteris,
 contumaciam opponit. ut connivere melius
 sit, quam calidis & tempestivis consiliis suf-
 fodere sacros istos ignes. Quamobrem
 nolim vos ingeri nimis Lusitanorum sacris,
 aut eos cogi, ut nostris ritibus ceremo-
 niisque adsuescant. suos sibi habeant sacer-
 dotes, & quam à majoribus accepere Ecclesiæ
 gubernationem. factiosos à modestis discer-
 nite. illos cohibete vel removete, hos retine-
 te. ne ordini irasci, sed hominibus duntaxat
 videamini. ita invidia factis, odia animis de-
 cedent. Ea genti stat sententia, perperam &
 malo more profanos sacrorum se. curis im-
 miscere, & cum re divina confundi res secu-
 li. Nec quicquam eos efficacius movet,
 quam sacerdotum suorum autoritas, in quos
 rigidius hîc loci inquiri, turbidum & di-
 criminis plenum. Ad criminationes & quere-
 las hominum nostræ religionis, non nimis
 atten-

attendite. quisque quam amplexus est fidem
 omnium esse vult, & sub eodem cœlo & im-
 peratore eadem omnes sentire. hinc odia in-
 lissidentes, in vectivæ in dogmata, & articu-
 os, exilia, vincula, carceres, mortes. Vos
 nultorum quieti magis, quàm paucorum li-
 bidini & immoderatiore zelo consulite. sic
 superabitis aspera & pax erit. Nec me dissen-
 sientem habebunt, qui coëcendam pœna
 durant proterviam illorum, qui alienæ fidei
 & Lusitanorum cultui publico insultant,
 convitiis & probrosis vocibus sacra sacros-
 que insectantur. cum acerbiores iis reddan-
 tur. & spreta adversariis vehementiore præ-
 udicio ament. Vos quid Reipub. status,
 quid pietas ipsa suadeat, dispicite. Iamque
 ea recitasse mihi videor, quæ factorum meo-
 rum regulam esse volui, & porro vestrorum
 esse velim. His consiliis securitatem imperio,
 gratiam & bonam famam mihi domi foris-
 que acquisivi. nihil venale, nihil pervium
 honis finite. honesti iter tenete, nec pateant
 imina, aut avaritiæ & sordes, aut adulationi
 in bonorum perniciem. conscientiam magis,
 quàm famam veriti, maledictis & fugillatio-
 nibus constantem & infractam virtutem op-
 ponite. aliorum consilia speciosiora fortè
 primo aspectu videbuntur, hæc mea usu me-
 liora comperi. Insitam ingenio meo facilita-
 tem & lenitatem incusent qui volent, dum
 me non pœniteat, nec vos. Hæc aliaque præ-
 denter

denter in commune consuluit Nassovius, nō destituta tanti rectoris auxilio Resp. vel v. vel malis artibus turbaretur.

Series omnium Edictorum, quæ imperante Nassovio promulgata fuere, ad veritas prævaricantes.

De reconditu mercibus.

De Olinda ruderibus.

Nec alia ex re magis prudentiam imperantis & auctam Reipub. majestatem roburque agnosces, quàm ex iis Edictis, quibus frenare libuit peccantium effrenem & multiformem libidinem. Ea in compendium stringam, priusquam Brasiliam deserat, qui primus Nassoviorum BRASILIANVS nuncupari meruit. Non invertam tempora. sua serie recensebo Astrææ voces & severi carminis leges, quæ nec nullæ fuere, ne perfectissimam patemur Rempub. nec stimitæ, ne semper corruptissimam. Ante annos septem, cum ab expeditione terrestri in Portum Calvum rediret Nassovius ad ordinandam Rempub. se componeret, illud evenit, ut profugorum mercimonia, quæ silvis latebrisque abdiderant, quisque quo esset habendi studio & solertia sua faceret. Facta civibus potestas in Olinda quam pro deserta habuerant priores, novas domos condendi. & collapsas restaurandi, interdictumque severè ut de transfrendis aliò ruderibus, lignis, lapidibus, feramentis abstinerent. illis lex opposita, quæ cautum, ne quis sibi illa vendicaret, sed ad Brasiliæ rectores deferret, indicta capitis & bonorum pœna, qui secus faxint. cum illæ non privati essent peculii sed publici, nec avaritiæ singulorum obvia pabula, sed Reipub.

sub. compendia. at præmiis invitati, qui in-
 fitarent abdita & abditorum clandestinos
 possessores. Prohibitæ demolitiones veteris
 Olindæ, ne metropoli Pernambucensi omne
 decederet decus, & de restauratione profus
 desperaretur. quin facta civibus potestas no-
 vas domos condendi, collapsasque restau-
 randi. Pulsis extra fines hostibus, paraque
 indigenis securitate, pronunciatum severè
 fuit in prædones & populatores, factaque
 licentia civibus, armis se tuendi, in vindicias
 istius legis, quam natura hausimus, non didi-
 mus. Ne verò ritus sacrorum per adversa cul-
 ti, per prospera obliterarentur, jussi sunt cir-
 ca sacra negligentiores, Sabbathis reverenti-
 am debere, ipsisque mancipiis vacationem
 ab opere facere. Non ignorabat continentiam
 contineri militiam, incontinentia solvi. qua-
 te veritum, ne miles stipendia alea aliisque
 maleferiatis lusuum formis absumeret. ne
 hunc ad facinora accenderet egestas, illum
 multæ pecuniæ rarior conspectus in popinas
 truderet & voluptates, ferociamque & ardo-
 rem animi detereret. Militi rigidè interdi-
 ctum, ne agrorum possessoribus aut pacato
 ulli graves essent, alienum pecus nemo rape-
 ret, aut læderet, sua quisque annona conten-
 tus viveret, nec perderet ea, quæ defensurus
 venerat. Arces & castella pro munimentis
 Imperii habere, vetus mos. Ea ut integra es-
 sent & ad arcendam hostilem vim idonea,

*De prædo-
 nibus.*

*De Sabbat-
 hi obser-
 vatione.*

*De alea
 lusu.*

*Militum
 grassatio-
 nibus.*

*De vallo-
 rum con-
 servatione*

De mercantium fraudibus.

De militibus vagis.

De hostibus latrocinantibus.

*De profectibus gra-
fiantibus.*

*De restauranda O-
linda.*

*De ponderibus &
menjura.*

edicto cautum, ne per ruinas & collapsa im-
bribus propugnacula niterentur cives aut
pecus agerent. Ut mercantium fraudibus
obviaretur, jussi sunt omnes merces suas,
antequam in naves deportarentur, in syl-
bos publicos referre. Milites auctoratos, qui
in procinctu sub signis non erant, sed per
municipia desides vagabantur, rigida voce
ad signa sua revocavit Comes; vetitque ci-
ves detinere ac morari istas pecuniæ publicæ
inutiles hircines. Cum Hispanorum Dux
Soutius fines Belgarum invasisset, non multo
milite, ad latrocinia potius quam bellum
comparato, mandatum indigenis, aqua igni
& igni interdicerent, ni perduelles haberi
hac culpæ specie luere cupiant. In ipsum Sor-
tium promissa ingens pecuniæ vis iis, qui vi-
vum vel mortuum occuparent. Permissam
incolis, uti desertos per belli incommoda &
grassantium procellas, agros, prædia, domos
sibi quisque vendicaret & habitatum excul-
tumque ret. Provincias administrantes, tum
qui civibus, tum qui militiæ præessent, jussi
quietem præstare paganis nec possessoribus
esse metuendi. edicto de restauranda Olin-
da, quæ neglecta in ruderibus jacuerat, sevi-
entibus in propinquo armis, pronuntiarum
ad populum fuit. Tunc mensuris ponderi-
busque lata lex injustitiæ studium proscriptæ
revocataque æqualitas rerum & preciorum,
quam inverterat dudum multorum impro-
bitas

tas. Et ut nitidè viveret exulta gens & pa- *De pur-*
 ti soli elegantia efflueta, purgamenta præ- *gandu*
 cripta in hebdomades fuere stricta lege. Po- *vini &*
 narum frequentationibus permissæ horæ, *placeu.*
 & ultra has concessæ, at per cultus divini *De popi-*
 tempora nefas habitum licare ibidem Bac- *narum fru-*
 cho & gulæ. Ut vitæ humanæ inter homines *quentatio-*
 ia constarent precia, vitæ pugna singula- *nibus.*
 ris & provocationes ad certamina, ad quæ *De certa-*
 barbaræ & sanguinariæ gentis exemplis in- *minibus*
 itabantur nostrates. Coercita quoque in se- *singulari-*
 quente anno legibus militarium in rucolas *buis.*
 solentia, quibus tutus esse debebat fundus *De farina*
 cager, etiam de Farinæ plantatione lata lex, *plantatio-*
 & panum, in famentum gratiam, pondere, *no.*
 & de monetæ valore mercantium bono- *aliqua-*
 imperatæ quadragesimæ bonorum immobi-
 um, prohibitæ chartæ in famam civium in-
 uitiæ, invigiles & excubitores maledicta, no-
 turnæ cursitationes armatorum clavasque
 rentium, peculatorum & araria fraudanti-
 in subdola artes, ut & eorum, qui Nigritas
 illo captos, pro suis habent. De pecorum
 ptura, in qua annonæ pars maxima verti-
 t, multa utiliter pronunciata. ut & de trans-
 itendo in hosticum com meatu: de ponti-
 & viaram curatione, de navium stationi-
 s, deque agendis per cives excubiis. Cum
 ne ingeniosa mercatorum industria mille
 odos comminiscatur fallendi redivos pub-
 cos, interdicitam, nequis, non conficiis ad

eam rem constitutis, noctu vel interdium v^ectorias naves conscendat aut mercium quidquam in eas deportet: effecit rei cibariæ inopia, ne liceret e Reciffâ aliò transfere victualia, nisi gnaris iis ad quos istæ res pertinent. Tardis ad expungenda nomina debitoribus, jussi sunt, qui in arte Societatis erant, profiteri. Nec quies erat subditis ab expilatoribus, qui quælitis prætextibus incubabant fortunæ miserorum, primores licet populi essent & juris vindices. horum crudelitatem & avaritiam publica quoque autoritas terruit, facta civibus venia apud Comitem & Senatam querendi. Prima, inter tot nefarios viventi Nassovio, Numinis cura fuit, de quo uti optimè existimare, ita & loqui pietatis est. idè adversis religioni & in Creatorem suum & sacra omnia petulantibus imposita silentii fibula, ejus supplicii metu, quod in ipsam linguam iret. Nec impunè fuit illo imperante incestuosus, adulteris, & in concubinato agentibus, quibus pro delicto rigere pœnz. Decimas ex ædium locatione exegit, ordinavitque legibus architectonicam, machinarum bellicarum explosiones prohibitz diebus Deo sacris: etiam operæ mercenariæ illorum, qui apud Societatem merent. ne dum gemina mercede gaudent, bis malè serviant. Illud grandibus de causis visum Comiti, ut quotquot sui juris hic sedem figerent, censerentur, relatis in matriculam sive Indiculum nomi-

*De debitoribus.
Expilatoribus.*

De Blasphemis.

Aliis sceleribus.

nominibus, ne hostibus ad proditionem pa-
 teant urbes, aucta clam subeuntium multi-
 tudine. Saccharorum insuper decimæ & pon-
 dera definita. prius in publicos, posterius in
 privatos mercantium usus. Crescentibus au- *De aruscatoribus.*
 rez monetæ precii & æruscatorum audacia,
 vetuit pecunias accipi, nisi ad trutinam, ut
 Europæis responderent Brasiliæ. Vigenti-
 bus hîc rebus, fugatis hostibus, excusso indi-
 genarum cervicibus Hispanorum jugo, Lu-
 sitanis in novum Regem jurantibus, mutato
 Africæ, Asiæ, Americæ domino, & fatiscen-
 te, quam dudum agitaverat Hispanus, unius
 dominatione, Comes, ut in tantorum bene- *Dies Eu-*
 ficiorum autorem reflecteretur, per provin- *charisticus*
 cias omnes diem Deo dicavit, quo immensa *Deo di-*
 ejus erga nos bonitas & clementia publica *ctus.*
 voce passim prædicaretur. Erant non longè à *De caden-*
 Reciffa silvæ, quæ ligna ædificantibus suffi- *du lignis.*
 ciebant. Eas cædi à civibus noluit, ne ad pub-
 licas necessitates aliquando deessent. Citati
 coram Senatoribus, quorum bona fisco de-
 bebantur, ut transigerent, cavillantibus reis
 & subterfugia quærentibus. Surgebant jam
 novæ urbis Mauritizæ in insula S. Vazii mœ-
 nia. in quam curam incumbens Comes, de-
 pressa extulerat, evecta æquaverat, plateis
 spatia distinxerat, munitione urbem cinxe-
 rat. Huic ne deessent civium studia, placuit
 iterum negligi Olindam, longius à portu re-
 motam, & ædium novarum fabricationem

hinc imperari. Intererat quietis publicæ, si non opinionibus, saltem animis aliqua coalescere tot disparis fidei populos. Quod ut sperari posset, indigetis iis graviores pœnæ, qui ludæos contumeliosis ac ludibriis incesserent, gentemque non docerent meliora, sed proturvè lacefferent. Ibat avaritia in mancipia & Æthiopas, quos subducere occultè alter alteri cum studeret, voluere Comes Senatorisque, suis quæque dominis reddi nec teneri ultrà à malæ fidei possessoribus. Hoc à pietate erat, Orphanorum haberi rationem, quare constituti in hanc rem Quatuor-viri, qui optimis legibus miserarentur eos, ob opibus, parentibus, cura sui destitutos. Hominem se patrem tutoremque supremum professus Nassovius, minimè alienum ab Illustrissimis viris putavit, genuinum illud & omni theologorum disceptatione sanctius, Christianæ fidei opus. nec armis solum tueri adultos voluit dux, sed & imbellem infantiam pater. In reliquis casibus potest in tempore subveniri. at cum pabulatio & annona in necessitate remedium non habeat aliud, quàm ut antea habeatur; sæpius iterata fuerit edicta, de Mandiocæ plantatione, farinarum cultura, venditione, avectione, precio; ne per incuriam rei frumentariæ laboraret aliquando Respub. aut hostibus paterent munimenta. Illud subditis, solatio fuit, quod piscaturæ us singulis concesserit, præterquam iis inlocis

De mancipio jublatio.

De Orphanis.

De mandiocæ plantatione & precio.

De piscaturâ.

cis, quæ vel ære redemerant conductores, vel sepius incluserat privatorum sollicitudo. Mercaturæ præcipua vis in saccharis erat & molendinis, ideoque plurima super illis ex usu omnium sancita fuere. Nec inter postremas Comitibus curas fuit Scholarum inaugurationatio, formandæ & erudiendæ juventuti, non ut invitis Lusitanis persuaderentur nobis credita, sed ut cultum induerent, qui ad humanitatem omnem & morum elegantiam præformaret. Hoc ad stabilimentum imperii non parum facit, ut non miles solummodo, sed & civis arma sciat tractare, cum non indocta rudisque multitudo, sed ars & exercitium in bellis valeant. Voluit ergo & his Comes armorum doctrinam demonstrari, nec abesse à signis quenquam, cum ea ostendenda sunt & in proapatulum ducenda. Arma junioribus & imbelli ætati noluit divendi, nec ab iis geri, qui per ætatem inhabiles. Quin, ut agrorum populatoribus nocendi instrumenta subduceret, vetuit à Lusitanis arma emi, aut ea domi haberi, iis exceptis, quibus indulserat Comes. Huic fini decreta armilustria, jussusque civis ea apud Comitem deponere, ne vel necessaria deessent militi, vel non necessariis abuteretur non miles. Tum ne esculentorum & poculentorum præcia pro cuiusvis arbitrio in immensum crescerent, determinatum de valore fuit isque adhibitus modus, qui inter nimium vendentium cupiditatem

De saccharis.

De Scholasticis.

De armis civium.

De armis valore.

De Notariorum.

diratem, & angustiam nimis & tenacem mentium avaritiam medius esset. Exacta quoque ad rigidius examen actuariorum fides, nec ratæ habitæ illorum tabulæ, nisi auctoritate publica firmatus esset scriptor. Hac aliæque Brasiliæ faciem, certa & incerta imperii transmarini, instabiles civium fortunas, hostium apertas & occultas inimicitias, pronas in flagitia hominum mentes, tantæque gubernationis labores vicesque exhibent, quibus malis, quoad per humanam prudentiam licuit, legibus occursum fuit, quarum neglectu fomenta subdita & alebria improbitati: at integris, utilitas singulis fuit & omnibus ex voto,

Supereft, ut abiturienti Nassovio suos fauces colligamus & imperii omnis Brasiliensis formam ordinemque monstremus legentibus. ut quali industria adversus hostium & scelerum vim, diversorum populorum mores & studia, in alio Orbe perstiterit inviolabilis, sciant rerum istarum avidi. Nec enim dubitare velim quemquam, quin hæc prudentia securitati & gloriæ publicæ fuerit necessaria & conveniens. Facilius quoque tantæ gubernationis in unum contracta species obversabitur animis, quæ sparsim & per partes visa, fugit oculos & mentem. Imperium hoc omne pars est imperii Potentiss. Fœderatorum Belgii Ordinum, qui postquam ob violatas Reip. leges, ipso jure Principaturæ

*Imperii
Brasiliensis
ordo,
modus,
gradus.*

dis.

disse Philippum Hispaniarum Regem pronūciavissent, non solum sua domi tutati sunt; verūm quod Hispania terris hisce immiserat bellum, ipsi reposituerunt, & ad ultimas Indorum, hinc Orientalium inde Occidentalium terras navigavere, & cum commerciis arma misere. Etiam in Brasiliam, ubi inclita Belgarum virtus, Societatis novæ opibus nixa, adversus eundem, qui hîc, hostem emicuit. Hæc ipsa Societas, velut Optimarium forma, Rempublicam istam gessit & per Novemdecim-viros peregrinum imperium sapientibus consiliis flexit. Neque tamen sine Principatu. Nam sublato illic Regis & Pro-regis nomine, quorum auspiciis olim res gerebatur, legitimum imperium accepit Illustrissimus Mauritius, Præfecti appellatione. penes quem summa esset terra marique potestas. Eam ratam habuere Fœderati Patres, Princeps Auriacus & Societatis rectores. Hujus muneris fuit, Præsidis Brasiliæ titulo ipsos Supremi & Secretioris Concilii Senatores moderari, de bello & Reipubl. ibidem negotiis decernere, gubernatores provinciis arcibusque imponere, novas condere, veteres demoliri, sacra religionemque nostratum publicam tueri, ut & jura civium, æraria, dominia, redditusque Societatis, honores dignitatesque tum fori, tum militiæ, in optimos conferre, militi præliario ac in bellum misso imperitare, criminum pœnas remittere, ad

*Fœderati
Ordinas.*

*Novem-
decim-
viri.
Præfectus
Brasilia.*

*Supremus
& Secretioris
Concilii Sena-
tus.*

eam Procurationis normam, in quam ipsi re-
 ctiores Præfectusque consenserant. Verum
 quanto plura agenda Imperatori erant, tan-
 to magis prudentibus viris eguit ad gubernationem. ut licet unius autoritate geri possent
 omnia, non potnerint unius labore & pro-
 videntia. Quod alienum ab exemplo veterum
 Principum non fuit, qui licet maximis
 virtutibus subnixi essent, tamen in partem
 curarum usu optimos advocavere. Nassovio
 ad intima consilia additi Senatores non mul-
 ti, tres quatuorve, Supremi & Secretionis
 Concilii dignatione. qui cum Præfecto de
 bello, mercatu, condendis legibus, earum-
 que in dubiis interpretatione, ac totius ad eò
 Reipubl. administratione in commune con-
 sulerent, ad quos civium postulata, querelæ,
 post minorum subtelliciorum voces postre-
 mum devolverentur: qui maris quoque re-
 bus & præfecturæ intervenirent, classium
 rariumque apparatus curarent, onera ad pub-
 licam necessitatem imponerent, magistratus
 provinciales & urbanos ex nominatis elige-
 rent, arcium & armamentariorum fabrica-
 tioni vacarent, apud quem & Comitum ur-
 bium & pagorum controversiæ aliaque mag-
 ni momenti disceptarentur. Præter hos &
 sub his institutus Senatus Politicus, tredecim
 primum, mox Septem-viris constans. quem
 & Iustitiæ confessum post appellavere. Hi
 civium jura defendunt, pecuniariis & capi-
 tali-

*Senatus
 Politicus.*

talibus judiciis præfunt, de litibus, post ap-
 pellationes, juxta Romanorum leges & Bel-
 gii morem pronunciant. Atque hi Senato-
 res perpetui, nec nisi perrectores Societatis
 mobiles, salario gaudent. At provinciis sin-
 gulis suis quoque Magistratus est, qui sui
 territorii urbes pagosque impetio tenet. Hu-
 jus Senatores Electores dicti, & Scabini mo-
 bili sunt dignitate & salarii expe tes. Apud
 quos accusatorum publicum munus non si-
 ne imperio obeunt illi, quos Scultetos, Præ-
 tores vel Balivos vocant. Est præterea Col-
 legium Rationalium, quod Societatis æraria
 regit, rationesque communes, ut & fisci, dis-
 pungit. Hos eligi placuit è Senatorum poli-
 tiorum numero, quoties se isto munere
 exsolvent. Eorum duo, sunt enim quin-
 que, thesaurarii officio annuis vicibus fun-
 guntur. Est &, qui maris dominio, Vice-Præ-
 fecti appellatione, sub Nassovio eminent, &
 classib⁹, navarchis, totiq; nautico ordini im-
 perat. Cumq; res Brasiliæ navium ultra citraq;
 missitatione magna parte gerantur, præscrip-
 tæ illarū gubernatorib⁹ suæ partes, sive navi-
 gandum classibus, sive singulari rāte foret;
 sive Societatis sive privatorum commodo;
 sive pugnandi cum hoste daretur copia, sive
 non; sive in anchoris standum, sive promo-
 venda navigatio. Etiam imperatum, quid
 factū opus, quoties se in cospectum darent
 naves aliæ, quoties tempestates rumperent
 navi-

*Magistra-
tus Pro-
vinciales:*

*Collegium
Rationum*

*Vice Præ-
fectus ma-
ris*

navium societatem, quoties ad colloquia Superiorum admitti cuperent ejusdem classis socii; qua morum disciplinâ, quo demenso dietim vivendum navalibus, quæ administrandæ inter efferos justitiæ ratio, lex, modus, quibus occupari & quando sacris debeant & quoritu, quis observari in percipiendis analibus ordo, quæ indefunctorum dignitates successio, quomodo habendi captivi hostes, distribuenda spolia, qui & qua cautione subeundi portus, quæ eligendæ stationes. de quibus omnibus, prout se res dant, dispicere, nautici est Senatus. Ecclesiasticæ gubernationis eadem, quæ in Belgicis Ecclesiis, forma obtinent: Suprema in illam imperia sunt penes Comitem & Senatores secretionis Concilii. quorum est hanc quoque navem suis jactatam fluctibus, suis impetitam hostibus, suis laborantem vitiis moderari. Synodorum major, quàm Classium, & harum major, quàm Presbyteriorum auctoritas. Synodorum decreta absque Rectorum Societatis suffragatione rata non fuere. Eas habere nefas, nisi cognitis primùm deliberationû momentis, ut dispungi possint & min⁹ necessaria & minus utilia. Ad sunt à Comite ac Senatu delegati, ob arctissima Reip. & Ecclesiæ vincula, & communem boni maliq; sensum. Verbi divini præconibus imperata animarum seria & flagrans cura, barbaros doctrina vitæquæ rigidioris exemplo invitarent,

*Senatus
nauticus.*

*Ecclesia
regimen.]*

*Synodi.
Classes.
Presbyteria.*

*Verbi divini
præcones.*

rent, fidei Christianæ saluberrimo succo im-
 buerent, ea loquerentur & eo ordine, qui
 convertendis gentibus conveniens esset: præ-
 mitterent naturam, submitterent scripturam,
 ut facilius credant scripturæ, discipuli facti
 naturæ. Darent documenta, non venisse, non *Eorum of-*
 pugnassee, non vicisse nostram gentem, sordi- *ficia.*
 di lucelli aut dilatandæ dominationis studio,
 verum æternæ potissimum tot in tenebris pa-
 lantium felicitatis amore. Iussi non satagere
 rerum Cutiæ, non de fabis aut calculo esse
 solliciti, non servire ambientibus, verum sta-
 re intrâ sacros limites, & de rerum Ecclesia-
 sticarum statu, gentiumque conversione, sæ-
 pius ad Sectores perscribere. non quod in-
 digni illi essent de rebus civilibus loqui, sed
 quia indignum ipsis, talibus insistere: quippe
 qui in potioribus occupari debebant. Iussi
 quoque Dominis per humanam imbecillita-
 tem peccantibus non irasci publicè, aut no-
 minatos objectare vulgi contumeliis, ne aut
 vilescat regentium autoritas, aut seipsam re-
 darguat calida, præceptis & biliosa reprehensi-
 o. Illibatam quoque voluit esse sacro ordi-
 ni venerationem, & à protervia & procacibus
 pessimi cujusque linguis pœnarum metu tu-
 tam. Temerè illos submoveri de navi in na-
 ves, aut de pago in pagos trudi noluit, nisi ex
 Magistratus & primorum Ecclesiæ consensu.
 Navibus vectos aut arcibus impositos impe-
 rantum mensæ accumbere dignè censuit, ne
 in-

*Pontificiorum
cancelli.*

inter gregarios contemptui essent, & spirituum
tualium seminatores honestæ alimoniz egerent.
Pontificiam religionem his cancellis
circumscripam legi. Vicarium, episcopum,
suffraganeum cum imperio hic nullum agnoscito,
aut exterorum cuiquam obedientiam debeto,
aut consilia cum illis agitato, aut subreptitias
pecunias submitto. Quotquot presbyterorum
vivere sub imperio Belgarum cupiunt, iuramento
se fidelitatis Comiti Senatoribusque alliganto,
nec ordinationem ab Episcopo Bahiensi expectanto.
Qui fines nostros absque salvi conductus
litteris subibunt, captivitatis iure tenentor.
Nemo matrimonia conciliatore Presbytero
inito, pœna exilium vel multa trecentorum
florenorum esto, nec liberi hæreditatem ad-
eunto. religionis suæ sacra intra templorum
parietes, non foris per compita obeunto. Ec-
clesiastici reditus Societatis sunt, & in pios
usus Scholarum, templorum, Nosodochio-
rum convertuntor. Liberum illis esto sentire,
quod volent, & eloqui sine offensa quod sen-
tiunt. Iudæis & abramidis hæc posita repa-
gula: novas synagogas ne ædificentor. nulli
Christianam uxorem ducere, aut concubina-
to possidere fact esto. neminem à Christo
ad Moſen, ab Evangelica libertate ad legis
onera, à luce ad umbras avocanto. Sacrosan-
cto Iesu Christi nomini ne maledicito. la-
censu proxenatarum tertiam partem ne ex-

*Iudaorum
repagula.*

cedunt. mercando neminem fraudibus circumveniunt. Liberos ex altero parente Iudæo, altero Christiano natos. iis defunctis, Christianis consanguineis educandos tradunt. his destituti Orphanorophis, si pauperes sint, sin divites, Secreti Cconcilii Senatoribus curæ sunt.

Paulò aliter se Africana imperia habuere *Imperium*
 in Angolensium regno & Insula S. Thomæ. *Africa-*
 Quamquam enim unipræfecto primum pa- *niam*
 ruerint, mox tamen exsententia primorum Societatis abrogata unius potestate, collata hæc duobus fuit. Divisâ namque per Æquinoctialem Æthiopicâ orâ, alter partem Borealem, ubi Mina aliaque Societati possessa loca, tenet; alter partem Australem, quæ Londam Metropolim ostentat & insulam S. Thomæ totumque lictorum tractum, ad Caput usque Bonæ Spei, imperio complectitur. Illis dein tertium addidère. Hi, partitis inter se vicibus, curant Remp. & ea quæ juris sunt, rationes adhæc reditusque & commercia. ea lege, ut alter alterius teneatur culpam præstare. quod providè cautum, ut arctius fide in Societatem, amicitia inter se jungerentur. Religionis cura penes Ecclesiâstas fuit, quibus mandatum, uti gentium linguas addicerent, mores, indolem, studia cognoscerent. mox Christum loquerentur genibus, Pontificiis purius. Militaris potestas penes unum, dein penes illos ipsos Directores fuit. hi mili-

tia ducem, Capitanæi aut præfecti titulo, imponunt. qui tesseram à Directoribus accipit & de excubiis custodiisque ad ipsos refert. illorum muneris est, arcibus turribusque castrensibus ea loca tueri, quæ mercatu aliquo vigent, à comœatu iis prospicere in semestri, fœderibus cum Rege Congensibusque Principibus se innectere & aulis puriores de Deo & Christo sensus inferre. Ita credita ubique pluribus & optimis Respublica fuit, qualem sapientissimi semper laudavere, & exempla nobilissima veterum & recentiorum probant, quaque maximè floruisse Romanos multis creditum. Iste ordo imperio Brasiliensi sub Comite fuit, cujus admirabilis tum Societatis rectoribus concordia, dum & ipse mandatis illorum obsequitur, illi vicissim ipsum amant & reverenter, res Brasiliensium è parvis initiis ad maxima incrementa provexit.

*Comitiis
cum So-
cietatis
rektoribus
concordia.*

*Comes
Mauritius
Paraybam
abiturus
juis valedi-
dit.*

Stabat in Paraybæ littoribus procieta classis, quæ Mauritium reveheret, maximo & illustri apud Brasilianos imperio defunctum. Is Mauritiopoli abiturus valedictionum officia pari humanitate erga Rectores & cives, navalis & terrestris militiæ, explevit. relicto ibidem incredibili sui desiderio, quod securæ mox calamitates tantopere cumula-
verunt, ut res ab ipso omni circumspectione gestas, nemo jam dubitet honorificentius de-
centiusque enarrare. Tum militari more ex-

xplosis undique, quæ ibat, tormentis & ci-
 tum militumque fistulis, intonuit fragore
 celum & pontus omnis. nempe ubi popula- *Confluxus*
 tam faustæ appreciationes desiere, longius *itineri ap-*
 diffusus machinarum clangor extendit vota *precam-*
 publica & insequentem Reipubl. favorem. *titum*
 Commotæ urbes & oppida, pagi & rura. In-
 genia passim & Aldeæ ingenti multitudine
 confluerant, ut cuius imperia æqua sense-
 rant, ejus se abitu rangi testarentur. Videre
 erat pauperum divitumque, senum ac juve-
 num turbam mixtis agminibus nunc præver-
 tere, nunc insequi, modò cingere disceden-
 tem, & murmure, acclamatione, lachrymis,
 benevolentiam profiteri. quod & observa-
 tum in Lusitanorum pluribus, quibus me-
 moria moderationis Nassovicæ & indulgenti-
 tiæ in ipsos altius insederat. Scenæ omnis
 facies non læta sed tristis erat, aliis patris, ali-
 is domini, aliis patroni appellatione fausta
 vorentibus, quibusdam solatium erat dexte-
 ram, quibusdam paludamentum tetigisse.
 Mem omnibus dolor, defixis in Comitum
 oculis. nec discerneres inferiorum aut Super-
 iorum, virorum fœminarumque dejectos
 vultus. Erant, qui concidisse res Brasiliæ cla-
 mitabant, & vix quicquam spei reliquum,
 atque promptius audaciusque efferebant,
 quam ut meminisse reliquorum imperitan-
 tum crederes. Comitabantur civēs centum,
 quis vedit ad pagum usque Paratibi & Igua-

razu. Prætores & Scabini paganorum præfecti in occurrum obnixâ comitate & veneratione venientem excepere & Paraybam usque decenti ordine deduxere. Nec quies erat ab eun i à libellis supplicibus Lusitanorum, Brasilianorum, aliorumque, quibus suas quisque Fœderatis Ordinibus, Principi Auriaco & Societatis præmoribus tradi speciosè cupiebat. Paucis ante diebus Rex Tapujarum Iohannes Wy sive Iandovius, filiorum suorum tres, comitantibus ex eadem gente viginti, ad Nassovium ablegaverat, scitatus àbitionis causas, urgensque mandonem diuturniorem, & annonæ, quantum satis esset Comiti domesticisque, liberaliter pollicitus. Barbarorum duo cum Mauricio in Hollandiam iter capessivere, ignotas terras, sidera, populos visuri. reliqui leviculis donariis, qualia sunt cultelli, securiculae, specilla, Barbarorum oblectamenta, honorati, domum se ad Regem suum recepere. Quatuor alii è gente Carapataram & Wappebatum, (qui Majorum Palmarium jam nuper recessus invaserant & latitantem illic prædonum colluviem deleverant) Comites quoque Nassovio esse voluerunt, suo adjuti interprete. Brasiliensium natio è suis quinque legavere, qui unâ trajicerent, visendi Belgii Principisque Auriaci (quæ sola inter ipsos èminet appellatio) cupidine, relaturo ad suos de regionum nostrarum statu & moribus.

Rex Tapujarum filios ad Comitero mittit.

Traibei sunt una Tapuia aliquos.

Et enim familiare erat Lusitanis illas vilipendere, tanquam prædatorias & piscatoriis aliquot scaphulis inopiam sustentantes. Tam accensa apparebant Brasilianorum in Comitum studia, tanta testandi affectus in singulis studia, ut ipsi humeros commodaverint, & retrusis, velut æmulatione, Belgis, sublatum è litore per medios fluctus & æstuaria, ubi Margaritæ Arx est, ad scapham pertulerint, immani vociferatione, suo more & lingua Vale ingeminantes. Scilicet, supremum officium honoremque arbitrabantur, cervicibus suis portare, qui omnium fortunas salutemque dudum suis portaverat. At nunc maxime cernitur istorum hominum in Comitum pietas, cum postero die, exactâ in littoralibus nocte, magna uxorum & liberorum comitante cetera, in lembos & yectorias impedimentorum rates glomeratim infunderentur, velut cum ipso omnes navigaturi & eadem maris viæque discrimina abirent. At hos, ne ita intempestivis officiis interturbarent, rogabat, & mollibus oportunitisque verbis mitigatos & manusculis decoratos, in litus lacrymantes singultientesque remittit, se affectu tanti experimenta exosculari, ne immemorem unquam propensissimæ in se gentis fore, professus. Sic vela fecit, cum triplex mus secundus Majo illuxisset & securitatem navigantibus serenior promitteret. Ciallis, qua trajecit, navium erat edecim, à machi-

Comes d.
Parayba
histore sol-
vit.

Ann. cto nis, navalibus sociis & milite adversus viros
 toxtiv. instructa, mercibusque ejus soli, in Societa-
 May xx tis & privatorum lucra, onuste. Remeaverit

11.

tum Comite plures, politici, Ecclesiastici, militaris ordinis viri, vel munis suis defuncti, vel quod abeunte ipso morari hic dicitur dicitur videretur. abeuntium numerus mille & quadringentorum erat, quæ militum, quæ navalium, quæ viatorum & castra sequentium. Equos aliquot Brasiliensis profapie & sanguinis unâ transvexit. Quin & exotica multa, quæ hic Batavi rata nec visa mirantur, exuvias quadrupedum, piscium, avium, & tenilia Barbarica, arma, redimicula, pilea in Belgium transtulit. quæ cuncta non habuit sibi ad propriam delectationem tantum, sed & ad usum & voluptates plurium. Testis est Theatrum Anatomicum apud Leidenses, in Batavis. in quo, velut in Favillis Capitolinis, hæc ipsa hodie visuntur, dono & munificentia Nassovii. ut non militiæ solum documenta apud Brasilienses deposuerit, sed in Belgium reversus in litteratorum porticibus tot naturæ ostenta, Physicorum & Medicorum adjuncta & præsidia suspendit. Præterquam, quod picturis exhiberi & tapetibus intexti illa in longam posterorum memoriam voluerit, ut corruptis tibus exstarent simulachra eorum, quæ Orbis iste admiranda habet. Atque hæc in illustri Palatio, quod Hagæ Comitum è marmore condidit, ad Aulæ

Ingressum, spectare est, præter artis opera plurima, quibus ab ebore & elephantinis dentibus precium est & admiratio. Mercimoniotorum, sacchari, lignorum, eboris, auri Africani, tabaci, tragematum, cotiorum, si-
 ve publicæ siue privatorum essent merces, copia in navibus erat, quæ cuncta vicies sex 26000
 centenis milibus florenûm æstimabantur. 00.
 Oceanum denuò emensus & Equinoctio-
 rum lineam, quam non rerum gerendarum sed gestarum testem habebat, in Texelæ portum incolumi navigatione perlatus, exscen-
 dit. Sed afflixerant proficiscentem maris incommoda; ut æger retineretur in Helderæ pago ubi refectio-
 ni suæ studuit & valitudine firmior peragratis aliquot Hollandiæ urbibus Hagam devenit. Hic reducem excepere
 cognati Principes, Fœderati Ordines & Societatis rectores. qui gratulati reditum, gratiis actis, ingentia merita & imperantis officia agnovers. At Comes salutationum ritu
 defunctus, non uno conventu apud illos de rebus Brasiliensibus impetioque omni, præ-
 fecturis, proventibus, incolis, milite, classi-
 bus, disseruit, & quæ opis, quæ correctionis egerent, aperuit. Aliis & jam ante à nobis di-
 cta referre, supervacuum fuerit. ut quibus
 provinciis distinguatur Brasilia, qui ejus pro-
 ventus reditusque, quibus arcibus defendatur, quibus qualibusque populis habitetur.
 Verùm excerptam è narratione Nassoviana

Comes
 Texelam
 Hollandia
 portum
 appellat.

Excipitur
 à suis.

Brasilia
 Status re-
 ferente
 Nassovia.

nondum scripta, quæque nec inamœna & scitu Rectoribus necessaria erunt:

*Proventus
sacchari
quantitas
olim fuit
vlt.*

Saccharorum ex omni Brasilia olim colligebantur. Arobæ decies centies mille, idque quotannis. Earum centies mille Regi in decimas cedebant. ter centies mille, ejus sacchari, quod Pamelium sive Panellas vocant, decimationi, ob vilitatem, exemptis. Nec permissum cuiquam, hæc ipsa aliò, quam in Lusitaniam, deportare, nec nisi navibus ex Olyssipone, Portu Vianensi, insulisque Tercera, Canaria, Madera egressis. Hoc fini à trecentis navibus, partim Galeonibus, partim Caravellis, (minus navigiorum genus est) frequentabatur. quæ vinis, oleo, farina, piscibus salitis, lineis lancisque pannis, ferro, ære aliisque mercibus graves mercatum eò abibant. Ex illis annuatim ad dominos suos redibant miliones aliquot. qui redditus per Europæ tractus varios mercantium studia & cupiditatem exercebant. Limites Brasiliæ, quæ Fœderatis paret, armorum felicitate aucti, à Flumine Regali, quod à Præfectum Bahiensi Seregippam dirimit, ad fluvium usque Maragnonem extenduntur. Seregippa, ad litus miliaribus triginta duobus excurrens, addita primum Lusitanorum imperio fuit per Christovannum de Barros Cardosum, cui meritorum præmium, has ipsas terras, Seregippam & S. Francisci flumen inter, donavit Hispaniarum Rex, eo jure, ut diceret

Seregippa.

dere

dere illas & partiri in colonos quos vellet fas
 ipsi esset. ea lege, ut intra præfixum à Rege
 tempus, colonias ibidem conderet. Fecit-
 que hæc res, ut Bahiensem plurimi pellecti
 huc commigraverint, & exactis aliquot an-
 nis Ingenia fabricaverint quatuor, licet mi-
 noris precii, & armentorum septa quadrin-
 genta, & oppidulum, centum circiter ædifi-
 ciis constans. At hæc bellis vastata, triste sui
 vestigium reliquere, incolis d lapsis, & in
 Sanctorum Sinum propulsis. Quod reli-
 quum erat pecoris, vel hosti vel nobis vel ti-
 gridum voracitati cessit, usque adeo, ut ob ra-
 riorem capturam, raro venatore adeatur.
 Hanc ipsam pristino decori restitui posse, ni-
 si immixtis colonis, spes nulla est. hos acqui-
 ras nunquam, nisi tuta ipsis præstetur habita-
 tio, agrique donentur & fundus. Malè cal-
 culum ponunt, qui per Societatem hæc con-
 fici posse arbitrantur, & pecorum propaga-
 tiones publica cura promoveri. cum nec ab
 hostium invasionibus tuta sit regio, & illa
 pecorum cura eventus sit incerti, & si quàm
 optimè succedat, vile eorum sit precium, ob
 monetæ hac tempestate summam parcita-
 tem. Quid, quod afferendæ provinciæ & e-
 quitum aliquot turmis & pedite aliisque ad-
 miniculis opus foret, sumptu minimum tes-
 qui centies mille florentorum: metus adhæc
 esset, ne istarum rerum administratio pareret
 Curatori ad sordes & iniquius lucrum, & in-

colarum crudeles expilationes, uti recentibus exemplis constat. Quæ in montibus Seregippes, (Itoabouhanas vocant) deprehenduntur metalla, post crebra examina, nullius esse valoris compertum. primum reperta perhibentur, imperante hic Lodovico de Sousa, per Mamoluchum Melchiorem Dias. qui conjectis fortè in micantes lapillos oculis, argentum inesse arbitrabatur, re ad Hispaniarum regem relata. Sousius iussus aperire montium secteta & scrutari hoc arcum, vanas spes perditique laboris nuntium Regi suo remisit.

*Pernambucensis
provincia
solum.*

Pernambucensis provinciæ solum, quantum ex aliquot retrò annorum messibus collegi potuit, fertilitate nulli orbis terrarum parti concedit. nisi ubi arenis omnia sterilescunt, aut laxis regent. Situ, opibus, incolarum frequentia & mercimoniis eminentissimum, ædibus, ubi urbes sunt, publicis privatisque, pontibus, turribus, propugnaculis ad usum & cultum elegans & validum, palæstrarum ubertate luxuriat, bonum armenta fert alitque sine numero, vaccasque corporum vastitate, lactis copia, cornuum pulchritudine conspicuas. Agri, modò cultura adhibeantur, segetum feracissimi. In silvis avium & ferarum capturâ questuosissima, in fluminibus piscium. Balsamis non unius generis renidet, oleis quoque herbis & radicibus medicis curanda valetudine potens. Non nisi

est à lit ore milliagibus habitat, quia ad importationem & exportationem aptiora sunt littoralia. & qui primi exterorum conuerunt Lusitani, latius diffundere, ob paucitatem, colonos nequiere, etiam vim opponentibus Barbaris, ne longius iretur in mediterranea.

Mole singulæ dominis, familiis amplissimis, mancipiisque distinguuntur. Horum numerus ingens inter flum. S. Francisci & illud, quod Grande vocitant, censetur esse civitas aut quadragies millium, qui ne fato diminueretur, quotannis transfata in supplementum fuerit. Nigritarum terna millia, quos Astorum littora, Caput Viridè, Mina, Angola, Ardra & Calabria misere. Nisi per nostrorum fuisset negligentiam & dissolutiorem economiam, potuisset hæc regio sibi ad alimoniam suffecisse. nunc ea laborat annone calamitate, ut pecoris abacti & malè habitū penuria, propediem Ingeniorum magistris & laboratoribus metuenda sit ab omni opere cessatio.

Illud maxime sciri Societatis interest, quæ Imperii hujus vitia & mala, quæ maiorum cause, quæ remedia. In vitis prima sunt, paupertas & perfidia Lusitanorum, proventuum ex agris inopia, mercaturæ prolapsus & decrementum, ararii publici & rationum concurbatio. quæ mala primitus contempta aliud ex alio velut propagine trahunt. *Æs*

alienum, quo Societati privatique alligantur Ingeniorum Domini, immane est. in cuius dimidium Societas venit. nexis verò inter se Senatoribus, molarum magistris, mercatoribus, opificibus, sellulariis, ob communes vitæ necessitates, fit, ut unius ruina aliam ducet & prior calamitas sequentes involvat. Perfidiam gentis Maragnonenses nuper illustri scelere prodidere. quæ etiam apud Pernambucenses erupisset, nisi oppressa in herba malè cœpta evanuisse desperatis nihil anceps horridum, ut quidvis tenturui videantur, quo se expediant & nominibus Belgarum & imperio. Proventus præcipuus Mandiocæ est, Sacchari & Lignorum. illa, si copiosa esset, à perpetua commensus militatione sublevare posset Societatem. esset copiosa satis, si agrorum culturæ in plerumque ulus vacarent indigenæ, assueti sibi & suis vivere, non aliis. Ab hujus penuria est, quod in immensum crescant ejus precia, ut quomodus viginti quatuor sestertis olim, jam non nisi decem florenis haberi possit. Hinc fit, ut nescia timere plebes jejuna vastationes agrorum, Ingeniorum direptiones, latrocinia, furta cœperet, prodiga vitæ, ut vitæ consulat. Huic malo remedia peti possunt & debent ab illis consiliis, quæ à me suppeditata aliis suffragationem publicam meruere. Ligna Brasiliensia malè quoque tractari credam, cum nec de eorum cædendorum quantitate

Perfidia.

*Proventus
agr. vitæ
inopia.*

*Lignorum
Brasiliensium
sum ratio*

nec qualitate definitum sit. quot, Inquam, & quales arbores cædi oporteat. Contra quam à Regis Hispaniarum ministris factitarum. Per hos non permissum ultra decies mille quintalium sectionem facere. à nostratibus sterni videas arbores sine lege, & modo. etiam tenellas adhuc nec adultas. ut mercatum hunc deleri sit necesse, intercepta germinibus novarum arborum spe. nec occurras huic malo aliter, nisi severe interdicens, ut à teneriorum sectione abstinenceatur & ab adultarum nimia. Saccharo faciendis lucris nihil fructuosius, præter tributorum, vestigalium, portuorum ingentes redditus. At si sumptuum omnium, quæ Brasiliæ opus, ratio rigida inearat, dubium, an accepti expensique sit futura æqualitas. Mercaturæ adhuc facies vigorque languet nec enim ad mercatores Belgas ea redeunt emolumenta, quibus missas à Belgis merces pensent. Quamobrem vela colligunt, proxenetas suos sufflaminant, mercimonia parcius transmittunt, nomina rigidius exigunt & impedita dissolvi cupiunt. Dubia fide, numerus nemo exponit, nisi pignora caveatur. literæ collybisticæ ob fraudes repudium patiuntur. unde argumentariam multi dissolvere & foro cedere coacti, implicent socios mercium Conditoria vacuitatem suam lugent. ædium & agrorum precium usque adeo evuluit, ut tertia pars pristino valori de-

Saccharo

Mercaturæ
ra facies

ces-

cesserit. Nigritam nuper vix ducentis aut trecentis Regalibus parabilem, jam triginta, quadraginta, aut sexaginta etnas. Mechanicis otia sunt, & rebus angustis militiam amplectantur aut in patriam remeant. Quibus malis nisi medelam acceleret Rectorum sedulitas, ad summam calamitatem parum videbitur deesse. Erarii & nummarie rei ea postremo hoc biennio difficultas fuit, ut militi victus stipendiique demensum statim temporibus erogari nequiverit. nedum redimi debitorum tabulae, quae per ararios iactura vice sume venum circumferuntur, gradae Societatis damno. Mala recitavi, nunc causas aperiam, ut mederi tutius possim. Lusitanorum paupertas, pessimarum ipsis arum magistra, partim à bellis est, quae non semel vastitatem fecere, partim ab ea persuasione, quae spem ipsis fecit, fugam nobis & extrema omnia per Hispanicam classem parati. Hac fiducia animosiores, Ingenia, agros, Nigritas, officinas mercari, quo vis precio fuere, securi qui solverent. Institores insigni levitate dominorum suorum res talibus credidere, & ex certa incertam possessionem fecere, stimulante lucri cupidine, quod de representatis pecuniis praecidebant. Hac ipsa exceperunt famulantium luxus, sacchari vilitas, annonae caritas, Nigritarum ex variolis obitus, agrorum neglectus, messium per praedones calamitas, vermium, quos *lagetas* vocant,

Rei nummariae ratio.

Causa maiorum.

Paupe-
ria Lusitanorum.

sãnt, glitium muriumque populationes, in-
 undationes & torridum ab æstu solum. Quæ
 cuncta cum adversa ipsis evenirent, nec ex-
 pungere suo die nomina possent, pecunias
 magnis usuris mutuas poposcere, & litibus
 forensibus impliciti, hac insuper vesania for-
 tunas suas amittere. Usuram tertiz aut quar-
 tæ exigi in mensem consuetudo est, aut for-
 tem totam exstingui per biennii aut triennii
 moram. Accedunt ad injuriam alia hæc
 quod singulis mensibus novis apochis fore
 admittã usurã crescat & sic usura usurã inva-
 lescat. Scribarum, amanuensium, actuario-
 rum, proxenetarum, procuratorum, tabella-
 riorum, aliarumque hirudinum forensium
 salaria, emungunt egenos & faciunt. Tum
 Prætorum & sub-prætorum, locupletissi-
 mum quæque in prædã sapientium, avar-
 ities, incubat miseris & decoriat multis ex-
 torsionibusque, quos reos haberi utile cen-
 set. quibus sanguisugis, ut solet accidere ma-
 le partis, licet omnia rapiant, omnia tamen
 desunt. Causæ collapsi mercatus partim ex
 dictis originem trahunt, partim ab immensis
 oneribus, quibus Brasilianorum proventus
 gravantur. ut licet menses votis respondeant,
 salva tamen esse nequeat res familiaris, lan-
 guescente indies apud Belgas saccharorum
 precio. Est inter diminutæ mercaturæ cau-
 sas diminutus mercaturæ valor, ut & porto-
 rii pro pecuniarum transvectione. Quæ res
 esse

*Collapsi
 mercatus*

*Inopia
Ærarij.*

effect, ut mercatores ob dubiam pecuniæ in fructum erogationem & jacturam vilescerent in Belgio sacchari, in animum induerint, non palam, conscis vectigalium magistris, sed clam transmittere pecunias, mercatus instrumenta & fructus. Æraria publica quod attinet, licet illorum felicitas ex eorum Brasilianatum prudenti administratione omnis dependeat & legitimo mercium tum importandarum tum exportandarum usu, illud tamen vero affine, inter causas deficientis & hic fortunæ, esse quorundam imperitiam & enorme habendi studium. Enim verò ex quo se movere cœpit illa & Brasiliam attentare, latuere plurimos, locorum situs, appulsus, indoles soli, & populorum. ut horum ignorantia & neglectu non unius victoriæ occasio elapsa fuerit; nec unius facinoris successus, perditio immani ære, autores suos sefellere. Præclara multa ausi Rectores laudatissimi, minus voto confecere. quia mutatis iis, ob ambulatorias dignitates, & novis in alia consilia euntibus, nec constantia ceptis nec par semper industria adfuit. Illud quoque inter errores publicos putabatur, quod privatorum ad Batavos scriptitantium chartis delationibusque major à quibusdam habita fuerit fides, quam publicis & dignitatem habentium, auresque crudelorum impleverint, qui ad gratiam loqui malunt, quam prodesse. Hinc modò intempestiva frugidi-

tate intermissæ expeditiones fuere, modo
 profusa liberalitate susceptæ, modò parcius
 æquo missa victualia, naves, arma, aliaque
 ab bellum requisita, ut grandes pecuniarum
 impensas periisse non immeritò ploret salus
 publica. Ab eodem fonte est, quod vix præ-
 stitu possibilia, & adversa mandatis manda-
 ta, sæpè & nocitura acceperint Brasiliæ recto-
 res. quale illud est de rapiendis in debiti so-
 lutionem mancipiis, & donandis agris, quæ
 donari nefas; de imperata Nigritarum ven-
 ditione, dictis solutioni intervallis tunc, cum
 pecuniarum hic esset abundè; quos nunc
 vendere jubemur numeratio ære, postquam
 æs omne fugit. unde accidit, ut vetera nomi-
 na mancant, & servis ea inducta sit vilitas, ut
 minore, quàm ab Afris emti fuere precio, hîc
 veneant. Nec tamen Ordinem propter hæc
 incusare promptum mihi, cui animus fuit au-
 dendi maxima & Reipub. utilia. non stant
 rerum successus intra vota. at turbant causam
 ludibria sapienter cœpta. Aerarii Brasi-
 licensis inopiæ inter alias causæ fuere: subsidia
 missa Angolensibus, Thomæis & Maragnonen-
 sibus, facti in arcium instaurationes
 sumptus, victus demensa & stipendiorum
 militarium diariæ præstationes, lentæ adhæc
 & protractæ debitæ solutiones, & diffi-
 ciles, licet iudicis vocis ratæ, exactiones. At
 malis præsentibus afferre medicinam dolen-
 do querendoque, mentes vestras fatigare for-
 ret;

*Remedia
malorum.*

ret. & veri conspectum intesturbare. Quare
de remediis sententiam dicam, salva & inte-
gra meliore.

*Adversus
Lusitano-
rum aEi
alienam.*

Illud Ingeniorum possessori & exhaustis
ære Lusitanis solatio fuerit, si spiramentum
aliquod temporis indulgeat Societas adre-
faciendam rem. quam bella aliaque calamita-
tatum improvisa & divinitus immissa affixe-
runt. quod si impetrari nequeat, mitius exi-
gi debita suaserim, saccharorum, suppellecti-
lis, monitionum, aliarumque rerum mobili-
um venditione. non servorum, non utensili-
um. quibus ad elaboranda sacchara opus,
non bouum venditione, sine quibus nullus
Ingeniis labor. nisi tanta fortè sint nomina,
ut molas cum utensilibus & appendicibus
omnibus vendi ad hastam necessum sit. libet
constat, molis istiusmodi, si laborum instru-
menta tollas, multum de pretio decedere.
Nam quæ à necessariis instructa valent cen-
tum mille florenos, ab iisdem destituta vit
quadrages mille valebunt. quæ mox summa,
si pluribus dividatur creditoribus, exilis erit
singulis. Nec minus attendendum ad hoc
edicto. Anni supra millesimum sexcentesi-
mum quadragesimi cautum fuisse, ne prode-
bitis oppignoratis exigatur major usura,
quam unciaria, pro non oppignoratis non
nisi octodennaria. In cuius legis fraudem im-
mane quantum peccaverint nostratum plu-
rimi, iniusti scenoris exactores. præsto sunt
exempla

Templi. Cosmus Oliveira Tugicapapæ in-
 tota, novem florenorum millibus servos ali-
 quot mercatus, postquam solvisset duode-
 cim millia ob moram, quindecim insuper flo-
 renorum debito attentus fuit. Iohannes Sua-
 es Moribecæ civis, acceptis in fidem bonis
 precio triginta sex mille florenorum, solvi-
 tis sexagies mille florenis, pari adhuc (hæc
 rominum fidem) debito obstringebatur,
 ob moram. Sanè iuris & æquifuerit, ratorum
 lebitis detrahi, quæquid exactum per sum-
 ptum nefas fuit. Pecere hoc Novas tabulas
 condendo Romani, compescendis plebeis
 uroribus & iustissimis querimoniis. Nec fa-
 cile repagulum repetiam sceleratæ quorum-
 dam cupiditati, in legum & pœnarum atroc-
 itatem adversus rapaces milvos & effrenes
 voripetas. Præter hæc iuram sumptus, for-
 abem, prædici oportet & Prætorum in cli-
 nium loculos latrocinia compesci. Leges
 proque sumptuarias exigat nascens Respub-
 lica, prohibendo luxu, ne in immensum pro-
 umpat, ad cuncta quis pecunia prodigitur,
 præsertim exquisitis mensarum ingentis &
 estum, quæ agræ civitatis iudicia sunt. Et
 cum propè sit, ut exspirent tempora mercat-
 us Orientalis, id apud Fœderatos Ordines
 gerendum sedulo, ut ab importandis ex Ori-
 ente saccharis abstinere, cum per hæc defici-
 onster saccharorum Brasiliensium apud Eu-
 ropæos valeret. Nigritarum propriorem et-

ram haberi ex re Societatis erit, cum ex sexa-
 gies & quater millibus, quos Africa misit,
 desiderari fuerint intra sesqui annum mille
 quingenti & viginti quinque. causam non
 aliam esse crediderim, quam quod male ha-
 bitu in navibus & a vitæ necessariis destituti,
 sordibus & pravo victu miseri enecentur.
 Prout si gignit vel tenui sunt corpore, pro-
 is differunt. post nativam irjectionem re-
 fectioni corporum spatium datur. secus &
 precio ferè omni excidunt macilenti, ac
 confecti navigationis incommodis mox ab
 excrementis moriuntur. Illos divendi, mori so-
 lito, per dicta solutioni intervalla, minus
 potest hac expediat. Cum enim in frequenti &
 densa circumstantium turbaratio habentem
 possit mentium aut spondentium, sit, ut in
 generum magna pars ad eos venditione de-
 volvatur, qui de nominibus expungentibus
 minus cogitant, aut in silvis ex rapto vivunt.
 & locios hos scelerum adsciscunt. ubi in
 dem vitæ genus latrociniis grassationibus
 que efferanter. Hinc Rationaria vanis deli-
 tis & inopi emptore conspergi vident. Nec
 numerato ære illos vendi utile, cum pæco-
 rum tunc emptorum sint. qui a numeris par-
 tiores in publica licitatione decrescere &
 flagrescere precia pariuntur, priusquam ve-
 denti annuant. Quamobrem auctor siem, &
 explorato primum per procuratores singu-
 lorum Ingeniorum statu & dominorum

bus, mancipia iis vendantur certis pensionibus, sive in diem. ea lege, ut quotquot representare volent, hoc est, diem solutionis presenti pecunia redimere, fruantur; qui nolunt, Nigritas emtos, antequam in solidum & allem satis fecerint, non nisi usu suos putent, possessione ac dominio publicos. Quamobrem notari caractere Societatis corpora mancipiorum velim, ne prona in fraudes gens melioribus pejora substituat. Hæc levandæ plurimorum paupertati, diminuendis nominibus, & mitigandis in nos animis facere videbuntur. Si via severiore insistamus, plus acquiremus odii, quam potentia. Provinciis vel domesticos motus, vel externorum arma, vel solitudinem inducimus. Ut verò Mercaturæ omni suus redeat vigor, de Oneribus & Moneta nova deliberatio sit. Sacchara absolvi cupiam à semiscentio in singulas libras. nec enim nuperum hoc ætariatium vilioris precii sacchara sustinent. Quin, tutiore jam à Morinùm insulibus Oceano, navigationes impendiorum parte levare poterunt. nec opus tanto bellicarum & fiduciararum navium apparatus tam per vectorias & onerarias, quarum minus premium, transvectari cuncta queant. An à Morinis metus duret, factis contuberis per Septentrionalia Iberiam inter Britanniamque n vigandum, aut tigente isticuma per fretum Britannicum, navium ru-

*Adversus
Mercaturæ
prolapsum*

*Pisboletas
Reales.*

telarium præsidio. Nummariam rem bonis legibus constitui fructuosam. à monetæ de- præciatione ingens vulnus inflictum mercantibus fuit, quod sanari nisi ejus incremento nequit. Nummi quos Crucigeros vocant, apud Bahienses valent florenos duodecim, quos Regales, florenos tres & sestertia duodecim. Quicquid ab hoc valore in lucro deputatur, tertia parte Regi, tertia domino, tertia Ecclesiasticis cedit. Industriis, quibus facile ingenium largitur cantata illa artium magistra, comminiscendum simile quid. ne lucelli spe illecti nostrates, quorum aurum jam pridem per medios ire satellites didici, illud ad Bahienses transmittant. Fortè non inutile fuerit novam monetam cudi, cujus valor rarus sit solis Brasiliensibus, ut fugiente Hispanico ære aut deficiente, nummorum hic satis sit ad militum stipendia & mercatorum negotia.

Ærariis recreandis hæc fecerint: si præter superiorum curam, accidantur navalium fabricarum impensæ, si annonæ aliæque à Belgio mittantur liberalius, mercibusque Brasiliensibus suam constet præcium: si Officialium tum civilium tum militarium contrahatur numerus: si comæatus curatores Arcibus, Europæorum more, sollicitè prospiciant; militi cibaria non vendant nimio: si Societati debitum æs nec nimia severitas exigat, nec nimia facilitas dissimulet. Debeant

tum alii mechanici sunt, alii mercatores, alii
 agrorum cultores & possessores. Cum illis
 rigidius agendum, quia alieno successu victi-
 tare amant, sua culpa inopes. Cum istis itidem,
 quandiu fide integri, honoris namque sui in-
 teresse arbitrantur, ejusdem periculum in-
 currere. Si rem fregerint & fidem, mora om-
 nis in damno erit. quæ sola ipsis convales-
 cendis bonis aut occultandis superest. Cum his
 lenius moderatiusque agendum. nam ex
 hoc fonte omnium commodorum & lucro-
 rum Brasiliensium spes manant, nec aliis
 principis nituntur Societatis auroæ Apodix-
 es. Omnino extrema illa caveri optent, ne
 molarum quotidianæ operæ cessent & agro-
 rum conditiones, feriantibus Nigritis. Atta-
 men pro messium felicitate, quam præstare
 solius Dei est, cum illis transigendum. Nec
 mirari subeat, hanc malorum Iliadem à me
 narrari, quam sublatam aut correctam oport-
 tuit. Culpam istam præstare non est meum;
 per quem nunquam stetit hæc incommoda
 averruncari. alienæ opis & quidem extere
 indignere Brasiliæ rectores. quin nechi nec
 Belgæ ipsi potuere id omne, quod voluere.
 ut satis aliquid, incuriæ nonnihil, impruden-
 tiæ multum, inopiæ publicæ plurimum im-
 putare habeamus.

Quæ plura scire satagent Dominationes
 Vestre, exponam lubens, paratissimus audi-
 re contra differentes. Tantum profectò pro-

*Brasilia
momentum
gravi
da.*

vinciarum, quas armis vestris tenetis, momentum puto, ut indignum seculo & posteritate fuerit, illas negligi. Si nondū magnis se emolumentis probant, probabunt magis, ubi auctis coloniis latius se Belgæ diffuderint. Tales sunt, ut natura loci & arcibus munitæ, potentissimum hostem possint contemnere, per fœcordiam aut discordiam, susque deque habitæ, recuperari nunquam. Milite & viribus u. i. hic rerum status partus est, ita conservari eundem oportet. Africæ non unam partem armis tenetis, ut hinc in Occidentem trajicere & in recessus ejus penetrare detur. Chilen maris Pacifici provinciam mensibus duobus, Havanam quatuordecim diebus adimus. quæ loca machinationibus nostrorum opportuna sunt. Ex quo Honduræ reditus interceptimus, classem argentiferam spoliavimus, alias portubus, ne prodirent, conclusimus, tantus per Occidentem terror fuit, ut Mexici Prorex de regnorum suorum discrimine questus, eas Regi Hispaniarum curas fecerit, ut de recuperanda Brasilia extrema statuerit. Et licet malè illi res ista successerit per classem nuperrimè Dei beneficio disjectam, secundis curis incubuit in novam, quas tamen oborti in Portugallia motus turbavere, per hos non Algarbia solum sed & Azorum Insulis, Afrorum littoribus & Indiæ Orientalis non uno imperio excidit, ut jam magnis impendis tutari habeat reditus Terræ Firmæ & Novæ Hispaniæ Quod

Si sperari possit Orientalis & Occidentalis Societatum in unam conjunctio, de qua agitari audio, nullus dubito, quin junctis viribus exui Perusano & Maniliarum imperio possit & Fluvii Argentei terris ac montibus Potolinitis. Neque suffecerit tutanda Havanz, Cartagenz & Mexicano regno. Sola combinationis fama pacem imperabit Regi gloriosissimo. At Brasiliã depulsi excidemus Angolã regno & Thomão & toto Nigritarum tractatu.

Hæc summa illorum est, quæ ad res bellidomique apud Brasilienses noscendas exponere habuit Comes. Hæc ad Dei Optimi Maximi honorem, Societatis amplitudinem, & Patriæ laudem hæctenus aut gessit aut consuluit. Quid sentiat, dixit & quid suadeat, hortatus Patres, hæc ipsa ad Reipub. salutem hæcteren & vel ultrò consulerent, quod in rem esse videbitur, vel saluberrima fradenti auscultare non dedignarentur. De Brasilianorum quoque indole discernit, & liberalius licentiusque habendos monuit, & ratam ipsis libertatem & immunitatum pacta præstari, ne, quæ arma pro nobis non semel induerunt, exercere adversus nos intempestivè doceamus. SECURITAS, aiebat, mutua fecunditate & obedientia subditorum facilitate impetantium paciscenda est. Sic securitati provinciarum contra temporum adversa murus æheneus parabitur. AD PRVDENTIAM Principis

cipis spectat, quod rigore ne queas & severitate unquam, moderatione aliquando efficias. idque Societati honorificentius fore, si ex facili res tantas componere in animum inducat. Potentissimi Ordines, Princeps Auracus & Societatis Rectores, ad quos ista pertinebant, gratiis Comiti actis, quod Novi Orbis administratione sedulâ adjutasset veterem, rationes ejus confecere absque lite, perpetuorumque porro in Rempub. officiorum fide adstrinxere obsequi promissimum. Quid sanè gravissimi Senatus Judicium, eulonia dentibus exemit Ducem omni laude cumulatissimum, de cujus virtutibus nihil tam excellens concipi potest, quod ad mentorum sublimitatem assurgat.

*Federati
Ordines,
Auriacum
Societatum
Rectores
Comiti pro
admini-
strata
Brasilia
gratias
agunt.*

E Narravites in Brasilia gestas, sub Mauritio imperatore, è periculis tam longæ navigationis & bello tam profundæ barbariæ reduces, minutiora præterfectus ea selegi, quæ exemplo, magnitudine, usu conspicua maxime videbantur. Genus illi è domo Nassovica est, quæ multis retrò seculis, imperio, conubiis & rerum pace militiaque gestarum fama celebris non per Germaniam solum sed & Eu. opam omnem fuit. Augustam primus fecit Adolphus Nassovius, Romanum Imperium adeptus. aucta principatu Aransionensi fuit per Renatum Cabilionensem, Nassovium. Comes Otto ante annos ducentos

*Genus è
domo Nas-
sovia.*

illam in Belgium traduxit, ornavitque Engelbertus primus atque hujus nepos Engelbertus secundus, à quibus per has provincias dotabilibus oppidis opibusque præstare inter Belgas cœpit. Engelbertum secundum, postquam res maximas in Gallia Flandriaque gessisset, Maximilianus Cæsar florentissimis Belgii nationibus præfecit. Quem secutus Henricus Nassovius Engelberti è fratre nepos, non solum potentissimo exercitui Caroli Quinti Cæsaris in Gallis Dux præfuit, verum etiam Brabantia universæ & aliarum provinciarum gubernacula tenuit. Nec minor laus dignitasque Renati Cabilionensis, Guilielmi, Mauriti, necnon hodie latè victoris, Celsissimi Principis Frederici Henrici, Arausionensium Principum, quos Nassovios omnes imperiûs Belgarum feliciter destinavere fata. Inter Domus Nassovicæ stemmata Dillenburghicum est, è quo dicti Duces & hic noster, quem præsens Historia loquitur. Dillenburghum Comitatus Nassovicæ civitas, ad Dillam amnem, tot Nassoviorum sedes & patria est. Avus Ioannes Nassovius, Senior dictus, Guilielmi Arausionensium Principis frater, Geldria vicaria dignitate Præfectus, magnis, dum viveret, virtutibus gloriam extendit, Pater Mauriti Ioannes, frater Comitum Guilielmi, Frisia & Groningæ laudatissimi Gubernatoris, postquam in Belgio belli studis sub Mauritio inclaruisset

*Stemma
Dillenburghicum.*

Dillenburghum Nassovicæ civitas.

*Mauritii
Avis.*

*Pater.
Mater.
Frater.*

exercitus Regis Suecorum Caroli præfectus, militiae experimenta plurima edidit. Mater Margareta Ducis Holsatiæ & Sleeswici Filia, felicis ueteri Princeps, Ioanni marito, cui a secundis thalamis fuit, peperit I. Mauritium Georgium Fredericum, Guilielmum Ottonem, Henricum, Bernardum, Christianum & Ioannem Ernestum, filiasque complures. Mauritium, Dillenburgi Nassoviz urbe editum, pater puerum litteris, juvenem armis instruxit, & tot Nassoviorum exemplis bellicæ famæ in Belgio ostendit. ubi Martis æria laborque militiæ plurimus erat, nataque mox occasio, Dillenburgicæ familiæ dignitatem, prudentiam fortitudinemque Nassovicæ in Brasiliam inferendi. Fratrem Georgium Fredericum turmæ Equestris bahistorum ductorem & legionis Equestris vigilum præfectum militaria studia sub Celsissimo Principe Araustionensi etiamnum occupant. Guilielmum Ottonem, sub bellicosissimo Rege Gustavo Adolpho militantem, victoria Lipsiensis extulit, & Equitum præfectum maximis laudibus cum virtute fortuna cumulavit. Henricum militum Tribunum, militiæ nostræ expertum, postquam variatarum urbium & Arcium in Belgio expugnationibus digni militis officio interfuisset, sua merita validissimæ Wasiorum in Flandria urbi Hulstæ, Governatorem præfecere. Bernardus juvenis admodum decessit, fortunæ in quam ab-

batur capax. Christianum Landgraviſſi Haſſiæ auſpiciis pugnantiem, Ducis dignitate, pergit ſua ſors conſecrare famæ, & per majorum rapere veſtigia. Fratrum poſtremuſ Ioannes Erneſtus, cum fratre Mauriſio in Braſiliam profeſtus, mortis illic & gloriæ locum Ducis dignatione repperit. Sororum ejuſa- *Sororū:*
 liæ fulgidiffimis conjugis nexæ aut innuptæ ſuperſunt. Mauritiuſ ex quo ingreſſuſ illam fuit, labores ſibi & pericula placere voluit. Fovebant belli ſtudia proavorum geſta & imagines, cognatorum in Belgio triumphoꝝ, à quorum potius quàm ſiderum afflatu mores Principum ſinguntur. fortitudinem, prudentiam, probitatem, eximias Ducum virtutes, ita apud exteros miſcuit, ut & militi fiduciæ bellicæ & domesticis compoſitæ exactæque viæ exemplum ſe præbuerit. Nemo illo offi- *Mauritiū*
 ciiſ, alloquiis, habitu, inceſſu civilior. Et ta- *apud Bra-*
 men blanditiis intractabilis perſonatos vul- *ſilianos*
 tuſ oderat, candoris innocentiaque uni- *viruſ ſandæ*
 cè cultor. Iſta comitate omnium in ſe ani- *raſiæ.*
 mos provocabat, ut Barbaris & Anthrophagis ipſis gratus benè audiret inter portenta. Iuris juſtitiaque rigiduſ cuſtos, ſummoſ inſimoſque, Barbaroſ & Chriſtianoſ, mercatoreſ civemque pari jure retinuit. Quæ in rem gloriæque Societatiſ erant, conſuluit. Rectoribuſ optima ſuadentibuſ auſcultavit. ea tamen circumſpectione, ut moderari ſubinde & differre mandata ſuſti-
 nue-

uerit, ita suadente vel utilitate Reipubl,
 vel necessitate. Augusti exemplo, de quo
 Dio perhibet, eum non omnia, quæ decreta
 erant, executum, verum ne parum succede-
 rent. sed quædam ex tempore disposuisse,
 quædam rejecisse in tempus. Comuni in-
 digentiæ non exemptus, tulit belli transma-
 ni calamitates juxta subjectos. imperii labo-
 res illud auxit, quod inter populos viveret
 istiusmodi, quorum plerosque aut æmulatione
 discordes, aut fide dubios aut genti nostræ
 magis quàm sibi infensos habuit. Hostium
 nemo vim ejus sensit, nisi vincendus, bene-
 volentiam populatum nemo, nisi aliqua mi-
 seris levatione aut dignitatis accessione. Mi-
 rus ejus & perpetuus in perspicendis ac exa-
 minandis rebus vigor & industria. Et cum
 facilis esset inter externos ad luxuriam prolap-
 sus, nequaquam se moribus Americanorum
 permisit, aut fortitudinem licentia stegit.
 Duas regnantium pestes à generoso pectore
 à se amolitus libidinem & avaritiam. mini-
 mè credulus rumusculis ad gratiam allatis,
 expendebat veris similia. Opera omnia quis
 distinctè loquatur? Octennio, quo præfuit,
 cuncta egregii ducis munia implevit. Pri-
 cipalium operum fuit ordinatio Reipubli-
 cæ. Fines imperii Brasiliensis novis Præfe-
 cturis auxit, veteres tutatus fuit. Ingenia so-
 la agrisque Lusitanorum, qui aufugerant & in
 hostico degebant, belli jure licitata vendit-
 que

que, Societatis ætariis immane precium, un-
 de vigesies centena millia & sexagies ac ter
 mille florenorum & quod excurrit inscripse- 1963250
 re. E manubiis aliisque ab hoste receptis bo- floren.
 nis, partum vicesies centies mille, decies & 2017470
 septies mille florenorum & quod excurrit. floren.
 Securitati provinciarum contra temporum
 aduersa munimenta paravit. Seregippem
 Regiam & Magnanasterras potentia no-
 stræ addidit, arces urbesque expugnavit, ur-
 bem S. Lodovici, arces Calvariæ Tapicu-
 ram & Tagitaperam. Portum Calvum fuga-
 to Banjola Comite præsidis Hispanicis exu-
 it. Flumini S. Francisci arcem de suo nomine
 validissimam imposuit. In Siara castello po-
 titus propius nos Tapujis & hos nobis jun-
 xit, Magni terrotis bellum Afritanum &
 quotidiano auctu majus, consiliis ejus brevi
 confectum est. In Astorum namque littori-
 bus castellum Minæ, Angolæ regnum, & ci-
 vilitatem Loandam, arcem Benguellam, ur-
 bem castrumque Insulæ Thomæ nostra fe-
 cit. Expeditione Bahiensi trium castellorum
 & navium aliquot, quæ in prædam cessere,
 victore valit. Classem potentissimam, in qua
 omne Hispanis præsidium, validis consiliis
 armisq; à littoribus Brasiliæ depulit. Indiæ Oc-
 cidetalis perniciosa immissis classibus non semel
 terruit. Chilenes federe junxit. Bahienses ad
 belli moderationem cœgit. Arma Batavorum
 petutrumq; orbem circūtulit, barbaros in So-
 cie-

ietatem belli totis cohortibus pertraxit. Nihil apud hostem quietum passus, quo minus aut populationes hostiles impediret, aut populantes populetur, & ubi tenuisset, ab invitamentis pacis & ordinatoris belli non abhorrebat. Gentibus tum Brasiliensibus tum Afris ad eum fuit perfugum, legatos honorifice excepit deusque Fœderatorum quibus illo quâ pace asseruit. Quis mercantium opes omnes singulasque & mercium vim stylo exequatur. Cistarum Sacchari transmissa per hæc tempora fuere aliquot centena millia, tum quæ Societatis erant, tum quæ privatorum. Earum, ut habent publicæ Tabulæ, computatio ista est: Sacchari Albi cistæ centies & quater mille, quingentæ & quingaginta quinque. Ejus, quod Moscovadicum vocant vicies & septies mille, octingentæ ac tres. Pannellarum quinquies mille, septingentæ ac sexaginta tres. Hæ Societatis erant. At privatorum sequentes: Sacchari Albi quinquagies & quater mille, quingentæ & nonaginta tres. Moscovadici vicies & bis mille ac centum. Panellarum ter mille quadringentæ & tres. Ligni Brasiliensis vicies & quinquies centum millia librarum, insuper nonaginta & tria millia, supra sexcentis & triginta. Ut de Tabaci, aliarumque mercium visiorum calculis nihil dicam.

Urbes adhuc pagosque ædificiis auxit ornavitque. pontes domosque Prætorias con-

Societatis

Blanco

104555

Cistæ.

Moscovad-
icos

27803.

Pannellæ

5766.

Privato-

ræ Blanco

54593

Moscovad

22100.

Pannell.

3403.

Ligni Bra-

siliensib

libra

2593630

didit ad usum & decus. templum pietati &
 divino usui sua ex parte munificentia extru-
 xit. Eminentissimos cujusque professionis
 artifices, architectos, geographos, pictores,
 sculptores, domi militiaeque secum habuit
 & fovit. ut quae loca, quas terras utresque
 ipse vinceret, illi victas transmarinis Belgis
 ostenderent. Quod imperium ixit, æquum
 putabat cultum ingenii sequi debere. Tabu-
 las Geographicas magna cura & sumptibus
 suis exarari fecit, in quibus oppida, pagi, arces,
 armentorum septa, stagna, fontes, promon-
 toria, stationes navium, portus, flumina, sco-
 poli, Ingenia ac molarum fabricæ, templa,
 Cœnobia, plantaria, regionum situs, longi-
 tudines ac latitudines, aliaque, mira accura-
 tione representantur, autore Georgio
 Marckg avio, Geographo & Astrologo exi-
 mio. qui idem facturus apud Afros, fatis i-
 bidem concessit. Hujus in gratiam extrui
 in sublimi Speculam fecerat Nassovius, ob-
 servandis astrorum motibus, ortu, occasu,
 magnitudine, distantia, aliisque. Accessit
 ad ætudia etiam ista sedulitas, quæ ani-
 malia varii generis, quadrupedum mirabiles
 formas, ut & avium, piscium, herbarum,
 serpentum & insectorum, populorum habi-
 tus difformes & arma pingi artificiose fecit.
 quæ cuncta propedem cum suis descriptio-
 nibus lucem visura, certa expectatione tene-
 mus. In omnes siquidem honorificus, eru-
 ditos

ditos mirabatur & diligebat. præsertim privato contubernio cognitos. inter quos primi fuere Franciscus Plante & Guilielmus Piffo. ille à concionibus, & sacris Cõmuni, hic à pharmacis. ille in excitandis ad pietatem animis promptissimus, hic in dispicienda rerum natura maximæ prudentiæ. uterque doctrina & suæ artis laude clari. Quare testes & rerum gestatum & quas proprias Brasilia habet herbarum plantarumque esse voluerunt. Alter præcipitatio per commenta politica spiritu, ibidem à Mauritio gloriose gesta laudabili Poëmate, quod Mauritiadem inscripsit, extulit. alter in stirpium exoticarum raram indolem virtutemque speculatione dimissus, eorum omnium historiam conscripsisse, muneris sui putavit. Fecere hi duo, ut ingenio & eruditione vinceferunt ab iis, quorum arma armis, barbariem mansuetudine vicimus. Inter hæc nihil majus religione, nihil sublimius fide habuit. cuius moderamine ita inclaruit, ut inter religionum diversitates, licet suæ, hoc est veræ, publica professione addictior, æquus steterit, nec edictis minacibus subjectorum cervicibus ad eum, qui ipsi placuit, cultus divini modum cogent, sed intemeratam reliquerit, ut repperit, aut invitaverit placide. Ideo conciliari gentium animos suavit, ut credant mellora docere velle, à quibus amantur. Nec enim facile persuaseris credenda, quibus nocent;

nec animi ac melioris vitæ bona expecta-
 bunt ab his, quos terrena raptò auferre cædi-
 busque regnum sibi parare animadvertunt.
 Negares inter Barbaros vixisse: ad eò comita-
 re, mansuetudine, æquitate populum flecte-
 bat. quam ob causam palàm laudabatur ab
 omnibus, potens iis studiis, quibus firmantur
 imperia. Ad pietatem præiuit; sacrorum
 observator ferius, absque ostentatione. Con-
 silia civium optima promovit, noxia stirit,
 dubia dixerit. ubique cavens, ne committe-
 rentur discordes eo præsertim loco, ubi pro-
 pe sunt, qui civile incendium alunt, procul,
 qui extinguant. Nec angustum aut vile Nas-
 sovio regimen fuit, sed magnitudine sua un-
 dequaque ingens & stupendum. Fines maxi-
 mi amplissima terrarum ac maris spatia com-
 plectuntur, sparsis etiã per insulas dominatio-
 nis viribus. Provincie murmurant, quæ in
 urbibus, pagis, arcibus, classibus. plus minusve
 pro temporum variatione validæ. miles limita-
 nea, miles impeditanea habuit, ubi minimo
 oneri subditis, maximo usq; in hostes esset.
 Classes mari & fluminibus extirare terribiles,
 ut hostem excluderent, piratas cohiberent,
 terras novas invaderent, transitum suis aut
 transvectionem facilem darent. Præfecti mi-
 litari ac civili vitæ eminentes, aliis & mihi
 memoratis, nec Græcis nec Romanis se mino-
 res animis, ausibusque ostenderunt. Colo-
 nias, optatum & sapientissimum Romuli in-

*Magnitudo Imperii
 Brasiliensis.*

ventum, duci cœptæ. Reditus è decimis, alimentis, portoribus, grandes. Tot tantæque naves onerariæ bellicæque modo appellere modo solvere visæ, ut communis orbis officina hîc crederetur. Hinc Hispaniæ, Occidentis omni, Mexicanis, Peruanis trepidatio. Hîc gloriæ suæ pomœria amplificat Belgæ, & veteris incolæ, novo ubi novus hospes & hostis incubat. Illa rexisse & flexisse prudenter Nassoviam qui negaverit, ante gesta & quæ evenere post, conferat. Compertum, pro dolor, statim ab abitu, nutante partium concordia, in offensarum operas itum, & hinc nostrorum à fide defectione, hostium audacia. castellis deditis, objectoque claudibus milite Belgæ, Societatis res retrò iisse. nec metu amplius Lusitanos prædones nec Belgas officii conscientia attentos fuisse. Abdicationem efflagitavit maturè, majoribus servatus. ut dubium reliquerit, majoremne laudem in Barbaris regnis administrandis, an in relinquendis promeritus sit. expeditius illi fuit tradere imperium, quàm accipere, & quod alieno rogatu sumit, ultrò & æquo animo deposuit. Sanè fatis hoc debitum, ut dum imperatoria se dignitate foris exiit, novam domi indueret, nec desierit esse, qui fuit, quin factus fuerit major, quàm fuit. Tunc mercaniorum quoque iustis paruit, jam Fœderatorum solum. tunc temporarii imperii, jam perpetui administer, tunc Patriæ abiens, jam

*Redux
magnis di-
gnitatibus
ornatur.*

praefens curator. tunc Barbarorum rector,
 jam suae gentis. tunc militiae rudioris, jam or-
 dinatoris. Etenim non inclytæ solum Vesa-
 liae, inter limitaneas validissimæ, praefectus
 à Fœderatis Ordinibus fuit & totius Equita-
 t^o sub Aransonensi Principe Wilhel. creatus
 ductor, venum dignitatis proavorû memor &
 in Belgii commoda porro intentus, honorum
 suorum spatia videt, nondum terminum. Im-
 perantium laudibus detrahere pronum in-
 vidis & querulis. ac vanas populi voces non au-
 diunt, quos recti sensus & meliorum suffra-
 giâ erigunt. De Ducibus judicatos, confi-
 dia, fidem, res gestas. inspicere oportet. nec
 hoc solam, sed & quæ confici ab illis potue-
 rint. cum ab occasionibus sæpè, sæpè ab ar-
 mis & apparatu bellico destitui illos com-
 pertum sit. quid, quod omniura molitionum
 successus perstare à se ipsis non possint, cum
 plurimum fortunæ habeant res militares. Est
 quoque ea regentium candidio, ut quicquid
 prosperè gestum, suum esse ducant, quicquid
 infelicius, imputent ducibus. Nassovius for-
 tunæ se præbenti non deditur, nec hosti ullam
 negligentiam præbuit. nec contemnendi ejus
 auctor, cum armis prævaleret, nec timendi,
 cum necessitas & victoriæ spes audaciam pro-
 vocarent. Facile est, in Europæo Orbe de-
 gentibus, mœnia in hostili terra debellare vo-
 tis, narrationibus, poculis. modos victoria-
 rum comminiscimur, quales sua cuique sug-

gerunt studia, majores animis quàm confilii-
 is, impigri lingua & nihil ultra verba aulari.
 At Dux vigilans, sobrius & prudens, ubi
 commeatus, ubi supplementa, ubi pecuniz
 defunt, uti narratores Batavos ferre potest,
 ita majora viribus aggredi cavet. Etiam pub-
 lica expectatio impatiens eventum est. Li-
 cet privata loquax magis inter aliam rem
 imperitos. Mauritius horam secutus, consi-
 lio suo & suorum, grandibusque exemplis
 nixus, non opinione plebeja aut absentium
 vaga & inconsulta meditatione, in Batava
 orbe, pacis bellique temporibus, inter opor-
 tos occultosque hostes, terræ ac mari, eas res
 gessit, quæ seculo dignissimas, Federatis,
 Nassoviis, ipsi gloriosas, Societati utiles fue-
 runt. ut, si verè affirmare volumus, non Co-
 miti Præfectura, sed Præfecturæ Comes de-
 tus fuerit, nec administrata ab ipso Be-
 silio ullos, præterquam hostes, per-
 nitere possit.

F I N I S.

1565.
CASPARIS BARLÆI.

MAVRITIVS REDVX.

Sive

GRATVLATIO

Ad Excellentissimum & Illustrissimum Comitem I. MAVRITIVM, Comitem Nassaviæ, Cattimeliboci ac Dietziæ, Bilsteinii Dominum, Brasiliæ Terræ Marique Præfectum, &c. Cum ex Orbe Americano in Europæum sospes appulisset.

N Afforivus trans aquor adest, reducemque salutat

Belga Ducem. nondum Phœbo fervente perustus,
Se prisco sardore probat, patrique coloris
Es juxta veteris servat vestigia recti.
Iverat Occiduum missus bellator in Orbem,
Et terras, subfesse, suas. non visa ruenti
In laudes Europa satis, fama que suorum
Pars mundi concussa prior. querendus in orbe
Barbarico fuit hostis lber, vincique sub ipso
Æspere regnatorem Asia dominosque Philippos,
Dis visum Superis. hic opportuna trophæis
Ingens se tellus aperit, diffusa que vastis
Regna plagis nudisque truces cultoribus agri.
Hic alios hominum mores miramur & urbes,
Corpora que humanis fœdè distenta medullis,

Infamesque dapes & qualia fercula fratrum
 Coxit & immanes Atreus detrusit in artus.
 Hac belli laus summa viris, in viscera vitios
 Condere & invisos discerpere dentibus hostes,
 Ne toti noceant, vel ab ipsa morte resurgant.
 Hic alium Castella olim conspexit Olympum,
 Dissimilesque faces. sequitur disparuit Arctos,
 Et ferus Alcides. nusquam sua signa Bootes
 Sustulit aut stridulum Perseus se torfit in ensen.
 Philyridem stupuit, qui que altius exit in Austrum
 Indus & ara Deum, geminis solamen ab umbris
 Terra capit, quas nunc dextras, nunc ire sinistra
 Adspicit. hybernis quoties nos noctibus acre
 Calcamus sine Sole gelus, Titania lampas
 Æstuat & fuscas exurit fervida frontes.
 Non illic ripa Vahalæ Rhemique bicornis
 Ambulat, at Ligerim Scythicumq; adspicit Aram
 Incola. Amazonia generosa vocabula gentis
 Indunt nomen aquis, & qui per rura Maragnum
 Longa ruit nitidasque Argentens evomit undas
 Plata patens. vix obliquis se sidera condunt
 Flexibus & parvo distant discrimine luces.

Non hæc, vassa licet, Romana potentia terris
 Intulit audaces aquilas. non cepit Olindam
 Cræcia. non illis allatus psittacus oris
 Redditit aut Spartam aut Cadmi fundamenta Thebas,
 Aut te Miltiade, aut tua victor nomina, Theben,
 Hesperia sors ista fuit, servataque Bæti
 Gloria rētorique Tagi. se barbaris illi
 Tradidit & sero dominum absuevit Iberis.

Nos etiam, quotum virtus Mauritia nefcit

Stare loco, PLVS que, exemplis regalibus, VLTRA
 Vedit & ingentem grandis fiducia Tethyn
 Traiicit, infernas mox perraptura plaudes,
 Iuimus, & lauros illis suspendimus oris.
 Sic fruimur raptis, & que quondam regna fuerunt
 Capta Tago, nostris spoliis cessere Batavis.
 Mansuetas hic Belgæ domos & mitia tellus
 Possidet: Auriacis titulis expungimus Indos,
 Hispanosque duces. longè migramus & ipsi
 Oceano inducit peregrinos Belgica cives,
 Ædificatque foris. mutat cum gente colonas
 Sidera, in auriferas defundit nuntia valles,
 Ipsaque pallentis penetralia concutit auri,
 Et terret secreta Erebi. sua sacchara nostras
 Latatur tractare manus dulcissima tellus;
 Mattiacosque illic & respirare Sicambros;
 Sevus ubi crudus habitator vixit ab extis,
 Horrendaque artus hominum secures.

Maxime Dux, hæc terra tuis servata triumphis,
 Imperiisque fuit. dudum sub Principe Celsò
 Miles eras, nostrique adspersus pulvere belli,
 Publica magnanimis iuvisti commoda ceptis,
 Cum validam Tar testiacis e faucibus Arcem
 Eriperes, Rhenique domos & claustra Batavis
 Affereres, vestra facinus memorabile dextra.
 Tunc lacus immensum mundi, quod nescit ævum
 Omne, tibi in meriti precium spariumque futuris
 Cessit, & inreptis successor magne Colombi,
 Vespuccii sectatus iter, cum Sole stetit illi.
 Hic sibi Natura longissima linea metam
 Fixit. anhelantes isto sub cardine Phœbi

Adspicimus equos. nec latius exit honorum,
 Regnorumque fames & vis peregrina scienda.
 Constitit extremis in Gadibus illa potentia
 Alcmena Jabotes & finire colamna
 Imperium. Latius etiam rectoribus olim
 Ultima successit Thule. Tibi trans mare magnum,
 Atlantisque vago fluctus & Nerea vastum
 Surrexere novae gentes, dominamque ducemque
 Agnovere truces populi. sua Numina cunctis
 Devovere tibi, & nudati membra lacertos
 Exeruerunt in iussu, & telapharetris
 D. promiscere suis. pluma luscere per arces,
 Et picturato gratati corpore, vobis
 „ Iuravere fidem, nec enim gens nefas iusti est,
 „ Ipsaque barbaries aliquid praesentis honesti.
 „ Natura se lege probans, inscripta qua menti
 „ Caelitus officio versant dictamina, quamvis
 Obruta se condat multa caligine virtus.
 Quos circum regnis, ros linguis sultus abisti,
 Nec dispar morum radio discrevit amorem
 Obsequiumque tui. te suspexere feroces
 Indomitique animis turba & miserofubito
 Effera vis potuit facitque abscescere vita.
 Excussa manibus chava, & lethali busorma
 Coribus & rigidi damnato in corpore funes.
 „ Sic natum male, mansueta sub lege remota
 „ Posse hominem, iam corca fides, per strata vicium
 Ambulat, & nostro sub fudere barbarum exit,
 Et priscum discit velatus membra pudorem.
 Eheu, quanta viris feritas & nescia luxus
 Fita rudis, quales agresti lumine vultus,

Quidam pertusa genas facies, quam mollia flexu
 Brachia, praecipitique per aëra pulsat humum pes
 Turbine, seu celeris sequitur vestigia cervicis
 Seu mediis velox leporem sectatur in agris.

Quidam gnari torquent jaculum, doctique ferire
 Obvia, non vanis prosternunt ictibus hostem.

Hoc memini. Batave solvantem è littore cunctos

Contra te maris esse Deos, Zephyrosque Notosque
 Dijecisse rates, irataque numina forsi
 Ita vidisse tua; quid enim; tunc altera Iano
 In Belgarmica stetit. te Iuppiter ire
 Aenea fato voluit, perque aspera rerum
 Per casus pelagi varios, longinqua tueri
 Litora & in terris alium Latioque reponi,
 Arcton in Occasum portare deosque penates.
 Alcer erat tum Stipriades, qui subruit Afrum,
 Trans mare, nec fuit hac solius gloria Panni.
 Tu nobis Hanno videtur classibus orbes
 Accessissimos ausus, globisque forisque
 In patriam lapsisse; duci plus viloputasti.
 Eudoxo deferta Pharos Memphisque superba
 Et concante fuit Laethyrodorus hospita regis.
 Scandit Erythraeum pelagus, ratibusque profundum
 Emansus, tandem Hesperia stetit axul in aris.
 Hac Nicias forma fuit, Graeque Conones
 Per fluctus abire foras. fors ista Lyfandrum
 „ Excalit & Romae dominos: virtute probantur
 „ Et pelago grandae anima. discrimina fortes
 „ Nos faciunt, neoparratimet, cui spernisur aquas.
 Sed volatis salvis, post mille pericula, tandem
 Constitit ad Tiberim Ductor Trojantis, Graeque

Exper-

Expertus sensit Superos, stac littore sospes,
 Brasiliaeque domos iamque hospita saxa subisti,
 Vallat amque urbem scopulis, habitat aequae nuper
 Hispanis loca, & illustris fastigia regni.

Victor in adventu es. primisque à Principe victi
 Se doluit Baniola ferox. fugere phalanges,
 Et Calvi sua cesserunt araria Portus.

Fortunate Comes, memorandi nominis hares,
 Hac Tropici videre geri. qua fascia Phæbo
 Hic illic definit iter, tua facta sub isdem
 Lymittibus claudi voluit, Cancroque Caproque
 Hoc belli finivit opus. cum victa Peneda est,
 Creditur ipse tibi Chiron acuisse sagittas,
 Et juvisse Ducem. scutum porrexit Orion,
 Indigetes toto cum littore pelleret audax
 Dexterâ, & antiquis se maxima Pernambucum
 Fascibus exueret, tanto secura magistro.

Nec visum favire tibi. clementia gentis
 Dos aterna tua est. cunctis spes certa salutis
 Ex aquo vitæque datur, placidisque vagantes
 Legibus atque ipsum invitæ placatus Iberum.
 Nec satis hoc. munis urbem terraque marique,
 Præcludisque aditus hosti, dum nubibus imbres
 Nimbarum extundit pater, accessusque viarum
 Laxat & Augusto saliant in gramine Fanni.

Vix firmata tuis fuerat Respublica curis,
 Accepitque suas regio placidissima leges;
 Mittis in oppositum bellæ clæssica Nigrum,
 Et latè fulvis conspersum litæus arenis.
 Æthiopum flatio est, quales Acheronte sub imo
 Degeneres vadunt Genit. iacet edita vallis

Mina potens, dudum Austriaci in seffa Philippis,
 Vnica mercantis tremor & formido Batavi.
 Cepisti atque tuus accessit clara trophæi.
 Decrat adhuc rostratus honor, domitisque corona
 Classibus, extremum cum te pars hostica fatis
 Et vicina suis terrerent mania transtris,
 Sanctorumque chorus, tu per spatiosa vagantes
 Æquora, fatalesque minas & bella ferentes
 Merxisti & multo damnasti funere fortes
 Baticolæ, factumque Tagi. risere serena
 Neræides: favitque tibi, mare, sidera, venti.
 Quæ sibi suppositæ ferit ardens lineæ gentes,
 Immensamque secas spatium aequalibus æthram,
 Terra iacet, totoque natas circumflua ponto.
 Morborum succique ferax vorisque beati,
 Quem canna dulces generant. Hic area laudum
 Panditur, hæc vestras tellus admittit habenas,
 Et dis Angolæ cultor, sparsique per oras
 Oceani nigri indigena, candensque ministrat.
 Hic ebur, hic fulvum mercanti porrigit aurum,
 Venalesque animas pretio transcribit iniquo.
 „ Car bona libertas homini subduceris? & cur
 „ Vis servum natura pati? cælestis imago est,
 „ Quisquis homo est, natusque sibi vix respuit insoni.
 „ Mortales æquæ genor amur legibus omnes,
 „ Iure pari, mox dissimiles injuria fecit,
 „ Et belli furor & rabies insana nocendi.
 Pacificos etiam fructus Chilenæ remotam
 Auspiciu terigere tibi gens nostra, viaque
 Ignota patueri maris, compendia ponti,
 Quæsitum quoque fuit, quod non invenimus, aurum.

Magne Comes, stetit una tuos pax obvia cursus,
 Et Lusitanis veniens Concordia terris,
 Suspendit Mavortis opus; frameasque tubasque
 Et bellatrices passim compestuit iras,
 Ipsaque paciferam Bellona ostendit oliveam.
 Non moriture Ducum, prisca venerabile germen
 Sanguinis, ignotum nobis iam nate per Orbem,
 Ad Batavos veteremque redi, fortissime, mundum.
 Non effusa tuae laudis mea Belgica, causas,
 Quas mereris, habet. restans praeclara laborum
 Argumenta domi. pandit tibi Flandria laxos
 Mox vincenda sinus. hic nondum secimus armis
 Otia. fervet amor belli, paribusque Philippi
 Regna fatigamus studiis. Tu barbara sperne
 Verba, Magayates, & qui sibi lurida formant
 Tela; Tabaiarres, & pictos membra Tapuias,
 Patagones, & Canibales, partumque crude
 Humano deformis genus; duroque Caetas
 Tupignas & Amixocaros savaeque Perivos,
 Et Tupinaquorum populos. desisce parumper
 Ista loqui, Germane, & vocibus utere nostris.
 Et Batavos Frisiosque sona, miscemque Sicambros,
 Mattiacos Morinosque & quos foveat Isala cives.
 Fulminat in Morinis cognati sanguinis Heros,
 AVRIACVS, sternitque viam, qua possit adiri
 Ganda vel angustis Antverpia digna triumphis.
 Adsis, magnanimoque humeros suppensa debori.
 Vosque addo, Patria Batras, quibus incerta belli
 Gloria surgit ab Occasu, tot Vespera in ipso
 Emerunt celebres vigilans industrial auro,
 Hesperiaque accidis opus, defenditis magnis

Cœpta animis, Siculumque istis avertite Regem
 Fœnibus, auriferamque Perræ Cuscumque Quisumque
 Et pulchros longè Potosi convellite montes.
 Hæc finem bellis regio dabit. illa potentis
 Imperii suffulcit opes & robora tellus.
 Obruite hanc orbis dominam, qua pugnat Iberum
 Orbe alio. geminos in se committite mundos,
 Et caput Hispanam Occidus demergite terris,
 Ut Phæbo labente labet. qui viribus in nos
 Accrescit gliscitque novis, hinc pabula Marti
 Sufficit, & strictos æternum nutrit in enses.
 Mercedem pugnis subducite. vadat Iason
 Alter & in claros deducat carbasa portus,
 In Belum Panamamque & ditem invadite fortes
 Colchida, & effossis Indum spoliaste metallis.
 Ite Patres, monstrabo viam per Amazonis undas
 Hoc Duce, Perruvio toti fulgebis auro.

C. BARLEVS

GVILIELMI PISONIS
TRACTATVS

De Aëribus, Aquis, & Locis.

BRasiliz Continens, ut maxima & præstantissima totius novi Orbis pars magno suo merito censetur: ita, si penitus inspicatur, non minus jucunda atque salubris apprehenditur. Adeo etiam, ut Aëris, Aquarumque & Locorum cum temperie tum salubritate possit cum quibuslibet Eutopæ vel Asiæ regionibus certare. Situm quippe si spectes, figuramque, à secundo circiter ab Æquatore ad quartum supra trigesimum latitudinis gradum excurrentis longioris Trigonis speciem refert. Basin habet ad Orientem: angulis Æquatorem & Septentrionem spectantibus. Ab illa Basi in Occidentem recta porrigitur: ita ut Angulus extremus ignotis ad Meridiem regionibus absorbeat. Quod in Orientem spectat latus, Hesperis obijacet Æthiopibus; interposito vastissimo mari. Vnde est, quod non minore valetudinis ac vitæ commodo, quam animi oblectamento habitetur. Etenim tota ejus frons blandum & benignum sub solarium, ab auris matutinis natum, continenter recipit. Is mirum in modum homines cæteraque animantia demulcens; atque ab intolerabili Solis, verticali, perpetuo imminentis, æstu vindicans

mag

magnum quid sanitati tuendæ confert. Flatus ille, si quidem accedat mare, summo mare: si recedat, adultiori demum auro ex-
 ritur, totosque dies pervadit. Neque enim,
 multis Indorum in locis, circa vesperam
 anguelet: quin intenditur adeo, viresque
 umit eundo & comitante Sole, ut ultra me-
 lias noctis horas non raro vigeat, & æ-
 urna condensatione nequeat dilatationem
 pfius & motum naturalem facile habitare ac-
 uperare.

Alterum latus (quod à Peruano Regno
 celsissima montium juga & immentia deter-
 minant spatia) Zephyrus perflat, ventusque
 mediterraneus sera nocte infestat. Qui licet
 ob admixtos infinitis è paludibus surgentes
 vapores, habeatur infaluber; adeo tamen à
 montibus mari vicinis coërcetur, & propul-
 satur à succedente marina aura, ut vix queat
 ad littora usque penetrare. Quod si ob plu-
 vias quandoque malacias per diem inter-
 gram (quod rarum est valde) spirasse conti-
 gerit, remotiores à mari, & Occidenti obje-
 ctos, vehementius; maris vero accolæ, at-
 que imprimis nautas, una vix leuca à littore
 remotos, clementius exercet.

Quemadmodum vero annuis temporibus
 integris semestris mutationes haud ma-
 gnæ: ita diurnis & nocturnis evidentiores
 contingunt; eo quod dies & noctes non
 magis pares sint spatiis, quam differentes ca-
 lore

lore & frigore. Nam Sol altius ascendens postquam terrarum & hominum poros aperuit, profundius & pari intervallo se occultit; unde condensatus aër extremam noctis partem magis rotifluam efficit. Hinc rigidum & penetrans frigus corpora ferit inde à tertis nocturna, maxime vero circa gallicinium, usque ad exortum Solis. Ideoque incautionibus advenis hanc terram recens ingressus perquam molestam atque noxiam esse solet, & tantum non omnem spem præcidere vitam in hisce vel aliis Indiarum oris beatam transigendi. Hujus rei non ignari indigenæ, focum perennem juxta lectos pensiles alant, ejus ut beneficio insecta non solum venent, sed etiam nocturnum frigus, simul & tentuliginis arcere à se queant.

Porro rectus ascensus & descensus Solis brevissima facit crepuscula, noctesque adeo diebus pares, ut ne quidem unius horæ discrimen agnoscant. Noctibus æstivis, frigus intonsus; hybernis, quod mirere, mitius sæpe presentiscitur: aëre scilicet tranquillo & nubibus undequaque presso pluviasque minante. Rusticorum post noctes solito frigidiores, dies serenos & sementi proficuos: Medici vero firmam, validamque corporis constitutionem polliceri consueverunt: contra, si repida noctes præcesserint.

Bluvialis temporis initium fit mense Martio vel Aprilis; finis est Augusto. Quo Sol redit

Dux ex Cancro materiam pluviz ex parte dissolvit in ventos, unde procellz & turbines subinde nascuntur. Has mox verum tempus excipit, blandissimeque componit. Diversitatem quidem umbrarum, nunc in Austrum, nunc in Septentrionem projectarum, experiuntur Brasiliæ cæterique Tropicorum Incolæ, (Amphiscii propterea dicti) nullam tamen, ut Doctiss. Scaliger, aliique non infimæ sortis Philosophi, fuere arbitrari, circa anni tempestates mutationem; bis nempe accedentis, & bis recedentis Solis; sed tunc solummodo cum abit ab Equatore ad Tropicum vel Cancrî vel Capricorni, usque dum eo redierit & Equinoctium absolverit. Prosper Alpinus duplicem æstatem quod uno anno dari testetur in Ægypto, id non tam à Solis quam admirando Nili accessu & recessu provenire existimandum est.

Tempora anni non nisi duo sunt, calidum & siccum æstas dicitur: alterum quod calidum & humidum, ac Veri Europæo simile, bruzæ vicem supplet. Idque verissimum omnibus in Indiis intra utrumque Tropicum apprehenditur. Hiemis enim & æstatis initium atque finis licet ob particularia incidentia loci, tum & Equatoris maiorem vel minorem vicinitatem, non in idem tempus incidant: plerumque tamen annus sex fere mensibus ad humidum & totidem ad siccum vergentibus absolvitur. Adeo ut vel hinc

etiam veritas Strabonis dicti confirmetur, nullum scilicet annum in Indiis inveniri utroque tempore sine pluviis. Et quidem ea ratione, ut hic non, sicut in multis Africae & Asiae, ejusdem nobiscum Latitudinis, oris, maxima exinde intensio & remissio æstus, sed nulla vel saltem exigua percipiatur. (Sole licet Brasiliensium zenith mense Octobri & Februario transeunte, radiisque secundum angulos acutissimos reflexis feriente terram.) - Quæ diversitas istarum regionum Incolis, ob crebras malacias noxiosque tepores, interitum: harum contra ob dominatricem auram salutem promittit perpetuam. Unde facile est colligere anni tempestates esse non tam immediate ex Sole & astris eorumque motu æstimandas; quam ventorum specie & diversitate, Regionisque qualitate ac situ peculiari. Eadem causa solemnibus illis Tonitruæ subsolanis vel Favoniis reddi potest. Quæ in locis hisce Mediterraneis paulo versus occidentem noctes non solum, sed & dies aliquando sunt frigidiores, quam in orientibus, littoralibus, usque adeo ut pruina aliquibus quandoque capillos riguisse constet. Etenim in Indiis cum multa sint admiranda, illud tamen vel in primis videtur omnium physicorum ingenia superare, quod in eadem Cæli plaga, Solis accessu & recessu pari, æstusdemque anni mensibus ab orientali parte quidem circa Oceanum æstas & siccitas sit

ab occidentali vero trans juga montium & paludes Brasiliæ, hiems, nebulæ & pluviz. Ut in tanta locorum vicinitate, quod ad rationem tempestatum attinet, iidem pæne populi sibi mutuo antipodes videantur esse. Quam miram dissonamque naturæ varietatem, atque alia ejuscemodi, si quis diligentius apud se reputet, profecto intelliget, Antiquos multa de Æquinoctiali circulo & Torrida zona falso opinatos esse. Cum, contra quam Aristoteles & Plinius aliique sunt arbitrati, non solum habitabile hoc Clima, sed & temperatum ac fertile utique reddant tum rores perpetui, tum pluviz & jucundi à pelago flatus, dum vapores mane surgentes & nebulas tempestive discutiunt, æstumque meridionalem temperant, ac Soles purissimos & nitidissimos reddunt. Hinc vero humorum, qui in nobis sunt, à putredine conservatio. Neque tamen præcipua salubritatis vel longævitatatis ratio, ut quidam voluerunt, Æquatoris est vicinitas, ob æqualitatem quam imaginantur tempestatum. Nam multis sub linea Æquinoctiali locis habitatis nec Solum nec Cælum ad salubritatem favet: sicut Insula D. Thomæ, Guinea aliæque provinciz testantur, ubi corpora à torrente calore arescunt & resolvuntur, minimeque longæva fiunt. Etenim attracti à Sole verticali & præsentissimo vapores ob perpetuas malacias non disperguntur, neque aquæ agitantur,

tur, sed stagnant. Tum si qui perflant venti languidi sunt, & veluti longo itinere fessi ventis subitis aut mediterraneis facile submittunt. Vnde tepores vaporosi, nebulae & putredines nascuntur. Quod sub Æquatore navigantes non sine miseria experiantur in perna & aqua imprimis, quæ putredine fetoreque concepto bis terve solet corrumpi vas recens infusa, priusquam in corrupta & durabilis haberi queat. Brasiliæ vero vastissimus Oceanus tum pluviis, tum ventis perpetuam ad exhilarandum littus materiam suppeditat, non tepidam, sicut extra Tropicos solet, sed egelidam & siccam, eamque à Sole illustratam ab oriente in occidentem ad miliaria aliquot spirat. Accedit, quod palustribus & male olentibus pluviis ex continentibus ortis, nunquam infestetur. Denique, ut malitæ Orientalis Indiæ & Africæ partes, non citagitur vicinis Insulis; neu ventis agitatur turbidis & procellosis.

Cælum sæpe quidem nubibus, ex oriente in occidentem latis, obductum videas, sed rarissimis & tenuissimis, inque sublimia aëris elevatis, præterquam diebus pluviis. Sol oriens & occidens in conuiventibus oculis adspici potest: tumque fere ordinatio apparetur colore, ita & magnitudine; adeo ut perquam commode Diametrum ejus mensurari possit. Minus undique serenitas est, præsertim in illis, quæ nullos unquam

genti Luna tradit vapores vel nebulas: sed postea reddit adeo clara ut uno eodemque die Luna vetus & nova conspici, litteraque ad Lunam quadratam satis recte legi possint. Eadem Astronomo & ad caelestia intento promittit multa circa Eclipses & Nubeculas Magellanicas, Veneremque post emerisionem a Soje falcatam, Mercurium scintillantem & cornicularum, accessus denique Lunae ad stellas cum fixarum Planetas, caeteraque Phaenomena, partim antea Europaeis non visa: sicut multoties fuit a nobis observatum ex specula eminentiori Astronomicis usibus per Illustrissimum D. I. Mauritium Nassaviae Principem, exstructa, & a domestico meo accurate descripta, ad quem curiosum lectorem remitto.

Aether pro diversitate aspectuum Planetarum, accedentibus causis inferioribus suas recipit intemperies. Crebris fulguribus Caelum sub vesperam coruscat, tempestate vel maxime serena, sed sicca. Tonitrua si quae circa Aequinoctia suboriantur, rarissime in Pernambuco & sine fragore adiuntur, utut imbres effundat: in Maranhon ceu propiore Aequatori, vehementius & crebrius intonant. Multae Irides, Halones, Diacones ignolantes apparent. Grandines vix unquam conspiciuntur. Nec est, qui observatissima montium cacumina nivete cta, valem ostentasse canitiem.

Pluviarum guttæ admodum sunt magnæ, gravique decidunt impetu, quas molestus aliquando tepor præcedere vel sequi solet. Ros Europæo, cum pinguior, atque adeo fecundior, sic ob nitri quo impregnatur copiam penetrantior multo ac tenuior, præcipue æstate, existit. Manifestum hoc in ferro imprimis, multo magis in materiis minus solidis. Quæ sub dio posita facile corroduntur & exeduntur. Intensior enim Solis radiorum fervor, poros corporum sublunarium aperit usque adeo de die ut nocturno rosi subtilissimo faciem usque in profunda aditum faciat. Unde per quotidianam vicissitudinem humiditatis & caloris illata putredine, vermium diversorum generum fit generatio. Quantum vero omnibus his noxius est ros, tantum gramini & pascuis proficuum, imo necessarius, ne æstate inopia pluviarum torreantur. Hoc solo enim arentia loca & humorem sitentia refocillantur. Nihil item rore magis alimentosum, quo solo tor bestiolæ & infinita insecta vivunt: quod & divinus Poëta dixit; *Quantum ros nocte reponit*. Estque adeo eximie efficacis ros matutinus, ut & pecora & homines æstuantes, ac spirituum profusione fractos mirifice roborat. Concentrando enim calorem nativum ingeminat, atque appetitum acuit, adhæc urinam provocat.

Etesius ceu anniversariis ventis serenissimis
 hæ

hæ oræ diversis temporibus gaudent. Semestri enim hiberno sive pluvioso, ex nubilosa austina plaga intenduntur & Vulturini velut nativam induunt. Hinc vehementius quam Aquilo, mensibus æstivis, dominantur, ærisque imperium obtinent. Adeo etiam ut ductus aquarum inde à mense Martio ad Octobrem illis obsequia præstent. Reliquo anni tempore ex Septentrione in Austrum maria coguntur. Circa Africæ latus occidentale, Brasiliæ oppositum, plane diverso modo se res habet. Quippe ab Aprili ad Julium mensem, versus Septentrionem rapidus est fluxus; inde ad Octobrem tranquillum mare. Hinc ad Ianuarium versus Meridionalem plagam Oceanus truditur: mox circa medium Aprilis denuo nullum *Currens* maris (ut fluxum illum generalem Verulamius appellat) experiuntur nautæ. Atque hæ diversitates potissimum quidem intra Tropicos libero æquore navigantibus percipiuntur. Adeo ut hi venti generales, Tropæi dicti, minime segnes, partim regendo *Currens* maris, partim proprio flatu (non spontaneo aliquo raptu ab ortu in Occasum, ut Scaliger & ante eum veteres quidam imaginati sunt) id efficiant, ut hinc navigantes versus Africæ, vel Europæ oras, eadem redire, qua venerant via, nequant.

Æquor Brasiliense ut plurimum tranquillum est. Cui temeritas Barbarorum se fidens,

gemino ligno suberoso, *Langada* dicto, insi-
dentes, secrete piscaturam exercent aliquot
leucis à littore remoti. Cerulea & subaigra
ejus facies exterius est, interius viridis. Agi-
tatum noctu ignescit, magnoque lumine re-
fulget. Salsius quoque deprehenditur quam
versus Polos, adeoque pellucidum, ut pisces
ultra viginti orgyrum profunditatem aureo
colore micantes, ex altis puppibus commo-
de conspiciantur, meridiano tempore, Sole-
que splendente. Ac tum simul intueri licet,
quam diversus & contrarius subinde sit mor-
tus in profundo mari, ab eo qui in superficie
à tumultuariis fit ventis. Quod jaetas boli-
des, aliasque artis nauticæ conjecturas non
parum eludit.

Si mare circa Æquinoctium nimis langu-
dum deprehendatur, admodum insidiosa
habetur illa tranquillitas, præsertim, ubi atræ
& sordidæ nubes conglobatæ, ut fit, accedant,
quæquæ universo repente impetu sese
effundant, unde momento immensæ rates
eyertuntur.

Licet autem juxta littora æstu satis vehe-
menti salum intumescat, non tamen agros
invadit, aut vicinas terras depressas inundat,
sed ingenti fremitu rupem quandam sive ma-
ris teniam, *Rosio* Lusitanis dictam, pulsat
maximoque impetu verberat. Illam summa
naturæ miraculo & beneficio ibi positam fa-
teri, quotquot videre, congruntur. Crepido
enim

epim. caucium longo tractu excurrens, instar muri se violentiæ barbari & indignantis elementi obijcit, fidasque acturas navibus stationes & portus præstat. Largissimam præterea ædibus materiam, qua Olindæ & Paraybæ templa ac monasteria superbiunt, suppeditat. Maximam Brasiliæ partem eadem nunc interrupto & flexuoso, nunc continuato rectoque ductu ruetur. Ejus latitudo (quæ planissima est, & quasi arte superficie tenus polita) ad passus viginti, subinde triginta & ultra se extendit. Fanzæ vero altitudinis est, ut vix maximo æstu inundetur.

Nova plenaque Luna mare ad duodecim pedum altitudinem (quod in Paranambucensi littore fit circa quintam) attollitur, patiterque deprimitur. Verum non rite observata sex horarum vicissitudine, sed pro ratione decursus fluviorum & pelagi intemperie, vel citius vel tardius æstum vastissimus Oceanus absolvit. Ita tamen, ut mensibus æstivis accessus; hibernis vero recessus sint & longiores & vehementiores. Quid, quod fluxus lunares, paucis tantum à littore miliaribus; *Cæreni* vero maris per universum æquor perferantur navigantes.

Cæterum ad extricandas perperuas nautarum controversas circa longitudinem hujus Continentis, scire interest, magis ad Occidentem à nativâ collocatam esse quam peritissimi quique Geographi & Hydrographi

hactenus sunt opinati. Operæ pretium itaque duxi illud addere, quod ex sedula observatione Eclipsium Lunarium nobis constat. Initium siquidem deliquii, quod in vigesimum Decembris anni millesimi sexcentissimi trigesimali octavi incidit, inter Olindam Parnambuci, & Vranoburgum Daniæ, tribus horis & quatuor minutis differre deprehendimus. Vnde reducto calculo, facile erit colligere, quæ causa sit erroris; cum plerique nuncietur ultra quinquaginta minuta à nobis discrepent.

Vniversa Brasilia (cujus Incolæ Anteci sunt Hispanis & Æthiopibus; Pericæci Iavensibus: Antipodes Auræ Chersonesi populis) Colonis & Præfecturis quatuordecim, eisdemque circiter fluvii distinguuntur. Horum beneficio terrarum fertilitate & commoditate differunt. Præter quamplurimos amnes, fontibus inelytis & utrunque herbosis habitata Orientalis pars scætet; usque passim, mira divina bonitate irrigatur, potumque hominibus juxta ac pecoribus abunde subministrat. Armenta silvestria siti æstuantia conflugiunt, seque ad luxum inebriantia aquis, præda fiunt venatoribus. Rapidi sunt plerique fluvii mensibus pluviiis, & tunc de subito in altum excreseunt ac ripas egrediantur. Econtra vero is, qui Parnambucensis Præfecturæ terminator & D. Francisco facer, totius Brasiliæ facile maximus est: mensibus qui-

quidem æstivis rapidissimus simul & altissimus existit, ruptisque obicibus valentius ruit in campos & mare. Mensibus autem pluviis, quod mirandum sane, aquas decrescere, molliceque tantum in pelagus sese exonerare videas. Cuius inauditæ diversitatis causam, alii aliam perhibent. Sed sub accuratissimis Regionum lustratoribus & ipsis Philosophis etiam nunc lis hæret. Quamvis autem tanti fluminis fons aut origo nondum à quoquam fuerit lustrata, tamen evidens ratio videtur evincere ex intima parte hujus Continentis descendere, & quidem è Lacu illo mediterraneo à multis celebrato, qui omnes fluvios, ut & hunc nostrum, ab altissimis Peruvix montibus versus ortum demissos, recipit & in Oceanum emittit. Nostrates hoc flumen celocibus aliisque ratibus *Canons* dictis ad quadraginta milliaria ascendentes adhuc satis latum & profundum, insulisque amœnum & scopulis horridum invenerunt. Indigenarum quoque & Lusitanorum fide constat circa quinquaginta miliaribus à mari, ipsum de altissimis rupibus seu cataractis, *Cacobras* vocant, præceps rure nec altius ab iis qui è mari veniunt ascendi posse. Supra cataractas fluminis alveum porro pergere versus *Corum* ad aliquot milliaria, usque ad ingentem illū Lacum, in quo multæ sint insulæ perquam fertiles & habitatæ. Inque hunc Lacum aureas arenas à rupibus auriferis versus Peruviam jacenti-

centibus detritas per infinitos torrentes deduci.

Cæteri que fluvij vel potius rivi, qui ad hanc Brasiliæ oram in Oceanum effluunt, ad minimarum etiam navium onera à mediterraneis deferenda sunt inepti, quod aquis destituantur. Illi enim paucis exceptis, licet tribus aut quatuor miliaribus non absint à fontibus suis, nihilominus in ostiis magnorum fluminum speciem præ se ferunt. Quod sit propter maris accessus, fauces illorum illudentes. Exemplo sit *Rio formoso*, item *Rio grande*, & alii, omnes magnarum navium quæ ostia capaces: qui tamen, ut versus mediterranea vix duabus leucis à littore absunt, ita pedibus genu tenus transeuntur. Cum nulli tamen alii in hac Americæ parte reperiantur, qui tantos imbres alveo suo excipiant. sed constat ratio. Vatissima montium juga procul à littore demittunt vim illam pluviarum à tergo, & exonerant se versus Occidentem. Mox versus Orientem ad rapidissima, ne dicam & totius mundi maxima: uno quidem brachio versus Septentrionem in Amazonum & Maranhã flumina: altero ad divi Francisci, atque illa quæ *de la Plata* & *de Janeiro*, dicuntur, versus Austrum erumpunt. Hæc receptis in se quibusdam amnibus invalescunt & aliquando ad miliaria triginta in Oceanum labuntur, tanto impetu, ut in ipso mari dulces à nautis hauriantur latices, ac si è fonte aliquo
 tali-

aligent. Porro Lacus juxta littus reperiuntur, qui mari licet vicini & quasi contigui, quis tamen sunt dulcissimis. Præterea purei, saucis ante annis, circa ipsum littus, & quo estus maris pertingit, effossi, potabiles aquas & dulces ignoto vel dubio venarum commercio, impertiunt. Unde percolatas omnique salsedinis expertes protus haurite datum: quæ licet fontanis inferiores sint, domesticis tamen officis sufficiunt. In remotissimis vero desertis rivuli quidam è lacubus oriundi, hieme dulces, subsalsi æstate existunt; quod stagnantes Solis assiduitate aduruntur.

Tellus hæc ex diverso naturæ usu constat. Quæ enim in planitiem longe lateque sternitur, gleboso ponderosoque & præpingui ac irriguo est solo *Vergem* Lusitanis dicta: multorum fructuum ferax: cannas saccharæ imprimis, tum & credita quæque semina multiplici reddit fœnore. Aprici campi minus æstate, sed mensibus potissimum pluviiis (licet terra tunc habitantibus tristior videatur) lætissime virescant, præterque messem negantia pabulis vigent. Frumentum & secale nimis celeriter in germen evocantur à jugi perpetuoque solis fervore & indulgentia agri. Qui proinde multa versatione (net autem interquiete unquam indiget) fatigari debet, additaque potius arena quam stercore, ferendis frugibus aptior reddi. Secus enim

tur, sed stagnant. Tum si qui perflant venti, languidi sunt, & velluti longo itinere fessi, ventis subitis aut mediterraneis facile se submitunt. Vnde tepores vaporosi, nebulae & putredines enascuntur. Quod sub Æquatore navigantes non sine miseria experiuntur in pelu & aqua imprimis, quæ putredine fetoreque concepto his terre solet corrumpi in valis recens infusa, priusquam incorrupta & durabilis haberi queat. Brasilie vero varissimus Oceanus tum pluvius, tum ventis perpetuam ad exhilarandum lictus materiam supeditat, non tepidam, sicut extra Tropicos solet, sed egelidam & siccam, eamque à Sole illustratam ab oriente in occidentem ad miliaria aliquot spirat. Accedit, quod palustribus & male olentibus pluviis ex continenti ortis, nunquam infestetur. Denique, ut multæ Orientalis Indiae & Africae partes, non cingitur vicinis Insulis, neu ventis agitatur turbidis & procellosis.

Cælum sæpe quidem nubibus, ex oriente in occidentem latis, obductum videas, sed rarissimis & tenuissimis, inque sublimia acies elevatis, præterquam diebus pluvius. Sol oriens & occidens incohærentibus oculis adspici potest: tumque fere ordinatio apparet ut colore, ita & magnitudine; adeo ut perquam commode Diametrum ejus mensurari queat. Mira undique serenitas est, præsertim circa vesperam. quæ nullos unquam succeden-

denti Luna tradit vapores vel nebulas : sed
 noctes reddit adeo claras ut uno eodemque
 die Luna vetus & nova conspici, litteraque
 ad Lunam quadratam satis recte legi possint.
 Eadem Astronomo & ad caelestia intento
 promittit multa circa Eclipses & Nubeculas
 Magellanicas, Veneremque post emer-
 sionem à Sole falcatam, Mercurium scintillan-
 tem & corniculatum, accessus denique Lunæ
 ad stellas cum fixarum Planetas, cæteraque
 Phainomena, partim antea Europæis non
 visa : sicut multoties fuit à nobis observatum
 ex specula eminentiori Astronomicis usibus
 per Illustrissimum D. I. Mauritium Nassaviæ
 Principem, extracta, & à domestico meo
 accurate descripta, ad quem curiosum lecto-
 rem remitto.

Æther pro diversitate aspectuum Planeta-
 rum, accedentibus causis inferioribus suas
 recipit intemperies. Crebris fulguribus Cæ-
 lum sub vesperam coruscet, tempestate vel
 maxime serena, sed sicca, Tonitrua si quæ
 circa Æquinoctia suboriantur, rarissime in
 Pernambuco & sine fragore adiuntur, utut
 imbreseffundat : in Maranhã ceu propiore
 Æquatori, vehementius & crebrius into-
 nant. Multæ Irides, Halones, Diacones ig-
 nei volantes apparent. Grandines vix un-
 quam conspiciuntur. Nec est, qui observa-
 verit altissima montium cacumina nivete-
 cta, aut brumalem ostentasse canitiem.

Pluviarum guttæ admodum sunt magnæ, gravique decidunt impetu, quas molestus aliquando tepor præcedere vel sequi solet. Ros Europæo, cum pinguior, atque adeo fecundior, sic ob nitri quo impregnatur copiam penetrantior multo ac tenuior, præcipue æstate, existit. Manifestum hoc in ferro imprimis, multo magis in materiis mitius solidis. Quæ sub dio posita facile corroduuntur & exeduntur. Intensior enim Solis radiorum fervor, poros corporum sublunarium aperit usque adeo de die ut nocturno rosi subtilissimo facilem usque in profunda aditum faciat. Unde per quotidianam vicissitudinem humiditatis & caloris illata putredine, vermium diversorum generum fit generatio. Quantum vero omnibus his noxius est ros, tantum gramini & pascuis proficiuus, imo necessarius, ne æstate inopia pluviarum torreantur. Hoc solo enim arentia loca & humorem sitentia refocillantur. Nihil item rore magis alimentosum, quo solo tot bestiolæ & infinita insecta vivunt: quod & divinus Poëta dixit; *Quantum ros nocte reponit*. Estque adeo eximie efficacis ros matutinus, ut & pecora & homines æstuantem, ac spirituum profusione fractos mirifice roboret. Concentrando enim calorem nativum ingeminat, atque appetitum acuit, adhæc urinam provocat.

Etesius ceu anniversariis ventis serenissimis
 hz

hæ oræ diversis temporibus gaudent. Semestri enim hiberno sive pluvioso, ex nubilosa austina plaga intenduntur & Vulturini velut naturam induunt. Hinc vehementius quam Aquilo, mensibus æstivis, dominantur, ærisque imperium obtinent. Adeo etiam ut ductus aquarum inde à mense Martio ad Octobrem illis obsequia præstent. Reliquo anni tempore ex Septentrione in Austrum maria coguntur. Circa Africæ latus occidentale, Brasiliæ oppositum, plane diverso modo se res habet. Quippe ab Aprili ad Julium mensem, versus Septentrionem rapidus est fluxus; inde ad Octobrem tranquillum mare. Hinc ad Ianuarium versus Meridionalem plagam Oceanus truditur: mox circa medium Aprilis denuo nullum *Currens* maris (ut fluxum illum generalem Verulamius appellat) experiuntur nautæ. Atque hæ diversitates potissimum quidem intra Tropicos libero æquore navigantibus percipiuntur. Adeo ut hi venti generales, Tropæi dicti, minime segnes, partim regendo *Currens* maris, partim proprio flatu (non spontaneo aliquo raptu ab ortu in Occasum, ut Scaliger & ante eum veteres quidam imaginati sunt) id efficiant, ut hinc navigantes versus Africæ, vel Europæ oras, eadem redire, qua venerant via, nequant.

Æquor Brasiliense ut plucimum tranquillum est. Cui temeritas Barbarorum se fidens,

gemino ligno suberoso, *Langada* dicto, insidentes, se cure piscaturam exercent aliquot leucis à littore remoti. Cærulea & subaigra ejus facies exterius est, interius viridis. Agitatum noctu ignescit, magnoque lumine resplendet. Salsius quoque deprehenditur quam versus Polos, adeoque pellucidum, ut pisces ultra viginti orgyrum profunditatem aureo colore micantes, ex altis puppibus commode conspiciantur, meridiano tempore, Soleque splendente. Ac tum simul intueri licet, quam diversus & contrarius subinde sit motus in profundo mari, ab eo qui in superficie à tumultuariis fit ventis. Quod jactas bolides, aliaque artis nauticæ conjecturas, non parum eludit.

Si mare circa Æquinoctium nimis languidum deprehendatur, admodum insidiosa habetur illa tranquillitas, præsertim, ubi atræ & sordidæ nubes conglobatæ, ut fit, accedant, quæquæ universo repente impetu sese effundant, unde momento immensæ rates evertuntur.

Licet autem juxta littora æstu satis vehementi salum intumescat, non tamen agros invadit, aut vicinas terras depressas inundat, sed ingenti fremitu rupem quandam sive maris teniam, *Rocisso* Lusitanis dictam, pulsat maximoque impetu verberat. Illam summo naturæ miraculo & beneficio ibi positam fateri, quotquot videre, congruntur. Crepido enim

etiam cautum longo tractu excurrens, instar
 muniti se violentiæ barbari & indignantis ele-
 menti obijcit, fidasque acturas navibus sta-
 tiones & portus præstat. Largissimam præ-
 erea adibus materiam, qua Olindæ & Paray-
 bæ templa ac monasteria superbiunt, suppe-
 ditat. Maximam Brasiliæ partem eadem
 nunc interrupto & flexuoso, nunc continua-
 to rectoque ductu ruetur. Eius latitudo (quæ
 planissima est, & quasi arte superficie tenuis
 polita) ad passus viginti, subinde triginta &
 ultra se extendit. Tantæ vero altitudinis est,
 ut vix maximo æstu inundetur.

Nova plenaque Luna mare ad duodecim
 pedum altitudinem (quod in Paranambur-
 censi litore sit circa quintam) attollitur, pa-
 riterque deprimitur. Verum non rite obser-
 vata sex horarum vicissitudo, sed pro ratio-
 ne decursus fluviorum & pelagi intemperie,
 vel citius vel tardius æstum vastissimus Oce-
 nus absolvit. Ita tamen, ut mensibus æstivis
 accessus: hibernis vero recessus sine & lon-
 giores & vehementiores. Quid, quod fluxus
 lunares, paucis tantum à litore miliaribus;
~~Cærens~~ vero maris per universum æquor per-
 ferantur navigantes.

Cæterum ad extricandas perpetuas naura-
 tum controversas circa longitudinem hujus
 Continentis, scire interest, magis ad Occi-
 dentem à nativitate collocatam esse quam peri-
 ssimi quique Geographi & Hydrographi

hactenus sunt opinati. Operæ pretium itaque duxi illud addere, quod ex sedula observatione Eclipsium Lunarium nobis constat. Initium siquidem deliquii, quod in vigesimum Decembris anni millesimi sexcentissimi trigesimali octavi incidit, inter Olindam Parnambuci, & Vranoburgum Daniæ, tribus horis & quatuor minutis differre deprehendimus. Unde reducto calculo, facile erit colligere, quæ causa sit erroris; cum plerique nunciati ultra quinquaginta minuta à nobis discrepent.

Vniuersa Brasilia (cujus Incolæ Anteci sunt Hispanis & Æthiopibus; Pericæci Iavensibus: Antipodes Aureæ Chersonesi populis) Colonis & Præfecturis quatuordecim, eodemque circiter fluvio distinguitur. Horum beneficio terrarum fertilitate & commoditate differunt. Præter quamplurimos amnes, fontibus inclytis & utrunque herbosis habitata Orientalis pars scætet; usque passim, mira divina bonitate irrigatur, potumque hominibus juxta ac pecoribus abunde subministrat. Armenta silvestria siti æstuantia eo confugiunt, sequæ ad luxum inebriantia aquis, præda fiunt venatoribus. Rapidi sunt plerique fluvii mensibus pluviiis, & tunc de subito in altum excresecunt ac ripas egrediuntur. Econtra vero is, qui Parnambucensis Præfecturæ terminator & D. Francisco facer, totius Brasiliæ facile maximus est: mensibus qui-

quidem æstivis rapidissimus simul & altissimus existit, ruptisque obicibus valentius ruit in campos & mare. Mensibus autem pluviis, quod mirandum sane, aquas decrescere, moliceque tantum in pelagus sese exonerare videas. Cuius inauditæ diversitatis causam, alii aliam perhibent. Sed sub accuratissimis Regionum lustratoribus & ipsis Philosophis etiam nunc hæret. Quamvis autem tanti fluminis fons aut origo nondum à quoquam fuerit lustrata, tamen evidens ratio videtur evincere ex intima parte hujus Continentis descendere, & quidem è Lacu illo mediterraneo à multis celebrato, qui omnes fluvios, ut & hunc nostrum, ab altissimis Peruvix montibus versus ortum demissos, recipit & in Oceanum emittit. Nostrates hoc flumen celocibus aliisque ratibus *Canoes* dictis ad quadraginta milliaria ascendentes adhuc satis latum & profundum, insulisque amœnum & scopulis horridum invenerunt. Indigenarum quoque & Lusitanorum fide constat circa quinquaginta milliariibus à mari, ipsum de altissimis rupibus seu cataractis, *Cacotas* vocant, præceps rite nec altius ab iis qui è mari veniunt ascendi posse. Supra cataractas fluminis alveum porro pergere versus *Corum* ad aliquot milliaria, usque ad ingentem illud Lacum, in quo multæ sint insulæ perquam fertiles & habitatæ. Inque hunc Lacum aureas arenas à rupibus auriferis versus Peruviam jacenti-

centibus detritas per infinitos torrentes deduci.

Cæterique fluvii vel potius rivi, qui ad hanc Brasiliæ oram in Oceanum effluunt, ad minimatum etiam navium onera à mediterraneis deferenda sunt inepti, quod aquis destituantur. Illi enim paucis exceptis, licet tribus aut quatuor miliaribus non absint a fontibus suis, nihilominus in ostiis magnorum fluminum speciem præ se ferunt. Quod fit propter maris accessus, fauces illorum illudentes. Exemplo sit *Rio formoso*, item *Rio grande*, & alii, omnes magnarum navium quæ ostia capaces: qui tamen, ut versus mediterranea vix duabus leucis à littore absunt, ita pedibus genu tenus transeuntur. Cum nulli tamen alii in hac Americæ parte reperiantur, qui tantos imbres alyeo suo excipiant. sed constat ratio. Variissima montium juga procul à littore demittant vim illam pluvianam à tergo, & exonerant se versus Occidentem. Mox versus Orientem ad rapidissima, ne dicam & totius mundi maxima: uno quidem brachio versus Septentrionem in Amazonum & Maranhã flumina; altero ad divi Francisci, & que illa quæ *de la Plata* & *de Janeiro*, dicuntur versus Austrum erumpunt. Hæc receptis à se quibusdam amnibus invalescunt & aliquando ad miliaria triginta in Oceanum labuntur. tanto impetu, ut in ipso mari dulces à nautis hauriantur lactices, ac si è fonte aliquo

liant. Porro Lacus juxta littus reperiuntur, qui mari licet vicini & quasi contigui, quis tamen sunt dulcissimis. Præterea putei, autis antea annis, circa ipsum littus, & quostus maris pertingit, effossi, potabiles aquas & dulces ignoto vel dubio venarum commercio, impertiunt. Unde percolatas omnique falsedinis expertes prorsus haurite idam: quæ licet fontanis inferiores sint, domesticis tamen officiis sufficiunt. In remotissimis vero desertis rivuli quidam è lacubus oriundi, hieme dulces, subsalsi æstate exsunt; quod stagnantes Solis assiduitate adstantur.

Tellus hæc ex diverso naturæ lusu constat. Quæ enim in planitiem longe lateque sternitur, gleboso ponderosoque & præpingui ac irriguo est solo *Vergæ* Lusitanis dicta: multorum fructuum fera: cannas saccharreas imprimis, tum & credita quæque semina multiplici reddit fœnore. Aprici campi minus æstate, sed mensibus potissimum pluvii (licet terra tunc habitantibus tristior videatur) lætissime virescunt, præaque messem negantia pabulis vigent. Frumentum & secale nimis celeriter in germen evocantur à jugi perpetuoque solis fervore & indulgentia agri. Qui proinde multa versatione (nec autem interquiete unquam indiget) fatigari debet, additaque potius arena quam stercore, ferendis frugibus aprior reddi. Secus enim

nim germinatio nimis festinata aduritur vel
 exhauritur. Qui ab exoticis seminibus & his
 quæ diutius in terra foveri debent, proven-
 tum expectant, maturationem retardent o-
 portet. Ne foliis luxurient plantæ, ac grana
 postea & seminibus cassæ reperiantur, atque
 ita spem voraque agricolarum destituant.
 Committere terræ plantas & semina oportet
 mensibus Februario & Martio; quam nem-
 pe finem æstatis excipit tempestas humida.
 Fieri vero utrumque debet prima vespere,
 non de die, nec adulta nocte. Quæcunque
 profundius & quo radii solares non percu-
 gunt, inhumant, in vitæ discrimen ea incur-
 runt, quod sub cute sua intense frigida terra,
 præcipua æstate, taleas & semina facile en-
 cet. Cujus rei advenæ & novitii experimen-
 tum non sine magna jactura fecerunt. Semi-
 na sicut & fructus colligunt diverso plane
 tempore in locis acclivis & sitientibus quam
 declivioribus & uliginosis. Quid quod ho-
 rum plurima toto anno & omni tempore
 plantentur & germinent: feliciter licet vel
 infeliciter, pro locorum & plantarum diver-
 sitate. Quod evidentissime apparet, præser-
 tim circa proceras illas arbores, quas *Cocci* &
Palmitas nuncupant. Etenim hæc citra ullam
 anni temporis, senisque arborum observati-
 onem transplantatæ virescunt jucunde, &
 fructibus eximiiis abundant, in littore sterili
 gaudentes foveri; modo radices, quas infi-
ditas

sitas & brevissimas habent, leviter tantum
 terra cooperiantur. Harum enim cætera-
 rumque Indiciarum arborum radices adeo à
 frigore subterraneo abhorreere deprehen-
 duntur, ut nonnunquam Solis desiderio fo-
 cas prorumpentes, terra se condi vix patian-
 tur. Nonnullæ arbores & quidem nobilio-
 res, sicut *Acajú*, *Vbapitanga*, *Caiá*, *Andá*, *Iaca-
 pucáia*, *Murecy*, *Ietaibá*, *Araticú*, *Ibahiraba*, *Fi-
 cus* & *Myrtus* sylvestres *Iamacarú* & *Cambuy*
 dictæ: Planta quoque *An anás* & alia semel
 dumtaxat in anno florent, tempore verno,
 quod circa Octobrem est: mox fructus pro-
 ferunt, Sole ingrediente Capricornum, &
 durant ultra tres menses, posteaque quies-
 cunt. Solus, quantum constat fructus *Guity-
 coroi* semel biennio; fructus autem arboris
Ibiracé quod est Guajaci Brasiliensis, vix qua-
 driennio producitur. Pauciores arbores na-
 tivæ hæctenus ad sativas relatæ: sylvestres
 tamen cum sint, fructus elegantes, & gratif-
 firmi saporis proferunt, maxima quidem ex
 parte frigidos, cum astringendi facultate.
 Quasi natura benigna hæc mortalibus im-
 modice æstuantibus solatio dederit, pro-
 ruentibusque humoribus frenú imposuerit.
 Plurimæ arbores & frutices toto fere anni
 tempore flores & fructus feliciter protrudunt,
 simulque Ver, Æstas & Autumnus in
 iis conspiciuntur. Horum facile principes,
Murucúia, *Mangabá*, *Pacóba*, *Banán*, *Ianipapa*,
Ara-

Aracca, Pindova, Cocos, Mamdon Pinboim, Pimenta. Quibus annumerantur, *Vitis, Citrus, Malus Medica, Ficus, Cucumeres, Melopepones, Citrulli Malo granata bifera, & trifera,* aliaque plurima ex Lusitania & Angola olim, & nuper à Belgio adducta legumina, radices & olera passim in hortis excolta, atque in culinâ domestica facta. Imo & Piper orientale, & alia infinita exotica, tam fara Europæ, quam Aromata Asiatica benigne fertellus. Sed regio quondam diplomate ne viderentur propter abundantiam, prohibita & prorsus eradicata. Qui racemos per totum annum desiderant, vineas diversas, diversis putant mensibus, maturasque postea vites colligunt. Unde non ignobile Vinum, cretium æmulans, exprimitur. Quis & omni generis fructus atque frumenta etiam nostra singulari fertilitate expleant colonorum spem, si quod universale remedium contra Formicarum illam Struam inveniri posset. Nam locis angustis & quoque uliginosis vel ignis vel aquæ beneficio per impigritum agricola facile arcentur. Sed cum nulla regio ab omni parte beata, vix credo potestimum hunc hostem superatum iri posse. Quod non tam à Soli quam Solis vi procedat, qui ubicunque sub zona torrida, etiam in Indiis Orientalibus, atque in vicina Peruvia, infinitas Formicarum turmas generat. Partes autem Indiæ, ut quoque Brasiliæ, et-

trâ Tropicum sitæ, Formicas vix norunt; unde & fruges ibi uberrima. Vtinam naturâ plures feras formicavoras collocasset, quæ simul tot myriades abligurirent, sicut micæ illa aspectu animalia quadrupedia *Tamendoa* dicta, quæ Canis magnitudine, longis instructa unguibus, alte fodiendo formicarum latebras detegunt, hisque illico exertam trium fere dodrantium linguam immittunt exilem, opertamque Formicis repente contrahunt, deglutiuntque deceptas. Formicæ autem hæ (*Rey do Brasil* Lusitanis non immerito dictæ, quod perpetuam tyrannidem exerçant) aliquæ Europæarum plane similes, aliquæ triplo majores & alaræ, omnivoræ sunt. Aggeres quoque & tumulos ingentes, in modum metarum scæni, è terrâ ab illis exstructos, videas. Hucinopi metuentes senectæ, non recto vel calle angustis, ut Virgilius eleganter de suis formicis cecinit, sed nagustis convestant atque reponunt quidquid populant nigra hæc Formicarum agmina; ita ut in campis, in silvis, aliquot leucarum s; à io, perpetuæ semitæ, opere earum ferveant. Quam vèto noctu Luna plena operentur, interlunioque cessent, quam celebres undiquè earum conventus, quam diligens cum obviis colloquatio atque percunctatio, quam denique futurorum quidam sensus, cum, imminetibus mensibus pluviis, tumulos suos cavernosos altiores struant, &, quod omnem fere intel-

ligentiam superare videtur, granorum in pēnu reconditorum umbilicum, quo germen emitti solet, sollicitè excidant, hic conspicerè datur. Ita ut vel stupidissimus spectator Salomonis proverbium in memoriā revoce, ubi ignavos ex earum œconomia incitamentum laboris capere jubet. Plura de mirando regimine dicenda forent, nisi jam dudum propositi limites transissem.

Qua lacustris est hæc Regio, ob perpetuam uliginem funditus æque ac in superficie viret. Tum diverso plane herbarum fructumque palustrium genere, adeoque miranturæ solertia luxuriat, ut herbosam terram, non aquam diceres, amphibiorum æque & piscium latibus destinatam. Non omnia loca paludosa & lacustria insalubria esse, monumenta veterum quoque confirmant in Italia, ubi insignia quædam & fertilissima habitacula paludibus proxima, incredibile tamen salubritate fruebantur, propterea quod commercium haberent cum mari, & motione perpetua non paterentur stagnantes putrescere. Circa odia vero fluviorum, ubi paludem aqua marina singulis æstibus inundat, ab immensa Ostreorum & Cancrorum multitudine perreptatur, atque tortuoso illo arborum genere, *Mangle* dicto, ita obsidetur, ut viatoribus & piscatoribus prorsus sit inaccessa.

Qua montosa, raro sterilis vel otiosa apparet, sed in acclives & amœnos colles (exceptis

Vastissimis montium jugis in desertis mediterraneis) exurgit. Contingit quidem arbores & gramina mensibus pluviis late virentia, æstivis ob ardores solares emori, eaque incensa ingenti spatio subinde incendium producere; sed ipsi incolæ iis incommodis prospicere norunt, dum loca illa excisarum & recenter combustarum cineribus fecundant, ut frugibus Cerealibus Americanis aptiorasiant.

Qua arbuſtis ſylviſque denſiſſimis veſtitur, multo olim labore Luſitanos ad pyxidem nauticam iter ſuum inſtituere coëgit. Quod noſtratibus etiam nunc & mihi uſui fuit, in muniendis viis per deſerta, patentque nemora in longitudinẽ aliquando ultra ducẽtas & trecentas leucas. Qua ad arborum vaſtitate, cymbæ unilineæ, ex ijs fiunt centum & quinquaginta hominum capaces. Qua ad altitudinem, ſagitta à fortiſſimo emiſſa quarundam ſummitatem haud facile ſuperat. Arbores denique variæ magnitudinis indiscriminatim hinc inde per campos & ſylvas videre eſt, earumque ramos variis carduis, imo & integris diverſæ ſpeciei arbuſculis frugiferis onuſtos & ornatos. Haud dubie, quia tot volucrum cohortes, cum excrementis ſimul alvi nucleos ſeminaque fructuum ibi deponunt: quæ in fervido earum ventriculo præmacerata, facilius germinant. Ex hiſce nemoribus fragantiſſimæ quoque arbores balamiferae & gummi gravidae, non tantum medi-

cinæ gratia, ut *Copaiba*, *Cabureiba*, *Iscariba*, sed
 lucri causa ob colores & tincturas varias, ali-
 osque usus eximios ad Europæos apportan-
 tur, ut sunt *Ibirapitanga* arbor illa Brasiliensis
 κατ' ἰξοχλω, ita dicta, & rubra tinctura nulli
 non nota. *Tataiba* sive lignum flavum. *Ara-
 riba* cortice rubro. *Vrúcu*. *Iacaranda*. *Antimbi*
 sive Cedrus alba, & aliæ multæ quæ ædificiis,
 navibusque struendis aptissimæ, quod aquis
 minus perviæ sint & ferant ætatem. Ex qua-
 rundam corticibus nunc funes igniarii, in
 militarium usum, nunc in navium necessi-
 tates torquentur, & rudentibus materiam
 subministrant. Denique è collisis lignis *Can-
 guará*, *Tataiba*, *Ambaiba*, aliisque ferulaceis
 plantis ibidem nascentibus, ignis luculentis-
 us, quam ex concusso silice, à Barbaris elici-
 tur.

Si quæ loca sint aridiora, mirabiles illis
 Climaces, seu funes potius ἀφύλλος gene-
 rali nomine *Timbo* & *cibo* appellatos profe-
 runt, quæ sua flexilitate & tenacitate apud
 fabros & viatores ligaminum, contusa apud
 pisces, coriarios, & naupegas, rhois &
 stupæ vicem supplent. Inter has Climaces,
 non minus notatu digna illa quæ *Guembé* no-
 men à Brasilianis accepit. Texitur enim Can-
 nabis & Sparti modo, cum alios in usus, tum
 præcipue in anchoralia; neque materia ulla
 ad nauticos funes & maris impetus aptior;
 namque ut falsuginem amat ea planta, funis

quoque ex illa confecta marinis aquis immer-
sa, identidem revirescit. Et anchoris alliga-
ta, fluitantes in salo naves egregie continet,
non tam ab innata duritie, vel operis firmi-
tate, quam viriditate ipsa, & lentitia quadam
ad instar corii: ut sese vel in altum elato na-
vigio, modo in tenuitatem extendat, vel re-
sidente rursus in crassitudinem contrahat;
quod secus in nostris evenit rudentibus, quæ
nimirum ipsa vi ac pertinacia sæpe rumpun-
tur.

Nemorum pleræque arbores, cum ab Au-
tumni & Veris vicissitudine nihil fere patian-
tur, frondibus tamen & foliis non eodem si-
mul tempore vestiuntur & spoliantur. Præ-
terea non unaquæque arbor foliis simul om-
nibus orbatur, sed parte una decidente alte-
ra tam diu manet, donec prior repullulet.
Mirari quoque subit, primum naturæ hoc
fœcundissimum thearum contemplantem,
herbas & plantas in Europa à natura molles,
hic caulibus lignescens luxuriare: Ea-
rum quoque non paucas ratione loci inter se
plurimum discrepare; nam quæ vix fruticis
magnitudinem æquarent in pratis, in densis
nemoribus summæ videri proceritatis. Acce-
dit, quod varii generis Hederæ fabiferæ, Pha-
leoliq; pulcherrimi, suprema arborum cacu-
mina scandentes, topiarii instar operis perpe-
tuam umbram præbant. Inter hæc virgulto-
rum opaca, iplis Faunis consecrata homines

paritet ac feræ se abduunt vivuntque secure. Multi enim in illis sunt secreti ramites; qui sui gnaros haud parva in venando voluptate perfundunt. Quæ sylvarum fontiumque prærogativa multis Indiarum regionibus denegata est, maximeque occidentalis Africæ parti habitata, ac propterea Torridarum regionum nomen merito obtinent: ab immodico enim, & ingenti æstu dehiscunt illæ, ut ad fluvios umbrososque saltus difficilissimos pecorum greges amandari necessum sit. In agro enim arenoso longe majores ab incolis perferuntur calores, quam si terreus esset eodem Solo, Cælo & Sole. Ita & montosa differunt à planis & nemorosa à nudis, ac perinde ut humilioribus aut altioribus montibus assurgunt, magisque aut minus sylvis vestita sunt, frigoris aut calorem aëri majorem aut minorem conciliant.

Porro sicut Peruvia crebro ex æstuantibus cavernarum latebris: ita nunquam. Continentis hujus tractus orientalis terræ motum fuit expertus. Metallis enim & igne subterraneo, spirituum & vaporum genitore passim destituitur. Excipe montes in Præfectura *ciara* adeo argentiferos, ut thesauros hactenus pollicitos, nunc cum scœnore Batavis præstare cœperint, atque etiam nunc præstarent, modo Plautinum illud minus in nos quadraret.

Tum denique homines nostra intelligimus bene,

Cum qua in potestate habuimus, ea amisimus.

Atque hæc de diversitate terræ nobis cognita.

Illæ autem deserta & solitudines frequentibus jugis arduas, inque Occidentem porrectas Anthropophagi tenent. Europæi qui investigando loca incognita vastissimos istos & fragosos saltus penetrarunt, testantur, se non minus fertiles ibi, herbososque montes & convalles vario animalium genere occupatos vidisse, quam in littoralibus & habitatorioribus locis. Quod ipsum postea verum comperi: hoc tamen discrimine, quod quoad mediterranea loca penetres altius, eo plura quidem mineralia eaque ignobiliora se offerunt, sed fontium inopia atque ob auras devigescens æstus diurnus major, & noctium frigus intensius: frequentiores denique lacus piscosos hybernæ pluvix, in æstivam penuriam, suppeditant. Mediterranea enim opem plurimam à cælo imbrido habent, non circa vegetabilia solum, sed & ferarum atque piscium miram obæritatem, ut condimento proinde minori indigeant. Mel quoque sylvestre, fructus *Iacabucario*, *Icaiba*, Palmæ & sylvestres Ficus, defectum fructuum *Acaia* in desertis locis supplent. Quæ resquis & rubis, cæterisque spinosis fruticibus passim adeo horrent, ut vi via facienda sit. Inter cætera, *Caraguata*, aliique cardui, rosem & aquam pluvialem copiose concavis

foliis, calicis instar perpetuo continent, quæ deficientibus rivis & pluviis ingenti solatio hominibus æque ac animalibus existunt.

Dux tantum indomitæ feræ (serpentibus exceptis) in tam vasta Regione extimescendæ reperiuntur, Tigres & Apri. Quarum illæ insidiosæ, velocitate valent; hi tardiores sunt cursu. Vtræque autem famelicæ existunt. Eædem pastæ, quod mirere, adeo fiunt gravæ & meticulosæ, ut ab ipsis Tapuyeris & gregariis etiam canibus, in fugam confestim agantur & capiantur. Usque adeo satietas non homines tantum sed & feras enervat. Inter belluas marinâs vero, plures invenias feroces & prodigiosas satis. licet enim summè admirabilis Dei potentia atque solertia in rebus cœlestibus, iisque quæ in aëre & terra fiunt, unicuique pateat; maxime tamen ea in mari præluere videtur, in quo tam variæ & stupendæ rerum formæ conspiciuntur, earumque vires & proprietates deteguntur, ut quærendi & contemplandi nullus unquam futurus sit finis, meritissimoque jure ea quæ dignoscitur pars, illius quæ ignoratur minima dici possit. Sunt autem Thygni, Delphini incredibili velocitate cæteros superantes. Seræ porro, & Lamie sive Tuberones inter rapaces primum locum obtinent. Hi formidabili tactu pisces non tantum, sed & urinatores devorant, nimis que voracitatis pœnas aliquando dant; quod pisces echinati, cornu,

nuti, tum quoque venenati, deglutiti eos ingerunt. Sicut eleganter Oppianus olim cecinit:

Occisa occidunt hostem, perimuntque necantem.
 Terræ vero perpetuum cum Cæcis bellum gerentes, eorumque præcordia gladio radiis acutissimis horrido fodicantes, mare tingunt cruore.

———*His est audacia tanta.*

Hi sortem Ponti Regem formidine nulla

A grege seivinctam aspiciunt, solumque vagantem:

Atque catervatim veniunt ad maria bella,

Cetorum vero mensibus præsertim pluviis magna apparet copia, quod foetus ibi edant. Quos cum maris recessu contingit hætere in vadis, multum olei inde redundat. His quoque monstris annumerantur Vaccæ marinæ & Nereides, Brasiliensis *Iupia* præ, Lusitanis *Peixemulher* dictæ. de quibus Virgilius,

Frons hominem præfert, in piscem definit alvum.

Notatu dignum, quod eximie tot arbores, frutices & herbæ, figura, foliis & fructibus à veteris orbis vegetabilibus, paucis exceptis, dissimiles appareant. Idem in avibus, animantibus & piscibus deprehenditur: ut & insectis alatis atque non alatis. Quasi ex diversitate Climatum, non tantum hominum, sed etiam sensitivorum & vegetabilium prodirent differentie, idque non adeo ex

astrorum synerga, quam vi Solis & Soli genio peculiari. Quæ omnia ut ineffabili colorum pulchritudine, sic & infinita multitudine huic in oris generantur, partim nota nota nobis, partim incognita. Quorum aliqua, sapore & dignitate Europæa superant; aliqua longe inferiora existunt. Ex quibus utique apparet, quam mirus & varius lusi & sitin orbe tetrarum, Meritoque beati Incolæ haberentur si omnium horum Creatorem cognoscerent. Quum è contrâ tam fausto sub cœlo, tam agrestia & distorta illis sint ingenia.

Hæc breviter de Aëre, Aquis & Locis dicta sufficiant. Quorum utique temperies optima parum est ex se culpabilis. Neque enim Solis calore torretur hæc terra, neque squalore vel aquarum penuria resiccatur, neque frigore extinguitur, sed rore perpetuo imbibusque multis ac fontibus irrigatur. Unde & feracissimum esse, & multa illic tempestive nasci oportet. Præterquam enim quod Balsamis nativis, oleis, mellibus non unius generis abundet, herbarumque ac radicum medicarum & ad tutandam valetudinem potentium ferax sit: quæ stuosissimam insuper culturam facit, quantum ex aliquot retro annorum messibus colligi potuit. Animalium denique omne genus ac boum imprimis armenta in maximum numerum augeri & crebrius parere, certum est. Quæ loci salubritas

ris fama non paucos olim senes aliosque mi-
 nus prospera utentes valetudine, ex Hispa-
 nia, & Indiis aliisque distitis locis excivit ad
 aërem & aquas has Cœlo datas, tamquam ad
 duo validissima vitæ & valetudinis præsidia.
 Perquam mature enim pubescunt Incolæ:
 senescunt tarde, idque sine canitie aut calvi-
 tio. Quo fit, quod longe ultra centesimum
 ætatis annum, viridi senectâ, non Americani
 tantum, sed & ipsi Europæi fruuntur, totum-
 que adeo territorium Macrobius dici me-
 reatur. Non aliter ac si fervor juvenilis frige-
 re senectutis repressus, temperatiorem illam
 in calidioribus hisce plagis efficeret. Adve-
 narum enim proles crebris licet morbis infe-
 stentur, multique succumbant, imprimis no-
 strates infantes, non tamen id tam debet
 Cœli intemperiei, quam præpostero nutri-
 endi modo imputari. Exemplo sunt vel ma-
 xime Brasilianorum liberi vivacissimi. Qui
 cum ventre duro sint & prominulo, solidis-
 que toris, quamvis subucula tantum leviori
 induantur, nihilominus injurias Cœli secrete
 contemnunt. Rident matres ineptam no-
 stratum & vestiendis & educandis parvulis
 industriam, qua perspirationem impediri &
 catarrhos multos generari ajunt. Nulli inter
 illos, strabones, lusciosi, claudi, gibbove de-
 formati inveniuntur: cum tamen infantes
 nunquam aut linteis involvantur, aut invo-
 luti fasciis Europæorum more ligentur. Fri-
 gida

gida frequenter lavantur. Idem provectionibus usitatissimum est: cum ob innatam genti mundiciem, tum ad firmandam & tuendam corporis sanitatem. Porro alacres sunt & succulenti omnes, vasisque amplis, brachiis cruribusque lacertosis & firmiter compactis, minus tamen pinguedine factis. Qui nobiscum militant maris accolæ, non admodum sunt aut moribus agrestes, aut corpore proceri, suntque pares invicem maribus, mulieres mulieribus similes: eo quod paucioribus anni tempestatibus obnoxii, etiam rariora vitæ in semine seminisque efformatione concipiant. Plerumque enim et hominum instituta & mores, ita quoque menturam pro varia Regionis constitutione mutari videmus. Præter longævitas beneficium & alterum est quod rarissime adversa vitæ crudine afficiantur. Primo quod fortibus nascantur, & incomparabili æris ventorumque serenitati atque æqualitati exponantur: tum quod tantum non ignorent, quid curæ sint, quid animi affectus, quid corporeæ voluptates. Sub eodem tecto, eoque levi & ad inversæ modum carinæ palmis instrato, multæ simul familiæ degunt. Has casas peregrinaturi deserunt ad tempus supellectilem quam curtam habent & liberos humeris impigre portantibus fœminis. Eodem semper victu & amictu, eoque simplici gaudent. Quippe solum gossypium ad vestitum illis sufficit, juxta illud Lucani scilicet. 17-

Terra sua contenta bonis, non indiga mercu &c.

Nullus denique illis habendi amor, paupertati que se addicunt voluntariæ, ea quidem æquitatæ, ut cui plus est, lubens impertiat minus habentibus, pari dandi & poscendi invicem facilitate. Radices omnes alimentosas, quod dignitate *Mandioca* cedant, imò ipsum panem ex oriza aut milio, Asiaticis tantopere expetitur, contemnunt. Omnibus fructibus poma silvestria, *Acaiú* dicta, præferunt, quod egregie succosa sint, & ad victum æque ac potum sufficient. Nam siceram ipsis suppeditat, in multos menses, fæcibus depositis, duraturam; & præstantissimas castaneas, penù recondi aptas. Alii etiam fructus, præsertim *Pacoba*, *Ananá*, *Mangaba*, *Ianipaba*, *Caraguata* expressi simile vinum vel siceram suppeditant, nec minus inebriando idonea. Fiunt & alia ex radicibus *Mandioca*, *Patata*, Milio Turcico, *Oryza*, quæ masticata multa cum saliva exspuuntur. Sputum hoc valistandis conditur, donec ferveat, fæcesque ejiciat. Vina vero hæc citius aut tardius ad fermentandum insurgunt, prout dulciores, acidiores vel acerbiores sunt succi ex hisce plantis fructibusque expressi. An non à simili materiæ conditione dependeat quoque anticipationis & postponitionis ratio in febrium paroxysmis, viderint Medicorum scholæ.

Servitutis jugum nequaquam tolerant. Tripudi-

pudis inconditis & potationibus impendia
 sunt dediti. Cibum capiendi stata tempora
 ignorant. Recte aut perperam factis, nihil
 postmortem præmii aut supplicii superesse
 existimant. Vane interim fabulati, eorum,
 quos sua mors extinxit, animas immortales
 fore. Otium amant, magnosque labores de-
 clinant, secure & in diem viventes. Cujus ra-
 tionem cum Hippocrate eam esse arbitror,
 quod rerum ac temporum uno modo se ha-
 bentium facies eadem ingeneret socordiam,
 varietas autem animum & corpus ad labores
 excitet. Quin etiam otio & quiete crescit ig-
 navia; exercitatione vero, mentis & animi
 robur alitur. Aetatem ac vitæ decursum æsti-
 mant ex Heliaco Pleiadum exortu, qui fit
 mense Maio. Numerum autem annorum
 ætatis suæ ut retinere possint, singulis annis
 reponunt unam castaneam de *Acacia* semel
 duntaxat in anno circa Ianuarium proveni-
 entem. Fœminæ pudicæ non deformes ab
 octennio ultra sexagesimum annum supra
 siem fœcundæ; imo septuagenariæ orbos
 infantes lactantes visæ sunt. Facili negotio
 & nemine obstetricante pariunt, rarissime ab-
 ortientes. Pleraque puerperæ statim post
 partum surgunt, ad proximum flumen pro-
 perant ablutum corpus, & impigre, cum ad
 cætera domestica officia redeunt, victû hinc
 inde conquirendum. Liberos defunctos ul-
 tra biduum aut triduum non deplorant, ma-

ribus miserando ejulatu totam domum im-
 plentibus. Lachrymis, quas in potestate ha-
 bent, profusis, cognatos reducelque excipi-
 ant amicos, eorumque labores peregre ex-
 antlatos, multis suspiriis atque gemitibus de-
 flent, circumdatis collo brachiis & capite ad
 pectus adpresso. Olim antequam Lusitanos
 agnoscerent numerosi & pæne infiniti erant,
 ac pagi undiquaque adeo frequentes, ut In-
 diarum Iustratores sagacissimi dubitarint an
 ulla orbis pars Brasilia populosior fuerit un-
 quam. Nunc autem ad paucitatem redacti ;
 nam Lusitanorum sævitia, alii pæne ad inter-
 necionem deleti, alii in miseram servitutem
 abrepti, alii fuga sibi consulere & intra Con-
 tinentem latere sunt coacti. Qui inter Lusita-
 nos & Belgas degunt Neophyti, Christo qui-
 dem dant nomen, ejusque sacra sequuntur ;
 sed frigidius. Quin adulti circa ea adeò sunt
 remissi, ut merito putes, ore duntaxat, non
 corde Christum colere. Vix etiam placita
 nostra, nisi tenellæ ætati, nondum præoccu-
 patis animis, remotisque parentibus, instilla-
 ri possunt. Lingua inter se haud differunt.
 Et quamvis quondam ex feroci prosapiâ fue-
 rint orti, mutuo tamen cum Europæis com-
 mercio & consuetudine usque adeo sunt ci-
 curati excultique, ut exuta barbarie, huma-
 nitate nonnulli cum nostratibus contendant,
 ut & hic illud Taciti usurpare liceat, Mitius
 circa Oceanum vivitur. Qui etiam nanclie-
 tera-

terarum & characterum ignari, nihilominus antiquitatis memoriam, tam pace quam bello gesta accurate conservant. diligentissime namque junioribus tradunt quæ à majoribus acceperunt, imo senes dies noctesque integras in illis tradendis consumunt, juniores vero tradita facile accipiunt, & retenta fideliter aliis quoque inculcant.

Mediterranei contra, immanes, truculentissimi, sine lege, sine religione, ferino profusoritu in huncusque diem, nulla stabili aut fixa sede morantur, quin vagantur huc illuc, pro ut victus ubertas aut penuria tenuerit aut abegerit illos. Soli vivere amant. Tuguriam latibula ferunt, sed sub dlo perpetuo victitant. Ita ut pauca quæ de ipsis dici aut scribi mereantur occurrant. Piscibus & feris tantam odoris quam cursus sagacitate insidiatur. Iacula validissimis lacertis atque stupenda arte, sine arcu torquere norunt. Mari non nisi naves utuntur, qua in exercitatione tantum valent, ut truculentum illud maris monstrum Tuberonem sive Lamiam assequantur & capiant, sinistra ad natandum utentes, dextra acuminatum palum gestantes, quem obvio hosti contra ipsos expanso rictu horrendoque hiatu insurgenti insidiosè in os immittunt. bellua interim marina manum apprehendere satagens tali artificio decepta, sese profunde defigit, & capere cupiens, vel ab inertibus barbaris capitur, qui dorso furentis

rudentes (pugnare admirabilis, & ancipitis eventus) jumentis instar illam circumgendo perundas, minores pisces in escam enantur. Præterea adeo strenui sunt utriusque, ut si piscis vel aliud quid in fundo quaerendum sit, patentibus oculis videntur totius horæ spatio. Quod Lectori non incredibile erit cum de Ægyptiis proditum sit, per octiduum in aquis posse delitescere, & ubi id sommitatæ aquæ enataverint, capite non revoluto respirare. Viri periret ac feminae fusis capillis, diversa licet tonsura, cæteris corporis partibus depilatis, vix ullo circa pudenda relamento, incedunt, aviumque discolorum plumis se exornant. Colore quodam fusco & lampæ pomæ expresso, corpus torpiter tingunt, ut terribiliores in bello videantur. Et ne facies ornamento destituatur, lapillos vilissimos & longissimos, perforatis à prima infantia auriculis, labiisque inferioribus & maxillis insigunt. Quod licet visu fœdum, illis tamen regium videtur. Omnibus & auribus detiti, ariolis, sagis & impostoribus præstiti sunt. Alii Tonitru, alii Vrsam minorem, aliaque sive a pro numine habent. Tanta est inter illos confusio & diversitas linguarum, ut exinde solum atrocissima bella & crebra nascantur, inimicitiasque inter se exerant perpetuas, supraque fas humanitatis & aduervas: imo vel ipsos luos aliquando in feras claues convertant. Ad bella ituri, miro

quidem silentio & ordine simplici procedunt. Ad manus ubi ventum est, horrendi fremitu & ululatu aërem feriunt, imbresque sagittarum utrimque emittunt, tam lethal veneno infectas, ut vel levissime vulneratos crudelissime interimant. Fœminæ lactantes & prægnantes deinceps à virorum consortio abstinēt. Vbi autem pepererint, secedunt in silvam, & infanti umbilicum concha præcidunt, & una cum secundinis coctum devorant. Maritus tempore puerperii uxoris loco decumbit primis à partu diebus, & puerperæ instar bellariis & epulis fruitur, subindicans necessitatem lapsas vires restaurandi. Cui in morbum eorum quis inciderit, amici accedunt, quisque ingenium advocat, remedia quorum notitiam experientia sibi comparavit, profert. Mox spinis arborum *Cornuti*, pisciumque dentibus, quibus, sagittas asperant, in torosis brachiorum & femorum partibus alte cutem scarificant & incidunt, membraque à lassitudine potissimum vindicant. Idem fere præstant per validam suctionem, ore pando parti dolenti applicato. Vomitum vi concitant consortis silvestribus foliis, gulæ immixtis. His & similibus remediis frustra adhibitis, nihil ultra tentant, nec tamen ægrum relinquunt, sed unanimi consensu, tamquam de ejus salute desperantes, clavibus ligneis illum ferociter interimunt: gratulantes tamen illi, & ille sibi, quod malecidi
interi-

iterire ipsi contingat, omnibusque miseris
 rapiatur. Hoc enim lætabundi in ipso mor-
 tis articulo, quasi de Euthanasia, gloriantur.
 Non minori cum applausu in parentis quam
 iæcti hostis cadaver læviunt, illud præ turpi-
 more, hoc præ immani vindicta crudelissi-
 narum ferarum ritu dilaniantes & intra se se-
 cipientes. Vtriusque carnes (modo non à ve-
 reno extincti) ossa tenus dentibus abra-
 æ ipsis epulæ existunt. Optimatum vero ca-
 lavaera ab aliis optimatibus tosta comest-
 untur, præter ossa; quæ à proximis consa-
 guineis servantur ad nuptialia convivium, &
 tunc in minutissimas particulas contusa, bel-
 ariorum loco devorantur. Quibus nondum
 consumptis, capillos sibi, in lignum luctus,
 vellunt. Vix possum, quin his addam, qui-
 bus præstigiis verbi potentes Sagæ (quas quo-
 que Medicorum loco in pretio habent) &
 illi Sortilegi mitis artibus populo imponant,
 miserisque persuadent, se ex eorum corpori-
 bus, animantia, lapides aliaque exsugere, quæ
 ipsis videntibus evomunt. Imo Reguli ipsi
 quoque sibi medendi facultatem arrogant,
 ad quos matres suos infantes ægros addu-
 cunt, qui ab illis frica i & Tabaco consputati,
 interea moriantur, matre & consanguineis
 comeduntur.

Nemo itaque mirabitur si majorem herba-
 m cognitionem habuerint Asiatici, quam
 Americani; cum hi animantibus non con-

tenti, in rationalia quoque ruant. Illorum autem multi ex instituto Pythagoræ vel abjectissimo parcentes insecto vegetabilibus vitam sustineant.

Non abs te fore existimavi, si facta à proposito paulisper digressione, ab eorum barbariemque illam miseram, tum quæ huius genti paterna & innata sunt, paucis exposuerim: præterea ut constet, nullis creaturis adæquasse voluisse novercari naturam, quin abunde alimentum & medicamenta suppeditaverit, eaque exacte à venenis distinguere docuerit. Quod cum animantibus & plantis quam plurimis solertissime, tum in radice *Mandiboca*, Americæ primo alimento, imprimis videre est. Denique ut demonstrem, longe hanc à nobis diversam vivendi rationem & temperamta diversos aliquando morbos & medicandi modos suppeditare.

Restat ut consideremus, quæ valetudinem potissimum vel proficiunt vel averfentur, & unde originem ducant morbi. Inquit enim Hippocrates, Corruptio una, conspiratio una, consentientia omnia. Quorum si unum deficiat, tota hominis structura facit corruere. Enimvero cum sub Zona torrida omnia astra verticalia vehementius agant, quo ad motum annuum, excessu subinde frigiditatis, & humiditatis: quoad motum vernalium, perpetua vicissitudine caloris & frigoris: non potest non eosdem effectus

rocosmus experiri. Vt enim planta novella
 soli genium, tamquam naturæ ejus minus
 conveniens, licet in melius transplantata, sæ-
 pe non fert: ita multi Europæi, aut imbecilli-
 tate naturali, aut rite vivendi imperitia vel in-
 emperantia, aëri & aquis hisce saluberrimis,
 primariisque vitæ fulcris, minus assuescere
 possunt. Vnde non raro illis de latitudine
 pontanæ primæ querelæ, quæ ex sententia
 Hippocratis, *ῥύσος ὀπάδουσι* Boreales, licet
 æque ac Meridionales corporibus sint com-
 pactis, mollitiem carniū tamen ex intem-
 perie incurrunt, nisi tempestive ea cacochy-
 mia exturbetur, missis compositis, solis sim-
 plicioribus tenuiorumque partium alimentis
 se tradant, ne cruditas & crassities humorum
 fomitem obstructioni, obstructio perspira-
 tioni & circulationi sanguinis impedimen-
 tum adferat. Adeoque si Hippocratis effa-
 tum, *Σύμπτωσις μία* locum habeat, hic sane
 ejus, tam necessitas, quam perpetua veritas
 elucescit. Quippe immodico existente calo-
 re, si perspiratio undique est libera, nulla ex-
 inde perentiscitur molestia; sin minus, pon-
 derosius sit corpus, ac brevi materia morbi
 futura colligitur. Circulatione enim naturæ
 perpetua impedita, & humoribus spiritibus-
 que, sive ab interna sive externa causa, cohi-
 bitis, ingeminatur fervor, pejusque inde
 quem libet se habere oportet. Quod sicut in
 omni vitæ officio verissimum, ita in somno

manifesto deprehenditur. Idem cogita silaf-
so vel febricitanti intempestive medicamen-
tum vel cibus exhibeat, Ab his itaque le-
quentibus vitæ institutum fiat.

Quisque excelliorem & contra occiden-
tem opertum, atque in Orientem apertum
eligat ad habitandum : talem inquam ubi
Continents crassum ventum ab ædibus ac-
cere, tenuem vero & solisequam marinam
auram perpetuo admittere commode possit.
Adeo denique mediterraneis locis maritimam
veteribus quoque prælata fuisse constat, ut
Vitruius narret, translatum oppidum & qua-
tuor tantum miliarium propius mari admo-
tum, salubritate morbosum statim murasse.
Pectoris ac stomachi regionem probe tectam
quisque domi ac foris habeat: quod nihil his-
ce corporis partibus magis inimicum, quam
post æstum diurnum, frigus nocturnum.
Quo fit, ut clausis cutis meatibus, sudores re-
tento pulsati, varios morbos progenerent. Qui-
bus enim tempestive sudores fluunt, rarus
valetudinem adversam incurrunt, aut si
quando in morbum incidant, minore nego-
tio restituuntur. E contra fit iis qui difficul-
ter sudant. Partes veste, umbra aut qua-
vis alia re tectæ exudant : eæ vero quas Sol
ferit, insensibiliter perspirant. Per vim enim
à Sole sudor elicitur, servatur à tegumento.

Æque thermæ vel balneæ hactenus in-
cognitæ sunt. Artificiales humidæ & siccæ,
contra externa mala magno salutis commo-

do in usu existunt. Quæ nunc ex pura pura aqua, nunc compositæ ex odoriferis herbis (quas Brasilia producit eximias) conficiuntur. Cavendum tamen, præsertim noviciis & advenis, ab immoderato vel frigidarum vel calidarum usu. Quarum illæ torpores & obstructions, materiam intrus cogendo: hæ membrorum languores, carniūque effeminaciones faciunt ob spirituum exolutionem. Quamobrem ne humor alimentarius facile foras evocetur, temereque resolvatur, Incolæ cavent oleis balsamisque nativis. Quasi barbaries commune quid habeat cum erudita antiquitate, cui familiaris olim fuit, licet nunc exoleverit, unctiois usus.

Porro exercitia vehementiora sedulo vitanda sunt. Aura hæc licet blandissime terram exularet, Solisque ardores clementer mitiget, tamen motu defatigatis obest. A vento enim adiapneustia: ab immoderatori vero exercitio, summa humorum spirituumque accensio & acrimonia proficiscitur. Tempus ambulationis opportunum est matutinum, modo maris accessus auram intendat & maturet, exhalationesque nocturnæ prius cispellantur: tunc enim blande stringitur & concentratur calor naturalis. Maximè autem ambulare circa Solis occasum prima vespera conducit: quod vires corpori, robur & appetitum stomacho restituat, ob temperiem optimam aëris & auram intensiorem: Cum tamen aliis Europæ & Africæ regioni-

bus calidioribus vespertinus flatus, *Seren Lū-*
sitanis dictus, merito extimeri solet. Labo-
 res & motus vehemeniores tum animi tum
 corporis, maxime obesse: incubationibus
 quoque mentem citius turbari, memoriam-
 que labefactari asserunt. Hoc certum est,
 difficilius vigilias & labores ob citam virium
 exhaustionem tolerari sub Zonis torridis,
 quam temperatis; torporemque advenas &
 delirium primo quidem invisam, ac postea
 placitam contrahere. Somnus diurnus bre-
 vis, quem in lectis pensilibus promiscua mul-
 tudo caput, commendatur. In suetis tamen
 aliquando obest, ac propterea multum con-
 cedendum hac in re consuetudini. Corporis
 vigilantis decubitus merito præferendus som-
 no, præsertim eo loci ad quem aura marina
 non radi Solares possunt pertingere. Som-
 nus nocturnus in lecto molliori, & plumis
 avium referto, admodum improbat, quod
 viscera accendat. Qui Sanitati consultum
 vult, pedibus coxisve nudis ne jaceat, præ-
 sertim post mediam noctem. Densato enim
 corporis habitu à nocturno vento venæ arte-
 riæque per se meatu sanguini transitum, tum
 & prospirationi insensibili atque sudori exi-
 tum præcludunt: ac tum quidem, ob tran-
 spirationem cohibitam, postridie pejus &
 gravius habent. E diverso illi qui mediocri-
 ter cooperiti somnum capiunt, jucunde ac
 optime valent, levioresque se sentiunt, emis-

so præsertim sudore levi & roris instar tenui. Adeo ut facile in hisce Regionibus, concedere Sanctorio, Per transpirationem insensibilem plus evacuari, quam per omnes sensibiles junctas.

Qui Venetis æstui frenum injicere nesciunt, hujus cæli temperiem ferendo non sunt, ardorem juvenilem extinguunt, senectutem ante tempus maturant, perspirationemque remorantur. Unde cruditates ad ambitum effunduntur, catarrhos in cerebro, in corde palpitationes moventes.

Inediam Incolæ impatientius ferunt. Ante omnes biliosis vehementer obest. Qui si stomacho forte vacuo somnum capiunt, facile tum capiti, tum cordi mala accersunt. Proinde ægris juxta & sanis conducit modice & sæpissime cibum & potum capere. qui quo minus compositi vel calidi, eo conducibiliores ad sanitatem. Quisquis enim feram & beatam Senectam attingere desiderat, sive advena, sive indigena, caveat sibi à vini & carniū usu quotidiano. Quæ enim ex nutrientium & calefacientium sunt genere, siquidem vincantur, corpora quidem sanguine & calore replent: Sed sin minus, frigidi & aquosi solent nasci humores. Calida omnia & amara atque acra mane imprimis vitanda. Poma vero Aurea, Limonia, Citria, *Mangaba Murucua*, melopepones, Citrulli, reliquaque refrigerantia, sive cruda sive con-

ditè utiliter comeduntur à jejunis, quibus inter delicias sacra habentur, quod cordi conferant, tum & mensibus præcipue æstivis ad jucundissimam maturitatem perveniant. Unde abiit in proverbium, Non intrat ædes medicus, in quarum vestibulo crebri Arztorum cortices mane conspiciuntur. Sedulo cavendum ne fructus ulli colligantur, antequam radii solares ab exhalationibus nocturnis eos repurgaverint. Præstat illos, astringentibus exceptis, ante potius quam post pastum, & saccharo conditos quam crudos apponere. Fugaces enim cum eorum multi sint, facile corrumpuntur, imprimis iis, quibus imbecillis & intemperatus est ventriculus. Ego quidem Galenum imitatus, perpetuo suasor fui amicis, ut rarius horariis fructibus sese oblectarent: unde ipsis diu multumque bene fuit. In quotidiano usu potissimum sunt (nam reliqui ad Historiam Naturalem pertinent) *Ananas*, *Mangába* *Acacia*, *Aracá* major & minor, *Guiába*, diversæ species *Murucuiá*, *Ibapitánga*, *Masarandiba*, *Acacia*, *Atraticu* *Guiticarós*, *Biringela*, *Pinognacu*, *Cocos*, *Banána*, *Pacóba*, ficus quoque silvestres. Hi omnes inter patrios habentur, eorumque maxima pars sponte provenit: nonnulli à Baravis & Lusitanis in hortis excoluntur tam feliciter, ut ipsi fructus vilescant. Inter subterranea sunt Radices *Patáia* & *Vmba*, tum glandes Americani *Munday* optimi saporis & nu-

timenti, atque secundæ mensæ delicia. Non
 roculà litorè in locis arenosis & salsa æ-
 quoris unda imbutis, adeo sponte luxuriat
 ortulacæ & Brassicæ marinæ sive Soldanel-
 æ quoddam genus, ut pro acetariis quotidi-
 nis sufficiant.

Inter feras plurimæ existunt, quæ victui
 etvire queunt. Apri majores & minores,
 umbilico in dorso præditi, carnibus optimis
 & saluberrimis censentur. Amphibii porci,
Capiverres Lusitanis dicti, licet dignitate cæ-
 teris inferiores, integris militum & Barbaro-
 rum cohortibus alimento probò sunt. Idem
 de Erinaccis dictum volo. Antæ etiam luci-
 fuge, mira visu animalia, carnes bubulas re-
 ferunt. Capræ, tum Lepores & Cuniculi,
 Europæis haud cedunt. Tatusiæ denique di-
 versæ speciei loricate, & insignes illæ lacer-
 æ, corrupte *Leguána* dictæ, in delicates
 epulas expositæ. Neque hæc tantum, sed &
 alia identidem silvestria & domestica, ca-
 vativim in saltibus oberrantia, nuper ab Euro-
 pæis invecata sunt pecorum armenta, imprimis
 boves, porci & arietes. quæ bifera & tri-
 fera utcumque existunt. Inter hæc nefrendes
 teneritate carnis excellunt usque adeo, ut æ-
 grorum diætam ingrediantur, & ovillæ lon-
 ge præferantur. Experientia enim constat,
 multa quadrupedia, pisces ac aves, in cœno-
 sis & paludosis locis viventia, non idcirco a-
 deo postponenda esse montanis & fluviatili-
 bus,

bus, sicut plerumque fit in septentrionali Europa, quod in hisce regionibus calidioribus eximia aëris temperies & serenitas correctorii vicem quasi subire videatur circa naturam ejusmodi animalium.

Avibus silvestribus, partim in nemoribus, partim in aquis viventibus, optimi gustus, haudquaquam destituuntur. Licet non sit hujus instituti eas prolixè enarrare, tamen præterire nolo, quæ palato & sanitati servant. Ut quæ in montanis habitant, Phasiani, Perdices, Accipitres diversæ speciei, ac carne optima & tenerrima. His succedunt Pli-taci, Coturnices, Turtures, Palumbi, Tur-di, Fringillæ, Columbæ silvestres, quæ omnes tostæ mensis inferri solent. Ex amphibis celebrantur Anseres & Anates diversæ speciei, quarum quædam Europæas dignitate & magnitudine superant, quædam vero iis cedunt.

Cæterum inter tot volatilium genera riparia & littora (eorum licet aliqua sint carne minus tenera) Ardeæ stellares & non stellares, Rusticulæ atque Gallinæ palustres, & similia, minus sint prætereunda. Adde & struthiones primarios Ambra griseæ prædones. Nobile illud Bituminis genus Ambra dictum Spiritibus imprimis vitalibus restaurandis per omnes Indias celebre, ex ignotis Oceani faucibus copiosè in Brasiliæ littora eructans, non nisi procelloso mari alluit. Vnde fit, ut

vix cessante tempestate aves & quadrupedes nonnullæ in ipso littore certatim eam devorent, priusquam ipsi maris accolæ illuc perveniant. Quod equidem mirum, cum omnis ante insolationem molle tantum gluten sit Ambra, ingratoque adeo odore nares ferrensut ab inexpertis plane respuat: animalia tamen dulcem ejus dolorem, licet hominibus adhuc latentem, prius persentiscant, ejusque sapore strenue se oblectent.

Enarrato carniû usû quotidiano, de piscibus nunc dicendum. Dubito nobilitate & frequentia piscium an ulla Regio beator hac censi possit; Mari, fluvii & lacubus piscosissimis, squamatos, asperos, læves, molles, cartilagineos, turbinatos, omne genus abunde suppeditantibus. Unde adventæ æque ac primi incolæ ægri ac sani perpetui sunt Ichthyophagi; quippe non solum exhausto omni penu, pro primario sustentaculo, sed præcæteris deliciis, sicut olim Romani, eos amplectuntur. Inter quos Cyprini, Alburni, Tincæ, Carpiones, Trutzæ, Auratæ, Lupi, imo ipsi Afelli, Europæorum figura & sapore æmuli, primum facile locum tenent. Tam Orbes, Soleæ, Sombri, Acus, Rajæ, diversæ speciei. Canceris quoque, Testudinibus, Gammaris, Squillis, Conchis, Ostreis, omnibusque testaceis & crustatis, præsertim paludes recessu maris exsiccata, magnopere scatent. Congri denique, Scari, Anguillæ,
& hu-

& hujus generis alii, quibus supersedeb.

Qui in superficie maris degunt pisces, mensibus potissimum pluviis, quod imbribus gaudeant, capiuntur: iis vero qui in recessu fluviorum & alto mari sunt, omni fere anni tempore, sed ut plurimum æstate piscatores insidiantur; atque, tum melioris pabuli gratia, tum ardoris extimescendi causa, proxima scopulis domicilia inque iis salubriora pascua deligunt, ac proinde saxatiles & fundi pisces dicti. Præcipuorum nomina, icones, differentias & proprietates videte est in sequenti libro.

In sinibus vero & lacubus nec piscium copia nec varietate à maritimis superantur, quod, licet promiscue alii aliis celerius partant, & crescant, in lacubus tamen his æque ac in fluviiis citius, quam in ipso mari id fieri contingit. Ique licet marinis & fluvialibus dicantur inferiores, dignitate haud multum tamen cedunt, quod non stagnantes verum sint aquæ, sed perspirent, indeque fluenta & rivi aliquando egrediantur.

Pisces denique vel Sole exsiccantur, vel sale (qui copiose in salinis hic colligitur) condiuntur, inque penu conservantur. Quod si crudioris cibi imprimis piscium concoctioni aquæ potum minus sufficere experiantur, pulverem ex sale & modico piperis Brasiliensis præparatum, *Jugustaiâ* dictum, intermiscant, condimentumque iadè conficiunt

unt ventriculo saluberrimum, atque in omni peregrinatione merito circumferendum. Ita ut verissimum tandem in hisce calidioribus terris comperitum illud Galeni testimonium de Græciæ piscibus. Alimentum scilicet ex plerisque pelagiorum & fluvialium proveniens, sanguinem consistentia tenuiorem generare, quam quod ex pedestribus animalibus producitur, adeo ut non copiose nutriat, & celerius discutiatur. Hæc de cibis sufficiant.

Potus porro usitatus & longe saluberrimus (supra illum quem ex tot fructibus exprimi diximus) aqua est limpidissima, divinitus hisce regionibus concessa. Quæ jucundo refrigerio, Solis imprimis ardore fractos, refocillare ac summopere recreare solet. largius & crebrius pota, nullos in ventre vel hypochondriis flatus aut tormina excitat, neque ventriculum debilitat, sed melius quisque inde se habet: modo *ισθιαπρωγος*, & Regionis temperamento conformis fuerit. Atque hinc quidem ilico sudores & urinas provocat, adeoque appetitum stomacho acuit, ut voraces Incolas reddat. ob miram enim suam tenuitatem alimentum in partes liquidiores penetrans intimius dividit, impediens, ne vel pinguior alimenti succus aduratur, vel ejus cruditates ad renes aut membra externa protrudantur. Unde fit, ut à calculi imprimis & articularum morbis præservet, rarissimæque de duobus illis malis sint querelæ. Constat,

stat, plurimos beata admodum senectutē tot
 ærumnis libera centesimum attingisse annum,
 nec alium potum præter aquam toto vitæ
 curricula gustasse. Vnde facile est assentiri
 Veteribus, dicentibus Μαροβίωσι πάρι esse gen-
 tes quæ aquam solam biberent. Cum enim
 aquæ hæc nive & metallis destituatur è fonti-
 bus Orienti obversis scaturiant, longo itine-
 nere assiduoque Solis ardore excoquantur,
 gratissimæ & tenuissimæ evadunt, nihilque
 deponunt. Hibernis mensibus minus quan-
 doque limpida ob crebras pluvias, nec æque
 frigida: Æstivis, ob auram intensiorem, fir-
 gidissimæ sunt, nec tamen duræ, sicut in fir-
 gidioribus regionibus; sed molles, leves at-
 que concoctu faciles. Aquæ ex imbribus col-
 lectæ leves quidem sed calidæ sunt, & facile
 putrescunt, quod ex plurimis & diversis par-
 tibus consistit; ravimque subinde inducunt
 nisi excoquantur. Sicut enim contingit ho-
 minibus nudis sub Sole sedentibus tenuissi-
 mum educi per poros, relictis veluti facibus:
 ita Sol verticalis facile quod levissimum sur-
 sum rapit ex liscibus ipsoque mari, relicto
 quod salsum est propter crassitiem & gravita-
 tem. Quæ ex tumulis & montibus profluunt,
 iis conducunt, qui ventre sunt duriore. si quæ
 vero aquæ saxa & ferrum recipiant, iis con-
 ducunt, qui humidiori & molliori sunt ven-
 tre, quod resiccant. Ab aquis subfalsis & pa-
 lustribus in totum abstinendum, quod indo-
 mite

mitæ & duræ ventres adstringant. Ac proinde ob imperitiam illi qui ventrem solvere existimant, falluntur, quia raro perfluunt, & cum stabiles sunt, à Sole exuruntur, novoque accedente imbre, crassæ & olidæ evadunt, unde fit ut bibentibus lienes magni & compacti fiant, ventresque duri & calidi. Veterani non minus solertes sunt in aquarum differentiis gustandis, quam Europæi in diversis vinorum qualitatibus discernendis, quos imprudentiæ insimulant, si nullo habito discrimine aquas bibant. Illi enim optimas nihilque subsidentes hauriunt, quas sublimioribus locis (subterraneis ob teporem neglectis) in urceis fictilibus noctesque diesque sub dio reservant, ubi invitis radiis verticalibus intensissime ipso momento refrigerentur, ad Aphorif. Hippocr. Aqua quæ cito calefit & cito frigeat, levissima est. Æstuantibus tamen eam licet gratissimam, nisi offa condituræ antè degustatâ, bibere non convenit. Cum è contrario pubes nautica & milites, pessima omnino consuetudine, frigida largissime hausta Spiritum vini metu cruditarum superbibunt. Quasi ejusmodi vehiculo opus esset, eque duobus hisce contrariis, cordis aliorumque viscerum tonus nihil pateretur. Præterea Afrorum & Europæorum promiscua turba, olente illo & nimium familiari potu, qui *Garapa* vulgo appellatur, se implent, quæra caupones, lucro inhiantes, ex

nigro saccharo & aqua conficiunt, & vix de
 facatum vili pretio diuendunt, additis subin-
 de foliis a boris *Acauéra*, quorum calore va-
 pores excitantur, citiusque inebriare facit.
 Concedi tamen potest, si sumatur modice,
 si rite factum & vetus sit. Dilutum quoque
 aliud ex aqua fontana saccharo & limonibus
 confectum sani pariter ac ægri in deliciis ha-
 bent. Sicut & illum liquorem quem Lucius
 apud Indiæ populos in usu fuisse testatus
 est.

Quique bibunt tenera dulces ab harundini succo.
 Cerevisiam vero Europæam, Vinum absta-
 thites, vini quoque Spiritum quidam ceu sa-
 lubriora his oris maximopere commendant,
 sed immerito. Vinum Creticum per omnes
 Indias quod per se sine arte subsistat, cæteris
 vinis Europæis est præferendum. Cujus usus
 modicus sit vesperi, mane nullus. Nec leui-
 ter peccant, qui Torridis plagis paulo plus
 justo illud bibunt. Quippe nunquam exper-
 tum est, potus frigidioris excessum, tantum
 nocuisse, quantum calidioris, quidquid na-
 suture refragentur, quibus ob malam con-
 suetudinem & intemperiem jam vini usu ac-
 quisitam secus videtur. Ventriculus enim eo-
 rum extenuatus ob inopiam caloris nativi,
 atque etiam ad ipsum aliunde influentis, co-
 git eos vino uti, atque in ejus usu perseverare
 Quod quoque Galenus lib. v. de sanitate tu-
 enda cap. xii, confirmat. Spiritum enim &

Vino vel fructuum sicca destillatum calere non tantum, sed & siccare constat, tum potissimum quando pituita & cruda ac faeculenta colluvies pabulum haud sufficiens objiciunt, in quo acerrima atque exurens vis sese hebetet. Et tunc viscera accendit, appetentiam prosternit, & pedetentim nimia consuetudine exequias ante mortem maturat, ut millies, pro dolor, observatum est in Indiis. Quin vinum ipsum, ejusque extractum, tamquam Medicina infirmis tum animi tum corporis, data sunt: hoc ad nimiam Spirituum diffusionem versus centram in momento revocandum; illud, vel ad hilaritatem excitandam, vel ad lassitudinem tollendam, vel denique ad stomachum in senibus roborandum: seq̄ quia pauci non infirmi, facta sunt tandem omnibus potus. Ex his itaque satis liquere puto, veras longævitatis simul & intolunitatis causas; cum aër, olera, fructus, animalium carnes aquarum naturam sequuntur, per continuam generationem eo deveniunt ut hominum temperies fere sit qualis aquarum.

Hæcenus de usu & abusu rerum, ut inde constet, hunc orbem habitanti, quibus & quo pacto tueri ac firmare valetudinem possit & debeat. Antequam autem de lapsa restituenda agamus, paucis attingendum duxi, quinam morbi quævis anni tempora ac constellationes, præcipue Lunæ, æstusque aquarum

rum respiciant: quique inter diversas gentes, vel discrepantes vel communes sint. Primum quidem, cum ob constantiam & æqualitatem tempestatum, hæc plaga saluberrimam temperiem ex calido & humido sit nata, mutationes nec tam magnæ, nec tam crebræ, ut suprædictum est, fiunt: unde certa salutis & longævitatæ indicia proficiscuntur. Quia, ut ait Hippocrates, Mutationes temporum⁶ potissimum pariunt morbos; & in ipsis temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut⁶ calori, & alia pro ratione eodem modo. Semestre siquidem pluviosum, licet humiditas prædominetur, tamen à jugi Solis splendore moderamen accipit. Quod si ex debito & tempestive fiat, annum proximum saluberrimum, & à multis morbis immunem prænunciat. Semestre æstivum, rore copiosiore imbrium raritatem compensat. Hisce temporibus æstivis, sicut morbi citius desinunt, ita acuti ut plurimum & boni judicii sunt. Secundum illum Aphor. xv. lib. III. Ex constitutionibus anni in universum siccitates⁶ assiduis imbribus sunt salubriores & minus mortiferæ. Hinc laterales morbi, febres acutæ⁶ dentes, raro lethales. Per siccitates autem febres acutæ fiunt, & si quidem annus maxima ex parte talis extiterit, qualem effecerit constitutionem, tales ut plurimum quoque morbos expectare oportet. Licet enim Lepra & Scabies hic incognitæ; impetigines tamen

contumaces, pruritus, dysenteria, haimorrhoides, inflammationes ani & oculorum, ex fervido Sanguine generari contingit. Quibus malis medendis aqua frigida vel tepida tam externus quam internus usus caeteris praesidiis facile palmam eripit. Ephemeris, ob accensionem spirituum, vel ex Sole verticali, experimur, quas multa frigida irroratione per totum corpus facta, Empirici in Athletis, instinctu naturali potius quam Hippocratis vel Galeni praecipis ducti, restitunt.

Hibernis mensibus si Auster perpetuus corpora exsolvat, humectet languidaque reddat, qui generantur morbi, praecipue sunt febres putridae, multa capitis ac ventris pituita, (juxta Aphorism. XVI. lib. III: Assiduis imbribus morbi fere fiunt febres longae, fluxiones alvi, putredines.) prolapsus cartilaginei ensiformis, albus alvi fluxus coeliaco affectui simillimus, hydrops, hernia. Omnium autem maxime, oppilatio hepatis & ventriculi imbecillitates, : quae viscera simul cum anni tempestatibus mutationes accipere solent. Spasmus, torpor, stupor, caeterique nervorum affectus in Indiis apud advenas frequentes sunt, atque praeter caeteris piscatores, fabri, pistores, tum milites humi cubantes, illis infestantur. Porro sicut capitis vulnera & ulcera, vel sponte vel solo gummi Elemni indigena facillime curantur; ita pedum ulcera tantae sunt malignitatis, ut vix curationem

nisi æstate recipiant. Omnibus pariter feru-
dioribus plagis commune videtur, plurima
mala tum externa tum interna, quæ infra he-
patis regionem sunt, difficilius esse curatio-
nis: contra vero, quæ supra; quod à perpe-
tuo descensu humorum acrium sint libera,
Morbi alii ad alia tempora bene vel male se
habent, & sine Medicamentis aliquando,
auctore quoque Hippocrate, curantur. Ple-
risq; tamen his morbis ætas non vacat, jux-
ta Aphorism. XIX. lib. III. Atque hi omnes
enarrati effectus huic Regioni tamquam pa-
trii sunt. Febres quotidianæ rarissime hic in-
veniuntur. Imo cum Galeno asserere audeo,
me quoque nunquam Iuvenem ullum, aut
Virum natura calidum quoquomodo aut bi-
liosum, iis febribus correptum vidisse: sed
pueros tantum voraciores & hyeme præfer-
tim existente valde humida.

Quantum ad ætatem, infantia & juven-
tus, ut dictum supra, morbis frequentiori-
bus infestantur: Senes vero rarioribus. ad
Aph. III. lib. III. Morbi alii ad alia bene
vel male se habent: & quædam ætates ad an-
ni tempora & loca, & victus genera. Et
„ Aphorism. XXXVIII. lib. II. Magnam par-
tem senes juvenibus minus ægrotant. Carar-
thi qui frigidis Regionibus senes, hic potissi-
mum Iuvenes & Infantes infestant; unde
nervotum genus quoque inficitur.

Morbi diversis in nationibus variant. No-
sta:

trahibus, imprimis noviciis & mulieribus, sunt compositi plerumque & chronici. Atque eorum longe plures morbis capiuntur frigidis quam calidis, quod à nocturno frigore minus sibi caveant, & à diurno æstu calorem innatum evocari pariantur; tum quoque ex nimia nutrientis cibi & potus ingurgitatione, calor naturalis instar flammæ imbecillis, cui multum olei confertim infunditur, suffocetur; unde corpora non solum non calefiunt, sed & frigida vitia gignuntur. Quippe in tam pertinaces incurrunt vel viscerum obstructions, vel alvi fluxus, ut passim languentes decoloresque ac viva cadavera incedere videas. Lusitanis minus compositi, sed acutiores solent obvenire morbi: Brasilianis rari, iique acuti & simplices, ac proinde eorum curationes & prædictiones minus fallaces.

Quod si æstas admodum sicca fuerit, biliosis & melancholicis ob nimiam adustionem male sit. Humidum siquidem, quod in ipsorum corpore adhuc reliquum est, calor depopulatur & desiccatur, partibus viscosis & crassioribus manentibus. Unde Tertianæ exquisitæ & Quartanæ non minus quam in Europa graves. Sed majori cum acumine citiusque terminum attingentes. Pituitosis hæc omnia è contrario eveniunt. Hieme autem minus pluviosa, teporibusque ob defectum auræ marinæ suscitatis, corpora non con-

stringuntur, sed cerebrum nervique humiditate ac uligine opplentur, quæ æstatis mutatione subito accedente, circa Æquinoctium Autumnale valde noxia. Nam quia ventus à redundante humore liberari nequit, aquam intercutem, profluvium album & difficultates intestinorum inde nasci oportet. sic mulieres, licet fecundæ, non concipiunt tam, crebroque abortiunt, aut si quando parviant, difficulter fœtum enituntur, cumque debilem brevique interiturum, aut certe valedudinarium. Quod quidem potissimum de advenis mulieribus dictum sit. Quancumvis tempus æstivum hiberno sit magis salubre, quoniam in Brasilia siccitas humiditati prævalet, naturarum tamen aliarum ad æstatem aliarum ad hyemem bene vel male se habeat. Proinde mulieres & infantes, cum corpore sunt magis pituitoso; æstate melius quam hyeme valent. Contra gracilia & biliosa corpora, melius hyeme, pejus æstate. Et hæc quidem de intemperatis, quæ moderato contrariorum usu conservantur, corrumpuntur à similibus. Contrarium vero in temperatis fieri consuevit.

Cæterum à morbis, qui è vaporibus ex terra aut lacubus ortis nascuntur, non est libera Brasilia. Cælo enim existente turbido, & vento marino à terrestri victo, subito fiunt febres, catarrhi & raucedines. Incolæ testantur, occulta quadam vicissitudine singulis sep-

septenis annis humidus admodum & morbosos menses hibernos dari; & his sex alios salubriores ac sicciore succedere. Verumque comperi, non contemnenda esse ipsorum monita. Ab iis tamen qui Epidemici vere dicuntur, & à terra qualitate hinc inde e-ructante, vel à maligno Syderum influxu, certis temporibus sæviunt, immunis semper fuit habita. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio, æstate admodum sicca, Anthraces non lethales apparuerunt. Variolæ pestiferæ, quas testatur Prosper Alpinus in Ægypto bis in anno grassari inter pueros, hic incognitæ. Triginta annorum decursum semel duntaxat Africana mancipia huc Variolis laborantes devector, reliquos, nullo modo contaminatos, ingenti Barbarorum strage, inquinaverunt. Pari fere modo contagiosa Lues inter pecora domestica, hieme pluviosa, aliquos greges depopulata est. Eo tamen malignitatis contagium ascendit, ut pestis, (sicut in Peruvia non solum, sed & in multis Asiæ & Africae partibus contingit) aut morbus pesti affinis, inde exortus fuerit, à nemine unquam compertum est. Magnos autem & frequentes illos dysentericos affectus nunquã in Epidemios transiisse, admiratione dignum puto. Quasi assiduitas Euri, ex Oceano spirantis, aërem serenet & errat adeo, ut seminaria contagii impediantur haud aliter à calido & sicco, quam sub

Zonis temperatis à frigido & sicco extingui videntur. Vel quia deleteria miasmata, eximia Aëris puritate absorpta atque evicta, si non in totum pereant, saltem vigore destituta, vernaculis quidem, sed non grassantibus illis morbis pariendis sufficiunt. Unde apparet quanto Epidemici cæteris vulgaribus sunt vehementiores, tanto in aëre ad mutandum corporis habitum, & ad peius aut melius disponendum, inesse vim majorem quam in diæta & cæteris non naturalibus.

Plenilunio ac novilunio, imo & quadrantibus singulis, alterationes manifestas corpora recipiunt. Quo fit, ut Medicamenta propinent. tunc enim dolor exasperatur, & pejus habet æger. Idem cogita de Solis motu diurno, cum supra fidem circa meridiem, biliosi morbi, nocte vero pituitosi, ingravescant. Motus Lunæ diurnus non minus quam mensstruus, mutationes evidentes suscitans, observatu dignissima operatur. Singulis sex horis, accedente mari, morbum ingravescere ac dolorem exacerbari: vicissim sex aliis, quibus mare recedit, cruciatus paulatim minui & mitigari, ipsi ægri testantur. Quod in acutioribus juxta ac minus acutis morbis, præcipue in iis qui è fluxionibus & plenitudine oriuntur, apparet. Adeo accrescentibus aquis æstuque maris in plenilunium incidente conflantur cum infirmitate nonnulli; ut etiam vitam cum morte commutare videntur:

quoniam

quum tamen vix quemquam tunc interiisse observatum sit. Plerosque autem pelago de-
 crescente extingui ægrotos, quia præter alio-
 rum testimonia ipse toties experientia come-
 probatum habeo, confidentius confirmari
 ausim. Idem in partu fieri ab obstetricibus
 observatur. Ita ut validissimæ hæc influentiæ
 & occultæ Cœli mariumque qualitates, eos-
 dem effectus nascenti & denascenti impertiri
 videantur, & hunc à vitæ augustiis, illum à
 carcere & vinculis uteri materni absolvant.
 Hæc eadem de animantibus brutis affir-
 mant, quod à me tamen nondum expertum
 fateor. Aristoteles nullum animal maris æstu
 respirare inquit. Nece est cur Plinio aliisque
 veterum hæc in re pareamus, quasi ab Astris,
 vel Lunæ potissimum defectibus & auctibus
 dependeret. Cum sidus illud molle, fœ-
 mineum, nocturnum, si in conchylia, fron-
 tes, similiaque sublunaria agat tanquam cau-
 sâ remota; minus verisimile tamen, in homi-
 nem eo usque vires suas exercere, sed eum po-
 tius ex propiore causâ pati. Cum enim abun-
 dat vastissimus hic vicinus Oceanus, omnia
 non solum quæ proxima sunt, sed etiam lon-
 gius distita, multo vegetiora & quodammo-
 do repletiora sunt, atque alterantur emaci-
 nanturque illo recedente, præcipue quæ ali-
 quo humore madent, ut cerebella, medullæ,
 sanguis, & similia. Sicut in corporibus no-
 stris commercia sunt spiritualia, ita quoque
 in

in profundis vasti Oceani nares quasi mundi constitutæ per quas remissi anhelitus vel reducti modo essent maria, modo revoçent, unde ejus accolæ imprimis non parum afficiuntur. A plurimis haud vanæ fidei experitissimis viris accepti, senes Empiricos in praxi exercitatissimos, ad horæ spatium mortem sibi prædixisse, & tunc demum pronuntiasse, postquam jamaquæ recessissent; cumque illum defluxum evasisent, spem certam concepisse ad sequentem recessum se fore superstites. Quod ipsum ita contigit, temporeque dicto occubuerunt. Hæc, ut admiratione digna, ita medico perquam necessaria, ut de alterius salute, suoque honore minus periclitetur. Hanc naturæ latentem vim anxie disputare, non est hujus propositi: sufficiat per effectus scivisse, quod perturbatio hæc criticum aliquando symptomaticum quid præferat, pro dispositione naturæ aut materis morbificæ. Sicut enim nox, ad Aphorism. XIII. lib. II. crisin præcedens, ægris molesta esse solet, quæ vero subsequitur, levis: ita oppressio hæc à aquis decrefcentibus desinens, quo gravior fuerit, eo melius & levius dispositum relinquit corpus, si modo requisita ad crisin adsint: sin minus, mors eo certius subsequitur. Observandum autem quod hæc perturbations noctu fortiores, quam interdiu existant. Quasi hi motus, Lunæ plerumque motum sequerentur, quæ noctu magis quam interdiu vires suas exerit.

Crisium observationes frequentissime occurrunt, modo morbi natura rite cognoscatur, principium cæteraque morbi tempora non negligantur. Et totum hoc quidem in subjectis ad Cæli Solique hujus temperiem constitutis, omniumque maxime in Indigenis, comperies. Crises sæpe perfectæ fiunt, & quidem tempore æstivo potissimum, quia magis constantia & æqualia tunc sunt tempora. Quapropter Hippocratis Aphorismum lib. III. verissimum quotidie experiri datur.

„ Constantibus temporibus, si tempesta
 „ tempeste fiant, morbi stabiles & boni ju-
 „ dicii accidunt: inconstantibus autem insta-
 „ biles & mali judicii. sæpe quidem per hæ-
 „ morrhagias, sæpissime vero per sudores; quos
 calidos & magna copia è corporibus fluen-
 tes, maxime salutaros comperi, idque diebus
 imparibus, juxta Aphor. xxxvi. lib. IV. sin-
 minus, ut ex defectu virium fit, & citius quam
 die septimo, malum. Nec minus crebro per
 fluxus ventris crises manifeste apparent. In
 quantum Symptomatici fluxus alvi, mortua-
 es in his terris excruciant, in tantum natura
 ritice aliquando per eandem se exonerare
 amat. Tum, sicut longo alvi profluvio deten-
 o vomitus arte concitatus, prodest: ita spon-
 e superveniens sæpissime solvit morbum.

Porro, que admodum hodiernæ novi orbis
 navigationes confirmant, quod secundum
 diversa illa mundi Climata mores gentium

& victus diversi sunt; ita & morbi mortefque discrepant: Vtque veteres morbos extingui contingit, ita & novos ex insolida hac fiderum reciprocatone & inclinatione, atque Cerræ Australis temperie generari: quorum aliqui transeunt ad alias mundi regiones, aliqui permanent; aliqui vero grassari defiderunt (sicut de Ægypto quoque testantur authores) ob mutatam victus rationem. Imo, præter hæc quod Cælum, anni tempora, Aquarum & Ciborum diversitas, Ratioque vivendi prorsus alia, facile temperamenta immutent, accedit variarum quoque nationum mixtura. Sic Europæi coëuntes cum Americanis fœminis *Mamelucos*, cum Æthiopicis *Mulatos*: denique Americani cum Africanis Nigritis *Cabocles* vocatos progenerant. Ex Æthiopicis cum Lusitanis aliquando gemellos alterum alba cute alterum nigra, crispis capillis, oculis cæcis nasci vidimus. Quasi non solum vegetabilia & sensitiva translata degenerarent; sed & gentes alio traductæ & gentibus externis commixtæ nativum genium amitterent, haud secus ac fluvii salum ingressi propriam perdunt aquarum dulcedinem. Quod cum ita sit, quis dubitet, ex ejusmodi variis insitionibus & semente, non diversas fructuum crases exsurgere, atque inde nunc implicatos, nunc novos generari morbos; qui exercitatissimos quandoque viros ita defatigarunt in praxi, ut circa morbi diagnosis

& pro-

& prognosin, quam maxime vacillaverint ? Atque in tanta rei incertitudine non minus hi circa morbos Endemios, quam illi suam olim in Luce Venerea, Sudore Anglico, Scorbuto, Plica Polonica, Mentagra Ægyptiorum, aliisque id genus morbis dignoscendis & curandis, inscitiam ingenue sint confessi. Donec tandem remediis exquisitioribus inventis, morborumque temporibus accuratius observatis, quosdam expulerint. Nonnulli morbi ex parte novi videntur, quia periodum, tempus, eademque accidentia, non rite observant, curandi tamen ratione non semper differunt. Quæ omnia ut recte dignoscantur, solerti & sagaci iudicio, multa que experientia opus est. Ego, quantum temporis publicis curis subcidere potui, Observationibus hisce colligendis impendere volui. Spe certa fretus, postventuros Iatrosophos tuo ingenio atque industria, ea quæ adhuc desiderantur, aliquando suppleturos, aut si quæ minus recte dicta, candidè restitutos.

De Tacomarée Arundo saccharifera.

Postquam Vastissimi hujus Continentis in Indiis Occidentalibus pars, quæ nunc vulgo Brasilia dicitur, inter duos Fluvios, *Maranhon & dela Plata*, sita, Paulo post Casualis accessum à Vesputio Emanuelis Regis Portugalliae auspiciis, Paulo accuratius anno circiter 1492 esset explorata, Lusitani, intra
Pro-

Promontorium *Olanda* amœnissimum & Insulam *Itamarica*, Primum Littora antea incognita legerunt. Vbi juxta rupem fissam *Brilianorum* tuguriis conspectis, ad terram appulerunt, & de nomine Loci solliciti, quantum potuerunt inquirentes, *Pharnambuco*, hoc est, mare perforatum vacari, à Barbaris responsum tulerunt. Vnde hodie quoque, omnium Præfecturarum felicissima, idem nomen obtinet. Cujus recessus cum alii explorarent, indignum existimarunt, ligno rubro, licet maximi proventus ad tingendos pannos, acquiescere: præsertim cum præter confragosos montes & saltus inaccessos, miro Dei beneficio, longe lateque parua in planities solutos, partim in colles clementer assurgentes terras conspicerent; tum & præstantissimis animalibus, fructibus & frugibus Europæis inuictis, mirabili proventu et producere & fætificare experirentur. Tandem fœcundum hoc solum cannis sacchariferis aptissimum judicarunt: easque à campestribus quondam hominibus detectas in Insulis Fortunatis, huc detulerunt, quæ ob suavem succum quasi ad manus traditæ, usum quem pollicebantur, olim silvestres, nunc *Excultæ* & *Domesticæ*, toto fere generi humano Præstant. Ita ut Cœleste hoc donum, Attico melli multis partibus præferendum, excelsus inclusum arundinibus, hisce regionibus imprimis concessum sit, è quibus

rum aquaria mola, tum bostm inde fesso labore agitata, dulcissimus liquor expressus, in alienis excoqueretur, quemadmodum hac imagine expressum videtur.

Multæ hodie hujus generis Machinæ conspiciuntur. Nec nulla hujus terræ merx est, ex qua plus lucri emolumentum ad negotiatores redundet. Nam saccharorum ex omni Brasilia, olim colligebantur *Araba* decies centies mille, idque quotannis, atque in Europam de vectæ certissimo compendio divendebantur.

In *Ægypto* *sacar* Arabicum (unde saccharum nostrum dictum volunt) ex humili & exigua planta, instar crystalli vi Solis coapularur. In India vero orientali, ex *Mambu* arbore arundinea (vide Guar. ab Orta cap. xxii.) & nodosa, populo insigni non absimili, *Sacar Mambu*, quem *Tabaxir* appellant, viscosum albicansque liquorem pro manare constat, ut *avicenna* *Rhalsis*, & *Serapio* testantur. In Provincia *Rio de la plata*, Cannas sacchari sponte nasci, adulescereque in arboris proceritatem, atque crystallas sacchareæ æstu solis exsudare constat. Tamen alterutrum vel intacta qualitate, vel conficiendi dexteritate adæquari huic arundinæ posse, nemo credat. Planta siquidem hæc nostra fruticis instar firmitate prædita, succo dulci turget. Silvestri *Arundini* externa facie est simillima; nisi quod hæc crebrioribus articulis aliquando

distingnatur, imprimis si anni, terræque intemperies minus respondeat. Quo enim majora internodia, eo feliciorum messem, quo breviora, eo infeliciorum agricolæ prænuunt.

Hæc Arundo, *Viba Tacomaree*, Lusitanis *Canna d' Accuquare* dicta, minus in montibus collibus, licet irriguis, quam patris glebois & pinguibus, luxuriat, sicuti videre est in Par-nambucensis præfecturæ maxima fertilitate & planitie agris, optimeque canniferis: qui inclytis undiquaque amnis dividuntur, & à pluviis & inundationibus ripas egredientibus rigantur; quarum beneficio à formicis cæterisque insectis noxiis liberantur, sicut per nivem in Europæis regionibus solent. Sed missa digressionem ad propositum redeo.

Primo agri vomere invertuntur, cratibusque aut ferro ancipiti fariuntur, inque rectos & æqualiter distantes sulcos proscinduntur. Quibus Cannarum taleæ ita inhumantur, ut summitates utriusque se contingant: atque ea ratione lacunæ vomere factæ, manent repletæ, quæ ipsa eadem terra postea adimplentur. Plus terræ æstate, qua operiantur, requirunt, ne intensior Solis æstus penetret, Cannasque exsiccet: Hyemæ vero minus, ut facilius uligine imbuanur, & terræ pondus germinationem retardet. Quo major humiditas, eo citius exsurgit arundo, hincque quilibet articulus novas producit Cannas,

Omni parte eas ac radices ex lacuna, cui imposita est, extendens. Nodo Cannæ circumcirca pullulat turio, à quo, terræ incumbens, truditur, frutexque emergit: ita ut decem aut ad summum duodecim mensium spacio, Canna maturescat, inque justam longitudinem excreseat. Expertiores agricolæ menses Augustum & Ianuarium plantationi consecrarunt: Augusto tamen, qui mensium hibernorum postremus, feliciter hæc institunt, quod tellus novissimis pluviis imbuta, plantas suo gremio mollius foveat.

Arundo maturata tempore præfato rescinditur; nonnunquam & ad annum usque sequentem in agrò relinquitur, & tunc Canna vetus nominatur, quasi seges restibilis. Intra hoc tempus nova denuo progerminat, quæ postea simul cum veteri refecatur. Si intra biennium non rescindatur, nullius exinde pretii habetur: paulatim enim in agrò marcescit, ac deficiente humore extinguitur; nisi forte peculiari terræ beneficio prorogetur ultra ordinarium durationis tempus. Plantæ tenellæ & juvenes, bene inhumatæ, denuo propagari nunquam fere indigent, quod diuturnitate temporis non emoriantur ne ad quadraginta vel quinquaginta annos quidem; ita ut suapte natura vel nemoris durationem adæquare valeant, nimirum solo bene pingui; nam quæ in siccanti & arido crescant, vix ultra quinquennium vivunt.

Interitum autem ex accidenti Cannis inferunt, desideratio, caries, potissimum vero si immisso ab aestate incendio, nec superveniente pluvia, ad radicem usque præ nimia siccitate comburantur, magno hercule possessori damno. Proinde qui Cannas inutiles & frugiperdas extirpare, suoque bono comburere cogitat, ut novæ renascantur, hyberno tempore, non æstivo, hoc instituat. Immodica quoque inundatione, cum nulla cacumina emergunt, Cannæ suffocantur: ita ut utriusque excessu, nimio æstu exarescant, nimiaque fluviorum illuyie, eaque stagnante, refrigerentur, unde stirpibus evelli, alique de novo plantari postulant. Genus denique quoddam Vermiculi nigri alati, *Guirapicou* Brasilienses, *Pao de Galinha* vulgus Lusitanorum appellat, in locis potissimum uliginosis, radices corrodit, Cannasque interimit. Postremo ab herbis voluntariis male illis fit, quæ mirum in modum sæpe luxuriantes, hisce sativis admodum obesse solent. Proinde singulis annis ter quaterve, imo & sæpius aliquando, si terra postulet, ager à noxiis herbis liberetur, idque tantisper, donec ad tantam maturitatem pervenerint tales, ut suo robore zizaniis obniti possint. Terra siquidem earum herbarum quas sponte profert mater est, cæterarum vero quas quasi vi coacta sulcipit, sæpeque invita fovet, non verca judicatur.

Porro Cannæ mature factæ, circa fundum

in ipso geniculo abscinduntur, quod in eoqueus quidam humor contineatur. Mox imputatz, frondibusque, quibus maximam partem vestiuntur, relectis, in fasciculos coguntur, & curru imponuntur.

Molendina tribus gravissimis axibus ex solidissimo ligno confectis, circulisque ferreis obductis, nituntur. Inter quos Arundo continenter inferta, & axium se contingentium angustia compressa, liquorem fundit dulcissimum. Mola aquaria nullis indiget umentis, aquæ siquidem impetu circumagitur, quæ longissimo canale deducta, lapsa impetiosa ex alto in supernos eximie magnitudinis rotæ lintres decidit. Quod quidem licet celerius fiat, plusque Sacchari inde redderet, quam à sex vel octo robustissimis vobus: eorum tamen contentione exactius & fidelius Canna exprimitur.

Cæterum liquor hic, qui in Saccharum ipsum postea abit, ad viginti quatuor duodecim horas durat, moxque accescit, & ad conficiendum Saccharum prorsus fit inidoneum: sed si diutius seruetur, bonum inde nascitur iterum.

Axes, afferesque, per quos succus expressus fluit, tum & alveus, per quem decidit, his spacio viginti quatuor horarum, vel una Tareffa (Tareffa est spaciū terræ, cujus quadrata viginti circiter est passuum, & rotæ Can-

nas profert, quot per diem Naturalem moll
possunt) lavari debent.

Canna primo à tergo axium accepta, vicino denuo immittitur, ut si quid succi in ea sit reliquum, penitus exprimat, tunc *Bagasse* vocatum, quod tanquam inutile excrementum flammis absumitur. Adeo coruscantes & formidabiles nocte dieque construuntur ignes, qui ahenis subjiciuntur, ut à quindecim lignorum vehibus ad quadraginta usque, spacio diei naturalis, prout cruditas liquoris requirit, absumantur, integræque silvæ excindantur.

Succus, quem *Caldo* vocant Hispani, per canales & ductus ligneos, in amplissimos ætos cacabos derivatur: in quibus continenter, nunc vehementius nunc lenius, toto quo molæ agitantur tempore, fervescit, frigidæque aspersione intensior ebullitio coër. etur, ut substantia minus consumatur. Ab hoc succo in primo aheno consistente, modicoque substructo igne, paulo sæculentior & copiosior spuma auferitur, vocaturque *Cagassa*, quæ solis pecoribus escam potumque suppeditat.

Sublata *Cagassa*, liquor seu *Caldo* in proximum ahenum, *Caldera de mellar* Lusitanis, effunditur: in quo coquitur, & prægrandi cochleari, crebris foraminibus petrufo, à sordibus liberatur. Ut exquisitius immundities scernatur, forte quoddam lixivium affundi-

tur. Hinc per linteum percolatur, ac tandem succuseo pacto novissimum excrementum, si quod habet, deponit. Hæ fæces mancipiis victum sufficiunt, qui iis contenti tam improbos atque indefessos labores exhauriunt: quippe toto semestri æstivo noctes atque dies perpetuo molendina agitantur. Vinum quoque exinde, vulgo *Garapa* dictum, conficiunt, intermiscendo aquam: quod avidissime expetunt incolæ, eoque, si verus sit redditum, se inebriant. Vinum itaque Sacchareum, Vinum adustum, Acetum, Mel coctum, ipsumque Saccharum, ex primo hoc liquore concinnari possunt.

Porro minores qui subsequuntur *Cacabi*, *Tachas* appellant, alii sunt ad concutiendum, alii ad coquendum parati. In quibus succus jam dictus tantisper condensatur, donec *Serapii* & mox *Sacchari* consistentiam acquirat. Ad hæc vehementi & arduo labore, primum in majoribus, tum in minoribus ahenis, inter coquendum, capacissimis cochlearibus agitur, quatiturque, & ad altitudinem viginti plus minus pedum attollitur, unde rursus in vasa prolatur.

In *Cacabis* minoribus ob ignem intensissimum vehementioris ebullitionis habenda est ratio, statutisque temporibus olei modicum guttatim instillatur, ne ignis vehementia *Saccharum* aliquid detrimenti capiat. Observandum, si oleum majoribus indere-

ent ahenis, in quibus liquor, primo *Caldas* dictus, purificatur, Saccharo conficiendo plane foret ineptus. Vicissim, si minoribus litivium, sicut majoribus, infundatur, æque impossibile, Saccharum conficere. Si denique momentum succi Limonii, vel acidi quid injiciatur, Sacchari consistentiam numquam acquireret, sed in totum perditur.

Formæ potro fictiles innumere, quando succam fluidum acceperunt, ordine assibus perforatis, in amplissimis ædibus (*Casa do purgar valgo*) imponuntur; mox superimposito luto humefacto, dicta vasa, à melle, quod sub fusco antea colore Saccharum tingebat, repurgantur. E formis excussum, candidum à nigricante, *Mascovado* dicto, separatur, & in frustra redactum Soli sereno exponitur, probeque exsiccatur, donec cistis recondatur. Hæc omnia incredibilis sunt laboris & ingentium sumptuum; præterquam quod operariorum multitudo, jumentorum insuper & mancipiorum affluentia, multum ex emolumentis deroget.

Medicæ Sacchari auxilia, quoniam maximam partem Europæis cognita, paucis tantum perstringenda. Cannæ viridis succus frigidus est, multoque, si destilletur per alembicum, durabilior & efficacior. Multis oculorum malis, tum hepatis, renumque ardoribus medetur. Sed cum medulla hæc Cannarum tot mutationes subeat antequam repurgata

atque in gratia reductatur, primam naturam ex arte deponit, imo alienam induit, subinde alato magis gratam, quam valetudini profuturam, si nimia calidis & fortis lixivii efficacia excuetur ad delicias nostras. Quamobrem illud quod sanitatis gratia Pharmaciz inferitur, præstat ut modice tantum repurgetur: quippe quod ingenitas reseruet vires, intensiusque serapia, electuaria & similia dulcescet. Imo rubrum Saccharum, alias inferius rabitum, (sicut & illud quod ex Insula S. Thomæ affertur, omnis lixivii expers) minime contemnendum, præcipue in clysteribus. Saccharum itaque primo gradu licet calidum & humidum, tamen quo antiquius & defecatus, eo calidius est, faciliusque in bilem convertitur, atque intensius digerit & solvit. Recens vero non solum pectori & stomacho, sed & vesicæ renibusque prodest. In omni lenique ægrorum condimento, veteri Saccharo longe debet anteferri.

De Ira, sive Melle silvestre.

INter prima quidam, etiam antequam Cassa Saccharifera hic exeret, mel silvestre, quod ipsi Ira vocant, Brasiliæ norum fertia ex vastissimis silvis & saltibus sibi comparavit, quod in usu atque delictis, Europæique ac gentilibus, tam sanis quam ægris hæretur. Cujus dignitates ingenti mortalium dono quotidie magis magisque illustrantur.

Apes *Eirúba* illis dictæ, diversorum generum hic reperiuntur, quæ in arboribus, miris & variis modis nidificantes, nostris quidem non plane sunt dissimiles, sed utcumque paulo minores, quarum examina hinc inde peregrinari, immensaque nemora iis ferre vere videas, ubi erumpentibus floribus cereas domos exstruunt, & optimo melle implent. Agrestes illæ sunt, nec cujusdam cura aut pastum aut recta accipiunt. Ita ut idem primatus quem Philosophus suis Apibus olim tribuit (invita formicarum industria, & araneorum astutia) hisce quoque jure merito debeat; utpote quæ ex quatuor illis celebribus operibus, scilicet venari, facere, colligere, & reponere, tria posteriora solæ exerceant. Quasi Natura nusquam magis quam in minimis perfectior semper apparere voluerit. Regem quoque eligunt, cæteris mole corporis tenuiorem & maxime flavescentem. Reliqua quæ de illarum regimine proceduntur, ob difficiles ad eas in nemora aditas, nondum experti datum est. Ignavum pecus, Fucos, Crabrones, Oestra, Vespas melliferas & non melliferas, pluraque alia Insecta similia, de quibus in Insectorum Historia dicitur, quæ nimis quam multa Brasilia nutrit, viatoribus & armentis infestissima, nunc prætere.

Industria atque usus præstantia, cæteris omnibus Insectis alatis, præcellunt facile A-

pes mellificantes, quarum tredecim ad minimum genera observantur, ut sunt *Amanacaymiri*, *Amanacayneú Aibu*, *Mambucá*, *Pixuná*, *Vrutueira Tubuná*, *Tuiubá*, *Eirucu*, *Eixu*, *Cubiára*, *Curupiréira*, *Copii*, quarum ultima *Curupiréira* à Brasiliensibus contemnitur. Quæ autem inter illas omnes merito observandæ, sunt potissimum hæc sequentes.

Primo *Eirucu*, grandiores, non pungentes, quæ bonum faciunt mel, licet non quotidiani usus. In concavitaribus arborum nidificant, ut Virgilius de suis Apibus,

— Nec non & Apes examina condunt,
Corticibusque cavis, vitiosaque Illicis Alno.

E quibus veluti alveariis Brasiliani arte & dolo mel eliciunt per ductus aliquos, ut foras emanet.

Deinde *Eixu Copii* Apes minores, nigricantes, exterius in cortice nidum affabre constructum componunt instar alvearii, favis ex arte & concinne dispositis, ac propoli, & cera candida vestitis, è quibus optimum mel colligitur, sed minore quantitate, & quia insigniter aculeo appropinquantes infestant, minus expetitur.

Denique Apes *Munbucá* flavæ & exiguæ in arboribus nidificant, optimum hoc mel, de quo potissimum ago, & saluberrimum producentes, quod ab Indigenis arbores proceras conscendentibus, ab Europæos incolas, magna quantitate, exiguoque pretio affer-

tur. Maxima autem copia hujus reperitur in Insula Maranhon, cum multa cera nigra, ubi copiosius colligitur, vasisque integris completis, æstate, cum flores silvestres maxime virefcere solent, servatur. Inter hosce flores reperitur unicus in arbore *Tapiraba* flos, quem postquam apes gustarunt, Mel amarum conficiunt, sicut de Apibus in Syria Absinthio insidentibus testantur Authores. Qualitate & dignitate nihil hercle hoc Europæo melli concedit, in secundo gradu calidum, consistentia admodum fluida, clara & tenui: odore suavi quidem, sed silvestri, nec nimia aut ingrata dulcedine, nauseam parit, sed gratissimo aere, oxymelis instar, palatum afficit. Absterfonia qualitate, partiumque tenuitate, tantum stomachum, viscosis humoribus obstrum, abstergit, quantum calida languidum confortat. Intestina imprimis & renes, siue superius, siue inferius exhibitum, à cruditatibus vindicat, atque urinas promouet. Tum & infantibus ad abstergenda & demulcenda viscera, à reliquiis Variolarum & Morbillorum oblita, summopere prodest. Simplex vel compositum (ut in capite de Mulierum morbis dictum est) uteri intemperiei frigida summum adfert solarium.

Longæ durationis & magnæ dignitatis Vinum quoddam inde confici solet, fortissimi quidem & admodum abstergens. Sin temperatius placeat, hydromel vel mullum ex aqua

Fontana, sine coctione, rori nocturno exponitur.

— Pharmaca denique non solum, sed & cibos potusque quotidianis ingreditur decantatum hoc trimum Apum mel, sicut in Tractatu de aere, aquis, & locis dictum: meritoque de illo idem prædicare licet, quod Plinius lib. xxii. cap. 24. testatur. Mellis naturam talem esse, quæ corpora putrescere non sinat: tum, multos extitisse qui senectam longam multis tantum nutritu toleraverunt. Hac solum adhibita cautione, ne biliosis, hepatis, renum & stomachi ardore laborantibus, nisi summe dilutum, exhibeatur.

Cera ejus, *Yerie* illis dicta, quæ nigricans est, Europæe postponenda quidem, sed ad emplastra emollientia & digerentia, contra mala è frigore nata, utilissima habetur.

Qui cum *Tapuis* Mediterraneis in desertis vixerunt, multas alias species Apum commemorant: quæ ut nomine & figura, ita & natura ab iis quæ enarratæ sunt, discrepant. Quædam enim earum in arboribus pumilis, quædam vero intra terram miris modis nidificant & mellificant, earumque Mel utcumque igne & fumo excitato colligitur. Sed quia præter instituti rationem est ea enarrate, quæ dubio aliorum relatu nixa sunt, illis supersedeo.

Potro, præter tot documenta fertilitatis circa Vegetabilia & Sensitiva marina, telluris

ris æmula, accedit & illud, quod paucis à Pa-
 ranambucensi littore militibus, piscatoris
 unicum citra intentionem contingat infigi
 vadis petrosis, & loco piscis spongiarum, coralla
 aliasque arbusculas marinas capi. Inter hæc
 inusitatae formæ prodit spongiosa arbuscula,
 sesquipedis longitudinis, brevioribus radici-
 bus, lapideis nitens vadis, & rupibus infixæ,
 erigiturque in corpus spongiosum molle ob-
 longum rotundum turbinatum: intus miris
 cancellis & alveis fabricatum; extus autem
 tenaci glutine, instar Apum propolis, undi-
 que vestitum. ostio satis patulo & profundo
 in summitate relicto, sicut ex altera Iconum,
 probe depicta, videre licet. Ita ut Apiarium
 marinum vere dixeris. Primo enim intuitu è
 mari ad terram delatum vermiculis scatebat
 cæruleis, parvis, qui mox à calore Solis in
 Muscas, vel Apes potius, eosque exiguos &
 nigros transformabantur, circumvolante-
 que evanescebant: ita ut de eorum mellifi-
 catione nihil certi conspici datum fuerit,
 cum tamen cerosa materia propolis, Apum-
 que cellæ manifeste apparetent. Atque ipsa
 Mellis qualiscumque substantia procul da-
 bio urinatoribus patebit, ubi curiosius inqu-
 siverint hæc Apiaria, eaque in naturali
 solo & solo diversis temporibus
 penitius lustrarint.

De Radice Mandihoca.

FRUMENTO complures Indiarum regiones ad hæc usque tempora caruerunt: ea tamen, quibus hominum & animalium sustentatur vita, frumenti que vicem supplent, desiderari, benigna mater Natura noluit. Radix enim sativa seu altilis, quæ *Mandihoca* Barbaris appellatur, in farinam redacta & in panem coacta, cum optimo pane similagineo certat. Quæ planta licet Angolæ & Hispaniolæ atque Insularum incolæ gaudeant, (ubi radicem hæc *Yuca*, aliis Mexicanis *Queuhcamotli*, præparatam & in farinam redactam *Cassavi* vocari Monardes testatur) Brasiliæ tamen naturalem, summo que studio ibi excoltam constat.

Plures hujus fruticis, quem *Mamiba* & *Manduba* Brasilitiani vocant, dantur species: quæ licet prima fronte inter se haud differre videantur, tamen ab experientibus agricolis dignitate, caule, & colore distinguuntur, ac diversa sortiuntur nomina.

Quæ antequam explicem, monitum volo lectorem, ne in tanta nominum varietate (quæ in hoc & sequentibus quibusdam capitibus occurret) confundatur. Inter Barbaros enim Americanos non tantum, sed & ubique terrarum quotusquisque in eo variat ac discrepat. Nam interdum unaquæque res multis nominibus à quibusdam designatur, quæ apud alios nomina sunt diversorum piscium

cium & herbarum. Interdum idem nomen a
 diversis authoribus, diversis rebus naturali-
 bus positum est. Aliter enim Plinius, aliter
 Gaza, aliter alii Latini explicarunt monumen-
 ta veterum Græcorum. Ex quibus inutilibus
 amphibologiis haud levis exsurgit molestia,
 & in exquisita rerum cognitione obscurita-
 tem creat. Quapropter ego non sine ratione
 tum Galeno optavi aliquando, res posse tra-
 di sine nominibus, ut sophistis eriperetur de-
 tertandi & calumniandi occasio.

Decantatæ itaque hujus fruticis primâ spe-
 cies à maris accolis Brasilianis vocatur *Mandi-
 babuara*, *Mandibaparata*, & aliæ albicantibus
 radicibus & truncis, *Mandipeba*, *Mandipuca*,
Mandibimãna, *Aipi*, (quæ iterum suas habet
 species) *Tapicima*, *Aipipoca*, *Mandipelba*, *Api-
 macaxera*. Hæ novem posteriores rubentibus
 sunt & lactescentibus radicibus & caulibus
 Omnium harum stirpium radicibus solum
Mandiboca nomen inditum, & alimentosis,
 medicamentosis, venenosisque qualitati-
 bus, licet impari inter se gradu, pollent
 Quas proprietates, utpote admiratione dig-
 nissimas, penitus introspectisse operæ preti-
 um erit. Hæ frutices omnes elegantij ac stel-
 latim sese explicante sunt folio. Caule recto,
 nodoso, hominis staturam raro excedente.
 Ejus crassities pro fecunditate soli, cœlique
 temperie, varia. Florem fert exiguum, se-
 men autem, Ricini Americani semini simile,

sed inutile. Reliqua ex ipsa planta ad vivum depicta cognoscere licet.

Fructum vero subterraneum, ipsam scilicet radicem esulentam *Mandibocam*, Pastinacæ haud dissimilem producit, quæ lacteum trahens succum, ab oculis prorumpentibus, è trunci internodiis natis, hoc liquore egregie intumescit.

Terra minime glebosa aut irrigua, ut Cantha saccharifera, gaudet, sed sicca potius, sitiente & montosa, atque in tuberculos, quasi à talpis, egesta. A deo humiditatis omnis inimica est, ut æstivis dumtaxat mensibus terræ committi velit, idque locis apricis ac minime umbrosis. Quod, sicuti in hac, ita in quavis plantatione observandum, quia guttatim ex arboribus destillans aqua perquam noxia habentur. Cum adeo acclive & arenosum solum requiratur, malunt incolæ densissima demoliri nemora, demolita extirpere, eaque arvis & segetibus (*Chocæ Lusitanis*) destinare. Extra terram duobus vel tribus surculis germinant, qui, ubi octavo, decimo & duodecimo mense liquefcere cœperunt, pro semine sunt. Hoc frugum nostratum discriminæ, quod *Mandibora* nihil de fructu decedat ad sui propagationem, nostris decedat, quibus ipsi fructus sementem faciant. Per radicem nulla potest fieri transplantatio: nam ex extracta è terra & tacta statim moritur.

Tres hujus plantæ trunci, frondibus spo-

liati, figura propemodum pyramidalis, hanc
profunde simul terræ grumis, trium circiter
pedum inter se distantia, inferuntur, promi-
nentesque ad palmæ altitudinem, superius se
invicem amplectuntur. Quæ folius licet de-
nudati, novis tamen illo vestiuntur, nec
quicquam radix inde letimenti patitur, mo-
do caulis integer & illæsus maneat.

Dignitate & mole excellit *Mandiboca*, si ab-
niterræque temperies sicca: nunc enim quæ
libet radix sesquipedem, vel duos, interdum
etiam tres pedes longa evadit, crassitiem ha-
bens brachii, vel etiam cruris humani, quan-
do satis adoleverit.

Ratio habenda ut ager à zizaniis, quæ val-
de suppullulant, ter quaterve repurgetur, do-
nec plantæ adoleverint, ad octo nimirum vel
decem mensium spatium. Maturitatem asse-
cutæ radices, quod annuo circiter à planta-
tione spatium fieri solet, ad restium vix sub ter-
ra durant; altero tamen plerumque anno
pars illarum putrescit & consumpitur; ideo
ad summum relinquuntur annuo spacio & de
novo per taleas plantantur. Inguentæ si-
milæ humiditatis necessitate, excindi statim
postulat, sex mensibus ante justæ maturitatis
tempus.

Mandiba, quæ vocatur *Mandibumana*, om-
nium eiissime crescit & maturescit, atque op-
tima inde conficitur farina. Hæc planta me-
xime gaudet solo arenoso & magis ambugo
quam

quam reliquæ. Primaria omnium, inque quotidiano usu & lucro, producitur quidem promiscue in quavis terra, vocaturq; *Mandibparati*.

Ex terra evulsæ radices, vix per triiduum durant, etiamsi fideliter horreis recondantur. Mundatæ, & à cortice, quem tenuissimum habent, liberatæ, molæ trusatili, cujus Iconem hic exprimimus, à duobus hominibus circumactæ, admoventur, ferrique cuspidè conteruntur, & contusarum radicum farinam excipit alveus. Alii radendi modi pedetentim exoleverunt, ob majores labores & sumtus. Pauperibus tamen usus Scobinæ manualis superest, quæ ab Indigenis *Tapiti* nuncupatur. Rasura deinceps torculari vel prælo subijcitur, quo magna vi humor ille superfluus & noxius exprimitur, ut sicca atque absque ulla humiditate maneat. Mox cribro, *Vrupeba* dicto, percolatur. Exinde plan: factò fictili aut æneo injicitur, in quo substructo igne circumagitur tantisper donec coquatur. Semicocta vero, & adhuc mollis, et culenta est, & vocatur *Farinha relada*, quod est Farina cocta non exsiccata. Reliquum quod superest, & reservare volunt, supra majorem vel minorem ignem pro arbitrio miscent, atque exacte siccant. Farina enim hæc quo p'us exsiccata & excocta, eo durabilior est. Optime tamen siccata & fideliter ab aëre defensa, ultra annum vix servari potest: nam si vel levissi-

mauligo eam infecerit, corrumpitur, unde non parvam militum stragem in castris exortam vidi. Quapropter nostri, Barbaros imitati, eam in bolos, quos vocant *Beis*, pastillos & liba cogunt, superque craticulas modico igne induratas in penu aliquamdiu recondunt.

Ex hoc frutice expresso manat liquor, *Manipera* Barbaris dictus, qui vasi infusus post duas horas fundo adhaerescit: ex quo alia fit Farina, melior priori, ac majori affluentia floris; quam cremorem de *Tipoca* vocant. Et aqua Farinae, in fundo subsidente, bolos quoque conficiunt, *Tipocis* dictos, optimi saporis. Tum Gummi quoddam seu *pois* amyllum ex ea fit, atque eidem usui inservit. Hic liquor *Manipera*, quod dulcis sit sapor, ab animalibus avidissime haustus, vi quadam venenata, ea statim exstinguit: ex radice tamen non expressus (quod mirum) caetera stimulantia, excepto homine, nutrit.

Præterea è radice, à Sole exsiccata, alia fit Farina & pollen albicans, imò & panis siligineus & hyscoctus, qualis è *tririco* (cui & *trillimus* est) pinxitur. Hoc alimentum integrum & non comminutum pro iumentis & pecoribus, quibus in pabulum cedit, reservatur.

A vermibus, & integris formicatarum cohortibus, hæc planta misere solet infestari magno agricolarum incommodo: non solum

um folia atque caulem, sed ipsam quoque radicem depopulantur ferarum greges & animalia domestica. Ipsi Brasiliiani, Aethiopes, & nostratum non pauci, huius plantae folia amant adeo, ut contusa, cocta & probe condita pro cibis & lactucis apponant; quae in massam efformata, *Mamicoba* nuncupant Brasiliiani.

Porro radix haec quatuor aut quinque digitorum spacio in aqua macerata & emollita, *Mandipiba* dicitur, quae assata maxime ab aegrestiori Indorum & Barbarorum multitudine expetitur & manducatur. E sedimento huius consistentiss, Farina mollis notaeque melioris, conficitur; quam Brasiliiani *Vipiba*, Lusitani *Farinha fresca* cognominant.

Ex *Mandihoca* contusa, butyro & saccharo, insignes fiunt boli vel pastae, ad edendum optimae.

Pultis denique genus praeparant ex *Mandipiba*, quod nomen accepit *Mingau-pitanga*. *Mandihoca* illa mollis, illis *Puba*, igni imposita exsiccat; exsiccata appellatur *Carima*. Ex hac Afri panem optimae notae conficiunt, quem *Musam* vel *Angu*, interdum, *Enfonde* appellant. Omnium autem praestantissimum pultis genus condiunt, quod vocant *Mingau de Carima*, cui aromatum loco momentum piperis Brasiliensis, & floris *Nhambi*, admiscant: quod optimi cum sit saporis, sanitatiq; conducit, frequens in prandis esse solet;

soler; nec suaviter se vivere existimant nisi hocalimento utantur. Sanis æque atque ægris ejusmodi pultes, emulsiones, atque adeo ptisanas saluberrimas inde confectas, exhibent. *Ypioca* siquidem, & *Carima*, pota, vel syrupi specie cum aqua florum Auriacorum & pauxillo Sacchari exhibita, antidoti loco plerumque est. Quantæ portio dignitaris *Ypioca* & *Carima* sint, in descriptione morborum Endemiorum satis explicavi. *Ypioca* enim, si multa lotione defæcata atque exsiccata, probe ab omni humiditate reservetur, Tabidis & Dysentericis, ex arte propinata, medetur. Febricitantes, animo deficientes, veneno infectos restituit Præter hæc, violento exercitio fractis vires recuperat, sudoresque immodicos compefcit, Ptisana illius simplex. Quasunque Hæmorrhagias, imprimis ex vulnere inflictas, tum intus assumpta, tum emplastriforma applicata, cohibet.

Ex *Macaxera* optimum fit Vinum, serum lactis sapore referens. *Mandihoca* rasa, vulneribus & ulceribus antiquis imposita, ea mundificat, atque attemperat.

Manipuera cocta crassescit pultis in modum, alimen-que convenienti existit. Quod si *Oryzam* & *Saccharum*, cum aqua destillata ex floribus ærantiorum superinfundas, Conservæ gratissimæ formam inducet, muratoque nomine *Marmelada de Mandihoca* appellatur. Postremo illa species *Macaxera*

Ma, præterquam quod vicem Farinæ prædictæ suppleat, igne etiam assata, absque ulla alia præparatione, comeditur, ac *Macabera* appellatur.

A cæteris radicibus abstinendum est, quod præfens sint venenum. Dantur etiam quædam, quas citius combusseris, quam ut virus suum deponant, & ad edendam idoneæ reddantur. *Quiniphi* Indigenæ, olim sanus exercitati, in separatione alimentosi & venenosi, multoties mortem oppeterunt: nunc eruditiores facti, non solum illis præcipuo existit vitæ sustentaculo, sed omnibus Europæis in America degentibus. Idque panis triticeo præferre non verentur, licet minoris habeatur nutrimenti.

Æthiopes & *Brasiliæ* inter edendam pugnos Farinæ plenos in os injiciunt, ut manu quoque longius ab ore remota, vix tamen mica pereat. Raro aut parum inter prandendum potu utuntur, quod farina aquam nimis imbibat, & stomachum inflat.

Cum aratum ejusque usus huc ignoretur, & improbi ac mul. iugi laboris tædia declinent, facili hanc & minus ærumnosam agriculturam, tam vitæ ac rei familiari tuendæ, quam æri corradendo, egregie adhuc amplectuntur. Quippe unius dumtaxat mancipii industria & labore, centum tuberculos, aliquando unius diei decursu absolvunt. Hujus autem Farinæ una, quæ viginti cantharos

nostrates continet, aut sesqui *Alkera*, hoc est, modius unus aut sesqui, homini robusto laborioso, in mensem integram plerumque sufficit. Quem modium sex aut septem aut ad summum octo solidis comparaveris.

Hæc sunt quæ usu & sedula in hanc radicem inquisitione, à rusticis & meâ experientia resciscere potui; quæ satis & explicatis persequi volui, quod hæc planta ubique frequens sit & domestica, tamque excellentis usus, ut vastissimi orbis Americani incolis abunde victum sup-
peditet.

00

